

HOŘKÉ HUMORESKY

Anton Pavlovič Čechov

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Hořké humoresky

Anton Pavlovič Čechov

Přeložil Jaroslav Hulák

Znění tohoto textu vychází z díla [Hořké humoresky](#) tak, jak bylo vydáno Lidovým nakladatelstvím v Praze v roce 1980. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Anton Pavlovič Čechov: Hořké humoresky), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 27. 11. 2020.

OBSAH

Na moři	8
Výbava	12
Ústřice	18
Myslivec	22
Hoře	27
Myslitel	33
Umění	37
Poplach	43
Agáta	51
Můra	62
Ve svaté noci	76
U soudu	87
Sny	94
Cestou	103
Vlk	120
Mráz	128
Zaostalost	134
Věruška	139
Vyšetřovatel	153
Voloda	158
V kůlně	171
Píšťala	177
Uprchlík	185
Spát a spát!	193
Step	199
I	199
II	206
III	216
IV	230
V	243

VI.....	252
VII.....	269
VIII.....	281
Záchvat.....	293
I.....	293
II.....	295
III.....	298
IV.....	301
V.....	305
VI.....	308
VII.....	312
Sázka.....	316
I.....	316
II.....	319
Nudná historie.....	323
I.....	323
II.....	335
III.....	352
IV.....	363
V.....	372
VI.....	376
Neklidná duše.....	383
I.....	383
II.....	385
III.....	389
IV.....	391
V.....	393
VI.....	397
VII.....	401
VIII.....	404
Člověk ve futrálu.....	409
Dušinka.....	422

Nevěsta.....	435
I.....	435
II.....	439
III.....	443
IV.....	445
V.....	448
VI.....	450
Doslov.....	455
Ediční poznámka	459

Na moři

Vyprávění námořníka

Bylo vidět jen pohasínající světla přístavu, který zůstával za námi, a nebe černé jako tuš. Dul studený, vlhký vítr. Cítili jsme, jak nad námi visí těžké mraky, cítili jsme jejich touhu protrhnout se a vylít se na nás a bylo nám dusno i v tom větru a chladu.

My námořníci jsme byli pohromadě v podpalubí a metali jsme los. Co chvíli propukal hlasitý, opilý smích, bylo slyšet různé průpovědi, kdosi z radosti zakokrhával.

Lehké chvění mi přebíhalo od šíje k patám, jako kdybych měl v zátylku díru a z té se mi sypaly na nahé tělo drobné, chladivé střepinky. Třásl jsem se nejen zimou, ale i z jiných důvodů, o nichž tu chci vyprávět.

Člověk je podle mého mínění tvor už tak dost podlý, ale námořník, přiznejme si to, bývá někdy podlejší než všechno ostatní na světě, podlejší než to nejodpornější zvíře, které má omluvu v tom, že se podřizuje instinktu. Třeba se mýlím, nejsem příliš znalý života, ale zdá se mi, že námořník má přece jen víc důvodů nenávidět se a lát si než kdokoli jiný. Člověku, který může každou chvíli sletět ze stožáru, nad nímž se mohou navěky zavřít vlny, který zná boha, jen když tone nebo letí po hlavě, takovému člověku je všechno jedno, takový ničeho na souši nelituje. Pijeme tolik rumu a tropíme prostopášnosti, protože nevíme, komu a k čemu je na moři třeba ctnosti.

Ale budu vyprávět dále.

Metali jsme los. Nás vystřídaných, kteří jsme měli stráž za sebou, bylo dvaadvacet. Z toho počtu se mohlo jen dvěma dostat štěstí kochat se vzácnou podívanou. Té noci měla totiž „novomanželská kajuta“ na naší lodi pasažéry a ve stěnách této kajuty byly pro

nás všechny jen dva otvory. Jeden otvor jsem vyřízl já sám tenkou pilkou, když jsem předtím přední stěnu provrtal vrtákem, druhý vyřízl nožem jeden můj kamarád; oběma nám trvala práce přes týden.

„Jeden otvor sis vylosoval ty!“

„Kdo?“

Ukázali na mne.

„A kdo ten druhý?“

„Tvůj otec!“

Můj otec, starý shrbený námořník s tváří scvrklou jak pečené jablko, ke mně přistoupil a poplácal mě po rameni.

„Chlapče, dneska budeme šťastni spolu,“ řekl mi. „Slyšels, chlapče? Šťěstí se usmálo zároveň na tebe i na mě. To už něco znamená!“

Netrpělivě se zeptal, kolik je hodin. Bylo teprve jedenáct.

Vyšel jsem z podpalubí, zapálil jsem si dýmku a zahleděl jsem se na moře. Byla tma, ale v mých očích se bezpochyby obrazilo to, co se dělo v mé duši, protože jsem na tmavém pozadí noci rozeznával různé tvary a viděl to, co ještě tak chybělo mému tehdy mladému, ale už zmařenému životu...

Ve dvanáct jsem přešel kolem společné kajuty a nahlédl do dveří. Novomanžel, mladý pastor, hezký blondýn, seděl za stolem s evangeliem v rukou. Vysvětloval něco vysoké hubené Angličance. Nevěsta, krásná mladá žena, seděla vedle manžela a nespouštěla oči z jeho světlé hlavy. Křížem krážem přecházel kajutou bankéř, vysoký, zavalitý starý Angličan, s rudou, odpuzující tváří. Byl to muž té staré dámy, s níž hovořil novomanžel.

Pastoři mívají ve zvyku prohovořit celé hodiny, pomyslel jsem si. Neskončí do rána.

V jednu hodinu ke mně přistoupil otec, zatahal mě za rukáv a řekl: „Je čas. Právě vyšli ze společné kajuty.“

Seběhl jsem střemhlav po strmých schůdcích a spěchal jsem ke známé stěně. Mezi touto stěnou a stěnou lodi byla štěrbina plná

sazí, vody a krys. Brzy jsem zaslechl těžké stařecké kroky svého otce. Klopýtal o žoky a sudy a nadával.

Našel jsem po hmatu svůj otvor a vyňal jsem z něho čtverhranný kousek dřeva, který jsem tak dlouho vyřezával. A tu jsem spatřil jemný růžový mušelín, jímž ke mně pronikalo tlumené růžové světlo. V té chvíli zároveň se světlem ovanula mou rozpálenou tvář omamná, nevýslovně vlahá vůně. Byla to asi vůně aristokratické ložnice. Abych viděl do ložnice, bylo třeba napnout mušelín dvěma prsty; nedočkavě jsem to udělal.

Spatřil jsem bronz, samet, krajky. Kajuta byla zalitá růžovým světlem. Pár kroků od mé tváře stálo lůžko.

„Pusť mě k svému otvoru,“ rýpl mě otec netrpělivě do boku. „Tvým je vidět líp!“

Neodpovídal jsem.

„Ty máš silnější zrak než já, chlapče, tobě nevadí, jestli se díváš zdálky nebo zblízka.“

„Ticho!“ řekl jsem. „Nedělej rámus, nebo nás uslyší!“

Nevěsta seděla na pelesti lůžka, útlé nohy svěšené na kožešinovou podložku. Dívala se do země. Před ní stál její muž, mladý pastor. Něco jí říkal, ale co přesně, nevím. Pro hukot strojů jsem nic neslyšel. Pastor mluvil rozhorleně, gestikuloval, oči mu blýskaly. Ona poslouchala a jen vrtěla hlavou...

„Zatraceně, kousla mě krysa!“ zavrčel otec.

Přitiskl jsem se hrudí těsněji ke stěně, jako bych se bál, že se mi rozskočí srdce. Tváře mi hořely.

Novomanželé se dohadovali dlouho. Pastor před ženou dokonce klekl a se sepjatýma rukama ji začal úpěnlivě prosit. Ona vrtěla tvrdošíjně hlavou. On pak vyskočil a začal přecházet po kajutě. Z výrazu jeho tváře a z jeho gest jsem se domýšlel, že jí vyhrožuje.

Mladá žena se zvedla, poodešla ke stěně, za níž jsem stál, a zastavila se přímo u mého otvoru. Stála bez hnutí a přemýšlela, zatímco já očima hlтал její tvář. Zdálo se mi, že trpí, že svádí vnitřní boj, že

kolísá, a současně prozrazovaly její rysy rozhořčení. Vůbec nic jsem nechápal.

Myslím, že jsme tak, tváří v tvář, stáli dobrých pět minut; pak odstoupila, zastavila se uprostřed kajuty před svým mužem a přikývla, zřejmě k něčemu svolila. Pastor se radostně usmál, políbil jí ruku a vyšel z ložnice.

Asi za tři minuty se otevřely dveře a do ložnice vešel pastor sledován vysokým tělnatým Angličanem, o němž jsem už hovořil. Angličan přistoupil k lůžku a na něco se krásné dívky zeptal. Ta celá bledá, se sklopenýma očima přikývla na souhlas.

Anglický bankéř vytáhl z kapsy jakýsi balíček, podle všeho balíček bankovek, a podal ho pastorovi. Ten si ho prohlédl, přepočítal a s úklonou odešel. Starý Angličan za ním zavřel dveře...

Odskočil jsem od stěny jako uštknutý. Vylekal jsem se. Měl jsem pocit, že vítr rozerval naši loď na kusy, že jdeme ke dnu.

Můj starý otec, ten opilec a prostopášník, mě vzal za ruku a řekl: „Pojďme odsud! Nesmíš to vidět! Jsi ještě chlapec...”

Sotva se držel na nohou. Vynesl jsem ho po starých, křivolakých schůdcích nahoru, kde se už pořádně podzimně rozpršelo...

Výbava

Za svůj život jsem viděl mnoho domů, velkých i malých, kamenných i dřevěných, starých i nových, ale jeden dům se mi vryl zvlášť do paměti. Ostatně, není to dům, ale domek. Je malý, má jen jedno úzké poschodí a tři okna a hrozně se podobá maličké sehnuté stařence v čepci. Jeho obílené zdi, střecha pokrytá taškami i oprýskaný komín utonuly v zeleni moruší, akátů a topolů, které vysadili dědové a pradědové nynějších majetníků. Pro samou zeleň ho není vidět. Nicméně ta záplava zeleni mu nevadí, aby nebyl městským domkem. Jeho prostorný dvorek je jedním v řadě jiných, stejně prostorných zelených dvorků, a je článkem Moskevské ulice. Po téhle ulici nikdy nikdo nejedí a zřídka někdo chodí.

Okenice na tom domku jsou věčně zavřené: jeho obyvatelé nemají přílišnou potřebu světla. Světlo je pro ně zbytečnost. Okna nejsou nikdy otvírána, neboť tady nemají rádi čerstvý vzduch. Lidé, kteří jsou neustále mezi morušemi, akáty a lopuchem, zlohostejněli k přírodě. Jenom ty, kdo vyjíždějí na letní byt, obdařil bůh způsobílostí chápat krásy přírody, ale ostatní lidé setrvávají k těm krásám v postoji velmi macešském. Lidé si neváží toho, čím oplývají: „Co máme, nešetříme!“ – a nejen to: „Co máme, to nemilujeme.“ Kolem domku je hotový ráj na zemi, zeleň, rejdiště veselého ptactva, avšak v domku – běda! V létě je v něm parno, dusno, v zimě horko jako v lázních, načazeno a teskno, teskno...

Poprvé jsem navštívil ten domek už před mnoha lety, a to služebně: přijel jsem vyřídit pozdrav, který posílal majitel domku plukovník Čikamasov své ženě a dceři. Na tuto první návštěvu si pamatuji, jako by to bylo dnes. Snad to ani nejde, zapomenout na ni.

Představte si maličkou, tělnatou ženu asi čtyřicetiletou, která vás vítá pohledem plným strachu a údivu, když vcházíte z předsíně do

haly. Jste „cizí“, jste host, jste „mladý muž“, a to úplně stačí, aby byla vystrašena a udivena. Nesvíráte sice v rukou ani palcát, ani sekeru, ani revolver, naopak, přívětivě se usmíváte, ale vyvolal jste poplach.

„Koho mám tu čest a potěšení uvítat?“ ptá se vás chvějícím se hlasem starší žena, v níž poznáváte paní domu, Čikamasovovou.

Řeknete své jméno a vysvětlíte, proč jste přišli. Strach a údiv jsou vystřídány pronikavým, radostným „ach“ a obracením očí ke stropu. Toto „ach“ se přenáší jako ozvěna z předsíně do haly, z haly do salónu, ze salónu do kuchyně... snad až někam do sklepa. Za chvíli zvučí celý domek různohlasým, radostným „ach“. Asi za pět minut sedíte v salóně na velkém, měkkém a hezkém divanu a slyšíte, jak tím „ach“ zvučí už celá Moskevská ulice.

Páchlo tu práškem proti molům a vůní nových střevíců z kozlí kůže, které ležely zabalené do šátku vedle mě na židli. Za okny byl čapí nůsek a mušelinové záclonky. Na záclonkách posedávaly tučné mouchy. Na stěně visel portrét jakéhosi duchovního hodnostáře, malovaný olejovými barvami a chráněný sklem s uraženým rohem. Od hodnostáře se táhne celá řada předků citrónově žlutých tváří a cikánských typů. Na stole leží náprstek, cívka nití a nedopletená punčocha, na podlaze odštířky látek a černá, ledabyly spíchnutá blůzička. V sousedním pokoji sbírají dvě vyplašené, zdřevěnělé stařenky z podlahy odštířky a kusy bílého barchetu...

„Promiňte, že tu máme tak hrozný nepořádek,“ řekla paní Čikamasovová.

Paní Čikamasovová se mnou mluvila a bojácně pošilhávala po dveřích, za nimiž se stále ještě sbíraly odštířky. Také dveře se nějak bojácně na prst pootvíraly a zas přivíraly.

„Copak je?“ obrátila se paní Čikamasovová ke dveřím.

„Où est mon cravate, le quel mon père m'avait envoyé de Koursk?“¹ zeptal se za dveřmi ženský hlásek.

1 Kde je má šála, kterou mi poslal tatínek z Kurska? (franc.)

„Ah, est-ce que, Marie, que... Ach, jak můžeš... Nous avons donc chez nous un homme très peu connu par nous...?² Zeptej se Lukerji...”

„Jenže, jak krásně mluvíme francouzsky!“ vyčetl jsem z očí paní Čikamasovové, která se zarděla blahem.

Zanedlouho se otevřely dveře a spatřil jsem vysokou, hubenou, asi devatenáctiletou dívku v dlouhých tylových šatech se zlatým pásem, na němž, jak se pamatuji, visel perleťový vějíř. Vešla, sedla si a začervenala se. Nejdříve pokryl ruměnec její dlouhý, trošinku dolíčkovaný nos, od nosu se rozšířil k očím, od očí ke skráním...

„Má dcera!“ řekla zpěvavě paní Čikamasovová. „A to je, Maněčko, mladý muž, který...”

Představil jsem se, vyjádřil jsem svůj obdiv nad množstvím odstřížků. Matka i dcera sklopily oči.

„Na nanebevzetí byl u nás výroční trh,“ řekla matka. „Na trhu vždycky nakoupíme látek a šijeme pak celý rok až do příštího trhu. Nikdy si od nikoho nedáváme šít. Můj Petr Semjonyč nemá zvlášť velký příjem, takže si nemůžeme dovolit žádný přepych. Musíme si šít samy.“

„Ale kdo u vás nosí tu spoustu šatstva? Vždyť jste jenom dvě.“

„Ach... jak bychom to mohly nosit? Proto nešijeme. Šijeme to do výbavy!“

„Ach, mamán, jak můžete?“ řekla dcera a zarděla se. „Nakonec tomu ještě uvěřím... Nikdy se nevzdám! Nikdy!“

Řekla to, ale samotné jí při slově „nevzdám“ zablýskalo v očích.

Přinesly čaj, suchary, zavařeniny, máslo a pak mě počastovaly malinami se smetanou. V sedm hodin večer byla večeře o šesti chodech, během níž jsem zaslechl hlasité zívnutí; to kdosi hlasitě zívá v sousedním pokoji. Udiveně jsem se podíval na dveře: takhle může zívát jenom muž.

„To je bratr Petra Semjonyče, Jegor Semjonyč,“ řekla na vysvětlenou paní Čikamasovová, která si všimla, že jsem se podíval. „Bydlí

2 Ale Marie... vždyť je tu pán, kterého známe jen velmi málo! (franc.)

u nás od minulého roku. Omluvte ho, ale nemůže vás pozdravit. Je hrozně plachý... bojí se cizích... Chystá se odejít do kláštera... To ho v úřadě tak roztrpčili... To všechno dělá z bolesti..."

Po večeři mi paní Čikamasovová ukázala štólu, kterou vlastnoručně vyšil Jegor Semjonyč, aby ji mohl obětovat v kostele. Maněčka na chvíli odhodila ostych a ukázala mi pytlík na tabák, který vyšivala pro tatínka. Když jsem se zatvářil, jako kdybych byl její prací ohromen, zarděla se a pošeptala něco matce do ucha. Ta zazářila a navrhla mi, abych s ní šel do komory. V komoře jsem spatřil asi pět velikých truhel a množství truhliček a krabiček.

„To je výbava!“ pošeptala mi matka. „To všechno jsme samy našily.“

Když jsem si prohlédl ty ponuré truhly, začal jsem se s pohostinnými paními loučit. Musel jsem jim dát slovo, že se k nim ještě někdy podívám.

Svému slovu jsem měl příležitost dostát za sedm let po své první návštěvě, když jsem byl přikázán do onoho městečka jako expert v jedné soudní při. Když jsem vešel do známého domku, uslyšel jsem opět totéž „ach“... Poznaly mě... Jak by ne! Má první návštěva byla pro ně událostí v jejich životě a na události, jsou-li tak řídké, se jen tak nezapomíná. Když jsem vešel do salónu, zastal jsem matku, která zatím ještě více ztloustla a už trochu zešedivěla, lezoucí po podlaze a stríhající jakousi modrou látku; dcera seděla na divanu a vyšivala. Tytéž odstřížky, týž zápach prášku proti molům, týž portrét s rozbitým rohem. Nicméně udály se tu i změny. Vedle portrétu duchovního hodnostáře visel portrét Petra Semjonyče a dámy byly ve smutku. Petr Semjonyč zemřel týden po svém povýšení na generála.

Začali jsme vzpomínat... Generálová se rozeštkala.

„Máme veliký zármutek!“ řekla. „Víte, že Petr Semjonyč už není mezi živými? Osiřely jsme a musíme se starat samy o sebe. Zato Jegor Semjonyč je naživu, ale o tom vám nemůžeme říci nic dobrého. Do kláštera ho nepřijali pro jeho zálibu v alkoholických nápojích.“

A tak nyní pije ze zármutku ještě víc. Chystám se k maršálkovi, chci si stěžovat. Představte si, že několikrát otevřel truhly a... bral z Maněččiny výbavy a obdarovával jí poutníky. Ze dvou nám vytahal všecko! Půjde-li to tak dál, bude moje Maněčka bez výbavy..."

„Co to říkáte, maman!“ řekla Maněčka a zapýřila se. „Nakonec si ještě opravdu bude myslet bůhvíco... Nikdy, nikdy se nevdám!“

Maněčka vzhlížela s nadšením a nadějí ke stropu a zřejmě nevěřila tomu, co říkala.

V předsíni se mihla maličká mužská postavička s velikou pleší, oblečená do hnědého kabátu a do galoší místo bot a odšustila jako myš.

Nejspíš Jegor Semjonyč, řekl jsem si.

Hleděl jsem současně na matku i na dceru: obě podivně zestárly a přepadly. Matčina hlava se stříbrně leskla, kdežto dcera povadla, sešla, takže se zdálo, že matka je starší nanejvýš o pět let, ne víc.

„Chystám se k maršálkovi,“ řekla mi stará paní, která zapomněla, že o tom už mluvila. „Chci si jít stěžovat! Jegor Semjonyč nám bere všecko, co ušijeme, a někde to obětuje za spásu duše. Moje Maněčka je bez výbavy!“

Maněčka se zarděla, ale neřekla už ani slovo.

„Budeme muset šít všechno znova, ale copak jsme bůhvíjak bohaté? Obě jsme osiřely!“

„Osiřely jsme!“ řekla po ní Maněčka.

Loni mě osud opět zanesl do známého domku. Když jsem vešel do salónu, spatřil jsem starou paní Čikamasovovou. Celá v černém s bílými pruhy, seděla na divanu a cosi šila. Vedle ní seděl stařeček v hnědém kabátě a s galošemi namísto bot. Když mě spatřil, vyskočil a utíkal pryč.

V odpověď na můj pozdrav se stará paní usmála a řekla:

„Je suis charmée de vous revoir, monsieur.“³

3 Těší mě, že vás zase vidím, pane! (franc.)

„Copak to šijete?“ zeptal jsem se jí po chvíli.

„Košílku. Ušiju ji a donesu si ji schovat k velebnému pánovi, nebo mi ji Jegor Semjonyč odnese. Ted' si všechno schovávám u velebného pána,“ řekla šeptem.

Zvedla hlavu k dceřinu portrétu, stojícímu před ní na stole, povzdechla a řekla:

„Vždyť jsme osiřely!“

Ale kde je dcera? Kde je Maněčka? Nevypτάval jsem se; nechtělo se mi vyptávat se stařenky, oblečené v hluboký smutek, a po celou dobu, co jsem seděl v domku, než jsem odešel, neuslyšel jsem ani její hlas, ani její tiché bázlivé kroky... Všecko bylo jasné a bylo z toho těžko na duši.

Ústřice

Není třeba, abych příliš namáhal paměť, chci-li si připomenout všechny podrobnosti toho deštivého podzimního podvečera, kdy jsem po otcově boku stál na jedné živé moskevské ulici a cítil, jak mne pozvolna zachvacuje podivná nemoc. Bolest necítím žádnou, jen nohy pod mnou podklesávají, slova váznou v hrdle, hlava mi zemdeně padá na stranu... Nebude to asi dlouho trvat a svalím se v bezvědomí.

Kdybych se v těch chvílích octl v nemocnici, museli by mi doktoři napsat na tabulku: Fames⁴ – nemoc, kterou nenajdeš v lékařských knihách.

Vedle mě na chodníku stojí můj vlastní otec v obnošeném letním plášti a v trikotové čepici, z níž trčí bělavý chuchvalec vaty. Na nohou má velké, těžké galoše. Až příliš úzkostlivě si ze strachu, aby si lidé nevšimli, že nosí galoše na bosou nohu, natáhl na nohy svršky ze starých holínek.

Tento zbídačelý, přihloupý podivín, kterého mám rád tím víc, čím otrhanější a špinavější je jeho letní hacafráček, přijel před pěti měsíci do hlavního města hledat místo písaře. Celých těch pět měsíců se tloukl po městě a hledal práci, až se dnes rozhodl jít do ulic a žebrat...

Přímo před námi je velký dvouposchodový dům s modrým štítem: „Hostinec“. Mám hlavu trochu zakloněnou a nachýlenou na stranu a dívám se mimovolně nahoru do osvětlených oken hostince. V oknech se míhají postavy. Vidím pravou stranu orchestrionu, dva olejotisky, lustry... V jednom okně rozeznávám bělavou skvrnu. Skvrna se nehýbe a obdélníkovým obrysem se jasně odráží od ostatního tmavohnědého pozadí. Napínám zrak a shledávám, že ta skvrna je bílá vývěska. Je na ní cosi napsáno, ale co – to nevidím.

4 Hlad.

Celou půlhodinu nespouštím z tabule oči. Její bělost vábí můj zrak a doslova hypnotizuje můj mozek. Snažím se rozluštit nápis, ale moje úsilí je marné.

Podivná nemoc nade mnou nakonec vítězí.

Hřmot kočárů mi začíná znít jako rachot hromu, v zápachu ulice rozeznávám tisíce vůní, oči vidí v hostinských lustrech a pouličních lampách oslepující blesky. Všech pět mých smyslů je vypjato a jejich citlivost se stává mimořádnou.

„Ústřice...“ luštím na tabuli.

Jak podivné slovo! Prožil jsem na zemi právě osm let a tři měsíce, ale ještě ani jednou jsem to slovo neslyšel. Co znamená? Není to snad jméno hostinského? Avšak štítky se jmény se přece věší na dveře a ne na stěny!

„Tati, co je to ústřice?“ ptám se chraptivým hlasem a pokouším se otočit tvář k otci.

Otec však neslyší. Zahleděl se do proudění davu a provází očima každého kolemjdoucího... Vidím mu na očích, že chce mimojdoucím cosi říct, ale osudné slovo visí jako těžké závaží na jeho třesoucích se rtech a zanic se nemůže utrhnout. Za jedním chodcem dokonce pokročil, dotkl se jeho rukávu, ale když se chodec otočil, řekl jen „promiňte“, a celý rozpačitý couvl nazpátek.

„Tati, co je to ústřice?“ ptám se znova.

„To je takové zvíře... Žije v moři...“

Okamžitě vidím to neznámé mořské zvíře před očima. Je to bezpochyby něco mezi rybou a rakiem. Protože je to zvíře mořské, jistě z něho připravují moc dobrou horkou rybí polévku, vonící pepřem a bobkovým listem, nakyslou soljanku s chrupavkami, račí omáčku, huspeninu s křenem... Živě si představuji, jak to zvířátko přinášejí z trhu, jak ho rychle čistí, rychle házou do hrnce... rychle, rychle, protože všichni mají hlad... hrozný hlad! Z kuchyně se line vůně pečené ryby a račí polévky.

Cítím, jak mě ta vůně šimrá na patře, v nose, jak postupně zmáhá celé moje tělo... Hostinec, otec, bílá tabulka, mé rukávy – to všechno vydává tu vůni, tak silnou, že začínám žvýkat. Žvýkám a polykám, jako kdybych měl v ústech opravdu sousto mořského zvířete...

Nohy mi podklesávají slastí, a abych slabostí neupadl, chytám se otcova rukávu a přilnu k mokrému letnímu pláštíčku. Otec se třese a choulí. Je mu zima...

„Tati, jsou ústřice jídlo postní nebo ne?“ ptám se zas.

„Jedí se živé...“, říká otec. „Mají skořápky jako želvy, ale... ze dvou půlek.“

Libá vůně přestává okamžitě šimrat mé tělo a iluze je tatam... Ted' je mi to jasné!

„Jaká podlost,“ šeptám, „jaká podlost!“

Tak to jsou tedy ústřice! Představuji si zvířátko podobné žábě. Žába sedí ve skořápce, vyhlíží odtud velkým, lesknoucím se očima a mele svými odpornými čelistmi. V duchu vidím, jak přinášejí z trhu ta zvířátka se skořápkou, klepety, lesklým očima a slizkou pokožkou... Děti se poschovávaly a kuchařka, s tváří svráštělou odporem, bere zvířátko za klepeto, pokládá je na talíř a odnáší do jídelny. Dospělí si berou a jedí... pojídají je živá, s očima, zuby, s nožičkami! A zvířátko piští a chňapá po rtech...

Šklebím se, ale... ale proč začínají mé zuby žvýkat? To zvíře je hnusné, odporné, strašné, ale já ho jím, hltám ho a mám strach, abych nerozeznal jeho chuť a vůni. Jedno zvíře jsem slupl a už před sebou vidím blyštivá očka druhého... třetího... Zhltanu i je. Nakonec sním i ubrousek, talíř, otcovy galoše, bílou tabulku... Hltám všechno, co mi padne do očí, protože cítím, že jídlo je jediný lék na mou nemoc. Ústřice mají hrozná očka a jsou hnusné, celý se třesu, když na ně pomyslím, ale chci jíst! Jíst!

„Dejte mi ústřice! Dejte mi ústřice!“ dere se mi z prsou a natahuju před sebe ruku.

„Pomozte, lidičky!“ slyším zároveň dutý, sípavý hlas svého otce. „je mi hanba žebrot, ale můj ty bože! Už nemůžu dál!“

„Dejte mi ústřice!“ křičím a škubu otce za šosy.

„Snad nejíš ústřice? Takové prtě!“ slyším vedle sebe smích.

Před námi stojí dva páni v cylindrech a se smíchem mi hledí do tváře.

„Ty jíš ústřice, kluku? Opravdu? Zajímavé! A jak je jíš?“

Vzpomínám si, jak mě něčí ruka odtáhla k osvětlenému hostinci. Za chvíli byl kolem nás dav lidí, hledících na mne se zvědavostí a se smíchem. Sedím za stolem a pojídám cosi slizkého, páchnoucího syrovostí a plísní. Jím hltavě, nežvýkám, jím poslepu, nedívám se, co jím. Bojím se, že kdybych otevřel oči, určitě bych spatřil blýskavé oči, klepeta a ostré zuby...

Náhle začínám kousat do čehosi tvrdého. Je slyšet chrustění!

„Haha! On jí skořápky!“ smějí se zvědavci. „Hlupáčku, copak ty se jedí?“

Pak si ještě pamatuji na hroznou žízeň. Ležím doma v posteli a nemohu usnout žízni a divnou chutí, kterou mám ve vyprahlých ústech. Můj otec přechází z kouta do kouta a rozhazuje rukama.

„Asi jsem nastydlý,“ bručí. „Cítím něco v hlavě... Jako kdyby mně v ní někdo seděl... Ale třeba je to tím, že jsem... tento..., že jsem dnes nejedl... Opravdu, jsem to divný hlupák... Vidím, jak ti páni platí deset rublů za ústřice, tak proč k nim nejdu a nepoprosím, aby mi něco... půjčili? Jistě by mi dali!“

K ránu usínám a ve snu vidím žábu s klepety. Sedí ve skořápce a blýská očima. V poledne se probouzím a očima hledám otce: pořád ještě chodí a rozhazuje rukama...

Myslivec

Parné a dusné poledne. Na nebi ani mráček... Tráva vypálená slunečním žářem vyhlíží unyle, beznadějně: i kdyby ještě zapršelo, stejně už se nezazelená... Les stojí mlčky, bez hnutí, jako by byl svými vrcholky někam zahleděný nebo jako by něco očekával.

Při kraji paseky se líně, kolébavě loudá vysoký, útlý muž, asi tak čtyřicátník, v červené košili, zalátaných panských kalhotách a velikých holínkách. Loudá se po cestě. Napravo se zelená paseka, nalevo se táhne až k obzoru zlatové moře zralého žita. Muž je rudý a upocený. Na jeho hezké plavé hlavě frajersky sedí bílá čepička s rovným žokejským štítkem, zřejmě dárek nějakého milostivě naladěného statkáře. Přes rameno má zavěšenou loveckou brašnu a v ní zmuchlaného tetřevího kohoutka. Muž svírá v ruce dvouhlavňovku s nataženými kohoutky a mhouří oči na svého starého, vychrtlého psa, který běží před ním a čenichá v křoví. Kolem dokola ticho, nikde ani hlásku... Všecko živoucí se skrylo před úpalem.

„Jegore Vlasyči!“ zaslechne náhle lovec tichý hlas.

Trhne sebou, otočí se a svráští čelo. Vedle něho, jako by ze země vyrostla, stojí bledá, asi třicetiletá žena se srpem v ruce. Snaží se mu nahlédnout do tváře a nesměle se usmívá.

„Ach, to jsi ty, Pelagejo!“ zastaví se lovec a pomalu pouští kohoutky. „Hm!... Kde se tu bereš?“

„Dělají tu ženské z naší vsi, tak jsem tu s nima... Podělkuju, Jegore Vlasyči.“

„Aha...“ zahučí Jegor Vlasyč a pomalu jde dál.

Pelageja ho sleduje. Asi dvacet kroků ujdou beze slova.

„Už dávno jsem vás neviděla, Jegore Vlasyči,“ říká Pelageja a nežným pohledem se dívá na pohybuující se ramena a lopatky lovce. „Neviděla jsem vás od té doby, co jste o Velikonocích přišel k nám

do chalupy napít se vody... Ano, o Velikonocích jste k nám na chvíli zašel, a to ještě bůh sám ví jak, v opilosti... Vyhuboval jste mi, ztloukl jste mě a odešel... A já tolik čekala, tolik jsem se načekala... oči jsem si mohla vykoukat, jak jsem vás čekala... Ach Jegore Vlasyči, Jegore Vlasyči! Kdybyste zašel aspoň jedinkrát!“

„A co bych u tebe dělal?“

„Pravda, dělat není co, ale jen tak... Je to přece jen hospodářství... Tak byste se moh podívat co a jak... Jste taky hospodář... Hledme, zastřelil jste tetřeva, Jegore Vlasyči! Taky byste si moh na chvíli sednout, odpočinout si...“

Pelageja se při tom brebentění směje jako pomatená a vzhlíží k Jegorovi. Její tvář jen září štěstím.

„Sednout si? Proč ne,“ říká lhostejně Jegor a vybírá místečko mezi dvěma mladými smrčky. „Proč stojíš? Posad' se taky!“

Pelageja usedá opodál na výsluní a z ostychu nad svou radostí si zakrývá rukou rozesmátá ústa. Chvíli je ticho.

„Aspoň jednou kdybyste zašel,“ říká tiše Pelageja.

„A proč?“ vzdychne Jegor, který si sundal čepici a rukávem si utírá zarudlé čelo. „Nemá to cenu. Zajít na pár hodin, z toho je jen otrava, jen bych ti vždycky poplet hlavu, a abych ve vesnici zůstal nadobro, to zas nevydržím... Sama víš, jak jsem zhýčkaný... Já abych měl pořádnou postel, dobrý čaj, vybranou zábavu. Musím mít všechno jaksepatří, ale u tebe, na vesnici, je jenom bída a špína. Ani den bych tam nevydržel. Víš, kdyby přišlo třeba nařízení, že u tebe musím žít, tak bych, já nevím, buď zapálil chalupu, nebo na sebe vztáh ruku. A to už jsem tak zhýčkaný odmalička, proti tomu se nedá nic dělat.“

„A kde teď bydlíte?“

„U milostpána Dmitrije Ivanyče, lovím pro něj. Dodávám mu na stůl zvěřinu a vůbec... Spíš si mě drží jen tak, že mu to dělá dobře.“

„Vždyť se to pro vás nesluší, Jegore Vlasyči. Lidi to dělají jen pro zábavu i vy o tom mluvíte jako o nějakém řemesle... jako o řádném zaměstnání...“

„Ty tomu tak rozumíš, ty hloupá,“ říká Jegor a zasněně hledí k nebi. „Jaktěživa jsi nechápala a do smrti nepochopíš, co jsem zač... Ty si o mně myslíš, že jsem zbloudilý člověk, že jsem na scestí, ale každý, kdo něčemu rozumí, ti řekne, že jsem nejlepší střelec z celého újezdu. Páni to dobře vědí, už o mně psali dokonce v novinách. V lovu se mi nikdo nevyrovná... Že se štítím vaší vesnické práce, to není z rozmazlenosti ani z pýchy. Víš, od klukovských let jsem nepoznal jiné zaměstnání než pušku a psy. A když mi vzali pušku, popad jsem udici, a když vzali udici, lovil jsem rukama. No, dělal jsem taky koňského handlíře, jezdil jsem po jarmarcích, když byly peníze, víš přece sama, že jak se mužik upíše lovu nebo koňařině, je s pluhem amen. Když si jednou do člověka zaleze svobodná duše, tak už ji ničím nevypudíš. Zrovna tak je to i u pánů, když jde některý na herce nebo na nějakého jiného umělce, tak už nemůže být ani úředníkem, ani statkářem. Tomu ty, ženská, nerozumíš, ale měla bys.“

„Rozumím, Jegore Vlasychi.“

„Asi že nerozumíš, když nabíráš...“

„Já... já nepláču...,“ říká Pelageja a odvrací hlavu. „Pášete hřích, Jegore Vlasychi! Kdybyste se mnou, ubožáčkou, prožil aspoň jediný den. Už je to dvanáct let, co jsme svoji a... ještě ani jednou jsem nepoznala vaši lásku... Já... já nepláču...“

„Lásku...,“ bručí Jegor a drbe se na ruce. „O lásce nemůže být řeč. Podle jména jsme sice muž a žena, ale copak je to opravdu tak? Ty mě pokládáš za divocha, a já tebe za obyčejnou, natvrdlou ženskou. Copak se k sobě hodíme? Já jsem svobodný, zhýčkaný tulák, a ty podruhně, vesničanka, žiješ v špíně, s věčně shrbeným hřbetem. Já si o sobě myslím jako o lovcí bůhvíco, a ty se na mě díváš s útrpností... No, hodíme se k sobě?“

„Ale vždyť nás oddali, Jegore Vlasychi!“ vzlyká Pelageja.

„Ale ne z naší vůle. Copak už jsi zapomněla? Hraběti Sergeji Pavlyčovi za to poděkuj... a sobě. Hrabě mě ze závidi, že střílím líp

než on, celý měsíc častoval vínem – a opilého snadno nejen oženíš, ale třeba obrátíš na jinou víru. A takhle opilého mě s tebou ze msty oženil... Myslivce s děvečkou! Viděla jsi přece, že jsem opilý, tak proč sis mě brala? Nejsi přece žádná nevolnice, mohla ses vzepřít! To se ví, pro děvečku je to štěstí, provdat se za myslivce, ale mohla jsi z toho mít rozum. Tak se teď trap a plač. Hrabě se může smát, ale ty plač... tluč hlavou o zed'!“

Nastává ticho. Paseku přelétávají tři divoké kachny. Jegor se na ně dívá a provází je pohledem tak dlouho, dokud se nepromění v tři sotva viditelné tečky a nezapadnou v dálce za les.

„Čím se živíš?“ zeptá se, když obrátil oči od kachen na Pelageju.

„Teď chodím do práce a na zimu si беру nějaké dítě z útulku na opatrování. Vydělám si půldruhého rublu měsíčně.“

„Hm...“

Znova je ticho. Od požatého pole zazní tichá píseň, ale skončí, sotva začala. V takovém horku se nedá zpívat.

„Povídá se, že jste Akulině postavil novou chalupu,“ říká Pelageja. Jegor mlčí.

„Tak to ji máte rád...“

„Už to tak chtělo být, je to tvůj osud!“ říká lovec a protahuje se. „Tak trp, siroto! No tak sbohem, zapovídal jsem se. Do večera musím být v Boltově.“

Jegor vstává, protahuje se a přehazuje si pušku přes rameno. Pelageja se zvedá.

„A kdypak přijdete do vsi?“ ptá se tiše.

„Nač? Strážlivý bych nikdy nepřišel a od opilého bys toho moc neměla. Jsem zlý, když se opiju. Sbohem!“

„Sbohem, Jegore Vlasyči...“

Jegor si narazí čepici do týla, mlaskne na psa a pokračuje v cestě. Pelageja stojí na místě a dívá se za ním... Vidí jeho pohybující se lopatky, junáckou šíji, lenivou, nedbalou chůzi a její oči se plní zármutkem a něhou. Přebíhá pohledem po štíhlé, vysoké postavě

svého muže a laská ho, mazlí se s ním... A on, jako kdyby ten pohled cítil, zůstává stát a otáčí se. Mlčí, ale z jeho tváře, z jeho pozdvižených ramen Pelageja vidí, že jí chce něco říct. Nesměle k němu přistoupí a upře na něho úpěnlivý pohled.

„Tumáš!“ řekne on a odvrátí se od ní.

Podá jí otřepaný rubl a rychle odchází.

„Sbohem, Jegore Vlasyči!“ říká ona a mechanicky si rubl bere.

Muž kráčí po dlouhé cestě, rovné jako natažený řemen. Žena, bledá a nehybná jako socha, stojí a hltá pohledem každý jeho krok. Ale pak se rudá barva jeho košile slije s tmavou barvou kalhot, už nerozeznáš jednotlivé kroky ani psa od bot. Už je vidět jenom bílou čepičku, ale... Jegor náhle zahne ostře doprava na paseku a čepička se ztratí v zeleni.

„Sbohem, Jegore Vlasyči!“ šeptá Pelageja a vytahuje se na špičky, aby tu bílou čepičku zahlédla aspoň ještě jednou.

Hoře

Soustružník Grigorij Petrov, o němž dávno kdekdo ví, jak na slovo vzatý je to mistr, a přece nejnespořádanější chlap z celého galčinského okresu, veze svou nemocnou stařenku do újezdní nemocnice. Má před sebou asi třicet verst hrozná cesta, která dá co proto pošťákovi, natož teprve takovému peciválovi, jako je soustružník Grigorij. Ostrý ledový vítr vane přímo do tváře. Všude kolem, kam se jen podíváš, víří oblaka sněhových vloček, ani nerozeznáš, sype-li se sníh shora dolů nebo zdola nahoru. V sněžné mlze není vidět ani pole, ani telegrafní tyče, ani les, a když se do Grigorije opře vítr zvlášť silně, nevidí ani dopředu na chomout. Chatrná neduživá kobylka taktak plete nohama. Je docela vyčerpaná ustavičným vyprošťováním kopyt z hlubokých závějí a potrháváním hlavou. Soustružník má naspěch. Neklidně se vrtí na kozlíku a bez ustání šlehá koně po hřbetě.

„Koukej, Matrjono, neplač,“ huhlá. „Vydrž to ještě chvilku. Dá bůh, budem hnedka v nemocnici a hned ti bude tento... Pavel Ivanyč ti dá kapky nebo poručí, aby ti pustili žilou, třeba se mu i uráčí potřít tě nějakým špiritusem, víš, tento... a přestane tě to v tom boku držet. Však on se Pavel Ivanyč postará. Zakřičí si, zadupe, ale bude už vědět co a jak... Je to náramně hodnej pán, dej mu pánbůh zdraví. Až tam přijedem, nejdřív vylítne a začne se čertit: Co si myslíš? Co to je za pořádek? rozčilí se. Proč jsi nepřišel včas? Copak jsem kůň, abych se s váma tahal celý den? Proč nepřišel ráno? Táhni k čertu, ať tě tu nevidím! Přijed' zítra! Ale já na to: Pane doktore! Pavle Ivanyči! Milostpane! – Tak jed', ty mrcho chciplá! No tak!“

Soustružník švihá kobylku, a neohlížeje se na stařenku, bručí si dál pod nos:

„Milostpane! Bůh mě zatrat', jestli nemluví pravdu... Namouduši, vyjel jsem ještě za tmy. Copak to někdo dokáže, být tu u vás včas,

když bůh všemohoucí dopustil... a panenka Maria... a seslali takovou chumelenici? Sám račte vidět... Ani náramnej kůň by nedojel včas a ten můj, jen si všimněte, to není kůň, ale herka! Ale Pavel Ivanyč se zamračí a začne křičet: Na mě si nepřijdete! Vy si najdete vždycky tisíc výmluv! A ty nejvíc, Griško! Znáš tě jako svý boty! Dám na to krk, že ses nejmní pětkrát stávil na skleničku! Ale já na to: Milostpane! Máte mě za zloděje nebo za pohana? Stařenka poroučí duši bohu, je v posledním tažení, a já budu vymetat hospody! Jak bych moh, prosím vás! Tam už ani nepáchnu! No, a potom Pavel Ivanyč nakáže, aby tě odnesli do nemocnice. Padnu před ním na kolena: Pavle Ivanyči! Milostpane! Nejpokornější díky! Odpust'te nám hlupcům a neznaobohům, neztracujte ubohé mužiky! Zasloužili bysme na hřbet, a vy se zatím staráte, nožičky ve sněhu brouzdáte! Ale Pavel Ivanyč se tak nějak podívá, zrovna jako kdyby mi chtěl jednu vsolit, a řekne: Kdyby ses tu neválel po zemi, tupče, a radši nechal vodku na pokoji a šetřil stařenku. Zasloužil bys! – Zasloužil, zasloužil, Pavle Ivanyči, pánbůh ví, že zasloužil! Ale jak vám nemáme k nohám padat, když vy jste naši jediní dobrodincové a zastánci? Milostpane! Na mou čest... Před bohem vám to říkám... do očí mi plivněte, jestli vás zklamou: jak jenom se moje Matrjona, tento, uzdraví, jak bude zase v pořádku, tak udělám všechno, všecičko udělám, co ráčíte přikázat! Je libo cigártašku z březovýho dřeva, kroketový koule, kuželky vám vysoustruhuju, že se zahraničním vyrovnají... všechno, co si račte přát! Nevezmu od vás ani kopejku! V Moskvě byste musel dát za takovou cigártašku čtyři ruble, ale já nevezmu ani kopejku! Doktor se zasměje a řekne: Nu dobře, dobře... Já vím. Jen kdybys nebyl takový ochlasta... Jo, stará, věř mi, já to s pány umím. Nenajdeš pána, abych s ním nedokázal pohovořit. Jenom nedopust' pánbůh, abysme sjeli z cesty! To to fučí, mám už oči celý zalepený!"

A soustružník brebtá ostošest. Mele jazykem jako stroj, aby aspoň trošku přehlušil své těžké chmury. Slina mu toho přináší na

jazyk mnoho, ale myšlenek a otázek se mu motá v hlavě ještě víc. Hoře přišlo nečekaně, zaskočilo soustružníka a on se teď nemůže zanic vzpamatovat, nemůže si to srovnat v hlavě. Doposud si nepřipouštěl starosti, žil zrovna v tupé netečnosti, bez smutku i bez radosti, a najednou cítí na duši hrozitánskou bolest! Bezstarostný pecivál a ochlasta se zčistajasna octl v postavení člověka, který má naléhavý úkol, který má starosti, který spěchá, a dokonce se pere s přírodou.

Soustružník vzpomíná, že to hoře přinesl včerejší večer. Když se včera vrátil domů, opilý jako vždycky, a začal se po starém zvyku hádat a šermovat pěstmi, podívala se stařenka na svého rabiáka tak, jak se nepodívala ještě nikdy. Obvykle měly její stařecké oči trpitelský, pokorný výraz, jako oči psa, kterého hodně bijí a málo krmí. Avšak teď hleděla přísně a strnule, jak se dívají svatí na ikonách nebo umírající. Ten podivný, neblahý pohled byl začátkem jeho hoře. Zmatený soustružník si vyškemral u souseda kobyliku a teď veze stařenku do nemocnice. Doufá, že Pavel Ivanyč jí dá prášky a masti a stařenka bude zase jako dřív.

„Poslyš, Matrjono, ne abys tento...“ hučí. „Když se tě Pavel Ivanyč zeptá, jestli jsem tě bil nebo ne, řekneš: Ne, kdepak! Však já taky už nebudu. Jak je bůh nade mnou! Jen řekni, bil jsem tě ze zlosti? Ne, jen tak, pronic zanic. Já s tebou přece cítím. Jiný by si z toho nic nedělal, a koukej, já tě vezu... starám se. A fučí to, panečku, to to fučí! Bud', Pane, vůle tvá! Jenom nedopust' bůh, abychom sjeli z cesty. Bolí tě pořád v boku? Matrjono, co mlčíš? Řekni mi, souží tě ten bok?“

Je mu divné, že stařeně netaje na tvářích snůh, že se jí obličej zvláště protáhl, že dostal bledě šedou, špinavě voskovou barvu a zpřísněl, zvažněl.

„Jsi ty hloupá!“ brebtá soustružník. „Říkám ti to na své svědomí, jako před bohem... a ty zatím tento... Hlupačko! Že toho nechám a nikam tě nepovezu!“

Soustružník popustí opratě a zadumá se. Ohlédnout se na stařenu nemá odvahu, děsí se toho! Dát jí otázku a nedostat odpověď, toho se taky děsí. Konečně, aby skoncoval s nejistotou, nahmátne, aniž se ohlédne, její studenou ruku. Vystydlá ruka padá jako kus dřeva.

„Tak to už umřela. To je rána!“

A soustružník pláče. Necítí ani tak lítost jako dopal. Mudruje: Jak se to na tom světě rychle točí! Jeho hoře ještě ani pořádně nezačalo, a už je po všem. Ještě si u stařenky ani nepobyl, nepopovídal si s ní, nepolitoval ji, a už umřela... Žil s ní čtyřicet let, ale vždyť těch čtyřicet let spolu prošli zrovna jako v mlze. Pro opilství, rvačky, bídu nebyl čas pořádně žít. A jako naschvál umřela stařenka právě ve chvíli, kdy poznal, že je mu jí líto, že bez ní nemůže žít, že se na ní hrozně provinil.

Musela přece chodit i po žebrotě! vzpomíná. Sám jsem ji posílal, aby prosila lidi o chleba, prokrindapána! Měla si tu, hlupačka, pobýt ještě aspoň deset let. Takhle si nejspíš myslí, že jsem opravdu takový. Matko boží, kam to k čertu jedu? Kdepak teď k doktorovi! Musím na krchov. Zpátky!

Soustružník otočí vůz a ze všech sil šlehá kobyliku. Cesta je pořád horší a horší. Teď už vůbec nevidí na chomout. Tu a tam najedou sáně na smrček, něco tmavého drásá soustružníkovi ruce, mihne se mu před očima a pak je všude, kam jen dohlédne, zase jen bílý vír.

Kdybych tak moh začít život znova od začátku! přemítá soustružník.

Vzpomíná, jak před čtyřiceti lety byla Matrjona mladá, krásná, veselá nevěsta z bohatého statku. Dali mu ji, protože se zhlídli v jeho dovednosti. Měli spolu všechny předpoklady pro slušné živobytí, ale kamenem úrazu bylo, že od té doby, co se po svatbě opil a svalil za pec, se vlastně ještě jaksepatří neprobudil. Na svatbu se pamatuje, ale co bylo po ní, neví, i kdybys ho zabil – snad jen to, že pil, ležel a pral se. Tak uteklo čtyřicet let.

Bílá oblaka sněhu poznenáhlu šednou. Začíná se stmívat.

Ale kam to jedu? trhne sebou náhle soustružník. Na krchov musím, a já jedu do nemocnice..., jako bych rozum ztratil!

A znova otočí a znova šlehá kobytku. Ta napíná všechny síly a zchváceně, drobně klusá. Soustružník zas a zas prásk, prásk ji po hřbetě... Za zády se mu ozývá nějaké klepání. Neohlédne se, ale ví, že to drkotá nebožčina hlava o saně. A tma zatím houstne a houstne, vítr fičí ledověji a řezavěji...

Kdybych tak moh začít znova od začátku! vrtá hlavou soustružníkovi. Opatřit si nové nástroje, dělat na objednávku... a dávat peníze staré... panečku!

Náhle mu vypadnou opratě z rukou. Hledá je, hledí se jich zas chopit, ale nejde to, má ruce bez vlády...

To nic, myslí si, však kuň půjde sám, zná přece cestu. Ted' si tak chvilíčku schrupnout, prospat se, než bude pohřeb nebo zádušní mše.

Soustružník zavře oči a dříme. Za nějakou dobu slyší, že se kobylka zastavila. Otvírá oči a vidí před sebou cosi temného, co vypadá jako chalupa nebo jako stoh...

Ted' by měl vylézt ze saní a podívat se, co a jak, ale v celém těle mu sedí taková lenivost, že radši zmrzne, než by se hnul z místa... A poklidně usíná.

Procitá ve velké místnosti s vybělenými stěnami. Do oken se line jasný sluneční svit. Soustružník před sebou spatří lidi a první jeho starostí je dělat před nimi náramně pořádného a rozumného.

„Zádušní mši za stařenku je třeba sloužit, lidičky!“ vykládá. „Musíme zavolat popa...“

„No dobrá, dobrá. Ale ted' lež!“ vpadne mu do řeči nějaký hlas.

„Milostpane! Pavle Ivanyči!“ žasne soustružník, když před sebou spatří doktora. „Milostivý pane! Dobrodinče můj!“

Rád by vyskočil a vrhl se medicíně k nohám, ale cítí, že mu ruce i nohy vypověděly službu.

„Milostpane, kdepak mám nohy? A kde ruce?“

„Rozluč se s rukama i s nohama. Umrzly ti! No, no... pročpak pláčeš? Dost sis na světě užil, sláva pánubohu! Jistě šest křížků. To ti může stačit!“

„To je bída!... To je bída, milostpane! Smilujte se nade mnou! Kdybych tak moh ještě pět šest roků.“

„A pročpak?“

„Koník není můj, musím ho odevzdat... Stařenku pochovat... Bože, jak se to na tom světě všechno rychle točí! Milostpane! Pavle Ivanyči! Březovou tabatěrku, jakou jste ještě neviděl! Kuličky vysoustruhuju...“

Doktor jen mávne rukou a vyjde z pokoje. Se soustružníkem je amen!

Myslitel

Je parné poledne. Ticho, mrtvo... Příroda se podobá jediné veliké usedlosti, zapomenuté bohem i lidmi. Pod převíslými větvemi staré lípy před okny bytu vězeňského dozorce Jaškina sedí u malého třínohého stolku sám Jaškin se svým hostem, okresním inspektorem Pimfovem. Oba si svlékli kabáty a rozepjali vesty, na brunátných, umdlených tvářích, z nichž vedro setřelo jakýkoli výraz, jim vyráží pot. Na Pimfovově tváři se usadila a roztekla lenost, zrak mu otupěl, dolní ret poklesl. Zato Jaškinovy oči a čelo mluví ještě o jakési činnosti; nejspíš o něčem dumá... Oba na sebe zírají, nemluví, svá muka dávají najevo jen funěním nebo malátným pohybem dlaně, která se ohnala po mouše. Na stolku je v karafě vodka, dřevité vařené hovězí a plechovka od sardinek, plná našedlé soli. Nalili si už jednu, druhou, třetí...

„A je to tak!“ vyhrkne najednou Jaškin tak nenadále, že pes, klimbající u stolu, vyletí a se staženým ohonem pádí odtud. „Je to tak! Říkejte si, co chcete, Filipe Maximyči, náš jazyk má tolik zbytečných rozdělovacích znamének!“

„Tak? Ani bych neřekl,“ opáčí mírně Pimfov a odstraňuje ze skleničky muší křídélko. „Znamének je, pravda, mnoho, ale každé z nich má svůj význam, své místo.“

„Ale dejte pokoj. Pražádný význam nemají ta vaše znaménka! Jen aby se muselo mudrovat... Nacpou deset čárek do jediné řádky a myslí si, bůhvíjak nejsou chytrí. Například zástupce státního návladního Merinov píše čárku za každým slovem. Řekněte jenom nač? Vážený pane, čárka, při návštěvě toho a toho vězení, čárka, jsem zjistil, čárka, že vězňům, čárka... Fuj! Až oči přecházejí! A v knihách nejinak... Středník, dvojtečka, všelijaké uvozovky. Četbu ti to zprotiví. A jiný furiant nemá dost jedné tečky, bum a napaří jich celou řádku... Nač to všechno?“

„Věda si to žádá...“ povzdechne Pimfov.

„Věda... ohlupování, žádná věda... To zas nevěděli, co si vymyslet..., čím omračovat lidi... V žádném jiném jazyce například nemají písmeno y, ale u nás samo sebou je... Nač to, řekněte mi? Napsat bytost s y, nebo s i, není to jedno?“

„Jak můžete něco podobného vypustit z úst, Iljo Martynyči?“ zvolá pohoršeně Pimfov. „Snad byste nechtěl psát bytost s i? Mluvíte, že se člověk celý třese.“

Pimfov do sebe obrátí skleničku, uraženě zamrká a odvrátí tvář stranou.

„Kolikrát já dostal nařezáno za tohle!“ pokračuje Jaškin. „Pamatuji se, jak mě jednou učitel vyvolal k tabuli a diktoval: Zítra odjedu do města. Vzal jsem křídu a napsal zítra s í. Nařezal mi. Za týden mě volal zas a zas diktuje: Zítra odjedu do města. Tentokrát jsem napsal ý a zase nářez. Jak to, Ivane Fomiči? Prosím pěkně, sám jste říkal, že je to třeba psát s y! Taky jsem se, povídá, mýlil. Zrovna včera jsem si přečetl vědecké pojednání o y ve slově zítra a souhlasím s akademií věd. Řezat tě musím, přísahal jsem... A řezal. I náš Váša má od y věčně napuchlé ucho... Kdybych byl ministrem, zakázal bych té vaší branži takhle ohlupovat lidi.“

„Mějte se tu dobře,“ zamrká Pimfov a obléká si s povzdechem kabát. „Nesnesu, když se takhle mluví o vědě...“

„No tak, no tak, snad jste se neurazil,“ chytne Jaškin Pimfova za rukáv. „To já jen tak, aby řeč nestála... No tak, sedněte si přece, popijeme ještě!“

Uražený Pimfov se posadí, vypije sklenku a odvrátí tvář stranou. Opět se rozhostilo ticho. Kuchařka Feona nese kolem vědro s pomýjemi. Je slyšet šplíchnutí a zavytí politého psa. Pimfovův rozteklý obličej kysne ještě víc, užuž roztaje vedrem a rozteče se dolů, na vestu. Jaškinovi se krabatí čelo. Upřeně se dívá na dřevité hovězí a dumá... Ke stolu přistoupí invalida, vrhne ponurý pohled na karafu, a když zjistí, že je prázdná, jde pro novou dávku... Popíjejí dál.

„A je to tak!“ řekne najednou Jaškin.

Pimfov sebou trhne a polekaně hledí na Jaškina. Čeká další rouhání.

„Je to tak,“ opakuje Jaškin a zádumčivě se dívá na karafu. „Po mém soudu je i věd příliš mnoho!“

„Co tím myslíte? Jak to?“ optá se tiše Pimfov. „Jaké vědy jsou podle vás zbytečné?“

„Všechny... Čím víc člověk zná, tím víc si o sobě myslí. Naparuje se... Pověsit všechny... ty vědy... No tak, no tak, zas jste se urazil. Jste vy, bože, urážlivý. Před vámi nelze říct slovo! Sed'te, pijte!“

Přichází Feona a zlostně rozhazuje masitými lokty, když oběma předkládá v miskách zeleninovou polévku. Pak se ozývá hlasité srkání a mlaskání. Jako by ze země vyrostli, připlelou se ještě tři psi a kočka. Stojí u stolu a zihle se dívají na přežvykující ústa. Po polévce přichází mléčná kaše, kterou Feona předkládá s takovou zlobou, že se ze stolu sypou lžíce a kůrky. Než se přátelé pustí do kaše, mlčky pijí.

„Všechno na tomto světě je zbytečné,“ prohodí náhle Jaškin.

Pimfov upustí lžíci do klína, polekaně vzhlédne k Jaškinovi, chce protestovat, ale jazyk mu zdřevěněl od pití a utopil se v husté kaši... Místo obvyklého: „Jak to? Co to říkáte?“ vyjde jen jakési zamečení.

„Všechno je zbytečné,“ vede Jaškin dále svou. „Vědy i lidi... i věznice, i mouchy... i kaše... I vy jste zbytečný... Třebas jste dobrý člověk a věříte v boha, i vy jste zbytečný...“

„Bud'te sbohem, Iljo Martynyči,“ brebtá Pimfov a usilovně se snaží nadít ruku do rukávu.

„Tak jsme se tu nacpali a nachlastali, a nač to všechno? Je to tak... To všechno je zbytečné. Jíme a sami nevíme nač. No tak, no tak, zas jste uražený! To já jen tak, aby řeč nestála. Kam byste chodil? Posed'te ještě, pohovoříme... popijeme!“

Rozhostí se ticho, čas od času přerušované cinkáním skleniček a opilým říháním... Slunce se pomalu chýlí k západu. Lípa vrhá stále

delší a delší stín. Přichází Feona a frkajíc a rozhazujíc rukama rozkládá u stolu kobereček. Oba přátelé do sebe mlčky vlijí poslední skleničku, uloží se na kobereček a obráceni druh k druhu zády, usínají...

Bůh buď pochválen! myslí si Pimfov, dnes se nedostal až k stvoření světa a k svaté hierarchii, to už by mi začaly vstávat vlasy na hlavě, že by to hezké nebylo.

Umění

Pochmurné zimní ráno.

Na hladké, lesknoucí se zamrzlé hladině říčky Bystrjanky, tu a tam poprášené sněhem, stojí dva muži: zakrslý Serjožka a kostelník Matvěj. Serjožka, chlapík asi třicetiletý, krátkonohý, otrhaný a celý olysalý, hledí zlostně na led. Z jeho obnošeného krátkého kožíšku visí jako z línajícího psa chuchvalce srsti. V ruce drží kružítko zhotovené ze dvou dlouhých bodců. Matvěj, blahobytný děda v novém kožichu až na paty a válenkách, vzhlíží mírnýma modrýma očima tam, kde je vysoko na svažujícím se břehu malebně stulená ves. V rukou drží těžký sochor.

„Nu tak, to budem stát až do večera se založenýma rukama?“ přeruší ticho Serjožka a vrhne na Matvěje rozzlobený pohled. „Přišel jsi sem stát, ty starý blázne, anebo pracovat?“

„Tak mi to tento... ukaž mi to...“ bručí Matvěj a jenom smířlivě pomrkává.

„Ukaž... Všecko já: já abych ukazoval, já abych i dělal. Sami nic nedokážou! Kružidlem se to musí vyměřit, tak tedy! Dokud to nevyměříš, nemůžeš sekat led. Tak měř! Tumaš kružidlo!“

Matvěj bere od Serjožky kružidlo, neobratně přešlapuje na místě, píchá lokty do vzduchu a snaží se narýsovat na ledě kruh. Serjožka opovržlivě mhouří oči a zřejmě se kochá jeho rozpaky a neuměním.

„E-e-e!“ zlobí se. „Ani to nedokážeš! Jsi to kus chlapa hloupého! Ty bys tak moh pást husy a ne dělat jordán! Dej mi to kružítko! Dej to sem, povídám!“

Vytrhne zpocenému Matvěji kružidlo z rukou, v mžiku se bravurně otočí na podpatku a opíše na ledě kružnici. Tím je obrys otvoru pro svícení vody hotov. Zbývá už jen vysekat led...

Ale než se pustí do práce, Serjožka se ještě dlouho pitvoří, přetváří a dotírá:

„Copak jsem povinen dělat za vás? Ty jsi zaměstnanec kostela, tak dělej!“

Nemůže se zřejmě nabažít slasti z výjimečnosti situace, do níž ho teď postavil osud, od něhož dostal do vínku vzácné nadání – udivovat jednou do roka všechny kolem svým uměním. Ten chudáček prostáček Matvěj si od něho musí dát líbit mnoho jedovatých a prezíravých slov. Serjožka dělá každou práci s dopalem a s nechutí. Je to lenoch. Ještě ani neopsal kružnici a už ho to zas táhne nahoru do vsi k čaji, lelkování a klábosení.

„Hned přijdu...“, říká a zapaluje si. „A ty kdybys radši, místo abys tu takhle stál a lelkoval, zatím přinesl něco, na čem by se dalo sedět, a trochu to tu umet.“

Matvěj zůstane sám. Ovzduší je šeré a nevlídné, ale klidné. Za chalupami, roztroušenými po břehu, vlídně vyhlíží bílý kostelík. Kolem jeho zlatých křížů krouží bez ustání kavky. Trochu stranou od vesnice, tam, kde se břeh prudce svažuje k řece, stojí nad samým srázem bez hnutí kůň se spoutanýma předníma nohama, stojí tam, jako by byl z kamene – nejspíš spí nebo se tak zamyslel.

Také Matvěj stojí bez hnutí, jako socha, a trpělivě čeká. Z unylé a ospalé tváře řeky, z kroužení kavek a z toho koně na něho jde dřímot. Uplyne hodina, pak ještě jedna a Serjožka nikde. Na řece je už dávno zameteno, je tu i bednička k sezení, ale ochlasta se pořád ještě neukazuje. Matvěj čeká a jenom občas zívne. Pocit nudy je pro něho něčím neznámým. Kdyby mu někdo přikázal, aby stál na řece celý den, měsíc, rok, tak tam bude stát.

Konečně se Serjožka objeví za chalupami. Jde kolébavě, co noha nohu mine. Je líný udělat o krok víc, a tak neschází dolů po cestě, ale namíří si to rovnou čarou nejkratší cestou shora dolů a zapadá při tom do sněhu, chytá se křovisk, sjíždí po zádech – a všechno pomalu, s přestávkami.

„Co si myslíš?“ vyjede si hned na Matvěje. „Jak to, že si tu jen tak stojíš? Kdypak začneš sekat led?“

Matvěj se pokřičuje, vezme oběma rukama sochor a začíná sekat led, dbaje při tom, aby se neodchýlil od vyznačeného kruhu. Serjožka se posadí na bedničku a pozoruje těžkopádné, nemotorné pohyby svého pomocníka.

„Netluč tolik u kraje! Ne tolik!“ rozkazuje. „Když to neumíš, tak se do toho nehrň, a když se hrneš, tak dělej! Ach, ty jeden!“

Nahoře se shlukují zvědavci. Serjožka se před diváky rozpaluje ještě víc.

„Praštím s tím a nebudu to už dělat!“ říká, zatímco si zapaluje páchnoucí papirosu, a odplivne si. „Uvidím, co si tu beze mě počnete. Loni si zamluvil v Kostukově Stópka Gulkov, že udělá jordan podle mě. A co udělal? Jenom se mu vysmáli. Z Kostukova přišli zase k nám – konce jim nebylo! Ze všech vsí přišlo lidstva.“

„Protože pořádný jordan máme jenom u nás...“

„Dělej, teď není čas na hovory... Ano, dědo... V celé gubernii nenajdeš takový jordan jako u nás. Vojáci říkají, že je k pohledání, i v městech prý jsou horší. Ne tolik, netluč tolik!“

Matvěj heká a funí. Není to tak snadné. Led je tvrdý a silný, je třeba ho vylamovat a kusy hned odnášet daleko na stranu, aby plocha kolem otvoru zůstala hladká.

Ale jakkoli je práce namáhavá, jakkoli je zmatené Serjožkovo komandování, když jde na třetí hodinu odpolední, černá se už na Bystrjance v ledu velký kulatý otvor.

„Loni to bylo lepší...“, zlobí se Serjožka. „Ani tohle jsi nedokázal udělat pořádně! Eh, jsi ty hlava! Že si můžou při chrámu božím vydržovat takové hlupáky! Běž pro prkno na kolíčky! Přines poklop, zevlouně! A tento... sežeň někde kus chleba... a okurky, nebo tak.“

Matvěj odchází a za nějakou dobu přináší na zádech velké dřevěné kolo, omalované už v minulých letech pestrými ornamenty.

Uprostřed je červený kříž, po stranách otvory pro kolíky. Serjožka poklop bere a zakrývá jím otvor.

„Padne... jako ulitý... Jen ho trochu přibarvíme a bude to prvotřídní... Nu tak, co stojíš? Dělej oltář! Anebo počkej... dojdí pro trámy, uděláme kříž...“

Matvěj, který od časného rána nic nesnědl a nevypil, se znova motá nahoru do kopce. Při vši své lenosti Serjožka dělá kolíky sám, vlastnoručně. Dobře ví, že v těchhle kolících je zázračná síla: kdo získá po svěcení vody takový kolík, ten bude celý rok šťastný. Není to snad záslužná práce?

Ale ta hlavní práce začíná až druhý den. To Serjožka vyvstává před tím tupcem Matvějem v celé velikosti svého talentu. Jeho žvásty, špičky, rozmary a vrtochy jsou nevyčerpatelné. Matvěj sbije ze dvou trámů vysoký kříž, ale on s ním není spokojený a poručí ho předělat. Matvěj stojí a Serjožka se zlobí, proč prý nejde; jde tedy, ale Serjožka na něj křičí, aby se neprocházel a dělal. Není spokojen ani s nářadím, ani s počasím, ani s vlastním uměním, nic se mu nelíbí.

Matvěj vyřízne veliký kus ledu na oltář.

„Proč jsi tomu urazil roh?“ křičí Serjožka a zlostně na něho poulí oči. „Proč jsi jenom, ptám se tě, urazil ten roh?“

„Nezlob se, propánakrále.“

„Tak znova!“

Matvěj řeže znova... a jeho trápení nebere konce! Vedle otvoru přikrytého dřevěným kruhem má stát oltáříček. Na něm je třeba vysekat kříž, aby ho viděl všechen zástup a aby se blyštěl na slunci, jako by byl posázen diamanty a rubíny. Na kříži bude holubice z ledu. Cesta od kostela až na řeku bude posypaná jedlovými větévkami. To všechno mají ještě před sebou.

Serjožka se pouští nejdříve do oltáře. Pracuje rašplí, dlátem a šídlem. Kříž na oltáříčku, evangelium i štóla, splývající z oltáře, se mu opravdu povedly. Pak se pouští do holubice. Zatímco se pokouší vykouzlit ve výrazu holubice mírnost a pokoru, Matvěj, vrtící se

na místě jako medvěd, se obírá křížem, sbitým z trámců. Bere kříž a ponoří ho do otvoru v ledě. Vyčkává, dokud voda na kříži nezmrzne, a pak ho ponoří podruhé, a tak pokračuje tak dlouho, dokud se břevna nepokryjí silnou vrstvou ledu... Je to práce namáhavá, vyžadující jak tělesnou sílu, tak trpělivost.

Tím je ta nejjemnější práce hotova. Serjožka pobíhá jako posedlý po vsi. Klopýtá, kleje, dušuje se, že se vším praští, půjde na řeku a rozbije všecko, co udělal... Shání totiž vhodné barvy.

Kapsy má plné okru, šmolky, suříku, měděnky; nikde nenechá ani kopejku a pokaždé se vyřítí z krámku a běží rovnou do druhého. Z krámu je pár kroků do hospody. Tady se napije, mávne rukou a bez placení letí dál. V jedné chalupě si nabere cukrovou řepu, v jiné cibulové slupky, z nichž si připravuje žlutou barvu. Nadává, vykládá, vyhrožuje..., a kdyby se alespoň jeden smrtelník ozval! Ale všichni se na něj usmívají, sdílejí jeho starosti, velebí Sergeje Nikitiče, všichni cítí, že tohle umění není jeho osobní záležitost, ale věc veřejného, národního zájmu. Jeden tvoří, ostatní mu pomáhají. Serjožka je sám o sobě nula, lenoch, ochlasta a marnotratník, ale se suříkem nebo s kružidlem v rukou je něco vyššího, je sluha boží.

Přichází tříkrálové ráno. Kostelní ohrada i oba břehy se hemží lidmi. Všecko, co je připravené na řece, je pečlivě zakryto novými rohožemi. Serjožka chodí kolem rohoží tichý jako beránek a snaží se přemoci vzrušení. Vidí ty tisíce lidí: jsou tu i mnozí z jiných farností, všichni ti lidé šli pěšky v mrazu a ve vysokém sněhu mnoho verst jenom proto, aby spatřili jeho proslulý jordan. Matvěj, který ukončil svou černou, medvědí práci, je už zase v kostele, není ho vidět ani slyšet, je už zapomenut. Počasí je nádherné... Na obloze ani mráček. Slunce oslepuje.

Nahoře začnou vyzvánět... Tisíce lidí obnažují hlavy, tisíce rukou se zdvíhá k tisícům pokřižování!

A Serjožka neví, kam by se poděl netrpělivostí. Konečně však zvoní k „Panně Marii“. Půl hodiny nato je na zvonici i v davu pa-

trno jisté vzrušení. Z kostela vynášejí jednu korouhev za druhou, rozezní se živé, pobízivé vyzvánění, Serjožka chvějící se rukou strhává rohože... a lidé spatří něco neobyčejného. Oltář, dřevěný kruh, kůly i kříž na ledě hrají tisíci barvami. Kříž a holubice srší takové paprsky, že oči bolí... Jaká krása, milostivý bože! Dav se rozšumí úžasem a nadšením, vyzvánění je jakoby ještě silnější, den ještě jasnější. Korouhve se kymácejí a naklánějí nad davem jako na vlnách. Procesí, zářící ornáty ikon a kněží, schází pomalu po cestě a míří k řece. Pak mávají rukama ke zvonici, aby přestali zvonit, a svěcení vody začíná. Obřady trvají dlouho, duchovní nespíchají, zřejmě chtějí, aby slavnostní a radostná nálada společné lidové bohoslužby trvala co nejdéle. Je ticho.

Pak smácejí kříž ve vodě a vzduch se naplní zvláštní vřavou. Palba pušek se mísí s vyzváněním, hlasitými výkřiky nadšení, pokřikem a sháňkou po kolících. Serjožka poslouchá, vidí, jak se na něho upírají tisíce očí, a jeho lenivá duše se zalyká pocitem slávy a vítězství.

Poplach

Když se Mášenka Pavleckaja, mladičká novopečená absolventka penzionátu vrátila z procházky do domu Kuškinů, kde byla vychovatelkou, přivítal ji tam nevídaný shon. Už vrátný Michajlo, který jí otvíral, byl rozčilený a rudý jako rak. Shora bylo slyšet hluk.

Bud' má paní záchvat..., dohadovala se Mášenka, nebo má výstup s manželem...

V hale a na chodbě potkala pokojské. Jedna z nich plakala. Pak byla svědkem toho, jak ze dveří jejího pokoje vyběhl pán domu Nikolaj Sergejič, malý, ještě ne starý človíček s opuchlou tváří a plešatou hlavou. Byl celý rudý. Chvěl se jako v křeči... Prošel kolem vychovatelky, aniž si jí všiml, a křičel, spínaje ruce:

„Och, jak je to neslýchané! Jak bezohledné! Jak hloupé a děsné! Hnus!“ Mášenka vkročila do svého pokoje a tam poprvé v životě zakusila nevýslovně rozjitřující pocit, tak dobře známý všem lidem závislým, nesamostatným, žijícím z přízně bohatých a vznešených. V jejím pokoji byla prohlídka. Paní domu Fedosja Vasiljevna, otlá, rozložitá dáma s hustým černým obočím, prostovlasá a neforemná, se slabě vyrážejícím knírkem pod nosem a brunátnýma rukama, tváří i způsoby si nezadající před prostou ženskou z kuchyně, stála u jejího stolu a kladla zpátky do jejího šití klubíčka vlny, hadříky, papírky... Příchod vychovatelky ji zřejmě překvapil, neboť když se na ni obrátila a podívala se do její bledé, užaslé tváře, nedovedla skrýt rozpaky a vykoktala:

„Pardon, já... rozsypalo se mi to... zachytila jsem rukávem...“

Ještě několik zmatených slov a madam Kuškinová zašustila vlečkou a odešla. Mášenka obhlédla udivenýma očima svůj pokojík a bezradná, nevědouc, co si má myslet, pokrčila rameny a roztrásla se strachy... Co asi hledala Fedosja Vasiljevna v jejím košíčku?

Kdyby byla pravda to, co říká, a opravdu náhodou o něj zavadila rukávem a vysypala z něho věci, proč by byl pak z pokoje vyrazil Nikolaj Sergejič tak rudý a rozčilený? Proč by byla povytažená zásuvka u stolu? Pokladnička, do níž si ukládala desetikopejky a staré známky, byla otevřená. Otevřeli ji, ale zavřít ji, se jim nepovedlo, i když poškrábali celý zámek. Polička na knihy, pořádek na stole, postel – na tom všem byly patrné stopy právě vykonané prohlídky. S košem na prádlo tomu bylo stejně. Prádlo bylo sice pečlivě složené, ale nebylo naskládáno v tom pořádku, v jakém je měla, když odešla z domu. Šlo tedy opravdu o prohlídku, o důkladnou prohlídku, ale proč, jaké k tomu byly důvody? Co se asi stalo? Mášenka si připomněla rozčileného vrátného, zmatek, který vlastně ještě trval, uplakanou pokojskou. Nemělo to všechno nějakou souvislost s prohlídkou, která u ní byla právě vykonána? Není zapletena do nějaké hrozná záležitosti? Mášenka zbledla a ztuhlá hrůzou klesla na prádelní koš.

Do pokoje vešla pokojská.

„Lízo, nevíte proč to tu u mě... prohledávali?“ zeptala se jí Mášenka.

„Milostpaní se ztratila brož za dva tisíce...“, odpověděla Líza.

„Ale proč hledali u mě?“

„U všech, slečno, všechny prohledali. I mě celou prohledali... všechny nás dočista svlíkli a prohledávali... Ale říkám vám, slečno, jako před pánembohem... Kdepak já její brož, já si netroufla ani blíž k toaletnímu stolku. To samé řeknu na policii.“

„Ale proč dělali prohlídku u mě?“ nemohla stále pochopit Mášenka.

„Vždyť vám to říkám, někdo jí ukradl brož... Milostpaní omakala všechno vlastníma rukama. I našeho vrátného, Michajlu, prohledávala ona sama. Ta hrozná hanba! Nikolaj Sergejič jenom vyvaluje oči a kdáká jak slepice. Slečno, proč se třesete, vy nemusíte. Nic u vás nenašli! Když jste tu brož neukradla, nemusíte mít žádný strach.“

„Ale vždyť je to hrozné, Lízo... potupné!“ Mášenka se zajíkala rozhořčením. „Vždyť je to podlost, nízkost! Kdo jí dal právo podezřívát a hrabat se v mých věcech?“

„Žijete mezi cizíma, slečno,“ řekla Líza s povzdechem. „I když vám říkají slečno, přece jste... jenom služka... Kdepak, to není jako u tatínka a u maminky...“

Mášenka se svalila na postel a hořce se rozeštkala. Ještě nikdy se jí nedělo takové příkoří, ještě nikdy neměla tak hrozný pocit urážky jako teď... K ní, dobře vychované, citlivé dívce, dceři učitele, pojali podezření z krádeže, ji prohledávali jak pouliční ženštinu! Těžší urážku si snad nikdo nemůže vymyslet! A k tomu pocitu urážky se navíc přidal krutý strach: co ji čeká!? Hlava jí začala třestit různými zmatenými představami. Když ji mohli podezřívát z krádeže, mohou ji také zatknout, vysvléct a prohledávat, vést ji potom pod stráž ulicemi, vsadit do tmavé chladné kobky, v níž budou běhat myši a stonožky, zrovna tak jako v té, v níž byla uvězněna kněžna Tarakanovová. A kdo se o ni vezme? Rodiče žijí na venkově daleko odtud a nemají na to, aby za ní přijeli. Je v hlavním městě sama jako kůl v plotě, nemá tu příbuzné ani známé. Mohou s ní udělat, co se jim zachce.

Poběhnu ke všem soudcům a obhájcům, umiňovala si a celá se třásla. Všechno jim povím, odpřisáhnu... Uvěřím, že nemohu být zlodějkou!

Vzpomněla si, že má v koši pod prostěradly pamlsky, které si po starém zvyku z penzionátu schovávala u stolu do kapsy a nosila do pokoje. Myšlenka, že pání už prohlédli tuto její drobnou tajnůstku, ji celou rozpálila, polila studem, hanbou se jí rozbušilo srdce tak, že cítila jeho tep až ve víčkách i hluboko v útrobách.

„Prosím, pojďte jíst!“ vyzvali ji.

Mám jít, nebo ne?

Upravila si účes, otřela si obličej vlhkým ručníkem a odešla do jídelny. Tam už obědvali... Na jednom konci stolu seděla Fedosja

Vasiljevna, důležitá, tupá a vážná, na druhém Nikolaj Sergejič. Po stranách seděli hosté a děti. U stolu přísluhovali dva lokajové ve fracích a bílých rukavicích. Všichni věděli, že dům je vzhůru nohama, že paní domu trpí, a mlčeli. Bylo slyšet jen žvýkání a cinkot lžic o talíře.

Ticho přerušila sama Fedosja Vasiljevna.

„Co je jako třetí chod?“ zeptala se lokaje zastřeným, zmučeným hlasem.

„Esturgeon à la russe!“⁵ odpověděl lokaj.

„Toho jsem objednal já, Feňo,“ pospíšil si vysvětlit Nikolaj Sergejič. „Dostal jsem chuť na rybu. Jestli se ti to nezamlouvá, ma chère, ať to nepodávají. To já jen tak... mimochodem.“

Fedosja Vasiljevna neměla ráda pokrmy, které si sama neobjednala, a teď jí z toho vstoupily slzy do očí.

„Ale! Přestaneme se už rozčilovat,“ řekl líbezným hlasem Mamikov, její domácí lékař, a se stejně líbezným úsměvem se zlehka dotkl její ruky. „Vždyť jsme i tak dost nervózní. A na tu brož zapomeneme. Zdraví stojí za víc než za dva tisíce!“

„Nelituji dvou tisíc!“ odpověděla paní domu a po tváři se jí skutálela slza jako hrách. „Mě tak pobouřil ten případ sám! Nestrpím zloděje ve svém domě. Nelituji, ničeho nelituji, ale krást u mě, to je holý nevďěk! Tak mi odplácejí mou dobrotu...“

Každý se díval do svého talíře, ale Mášenka měla dojem, že když paní domluvila, podívali se všichni na ni. Così tvrdého jí náhle poskočilo v hrdle. Rozplakala se a přitiskla si na obličej kapesník.

„Pardon,“ zakoktala. „Je mi nesnesitelně. Bolí mě hlava. Musím odejít.“ Zvedla se od stolu, zahřmotila přitom židlí, což ji ještě víc popletlo, a rychle odešla.

„Přisámboh!“ zavrčel Nikolaj Sergejič a zamračil se. „To byl nápad, dělat u ní prohlídku! Opravdu... to snad nebylo nutné.“

5 Jeseter na ruský způsob. (franc.)

„Netvrdím, že brož vzala ona,“ řekla Fedosja Vasiljevna, „ale můžeš se snad za ni zaručit? Přiznám se ti, že těm studovaným ubožáčkám moc nevěřím.“

„Nebylo to správné, věř mi, nebylo... Nezlob se, Feňo, ale zákon ti nedává vůbec právo dělat u kohokoli prohlídku.“

„Nevím nic o vašich zákonech. Vím jenom, že se mi ztratila brož, a to mi stačí. A já tu brož najdu!“ klepla vidličkou o talíř a v očích jí hněvivě blýsklo. „Jezte a neplette se do mých záležitostí!“

Nikolaj Sergejič sklopil krotce oči a povzdechl si. Mášenka zatím došla do svého pokoje a svalila se na postel. Necítila už hrůzu ani stud, ale trýznila ji palčivá touha jít a zpolíčkovat tu bezcitnou, nadutou, tupou a štěstnou ženskou.

Ležela, oddechovala do polštáře a snila o tom, jak by teď bylo krásné jít koupit tu nejdražší brož a mrstít jí té hamižnici do tváře. Kéž by bůh dal a Fedosja Vasiljevna přišla na mizinu, musela do světa a pochopila celou hrůzu žebroty a závislosti, kéž by jí ta potupená Mášenka mohla dát almužnu! Kéž by získala velké dědictví, aby si mohla koupit kočár a hlučně projet pod jejími okny, aby jí musela závidět!

Ale to všechno byly sny, ve skutečnosti jí zbývalo jen jedno – odejít co nejrychleji a nebýt tu už ani hodinu. Pravda, bylo hrozné přijít o místo, vrátit se k rodičům, kteří sami nic nemají, ale co jiného jí zbývalo? Ted' už pro ni byl pohled na paní domu nesnesitelný a nesnesitelný byl i ten maličký pokojík, kde ji všechno dusilo a svíralo. Fedosja Vasiljevna, posedlá svými nemocemi a svým domnělým aristokratismem, se jí zprotivila tak, že všechno na světě jí připadalo hrubé a nevkusné při pomyšlení na jsoucnost téhle ženy. Vyskočila z postele a začala si balit věci.

„Smím dál?“ ozval se za dveřmi Nikolaj Sergejič. Přistoupil ke dveřím docela neslyšně a mluvil tichým, laskavým hlasem. „Smím?“ „Prosím.“

Vešel a zůstal stát u dveří. Oči měl kalné, zato rudá špička nosu se mu leskla. Po obědě se napil piva, bylo to vidět na jeho chůzi, na jeho slabých, malátných pažích.

„Copak tohle znamená?“ zeptal se a ukázal na koš.

„Balím. Promiňte, Nikolaji Sergejiči, ale opravdu nemohu zůstat ve vašem domě. Nedovedete si představit, jak mě urazila ta prohlídka!“

„Ale dovedu... Ale k čemu to všechno... Proč? Prohledali vám věci, tak co byste... proč vám to vadí? Proto vás neubude.“

Mášenka mlčela a balila dál. Nikolaj Sergejič si zaškubal kníry, jako kdyby rozvažoval, co ještě říct, a pokračoval lísavým tónem:

„Věřte mi, že vás chápu, ale musíte být shovívavá. Sama víte, jak je má žena nervózní a ztřeštěná, tak ji neberte tak přísně...“

Mášenka mlčela.

„Když to tedy cítíte jako takovou urážku,“ pokračoval Nikolaj Sergejič, „dovolte, abych se vám omluvil. Prosím za prominutí.“

Mášenka neodpověděla, jenom se ještě víc sehnula nad svůj kufr. Tento zchátralý, měkký člověk byl v domě nula. Vystupoval v ubohé úloze příživníka, zbytečného člověka i v očích služebnictva. Jeho omluva neznamenalala tedy také vůbec nic.

„Hm... Proč mlčíte? Je vám to málo? V tom případě se omlouvám i za svou manželku. Jménem své manželky... Počínala si netaktně, přiznávám to jako šlechtic...“

Nikolaj Sergejič udělal několik kroků sem a tam, povzdechl si a mluvil dále:

„Vy tedy chcete, aby mě píchalo tady, pod srdcem... Chcete, aby mě hryzlo svědomí...“

„Vždyť já vím, Nikolaji Sergejiči, že za nic nemůžete,“ řekla Mášenka a svýma velkýma, uplakanýma očima se mu podívala přímo do tváře. „Tak proč byste se proto trápil?“

„Ovšem... Ale přesto byste neměla... neodjíždějte... Prosím vás o to.“

Mášenka zavrtěla hlavou. Nikolaj Sergejič zůstal stát u okna a začal bubnovat na sklo.

„Takováhle nedorozumění jsou pro mě hotová muka,“ vykládal. „Mám před vámi padnout na kolena, nebo co? Vaše hrdost je uražena, plakala jste, chystáte se k odjezdu, ale já mám přece také svoji hrdost, proč ji tedy nešetříte? Chcete snad, abych vám řekl to, co neřeknu ani u zpovědi? Chcete? Slyšíte, chcete, abych se vám přiznal k tomu, co nezjevím ani duchovnímu ve smrtelné hodině?“

Mášenka mlčela.

„Já vzal manželce tu brož!“ řekl rychle Nikolaj Sergejič. „Už jste spokojena? Stačí vám to? Ano, to já ji... vzal..., ale samozřejmě doufám ve vaše pochopení... Probůh, před nikým ani slovo, ani tu nejmenší narážku!“

Celá udivená a vyděšená, Mášenka balila dál své věci, brala je do rukou, chumlala a bez ladu a skladu házela do kufru a do koše. Nyní, když se Nikolaj Sergejič tak otevřeně přiznal, nemohla zůstat v místě ani okamžik, a bylo jí nepochopitelné, jak mohla v tom domě žít předtím.

„Tomu se nemusíte divit,“ pokračoval Nikolaj Sergejič po krátké odmlce. „Je to tak všední věc! Potřebuju peníze, ale ona... nedá. A přece tenhle dům a vůbec všechno tady vyzískal můj otec, Marjo Andrejevno! To všechno je přece moje, i ta brož patřila mé matce, a všechno... všechno je moje! A ona to všechno shrábla, všeho se zmocnila... Uznejte, že se s ní nemůžu soudit... Moc vás tedy prosím, odpusťte mi a zůstaňte tu. Tout comprendre, tout pardonner.⁶ Zůstanete?“

„Ne!“ řekla rozhodně Mášenka, začínající se třást. „Nechte mne, proboha vás prosím.“

„Nu, bůh s vámi,“ povzdechl Nikolaj Sergejič a sedl si na sedátko poblíž kufru. „Přiznám se vám, že mám rád ty, kdo se ještě umějí urážet, kdo jsou s to nenávidět a tak dále. Do smrti bych tu chtěl takhle sedět a dívat se na vaši tvář rozpalenou spravedlivým hně-

6 Vše pochopeno, vše odpuštěno. (franc.)

vem... Tak tu tedy nezůstanete? Chápu vás... Jinak to ani nejde... Ovšem, ovšem... Vy to máte dobré, ale já – brrr!... Ani na krok z toho sklepení tady. Odjel bych si na některý náš statek, ale i tam jsou všude uhníždění nohsledi mé ženy... správcové, agronomové, čert je vem! Zakazují a přikazují... Na ryby nesmíš, na trávu ani šlápnout, stromy nepolámat.“

„Nikolaji Sergejiči!“ dolehl sem ze sálu hlas Fedosji Vasiljevny. „Agnijo, zavolej pána.“

„Tož tu tedy nezůstanete?“ zeptal se Nikolaj Sergejič, který se rychle zvedl a už byl na cestě ke dveřím. „Měla byste zůstat, namouduši. Navečer bych k vám občas zašel, pohovořili bychom. Tak co? Zůstaňte! Odjedete a v celém domě nezůstane lidská tvář. Copak to není hrozné?“

Bledá, odulá tvář Nikolaje Sergejiče žadonila, ale Mášenka zavr-těla hlavou. Nikolaj Sergejič mávl rukou a odešel.

Za půl hodiny už byla na cestě.

Agáta

Za svého pobytu v s-ském okrese jsem prodlel mnohou chvílí v dubovském zahradnictví u zahradníka Savvy Stukače, čili prostě Savky. Ty zelinářské zahrady byly mým oblíbeným místem pro takzvaný „generální“ rybolov, na který odcházíš z domu, aniž znáš den a hodinu, kdy se vrátíš, kdy s sebou bereš všecko rybářské náčiní a pořádné zásoby. Po pravdě řečeno, nezajímal mě ani tak rybolov, jako bezcílné toulky, nepravidelné jídlo, hovory se Savkou a dlouhé konfrontace s tichými letními nocemi. Savka byl mladík asi pětadvacetiletý, pěkně urostlý, chlapec jako křemen. Byl znám jako člověk přemýšlivý a chápavý, uměl číst a psát, vodku pil jen málokdy, ale jako pracovník nestál tenhle mladý silák ani za zlámanou grešli. Spolu se silou usadila se v jeho svalech, pevných jako provazy, těžká, nepřekonatelná lenost. Žil jako všichni ostatní ve vsi, měl vlastní chalupu i svůj podíl, ale neoral ani nesil, ani se nezabýval žádným jiným řemeslem. Jeho staříčká matka chodila po žebrotě a on sám byl živ jak ten pták nebeský: ráno nevěděl, čím se nasytí v poledne. Ne snad, že by neměl dost dobré vůle, energie nebo soucitu s matkou, ale chyběla mu prostě i ta nejmenší chuť k práci, smysl pro její užitečnost... A tak z celého jeho zjevu přímo číselala bezcílnost a vrozená, téměř bohémská vášeň k zahálčivému, nepořádnému životu. Kdykoliv byl Savka svým mladým, zdravým tělem fyziologicky nutkán k tělesné práci, oddával se cele nějaké svobodné, ale nesmyslné činnosti jako soustruhování nějakých zbytečných količek nebo běhání za sukněmi. Jeho nejmilejším stavem byl stav soustředěné nehybnosti. Dokázal prostát bez pohnutí celé hodiny na jednom místě, pohled upřený do jednoho bodu. Jeho pohyby vyvěraly z hnutí jeho mysli a omezovaly se jen na případy, kdy byla příležitost udělat nějaký rychlý, bleskový zásah: čapnout

utíkájícího psa za ocas, strhnout děvčeti šátek, přeskočit širokou jámu. Je samozřejmé, že při téhle lenosti byl Savka chudý jako kostelní myš a žil hůř než kdejaký podruh. Během času mu byly vykázány nedoplatky na obecních dávkách a obec strčila tohoto mladého siláka na místo, které obvykle zastávají starci – aby dělal hlídače a strašáka v obecních zelinářských zahradách. Mohli se mu jak chtěli smát pro jeho předčasnou letitost – nehnul ani brvou. Tohle tiché místo, příhodné k nehybnému meditování, bylo jako stvořené pro jeho povahu.

U tohoto Savky jsem dlel jednoho krásného májového večera. Vzpomínám si, že jsem ležel na potrhané odřené pokrývce těsně vedle boudy, od níž se linul těžký, dusivý zápach suché trávy. S rukou pod hlavou jsem hleděl před sebe. U mých nohou ležely dřevěné vidle. Za těmi se mi zvedala před očima černá skvrna – Savkův psík Kuťka – a ne víc než o dva sáhy dále se země prudce svažovala v příkrý břeh řeky. Vleže jsem na řeku neviděl. Viděl jsem jen vrcholky vrbin, kupících se na tomto břehu, a členitý, jakoby okousaný okraj protějščího břehu. Daleko vzadu, na temném kopci, se k sobě tiskly jako poděšené mladé koroptve chalupy vesnice, v níž můj přítel Savka bydlel. Za kopcem zhasínaly večerní červánky. Zbýval už jen jediný bledě brunátný proužek, ale i ten se začal potahovat drobnými obláčky jako řeřavé uhlí popelem.

Po pravé straně zahrady tiše šuměl olšový háj a tu a tam se zachvěl v silnějším závanu větru, po levé straně se prostírala nedohledná pole. Tam, kde oko v šeru už nerozeznalo, kde končí pole a začíná nebe, blikalo jasné světýlko. Kousek ode mě seděl Savka. Měl nohy po turecku skrčené pod tělem, hlavu svěšenou a zádumčivě se díval na Kuťku. Naše háčky s červy se už dávno vznášely v řece a nám nezbývalo, než abychom se oddávali odpočinku, v němž si tolik líboval Savka, nikdy neunavený, avšak věčně odpočívající. Červánky ještě docela nezhasly, ale letní noc už brala přírodu do své něžné, láskyplně uspávající náruče.

Všecko upadlo do prvního, hlubokého spánku, jenom nějaký mně neznámý noční pták vydával v háji protáhlý, článkovaný zvuk připomínající větu: „Ni-ki-tu jsi viděl?“ a vzápětí sám sobě odpovídal: „Viděl! Viděl! Viděl!“

„Co to, že dneska netlučou slavíci?“ zeptal jsem se Savky.

Pomalů se ke mně otočil. Jeho velký obličej měl jasné, výrazné a měkké, téměř ženské rysy. Potom obrátil své mírné oči k háji, k vrbinám, pomalu vytáhl z kapsy píšťalku, strčil ji do úst a zapískal na ni jako slavičí samička. A ihned, jako v odpověď na jeho zapískání, zaskřípěl na protilehlém břehu chřástal.

„Tady máte slavíka!“ usmál se Savka. „Krr... krr! Jako když tahá skobu, ale jistě si myslí, že zpívá.“

„Mám rád toho ptáka...“ řekl jsem. „Znáš ho dobře? Když se chřástal stěhuje, neletí, ale běží po zemi. Přelétá jenom řeky a moře a jinak všechno pěšky.“

„I hrome!“ zabručel Savka a s úctou se podíval směrem, kde křičel chřástal.

Protože jsem věděl, jak rád Savka poslouchá, pověděl jsem mu všechno, co jsem o chřástalovi věděl z loveckých knížek. Od chřástala jsem se nepozorovaně dostal na ptačí tah. Savka mě poslouchal pozorně, bez jediného mrknutí, a nepřestával se blaženě usmívat.

„A kde mají ti ptáci vlastně domov?“ zeptal se. „U nás, nebo tam?“

„To víš, že u nás. Tady se pták vylíhne, vychová děti, tady má domov. Tam odlétá jen proto, aby nezmrzl.“

„Zajímavé,“ protáhl se Savka. „Ať mluvíte, o čem mluvíte, všechno je zajímavé. Ted'ka o ptákovi, pak třeba o člověku... nebo vem si tuhleten kamínek – ve všem je tolik moudrosti!... Eh, milostpane, kdybych byl věděl, že přijdete, nebyl bych si sem zval ženskou... žadonila, aby dneska směla přijít...“

„Ale, prosím tě, nebudu ti překážet!“ řekl jsem. „Můžu si lehnout v háji...“

„To tak ještě! Přijít až zejtra, tak by to taky přežila... Kdyby si tu aspoň sedla a poslouchala nás, ale ona bude jen koukat s otevřenou hubou. Vedle ní si pořádně nepohovoříš.“

„Čekáš Darju?“ zeptal jsem se po chvíli.

„Ne... Ted'ka žadoní zas jiná... Agáta výhybkářka...“

Savka pronesl ta slova svým obvyklým lhostejným, trochu nezvučným hlasem, jako kdyby mluvil o tabáku nebo o kaši, ale já se bou trhl údivem. Znal jsem výhybkářku Agátu... Bylo to ještě docela mladé děvče, mohlo jí být devatenáct nebo dvacet, a před necelým rokem se provdala za výhybkáře, mladého a hodného muže. Bydlela ve vsi a její muž k ní chodil ze služby každý den na noc.

„Ty tvoje pletky se ženskými skončí jednou špatně!“ řekl jsem s povzdechem.

„Ať...“

Po krátkém zamyšlení Savka dodal:

„Co se to ženským naříkám, ale kdepak!... Ty si tak něco berou do hlavy, káči!“

Odmlčeli jsme se... Soumrak zatím houstl a věci ztrácely své obrysy. Proužek za kopcem už nadobro zhasl a hvězdy byly stále jasnější a třpytnější... Melancholická jednotvárnost cvrččího drnění, vrzání chřástala a křepelčí křik nenarušovaly ticho noci, naopak, dodávaly mu ještě větší jednotvárnost. Zdálo se, že to nejsou ptáci ani hmyz, co tu tak tiše zní a okouzluje sluch, ale hvězdy, co na nás shlíží z nebe...

První, kdo přerušil ticho, byl Savka. Pomalu obrátil oči od černého Kut'ky ke mně a řekl:

„Vidím, milostpane, že máte dlouhou chvíli. Pojd'te, povečeříme.“

A nečekaje na můj souhlas, vlezl po bříse do boudy a chvíli tam hrabal, až se bouda třásla jako list. Pak vylezl a postavil přede mnou mou vodu a misku z želvoviny. V misce byla pečená vejce, žitné placky se špekem, několik krajců černého chleba a jiné věci... Napili jsme se z pokřiveného, vratkého pohárku a pustili jsme se

do jídla... Sůl byla šedá a hrubá, placky upatlané, vejce tvrdá, jako gumová, ale zato jak to všechno chutnalo!

„Nemáš z čeho žít a co máš všelijakých dobrot,“ řekl jsem a ukázal jsem na misku. „Kde to všechno bereš?“

„Ženské mi to nosí...,“ zabručel Savka.

„Zač ti to nosí?“

„Tak... litujou mě...“

Ale nejen Savkův jídelní lístek, nýbrž i jeho oděv nesl stopy ženské „lítosti“. Toho večera jsem si na něm například všiml nového přízového pásku a jasně rudé stužky s měděným křížkem na jeho špinavém krku. Věděl jsem o slabosti krásného pohlaví k Savkovi, věděl jsem také, jak nerad o ní hovoří, a proto jsem ukončil svůj výslech. Nebyl na to ostatně ani čas. Kuťka, která se vrtěla kolem nás a trpělivě očekávala nějaké sousto, náhle našpičatila uši a zavrčela. Bylo slyšet vzdálené šplouchání vody.

„Někdo jde přes brod...,“ řekl Savka.

Ze tmy bylo slyšet tiché, váhavé kroky a z houští se vynořila ženská silueta. Poznal jsem ji i ve tmě. Byla to Agáta výhybkářka. Nesměle došla až k nám, zůstala stát a hlasitě oddechovala. Neudýchala se asi tolik chůzí jako spíš strachem a nepříjemným pocitem, který zakouší každý, kdo v noci přechází brod. Když spatřila vedle boudy dva místo jednoho, slabě vyjekla a couvla o krok.

„Á... tos ty!“ zabručel Savka a strčil si do úst placku.

„Já... já...,“ řekla zmateně a odhodila na zem jakýsi uzlík. Přitom po mně pošilhávala. „Jakov se vám poroučí a posílá vám... tady trošku...“

„Ale jaképak lhaní! Jakýpak Jakov!“ ušklíbl se Savka. „Nech toho, milostpán ví, proč jsi přišla! Sedni si, jsi náš host.“

Agáta po mně zašilhala a nerozhodně si sedla.

„Už jsem myslel, že dneska nepřijdeš...,“ řekl Savka po delším mlčení. „Co sedíš? Jez! Nebo se chceš napít vodky?“

„To víš!“ ozvala se Agáta. „Já jsem zrovna na pití...“

„Jen se napij... Pookřeješ... Nu tak!“

Savka podal Agátě křivý pohárek. Agáta ho pomalu vypila, ale nezajedla, jenom hlasitě odfoukla.

„Přinesla něco...“ pokračoval Savka, rozvazující uzlík a vkládající do hlasu jízlivě žertovné zabarvení. „To už jinak nejde, aby ženská něco nepřinesla. Á, koláč, brambory... Ti si žijou!“ povzdechl si a obrátil se ke mně. „Z celé vsi zůstaly jenom jim ještě brambory od zimy!“

Potmě jsem neviděl Agátě do tváře, ale z pohybů jejích ramen a hlavy jsem se dohadoval, že nespouští oči ze Savkovy tváře. Abych nedělal na téhle schůzce křena, rozhodl jsem se, že se půjdu projít, a zvedl jsem se. Ale v tu chvíli neočekávaně nasadil v háji slávik dva nízké, kontraaltové tóny. Za půl minuty rozsypal vysoký, drobný trylek, a když takto vyzkoušel svůj hlas, začal zpívat. Savka vyskočil a nastražil uši.

„To je ten co včera!“ řekl. „Počkej!“

A Savka se odlepil z místa a tiše běžel k háji.

„Počkej, co ti udělal?“ zavolal jsem za ním. „Nech ho!“

Savka mávl rukou, abych nekřičel, a zmizel ve tmě. Když chtěl, byl skvělým rybářem i lovcem, ale i na tomhle poli utrácel talent stejně zbytečně jako svou sílu. Na normální věci byl líný a svou loveckou vášeň utápěl v hloupých kejklích. Tak sláviky lovil jediné rukama, střílel brokovnicí na štiky nebo vystával celé hodiny u řeky a mermomocí se snažil chytit maličkou ryбку na velký háček.

Když se mnou osaměla, Agáta zakašlala a několikrát si přejela dlaní čelo... Vodka jí už stoupala do hlavy.

„Jak se máš, Agátko?“ optal jsem se jí po delší chvíli, když už bylo mlčení příliš tísnivé.

„Zaplatpánbu... Ale nikomu to neříkejte, milostpane...“ dodala náhle šeptem.

„Ale jdi!“ uklidnil jsem ji. „Ale jsi mi divoch, Agáto... Co když se to doví Jakov?“

„Nedoví...“

„Co když přece!“

„Ne... Budu doma dřív než on. Teď je ve službě a vrátí se, až vypraví poštovní vlak. Odtud bude slyšet, až pojede...“

Agáta si ještě jednou pohladila rukou čelo a pohlédla směrem, kterým odešel Savka. Slavík zpíval. Jakýsi noční pták přeletěl těsně nad zemí, a když nás spatřil, zakymácel se, zamával křídly a odletěl na druhou stranu řeky.

Slavičí zpěv za chvíli ustal, ale Savka se nevracel. Agáta vstala, udělala několik neklidných kroků a znova si sedla.

„Tak co si myslíš?“ neudržela se. „Vlak přece nepojede zejtra! Musím za chvíli pryč!“

„Savko!“ zavolal jsem. „Savko!“

Ani ozvěna mi neodpověděla. Agáta se neklidně zavrtěla a znova vstala.

„Musím jít!“ řekla rozčileně. „Vlak už pojede! Víím, kdy vlaky jezdí!“

Nešťastnice měla pravdu. Neuběhla ani čtvrt hodina a v dálce se ozval hukot.

Agáta upřela dlouhý pohled k háji a netrpělivě přendala ruce.

„Tak kde vězí?“ řekla a nuceně se zasmála. „Kam ho čerti odnesli? Jdu! Bůh ví, milostpane, že jdu!“

Hřmot byl zatím stále silnější. Teď už se daly rozeznat nárazy kol od těžkého supění lokomotivy. Najednou se rozlehlo zapísknutí, vlak dutě zaduněl na mostě... ještě chvíli a všechno utichlo.

„Počkám ještě chvíličku...“ povzdechla Agáta a rozhodnuta usedla. „Tak, počkám!“

Konečně se ze tmy vynořil Savka. Neslyšně kladl nohy na kyprou půdu záhonů a tiše si něco broukal.

„Měl štěstí, můj ty bože!“ zasmál se vesele. „Zrovna jsem se dostal až ke křoví a už jsem chtěl, představte si, napřáhnout ruku, a vtom jako když utne! Je to kus prevíta! Čekám, čekám, až zase začne, a nakonec jsem se na to vykašlal...“

Savka se neohrabaně svalil na zem vedle Agafji, a aby udržel rovnováhu, chytil se oběma rukama jejího pasu.

„A co ty koukáš jako kakabus?“ zeptal se.

Při vší své dobrosrdečnosti a prostoduchosti se Savka díval na ženy spatra. Jednal s nimi s pohrdáním, přezíravě a jízlivým smíchem dokonce zlehčoval i jejich city k své vlastní osobě. Bůh sud', možná že právě tohle přezíravé, pohrdavé jednání bylo jednou z příčin silného, neodolatelného kouzla, kterým působil na vesnické Dulciney. Byl sice hezký a urostlý a jeho oči byly vždy, i když se dívaly na ženy, jimiž pohrdal, prozářené mírnou laskavostí, ale jen vnějšími vlastnostmi se to kouzlo objasnit nedalo. Mimo šťastný zevnějšek a svérázný způsob jednání měl asi na ženy vliv i dojmavý Savkův úděl. Byl totiž všemi pokládán za smolaře a nešťastného vyhnance, který musel opustit rodnou chalupu a žít mezi zeleninou.

„No tak, řekni milostpánovi, proč jsi sem přišla!“ pokračoval Savka a pořád držel Agátu kolem pasu. „No, pověz mu to, ty vdaná ženská! Hehe... Tak co, drahoušku, napijem se ještě vodky?“

Zvedl jsem se a hledaje cestičky mezi záhony, odcházel jsem zahradou. Záhony se černaly ve tmě jako velké, rozplácené hroby. Vonělo to od nich rozrytou zemí a něžnou svěžestí rostlin, začínajících vlhnout noční rosou... Nalevo ještě pořád svítilo červené světýlko. Přívětivě mrkalo a jako by se usmívalo.

Zaslechl jsem šťastný smích. To se smála Agáta.

A co vlak? napadlo mě. Vlak přece dávno přijel.

Počkal jsem ještě nějakou dobu a vrátil jsem se k boudě. Savka seděl se zkříženýma nohama jako paša a tiše, sotva slyšitelně si pobrukoval jakousi píseň, sestávající ze samých jednoslabičných slov, asi takhle: „Tu ty, na ty... já ty...“ Agáta, opojená vodkou, opovržlivým Savkovým laskáním a dusnotou noci, ležela vedle něho na zemi a křečovitě tiskla tvář k jeho kolenu. Poddala se natolik citu, že ani nevnímala můj příchod.

„Agáto, vlak už přece dávno přijel!“ řekl jsem jí.

„Máš čas, nejvyšší čas,“ připojil se Savka a potřásl hlavou. „Co ses tu tak rozvalila? Hanbářko!“

Agáta sebou trhla, odtrhla hlavu od jeho kolena, podívala se na mě, ale hned zas se k němu přitiskla.

„Už dávno byl čas!“ řekl jsem.

Agáta se zavrtěla a zvedla se na jedno koleno... Trpěla... Nějakou chvíli celá její postava, pokud jsem to mohl ve tmě rozeznat, vyjadřovala vnitřní boj a váhání. V jednom okamžiku, jako by se vzpamatovala, vzpřímila trup, zřejmě chtěla vstát, ale jakoby sražena nějakou nepřekonatelnou a neúprosnou silou, se znova přitiskla k Savkovi.

„Ale co je mi do něj!“ řekla a z prsou se jí vydral divoký smích, v němž bylo slyšet nerozvážené odhodlání, nemohoucnost i bolest.

Pomalou a tiše jsem odešel do háje a odtud k řece, kde jsme položili ve vodě nástrahy. Řeka spala. Nějaký hebký, rozvitý kvítek na vysokém stéble se něžně dotkl mé tváře jako dítě, které chce dát najevo, že nespí. Z dlouhé chvíle jsem nahmátl jeden vlasec a zatáhl jsem za něj. Slabě se natáhl a zas volně splynul po vodě – nic se nechtylo... Nebylo vidět na protější břeh ani na vesnici. V jedné chalupě blikalo světýlko, ale hned zase zhaslo. Po hmatu jsem našel na břehu výmol, který jsem si vyhlédl už ve dne, a usadil jsem se v něm jako v křesle. Seděl jsem dlouho... Viděl jsem, jak se hvězdy začaly obestírat mlhou, jak začaly ztrácet třpyt, jak po zemi přešel lehký závan chladu a rozechvěl listí probouzejících se vrb...

„A – gá – to!“ ozval se z vesnice něčí vzdálený hlas. „Agáto!“

To manžel, který se dávno vrátil, zneklidněný hledal po vsi svou ženu. A přes záhony bylo slyšet v téže chvíli bujný smích: žena se docela zapomněla, opila se a několika šťastnými hodinami si chtěla vynahradit utrpení, které jí sliboval zítřek.

Usnul jsem...

Když jsem se probudil, seděl vedle mě Savka a lehce mi trásl ramenem. Řeka, háj, oba břehy, zelené a omyté stromy a pole –

všechno tonulo v jasném ranním světle. Skrze tenké kmeny stromů se mi opíraly do zad paprsky právě vycházejícího slunce.

„Vy tu pěkně rybaříte!“ usmál se Savka. „No tak, vstávejte!“

Vstal jsem, sladce jsem se protáhl a odpočinutou hrudí jsem začal žádostivě lokat vlažný vonný vzduch.

„Agáta odešla?“ zeptal jsem se.

„Tamhle je,“ ukázal mi Savka k brodu.

Podíval jsem se tam a uviděl jsem Agátu. Šaty vykasané, pocuchané, šátek na krku, právě přecházela řeku. Šla, co noha nohu mine...

„Kočka ví, čím maso snědla!“ bručel Savka a díval se za ní přimhouřenýma očima. „Pane, ta vleče ocas za sebou... Škodlivé jsou ty ženské jako kočky, a zbabělé, horší než zajáci... Nešla, husa hloupá, když jsem jí včera říkal! Ted' si to vypije a já na obci taky... Zas to slíznou kvůli ženský...“

Agáta vystoupila na břeh a dala se přes pole ke vsi. Zprvu vykračovala dost statně, ale rozčilení a strach se brzy projevil: vystrašeně se otočila, zůstala stát a odpočívala.

„To je právě nejhorší!“ usmál se smutně Savka, sledující zrakem jasně zelenou stopu, která se táhla v orosené trávě za Agátou. „Tolik se nechce jít! A muž už stojí celou hodinu a čeká... Viděl jste?“

Savka řekl poslední slovo s úsměvem, ale mě píchlo u srdce. Na cestě do vsi, u první chalupy, stál Jakov a upřeně se díval na vracející se ženu. Nehýbal se, stál tam jako sloup. Nač myslel, co se na ni tak díval? Jaká slova jí připravoval na uvítanou? Agáta chvilku stála, ještě jednou se ohlédla, jako by od nás čekala pomoc, a vykročila. Nikdy nikoho jsem ještě neviděl takhle jít, ani opilého, ani střízlivého. Agáta šla, jako by pod manželovým pohledem dřevněla. Vrávorala, pak zas zdvihala nohy na místě, na místě ohýbala kolena a kymácela rukama, hned zase couvla o víc, než popošla. Když ušla asi sto kroků, znova se ohlédla a sedla si.

„Kdyby ses aspoň schoval za keř,“ řekl jsem Savkovi. „Její muž tě ještě uvidí...“

„Ten stejně ví, odkud Agáta jde... ženské si nechodí v noci do zahrady pro kapustu, to je každému jasný.“

Podíval jsem se Savkovi do tváře. Byla bledá, svraštělá nechutnou lítostí, jakou zakoušejí lidé, když před jejich očima někdo trápí zvíře.

„Kočce je do smíchu, myšce k pláči...“ vzdechl hlasitě.

Agáta najednou vyskočila, pohodila hlavou a rázným krokem se pustila k svému muži. Zřejmě sebrala síly a byla rozhodnuta.

Můra

Stálý člen rady pro rolnické záležitosti Kunin, mladý muž kolem třicítky, poslal hned po svém návratu z Petrohradu domů do Borisova jízdního posla do Siňkova pro tamního duchovního, otce Jakova Smirnova.

Otec Jakov se dostavil asi pět hodin nato.

„Velice mě těší, že vás poznávám!“ uvítal ho v předsíni Kunin. „Bydlím a působím zde už celý rok. Myslím, že už je nejvyšší čas, abychom se seznámili. Buďte vítán! Ale nenadál jsem se... Poslyšte, vy jste mladý!“ divil se Kunin. „Kolik je vám?“

„Osmadvacet, prosím...,“ odpověděl otec Jakov a chabě stiskl Kuninovu ruku. Z neznámé příčiny náhle celý zrudl.

Kunin uvedl hosta do své pracovny a začal si ho prohlížet.

Jak nepříjemná, zženštilá tvář! řekl si v duchu.

Opravdu, otec Jakov měl ve tváři velmi mnoho „ženského“: ohrnutý nos, sytě červené tváře, velké šedomodré oči a řídké, sotva znatelné obočí. Dlouhé nazrzlé vlasy, suché a hladké, mu padaly rovnými prameny na ramena. Vous pod nosem se mu začal teprve utvářet ve skutečný mužský knír a jeho bradka se dala zařadit mezi ty nanicovaté bradky, kterým seminaristé říkají kdovíproč „polechtání“: tak byla řidčounká a průsvitná; uhladit a pročísnout hřebenem ji nedokážeš, leda vzít ji mezi dva prsty... Celý ten řídký porost byl rozset nerovnoměrně, v drobných trsech, jako by si otec Jakov zamlouval nalíčit se jako duchovní, a když si začal lepit vousy, někdo ho vyrušil. Oblečen byl do sutany barvy slabé cikorkové kávy, s dvěma velkými záplatami na obou loktech.

Podivný tvor, pomyslel si Kunin, když hleděl na jeho šosy uroušané v blátě. Přijde poprvé na návštěvu a nestojí mu za to, aby si vzal na sebe něco slušnějšího!

„Posad'te se, velebný pane,“ začal víc nenuceně než přívětivě a prisunul ke stolu křeslo. „Jen se posad'te, prosím vás!“

Otec Jakov si odkašlal do hrsti, neohrabaně dosedl na okraj křesla a zrudlý ve tváři, vyvolal v Kuninovi hned zpočátku ten nejnepříznivější dojem. Do té doby by Kuninovi nepřišlo na mysl, že v Rusku je možno potkat tak ošuntělého a tak uboze vyhlízejícího duchovního, a v celém chování otce Jakova, v tom, jak držel dlaně na kolenou a seděl jenom na krajíčku, shledával nedostatek důstojnosti, ba viděl v tom dokonce podlézavost.

„Pozval jsem vás, velebný pane, abychom spolu projednali jednu záležitost,“ začal Kunin a opřel se o opěradlo křesla. „Včera mi bylo uloženo za příjemnou povinnost, abych vás podpořil v jednom prospěšném díle, jež podnikáte. Věc se má totiž tak: když jsem se vrátil z Petrohradu, našel jsem na stole dopis od pana maršálka. Jegor Dmitrijevič mi navrhuje, abych převzal patronát nad farní školou, kterou otevíráte u vás v Siňkově. Z hloubi duše jsem se tomu, velebný pane, zaradoval... Ba co dím: přijímám ten návrh s nadšením!“

Kunin vstal a začal přecházet po pracovně.

„Jegoru Dmitrijeviči a, předpokládám, i vám je ovšem známo, že moje prostředky jsou velice omezené. Můj statek je zadlužen, takže žiji výhradně ze svého úřednického platu. Vidíte tedy, že s žádnou zvláštní pomocí ode mne počítat nemůžete, ale udělám všechno, co je v mých silách... Kdy myslíte, velebný pane, že školu otevřete?“

„Až na to budou peníze,“ odpověděl otec Jakov.

„Máte už teď po ruce nějaké prostředky?“

„Téměř žádné, prosím... Mužici se na shromáždění zavázali, že budou platit třicet kopejek ročně za každého obyvatele mužského pohlaví, ale to není víc než slib! A na to nejnutnější je třeba mít alespoň dvě stě rublů...“

„Hm... ano... Tu sumu, bohužel, zrovna nemám...,“ řekl Kunin s povzdechem. „Na cestách jsem se vydal ze všeho a... dokonce jsem si nadělal i dluhy. Budeme spolu muset něco vymyslet.“

A Kunin začal nahlas vymýšlet. Rozvíjel své úvahy a z tváře otce Jakova se snažil vyčíst, zda s nimi souhlasí a zda je schvaluje. Ale tvář, do níž se díval, byla lhostejná, strnulá a nevyjadřovala vůbec nic, leda stydlivou plachost a strach. Při pohledu na tu tvář bylo možno mít za to, že Kunin mluví o tak nedostupných věcech, že jim otec Jakov nerozumí a poslouchá jen ze zdvořilosti a se strachem, aby ho nechytli při tom, že zhola nic nechápe.

Ten mladý muž není zřejmě žádná zvláštní hlava, soudil Kunin. Tvářit se takhle nesměle a tupě!

Jakési oživení, ba úsměv, bylo patrné na otci Jakovovi jen ve chvíli, kdy vešel do pracovny sluha, přinášející na podnosu dvě sklenice čaje a košíček preclíků. Sáhl po sklenici a hned začal pít.

„Což abychom napsali Jeho Eminenci?“ pokračoval Kunin ve svých hlasitých úvahách. „Vždyť když se to tak vezme, nepostavilo otázku farních škol ani zemstvo, ani my, ale vyšší církevní hodnostáři. Měli by nám tedy také říct, kde na to vzít. Mám dojem, že jsem kdysi četl o nějakém fondu, který na to byl založen. Nevíte o tom něco?“

Otec Jakov byl tak pohroužen do srkání čaje, že na tu otázku hned neodpověděl. Pozvedl ke Kuninovi své šedomodré oči, chvíli uvažoval, a pak, jako by si konečně uvědomil, že byl tázán, zavrtěl hlavou. Jeho nevzhledná tvář měla od ucha k uchu výraz spokojenosti a toho nejvšednějšího, nejprozaičtějšího apetitu. Upíjel a vychutnával každý doušek. Když vysál obsah do poslední kapky, postavil sklenici na stůl, pak po ní znova sáhl, podíval se na dno a opět ji položil. Spokojený výraz se mu vytratil z tváře... Kunin si ještě všiml, že jeho host si vzal z košíčku preclík, kousek ho ukousl, ale pak ho otáčel v rukou a najednou si ho rychle strčil do kapsy.

No tohle už se pro duchovního opravdu nehodí! řekl si v duchu Kunin a štítivě pokrčil rameny. Vězí za tím popsá lakota nebo dětinství?

Když hostu nabídl ještě jednu sklenici čaje a když ho vyprovodil do předsíně, natáhl se na sofa a cele se poddal nepříjemnému do-
jmu, který v něm vyvolala návštěva otce Jakova.

Jak podivný, samorostlý člověk! přemítal. Trhan, špindíra, hrubec a hlupák, a beztoho i pijan... Můj ty bože, a to je kněz, duchovní otec! To je učitel lidu! Dovedu si představit, co ironie je asi v hlase diákona, ohlašujícího mu před každou mší: Požehnej nám, svatosti! Povedená svatost, která nemá ani kapku důstojnosti a vychování, která si jako školák schovává zákusky do kapes... Fuj! Bože, kam dal biskup oči, když tohoto člověka vysvěcoval? Jaké mínění to mají o lidu, jestliže mu dávají takové učitele? My tu potřebujeme lidi, kteří...

A Kunin se pohroužil do úvah o tom, jak mají ruští duchovní chápat své poslání...

Kdybych byl třeba já duchovním... Vzdělaný pop, nadchnutý pro své povolání, může dosáhnout mnoho... Já na jeho místě bych školu už dávno otevřel. A co kázání? Jak báječná, burcující kázání může mít kněz, má-li nadšení a je-li prodchnut láskou ke své věci!

Kunin přivřel oči a v duchu začal sestavovat kázání. Za chvíli seděl za stolem a rychle psal.

Dám to tomu zrzounovi, ať to v kostele přečte... říkal si přitom.

O nejbližší neděli ráno jel Kunin do Siňkova, aby tam dořešil otázku školy a přitom poznal tamní kostel, jehož byl farníkem. Přestože byla obleva, bylo nádherné jitro. Slunce oslnivě zářilo a stravovalo svými paprsky plástve sněhu, které se sem tam ještě bělaly. A sníh se loučil se zemí tak diamantovými blesky, že až oči bolely, a kolem nedočkavě vyrážela zeleň ozimů. Havrani se důstojně vznášeli nad poli. Z letu se havran spustí k zemi a ještě než se pevně posadí na nohy, několikrát si poskočí.

Dřevěný kostel, u kterého zastavil Kunin, byl vetchý a ponurý. Sloupky na schodišti, kdysi obílené, už docela oprýskaly a vypadaly jako dvě nepohledné oje. Ikona nad dveřmi se podobala rozplhlé tmavé skvrně. Ale ta ubohost Kunina jen pohnula a dojala. Vešel do kostela s očima pokorně sklopenýma a zastavil se hned za dveřmi. Bohoslužby právě začaly. Starý kostelní zpěvák, ohnutý do oblouku,

četl vyšeptalým hlasem hodinky. Otec Jakov, nemaje k ruce diákona, chodil po kostele a vykuřoval kadidlem. Nebýt pokory, která Kunina přemohla při vstupu do chudičského kostela, neubránil by se při pohledu na otce Jakova úsměvu. Otec Jakov byl malé postavy, ale měl na sobě pomačkané dlouhatánské mešní roucho z nějaké ošoupané žluté látky. Dolní okraj roucha se vlácel po zemi.

Kostel nebyl plný. Když se Kunin rozhlédl po farnících, zarazila ho jedna zvláštní věc: viděl tu samé starce a děti... Kam se poděla pracující omladina? Mladíci, mužští? Ale po chvíli pozorování a bedlivějšího zkoumání sta řeckých tváří Kunin poznal, že si spletl mladé se starci. Nicméně ho nenapadlo přikládat tomu malému optickému klamu nějaký hlubší význam.

Vnitřek kostela byl stejně vetřelý a ponurý jako zevnějšek. Na oltáři a na tmavě hnědých stěnách nebylo místočko, které by čas nebyl poznamenal špínou nebo odřeninou. Oken bylo dost, ale protože všechno bylo šedivé, bylo v kostele šero.

Kdo má čistou duši, tomu je tady asi krásně při modlitbách, přemítal Kunin. Jako ohromuje v římském svatém Petru velikost, tak tady dojíímá pokora a prostota.

Ale jeho nábožné rozpoložení se rozptýlilo jako dým, když otec Jakov přešel k oltáři a začal sloužit mši. Mladičký, uvedený ve svatý úřad přímo z lavic semináře, nezvládl otec Jakov ještě jaksepatří bohoslužebné úkony. Když četl, vypadalo to, jako by se rozhodoval, jaký hlas by si měl vybrat, vysoký tenor, anebo plytký bas. Klaněl se neohrabaně, chodil rychle, vchod k oltáři otevíral a zavíral trhaně... Starý dáček, zřejmě nemocný a hluchý, těžko vnímal jeho zpěv, a tak se věc neobešla bez malých nedorozumění. Otec Jakov třeba ještě ani nedočetl, co měl, a zpěvák už odříkával svoje, nebo zas kněz dávno skončil a stařec nastavoval ucho k oltáři, poslouchal a mlčel, dokud ho nezatahali za šos. Stařec měl dutý, nemocný, dýchavičný hlas, třaslavý a šišlavý... K dovršení trapného dojmu mu přizvukoval malinkatý kluk, hlavou sotva přesahující zábradlí kruchty. Kluk

zpíval vysokým pisklavým diskantem a jakoby schválně falešně. Kunin chvilku stál, poslouchal, a pak si šel zakouřit. Byl už dokonale znechucený a na ponurý kostelík se díval skoro nevraživě.

Je slyšet stížnosti, že v lidu upadá náboženské cítění, povzdechli si. Aby ne! Ještě pár takovýchhle popů...

Kunin pak zašel do kostela ještě asi třikrát, ale pokaždé ho to táhlo ven, na čerstvý vzduch. Když se dočkal konce mše, odebral se k otci Jakovovi. Dům velebného otce se zvenčí nijak nelišil od chalup ostatních rolníků, ledaže došky na střeše ležely úhledněji a v oknech se bělaly záclonky. Otec Jakov uvedl Kunina do maličkého světlého pokojíku s hliněnou podlahou a stěnami polepenými lacinými tapetami. Až na několik málo známek blahobytu, jako byly fotografie v rámečcích a hodiny, na jejichž závaží byly zavěšené nůžky, bylo celé zařízení překvapivě chudé. Nábytek vyvolával dojem, že otec Jakov chodil od usedlosti k usedlosti a po kouscích ho dával dohromady: na jednom místě mu dali třínohý kulatý stůl, na druhém sedátko, na třetím židli se silně ohnutým opěradlem, na čtvrtém židli s rovným opěradlem, ale s propadlým sedadlem, kdežto na pátém se praštili přes kapsu a dali mu cosi jako divan s plochým opěradlem a mřížkovým sedadlem. Ono cosi bylo temně rudé a silně páchlo barvou. Kunin si už sedal na jednu židli, ale rozmyslel si to a sedl si na sedátko.

„To jste dnes v našem kostele poprvé?“ zeptal se ho otec Jakov, když zavěšoval svůj klobouk na velký nevzhledný věšák.

„Ano, poprvé. Víte co, velebný pane... Než se pustíme do naší záležitosti, mohl byste mi nabídnout trochu čaje, docela mi vyschlo v hrdle.“

Otec Jakov zamrkal, hekl a odešel za přehrádku. Bylo slyšet šuš-kání...

Mluví asi s manželkou, pomyslel si Kunin.

Rád bych viděl, jakou má ten zrzoun ženu...

Otec Jakov vyšel po chvíli celý rudý a zpocený a s nuceným úsměvem si sedl na okraj divanu naproti Kuninovi.

„Hned postaví samovar,“ řekl, nedívaje se na návštěvníka.

Můj ty bože, ještě ani samovar nepostavili! užasl v duchu Kunin. To si počkám!

„Přivezl jsem vám,“ řekl nahlas, „koncept dopisu biskupovi. Po čaji vám to přečtu... Snad k tomu budete chtít něco připojit...“

„Ano, prosím.“

Odmlčeli se. Otec Jakov bojácně zašilhal po přehrádce, urovnal si vlasy a vysmrkal se.

„Máme překrásné počasí...,“ řekl.

„Ano. Když tak mluvíme, včera jsem četl zajímavou věc... Zemstvo se usneslo, že všechny jeho školy budou zcírkevněny. To je příznačné.“

Kunin vstal, prošel se po hliněné podlaze a začal rozvádět svoje myšlenky.

„O nic by nešlo,“ říkal, „jen kdyby duchovenstvo bylo na takové výši, jaká odpovídá jeho poslání, a kdyby si jasně uvědomovalo své úkoly. Mám tu smůlu, že znám duchovní, kteří se úrovní a mravními vlastnostmi nehodí ani za vojenské písaře, neřkuli za kněze. A sám jistě uznáte, že špatný učitel natropí mnohem méně škody než špatný duchovní.“

Kunin se podíval na otce Jakova. Seděl celý ohnutý, o čemsi usilovně přemýšlel a zřejmě nevnímal, co jeho host mluví.

„Jašo, pojď sem, prosím tě!“ ozval se za přehrádkou ženský hlas.

Otec Jakov sebou škubl a odešel za přehrádku. Znova se ozvalo šuškáání.

Kunin pocítil svíravou touhu po čaji.

Kdepak, tady se čaje nedočkám! řekl si a podíval se na hodinky. A vůbec, mám dojem, že jsem tu nevítaný host. Pánu domu se ještě neuráčilo promluvit se mnou ani slůvko, pořád jen sedí a civí.

Kunin vzal klobouk, počkal na otce Jakova a rozloučil se s ním.

Zbytečně promarněné ráno! zlobil se po cestě.

Špalek jeden! Dřevo! Škola ho zajímá jako mě loňský sníh. Kdepak, s tím to nikam nedotáhnu! S tím nic neprobojujeme! Kdyby maršálek věděl, jakého tu máme popa, rozmyslel by si, pospíchat se školou. Nejdřív je třeba postarat se o dobrého popa a pak o školu!

Kunin teď otce Jakova téměř nenáviděl. Tento člověk, jeho ubohá, směšná figurka v dlouhém pomačkaném rouchu, jeho ženský obličej, jeho pohyby, když sloužil mši, jeho způsob života a úřednická, stydlivá uctivost urážely ten malý kousek náboženského cítění, který ještě zbýval v Kuninově hrudi a něžně se tam hřál vedle jiných chuviných pohádek. A ten chlad a nezáměr, kterým odpověděl na upřímnou účast s jeho vlastní záležitostí, ten nemohla jeho samolibost strpět...

Navečer téhož dne přecházel Kunin dlouho po pokojích a uvažoval, až nakonec rozhodně sedl za stůl a napsal dopis biskupovi. Vedle prosby o peníze pro školu a o požehnání vyložil upřímně, jako syn otci, svůj názor na siňkovského velebného pána. „Je mladý,“ napsal, „ne dost vyspělý, zdá se, že nežije střízlivě, zkrátka v žádném ohledu nesplňuje ty požadavky, které si ruský lid během věků navykl klást na své pastýře.“ Když dopis dopsal, maličko si povzdechl a odebral se na lůžko s vědomím, že vykonal kus dobré práce.

V pondělí ráno, když ještě ležel v posteli, mu ohlásili návštěvu otce Jakova. Nechtělo se mu vstávat, a tak nařídil, aby řekli, že není doma. V úterý odejel na sjezd, a když se v sobotu vrátil, řekl mu sluha, že v době jeho nepřítomnosti přicházel každý den otec Jakov.

Ty mé preclíky mu, mně se zdá, nějak zachutnaly! pomyslel si Kunin.

V neděli vpodvečer přišel otec Jakov. Tentokrát neměl zablácené jen šosy, ale i klobouk. Jako při své první návštěvě, i tentokrát byl rudý a upocený, jako tenkrát si sedl na krajíček křesla. Kunin se

rozhodl, že nebude zavádět hovor na školu, že nebude zbytečně mrhat energií.

„Pavle Michajloviči, přinesl jsem vám soupis učebních pomůcek...“ začal otec Jakov.

„Děkuji vám.“

Ale všechno svědčilo o tom, že nepřišel kvůli tomu seznamu. Celý jeho zevnějšek vyjadřoval vrcholné rozpaky, avšak v jeho tváři byla zároveň vepsána rozhodnost jako u někoho, koho náhle osvětlil spásný nápad. Byl odhodlán vyslovit cosi závažného, krajně důležitého a teď zápasil se svou bojácností.

Tak proč nemluví? zlobil se Kunin. Roztáhl se tu! Copak mám čas se s ním bavit!

Aby aspoň trošičku setřel nepříjemný dojem ze svého mlčení a zamaskoval, jaký boj v něm probíhá, pop se začal nuceně usmívat a jeho úsměv, protáhlý úsměv, těžce se prodírající skrze rudost a pot tváře a nikterak neharmonující se strnulým pohledem jeho šedomodrých očí, přinutil Kunina, aby se odvrátil. Bylo mu nanic.

„Odpusťte, velebný pane, už musím jet...“ řekl.

Otec Jakov sebou škubl, jako když ospalý člověk dostane ránu, a pořád s úsměvem si začal z rozpaků zahrnovat okraje sutany. Při všem odporu, který k té osobě cítil, pocítil k ní Kunin náhle lítost a chtěl zmírnit svou drsnost.

„Až jindy, velebný pane, prosím vás...“ řekl, „a než se rozloučíme, měl bych k vám prosbu. Nějak mě to tuhle chytlo a napsal jsem dvě kázání. Podívejte se na ně... Kdyby se vám hodila, můžete je přečíst věřícím.“

„Ano, prosím...“ řekl otec Jakov a položil dlaň na kázání, ležící na stole. „Vezmu si je, prosím...“

Ještě chvíli tak stál, kroutil se a pořád si zahrnoval sutanu, najednou se však přestal nuceně usmívat a rozhodnut zvedl hlavu.

„Pavle Michajloviči,“ řekl se zřejmou snahou mluvit nahlas a zřetelně.

„Co byste rád?“

„Doslechl jsem se, že jste ráčil tento... propustit svého písaře... a že hledáte jiného...“

„Ano... Máte snad někoho, koho byste mi mohl doporučit?“

„Totiž já, víte, já... Nemohl byste dát to místo... mně?“

„Snad neopouštíte duchovní stav?“ užasl Kunin.

„Ne, ne,“ ohradil se kvapně otec Jakov, který bůhvíproč celý zbledl a začal se chvět. „Bůh nedopustí! Jestliže se vám to nezdá, tak tedy ne, tak ne. Chtěl jsem jen tak jako vedlejší zaměstnání..., abych si zvětšil příjmy... Ale nemusí to být, nedělejte si s tím starosti!“

„Hm... příjmy..., ale já dávám písaři jen dvacet rublů měsíčně!“

„Bože, já bych to vzal i za deset!“ zašeptal páter Jakov a podíval se kolem sebe. „I deset by mi stačilo! Vy... vy se divíte, všichni se diví. Chamtivý pop, lakomec, kam strká svoje peníze? I já cítím, že jsem chamtivý... a trestám se, odsuzuju... lidem do očí podívat se nemůžu..., ale vám, Pavle Michajloviči, vám chci nalít čistého vína..., jako že je bůh nad námi...“

Otec Jakov nabral dechu a pokračoval:

„Připravil jsem si pro vás celou zpověď, drahý pane, ale... všechno mi vypadlo z hlavy, už z toho nevím ani slovo. Mám příjem sto padesát rublů ročně, a všichni se ještě diví, kam ty peníze dávám... Ale povím vám všechno po pravdě... Čtyřicet rublů platím ročně za svého bratra Petra duchovnímu učilišti. Je tam na celé zaopatření, ale učební potřeby mu platím já...“

„Věřím vám, věřím! Ale nač to všechno?“ zamáchal rukou Kunin, na kterého hostova otevřenost doléhala jako strašná tíha a který nevěděl kam uhnout před usazeným leskem jeho očí.

„A pak, prosím, nezaplatil jsem ještě konzistoři celou částku za zdejší místo. Vyměřili mi za ně dvě stě rublů, splatných po deseti měsíčně... Ted' sám posuďte, kolik mi zbývá? Vždyť jsem navíc ještě zavázán dávat otci Abrahámovi alespoň tři ruble měsíčně, když ne víc!“

„Jakému otci Abrahámovi?“

„Otcí Abrahámovi, tomu, co byl přede mnou farářem v Siňkově. Zbavili ho místa pro... slabost, ale žije přece dál v Siňkově! Kam se má podít? Kdo ho bude živit? Atsi je starý, ale potřebuje střechu nad hlavou, chleba, šatstvo! Cožpak mohu připustit, aby šel při své hodnosti žebrot? To by byla moje vina, kdyby něco takového! Moje vina! Všem... už je dlužen, a je to moje vina, že za něho nezaplatím.“

Otec Jakov vyskočil, upřel nepřítelny pohled na podlahu a začal chodit z kouta do kouta.

„Bože můj! Bože můj!“ lamentoval, zvedaje a zase spouštěje ruce. „Bože mě chraň a opatruj! Proč jsi jenom na sebe bral takový úřad, když jsi malověrný a nemáš sil? Bože, jak jsem zoufalý! Zachraň mě, Královno nebeská!“

„Uklidněte se, velebný pane!“ řekl Kunin.

„Hlad mě trápí, Pavle Michajloviči!“ pokračoval otec Jakov. „Odpustte mi milostivě, ale nemám už sil... Vím, stačilo by, abych poprosil a leckdo by mi pomohl, ale... to nedokážu! Je mi hanba! Jakpak bych mohl žebrot u mužiků? Působíte tu, sám tedy víte... Čí ruka by se zvedla, aby žebrola u žebrotáka? A prosit u někoho bohatšího, u statkáře, to nemůžu! Mám svou hrdost! Je mi hanba!“

Páter Jakov mávl rukou a nervózně si vjel oběma rukama do vlasů.

„Hanba! Bože, jaká hanba! Jsem hrdý, nesnesu, aby lidi viděli, jak jsem ubohý. Tenkrát, když jste mě navštívil, Pavle Michajloviči, víte, tenkrát jsme neměli ani trochu čaje! Ani špetku jsme ho neměli a hrdost mi bránila, abych řekl rovnou, co a jak! Stydím se za svoje šaty, za tyhle záplaty... Stydím se za své sutany, za svůj hlad... Hodí se taková hrdost na kněze?“

Otec Jakov zůstal stát uprostřed pracovny a jako by nevnímal Kuninovu přítomnost, začal se přít sám se sebou.

„Ale já už bych nějak snesl i hlad, i hanbu, ale vždyť já mám, proboha, ještě ženu! A přivedl jsem si ji z dobrého domu! Má bílé ruce,

je jemná, zvyklá na čaj, na bílé pečivo, na prostěradla... U rodičů hrávala na piano... A je mladá, není jí ještě dvacet... Ovšem, chtěla by se strojit, bavit, na návštěvu někam zajet... A zatím... žije se mnou hůř než nějaká kuchařka, na ulici se stydí vylézt. Můj ty bože, bože na nebesích! To jediné, nač se může těšit, je, že jí z nějaké návštěvy přinesu pár jablíček nebo nějaký ten preclík..."

Otec Jakov si vjel rukama do vlasů.

„To, co k sobě cítíme, není už láska, ale lítost... Nemůžu se na ni podívat, aby mi to nervalo srdce! Bože, a jak to na tom světě chodí? Tak, že kdybyste to napsal do novin, nikdo vám neuvěří... Kdy tohle všechno skončí!“

„Dost už, velebný pane!“ téměř vykřikl Kunin, polekaný tónem jeho řeči. „Proč se tak chmurně dívat na život?“

„Odpustte milostivě, Pavle Michajloviči...,“ zabrebtal otec Jakov jako opilý. „Odpustte mi, to všechno nestojí za řeč, vypustte to z hlavy... viním jenom sebe a budu vinit... Budu!“

Otec Jakov se rozhlédl a zašeptal:

„Jednou ráno jdu ze Siňkova do Lučkova; najednou vidím na břehu jakousi ženu, stojí tam a něco tam dělá... Přijdu blíž a nevěřím vlastním očím... Hrůza! Je to žena našeho lékaře Ivana Sergejiče a pere prádlo... Považte, žena doktora, vychodila institut! A aby ji nikdo neviděl, tak si přivstala a odešla na verstu za vesnici... Té hrlosti! Když uviděla, že jsem prošel kolem ní a byl svědkem její bídy, zčervenala jako pivoňka... Ustrnul jsem, běžím k ní celý vylekaný a chci jí pomoci, ale schovává přede mnou prádlo, nechce, abych viděl její potrhané košile..."

„Tomu všemu se ani věřit nechce...,“ řekl Kunin, sedaje si a zíraje téměř s hrůzou do zsinalého obličejce otce Jakova.

„Ovšem, věřit se nechce! To ještě nikdy nebylo, Pavle Michajloviči, aby doktorky musely máchat prádlo v řece! Nenašel byste to v žádné jiné zemi! Mou povinností jako pastýře a duchovního otce by bylo nepřipustit, aby klesla tak hluboko, ale co tu zmůžu? Co? Sám

ještě hledím, aby mě její muž léčil zadarmo! Správně jste se vyjádřil, když jste řekl, že se tomu ani věřit nechce! Očím se věřit nechce! Víte, když při mši vzhlednu od oltáře a vidím své publikum, hladového Abraháma a svou manželku, když si vzpomenu na doktorovu ženu, na její ruce zmodralé v ledové vodě, nedivte se, že se zapomínám a stojím jako tupec, celý bez sebe, dokud mě zpěvák neokřikne... Hrozné je to!"

Páter Jakov začal opět přecházet.

„Ježíši Kriste!“ rozhodil rukama. „Svatí na nebesích! Ani tu mši sloužit nemůžu... Vy tu se mnou hovoříte o škole, a já jsem zatím jako sloup, nevnímám nic z toho a myslím jenom na jídlo... Dokonce i u oltáře... Ale... co mě to napadlo?“ polekal se páter Jakov. „Vy musíte jet. Odpusťte, prosím, když já... promiňte..."

Kunin mlčky stiskl otci Jakovovi ruku, doprovodil ho do předsíně, a když se vrátil do pracovny, stanul u okna. Viděl, jak otec Jakov vyšel z domu, jak si narazil na hlavu svůj zrzavý širák, a jak pomalu, s hlavou sehnutou, jako by se styděl za svou otevřenost, vykročil po cestě.

Kdepak má koně? napadlo Kunina.

Až se polekal pomyšlení, že po všechny ty dny k němu chodil ten pop pěšky; do Siňkova to bylo sedm až osm verst a cesta se topila v blátě. Kunin ještě viděl, jak kočí Andrej a chlapec Paramon skáčí přes louže k otci Jakovovi, až na něj stříkají bláto, a prosí ho o požehnání. Otec Jakov sundal klobouk a pomalu požehnal Andrejovi a pak i chlapci, kterého pohladil po hlavě.

Kunin si přejel dlaní oči a měl dojem, že cítí na ruce vlhko. Odstoupil od okna a mdlýma očima přehlédl pokoj, v němž jako by ještě dozníval nesmělý, přiškrcený hlas... Podíval se na stůl... Otec Jakov nechal naštěstí ve spěchu jeho kázání ležet na stole... Kunin k nim skočil, roztrhal je na drobné kousky a s odporem hodil pod stůl.

„A já o tom nic nevěděl!“ zasténal a sklesl na sofa. „Já, který jsem tu už rok jako člen rolnické rady, čestný smírčí soudce, člen školské rady! Slepá bába jsem, hejsek! Rychle k nim, na pomoc! Rychle!"

Zmučeně se převracel, tiskl si spánky a napínal mozek.

Dvacátého dostanu dvě stě rublů gáže... Pod nějakou nevinnou záminkou podstrčím jemu i doktorce... Poprosím ho, aby sloužil mši, a kvůli doktorce naoko onemocním... Tak se nedotknu jejich hrdosti. I Abrahámovi pomohu.

Rozpočítal své peníze na prstech a bál se přiznat sám sobě, že ty dvě stovky rublů stačí sotva jemu, aby zaplatil správci, služebnictvu, mužikovi, který dodává maso... Vnutila se vzpomínka na tu nedalekou minulost, kdy nerozumně mrhal otcovské jmění, kdy jako dvacetiletý holobrádek obdarovával prostitutky drahými vějíři, vyplácel drožkáři Kuzmovi deset rublů denně, kdy z ješitnosti nosil herečkám dary. Ach, jak by se teď hodily, všechny ty rozházené rublovky, třírublovky a desetirublovky!

Otec Abrahám projí za měsíc jen tři rubly, přemítal Kunin. Za rubl si může popova žena ušít košili a doktorka najmout prادلenu. Ale já jim pomohu, děj se co děj! Určitě pomohu!

Náhle si vzpomněl na udání, které poslal biskupovi a celý se skrčil, jako by jím projel chlad. Ta vzpomínka mu zalehla duši svíravým studem před sebou samým a před neviditelnou pravdou...

Tak začal a skončil dobře míněný nástup k obecně prospěšné činnosti jednoho citlivého, ale přespříliš sytého a málo uvažujícího člověka.

Ve svaté noci

Stál jsem na břehu Goltvy a čekal na pramici z druhého břehu. V normální době je Goltva říčka střední velikosti, tichá a zádumčivá, mírně probleskuje hustým rákosím, teď se však přede mnou prostíralo hotové jezero. Rozbouřené jarní vody vystoupily z obou břehů a široce zaplavily pobřežní louky, zelinářské zahrady a močály, a tak nebyla žádná vzácnost uvidět topoly a křoviska opuštěně čnějící nad hladinu a podobající se ve tmě ostrým skaliskům.

Mně se to počasí zdálo nádherné. Byla tma, ale přesto jsem viděl stromy, vodu i lidi. Svět byl ozařován hvězdami, jimiž byla hustě obsypaná celá obloha. Nevzpomínám si, že bych byl kdy jindy viděl tolik hvězd. Nebylo doslova kam prstem píchnout. Byly tam tak velké jako husí vejce i tak maličké jako konopné semínko. Na sváteční přehlídku vyšly na nebe všechny do jedné, od malých až po největší, umyté, zbrusu nové, radostné a všechny do jedné tichounce kmitaly svými paprsky. Obloha se zrcadlila ve vodě; hvězdy se koupaly v černé hlubině a chvěly se v lehkém čerení. Ovzduší bylo teplé a tiché. Daleko na druhém břehu v neproniknutelné tmě roztroušeně svítilo několik jasně rudých světél. Na dva kroky ode mne se černal obrys mužika ve vysokém klobouku, se silnou sukovicí v ruce.

„Ale dává si načas, ta pramice,“ řekl jsem.

„A měla by tu už být,“ odpověděl mi obrys.

„Také čekáš na pramici?“

„Ne, já jen tak...“ zívł mužik. „Čekám na luminaci. Jel bych, ale abych se přiznal, nemám pětník na pramici.“

„Dám ti pětník.“

„Ne, pěkně děkuju... To radši za mě tam v klášteře postav svíčku. To bude zajímavější, a já postojím tady. Ale kde vězí ten převozník, řekni mi! Snad se neutopil!“

Mužik sešel až k vodě, zatahal za lano a zavolal:

„Jeronýme! Je-ro-ný-ý-me!“

Jako v odpověď na jeho volání se z druhého břehu ozval táhlý zvuk velkého zvonu. Byl to zvuk sytý a hluboký jako zvuk nejsilnější basové struny; zdálo se, že to zahučela sama noc. Vzápětí se ozval výstřel z hmoždíře. Zaburácel ve tmě a dozníval kdesi daleko za mými zády. Mužik smekl a pokřižoval se.

„Vstalt' jest Kristus!“ řekl.

Ve vzduchu se ještě ani neutišily vlny rozvířené prvním úderem zvonu a už se rozlehl druhý, vzápětí třetí a tma se naplnila nepřetržitým chvějivým hukotem. Kolem rudých světýlek se rozhořely další a všechny společně se pohnuly a neklidně zablikaly.

„Jero-ný-ý-me!“ ozvalo se táhlé tlumené volání.

„To volají z druhého břehu,“ řekl mužik. „Tak tam pramice taky není. Náš Jeroným někde zaspal.“

Světla a sametový hlas zvonu vábily... Už jsem začínal ztrácet trpělivost a dostávat zlost, ale vtom konečně mé oči upřené do temné dálky spatřily obrys čehosi, co velmi připomínalo šibenici. Byla to dlouho očekávaná pramice. Pohybovala se tak pomalu, že kdyby se poznenáhlu nejasňovaly její obrysy, mohl se člověk domnívat, že stojí na místě nebo že pluje k opačnému břehu.

„Dělej, Jeronýme!“ houkl mužik vedle mne. „Milostpán čeká!“

Pramice se připlazila ke břehu, zakymácela se a se zaskřípěním se zastavila. Stál v ní, drže se lana, vysoký muž v mnišské sutaně a kuželovité čepičce.

„Pročpak tak pozdě?“ zeptal jsem se, když jsem skočil do pramice.

„Odpusťte, pro smilování boží,“ odpověděl mírně Jeroným. „Nikdo další nečeká?“

„Nikdo.“

Jeroným uchopil oběma rukama lano, prohnul se do otazníku a vyhekl. Pramice zaskřípěla a zahoupala se. Obrys mužika ve vysokém klobouku se ode mne začal pomalu vzdalovat – pramice

tedy plula. Jeroným se záhy narovnal a začal pracovat jednou rukou. Mlčeli jsme a dívali jsme se k břehu, k němuž jsme pluli. Tam už začala „luminace“, o níž mluvil mužik. Těsně u vody plápolaly jako velké hranice sudy se smolou. Jejich odraz ve vodě nám v dlouhých, širokých pruzích, rudých jako vycházející měsíc, vybíhal naproti. Hořící sudy ozařovaly svůj vlastní kouř i protáhlé lidské stíny, míhající se kolem ohňů; ale dál po obou stranách a za nimi, tam, odkud se neslo sametové vyzvánění, tam už zas byla neprůhledná černá tma. Najednou prořízla tmou jako zlatá stuha vinoucí se k nebi rachejtle; opsala oblouk, a jako by se roztržila nárazem o oblohu, s třeskem se rozsypala v jiskry. Ze břehu bylo slyšet halas podobný vzdálenému provolávání slávy.

„To je krása!“ řekl jsem.

„Krása, že se to ani slovy vyjádřit nedá!“ povzdychl Jeroným. „To ta dnešní noc, pane. Jindy si člověk rachejtle ani nevšimne, ale dneska potěší každá malichernost. Odkudpak jste, pane?“

Řekl jsem mu, odkud jsem.

„Ano... je to dnes radostný den,“ pokračoval Jeroným slabým, dušným tenorkem, jakým mluvívali uzdravující se nemocní. „Nebe, země i peklo, všecko se raduje. I ta němá tvář se raduje. Ale řekněte mi jedno, milý pane, jak je možné, že i při velké radosti nemůže člověk zapomenout na své smutky?“

Měl jsem dojem, že mě jeho nenadálá otázka vybízí k jednomu z těch „nastavovaných“, bohulibých rozhovorů, v nichž si tolik libují zahálčiví, znudění mniši. Neměl jsem na dlouhé řeči náladu, a tak jsem se jen zeptal:

„A jaképak máte smutky, otče?“

„Obyčejné, jako všichni ostatní, vaše blahorodí, milý pane, ale dnes se v klášteře přihodila zvlášť smutná věc: přímo při velké, při čtení, skonal řeholní diákon Nikolaj.“

„Co naplat, taková je vůle boží,“ přijal jsem tón mnichovy řeči. „Umřít musíme všichni. Podle mne byste se měli naopak radovat.

Říká se přece, že kdo umře kolem Velikonoc nebo o Velikonocích, určitě přijde do nebe.“

„To máte pravdu.“

Zmlkli jsme. Obrys mužika ve vysokém klobouku splynul s obrysy břehu. Smolné sudy plápolaly stále víc a více.

„Písmo jasně ukazuje na marnost smutku, i náš úsudek,“ přerušil mlčení Jeroným, „ale proč se tedy duše souží a nechce poslechnout rozum? Proč se chce člověku hořce plakat?“

Jeroným pokrčil rameny, otočil se ke mně a rychle spustil:

„Kdybych umřel já nebo někdo jiný, snad by si toho nikdo ani nevšiml, ale vždyť umřel Nikolaj! Právě Nikolaj! Člověku se věřit nechce, že už je na onom světě! Stojím tady v pramici a pořád jako bych měl užuž uslyšet z břehu jeho zavolání. Aby mi nebylo na prámu úzko, přicházel pokaždé na břeh a volal na mne. Vstával v noci jen kvůli tomu. Jak dobrá duše! Bože, jak dobrá a jak milostivá. Leckterému člověku není vlastní matka tím, čím mně byl Nikolaj! Spasiž, bože, jeho duši!“

Jeroným vzal za lano, ale hned se zas ke mně otočil.

„A ten jasný rozum, vaše blahorodí!“ řekl zpěvavým hlasem. „A ta jeho libozvučná sladká řeč! Zrovna jak teď budou zpívat při jitřní: Ó líbezný, ó nejsladší je tvůj hlas!... A mimo všecky ostatní dobré lidské vlastnosti měl ještě jeden mimořádný dar!“

„Jaký dar?“ zeptal jsem se.

Mnich se na mne zpytavě podíval, a jako by si byl ověřil, že mi to tajemství může svěřit, radostně se zasmál:

„Měl dar psát chvalozpěvy... Div divoucí to byl, pane! Užasnete, až vám to vysvětlím. Otec převor k nám přišel z Moskvy, otec zástupce převora vystudoval kazaňskou akademii, máme u nás moudré řeholní mnichy, i starce máme, ale nikdo z nich, prosím vás, neumí psát. A Nikolaj, prostý mnich, řeholní diákon, který nikde nestudoval, a dokonce na to ani nevypadal, psal! Zázrak! Učiněný zázrak!“

Jeroným spráskl ruce, docela zapomněl na lano a znova zaníceně pokračoval:

„Otec zástupce převora stíží složí kázání. Když psal dějiny kláštera, umořil celé bratrstvo a desetkrát jel do města, a Nikolaj psal chvalozpěvy! Chvalozpěvy! Co je proti tomu kázání nebo kronika!“

„Copak je to tak těžké psát chvalozpěvy?“ zeptal jsem se.

„Hrozně těžké...“, zakroutil hlavou Jeroným. „Tady nic nepomůže moudrost ani svatost, když bůh nedal ten dar. Jsou mniši, kteří to nechápou, a myslí si, že k tomu stačí znát život svatého, kterého opěváš, a poučit se u jiných autorů. Ale to je omyl, pane. Pravda, ten, kdo chce psát chvalozpěv, musí znát život svatého jako nikdo jiný, do puntíku. Nu, i jiné autory je třeba vzít v potaz, jak a kde začít a o čem psát. Tak například první kondak začíná vždycky slovem *vyvolený* nebo *zvolený*. První ikos je třeba vždy začínat andělem. Chvalozpěv na Ježíše Nejsladšího, jestli vás to zajímá, začíná takhle: *Andělů tvůrce a vládce mocí nebeských*. Chvalozpěv k Nejsvětější Bohorodičce: *Anděl zvěstovatel z nebes seslán byl*, k Nikolaji Divotvorci: *Anděl podobou, pozemšťan přirozeností* a tak dále. Vždycky se začíná andělem. Jistě, není možné nebrat to v úvahu, ale to hlavní není přece životopis ani podobnost s ostatními, nýbrž krása a libost. Všecko musí být harmonické, stručné a obsažné. V každé řádečce musí být cit, laskavost, něha, ani slůvko nesmí znít hrubě, drsně nebo nepravdivě. Musí být napsány tak, aby se ten, kdo se je modlí, srdcem radoval i plakal, ale rozumem chvěl a otřásal. Ve chvalozpěvu na Bohorodičku jsou slova: *Veselte se, výšiny, myšlenkám lidským nedostupné, veselte se, hlubiny, andělským očím nedozírné!* A jiné místo téhož chvalozpěvu říká: *Vesel se, strome jasnoplodý, z něhož jedí věrní, vesel se, strome s listím libostinným, jímž se mnozí zahalují!*“

Jeroným, jako by se něčeho polekal nebo za něco zastyděl, si zakryl tvář dlaněmi a potřásl hlavou.

„Strome jasnoplodý... strome s listím libostinným...“, brebentil. „Taková slova nacházel! Ano takový dar mu dal Hospodin. Aby dosáhl stručnosti, zažene mnoho slov a myšlenek do slova jediného, a přitom tak ladně a plně! *Kterýž jsi svítilnou světlodárnou!*“ říká

v chvalozpěvu k Ježíši Nejsladšímu. Světloárná! S takovým slovem se nesetkáš ani v rozhovoru, ani v knihách, ale on si ho vymyslel, našel ho ve svém mozku. Mimo lehkost a vznešenost, vážený pane, musí být každá řádečka ještě všemožně vyšperkována, musí tu být květiny, vítr i slunce a všechny předměty viditelného světa. A každické zvolání musí být sestaveno tak, aby hladilo a laskalo sluch. *Vesel se, lilie rajsky klíčí!* praví se v chvalozpěvu k Nikolaji Divotvorci. Neříká prostě *lilie rajská*, nýbrž *lilie rajsky klíčí!* Tak je to hezčí, tak to lahodí uchu. A právě tak psal Nikolaj. Zrovinka tak! Ani vyjádřit nedokážu, jak psal!“

„Ano, pak je ho tedy škoda,“ řekl jsem. „Ale jed’me, otče, nebo přijedeme pozdě.“

Jeroným se vzpamatoval a přiskočil k lanu. Na břehu se už rozhlaholily všechny zvony. Pravděpodobně už se vydalo procesí na cestu kolem kláštera, protože celé temné prostranství za smolnými sudy bylo nyní poseto pohybujícími se světýlky.

„Nikolaj ty své chvalozpěvy otiskoval?“ zeptal jsem se Jeronýma.

„Kde by je otiskoval?“ vzdychl Jeroným. „A bylo by to dokonce divné, kdyby je otiskoval. Nač? V našem klášteře to nikoho nezajímá. Nemají to rádi. Věděli, že Nikolaj píše, ale nevšíмали si toho. Ted’ si, milostpane, nových skladeb nikdo nevází!“

„Jsou proti nim předpojatí?“

„Ano, předpojatí. Kdyby byl Nikolaj starý mnich, snad by bratří i projevili zájem, ale vždyť mu ještě nebylo ani čtyřicet. Někteří se mu dokonce vysmívali a pokládali jeho spisování za hřích.“

„A proč vlastně psal?“

„Jen tak, hlavně pro vlastní potěchu. Ze všech bratří jsem jen já jediný četl jeho chvalozpěvy. Tajně, aby ostatní neviděli, k němu zajdu a jeho ten můj zájem těší. Obejme mě, po vlasech mě hladí a laskavými jmény mě častuje, jako malé děcko. Zavře celu, posadí mě vedle sebe a čteme...“

Jeroným pustil lano a přistoupil ke mně.

„Byli jsme velcí přátelé,“ zašeptal a podíval se na mne lesknoucíma se očima. „Kam šel on, tam jsem šel já. Kde jsem nebyl, tam mu bylo smutno. A měl mě rád víc než kohokoliv jiného, to proto, že jsem při jeho chvalozpěvech plakal. Jsou to dojímavé vzpomínky. Připadám si teď jako sirotek nebo vdova. Víte, v našem klášteře jsou všichni hodní, dobří a zbožní, ale... v nikom špetka citlivosti ani jemnosti, jako by byli docela obyčejní lidé. Všichni mluví hlasitě, dupou, hlučí, kašlou, kdežto Nikolaj mluvil tiše a mírně, a jak viděl, že někdo spí nebo se modlí, prošel kolem jako muška nebo brouček. Tvář měl něžnou, plnou soucitu.“

Jeroným si hluboce vzdychl a vzal za lano. Blížili jsme se ke břehu. Ze tmy a ticha řeky jsme poznenáhlu vyplouvali do zakletého království plného čpavého dýmu, praskajících světél a vřavy. Ted' už bylo jasně vidět, jak se kolem smolných sudů hemží lidé. Plápolající ohně dodávaly jejich tvářím a postavám podivný, téměř fantastický výraz. Tu a tam se mezi hlavami a tvářemi mihla koňská hlava, nehybná, jako odlitá z rudé mědi.

„Ted' začnou zpívat velikonoční kánon,“ řekl Jeroným, „a Nikolaj tu není, už ho neuslyší... Tenhle kánon mu byl ze všeho nejmilejší. Vychutnával každé jeho slovo! Až tam budete, pane, ponořte se také do toho zpěvu, uvidíte, že se vám zatají dech!“

„Copak vy nebudete v kostele?“

„Já nemohu... Musím převážet.“

„To vás nevystřídají?“

„Nevím... Měli mě vystřídát už v devět, ale jak vidíte, nestřídají. A byl bych v kostele rád, to vám řeknu!“

„Vy jste mnich?“

„Ano... totiž novic.“

Pramice narazila na břeh a zůstala stát. Podal jsem Jeronýmovi pětník za převezení a vyskočil jsem na břeh. Na pramici ihned skřípavě vjel vůz s chlapcem a spící ženou. Jeroným, matně ozářený světlem ohňů, nalehl na provaz, celý se prohnul a pramice se znova rozjela...

Několik kroků jsem šel blátem, ale dál už měkkou, čerstvě prošlapanou pěšinkou. Pěšinka vedla skrze mračno dýmu, zmatený dav lidí, vypřáhnutých koní, vozů a bryček ke klášterním vratům, která se přede mnou černala jako jeskyně. Všude kolem to skřípělo, frkalo, všude bylo slyšet smích, po všem kmitaly rudé záblesky a vlnící se stíny dýmu... Zmatek nad zmatek! A v té tlačenci se našlo ještě místo na nabíjení malého hmoždíře a na stánky s perníkem.

Na druhé straně, za zdí, bylo nemenší hemžení, ale přece jen důstojnější a spořádanější. Vonělo to tu jalovcem a kadidlem. I tady se mluvilo hlasitě, ale smích a odfrkování slyšet nebylo. Kolem náhrobků a křížů se tísnili lidé s mazanci a uzlíky. Mnozí zřejmě přišli světit mazance zdaleka a byli notně unaveni. Po železných deskách nakladených od vrat až ke kostelním dveřím ustaraně pobíhali a zvučně klapali botami mladí novicové. Také na zvonici byl ruch a křik.

Jak vzrušená noc! říkal jsem si. A jak krásná!

A to vzrušení, tu rozjitřenost nacházel člověk ve všem kolem sebe, od temné noci až po ty železné desky, náhrobní kříže a stromy, pod nimiž se hemžili lidé. Ale vzrušení a neklid se neprojevovaly nikde tak výrazně jako v kostele. U vchodu neutuchal zápas přílivu s odlivem. Jedni vcházel, druzí vycházeli a brzy se opět vraceli, chvilku postáli a znova šli. Lidé pobíhají sem a tam a bloudí, jako by cosi hledali. Zavlnění u vchodu se přenáší do celého kostela a dotírá dokonce až na první řady, kde stojí lidé důstojní a solidní. O soustředěné modlitbě nemůže být řeč. A o modlitbě vůbec, místo ní je jakási nepřetržitá, dětsky bezelstná radost, čekající jen na záminku, aby se mohla prodrat na povrch a projevit se v nějakém pohybu, třeba jen v bezohledném prodírání se tlačenicí.

Stejná neobvyklá pohyblivost bije do očí i v samých velikonočních církevních obřadech. Vchod k oltáři je otevřen ve všech kaplích dokořán, nahoře kolem lustru plují husté kotouče kadidlového dýmu, kam se podíváš, všude světla, záře, praskání svíček. Církevní čtení

odpadá, ani na chvilku neustává rušný, radostný zpěv. Po každém kánonu se kněží převlékají do nových rouch a vycházejí vykuřovat kadidlem. To se opakuje skoro každých deset minut.

Ještě jsem si nestačil najít vhodné místo, když se přivalila vlna z předních řad a zatlačila mě nazpátek. Kolem mne prošel vysoký statný diákon s dlouhou červenou svící a za ním spěchal s kadidelnicí šedovlasý převor v zlaté mitře. Když zmizeli z dohledu, dav mě znova zatlačil na původní místo. Ale netrvalo to ani deset minut a zástup se znova zavlnil a opět se objevil diákon. Tentokrát však za ním kráčet otec zástupce převora, ten, který podle Jeronýmových slov psal dějiny kláštera.

Takto spojen se zástupem a nakažen všeobecným radostným vzrušením, cítil jsem dvojnásob s Jeronýmem. Proč ho nevystřídají? Proč by nemohl jít na pramici někdo méně citlivý a vnímavý?

„Rozhlédni se kolkolem, Sione, a hled’“, zpívali na kůru, „neboť k tobě přišly jako světla jasná, od západu i od severu, od moře i od východu, dítky tvoje...“

Rozhlédl jsem se po tvářích kolem sebe. Všechny měly živý, slavnostní výraz, ale ani jediný člověk nevychutnával, neponořoval se do toho, co se zpívalo, v nikom se „nezatajoval dech“. Proč Jeronýma nevystřídají? V duchu jsem si ho tu představoval, toho Jeronýma, pokorně přitisknutého ke zdi, schouleného a dychtivě lapajícího krásu svatých vět. To, co se tady nedotýkalo sluchu kolemstojících, to všechno by on dychtivě pil svou vnímavou duší, opojil by se tím k nadšení, dech by se v něm zatajil, v celém chrámu by nebylo šťastnějšího člověka. A zatím přeplová sem a tam temnou řeku a teskní po svém zesnulém bratru a příteli.

Zástup za mnou se zavlnil. Tělnatý usmívající se mnich, chřestící růženci a otáčející se dozadu, se protahoval bokem kolem mne a uvolňoval cestu nějaké dámě v kloboučku a v aksamitovém kožíšku. Za dámou pospíchal klášterní sluha a nesl nad našimi hlavami židli.

Vyšel jsem z kostela. Chtěl jsem se podívat na mrtvého Nikolaje, neznámého skladatele chvalozpěvů. Obešel jsem klášterní zed', podél níž se táhla řada mnišských cel, nahlédl jsem do několika oken, a když jsem nic neuviděl, zase jsem se vrátil. Nyní toho nelituji, že jsem Nikolaje neviděl; kdo ví, možná že kdybych ho byl spatřil, neuchoval bych si o něm tu představu, kterou si o něm dělám. Představuji si toho sympatického poetického člověka, který vycházel do noci volat na Jeronýma a posel své chvalozpěvy květinami, hvězdami a slunečními paprsky, člověka nepochopeného a osamělého, jako ostýchavého bledého muže s mírnou a posmutnělou tváří. Z jeho očí vyzařovala vedle moudrosti jistě i láska a to nezkrotné, dětské nadšení, které zvučelo v Jeronýmově hlasu, když mi citoval z chvalozpěvů.

Když jsme vyšli po obřadech z kostela, noc už skončila. Začínalo jitro. Hvězdy pohasly a nebe mělo ponurou, šedomodrou barvu. Železné desky, náhrobky i pupeny na stromech byly orosené. Vzduch byl provoněný svěžestí. Za zdí už nebylo tak živo, jako když jsem tudy šel v noci. Koně i lidé vypadali unaveně, ospale, sotva se hýbali a ze smolných sudů zbyly jen hromádky černého popela. Když je člověk unavený, má dojem, že stejný stav prožívá i příroda. Mně se zdálo, že spí stromy i mladá tráva. Ani zvony jako by nezvonily tak zvučně a vesele jako v noci. Neklid byl tentam a po všem vzrušení zbyla jen příjemná únava, touha po spánku a teple.

Ted' jsem přehlédln řeku od jednoho břehu ke druhému. Tu a tam nad ní stály kupy lehké mlhy. Od vody to čišelo chladem a vlhkem. Když jsem skočil na pramici, stála už na ní něčí bryčka a asi dvě desítky mužů a žen. Lano, vlhké, a jak se mně zdálo, ospalé, se táhlo do dálky přes širokou hladinu a místy se ztrácelo v bílé mlze.

„Vstalt' jest Kristus! Už nikdo víc?“ zeptal se tichý hlas.

Poznal jsem po hlase Jeronýma. Ted' už mi tma nebránila, abych si mnicha dobře prohlédl. Byl to vysoký asi pětatřicetiletý muž, úzký v ramenou, s výraznými oblými rysy tváře, přivřenýma, le-

nivě zírajícíma očima a neupravenou špičatou bradkou. Vypadal neobyčejně sklesle a unaveně.

„Pořád ještě vás nevystřídali?“ zeptal jsem se udiveně.

„Mne, prosím?“ odpověděl, otáčeje ke mně s úsměvem zkřehlý, v rose smočený obličej. „Ted' už mě nemá kdo vystřídat do samého rána. Všichni půjdou k otci převorovi oslavit konec půstu.“

Potom ještě s jakýmsi človíčkem v zrzavé kožešinové čapce podobné dřevěným nádobám, v nichž se prodává med, nalehl na lano, oba naráz vyhekli a pramice se hnula.

Pluli jsme a cestou jsme rozháněli neochotně se zvedající mlhu. Všichni mlčeli. Jeroným pracoval mechanicky jednou rukou. Dlouho po nás přebíhal svýma mírnýma, posmutnělýma očima, až pak utkvěl jeho pohled na růžové, černobrvé tváři mladounké kupcové, která stála na pramici vedle mne a tiše se choulila před dotírající mlhou. A z její tváře už nespustil oči celou cestu.

V tom dlouhém pohledu bylo málo mužského. Nejspíš hledal Jeroným na té ženské tváři měkké a něžné rysy svého zesnulého přítele.

U soudu

Do újezdního města N., do červenohnědé státní budovy, v níž střídavě zasedá zemský výbor, smírčí sjezd, zemědělský, berní, vojenský a ještě mnoho jiných institucí, přijel jednoho pošmourného dne projednávat své případy odbor okresního soudu.

O zmíněné červenohnědé budově řekl žertem jeden místní úředník:

„Sídlí tu spravedlnost, policie, prokuratura – hotový penzionát pro lepší dívky.“

Ale bezpochyby podle přísloví: sedm chův – dítě bez dozoru, ohromuje a tíží ten dům normálního, neúředního člověka svým ponurým kasárenským vzhledem, zchátralostí a naprostým nedostatkem jakéhokoliv pohodlí jak zvenčí, tak zevnitř. Dokonce i za nejzářivějších jarních dní jako by na něm ležel hluboký stín a za jasných měsíčních nocí, kdy stromoví a obytné domky tiše spí pod společnou temnou pokrývkou, tyčí se on jediný svou tísnivou kamennou hmotou jaksi nevkusně a nevhodně nad skromnou krajinou, narušuje celkovou harmonii a nespí, jako by se nemohl zbavit tíživých vzpomínek na staré, neodpuštěné hříchy. Uvnitř to vypadá jako v staré ratejně. Je to věru divný pohled, jak se tady všichni ti elegantní prokurátoři, radní a maršálkové šlechty, kteří doma vyvolávají výstupy pro trochu kouře nebo pro skvrnku na podlaze, snadno smířují s hučícími ventilacemi, nepříjemným zápachem vykuřovacích svíček a se zašlými, věčně orosenými stěnami.

Zasedání okresního soudu bylo zahájeno o desáté. Bez dlouhých průtahů, se zjevným spěchem přistoupil soud k jednání. Případ stíhal případ a všechno se odbývalo rychle, jako mše bez zpěváků, takže by si nikdo nemohl udělat ucelenou a názornou představu o celém množství tváří, pohybů, řečí, neštěstí, pravdy i lži, které se valily

jako velká voda. Do dvou byl už hotov kus práce: dva byli odsouzeni do trestních čet, jeden privilegovaný zbaven práv a odsouzen do vězení, jeden osvobozen, jeden případ odročen...

Přesně ve dvě hodiny dal předseda na pořad případ „rolníka Nikolaje Charlamova, obžalovaného z vraždy spáchané na své manželce“. Složení soudu se oproti předchozímu případu nezměnilo, jen na místo obhájce usedla nová osoba: mladý holobradý kandidát justiční dráhy v plášti se světlými knoflíky.

„Přived'te obžalovaného!“ nařídil předseda.

Ale obžalovaný byl připraven a už krácel ke své lavici. Byl to vysoký statný venkovan, asi pětapadesátiletý, úplně plešatý, s apatickou chlupatou tváří a mohutným ryšavým plnovousem. Vedl ho maličký neduživý vojáček s puškou.

Těsně před lavicí se vojáčkovi přihodila malá nepříjemnost. Nenadále zakopl a upustil pušku, ale ještě v letu ji zachytil, přičemž si notně narazil koleno pažbou. V obecenstvu to zašumělo tichým smíchem. Voják celý zrudl, snad bolestí nebo dost možná studem nad svou nešikovností.

Po obvyklém výslechu obžalovaného, výměně porotců, prezentaci a přísaze svědků bylo zahájeno čtení obžalovacího spisu. Pobledlý tajemník s úzkou hrudí, až příliš hubený na svou uniformu, s náplastí na tváři, četl nepřiliš hlasitým dunivým basem, rychle jako dáček v kostele, nezvyšuje ani nepřitlumuje hlas, jako by se bál, že by tím příliš namáhal plíce. Přizvukovala mu ventilace, neúnavně bzučící za soudcovskou stolicí, a výsledný zvuk dával tichu v sále uspávající, narkotizující ráz.

Předseda, poměrně mladý člověk, ale hrozně krátkozraký, seděl nehybně ve svém křesle s dlaní přitisknutou k čelu, jako by si chránil oči před sluncem. Za bzukotu ventilace a tajemníka o čemsi dumal. Když se tajemník na okamžik odmlčel, než začal číst novou stránku, předseda se náhle probudil, rozhlédl se unylyma očima

po obecenstvu a pak se nahnul k uchu vedle sedícího přísedícího a s povzdechem se ho zeptal:

„Vy jste se, Matveji Petroviči, ubytoval u Děmjanova?“

„Ano, u Děmjanova,“ odpověděl přísedící, který se rovněž probudil.

„Příště se u něho asi ubytuju taky. Prosím vás, u Tipjakova se už nedá bydlet. Je tam rámus a shon celou noc! Dupou a kašlou, děti tam pláčou... Nesnesitelné!“

Náměstek prokurátora, vypasený brunet se zlatými brýlemi a krásně pěstěným plnovousem seděl nehybně jako socha a tvář podepřenou pěstí, četl Byronova Kaina. Oči mu hrály dychtivým zaujetím a obočí se mu udiveně zvedalo stále výš a výš. Občas se zaklonil na opěradlo křesla, chvíli nepřítomně hleděl před sebe a pak se znova zhloubával do četby. Obhájce jezdil po stole tupým koncem tužky a přemítal s hlavou nachýlenou na stranu. Jeho mladá tvář nevyjadřovala nic kromě nehybné chladné nudy, již bývá vidět na tvářích školáků a úředníků, lidí nucených vysedávat den co den na jednom a témž místě, dívat se na jedny a tytéž tváře a stěny. Řeč, kterou měl pronést, ho ani dost málo nevzrušovala. A jaká také vlastně řeč? Z příkazu představených, podle dávno vžitě šablony, vědom si toho, že je šedivá a nudná, ji bez vášně a bez zápalu vyklopí před porotci, a potom už zas jen jízda v blátě a dešti na nádraží, odtud do města, aby co nejrychleji přijal příkaz k další cestě do nějakého újezdu, kde odříká novou řeč... Jaká nuda!

Obžalovaný zprvu neklidně pokašlával do rukávu a bledl, ale ticho a všeobecná jednotvárnost záhy nakazily i jeho. S otupělou úctou se díval na taláry soudců, na unavené tváře porotců a klidně pomrkával. Prostředí soudu a přelíčení, na něž čekal s tak malou dušičkou, když seděl ve vazbě, na něho teď působily velmi uklidňujícím způsobem. Setkal se tu s něčím, čeho se vůbec nenadál. Ačkoliv se nad ním vznášelo obvinění z vraždy, nesetkal se tu ani s hrozivými tvářemi, ani s rozezlenými pohledy a křiklavými větami

o trestu, ani s účastí se svým neobvyklým údělem; ani jediný z těch, co tu seděli, na něm nespočinul dlouhým, zvědavým pohledem. Pošmurná okna a zdi, tajemníkův hlas, prokurátorova póza – to všechno bylo proniknuto byrokratickou lhostejností a šířilo kolem sebe chlad, jako by vrah byl pouhou kancelářskou potřebou nebo jako by ho nesoudili živí lidé, nýbrž jakýsi neviditelný, bůhvíkým spuštěný mechanismus.

Ukolébaný rolník nechápal, že tady jsou životní dramata a tragédie každodenním jevem, že tu jsou na ně zvyklí stejně jako v nemocnici na umírání a že právě v té mechanické lhostejnosti tkví celá hrůza a celá beznadějnost jeho situace. I kdyby pokorně neseděl, ale vstal a začal se zapřísahat, s pláčem se dovolávat milosrdenství, hořce se kát, i kdyby třeba umřel zoufalstvím, všechno by se to zřejmě rozbilo o otupělé nervy a zvyk jako vlna o kámen.

Když tajemník skončil, předseda z nějakého důvodu nejdříve pohladil stůl kolem sebe, dlouho mhoural na obviněného, a teprve pak se zeptal, převaluje lenivě jazyk v ústech:

„Obžalovaný, přiznáváte se, že jste devátého června večer zavraždil svou manželku?“

„Nepřiznávám,“ odpověděl obžalovaný a vstal přidržuje si plášť na prsou.

Soud pak chvatně přistoupil k výsledku svědků. Byly vyslechnuty dvě ženy, pět mužiků a strážmistr, který prováděl vyšetřování. Všichni svědci, zastříkaní blátem a zmoření dlouhou chůzí a čekáním v oddělené místnosti, skleslí a nabručení, vypovídali stejně. Charlamov prý žil se svou starou ženou „v dobrém“, jako všichni: bil ji, jenom když se napil. Devátého června po západu slunce našli stařenu v síni s proraženou lebkou; vedle ní se v tratolišti považovala sekera. Když se rozběhli za Nikolajem, aby mu to neštěstí oznámili, nenašli ho ani v chalupě, ani na ulici. Rozběhli se tedy po vsi, hledali, zběhali všechny hospody a chalupy, ale marně. Zmizel

a až za dva dny sám přišel do kanceláře bledý a otrhaný a celý se klepal. Svázali ho a zavřeli do chládku.

„Obžalovaný,“ obrátil se předseda na Charlamova, „nemohl byste soudu říci, kde jste strávil ty dva dny po vraždě?“

„Chodil jsem v polích... Nejed jsem, nepil...“

„A proč jste se schovával, když jste nezabil vy?“

„Dostal jsem strach. Báł jsem se, aby mě neodsoudili.“

„Aha... Dobře, posad'te se.“

Jako poslední byl vyslechnut újezdni lékař, který mrtvou stařenu pitval. Přednesl soudu všecko, na co se pamatoval ze svého pitevního protokolu a co si stačil vymyslet, když šel ráno k soudu. Předseda mhoural očima na jeho zbrusu nový černý oblek, na jeho šviháckou vázanku, na pohybuující se rty a hlavou mu jaksi sama sebou táhla lenivá myšlenka: Ted' všichni nosí krátké kabáty, pročpak si dal šit dlouhý? Proč zrovna dlouhý, a ne krátký?

Za předsedou se ozvalo opatrné vrznutí bot. To si přišel ke stolu pro nějakou listinu náměstek prokurátora.

„Michaile Vladimiroviči,“ sklonil se náměstek až k předsedovu uchu. „Ten Korejskij vedl vyšetřování až hrůza nepořádně. Schází výslech bratra, schází výslech starosty, popis chalupy je zmatený...“

„Co dělat... co dělat!“ povzdychl předseda a převalil se na opěradlo křesla. „Zřícenina... přesýpací hodiny!“

„Ještě něco,“ šeptal dál náměstek prokurátora. „Všimněte si v obecenstvu, v první lavici třetí zprava... toho s hereckou tváří... To je zdejší finanční magnát. Má asi pět set tisíc v hotovosti.“

„Vážně? Ani na to nevypadá. Tak co, milánku, neuděláme si přestávku?“

„Skončíme výslech a pak.“

„Jak myslíte... Tak prosím!“ pozvedl předseda oči k lékaři. „Vy tedy konstatujete, že smrt nastala okamžitě?“

„Ano, v důsledku silného poškození mozkové hmoty...“

Když lékař skončil, podíval se předseda kamsi mezi prokurátora a obhájce s návrhem:

„Máte nějaký dotaz?“

Náměstek, aniž zvedl oči od „Kaina“, zavrtěl hlavou; obhájce se však kupodivu nadzdvihl, odkašlal si a zeptal se:

„Řekněte mi, doktore, dá se podle rozměru rány usuzovat na... na duševní stav pachatele? Totiž, chci se otázat, zda rozměry rány opravňují k domněnce, že obžalovaný jednal ve stavu prudkého rozčilení?“

Předseda zvedl své ospalé, lhostejné oči k obhájci. Náměstek prokurátora zvedl oči od „Kaina“ a podíval se na předsedu. Oba se jen podívali, ale bez úsměvu, bez údivu, bez rozpaků, jejich tváře nevyjadřovaly vůbec nic.

„Dejme tomu,“ zarazil se lékař. „Bereme-li v úvahu sílu, kterou... e-e-e... pachatel vložil do úderu... Ostatně... promiňte, ale vaše otázka mi není docela jasná...“

Obhájce tedy nedostal odpověď na svou otázku, ale ani ji nepotřeboval. Sám si jasně uvědomoval, že se mu ta otázka zatoulala do hlavy a splynula mu z jazyka jen působením ticha, nudy a bzukotu ventilace.

Soud poděkoval lékaři a přistoupil k ohledání doličných předmětů. První byl na řadě dlouhý kabát s tmavohnědou krvavou skvrnou na rukávě. Dotázaný Charlamov vypověděl o původu této skvrny:

„Asi tři dni před smrtí stařenky bral Peňkov koni krev. Já mu, vědí, pomáhal, a... a zamazal jsem se...“

„Ale Peňkov tu právě vypověděl, že si nepamatuje, že byste mu byl pomáhal při braní krve.“

„To teda nevím.“

„Posad'te se.“

Soud přistoupil k ohledání sekery, jíž byla stařena zabita.

„To není moje sekera,“ prohlásil obžalovaný.

„Čí tedy?“

„To teda nevím. Já sekýru neměl.“

„Dělník se neobejde bez sekery ani jediný den. A váš soused Ivan Timofejič, s nímž jste spravoval saně, vypověděl, že to je vaše sekera.“

„To teda nevím, ale říkám vám to jako před pánembohem (Charlamov před sebe natáhl ruku a roztáhl prsty)... jako před naším stvořitelem. Já si vůbec nepamatuju, že bych býval měl někdy sekýru. Měl jsem sice takovouhle, ale trochu menší, a syn ji ztratil, Prochor. Asi dva roky předtím, než šel na vojnu, jel pro dřevo, napil se s chasníky a ztratil ji.“

„Dobře, posad'te se.“

Tato soustavná nedůvěra a nechut' ho poslouchat Charlamova nejspíš rozčílily a urazily. Zamrkal očima a na lícních svalech mu vystoupily rudé skvrny.

„Jako před pánembohem,“ pokračoval a natáhl krk. „Jestli mi nevěříte, račte se zeptat syna Prochora. Proško, kde je ta sekýra?“ zeptal se náhle drsným hlasem a prudce se otočil na vojáčka, který ho přivedl. „Kde?“

To byla těžká chvíle! Všichni se nějak přikrčili a zmenšili. Ve všech hlavách, co jich u soudu bylo, bleskla táž hrozná, nepředstavitelná myšlenka o možnosti tak osudné náhody a ani jediný z přítomných se neodvážil, nedokázal podívat se vojákovi do tváře. Nikomu se nechtělo tomu uvěřit, každý by to nejraději přeslechl.

„Obžalovaný, není dovoleno hovořit se stráží!“ řekl spěšně předseda.

Nikdo neviděl tvář strážného a hrůza proběhla sálem neviditelně, jako v masce. Soudní vykonavatel se tiše zvedl z místa a po špičkách, udržuje rovnováhu rukama, vyšel ze soudní síně. Za půl minuty se ozvaly dunivé kroky a zvuky známé ze střídání stráží.

Všichni zvedli hlavy a snažíce se vypadat tak, jako by se vůbec nic nestalo, pokračovali ve své práci.

Sny

Dva strážníci, jeden černovousý a podsaditý, s neobyčejně krátkýma nožkama, takže máš při pohledu zezadu dojem, že má nohy nasazené mnohem níž než ostatní lidé, a druhý vytáhlý, hubený a rovný jako hůl, s řídkými vousisky tmavě ryšavé barvy, eskortují do újezdního města tuláka, který prý zapomněl své jméno. První se při chůzi kolébá, rozhlíží se kolem sebe, kouše hned stéblo, hned vlastní rukáv, plácá se po stehnech a pobrukuje si, zkrátka vypadá v každém směru bezstarostně a lehkomyšlně; druhý zas přes svou vyzáblou tvář a úzká ramena vypadá solidně, vážně a důstojně, a povahou i výrazem celé své figury se podobá starověreckým popům nebo vojákům, jaké malují na starodávných obrazech. Bůh mu vynahradil moudrost na čele, tj. má pleš, a to ještě více zdůrazňuje zmíněnou podobu. První se jmenuje Andrej Ptacha, druhý Nikandr Sapožnikov.

Člověk, kterého eskortují, neodpovídá ani trochu představě, kterou má každý o tulácích. Je to maličký, hubený človíček, neduživý a sešlý, s drobnými nevýraznými a velmi neurčitými rysy tváře. Obočí má řidounké, pohled pokorný a krotký, vousy mu sotva vyrážejí, třebaže už jistě překročil třicítku. Jde nesměle, celý shrbený, ruce zastrčené do rukávů. Límec spíš městského soukenného kabátu, už dost ošoupaného, má vyhrnutý až k okrajům čepice, takže na boží svět se odvažuje vyhlížet jenom drobounký rudý nos. Mluví medovým tenorkem a co chvíli kašle. Těžko, velmi těžko by v něm někdo hledal tuláka, který tají své rodné jméno. Spíš je to zchudlý, bohem opuštěný smolař, popův syn, písař, vyhozený pro opilství z práce, kupecký synek nebo synovec, který vyzkoušel své chatrné síly na herecké dráze a teď se vrací domů, aby zahrál poslední výstup z podobenství o marnotratném synovi; a možná, soudě podle

té tupé odevzdanosti, s níž zápasí s bezedným podzimním blátem, že je to fanatik, klášterní sluha, který se potlouká po ruských klášte-rech a usilovně hledá „život v bázni boží a bez hříchu“, ale nenachází a nenachází...

Putují tak už dlouho, ale stále se nemohou hnout z místa. Před sebou mají asi pět sáhů rozblácené, temně hnědé cesty, vzadu zrov-na tolik, ale dál, kamkoli se podíváš, je neprůhledná stěna bílé mlhy. Jdou a jdou, ale země je stále táž, stěna se nepřibližuje a pořád jsou na jednom místě. Mihne se bílý hranatý kámen, výmol nebo otýpka sena spadlá z fůry, na chvílku se zaleskne velká kalná louže nebo zas najednou vpředu vyvstane stín neurčitých obrysů; čím více se k němu blíží, tím je menší a tmavší, ještě blíže – a před chodci se vynoří pochýlený silniční sloup s otřelým označením verst anebo smutná břízka, mokrá a oškubaná jako žebrák u cesty. Břízka cosi zašeptá zbytkem svého žlutého listí, jeden lístek se utrhne a lenivě se snáší k zemi... A pak zas jen mlha, bláto a hnědá tráva při okrajích silnice. Na trávě lpí mokré, neblahé slzy. To nejsou ony slzy tiché radosti, jimiž pláče země, vítajíc a vyprovázejíc letní slunce, a jimiž za úsvitu napájí křepelky, chrástaly a štíhlé, nosaté kolihy! Nohy pocestných váznou v těžkém, lepkavém blátě. Každý krok působí námahu.

Andrej Ptacha je trochu pobouřen. Prohlíží si tuláka a snaží se pochopit, jak je možné, že živý, střízlivý člověk může zapomenout své jméno.

„A jsi pravoslavný?“ ptá se.

„Jsem,“ odpovídá krotce tulák.

„Hm!... Tak to tě pokřtili?“

„A jak jinak? Nejsem přece Turek. Chodím do kostela, postím se, nejím nic nepostního, když se to nesmí. Držím se přesně religie.“

„Tak jak se jmenuješ?“

„I co, říkej mi, jak chceš, chlapče!“

Ptacha pokrčí rameny a nanejvýš udiveně se plácá po stehnech. Ale druhý strážník, Nikandr Sapožnikov, důstojně mlčí. Není tak prostoduchý jako Ptacha a zřejmě dobře ví, co může pravoslavného našince pohnout k tomu, aby před lidmi tajil své jméno. Jeho výrazná tvář je chladná a přísná. Jde osamoceně a nesnižuje se k prázdnému tlachání se svými společníky, jako by se snažil ukázat všem, i té mlze, svou důstojnost a rozvážnost.

„Bůh sám ví, co si člověk o tobě má myslet,“ dotírá stále Ptacha. „Jsi mužik, nebo nejsi mužik, jsi pán, nebo nejsi pán, ani ryba, ani rak. Onehdy jsem myl v rybníce síta a chytil jsem takovéhle, jako prst velké hádě s žábrami a ocasem. Nejdřív jsem myslel, že je to ryba, ale pak koukám – hrome, má to nožičky! Není to ani ryba, ani hádě, je to čertvíco. A ty zrovna tak. Co jsi zač?“

„Jsem mužik, z rolnické rodiny,“ vzdychá tulák. „Maminka byla nevolnice na panském dvoře. Já na rolníka nevypadám, to je pravda, už mě potkal takový osud, dobrý člověče. Maminka byla chuva, žila u pánů a měla se u nich dobře, no a já, z jejího těla a krve, jsem s ní bydlel v panském domě. Hýčkala mě a rozmazlovala, mířila k tomu, že mě vyzvedne z nízkého rodu mezi lepší lidi. Spal jsem na posteli, každý den jsem řádně obědval, kalhotky a polobotičky jsem nosil jako nějaké princátko. To samé, co měla k jídlu maminka, to dávala i mně! Kdybych teď prodal všechny ty bonbóny a perníky, co jsem jich jako dítě sněd, moh bych si koupit pěkného koně. Maminka mě naučila číst a psát, vštípila mi posvátnou úctu k představeným a vychovala mě tak, že teď ode mne nikdo neuslyší hrubé venkovské slovo. Ani vodku, chlapče, nepiju a oblékám se čistě, nezadám si ani ve slušné společnosti. Jestli je maminka ještě živa, dej jí pánbůh zdraví, a jestli umřela, dej jí, panebože, lehké odpočínutí ve svém království, tam, kde dáváš lehké odpočínutí spravedlivým!“

Tulák obnaží hlavu pokrytou řídkými ježatými vlasy, zvedá oči k nebi a dvakrát se pokřičuje.

„Dej jí, panebože, místo blažené, místo klidné!“ říká táhlým, spíš stařeckým než mužským hlasem. „Pouč ji, panebože, svou služebnici Xenii, svým odpuštěním! Nebýt mé hodné maminky, byl bych zůstal obyčejným křupanem bez kapky rozumu! Ale teď se mě, chlapče, můžeš zeptat na cokoli, rozumím všemu: Písmu svatému i světskému, všem možným modlitbám i katechismům. Žiju podle Písma. Lidem nekřivdím, tělo udržuju v čistotě a panictví, držím každý půst, jím, když je k tomu vhodná doba. Leckdo se povyrazí jenom vodkou a nadávkami, ale když já mám čas, sedím v koutku a čtu si knížku. Čtu a věčně pláču a pláču.“

„A proč pláčeš?“

„Když píšou tak smutně! Za některou knížku dáš pětník, ale popláčeš si a zavzdycháš, že to dál nejde.“

„Otec ti už umřel?“ ptá se Ptacha.

„To nevím, chlapče. Nevím, kdo je můj otec, proč bych to tajil. Myslím si, že jsem nejspíš maminčino nemanželské dítě. Maminka žila celý život u pánů a nechtěla si vzít obyčejného mužika.“

„A sedla na lep milostpánovi,“ ušklíbl se Ptacha.

„Neuchovala se, to je pravda. Byla zbožná a bohabojná, ale panenství si neuchránila. To se ví, je to hřích, velký hřích, cožpak o to, ale zato mám v sobě možná šlechtickou krev. Možná že jsem jen podle jména mužik, ale ve skutečnosti urozený pán.“

Tohle všechno říká „urozený pán“ tichým, nasládlým tenorkem, krčí při řeči uzoučké čelo a vydává rudým omrzlým nosíkem skřípavé zvuky. Ptacha ho poslouchá, udiveně po něm pošilhává a neustále škube rameny.

Asi po šesti verstách pochodu usedají strážníci i tulák na kopečku, aby si odpočinuli.

„I ten pes si pamatuje, jak na něj volají,“ bručí Ptacha. „Mně říkají Andruška, jemu Nikandr, každý člověk má svoje svaté jméno a to jméno nemůže zanic zapomenout! Zanic!“

„Kdopak potřebuje vědět, jak se jmenuju?“ vzdychá tulák a podpírá si tvář pěstičkou. „A jak to prospěje mně? Ještě kdyby mi tak dovolili jít, kam se mi zlíbí, ale bylo by to ještě horší než teď. Však já znám zákony, bratři pravoslavní. Teď jsem tulák, který zapomněl, jak se jmenuje, a to nejhorší, co se mi může stát, je, že mě odsoudí do východní Sibiře a vysázejí mi třicet nebo čtyřicet ran karabáčem, ale jestli jim řeknu, jak se opravdu jmenuju a kdo jsem, pošlou mě zase na nucené práce. To já vím!“

„Copak už jsi byl na nucených pracích?“

„Byl, kamaráde milý. Čtyři roky jsem chodil s hlavou dohola, v okovech.“

„Za co?“

„Za vraždu, milý člověče. Byl jsem tenkrát ještě chlapec, bylo mi asi osmnáct, když maminka nedopatřením nasypala milostpánovi do sklenice namísto sody a kyseliny arzén. Ve spíži bylo všelijakých škatulek, člověk se mohl snadno splést.“

Tulák vzdychá, potřásá hlavou a říká:

„Byla pobožná, ale kdopak se v ní vyznal, do cizí duše nevidíš. Možná že to bylo nedopatřením, ale možná že její duše nemohla snést potupu, že pán začal držet s novou služkou. Možná že mu to nasypala schválně! Bůh sám ví! Byl jsem tenkrát ještě dítě, ještě jsem všemu nerozuměl. Teď si vzpomínám, že si milostpán opravdu opatřil novou souložnici a že to maminku velice roztrpčilo. Jen považ, že nás pak soudili asi dva roky. Maminku odsoudili k dvaceti letům nucených prací, a mě, protože jsem byl ještě nezletilý, jenom k sedmi.“

„Ale pročpak taky tebe?“

„Jako spolupachatele. Tu sklenici jsem podal pánovi já. Vždycky to tak bylo: maminka nasypala sodu a já ji nesl pánovi. A braši, to všechno vám říkám jako křesťan před bohem, a ne abyste to někomu vyprávěli.“

„Nu, nás se na to nikdo vyptávat nebude,“ říká Ptacha. „Tak ty jsi utek z nucených prací, či co?“

„Utekl, kamaráde. Čtrnáct nás uteklo. Ti, co utekli, dej jim pánbůh zdraví, mě vzali s sebou. A teď mi poctivě řekni, chlapče, jaký by to mělo smysl, abych říkal své jméno? Vždyť by mě zase poslali na nucené práce! A jakýpak jsem já trestanec? Já jsem člověk jemný a choulostivý, rád se čistě vyspím a najím. Při modlitbě mám rád, když mohu rozsvítit lampičku nebo svíčku a když je kolem klid. Když se klaním až k zemi, tak aby nebyla ušpiněná a poplivaná. A za maminku se klaním čtyřicetkrát ráno i navečer.“

Tulák sundává čepici a křížuje se.

„Ale na východní Sibiř ať si mě pošlou,“ řekne. „Toho se nebojím!“

„Copak tam je to lepší?“

„To je něco docela jiného! Na nucených pracích jsi jako rak v koši: těsno, mačkanice a tlačence, nedá se volně vydechnout. Učiněné peklo, ano, peklo, ať nás před ním chrání královna nebeská! Jsi zločinec a jako se zločincem s tebou jednají, hůř než s kdejakým psem. Ani jíst, ani pospat si nesmíš, ani k bohu se pomodlit. Ale ve vyhnanství je to jiné. Ve vyhnanství se při první příležitosti zařadím do společnosti jako ostatní. Podle zákona musím dostat od úřadů podíl půdy... a-ano! Půda je tam, slyšel jsem, zadarmo, jako sníh: vezmi si, kolik se ti líbí! Tam dostanu, kamaráde, půdu ornou i zahradní, i místo k bydlení. Budu jako ostatní lidé orat a sít, opatřím si dobytek a všechno do hospodářství, včeličky, ovečky, psy... a sibiřského kocoura, aby mi myši a krysy neužíraly majetek. Postavím si srub, kamarádíčkové, ikony nakoupím. Dá bůh a ožením se, i děti budu mít.“

Tulák drmolí a nedívá se na posluchače, ale kamsi stranou. Jeho sny jsou sice naivní, ale sděluje je tak upřímným a vřelým tónem, že je těžko jim nevěřit. Tulákova malá ústečka se pokrivila úsměvem a celá tvář, oči i maličký nos mu ztuhly a otupěly slastí, s níž předem vychutnává vzdálené štěstí. Strážníci ho poslouchají a dívají se na něho vážně, nikoliv bez účasti. I oni mu věří.

„Ne, Sibiře se nebojím,“ drmolí dál tulák. „Sibiř, to je zrovna takové Rusko, se zrovna takovým bohem a carem jako tady, lidi tam

spolu mluví stejně pravoslavně jako já s tebou. Jenomže je tam větší volnost a lidi si tam líp žijí. Všecko je tam lepší. Co jsou například zdejší řeky proti tamějším! Ryb a zvěře je tam nevidané! A já, kamarádíčkové, nejraději ze všeho chytám ryby. Chleba mít nemusím, jen když smím posedět s prutem v ruce. Namouduši! Chytám na udici i na třpytku, i vrše kladu, a když jdou ledy, lovím podběrákem. Jenže na to, abych sám lovil podběrákem, nemám sílu, a tak si najímám za pětník někoho ze vsi. Panebože, to je slast! Chytneš nějakého mníka nebo tlouště a zdá se ti, že ses setkal s rodným bratrem. A co říkáš, prosím tě, tomu, že na každou rybu je jiný způsob: jednu chytáš na rybičku, druhou na červa, třetí na žabku nebo na luční kobylku. A tomu všemu musíš rozumět! Například mník je ryba nevybírává, ta chytne i ježdíka, štika zas ráda mřenku, šilišper motýla. Neznám větší potěšení než chytat tlouště na prudké řece. Hodíš vlasce s motýlem nebo broukem takových deset sáhů daleko, bez zátěže, aby vnadidlo plavalo na povrchu, stojíš bez kalhot ve vodě a povoluješ po proudu a tloušť – chňap! Ale musíš to umět, aby ti, potvůrka, nestrhl vnadidlo. Jak ti škubne vlascem, nečekej a hned zasekni! Co já už v životě chytil ryb! To i jak jsme utíkali – ostatní trestanci si spí v lese, ale mně se spát nechce, táhne mě to k řece. A tam jsou řeky široké, prudké, břehy srázné, jedna nádhera. A všude na břehu husté lesy. Stromy takové, že se ti hlava zatočí, když se podíváš k vršíčku. Podle zdejších cen by stála každá borovice dobrých deset rublů.“

Ubožák pod tím zmateným přívalem snů, uměleckých obrazů minulosti a sladké předtuchy štěstí umlká a jenom pohybuje rty, jako by si něco šeptal sám pro sebe. Na tváři má stále tupý, blažený úsměv. Strážníci mlčí. Zamysleli se a svésili hlavy. V podzimním tichu, když se chladná, syrá mlha plíží ze země do duše, když jako žalářní stěna stojí před očima a přesvědčuje člověka o omezenosti jeho vůle, člověk rád sladce sní o širokých, prudkých řekách se svobodnými sráznými břehy, o neprostupných lesích a širokých

stepích. Fantazie zvolna a poklidně maluje, jak se časně zrána, když z nebe ještě nesešel ruměnec úsvitu, ubírá po pustém srázném břehu člověk podobný maličké skvrnce; stožáry stoletých borovic se schodovitě tísní po obou stranách toku, přísně shlížejí na svobodného člověka a zarputile vrčí; kořeny, ohromné kameny a pichlavá křoviska mu zahrazují cestu, ale on je silný na těle a statečný na duchu a nemá strach ani z borovic, ani z kamenů, ani ze své samoty, ani z hlaholivé ozvěny, opakující každý jeho krok.

Strážníci si malují obrazy svobodného života, jaký ještě nikdy nezažili; bůh sám ví, zda si nejasně připomínají výjevy, o nichž kdysi dávno slyšeli vyprávět, nebo zda zdědili představy o svobodném životě s tělem a krví po vzdálených svobodných předcích!

První přerušil mlčení Nikandr Sapožnikov, který doposud neutrousil ani slůvko. Snad že tulákovi závidí jeho přeludné štěstí, anebo pocítil v duši, že se sny o štěstí nehodí k šedivé mlze a temně hnědému blátu, dívá se drsně na tuláka a říká:

„Copak o to, to je všechno hezké, kamaráde, jenže ty na ta svobodná místa nedojdeš. Co tě napadá? Ujdeš tři sta verst a odevzdáš duši pánu bohu. Koukni, jak jsi slaboučký. Ušel jsi jenom šest verst a nemůžeš se z toho vzpamatovat!“

Tulák se pomalu obrací k Nikandrovi a blažený úsměv mu mizí z tváře. Polekaně a provinile zírá na vážnou tvář strážníka, zřejmě si na cosi vzpomene a svěsí hlavu. Znovu nastane ticho... Všichni tři přemítají. Strážníci napínají mozky, aby obsáhli svou představivostí to, co si může představit snad jedině bůh, totiž právě ony hrozi-tánské prostory, jež je dělí od svobodných končin. A hlava tuláka je plná obrazů jasnějších, zřetelnějších a ještě hroznějších, než jsou prostory. Živě před ním vyrůstají soudní průtahy, věznice pro vypovězené a galejníky, trestanecké vlečné lodi, úmorné zastávky na cestě, třesuté zimy, nemoci, umírání druhů... Tulák provinile posmrkává, otírá si rukávem čelo, na němž mu vyražejí drobné krů-

pěje, odfukuje si, jako by zrovna vyskočil z přetopené lázně, pak si otírá čelo druhým rukávem a bázlivě se rozhlíží.

„Opravdu, nedojdeš tam!“ souhlasí Ptacha. „Jakýpak ty jsi chodec? Jenom se na sebe podívej: kost a kůže! Nevydržíš to, kamaráde!“

„To se ví, že to nevydrží! Kdepak!“ říká Nikandr. „Už ted' ho položí do špitálu. To je jisté!“

Člověk, který zapomněl své jméno, zděšeně hledí na přísné, tvrdé tváře svých zlověstných průvodců, a necháváje čepici na hlavě, vyvalí oči a rychle se křížuje. Celý se chvěje, potřásá hlavou a začíná se zmítat jako housenka, na kterou někdo šlápl.

„No, tak abychom šli,“ říká Nikandr a vstává. „Odpočinuli jsme si!“

Za chvíli už pocestní kráčejí po rozblácené cestě. Tulák se ještě více shrbil a ještě hlouběji si zastrčil ruce do rukávů. Ptacha mlčí.

Cestou

*Nocoval obláček zlatý
na hrudi útesu velikána...*
LERMONTOV

V pokoji, jemuž sám majitel hostince, kozák Semjon Čistopluj, dal název „zájezdní“, totiž vyhrazený pro ty, kdo se cestou jenom zastaví, seděl za velkým nenatřeným stolem vysoký rozložitý muž, asi čtyřicetiletý. Lokty na stole, hlavu podepřenou pěstí – tak spal. Kousek lojové svíčky, zastrčený do kelímku od pomády, ozařoval jeho rusý plnovous, silný široký nos, snědé tváře, husté černé obočí stažené nad zavřenýma očima... Jak nos, tak tváře, obočí a každý rys jeho obličeje byl sám o sobě hrubý, navlas jako nábytek a kamna v „zájezdním“ pokoji, ale celek byl harmonický, ba krásný. Takový už je, jak se říká, charakter ruské tváře: čím hrubší a ostřejší má rysy, tím mírněji a dobráctěji vypadá. Na sobě měl ten muž panský kabát, sice obnošený, ale obšitý novým širokým kalounem, aksamitovou vestu a široké černé kalhoty zastrčené do velkých holínek.

Na jedné z lavic, jimiž byla souvisle obstavena stěna, spala na liščíím kožichu asi osmiletá holčička v skořicových šatečkách a dlouhých černých punčoškách. Obličej měla bledý, vlasy světlé, ramena úzká, celá byla taková hubená a slaboučká, jen nos jí vyčníval z tváře silným a nehezkým hrbolkem, stejně jako tomu muži. Spala tvrdě, necítila ani, že jí drásá tvář kulatý hřebínek, který se jí svezl z hlavy.

„Zájezdní“ pokoj vypadal svátečně. Vonělo to tam čerstvě umytou podlahou, na šňůře natažené pokojem nevisely proti všem zvyklostem různé hadříky a v koutku nad stolem poblikávala lampička, vrhající rudou skvrnu na ikonu s Jiřím Vítězným. Po obou stranách

ikony se táhla po stěnách řada barvotiskových obrázků s jasně patrnou úzkostlivou a obezřetnou snahou o pozvolný přechod od svatého k světskému. Ve skomíravém světle dohořívající svíčky a rudé lampičky vypadaly obrázky jako souvislý pás plný černých kaněk, kdykoliv se však kachlová kamínka z touhy přizvukovat počasí pištivě nadýchla vzduchu a polínka, jako by se vzpamatovala, zahořela jasným plamenem a rozzlobeně zavrčela, roztančily se po dřevěných stěnách karmínové skvrnky a bylo vidět, jak nad hlavou spícího muže střídavě vyvstává hned mnich Serafim, hned šach Nasreddin, hned zas buclatý snědý pacholíček, poulící oči a šeptající cosi panně s neobyčejně tupou a lhostejnou tváří...

Venku bouřil nečas. Cosi zběsilého a vzteklého, přitom však hluboce nešťastného útočilo se zvířecí zuřivostí na hostinec a snažilo se vniknout dovnitř. Cloumalo to dveřmi, bubnovalo na okna a střechu, škrábalo po zdech a hned to vyhrožovalo, hned úpělo a hned zas nakrátko ztichalo a pak se s radostným, proradným vytím vrhalo komínem do kamen, v nichž však okamžitě vyšlehoval plamen z polínek a jako pes na řetěze se vztekle vrhal proti nepříteli a pouštěl se s ním do křížku, po němž doznívalo štkání, pištění a zlý řev. V tom všem byl slyšet hněvivý stesk a neukojená nenávisť a uražená nemohoucnost kohosi, kdo byl kdysi zvyklý vítězit.

Zdálo se, že „zájezdní“ pokoj, okouzlený tou divokou, nelidskou hudbou, upadl do věčného spánku. Ale pak vrzly dveře a do pokoje vešel podomek v nové kalikové košili. Napadaje na jednu nohu a mžouraje ospalýma očima, očistil knot svíčky, přiložil několik polínek do kamen a odešel. Vzápětí začali v kostele, k němuž je v Rogačích od hostince asi tři sta kroků, zvonit půlnoc. Vítr si pohrával se zvuky jako se sněhovými vločkami, hnal se za každým cinknutím, roztácel je na široké prostoře, až se některé údery přetrhovaly a jiné rozplývaly v dlouhý zvlněný tón a další docela ztrácely ve splývavém dunění. Jeden se rozlehl v pokoji tak jasně, jako kdyby zvonili přímo pod okny. Holčička spící na liščí kožešině

sebou trhla a pozvedla hlavu. Chvilku nechápavě hleděla na temné okno, na Nasreddina, po němž se v tom okamžiku míhal rudý odlesk z kamen, a pak obrátila oči k spícímu muži.

„Táto!“ řekla.

Ale muž se nehýbal. Holčička zlostně svraстила obočí, lehla si a skrčila nohy. Za dveřmi ve výčepu někdo hlasitě a táhle zívl. Brzy nato bylo odtud slyšet vrznutí dveří a nezřetelné hlasy. Kdosi přišel, a strásaje ze sebe sních, dutě zadupal válenkami.

„Copak?“ zeptal se lenivě ženský hlas.

„Slečna Ilovajská přijela...“ odpovídal bas.

Znovu vrzly panty dveří. Zahučel vítr, jak se chtěl vedrat dovnitř. Kdosi, nejspíš kulhavý podomek, přiskočil ke dveřím do „zájezdního“ pokoje, zdvořile zakašlal a zmáčkl kliku.

„Sem račte, milostivá,“ řekl zpěvavě ženský hlas, „máme tu čisto, krasavice...“

Dveře se otevřely dokořán a na prahu se objevil vousatý mužik v dlouhém kabátě, jaký nosí kočí, na rameně nesl velký kufr a byl od hlavy k patám obalen sněhem. Za ním vešla malá, kočímu téměř jen po pás sahající ženská postava bez obličeje a bez rukou, zakutaná a zachoulená, podobná uzlu a rovněž obalená sněhem. Z kočího a uzlu to na holčičku začišelo vlhkem jako ze sklepa a plamen svíčky se roztetelil.

„Taková hloupost!“ řekl uzel nazlobeně. „Mohli jsme krásně jet! Zbývalo jen dvanáct verst, většinou lesem, však bychom byli neza-bloudili.“

„Cožpak o to, nezabloudili, ale koně už nemůžou, slečno!“ říkal na to kočí. „Bože můj, jako bych to dělal naschvál!“

„Bůh sám ví, kam jsi mě to zavezl. Ale tiše. Myslím, že tu někdo spí. Jdi odtud!“

Kočí postavil kufr na podlahu, přičemž se mu sesypaly z ramen pláty sněhu, vzlykavě zatroubil nosem a odešel. Holčička pak viděla, jak se z útroeb uzlu vynořily dvě malinkaté ručičky, jak se pozvedly a začaly nakvašeně rozmotávat spleť šál, šátků a plen. Nejdříve padla

na zem velká šála, pak kapuce a po ní bílý pletený šátek. Když příchozí vyprostila hlavu a svlékla si havelok, ihned se o polovinu ztenčila. Ted' už byla v dlouhém šedém kabátě s velkými knoflíky a odstávajícími kapsami. Z jedné kapsy vytáhla papírový sáček s neznámým obsahem, z druhé svazek velkých těžkých klíčů, který odložila tak neopatrně, že spící muž sebou trhl a otevřel oči. Chvilí tupě zíral kolem sebe, jako by nechápal, kde je, pak pohodil hlavou, odešel do kouta a tam se posadil... Příchozí si svlékla plášť a opět se o polovinu ztenčila, sundala si manšestrové holínky a také se posadila.

Ted' už nevypadala jako uzel. Byla to malá, drobná, asi dvacetiletá tmavovláška, štíhlá jako hádě, s protáhlým bílým obličejem a vlnícími se vlasy. Nos měla dlouhý, špičatý, bradu také dlouhou a špičatou, dlouhé řasy, ostré koutky úst a tato převládající špičatost dodávala její tváři pichlavý výraz. Svými upjatými černými šaty se spoustou krajek u krku a na rukávech, špičatými lokty a dlouhými růžovými prstíky připomínala portréty středověkých anglických dam. Vážný, soustředěný výraz její tváře tu podobu ještě více zdůrazňoval.

Tmavovláška se rozhlédla po místnosti, po očku si prohlédla muže a holčičku, pak pokrčila rameny a přesedla si k oknu. Temná okna drnčela pod nápory mokrého západního větru. Velké, bělostí zářící chumáče sněhu přilétaly k okenním tabulkám, avšak vzápětí mizely odnášeny větrem. Síla divoké hudby se stále stupňovala...

Dlouho bylo ticho, až náhle se zavrtěla holčička a řekla se zlostným důrazem na každém slově:

„Můj ty bože! Můj ty bože! Já jsem tak nešťastná! Nejvíc na světě!“

Muž se zvedl a tak zkroušeně, že to bylo při jeho statné postavě a mohutném plnovousu udivující, spěchal k holčičce.

„Ty nespíš, drahoušku?“ zeptal se omluvným tónem. „Co bys ráda?“

„Ale nic! Bolí mě rameno. A ty jsi hrozně zlý, táto, pánbůh tě potrestá! Uvidíš!“

„Miláčku, já přece vím, že tě bolí rameno, ale co mohu dělat, drahoušku?“ řekl muž tónem, jímž se omlouvají provinilí manželé

přísným manželkám. „Namohla sis ho po cestě, Sašo. Zítra dorazíme na místo, odpočineme si a zas tě to přejde...”

„Zítra, zítra... Každý den od tebe slyším zítra. A pojedem ještě dvacet dní!”

„Ale miláčku, mé čestné otcovské slovo, že zítra budeme na místě. Nikdy ti nelžu, ale nemohu přece za to, že nás zdržela vánice.”

„Já už to nevydržím! Ne! Nevydržím!”

Saša prudce kopla nohou a nepříjemně, pištivě se rozplakala na celou místnost. Její otec mávl rukou a rozpačitě se podíval na tmavovlásku. Ta pokrčila rameny a nerozhodně přistoupila k Saše.

„Ale děvenko,” řekla, „přece bys neplakala, já vím, pohmožděné rameno není nic příjemného, ale co se dá dělat?”

„Víte, milostivá,” ozval se chvatně muž, jako by se omlouval, „už dvě noci jsme nespali a jeli jsme v hrozném kočáru. Není divu, že z toho stůně a je mrzutá! A ke všemu jsme padli na opilého drožkáře, kufr nám ukradli... bez ustání fičí metelice, ale proč naříkám, milostivá? To ten spánek vsedě mě tak zmohl, že jsem jako opilý. Bože můj, Sašo, člověku je i tak dost nanicovatě, a ty ještě pláčeš!”

Muž zavrtěl hlavou, mávl rukou a posadil se.

„Samozřejmě, jakýpak pláč,” řekla tmavovláska. „Pláčou jen miminka. Když ti není dobře, děvenko, musíš se svléknout a spát... Ukaž, svleču tě!”

Když holčičku svlékli a uklidnili, pokoj se zase ztišil. Tmavovláska seděla u okna a udiveně hleděla na hostinskou místnost, na ikonu, na kamna. Nejspíš tu na ni všechno působilo divným dojmem – jak světnice, tak děvčátko se silným nosem, oblečené do krátké chlapecké košilky, i otec děvčátka. Ten podivný muž seděl v koutě, roztržitým, jakoby omámeným pohledem se rozhlížel kolem sebe a mnul si dlaní tvář. Mlčel, mžoural očima a celý jeho provinilý vzhled dával malou naději, že by se hned tak rozhovořil. Nicméně začal hovor on. Pohladel si kolena, odkašlal si, pousmál se a řekl:

„Jak je to komické, můj ty bože! Dívám se a nevěřím svým očím, co si zas zamlouval osud, že nás zahnal do toho špinavého hostince? Co tím chtěl říct? Život někdy provede takové salto mortale, že jen zíráš a mrkáš očima. Milostivá jede daleko?“

„Ne, nijak daleko,“ odpověděla tmavovláska. „Jedu z našeho statku, odsud je to asi dvacet verst, na jiný náš statek k otci a bratrovi. Jmenuji se Ilovajská, no a ten statek, asi dvanáct verst odtud, je také Ilovajsko. Nepříjemné počasí, že?“

„Nemůže být horší!“

Vešel kulhavý podomek a zasadil do kelímku od pomády novou svíčku.

„Kdybys nám tak postavil samovar, chlapče!“ obrátil se na něho muž.

„Kdo by teď pil čaj?“ usmál se kulhavý. „To by byl hřích, pít před velkou.“

„Nic nevadí, chlapče, ty za to do pekla nepřijdeš, to my...“

U čaje se noví známí rozhovořili. Ilovajská se dověděla, že její společník se jmenuje Grigorij Petrovič Licharev, že je to vlastní bratr téhož Lichareva, který je v jednom sousedním újezdě maršálkem šlechty, že měl kdysi sám statek, ale „svého času přišel na mizinu“. Licharev se zase dověděl, že Ilovajské říkají Marja Michajlovna, že panství jejího otce je rozlehlé, ale že na něm musí hospodařit sama, protože otec i bratr berou život na lehkou váhu, jsou nedbalí a zhlídli se v chrtech.

„Otec a bratr jsou na statku docela sami,“ říkala Ilovajská, kmitajíc prsty (měla zvyk kmitat při hovoru prsty před svým pichlavým obličejem a po každé větě si olizovat špičatým jazykem rty), „a mužští jsou chasa nedbalá, sami pro sebe nehnou prstem. Pěkně asi oslaví konec masopustu! Matku nemáme a služebnictvo je takové, že beze mě ani ubrus jaksepatří neprostřou. Dovedete si jistě představit jejich situaci! Oni budou mít zkažené svátky, a já tu budu muset prosedět noc. Je to všechno tak divné!“

Ilovajská pokrčila rameny, usrkla ze sklenice a řekla:

„Jsou svátky, které mají svou vůni. O Velikonocích, o Svatodušních svátcích a o Vánocích je vzduch čímsi provoněný. Dokonce i bezvěrci mají ty svátky rádi. Můj bratr například vykládá, že bůh není, ale o Velikonocích první pospíchá na jitřní.“

Licharev pozvedl k Ilovajské oči a zasmál se.

„Vykládají, že bůh není,“ pokračovala také se smíchem Ilovajská, „ale jak mi vysvětlíte, že všichni slavní spisovatelé, vědci a vůbec chytré hlavy na sklonku života věří?“

„Ten, kdo nedovedl věřit v mládí, milostivá, neuvěří ani ve stáří, i kdyby to byl arcispisovatel.“

Licharevův kašel nasvědčoval tomu, že normálně mluví basem, nicméně nejspíš ze strachu hovořit nahlas nebo ze zbytečné ostýchavosti mluvil tenorem. Na chvíli se odmlčel, a pak s povzdechem řekl:

„Já se na to dívám tak, že víra je určitá duševní schopnost. Je to totéž, co talent: musíš se s ní narodit. Pokud mohu soudit podle sebe, podle lidí, s nimiž jsem se v životě setkal a vůbec podle všeho, co se kolem mne dělo, vyznačuje se ruský člověk tou schopností v nejvyšší míře. Ruský život je takovou nepřetržitou řadou víry a nadšení, a k nevěře nebo negaci, chcete-li to vědět, ještě ani nepřichl. Nevěří-li ruský člověk v boha, znamená to, že věří v něco jiného.“

Licharev si vzal od Ilovajské sklenici s čajem, vyprázdnil ji jedním douškem do poloviny a pokračoval:

„Povím vám o sobě. Mně vložila příroda do duše mimořádnou schopnost věřit. Ačkoliv jsem půl svého života patřil – neděste se – k ateistům a nihilistům, nebyla v mém životě ani hodina, abych nevěřil. Každý talent se obvykle projevuje už v útlém dětství, a tak se i tato má schopnost projevovala už tenkrát, když jsem ještě pod stolem lezl po čtyřech. Maminka měla ráda, když děti hodně jedly, a když mě někdy krmila, říkala: „Jez! To nejdůležitější v životě je

polívka!‘ Já tomu věřil a jedl jsem tu polívku desetkrát za den, jako žralok jsem ji hltal, do zhnusení, do umdlení. Chůva mi vyprávěla pohádky, a já věřil v skřítky a lesní muže, v každý nesmysl. Tak jsem třeba ukradl otci sublimát, posypal jsem jím perník a dával jsem to na půdu, víte, aby to skřítky snědli a pochcípali. A což teprve, když jsem se naučil číst a chápat to, co čtu! To jsem utíkal do Ameriky, dával se k lupičům, do kláštera si žádal, kluky jsem si najímal, aby mě mučili pro víru Kristovu. A zdůrazňuju, že má víra byla vždyc-ky aktivní, nijak mrtvá. Jestliže jsem utíkal do Ameriky, tedy ne sám, nýbrž s nějakým zrovna takovým pošetilcem, kterého jsem zlákal s sebou, a byl jsem rád, když jsem mrzl za branou a když mě za to vypláceli. Jestliže jsem se dával k lupičům, vracel jsem se určitě s rozbitým nosem. Bláznivé dětství, to vám řeknu! A když mě poslali na gymnázium a tam mě zasypali všelijakými pravdami, jako například, že země obíhá kolem slunce nebo že bílá barva není bílá, nýbrž že se skládá ze sedmi barev, to se mi, panečku, zatočila makovička! Všecko kolem mě zavířilo: Navin, který zastavil slunce, i matka, která ve jménu proroka Eliáše zavrhovala hromosvod, i otec, lhostejný k pravdám, o nichž jsem se dověděl. Mé prozření mě nadchlo. Chodil jsem jako potrhlý po domě, po stájích a všude jsem zvěstoval své pravdy, děsil se nevědomosti, planul nenávistí ke všem, kdo v bílém světle viděli jen bílé... To všecko byly ostatně maličkosti, pouhá klukovina. Vážnější, abych tak řekl, mužné vášně jsem začal mít na univerzitě. Když dovolíte, milostivá, absolvovala jste někdy nějaké školy?“

„V Novočerkassku Donský penzionát.“

„Vysoké školy tedy nemáte? To tedy nevíte, co jsou to vědy. Všecky vědy, co jich na světě je, mají společnou legitimaci, bez níž si nedovedou samy sebe představit: úsilí o pravdu! Všechny bez výjimky, dokonce i taková nějaká farmakognosie, nemají za cíl užitek ani lepší život, nýbrž pravdu. Pozoruhodná věc! Když se pustíte do studia nějaké vědy, ohromí vás především její prvopočátky. Řeknu

vám, že neznám nic poutavějšího a velkolepějšího, nic, co by do té míry ohromilo a upoutalo lidského ducha, jako prvopočátky nějaké vědy. Hned po prvních pěti nebo šesti přednáškách už se vznášíte na křídlech těch nejsmělejších nadějí, vidíte se už pánem pravdy. A já se oddal vědám cele a vášnivě, jako milenec. Byl jsem jejich otrokem, žádné jiné slunce než věda pro mne neexistovalo. Ve dne v noci jsem se hrbil nad knihami a dřel, kvůli knížkám jsem neměl v kapse ani groš, plakal jsem, když jsem viděl, jak někdo zneužívá vědy pro své osobní zájmy. Jenže dlouho jsem takhle nehořel. Čertovo kopýtko je v tom, že každá věda má sice prvopočátky, ale zato žádné konce, zrovna jako nekonečné desetinné číslo. Zoologie objevila pětatřicet tisíc druhů hmyzu, chemie počítá šedesát jednoduchých látek. A i kdyby časem k těm číslům přibýlo napravo po deseti nulách, budou mít jak zoologie, tak chemie stejně daleko k svému konci, jako k němu mají nyní, takže celá současná vědecká práce spočívá právě v zvětšování cifer. Na ten vtip jsem přišel, když jsem objevil pětatřicetitisící a první druh a nepocítil jsem žádné zvláštní uspokojení. Nu, prosím, ještě jsem to zklamání ani pořádně neprožil, a už jsem byl v zajetí nové víry. Pustil jsem se do nihilismu s jeho proklamacemi, dělbou půdy a podobnými kousky. Chodil jsem mezi lid, pracoval v továrnách, jako mazač kol u dráhy, mezi burláky. A tady, na těchto toulkách po Rusi, když jsem přičichl k ruskému životu, stal se ze mě nadšený obdivovatel tohoto života. Vzplanul jsem nadšenou láskou k ruskému lidu, miloval jsem jeho boha a věřil v něho, miloval jsem jeho řeč, jeho umění... A tak dále a tak dále. Byl jsem svého času slavjanofilem, otravoval jsem dopisy Aksakova, byl jsem i ukrajinofilem, byl jsem archeologem, byl jsem sběratelem lidové tvorby... planul jsem pro ideje, planul jsem pro lidi, pro události, pro krajinu... planul jsem bez ustání! Asi tak před pěti lety jsem bojoval proti vlastnictví, naposledy jsem vyznával neodporování zlu.“

Saša škytavě vzdychla a zavrtěla se. Licharev vstal a přistoupil k ní.

„Drahoušku, nechtěla bys čaj?“ zeptal se jí něžně.

„Vypij si ho sám!“ odsekla hrubě holčička.

Licharev se celý rozpačitý provinile vrátil ke stolu.

„Měl jste tedy veselý život,“ řekla Ilovajská. „Máte na co vzpomínat.“

„Nu ano, je to všechno veselé, když sedíš u čaje a povídáš si s příjemnou společnicí, ale jen se mě zeptejte, čím jsem za tu veselost zaplatil! Co mě stál ten můj pestrý život! Kdepak, já nevěřil jako německý doktor filozofie zierlich manierlich⁷, já nežil na poušti, ale mě každá víra zkroutila do kozelce, cupovala mi tělo na kousky. Jenom to posuďte sama. Byl jsem bohatý stejně jako bratři, ale teď jsem hotový žebrák. V tom kolotoči vášní jsem rozházel jmění svoje i ženino – a ještě spoustu cizích peněz. Teď je mi dvaadváct, stáří mám na krku a stojím tu a nevím, kam bych se poděl, jako pes, který v noci ztratil své formany. Co jsem na světě, ještě jsem nepoznal, co je to klid. Má duše se bez ustání trápila a soužila, dokonce i nadějami. Umdlával jsem z těžké, nespořádané práce, třel jsem bídu, snad pětkrát jsem seděl ve vězení, toulal jsem se po Archangelské a Tobolské gubernii. Škoda vzpomínat! Žil jsem, ale v tom kolotoči jsem nevnímal běh života. Věřte nebo nevěřte, ale nepamatuju se na jediné jaro, nevěděl jsem, jak mě má ráda má žena, jak se rodily mé děti. Co vám mám povídat? Pro všechny, kdo mě měli rádi, jsem byl katastrofa. Vždyť má matka po mně nosí už patnáct let smutek a mí pyšní bratři, kteří se kvůli mně museli hrýzt a červenat, kteří museli ohýbat hřbety a vyhazovat peníze, ti bratři mě nakonec začali nenávidět jako mor.“

Licharev se zvedl a znovu si sedl.

„Děkoval bych bohu, kdybych byl jen nešťastný,“ pokračoval nedívaje se na Ilovajskou. „Všecko mé neštěstí není nic proti tomu, když si vzpomenu, jak často jsem jednal při těch svých vášních

7 Jemný a zdvořilý. (něm.) Pozn. red.

hnusně, zaslepeně, nespravedlivě, krutě a nebezpečně! Jak často jsem z celé duše nenáviděl a prezíral ty, které jsem měl milovat, a naopak. Tisíckrát jsem zradil. Dneska věřím, až k zemi se klaním, ale nazítří už zbaběle utíkám od svých dnešních bohů a přátel a mlčky poslouchám ničemu, kterého za mnou pošlou. Jenom pánbůh viděl, jak často jsem se za ty vášně musel stydět tak, že jsem plakal a hryzl polštáře. Jakživ jsem vědomě nezalhal a neuškodil, ale čisté svědomí, to nemám! Já se nemohu, milostivá, dokonce ani pochlubit tím, že nemám na svědomí lidský život, protože přímo před očima mi umřela žena, kterou jsem svou potřeštěností umořil k smrti. Poslyšte, já dnes u nás vidím převážně dvojí poměr k ženám. Jedni měří ženskou lebku, aby dokázali, že žena stojí níž než muž, pídí se po jejích chybách, aby si z ní mohli střílet, hrát si před ní na jedinečné a ospravedlňovat svou smyslnost. Druzí se zas ze všech sil snaží pozvednout ženu na svou úroveň, to znamená, nutí ji, aby nabíflovala všech pětatřicet tisíc druhů, aby mluvila a psala stejné hlouposti, jaké mluví a píší sami.“

Licharev se zachmuřil.

„Ale já zas říkám, že žena vždy byla a bude mužovou otrokyní,“ začal basem a udeřil pěstí do stolu. „Žena je jemný, měkký vosk, z něhož si muž vždycky modeloval, co chtěl. Můj ty bože, z nanicovaté mužské záliby si stříhala vlasy, zanedbávala rodinu, umírala pod cizí střechou. Mezi ideami, pro něž se obětovala, není ani jedna ženská! Věrná a oddaná otrokyně! Ne že bych také měřil lebky – ze mě mluví krušná a trpká zkušenost. I takové, které byly bůhvíjak pyšné a samostatné, za mnou šly, když jsem jim naočkoval své nadšení, slepě a bez ptaní, a udělaly všecko, co jsem chtěl. Z jeptišky jsem udělal nihilistku, která, jak jsem se později dověděl, zastřelila četníka. Má žena mě neopustila při mých toulkách ani na okamžik a jako korouhvička ve větru měnila svou víru podle toho, jak já střídal své vášně.“

Licharev vyskočil a začal přecházet po pokoji.

„Ušlechtilé, vznešené otroctví!“ řekl a spráskl ruce. „Právě v něm spočívá vysoký smysl života ženy. Z toho hrozného chaosu, který se mi nakupil v hlavě za celou dobu mých styků se ženami, se mi usadily v paměti jako v síti ne snad myšlenky ani chytrá slova nebo filozofie, nýbrž ta neobyčejná oddanost do vůle osudu, to neobyčejné milosrdenství, schopnost tak naprosto odpouštět...“

Licharev sevřel pěsti, zahleděl se do jednoho bodu a jaksi soustředěn, jako by vychutnával každé slovo, procedil skrze zuby:

„Ta... ta velkodušná vytrvalost, věrnost až za hrob, to poetické srdce. Celý smysl života je právě v tom němém mučednictví, v slzách, které by obměkčily i kámen, v nekonečné, všechno promíjející lásce, která prosvětluje a protepluje chaos života.“

Ilovajská pomalu vstala, pokročila k Licharevovi a vpila se očima do jeho tváře. Slzy, které se mu leskly na řasách, jeho rozechvělý, vášnivý hlas, ruměnc na jeho lících, to všechno jí jasně říkalo, že ženy nebyly náhodným ani všedním tématem rozhovoru. Byly předmětem jeho nové vášně, nebo, jak on tomu sám říkal, nové víry! Poprvé v životě stála Ilovajská před člověkem nadšeným, vášnivě věřícím. Se svou posunčinou, se svými blýskajícíma očima jí připadal jako šílený, jako posedlý, ale z lesku jeho očí, z jeho řeči, z každého pohybu jeho mohutného těla vyzařovalo tolik krásy, že před ním stála, aniž si to uvědomovala, jako uhranutá a u vytržení na něj zírala.

„Ale podívejte se na mou matku!“ hovořil a vztahoval k ní s úpěnlivou tváří ruku. „Otrávil jsem jí život, zhanobil jsem, jak ona tomu rozuměla, rod Licharevů, udělal jsem jí tolik zlého, kolik jí může udělat jen nejhorší nepřítel a – co? Bratři jí dávají sem tam nějaký groš na hostie a na mše, ale ona znásilňuje své náboženské cítění, strádá ty peníze, a aby nikdo nevěděl, posílá je svému Grigoriji. Pouhá tahle maličkost vychovává a zušlechťuje duši mnohem víc než všechny teorie a chytrá slova, než pětaticet tisíc druhů! A takových příkladů bych vám mohl vypočítat tisíc! Třeba hned vy sama!

Venku zuří metelice, je noc, ale vy jedete za bratrem a za otcem, abyste je o svátcích zahřála svou něhou, ačkoliv oni si na vás možná ani nevzpomenou, ačkoliv na vás zapomněli. A uvidíte, že až se do někoho zamilujete, půjdete za ním třeba na severní pól. Že půjdete?"

„Ano, jestli... se zamiluju.“

„Tak vidíte!“ Licharev si radostí až podupl. „Bože, jak jsem rád, že jsem vás poznal! Můj dobrý osud už to tak zařídil, že potkávám samé báječné lidi. Nemine den, abych se neseznámil s člověkem, za kterého bych dal prostě srdce v těle. Na tomto světě je mnohem víc dobrých lidí než zlých. Jen se podívejte, jak jsme si my dva upřímně a srdečně pohovořili, jako bychom se znali sto let. Někdy, to vám řeknu, se deset let uzavíráš, mlčíš, tajnůstkaříš před přáteli i před ženou, a padneš ve vlaku na kadeta a vyžvaníš mu celou duši. Vás mám tu čest vidět poprvé v životě, ale tak, jako jsem se tu kál před vámi, jsem se nekál ještě nikdy. Řekněte, proč?“

Mna si ruce a radostně se usmívaje, přešel Licharev sem a tam po pokoji a znovu se rozhovořil o ženách. Zatím začali vyzvánět na jitrní. „Panebože!“ rozplakala se Saša. „Kvůli jeho řečem neusnu!“

„Ach ano!“ polekal se Licharev. „Odpust', drahoušku! Jen spi, spi... Kromě ní mám ještě dva chlapce,“ šeptal. „Ti jsou, milostivá, u strýčka, ale tahle nevydrží bez táty ani den. Mučí se, reptá, ale lepší se na mě jako moucha na med. Rozpovídal jsem se tu, milostivá, a zatím by vám neuškodilo, kdybyste si odpočinula. Když dovolíte, upravím vám lůžko.“

Nečekal na dovolení a vytřepal její mokrý plášť, rozprostřel ho na lavici kožešinou navrch, posbíral poházené šátky a šály, položil do hlav svinutý kabát – všechno mlčky, s oddaným a pokorným výrazem ve tváři, jako by neměl co činit s ženskými hadříky, ale se střepinami posvátných nádob. V celém jeho zjevu bylo cosi provinilého a rozpačitého, jako by se v přítomnosti něžného tvora styděl za svou mohutnost a sílu...

Když si Ilovajská lehla, Licharev sfoukl svíčku a posadil se na stoličku u kamen.

„Je to tak, milostivá,“ šeptal a kouřil přitom tlustou cigaretu a vyfukoval kouř do kamen. „Příroda obdařila ruského člověka mimořádnou schopností věřit, hloubavým rozumem a darem mudrování, ale to všechno se rozbíjí napadrt' o pohodlnost, lenost a snivou lehkomyšlnost. Ano!“

Ilovajská užasle napínala zrak do tmy, ale viděla jen rudou skvrnu na ikoně a pobleskování paprsků z kamen na Licharevově tváři. Všecko – tma, vyzvánění, vytí metelice, kulhavý podomek, naříkající Saša i nešťastný Licharev – všechno se jí pletlo dohromady, narůstalo v jediný ohromný dojem. Svět se jí zdál fantastický, plný divů a kouzelných sil. Všecko, co právě vyslechla, jí ještě znělo v uších a život, život člověka, to byla krásná pohádka plná poezie, pohádka, která nekončí.

Ohromný dojem narůstal a narůstal, obestřel vědomí a změnil se v sladký spánek. Ilovajská spala, ale ze spaní viděla lampičku i silný nos, po němž poskakoval rudý odlesk.

A slyšela pláč.

„Táto zlatý,“ žadonil něžný dětský hlas, „vraťme se k strýčkovi! Je tam stromeček! A Stěpa s Koljou!“

„Drahoušku, co mohu dělat?“ domlouval jí tichý mužský bas. „Uznej to přece! No, uznej to!“

A k dětskému pláči se přidružil mužský. Ten hlas lidského hoře, který ve vytí nepohody dolehl k sluchu mladé ženy, to byla tak slastná člověčí hudba, že se samou slastí rozplakala i ona. Pak cítila, jak se k ní tiše blíží velký černý stín, jak sbírá ze země spadlou šálu a balí jí do ní nohy...

Probudil ji divný ryk. Vyskočila a užasle se rozhlédla. Do oken napůl zalepených sněhem nahlížel modravý úsvit. V místnosti bylo šero a z něho zřetelně vyvstávala kamna, spící holčička a Nasreddin. Kamna i lampička už zhasly. Dokořán otevřenými dveřmi bylo vidět

do velké hostinské místnosti s pultem a stoly. Jakýsi chlapec s tupou cikánskou tváří a vyjevenýma očima stál uprostřed světnice v louži roztáleného sněhu a držel hůlku, na níž byla připevněna velká červená hvězda. Byl obstoupen hloučkem kluků nehybných jako sochy a obalených sněhem. Světlo hvězdy, linoucí se přes červený papír, jim barvilo mokré tváře do ruda. Hlouček neladně ryčel a Ilovajská porozuměla z toho ryku jen jediné sloce:

*Hej ty chlapče maličký,
vezmi nožík tenoučký,
zabijeme žida,
nebohého syna...*

U pultu stál Licharev, hleděl celý u vytržení na zpěváky a podupával si do taktu. Když spatřil Ilovajskou, široce se usmál a přistoupil k ní. Usmála se i ona.

„Šťastné a veselé!“ řekl. „Jak jsem viděl, spalo se vám dobře.“ Ilovajská na něj hleděla mlčky a jen se usmívala.

Po noční rozmluvě se jí už nezdál vysoký ani rozložitý, nýbrž maličký, jako se nám zdá maličký velký parník, o němž víme, že přeplul oceán.

„Nu, už abych jela,“ řekla. „Musím se oblékat. Poslyšte, kam teď máte vlastně namířeno?“

„Já? Na stanici Klinuški, odtud do Sergijeva a ze Sergijeva asi čtyřicet verst vozem do uhelných dolů jednoho túlpase, nějakého generála Šaskovského. Bratři mi tam našli místo vedoucího. Budu jim tam dolovat uhlí.“

„Ale ty doly znám. Šaskovskij je přece můj strýc. Ale... pročpak tam jedete?“ zeptala se Ilovajská a udiveně si Lichareva prohlížela.

„Vedoucího dělat. Vedoucího dolů.“

„To tedy nevím,“ pokrčila rameny Ilovajská. „Jedete do dolů, a zatím je tam holá step, lišky tam dávají dobrou noc a nuda je tam

taková, že tam nevydržíte ani jediný den! Uhlí je tam mizerné, nikdo ho nekupuje a strýc je maniak, despota a bankrotář. Ani platu se od něho nedočkáte!“

„Co na tom,“ řekl lhostejně Licharev. „I doly jsou mi dobré.“

Ilovajská trhla rameny a rozčileně začala přecházet po místnosti.

„Tomu nerozumím, ne, nerozumím!“ říkala a kmitala si prsty před obličejem. „To je nemožné a... nerozumné. Pochopte, že to je..., že to je horší než vyhnanství, že to je jako dát se pohřbít zaživa! Ach bože!“ řekla prudce, přistoupila k Licharevovi a zakmitala prsty před jeho usmívající se tváří. Horní ret se jí chvěl a pichlavý obličej jí zbledl. „Jen si to představte: holá step, samota. Není tam s kým promluvit, a vy... vy žijete jen pro ženy! Doly a ženy!“

Náhle se zastyděla za své vzplanutí, odvrátila se od Lichareva a poodešla k oknu.

„Ne, ne, tam nemůžete!“ říkala a rychle přejížděla prstem po skle.

Nejen duší, nýbrž i zády cítila, že za ní stojí nekonečně nešťastný, ztracený a opuštěný člověk, ale ten člověk, místo aby si uvědomil své neštěstí, místo aby plakal jako v noci, na ni jenom hleděl a dobřácky se usmíval. To kdyby raději plakal! Několikrát rozčileně přešla po pokoji a pak se zamyšleně postavila v koutě. Licharev jí cosi říkal, ale neposlouchala ho. Obrátila se k němu zády, vytáhla z peněženky pětadvacetirublovou bankovku, dlouho ji mačkala v rukou, pak se otočila k Licharevovi, začervenala se a strčila si bankovku do kapsy.

Za dveřmi se ozval hlas kočího. Ilovajská se začala mlčky, s přísnou a soustředěnou tváří oblékat. Licharev ji balil do šály a vesele tlachal, ale jí padalo každé jeho slovo do duše jako kámen. Nevesele se to poslouchá, když vtipkuje nešťastník nebo umírající.

Když skončila proměna živého člověka v beztvary uzel, rozhlédla se Ilovajská naposled po „zájezdním“ pokoji, chvíli mlčky postála a pak pomalu vyšla. Licharev ji šel doprovodit.

A venku se ještě pořád bůhvíproč čertila zima. Celá mračna hebkých velkých vloček zmateně vířila nad zemí a marně na ní hledala

místo. Koně, saně, stromy, býk přivázaný ke sloupu, všecko bylo bílé a jakoby hebké a nadýchané.

„Tak dej vám bůh štěstí,“ huhlal Licharev pomáhaje Ilovajské do saní. „Nevzpomínejte na mě ve zlém...“

Ilovajská mlčela. Když se saně hnuly a začaly objíždět velkou závěj, ohlédla se na Lichareva s takovým výrazem ve tváři, jako by mu cosi chtěla říci. Licharev se k ní rozběhl, ale neřekla mu ani slovo, jen k němu vzhlédla pod dlouhými řasami, na něž se přilípily sněhové vločky.

Ať už jeho vnímavá duše z toho pohledu opravdu vyčetla všechno, nebo ať se dal unést fantazií, měl náhle dojem, že by stačily ještě dvě tři dobré, silné věty a ta mladá žena by mu odpustila všechny jeho nezdary, jeho stáří i smůlu a šla by za ním bez ptaní, slepě. Dlouho stál jako do země vrostlý a díval se na stopu sanic ve sněhu. Sněhové vločky mu dychtivě sedaly na vlasy, na vousy, na ramena... Stopa saní se záhy ztratila, záhy i on sám, obalený sněhem, vypadal jako bílý útes, a přesto jeho oči pořád ještě po čemsi pátraly v oblacích sněhu.

Vlk

Statkář Nilov, statný, rozložitý muž, vyhlášený silák v gubernii, a vyšetřovatel Kuprijanov zahnuli jednou večer při návratu z lovu k mlýnu u dědy Maxima. Na Nilovův statek to sice byly už jenom dvě versty, lovci však byli tak utrmácení, že si řekli, dál ani krok a rozhodli se, že si ve mlýně pořádně odpočinou. K tomu rozhodnutí přispělo i to, že jak věděli, Maxim měl vždycky v zásobě čaj i cukr, a jim zas zbylo slušně vodky, koňaku a všelijakých domácích dobrot.

Když lovci pojedli, zasedli k čaji a rozpředla se zábava.

„Tak copak je na světě nového?“ začal se Nilov vyptávat Maxima.

„Jako co je nového?“ zaštlířil se děda. „Asi jen to, že se za milostpánem vypravuju vypůjčit si pušku.“

„Pušku? Nač ji potřebuješ?“

„Jako pušku? K čemu by mi vlastně byla, to je pravda. To já se jen tak ptám, aby to mělo větší váhu..., ale stejně už nemám na střílení oči. Čerchmant ví, kde se u nás vzal vzteklej vlk. Už druhej den se tady ochomejtá... Včera navečír zakousl za vsí hříbátko a dvě psiska, a dneska ráno vyjdu ze dveří, teprve začalo svítat, a ten prevít sedí pod vrbou a drbe se tlapou po mordě. Kšc! udělám na něj, ale kdepak, jako bys odháněl strašidlo... Tak jsem po něm mrsknul kamenem. Zacvakal zubama, oči mu zasvítily jak svíčky a odtáhl do osik... Div jsem z toho neměl smrt.“

„To jsou věci...,“ zabručel vyšetřovatel. „Pobíhá tady vzteklý vlk, a my si tu chodíme...“

„A co na tom? Máme přece pušky.“

„Už jste slyšel, že někdo střílel na vlka brokama?“

„Proč střílet? Jednoduše ho složíš pažbou.“

A Nilov začal dokazovat, že není nic snazšího než zabít vlka pažbou, a dal k lepšímu příhodu, kdy jediným úderem obyčejné vycházkové hole na místě skolil velkého vzteklého psa, který ho napadl.

„Vám se to mluví!“ řekl s povzdechem vyšetřovatel a závistivým pohledem přeměřil jeho široká ramena. „Když máte síly za deset, můj ty bože. Vy nepotřebujete ani tu hůlku, vy složíte psa i prstem. Jenže než normální smrtelník stačí zdvihnout hůl, než si stačí namířit, kam má praštit, a než kdovíco ještě, pes už do něj aspoň pětkrát zatne zuby. Ani mi nemluvte... Neznám hroznější a trýznivější nemoc, než je vzteklina. Když jsem poprvé uviděl člověka, který dostal vzteklinu, chodil jsem dobře pět dní, jako bych dostal palicí do hlavy, a nenáviděl jsem tehdy všechny chovatele psů i všechny psy. Za prvé je hrůzná už ta nepředvídanost a náhlost onemocnění... Člověk si jde, zdravý, klidný, bezstarostný, a z ničeho nic – chňap! kousne ho vzteklý pes. Hned v tom okamžiku toho člověka zdrtí hrozná myšlenka, že je neodvratně ztracen a že ho nezachrání nic na světě... Dál už si jistě dovedete představit úzkostné, skličující čekání, kdy nemoc propukne. Čekání, které toho kousnutého člověka neopustí ani na okamžik. A po tom čekání už přichází nemoc... a to nejstrašnější na tom je, že je nevyléčitelná. Jak propukne, můžeš se rozloučit se světem. Pokud vím, nenajde se v medicíně ani zmínka o tom, že by ji někdo někdy vyléčil.“

„To tady ve vsi ji léčí, milostpane!“ řekl Maxim. „Miron vám vyléčí, koho chcete.“

„Hlouposti!“ vzdychl Nilov. „S tím Mironem jsou to všechno jen povídačky. Loni v létě pokousal ve vsi pes Štopku, a žádní Mironové mu nepomohli... Musel spolykat všelijakého neřádstva, a stejně se vztekl. Kdepak, dědulo, tady je dobrá rada drahá. Kdyby potkala taková patálie mne, tak si vpálím kulku do hlavy.“

Odstrašující řeči o vzteclině zapůsobily. Lovcům náhle nebylo do řeči a popíjeli dál mlčky. Každý se nechtě zamyslel nad osudovou

závislostí lidského života a štěstí na všelijakých náhodách a hloupostech, které jsou zdánlivě nicotné a nestojí, jak se říká, ani za zlámanou grešli. Všichni schlípli a zesmutněli.

Po čaji se Nilov protáhl a vstal... Chtělo se mu ven. Chvilí přeshlapoval kolem špejcharu, potom otevřel malá vrátka a vyšel na čerstvý vzduch. Venku se dávno setmělo a byl skutečný večer. Řeka spala tichým, hlubokým spánkem.

Na hrázi zalité měsíčním svitem nebyl ani kousíček stínu. Uprostřed hráze se třpytilo jako hvězda hrdlo z rozbité láhve. Dvě mlýnská kola, napůl schovaná ve stínu rozložené vrby, byla plná ponurému smutku...

Nilov se nadechl plnou hrudí a rozhlédl se po řece... Nikde se nic nepohnulo. Voda i břehy spaly, ani rybka nezašplouchala... Ale najednou Nilov zahlédl na druhém břehu temný stín, který se překutálel nad vrbinami jako černý chomáč. Přimhouřil oči. Stín zmizel, ale vzápětí se zas vynořil a klikatě zamířil na hráz.

Vlk! vzpomněl si Nilov.

Ale dřív než mu stačilo blesknout hlavou, že musí honem zpátky do mlýna, černý chomáč už se koulel po hrázi, ne přímo na něj, ale klikatě.

Jestli se dám na útěk, skočí na mě zezadu, domýšlel se Nilov a cítil, jak ho na hlavě pod vlasy mrazí kůže. Ani tu hůl nemám, bože můj! Ale co, zůstanu stát a... a uškrťm ho!

Napjatě sledoval každé hnutí vlka a snažil se rozpoznat jeho úmysly. Vlk běžel po kraji hráze, už byli v jedné čáře...

Mine mě! pomyslel si Nilov a pořád na něm visel očima.

Vtom však vlk, nedívaje se na něj a jakoby s nechutí, vyrazil skřípavý, úpěnlivý zvuk, otočil k němu mordou a zastavil se. Vypadalo to, jako když se rozmýšlí – zaútočit, nebo nechat být?

Praštit ho do hlavy pěstí, říkal si Nilov. Omráčit...

Nilovův zmatek byl tak velký, že sám nevěděl, kdo po kom skočil první. Věděl jen, že znenadání nadešel nesmírně úděsný a kritický

okamžik, kdy musel soustředit všechnu svou sílu do pravé ruky a popadnout vlka za krk těsně za hlavou. A tu se stalo něco tak zvláštního a neuvěřitelného, že sám Nilov nevěděl, jestli to není sen. Chycený vlk žalostně zaryčel a škulbl sebou tak prudce, že studený a mokrá záhyb kůže, který Nilov svíral, mu sklouzl mezi prsty. Vlk ve snaze vyprostit svůj zátylek se vzepjal na zadní tlapy. V té chvíli Nilov levou rukou popadl a sevřel jeho pravý běh těsně u těla, pak rychle přemístil pravou ruku, která svírala zátylek, stiskl vlkovi těsně u těla levý běh a vyzdvihl vlka nad zem. To všechno bylo dílo okamžiku. Aby ho vlk nemohl kousnout do nohy a aby nemohl otáčet hlavou, zabořil mu Nilov palce obou rukou jako ostruhy do krku nad klíčními kostmi... Vlk zapřel tlapy do jeho ramen, a když takto získal oporu, se strašlivou silou sebou začal zmítat. Kousnout Nilova do předloktí nemohl, a aby dosáhl mordou na tvář a na ramena, mu bránily prsty, bolestivě svírající jeho krk... Ohavná situace! říkal si Nilov a odtahoval hlavu co nejdál dozadu. Jeho slina mi stříkla na ret. Jsem už tedy stejně ztracen, i kdybych se ho snad nějakým zázrakem zbavil.

„Ke mně!“ zakřičel. „Maxime! Ke mně!“

Oba, Nilov a vlk, měli hlavy ve stejné úrovni a zírali jeden druhému do očí... Vlk cvakal a skřípal zuby, z tlamy mu odletovaly sliny... Jeho zadní tlapy tápaly a hledaly oporu na Nilovových kolenou... V očích se mu odrážel měsíc, ale nebyla v nich ani stopa zuřivosti. Ty oči plakaly a zdálo se, že to jsou lidské oči.

„Ke mně!“ zakřičel ještě jednou Nilov. „Maxime!“

Ve mlýně ho však neslyšeli. Instinktivně cítil, že silný křik by ho mohl vysílit, proto nekřičel příliš nahlas.

Musím couvat... rozhodl se. Dojdu pozpátku ke dveřím a tam zakřičím.

Začal couvat, ale necouvl ani o dva metry a ucítil, že mu pravá ruka ochabuje a natéká. A než se nadál, přišla ta chvíle, kdy uslyšel svůj vlastní srdcervoucí křik a ucítil pronikavou bolest v pravém

rameni a mokré teplo, které se mu náhle rozlilo po celé ruce a hrudi. Pak uslyšel křičet Maxima a uvědomil si hrůzu ve tváři přibíhajícího vyšetřovatele...

Svého protivníka pustil z rukou, až když mu násilím rozpáčili prsty a přesvědčili ho, že vlk je mrtvý. Zmožený silou zážitků, cítě už krev na stehnech i v pravé holínce, skoro v mrákotách se dopotácel zpátky do mlýna. Tam uviděl světlo, samovar, láhve a to ho vrátilo do skutečnosti a připomnělo mu všechny hrůzy, které přestál, i nebezpečí, které pro něj teprve začalo. Bílý jako křída, s rozšířenými zřítelnicemi, s mokrou hlavou usedl na pytle a vysíleně svěsil ruce. Vyšetřovatel a Maxim ho svlékli a ohledali ránu. Zjistili, že je citelná. Vlk rozdrásal kůži na celém rameni a poranil i svalstvo.

„Pročpak jste ho neshodil do řeky?“ horlil bledý vyšetřovatel, který se mu snažil zastavit krvácení. „Do řeky, proč jste ho neshodil?“

„Nenapadlo mě to. To mě, proboha, nenapadlo!“

Vyšetřovatel chtěl říct něco uklidňujícího a povzbuzujícího, ale po těch sytých barvách, jimiž tak štědře hýřil, když líčil, co to je vzteklin, se mu zdálo všechno utěšování nevhodné, a tak radši mlčel. Když jakžtakž obvázal ránu, poslal Maxima na statek pro povoz, ale Nilov na kočár nepočkal a šel domů pěšky.

Asi v šest ráno přijel bledý, rozcuchaný, utýraný bolestí i probdělou nocí do mlýna.

„Dědo,“ poprosil Maxima, „zavez mě k Mironovi. Honem! Dělej, nasedni do kočáru!“

Maxim, který byl také bledý a také celou noc neusnul, zrozpačitěl, zmateně se několikrát rozhlédl a pak řekl šepem:

„Co byste jezdil k Mironovi... Já umím, s prominutím, taky léčit.“

„Tak dobře, ale pospěš si, prosím tě!“

A Nilov si netrpělivě dupl. Děda ho natočil tváří k východu, něco zašeptal a dal mu loknout z hrnku nějakou odpornou teplou tekutinou, hořkou jako pelyněk.

„Ale Štopka umřel...“ zahuhlal Nilov. „Dejme tomu, že lid zná všelijaké lektvary, ale... ale proč teda Štopka umřel? Stejně mě ještě zavez k Mironovi!“

Od Mirona, kterému nevěřil, se vydal do nemocnice k Ovčinnikovovi. Dostal pilulky z ručíku a radu, aby si lehl do postele, ale místo toho jen vyměnil koně a nedbaje na hroznou bolest v ruce, rozjel se do města k městským doktorům.

Asi za čtyři dni, pozdě navečer, vpadl k Ovčinnikovovi a klesl na pohovku.

„Doktore!“ spustil celý zchvácený a rukávem si otíral pot z bledé, přepadlé tváře. „Grigoriji Ivanyči! Dělejte si se mnou, co chcete, ale pro mne je tenhle stav dál nesnesitelný! Předepište mi nějaké léky nebo třeba jed, ale takhle mě nenechávejte! Proboha vás prosím! Já se z toho zblázním!“

„Patříte do postele!“ řekl Ovčinnikov.

„Dejte mi, prosím vás, pokoj s vaší postelí! Já se vás ptám jasně a srozumitelně: co mám dělat? Jste přece lékař a máte povinnost nějak mi pomoci. Vždyť jsou to muka! Bez přestání se mi zdá, že mě to začíná popadat. Nespím, nejím, práce mi padá z rukou! Tadyhle v kapse nosím revolver. Každou chvíli ho vytáhnu a mám chuť vpálit si kulku do čela! Grigoriji Ivanyči, tak už se mnou proboha něco dělejte! Co mi radíte? Nemám se rozjet k profesorům?“

„To máte jedno. Jedťe, jestli chcete.“

„Poslyšte, a co kdybych třeba vypsál odměnu, že tomu, kdo mě vyléčí, vyplatím padesát tisíc? Co říkáte, mám? To se ví, než to otisknou a než... to se člověk může desetkrát vzteknout. Jsem ochoten obětovat na to celé jmění! Vyléčte mě, a dám vám padesát tisíc! Dejte se do toho, proboha! Ne, já nepochopím tu pobuřující lhostejnost! Copak nechápete, že teď závidím kdejaké mouše? Jsem nešťastný člověk! Celá moje rodina je nešťastná!“

Nilovovi se začala otřásat ramena. Rozplakal se.

„Poslyšte,“ začal ho chlácholit Ovčinnikov. „Já docela nechápu, proč se takhle enervujete. Pročpak pláčete? Jaký to má smysl, takhle zveličovat nebezpečí? Pochopte, že máte nepoměrně větší šanci, že neonemocníte, než že onemocníte. Za prvé – ze sta kousnutých onemocní jen třicet. Dále, a to je velice důležité, vlk vás hryzal přes oděv, to znamená, že jed zůstal v látce. A i kdyby se nějaký jed dostal do rány, vytekl s největší pravděpodobností s krví, protože jste silně krvácel. Pokud jde o vzteklinu, jsem úplně klidný, a jestli mi něco dělá starost, tak je to jen a jen rána. Při vaší lehkomyšlnosti do ní snadno můžete dostat růži nebo něco podobného.“

„Myslíte? Chcete mě jenom uklidnit, nebo to říkáte vážně?“

„Čestné slovo že vážně. Tady si to ostatně můžete přechíst.“

Ovčinnikov vzal z poličky knížku a začal Nilovovi předčítat kapitolu o vzteklině, přičemž vypouštěl odstrašující pasáže.

„Tak vidíte, že se strachujete zbytečně,“ řekl, když dočetl. „A k tomu všemu ještě přistupuje to, že vůbec nevíme, jestli ten vlk byl vzteklý nebo zdravý.“

„Hm, to je pravda...,“ přitakával Nilov a na tváři se mu objevil úsměv. „Teď tomu rozumím, pochopitelně. Vždyť jde vlastně o hloupost!“

„Jistě, je to hloupost.“

„Tak vám moc děkuju, milý doktore!“ smál se Nilov a vesele si mnul ruce. „Uklidnil jste mě, vy moudrý člověče. Teď jsem spokojený, dokonce šťastný, namouduši... Ne, čestné slovo... dokonce!“

Nilov Ovčinnikova objal a vtiskl mu tři polibky. Pak do něho vjelo klukovské furiantství, k němuž mají takový sklon dobráctí, fyzicky silní lidé. Popadl na stole podkovu a chtěl ji narovnat, ale jak byl zesláblý radostí i bolestí v rameni, neuspěl. Spokojil se tedy s tím, že objal doktora levou rukou pod pasem, zvedl ho a odnesl na rameni z pracovny do jídelny. Odcházel od Ovčinnikova veselý a rozradostněný a zdálo se, že se s ním radují i slzičky, které se třpytily na jeho širokých černých vousech. Když scházel ze schodů, zahlaholil hlubokým smíchem a zalomcoval zábradlím na zápraží

s takovou silou, že jedna příčka vypadla a prkna se mu roztrásla pod nohama.

Učiněný bohatýr! díval se Ovčinnikov s obdivem na jeho široká záda. Pašák!

Nilov nasedl do kočáru a znova začal od samého začátku a s ještě bohatšími podrobnostmi líčit, jak zápasil na hrázi s vlkem.

„To byla hra!“ uzavřel s veselým smíchem. „Aspoň budu mít v stáří na co vzpomínat. Popožeň koně, Triško!“

Mráz

Na Tři krále byla v gubernském městě uspořádána pro dobročinné účely „lidová“ veselice. Vybrali široký pruh řeky mezi tržištěm a biskupským palácem, ohradili ho lanem, smrčky a praporky a připravili všechno, co je třeba k bruslení, sáňkování a projížd'kám v saních. Slavnost byla plánována v měřítku co nejširším. Byly vylepeny velké plakáty, jež slibovaly nemálo zábavy: kluziště, vojenskou hudbu, tombolu, v níž každý vyhraje, elektrické slunce aj. Ale krutý mráz to všechno div nezhatil. Už v předvečer Tří králů uhodil osmadvacetistupňový mráz s větrem; chtěli tedy slavnost odložit, ale neudělali to jen proto, že veřejnost, která slavnost dlouho a dychtivě očekávala, nechtěla o žádném odkladu ani slyšet.

„Ale uvažte, od toho je přece zima, aby byl mráz!“ přemlouvaly dámy gubernátora, který souhlasil, aby slavnost byla odložena. „Když bude někomu zima, může se někde ohřát.“

Mrazem zbělely stromy, koně i plnovousy, zdálo se dokonce, že i vzduch mráz nesnese a pukne, ale bez ohledu na to byla hned po svěcení vody zkřehlá policie na kluzišti a přesně o jedné začala vyhrávat vojenská hudba.

Když byla veselice v nejlepším, kolem čtvrté hodiny, sešla se v pavilónu, který postavili na břehu pro gubernátora, smetánka místní společnosti, aby se tu ohřála. Byl tu staříčkový gubernátor s manželkou, biskup, předseda soudu, ředitel gymnázia a mnozí jiní. Dámy seděly v křeslech a muži se shlukli u širokých skleněných dveří a dívali se na kluziště.

„Ach bože,“ žasl biskup, „jaké noty, jaké noty to nohama vykrcují! Namouduši leckterý zpěvák nedokáže tolik hlasem, co tihle ztřeštěnci nohama. Ach, zabije se!“

„To je Smirnov. Tohle Gruzděv,“ jmenoval ředitel studenty, míhající se kolem pavilónu.

„Vida, tak přece ještě neumřel!“ zasmál se gubernátor. „Pánové, podívejte, náš pan starosta jde. A míří sem. Máme smůlu: ten nás zase upovídá!“

Z druhého břehu mířil k pavilónu, vyhýbaje se bruslařům, drobounký stařeček v rozepjatém liščíím kožichu a ve velké čepici se štítkem. Byl to starosta města, kupec Jeremejev, milionář, místní starousedlík. Rozpřahoval ruce, krčil se zimou a poskakoval, srážel galoši o galoši, zřejmě pospíchal, aby byl co nejdříve v závětrí. V půli cesty se náhle skrčil, přikradl se zezadu k jedné dámě a zatahal ji za rukáv. Když se dáma ohlédla, uskočil a nespíš velmi spokojený tím, že se mu podařilo ji polekat, vybuchl v hlasitý stařecký smích.

„Stařík jako rtuť!“ řekl gubernátor. „Divím se, že ještě také nebruslí.“

U pavilónu se starosta rozběhl drobnými krůčky po ledě, zamával rukama, odrazil se a sklouzl se po svých velikých galoších až ke dveřím. „Jegore Ivanyči, měl byste si pořídit brusle!“ přivítal ho gubernátor. „Taky si myslím!“ odpověděl starosta křiklavým, trochu huhňavým tenorkem a sundal z hlavy beranici. „Zdravíčko přeju, Vaše Excellence! Vaše Eminence, vладыko svatý! A všemu ostatnímu panstvu zdar a sílu! To máme mráz! Zpropadený mráz, panebože! K zmrznutí!“

Mrkaje zarudlýma, omrzlýma očima, zadupal Jegor Ivanyč galošemi po podlaze a zatleskal rukama jako prokřehlý drožkář.

„Tak zatrachtilý mráz, že bys ani psa nevyhnal!“ pokračoval celý rozesmátý. „Učiněný trest!“

„To je zdravé,“ řekl gubernátor. „Mráz člověka otužuje, povzbuzuje.“

„Aťsi je zdravý, ale lepší by bylo, kdyby vůbec nebyl,“ řekl starosta a utíral si červeným šátkem svou špičatou bradu. „Ukradený by nám mohl být! Já si myslím, Vaše Excellence, že nás pánbůh tím mrazem trestá. V létě hřešíme a v zimě jsme trestáni... ano!“

Jegor Ivanyč se živě rozhlédl a spráskl ruce.

„A kdepak je něco... pro zahřátí?“ zeptal se, dívaje se polekaně z gubernátora na biskupa. „Vaše Excellence! Vladyko svatý! Myslím, že i naše dámy prokřehly! Něco se musí stát! Takhle to nejde!“

Všichni zamávali rukama a začali ujišťovat, že se nepřijeli na kluziště zahřívát, ale starosta na nikoho nedbal, otevřel dveře a přivábil kohosi ohnutým prstem. Přiběhli k němu sluha a hasič.

„Víte co, doběhněte k Savatinovi,“ brebentil, „a řekněte mu, aby sem co nejrychleji poslal tento... Jak se to tento? Co by tak nejlíp? Tohle, řekni, aby poslal deset sklenic... deset sklenic horkého vína..., ale aby bylo vřelé, nebo punče...“

V pavilónu se zasmáli.

„Panečku, ví čím počastovat!“

„To nic, napijeme se...,“ brebentil starosta. „Tak tedy deset sklenic. No, a taky benediktinku... a červeného vína, horkého asi dvě láhve... a copak pro naše dámy? Řekni tam o perníky, oříšky... nějaké cukroví třeba... Tak utíkej! Honem!“

Starosta se na okamžiček odmlčel a pak zase začal nadávat na mráz, tleskat rukama a dupat galošemi.

„Ne, Jegore Ivanyči,“ dokazoval mu gubernátor, „nehřešte, ruský mráz má své krásy. Tuhle jsem četl, že za nejednu svou dobrou vlastnost vděčí ruský národ nesmírným prostorám země a jejímu podnebí, drsnému boji o svou existenci. To je naprosto správné!“

„Možná že správné, Vaše Excellence! Ale lepší by bylo, kdyby vůbec nebyl. On mráz, to se ví, vyhnal Francouze, všelijaké potraviny se jím dají zmrazit, dětičky se prohánějí na bruslích... to všechno je pravda! Pro sytého a oblečeného je mráz jenom zábava, ale pro člověka pracujícího, pro žebráka nebo pro poutníka je to největší zlo a neštěstí. Neštěstí, neštěstí je to, vladyko svatý! Na takovém mrazu je i bída dvakrát citelnější, zloděj prohnanější, zločinec krutější. Co bych vám povídal! Táhne mi teď sedmý křížek, mám kožich a doma kamna, všelijaké ty rumy a punče. Co je mi teď do mrazu, nestarám

se o něj, vědět o něm nic nechci. Ale co bylo kdysi, matko přechistá! Hrůza vzpomenout! S lety mi vyslábla paměť, všechno se mi vykourilo z hlavy, mí nepřátelé i mé hříchy, všelijaká neštěstí – všechno se mi z hlavy vykourilo, jenom mráz ne – na ten si, panečku, pamatuju! Zůstal jsem po maminčině smrti takový maličký čertík, sirotek bez přístřeší... Příbuzní a známí žádní, šaty roztrhané, jedl bych, noco- vat kde nemám, zkrátka bez místa obyvatelného, ale nové hledající. Tehdy jsem musel za pětník denně vodit po městě jednu slepou sta- řenku... Byly kruté, tuze zlé mrazy. Sotva člověk vyšel se stařenkou ven, začínalo utrpení. Stvořiteli nebeský! Nejdřív dostaneš třesavku jako v horečce, krčíš se a poskakuješ, později tě začínají bolet uši, prsty i nohy. Bolí, jako by ti je někdo v kleštích svíral. Ale to všechno by nic nebylo, to by byla hloupost, legrace. Horší je, když začne tuhnout celé tělo. Chodíš v tom mraze tři hodinky, vladyko svatý, a ztratíš lid- skou podobu. V nohou ti cuká, na prsou tě tlačí, břicho se ti propadá a nejhorší je to, že u srdce bolí tak, že hůř ani být nemůže. Srdce bolí, nevýslovně bolí a v celém těle máš tíseň, jako bys nevedl za ruku stařenku, ale smrt. Celý ochrneš, zdřevěníš jako socha, jdeš a máš dojem, že to nejdeš ty, ale že za tebe hýbe nohama někdo jiný. A když ti zastydla duše, už se neovládneš: nejradši bys buď stařenu nechal bez průvodce, nebo ukradl teplý koláč z ošatky, s někým se popral... A když přijdeš z mrazu do tepla nocovat, není to také žádná slast! To nejmíň do půlnoci nespíš a pláčeš, ale proč pláčeš, to sám nevíš!"

„Než se setmí, musíme se ještě podívat na kluziště," řekla guber- nátorova žena, kterou už omrzelo poslouchat. „Kdo půjde se mnou?"

Gubernátorova žena vyšla ven a za ní se vyhrnuli všichni ostatní. Zůstal jen gubernátor, biskup a starosta.

„Královno na nebesích! A což teprve když mě dali jako prodavače do obchodu s rybami!" pokračoval Jegor Ivanyč a vztáhl ruce k nebi, až se mu rozhalil jeho liščí kožich. „Ještě se jaksepatří nerozbřesko- lo a člověk už byl v krámě... a v devět už jsem byl celý prokřehlý, zmodralý v obličeji, prsty roztažené, že knoflíky nezapneš a peníze

nespočítáš. Stojíš v té zimě, tuhneš a přemítáš: Panebože, a takhle budu muset stát do večera! V poledne jsem už měl propadlé břicho a srdce bolelo... ach bože! A když jsem byl později vlastním pánem, nevedlo se mi o nic líp. Mrazy hrozitánské a krámek jako myši pastička, ze všech stran do ní fouká. Kožíšek jsem měl, s prominutím, plesnivý od ryb, děravý... Celý ztuhneš, zpitomíš a sám jsi pak krutější než ten mráz: jednoho tak za ucho vytaháš, že mu je div neutrhneš, druhému dáš záhlavec, div se nesvalí, na zákazníka se díváš jako zlo-syn, jako šelma a snažíš se z něho sedřít kůži, a když přijdeš unavený domů, místo aby sis lehl, jsi mrzutý a začínáš rodině vyčítat sousto chleba, křičíš a rozčertíš se tak, že na tebe pět policajtů nestačí. Mráz z tebe udělá zlého člověka, i vodky piješ víc, než se sluší.“

Jegor Ivanyč spráskl ruce a pokračoval:

„A což když jsme v zimě vozili ryby do Moskvy! Matko přečistá!“

A překotně začal líčit hrůzy, které prožíval se svými příručími, když vozil do Moskvy ryby.

„Ba, ba,“ vzdychl gubernátor, „člověk vydrží obdivuhodně mnoho! Vy jste vozil ryby do Moskvy, Jegore Ivanyči, a já byl svého času ve válce. Vzpomínám si na jednu neobyčejnou příhodu...“

A gubernátor vyprávěl, jak za poslední rusko-turecké války stál v jedné mrazivé noci jeho oddíl nehnutě plných třináct hodin ve sněhu a na prudkém větru; ze strachu, aby nebyl zpozorován, nerozdělali oheň, mlčeli, ani se nehýbali, byl zákaz kouřit...

Začalo se vzpomínat. Gubernátor a starosta ožili, rozjařili se a jeden přes druhého začali vyprávět své zážitky. Také biskup vyprávěl, jak za svého působení na Sibiři jezdil se psy a jak jednou ospalý a za silného mrazu vypadl z vozíku a div nezmrzl. Když se Tunguzové vrátili a našli ho, byl už skoro mrtvý. Pak, jako by si řekli, staříci náhle zmlkli, posadili se vedle sebe a zamysleli se.

„Ach!“ zašeptal starosta. „Zdá se, že by byl čas zapomenout, ale když vidíš rozvažeče vody, žáčky, arestantíky v kaftánkách, na všechno se rozpomeneš! Nebo si vezměte třeba ty muzikanty, co zrovna

vyhrávají. Jistě už je bolí srdce, břicha jim vpadla a trubky jim ke rtům přimrzly. Hrají a myslí si: Matko přečistá, ještě tři hodiny musíme sedět v té zimě!“

Staříci se zadumali. Dumali o tom, co je v člověku nad jeho původ, hodnost, bohatství a znalosti, co přibližuje posledního žebráka bohu: o slabosti člověka, o jeho bolesti a trpělivosti.

Vzduch byl zatím stále modřejší. Otevřely se dveře a do pavilónu vešli dva sluhové od Savatina s podnosy a velkým obaleným čajníkem. Když byly plné sklenice a kolem to pronikavě vonělo skořicí a hřebíčkem, otevřely se znova dveře a do pavilónu vešel mladý policejní inspektor s nachovým nosem, celý ojíněný. Přistoupil ke gubernátorovi, zasalutoval a řekl:

„Její Excellence přikázala, abych vám ohlásil, že odjela domů.“

Dívající se na salutujícího inspektora, na jeho zkřehlé, roztažené prsty, na jeho nos, zakalené oči a bašlík, pokrytý u úst bílým jíním, všem bůhvíproč napadlo, že inspektora jistě bolí srdce a že se mu svírá břicho a oněměla mu duše...

„Poslyšte,“ řekl nerozhodně gubernátor, „napijte se horkého vína!“

„No tak... jen se napij!“ zamával rukama starosta. „Neostýchej se!“

Inspektor vzal sklenici do obou rukou, poodešel stranou a dává si pozor, aby nesrkal, začal způsobně upíjet. Pil a tonul v rozpácích a staříci se na něho mlčky dívali a všem se zdálo, že mladému inspektorovi prchá ze srdce jeho bolest a jihně duše. Gubernátor povzdychl.

„Je čas jít domů!“ řekl a zvedl se. „Sbohem! Poslyšte,“ obrátil se k inspektorovi, „řekněte těm hudebníkům, aby... přestali hrát, a požádejte mým jménem Pavla Semjonoviče, ať zařídí, aby dostali pivo nebo vodku.“

Gubernátor a biskup se rozloučili s „hlavou města“ a vyšli z pavilónu. Jegor Ivanyč se pustil do horkého vína, a než inspektor dopil svou sklenici, stačil mu povědět mnoho zajímavého. Mlčet nedovedl.

Zaostalost

Světlovlasý mladík s vysedlými lícními kostmi, v odřeném selském kožichu a velkých černých válenkách vyčkal chvíli, kdy se lékař zemstva po ordinačních hodinách vracel z nemocnice do svého bytu a nesměle k němu přistoupil.

„Jdu k Vaší milosti,“ řekl.

„Copak chceš?“

Mladík si přejel dlaní nos zdola nahoru, vzhlédl k obloze, a teprve pak odpověděl:

„Jdu k Vaší milosti. Máš tady, Vaše vysokoblahorodí, na trestanec-kém pokoji bratra Vasku, kováře z Varvarina.“

„Nu, a co?“

„Já jsem, víme, Vaskův bratr. Otec nás má dva: jeho, Vasku, a mě, Kirilu. Máme ještě tři sestry a Vaska je ženatý a má děcka. Je nás moc, ale pracovat nemá kdo. V kovárně nerozfoukali oheň nejmíň dva roky. Já pracuju v přádelně kartounu, kovářskému řemeslu nerozumím a otec, to už není žádný pracovník. Nejenomže nemůže, povězme, pracovat, ani jíst pořádně nemůže, lžící se do huby netrefí.“

„A co ode mě chceš?“

„Bud' od tý dobroty a pust' Vasku!“

Lékař se na Kirilu udiveně podíval, a aniž řekl slovo, šel dále. Mladík ho předběhl a padl mu k nohám.

„Pane doktore, dobrý pane!“ začal úpěnlivě prosit a mrkat očima a přitom se pořád drbal dlaní po nose. „Bud' křesťansky milostivý a pust' Vasku domů! Až do smrti budeme velebit boha! Pust' ho, Vaše blahorodí! Všichni umírají hlady! Matka naříká celý boží den, Vaskova žena naříká. Učiněná hrůza! Boží svět bych radši neviděl! Bud' od tý dobroty a pust' ho, dobrý pane!“

„Jsi tak hloupý, nebo ses zbláznil?“ zeptal se lékař a hněvivě si ho změřil. „Jakpak ho mohu pustit? Je přece zavřený!“

Kirila se rozplakal.

„Pust’!“

„Fuj, ty chytráku! Copak na to mám právo? Já přece nejsem žalárník! Přivedli mi ho do nemocnice na léčení, a tak ho léčím, ale pustit ho mám zrovna takové právo, jako tebe posadit do vězení. Ty hlavo zabeďněná!“

„Ale zavřeli ho přece pro nic! Leda ještě ten rok, co seděl, než ho soudili, ale teď se člověk ptá, proč vlastně sedí? Dobře, neříkám, kdyby někoho zabil nebo kdyby kradl koně, ale on se do toho dostal pronic zanic.“

„Dobře, ale co s tím mám společného já?“

„Zavřou chlapa a sami nevědí proč. Byl opilej, Vaše blahorodí, nevěděl o sobě, otce na uchu pořezal, sobě tvář o větev poškrábal, jak byl opilý, a dva chasníci od nás – dostali, víme, chuť na tureckej tabák – ho začali přemlouvat, aby s nimi v noci vlezl k Arménovi do krámu pro tabák. A on, hlupák, v opilosti poslechl. Vylomili tento, zámek, vlezli dovnitř a začali řídit. Všecko zpřeházeli, okna rozbili, mouku rozsypali. Zkrátka opilci! No, hned tam byl strážmistr... a jaképak copak, k vyšetřujícímu soudci. Celej rok seděli, až je po tejdnu, ve středu všechny tři ve městě soudili. Za nimi voják s puškou... museli přísahat. Vaska byl vinen ze všech nejmíň, ale páni rozsoudili tak, že je hlavní původce. Ty dva šoupli do vězení a Vasku do trestanecké roty na tři roky. Ale za co? Posud’ to jako křesťan!“

„Ani s tím nemám nic společného. Jdi si na úřady!“

„Na ouřadech už jsem byl! Byl jsem u soudu, žádost jsem chtěl podat, ale oni žádost nevzali. Byl jsem u komisaře a u vyšetřujícího soudce jsem byl a každej říká: to není moje věc! Čí je to teda věc? Tady v nemocnici není nikdo nad tebou. Co chceš, to uděláš, Vaše blahorodí.“

„Ty hlupáku!“ vzdychl lékař. „Když jednou porotci uznali vinu, nemůže proti tomu vůbec nic ani gubernátor, ba dokonce ani ministr, neřkuli policejní komisař. Zbytečně se pachtíš!“

„A kdo ho tedy soudil?“

„Páni porotci.“

„Jacípak jsou to páni! Mužici od nás to byli! Andrej Gurjev tam byl a Aljoška Chuk.“

„Tak dost, je zima na dlouhé hovory.“

Lékař mávl rukou a rychle zamířil ke dveřím do domu, v němž bydlel. Kirila chtěl jít za ním, ale dveře už zaklaply, a tak zůstal stát. Dobrých deset minut stál bez hnutí uprostřed nemocničního dvora a pořád s čepicí v ruce hleděl na lékařovo obydlí. Pak hluboce vzdychl, váhavě se podrbal a zamířil k vratům.

„Tak na koho mám jít?“ bručel, když vyšel na silnici. „Jedni říkají, že to není jejich věc, a druzí taky, že to není jejich věc. Čí je to tedy věc? Ne, opravdu, dokud někoho nepodmažeš, nic nedokážeš. Doktor řeční, ale přitom mi pořád pokukuje po hrsti, jestli se nevytasím s pětirublovkou. Nu, bratře, já se dostanu až ke gubernátorovi.“

Co noha nohu mine, stále se ohlížeje, se líně táhl po silnici a zřejmě uvažoval, na koho by šel. Nebylo příliš chladno, sněh slabě vrzal pod nohama. Nanejvýš půl versty před ním se rozkládalo po návrší újezdní městečko, v němž nedávno soudili jeho bratra. Napravo se černala věznice s červenou střechou a s budkou v každém rohu, nalevo byl velký městský park, nyní celý ojněný. Bylo ticho, jen vpředu kráčel jakýsi děda v ženské kazajce a velikánské čepici, kašlal a pokřikoval na krávu, kterou hnal do města.

„Pozdrav pámbu, dědo!“ řekl Kirila, když staříka dohonil.

„Pozdrav pámbu!“

„Prodávat ženeš?“

„Ne, jen tak...“ odpověděl neochotně stařík.

„Snad nejsi z města?“

Rozpovídali se. Kirila pověděl, proč byl v nemocnici a o čem mluvil s lékařem.

„To víš, doktor se v těchhle věcech nevyzná,“ rozumoval stařík, když vcházel do města. „Je to sice milostpán, ale naučil se jen léčit na všelijakej způsob, ale aby ti dal pořádnou radu nebo řekněme, aby sepsal protokol, to teda nemůže. Na to je zvláštní úřad. U soudce a u komisaře už jsi byl. Ti taky nemají do tvé záležitosti co mluvit.“

„Tak na koho mám jít?“

„Pro vaše rolnické záležitosti je k tomu ustanovený stálý člen. Na toho se obrať. Pan Siněokov.“

„Není to ten v Zolotově?“

„Ano, v Zolotově. Ten je pro vás nejvyšší. Když se něco týká vás, tak proti němu nic nezmuže ani sám hejtman.“

„To je ale kus cesty, brachu. Možná patnáct verst, ne-li víc.“

„Kdo to potřebuje, ten ujde i sto verst.“

„Když tento... Mám u něho podat žádost, nebo jak?“

„To ti řeknou tam. Když bude třeba žádost, písar ti ji hnedka napíše. Stálý člen má písáře.“

Když se Kirila s dědou rozloučil, postál na náměstí, chvíli dumal a pak se pustil zase zpátky z města. Rozhodl se, že zajde do Zolotova.

Když se asi za pět dní lékař vracel po ordinaci do svého bytu, spatřil na dvoře opět Kirilu. Mladík nebyl tentokrát sám, nýbrž s nějakým vychrtlým, velmi bledým dědouškem, který bez ustání kýval hlavou jako kyvadlem a pomlaskoval rty.

„Vaše blahorodí, jdu zas k Tvé milosti!“ spustil Kirila. „Přivedl jsem tady tatínka. Buď od té dobroty a pusť nám Vasku! Stálý člen se mnou ani nemluvil. Hned se na mě rozkřikl: Ven!“

„Vaše vysokoblahorodí!“ začal sípavým hrdelním hlasem dědoušek a vytáhl třesoucí se obočí. „Prokaž nám milost! My jsme lidi chudí, nemůžeme se vám odvděčit za vaši čestnost, ale jestli bude Vaše milost chtít, Kirjuška nebo Vaska to odpracujou. Ať pracujou.“

„Odpracujeme!“ řekl Kirila a zvedl ruku, jako by to chtěl odpřisáhnout. „Pust' ho! Umírají tam hlady! Naříkají, že to dál nejde, urozený pane!“

Mladík vyměnil s otcem rychlý pohled, zatahal ho za rukáv a oba jako na povel padli lékaři k nohám. Lékař jen mávl rukou, a neohlížeje se, rychle zamířil ke dveřím domu.

Věruška

Ivan Alexejevič Ogněv si vzpomíná, jak toho srpnového večera zařinčely zasklené dveře, když je otevřel a vyšel na terasu. Měl tehdy na sobě lehkou pláštěnku a široký slaměný klobouk, ten, co se teď válí s jezdeckými botami v prachu pod postelí. V jedné ruce držel objemný balík knih a sešitů, v druhé tlustou sukovici.

Za dveřmi stál a svítil mu lampou na cestu zdejší domácí pán Kuzněcov, plešatý stařík s dlouhým šedivým plnovousem, oblečený do sněhobílého pikového saka. Stařík se dobrácky usmíval a pokyvoval hlavou.

„Sbohem, starý pane!“ zavolal na něj Ogněv.

Kuzněcov postavil lampu na stolek a vyšel na terasu. Dva dlouhé úzké stíny se natáhly přes schody k záhonům na zahradě, zakolébaly se a spočinuly hlavami na kmenech lip.

„Sbohem a ještě jednou díky, milý pane!“ řekl Ogněv. „Díky za to, jak jste ke mně byli milí a laskaví, díky za všecku lásku, kterou jste mě zahrnuli... Do konce života nezapomenu na vaši pohostinnost. Sám jste tak hodný, i vaše dcera je hodná a vůbec všichni u vás jste tak dobří, veselí a srdeční... Prostě samí tak báječní lidé, že to ani neumím vyjádřit!“

V návalu citů a pod vlivem právě vypitého likéru mluvil Ogněv zpěvavým bohosloveckým hlasem a byl tak naměkko, že vyjadřoval to, co cítil, spíš než slovy hrou očí a trháním rameny. Kuzněcov, také nalíznutý a dojatý, vztáhl k mladému muži ruce a políbil se s ním.

„Zvykl jsem si na vás jako pes na myslivce!“ pokračoval Ogněv. „Skoro každý den jsem se za vámi táhl, nejmíň desetkrát jsem u vás nocoval a likéru jsem vypil tolik, že mě z toho jímá děs. A zač jsem vám nejvíc zavázán, Gavriili Petroviči, to je za spolupráci a pomoc, kterou jste mi poskytoval. Také to tak napíšu v předmluvě, že po-

kládám za svou povinnost vyjádřit vděčnost předsedovi výkonného výboru újezdního zemstva v N. Kuzněcovovi za jeho laskavou spolupráci. Statistika má skvělou budoucnost! Věře Gavrillovně vyřídíte mou nejhlubší poklonu a doktory, oba vyšetřující i vašeho tajemníka ujistěte, že na jejich pomoc nikdy nezapomenu. A teď pojdte na mou hrud', starý pane, ať se naposledy pocelujeme."

Malátný Ogněv se ještě jednou se starým pánem políbil a scházel z terasy. Na posledním schodu se ohlédl a zeptal se:

„Uvidíme se ještě někdy?“

„To ví bůh!“ odpověděl starý pán. „Nejspíš už nikdy!“

„To je pravda! Vás do Petrohradu nedostane nikdo ani za živý svět, a mě sotva ještě něco přivede do tohohle újezdu. Tak tedy sbohem!“

„Ty knihy jste tu měl nechat!“ zavolal za ním Kuzněcov. „Že se vám chce vláčet takovou tíhu. Zítra bych vám je nechal přinést.“

Ale Ogněv ho už neslyšel a rychle se vzdaloval od domu. V duši rozjařené pitím cítil radost, teplo i smutek... Šel a přemítal o tom, jak často se člověk v životě setkává s dobrými lidmi a jaká je to škoda, že z těch setkání nezbude nic než vzpomínky. Zrovna tak jako se někdy na obzoru mihnou jeřábi a větřík donese jejich žalobně vzrušené volání, ale už za malou chvíli, ať sebevíc napínáš oči do modré dálky, nerozeznáš ani tečku, nepolapíš ani tón, zrovna tak se životem míhají lidé, jejich tváře a slova a mizí v naší minulosti, aniž po sobě zanechají víc než pouhé nicotné stopy v paměti. Ogněv pobýval v n-ském újezdu hned od jara a k milým Kuzněcovovým docházel skoro denně, jako by byl členem rodiny, sžil se se starým pánem, s jeho dcerou i se služebnictvem, důvěrně znal každý kout v domě, útulnou terasu, zákruty cestiček i obrysy stromů nad kuchyní a lázní; ale až teď projde vrátky, promění se to všecko ve vzpomínky a ztratí to pro něho navždycky svůj reálný význam, a za rok za dva všechny ty milé postavy vyblednou a zařadí se mu ve vědomí rovnocenně s výmysly a výplody fantazie.

V našem životě není nic cennějšího než lidé! přemítal dojatý Ogněv, kráčející po zahradní cestě k vrátkům. Nic!

Na zahradě bylo ticho a teplo. Ze záhonů ještě voněla neodkvetlá rezeda, tabák a otočník. Mezery mezi keři a stromy vyplňovala mlha, řídká a něžná, protkaná měsíčním světlem, a co Ogněvovi nadlouho utkvělo v paměti: klubka mlhy podobná přízrakům se pomalounku, ale přesto tak, že to oko postřehlo, v zástupu sunula podél cestiček. Měsíc stál vysoko nad zahradou a pod ním ulétaly někam na východ bílé průsvitné cáry. Celý svět jako by se skládal jen z černých siluet a plouživých bílých stínů, a Ogněvovi, který pozoroval mlhu za měsíčního srpnového večera snad poprvé v životě, se zdálo, že se nedívá na skutečnost, ale na kulisy, kde jsou pod keři schovaní nešikovní pyrotechnici, kteří chtěli ozářit zahradu bílým bengálským ohněm a naplnili ovzduší nejen světlem, ale navíc i bílým kouřem.

Když Ogněv docházel k zahradním vrátkům, oddělil se od nízkého plotu temný stín a vyšel mu vstříc.

„Věro Gavrilovno!“ řekl radostně. „Vy jste tady? Já se vás nahledal – chtěl jsem se rozloučit... Sbohem! Už odcházím.“

„Tak brzy? Je teprve jedenáct.“

„Ne, mám nejvyšší čas! Pět verst pěšky a pak balit. A musím vstát časně...“

Před Ogněvem stála Kuzněcovova dcera Věra, jedenadvacetiletá dívka, jako vždy posmutnělá, nedbale oblečená a zajímavá. Svobodné mladé ženy, které si potrpí na snění a celé dni proleží a prolenuší při četbě všeho, co se jim dostane do ruky, které se nudí a propadají melancholii, obvykle málo dbají na svůj zevnějšek. Ovšem takovým, které jsou od přírody nadány vkusem a estetickým cítěním, dodává ta mírná nedbalost v oblékání zvláštní půvab. Alespoň Ogněv, kdykoliv pak na půvabnou Věrušku vzpomínal, nedokázal si ji představit jinak než ve volné blůzičce, která se jí v pase všelijak krčila, ale přesto nepřilínala k tělu, s kadeří, padající jí do čela z vysokého účesu, v červeném pleteném šátku obšitém

bambulkami, který navečer jako prapor za tichého počasí zplihle visel na Věruščiných ramenou, kdežto ve dne se zmuchlaný povaloval v předsíni vedle mužských beranic nebo v jídelně na truhle, kde na něm bez okolků spala stará kočka. Z toho šátku i ze záhybů blůzy přímo číselá svobodná zahálka, zápecnictví, dobrota. Snad proto, že se Věra Ogněvovi líbila, uměl nacházet v každém knoflíčku a v každé pentličce něco teplého, příjemného, naivního, něco pěkného a poetického, co se nedostává právě ženám málo přirozeným a studeným, kterým chybí cit pro krásu.

Věruška měla pěknou postavu, pravidelný profil a půvabně zvláště vlasy. Ogněvovi, který v životě nepoznal mnoho žen, se zdála krásná.

„Tak odjíždím!“ loučil se s ní u vrátek. „Nevzpomínejte na mne ve zlém. Díky vám za všechno!“

A stejně bohoslovecky zpěvavým hlasem, jímž hovořil se starým pánem, stejně pomrkáváje a šubaje rameny, začal Věře děkovat za všechnu její pohostinnost, vlídnost a srdečnost.

„Psal jsem o vás mamince v každém dopise,“ říkal Věře. „Kdyby byli všichni lidé takoví jako vy a váš tatínek, nebyl by to na světě ani život, ale úplné posvácení. Všichni u vás jste tak báječní! Prostí, srdeční, přirození.“

„A kam teď jedete?“ zeptala se Věra.

„Teď jedu k mamince do Orla, asi čtrnáct dní u ní pobudu, a potom do Petrohradu do zaměstnání.“

„A pak?“

„Pak? Celou zimu budu pracovat tam a na jaře zas vyjedu do některého újezdu sbírat materiál. Tak buďte tu šťastná, žijte do stalet... a nevzpomínejte na mne ve zlém. Vidíme se naposled.“

Ogněv se sklonil a políbil Věrušce ruku. Pak si v tichém rozrušení na sobě upravil pelerínku, uchopil co nejpohodlněji balík s knihami a po krátkém zaváhání řekl:

„To se ale valí mlhy!“

„To ano. Nezapomněl jste si u nás nic?“

„A co? Ne, myslím, že nic...“

Několik vteřin ještě mlčky stál, pak se nemotorně otočil k vratům a vyšel ze zahrady.

„Počkejte, doprovodím vás k našemu lesu,“ řekla Věra a vyšla za ním.

Vykročili po cestě. Teď už nezacláněly stromy a byl volný výhled na oblohu i do dálky. Celá krajina se jako do jemného mušelínu halila do průsvitného šedého oparu, pod nímž vesele prokukovala její krása; hustší a bělejší klubka mlhy se nepravidelně shlukovala kolem snopů a keřů nebo se táhla přes cestu a tiskla k zemi, jako by nechtěla zakrývat dálku. Tím oparem bylo vidět celou cestu až k lesu, s tmavými příkopy po stranách a s nízkými keříčky, které rostly v příkopech a o které se zachycovaly plouživé chuchvalce mlhy. Asi půl versty od vrátek se táhl temný pruh lesa, který patřil Kuzněcovovým.

Proč jde se mnou? To znamená, že ji budu muset doprovodit zpátky! pomyslel si Ogněv, ale když se na Věru podíval z profilu, laskavě se usmál a řekl:

„Za takového pěkného počasí se člověku ani nechce odjíždět! Dnes je večer jako z románu, s měsíčkem, klidem, se vším všudy. Něco vám řeknu, Věro Gavrilovno. Žiju na světě devětadvacet let, ale ještě jsem neprožil ani jediný román. Za celý život ani jediná románová historie, takže o dostaveníčkách, o alejích plných vzdechů a polibků vím jenom z doslechu. To není normální! Ve městě člověku zavřenému v pokoji tenhle nedostatek ani nepřijde, ale tady, na čerstvém vzduchu, je hodně citelný... Člověka to až zamrzí.“

„A jak to, že je to s vámi takové?“

„Sám nevím. Nejspíš jsem neměl celý život kdy, ale možná že mi jen chyběla příležitost stýkat se s takovými ženami, které... Mám vůbec málo známých a nikam nechodím.“

Asi tři sta kroků ušli oba mladí lidé v mlčení. Ogněv občas úkosem pohlédl na Věruščinu prostovlasou hlavu a na její šátek a v jeho duši ožívaly jeden po druhém jarní a letní dni; ta doba, kdy se daleko od svého ponurého petrohradského podnájmu těšil z vlídnosti hodných lidí, z přírody i z práce, která mu byla milá, kdy ani nestačil vnímat, jak ranní červánky střídají večerní a jak jeden po druhém utichali zvěstovatelé sklonku léta – nejdříve slavík, potom křepelka, a brzy po ní chřástal... Čas letěl, ani nevěděl jak, žilo se mu tady dobře a volně... A začal nahlas vzpomínat, s jakou nechutí on, nezámožný člověk, nepřivykly k cestování a k lidem, odjížděl koncem dubna sem do n-ského újezdu, od něhož si sliboval jediné nudu, samotu a lhostejný vztah k statistice, která je podle jeho mínění nyní mezi vědními obory z nejpřednějších. Když jednoho dubnového rána dorazil do malého újezdního města N., ubytoval se v zájezdním hostinci starověrce Rjabuchina, kde mu za dvacetikopejku za den pronajali světlý a čistý pokojíček pod podmínkou, že kouřit bude chodit ven. Když si odpočinul a vyptal se, kdo je ve zdejšímu újezdu předsedou výkonného výboru újezdního zemstva, bez meškání se vydal pěšky za Gavriilem Petrovičem. Čekaly ho čtyři versty chůze přes kvetoucí louky a mladé háje. Pod oblaky se tetelili a tryskali proudy stříbrně zvučících tónů skřívanci a nad prorážející zelení oraníc vážně a důstojně mávaly křídly vrány.

Bože, žasl tenkrát Ogněv, copak tady pořád dýchají takový vzduch? Nebo to tu tak voní jen dneska na počest mého příjezdu?

V očekávání chladného, oficiálního přijetí vstoupil ke Kuzněcovovým nesměle, se sklopeným zrakem a ostýchavě se potahoval za bradku. Starý pán zprvu vraštil čelo a nemohl pochopit, k čemu by mohl být dobrý tomu mladíkovi a jeho statistice výkonný výbor újezdního zemstva, ale když mu mladý muž obšírně vyložil, co to je statistický materiál a kde se sbírá, Gavriil Petrovič ožil, začal se usmívat a s dětinskou zvědavostí si prohlížel jeho sešity... A týž den navečer už seděl Ivan Alexejevič s Kuzněcovovými u večeře, cítil,

jak mu rychle stoupá do hlavy silný likér, díval se na klidné tváře a lenivé pohyby svých nových známých a po celém těle se mu šířila slastná, ospalá ochablost, při níž se člověku klíží oči, při níž má chuť se protahovat a usmívat. A jeho noví známí si ho dobrácky prohlíželi a vyptávali se, jestli jsou ještě živi jeho rodiče, jaký má měsíční plat, jak často chodí do divadla...

Ogněv vzpomínal i na své cesty po okresech, na pikniky, na rybaření, na to, jak s celou společností navštívil ženský klášter, na převorku Marfu, která obdarovala každého hosta taštičkou z korálků, vzpomínal na nekonečné, vášnivé, čistě ruské spory, při nichž odpůrci s pěnou u úst bouchají do stolu, nechápou a překřikují jeden druhého, aniž si to uvědomují, každou větou odporují sami sobě, přeskakují z jednoho problému na druhý a po dvouhodinové nebo tříhodinové hádce se smíchem zjišťují:

„Čert ví, kvůli čemu jsme se vlastně pustili do téhle hádky! Vždyť jsme začali o voze a skončili o koze!“

„Vzpomínáte si ještě, jak jsem já, vy a doktor jeli na koních do Šestova?“ říkal Ivan Alexejevič Věře už kousek od lesa. „Tenkrát jsme přece potkali toho božího blázna. Dal jsem mu pěták a on se třikrát pokřížoval a hodil můj pěták do žita. Božíčku, já si od vás odvážím tolik dojmů, že kdyby se daly zhmotnit, byl by z nich pěkný valoun zlata! Nepochopím, proč se chytří a citliví lidé tísní v hlavních městech a nejdou žít sem. Copak na Něvském a ve velkých domech je víc prostoru a pravdy než tady? Já jsem stejně odjakživa pokládal ty zařízené pokoje, odshora dolů přečpané malíři, vědci a žurnalisty, za předsudek.“

Asi dvacet kroků od lesa vedl přes cestu malý úzký můstek se čtyřmi sloupky, který při večerních vycházkách sloužil Kuzněcovovým a jejich hostům vždycky za místo krátké zastávky. Kdo si přál, mohl odtud pokoušet lesní ozvěnu a pozorovat, jak se cesta ztrácí v temném průseku.

„Tak už jsme u lávky,“ řekl Ogněv. „Snad abyste se vrátila...“

Věra se zastavila a nadýchlá se.

„Pojďte, sedneme si chvíličku,“ řekla a usedla na sloupek. „Před odjezdem, když se spolu lidi loučí, obyčejně si všichni sedají.“

Ogněv se posadil vedle ní na svůj balík knih a hovořil dál. Věra těžce oddychovala po vytrvalé chůzi a nehleděla na Ivana Alexejiče, nýbrž někam stranou, takže jí neviděl do obličeje.

„Co když se za takových deset let náhodou potkáme,“ pokračoval. „Jací asi budeme? Z vás už bude ctihodná matka rodiny a ze mě autor nějakého ctihodného, nikomu nepotřebného statistického sborníku, tlustého jako čtyřicet tisíc sborníků. Potkáme se a zavzpomínáme si na staré časy. Dneska žijeme pocity současné chvíle, jsme jich plni, vzrušují nás, ale při tom setkání po letech už zapomeneme den a měsíc, ba dokonce i rok, kdy jsme se naposled viděli tady na té lávce. Vy se asi hodně změníte... Slyšíte – změníte se?“

Věra sebou trhla a otočila k němu tvář.

„Co říkáte?“ zeptala se.

„Ale ptal jsem se vás...“

„Promiňte, neslyšela jsem, co jste říkal.“

Až teď si Ogněv všiml, že se Věra změnila. Byla bledá, lapala po dechu a křeč, která jí svírala dech, přecházela i na ruce, na rty, na hlavu a z účesu jí nepadala jedna kadeř jako jindy, nýbrž dvě... Bylo zřejmé, že nechce, aby jí bylo vidět do obličeje, a ve snaze zamaskovat svoje rozčilení, hned si upravovala límeček, jako by ji škrtil u krku, hned si přetahovala svůj červený šátek z jednoho ramene na druhé...

„Není vám chladno?“ zeptal se Ogněv. „Sedět v mlze není zrovna zdravé. Pojďte, doprovodím vás nach Hause.“

Věra mu neodpověděla.

„Co je vám?“ usmál se. „Mlčíte a neodpovídáte mi. Necítíte se dobře nebo se zlobíte? Řekněte!“

Věra si prudce přitiskla dlaň na tvář obrácenou k Ogněvovi a hned ji zas odtrhla.

„To je hrozná situace...“, zašeptala se zmučeným výrazem. „Hrozná!“ „A proč je hrozná?“ podivil se neskrývaně Ogněv a pokrčil rameny. „Co se stalo?“

Věra, stále ještě namáhavě oddechující a trhající rameny, se k němu otočila zády, drahnou chvíli se dívala k nebi a pak řekla:

„Já si s vámi potřebuju pohovořit, Ivane Alexejiči...“

„Poslouchám vás.“

„Asi se vám to bude zdát divné... asi vás to překvapí, ale mně už na ničem nezáleží.“

Ogněv znova pokrčil rameny a čekal, co uslyší.

„Víte...“, začala Věruška se sklopenou hlavou a mnula v prstech bambulku na třepení šátku. „Tak tedy, chtěla jsem... chtěla jsem vám říct... Vám se to bude zdát divné a hloupé, ale já... já už to nevydržím.“

Věřina řeč přešla v nesouvislé koktání a z ničeho nic byla přerušena pláčem. Mladá žena si zakryla tvář šátkem, svésila hlavu ještě níže a usedavě se rozeštkala. Ogněv rozpacitě zakašlal a celý zkoprnělý, protože nevěděl ani co říct, ani co udělat, se bezradně rozhlédl. Nebyl zvyklý na pláč a slzy a sám ucítil svědění v očích.

„Ale prosím vás!“ zakoktal ve zmatku. „Jak si to mám vykládat, Věro Gavrilovno? Drahoušku, vy jste... vy jste nemocná? Nebo vám někdo ukřivdil? Svěřte se mi, třeba bych... třeba bude v mých silách nějak vám pomoci...“

A když si pak ve snaze ji uchlácholit dovolil odtrhnout jí dlaně od tváře, usmála se na něj skrze slzy a vypravila ze sebe:

„Já... já vás mám ráda!“

Tato slova, prostá a obyčejná, byla pronesena prostou lidskou řečí, a přesto se Ogněv v prudkých rozpacích od Věry odvrátil, vstal a po rozpacích pocítil úlek.

Ten lehký smutek, ty hřejivé pocity a sentimentální nálada, důsledek loučení a vypitého likéru, náraz vyprchaly a byly vystřídány nepříjemným pocitem trapnosti. Jako by se v něm něco obrátilo

naruby, plaše se po ní díval a teď, když tím, že mu vyznala lásku, ze sebe shodila nepřístupnost, která tak krášlí ženu, připadala mu náhle jakoby menší, obyčejnější, matnější.

Co se to děje? zhrozil se v duchu. Já ji přece... mám ji snad rád? Nebo nemám? To je oříšek!

Ale ona, když konečně vyslovila to nejdůležitější a nejtěžší, dýchala už lehce a volně. I ona vstala a dívajíc se Ivanu Alexejiči stále do očí, začala rychle a nezkrotně, vášnivě mluvit.

Jako si člověk po náhlém úleku nikdy nedokáže vybavit pořadí, v němž po sobě následovaly zvuky katastrofy, která ho ohromila, ani Ogněv si nevybavuje Věřina slova a věty. Vzpomíná si jen na obsah její řeči, na ni samu a na pocity, které v něm to, co říkala, vyvolalo. Připomíná si jakoby přidušený, vzrušením maličko ochraptělý hlas a neobyčejnou melodičnost a procítěnost její intonace. Plačíc a smějíc se, blýskajíc slzami na řasách mu říkala, že hned od prvních dnů, co ho poznala, ji ohromil svou originalitou, svými rozumovými schopnostmi, dobrýma, moudrýma očima, úkoly a cíli, které si v životě vytyčil, a že se do něho vášnivě, bláznivě a hluboce zamilovala; že když se v létě někdy vrátila ze zahrady do domu a uviděla v předsíni jeho pláštěnku nebo zdálky zaslechla jeho hlas, zamrazilo ji u srdce v předtuše štěstí; kdykoliv zavtipkoval, třeba sebebanálněji, musela se srdečně smát, v každé číslici v jeho sešitech spatřovala něco mimořádně moudrého a velkolepého a jeho sukovice jí připadala krásnější než strom.

Zdálo se, že jak les, tak klubka mlhy a černé strouhy podél cesty ztichly, aby dobře slyšely, ale v Ogněvově duši se dalo něco nedobrého a podivného... Věra byla při svém vyznávání lásky podmanivě půvabná, mluvila hezky a procítěně, on však přitom nepocítoval žádnou slast ani životní radost, jak by byl chtěl, nýbrž jen a jen soucit, bolest a politování, že kvůli němu trpí hodný člověk. Bůh ví, jestli se v něm ozvala knižní moudrost nebo se projevil nepřekonatelný návyk objektivního pohledu, který tak často brání lidem žít,

v každém případě mu Věrino horování a její muka připadaly jako přetvářka, nebyl s to brát je vážně, ačkoliv jeho cit se v něm bouřil a šeptal mu, že všechno to, co tady vidí a slyší, je z hlediska přírody a osobního štěstí závažnější než všechny statistiky, knihy a pravdy... A tak měl na sebe zlost a dával si vinu, ačkoliv nechápal, v čem ta jeho vina vlastně spočívá.

Pocity trapnosti ještě zvyšovalo to, že absolutně nevěděl, co by měl říkat. Ale něco říct musel. Říct rovnou „já vás rád nemám“ neměl odvahu, a říct „ano“ nemohl, protože ať doloval v duši sebevíc, nenacházel tam ani jiskřičku...

Mlčel tedy a ona zatím mluvila dál – že nezná větší štěstí než vidět ho, než jít s ním, třeba hned v této chvíli, kam on bude chtít, než být jeho ženou a pomocnicí, že jestli od ní odejde, zemře steskem.

„Já už tady déle nevydržím!“ tvrdila spínajíc ruce. „Všecko už mě tu omrzelo – domov, tenhle les i tenhle vzduch. Nesnáším ten ustavičný klid, ten život bez cíle, nesnáším zdejší bezbarvé a bledé lidi, kteří si jsou podobní jako kapka kapce! Všichni jsou srdeční, všichni jsou dobří od kosti, protože jsou sytí, protože nestrádají a o nic nezápasí... Ale já toužím právě po velkých vlhkých domech, plných strádání a zvlčilosti z těžké dřiny a bídy...“

I to připadalo Ogněvovi jako přetvářka a znevažování. Když Věra domluvila, pořád ještě nevěděl, co jí odpovědět, ale stále mlčet nemohl, a začal huhlavě koktat:

„Já jsem vám, Věro Gavrilovno, velice vděčný, ačkoliv cítím, že si vůbec nezasluhuji z vaší strany takový... cit. Za druhé jako poctivý člověk musím říct, že... štěstí spočívá na rovnováze... to znamená, když obě strany... milují stejně silně...“

Ale to už se za své koktání zastyděl a zmlkl. Cítil, že se při svém vysvětlování tváří hloupě, provinile a tupě, nepřírozeně upjatě... Věra zřejmě vyčetla z jeho tváře pravdu, protože náhle zvažněla, zbledla a svěsila hlavu.

„Nezlobte se na mne,“ zakoktal Ogněv, neschopný snášet její mlčení. „Vážím si vás tolik, že... mě to bolí!“

Věra se prudce otočila a rychle vykročila nazpátek k domu. Ogněv vykročil za ní.

„Ne, ne, prosím vás!“ odháněla ho Věra jen pohyby dlaně. „Nikam nechod'te, dojdou sama...“

„Ne, to nejde... musím vás doprovodit...“

Ať řekl cokoliv, všechno do posledního slova mu připadalo odpor-
né a tupé. Pocit viny v něm sílil při každém kroku. Měl zlost, zatínal
pěsti a proklínal svou studenost, svou neobratnost před ženami.
Aby se povzbudil, díval se na Věruščinu pěknou postavu, na její
cop, na stopy, které zanechávala na prašné cestě její malá chodidla,
připomínal si její slova i slzy, ale to všechno v něm probouzelo jenom
něhu, ne vášeň.

Ne, láska se přece nedá vynutit! přesvědčoval v duchu sám sebe
a zároveň si říkal: Ale kdy já se zamiluju opravdově? Už mi přece
táhne na třicítku! Lepší ženu, než je Věra, jsem v životě nepoznal
a nikdy nepoznám... Zatracené stáří! Stáří v třicítce! Věra šla před
ním stále rychleji a rychleji, bez ohlížení a se svěšenou hlavou.
Ogněvovi se zdálo, že se samým zármutkem zlomila, zdála se mu
užší v ramenou...

Dovedu si představit, co se v ní teď děje! přemítal, jak tak hleděl
na její záda. jJáká jí je asi hanba, jakou cítí bolest. Že by nejraději
zemřela! Panebože, co v tom je života a poezie, co v tom je smyslu.
Kámen by se ustrnul, ale já... já jsem odporný tupec!

U vrátek na něj Věra vrhla letmý pohled a shrbená, halíc se do
šátku, rychle odcházela po zahradní cestě.

Ogněv osaměl. K lesu se vracel pomalu, co chvíli se zastavoval,
ohlížel se k vrátkům a celým svým zjevem jako by vyjadřoval, že
si není jist sám sebou. Očima hledal na cestě stopy Věruščiných
nohou a nemohl uvěřit, že mladá žena, která se mu tak líbila, mu
před chvílí vyznala lásku a on jí tak trapně a toporně „dal košem“.

Poprvé v životě měl příležitost na vlastní kůži se přesvědčit, jak málo se člověk řídí svou dobrou vůlí, a poznat z vlastní zkušenosti rozpoložení slušného a milého člověka, který proti své vůli způsobuje svému bližnímu kruté a nezasloužené utrpení.

Trýznilo ho svědomí, a když mu Věra zmizela z očí, náhle měl pocit, že ztratil něco nesmírně drahého a blízkého, co už nikdy nenajde. Cítil, že s Věrou mu odešel kus jeho mládí a že chvíle, které tak neplodně utratil, už se nikdy nevrátí.

Když došel k můstku, zůstal stát a zamyslel se. Rád by byl přišel na kloub své zvláštní studenosti. Že příčina není mimo něj, ale přímo v něm, to mu bylo jasné. Upřímně si přiznával, že v jeho případě nejde o chladnost uvážlivou, jíž se tak vychloubají rozumově vyspělí lidé, ani o studenost egoistického hlupáka, nýbrž docela prostě o prostou duševní nemohoucnost, o neschopnost vnímat hlubokou krásu, o předčasné zestárnutí způsobené výchovou, nevybíravým zápasem o krajíc chleba, životem bez domova a bez rodiny.

Z můstku pak pomalu, jako by se mu nechtělo, zamířil do lesa. Tady, kde v husté černé tmě tu a tam ostře svítily skvrny měsíčního světla a kde nevnímal nic než své vlastní myšlenky, vášnivě zatoužil, aby se vrátilo to, co právě ztratil.

Ano, Ogněv si vzpomíná, že se znova vrátil. Pobízeje se vzpomínkami a nutě svou fantazii, aby mu kreslila Věru, rychle kráčel k zahradě. Na cestě ani v zahradě už nebyla žádná mlha a jasný měsíc shlížel z oblohy jako umytý, jedině východ byl zamlžený a pošmourný... Ogněv si vzpomíná na své opatrné kroky, na temná okna, na těžkou vůni otočnicku a rezedy. Přátelsky vrtě ocasem přitočil se k němu starý známý Káro a čichl mu k ruce... Byl to jediný živý tvor, který viděl, jak Ogněv asi dvakrát obešel dům, chvíli postál pod Věřiným temným oknem, a jak potom mávl rukou a s hlubokým povzdechem zamířil ke vrátkům.

Za hodinu už byl v městečku a utrmácený a ubitý se tiskl celým tělem i rozpáleným obličejem na vrata zájezdního hostince a bušil

na ně klepadlem. Někde v městečku se probudil a rozštěkal pes a od kostela, jako v odpověď na Ogněvovo klepání, zazvonili na litinovou desku.

„Touláš se po nocích...“ bručel starověrec hostinský, který mu přišel otevřít v dlouhé, skoro ženské košili.

Ve svém pokoji Ivan Alexejič sklesl na postel a dlouho se díval do okna. Potom pohodil hlavou a začal balit...

Vyšetřovatel

Újezdní lékař a soudní vyšetřovatel jeli jednoho pěkného jarního poledne k pitvě. Vyšetřovatel, muž asi pětatřicetiletý, hleděl zá-
dumčivě na koně a vykládal:

„V přírodě je mnoho záhadného a nejasného, ale i v každodenním životě, doktore, máme často co činit s jevy, které se rozhodně vymykají jakémukoli vysvětlení. Vím třeba o několika případech záhadných a podivných úmrtí, jejichž příčinu by vám objasnili leda spiritisti a mystikové, kdežto střízlivě uvažující člověk jenom nechápavě rozhodí rukama. Například vím o jedné velice inteligentní dámě, která si předpověděla smrt a zemřela bez jakékoliv zřejmé příčiny právě v den, který určila. Prohlásila, že umře tehdy a tehdy, a umřela.“

„Nic se neděje bez příčiny,“ řekl doktor. „Jestliže tu je smrt, musí tu být i příčina. A pokud jde o předpověď, ani bych se moc nedivil. U nás mají všechny dámy a paničky náramné vlohy pro proroctví a předtuchy.“

„Dejme tomu, ale ta dáma, o které mluvím, je docela zvláštní případ. Na její předpovědi a smrti nebylo zhora nic paničkovského ani dámského. Prostě mladá žena, zdravá, chytrá a bez jakýchkoliv předsudků. Měla nesmírně bystré, jasné a čestné oči a otevřenou, rozumnou tvář s lehkým, ryze ruským šibalstvím v pohledu a na rtech. Dámského a paničkovského, chcete-li, na ní bylo jen jedno – její krása. Štíhlá a půvabná jako tahle bříza, kouzelné vlasy! Abych vám ji více přiblížil, připojím ještě, že to byl tvor překypující tou nejnakažlivější veselostí, bezstarostností a tou moudrou, dobrou lehkomyšlností, se kterou se setkáváme jedině u myslících, prostých, veselých lidí. Copak tu může být řeč o mystice, spiritismu, jasnovidectví nebo něčem takovém? To všechno jí bylo pro smích.“

Doktorova bryčka zastavila u studny. Vyšetřovatel i doktor se napili vody, protáhli se a čekali, až kočí napojí koně.

„No, na co vlastně zemřela ta paní?“ zeptal se doktor, když se znova rozjeli.

„Zemřela podivným způsobem. Jednoho krásného dne k ní přijde její muž a říká jí, že by nebylo špatné zjara prodat starou kolesku a koupit místo ní něco zachovalejšího a lehčího a že by neškodilo vyměnit levého náručního a Bobčinského (měl koně toho jména) dát jako prostředního.

Žena ho vyslechla a povídá:

– Dělej, jak myslíš, mně teď na ničem nezáleží. V létě už budu pod drnem.

Muž, to se ví, jen pokrčí rameny a usmívá se tomu.

– To není žert, ujišťuje žena. Říkám ti docela vážně, že brzy umřu.

– Totiž jak brzy?

– Hned po porodu. Porodím a umřu.

Muž nepřikládal jejím řečem žádný význam. Nevěří v žádné předtuchy a navíc dobře ví, že ženy v jiném stavu mívají nejrůznější vrtochy a vůbec mají sklon k pochmurným myšlenkám. Minul den a žena zas, že umře hned po porodu, a to mu tvrdila každý den a on se tomu smál a říkal jí, že je věstkyně a vědma. Blízkost smrti se stala jeho ženě fixní ideou. Když ji muž nechtěl poslouchat, odcházela do kuchyně a hovořila tam o své smrti s chůvou a s kuchařkou.

– Mně už nezbývá mnoho života, milá chůvo. Jen co slehnu, hned umřu. Nerada umírám tak časně, ale co naplat, je to můj osud.

Chůva i kuchařka samozřejmě hned spustily náрек. Jindy za ní přijela popova žena nebo statkářka, a ona si je hned vede stranou a vylévá si duši – zas to samé, že brzy umře. Říkala to velice vážně, s nepříjemným úsměvem, ba se zlým výrazem a nepřipouštěla žádné námitky. Bývala parádnice a elegantní žena, ale teď, s vyhlídkou na brzkou smrt, nechala všeho a byla věčně neupravená. Přestala číst, přestala se smát a snít nahlas... A nejenom to, vypravila se

s tetou na hřbitov a vyhlédla si tam pěkné místo pro svůj hrob, pět dní před porodem sepsala závěť. A nezapomínejte, že to všechno se dalo, ačkoliv se těšila báječnému zdraví a nebyl tu nejmenší náznak nemoci nebo nějakého nebezpečí. Porod je těžká záležitost, někdy i smrtelná, ale u té, o níž vám vyprávím, bylo všechno v nejlepším pořádku a nebyl nejmenší důvod k obavám. Muže celá ta historie nakonec otráвила. Jednou u oběda se rozčilil a zeptal se jí:

- Poslyš, Natašo, kdy už přestaneš s těmi hloupostmi?
- To nejsou žádné hlouposti. Já to myslím vážně.
- Nesmysl! Radím ti, abys přestala takhle vyvádět, nebo ti pak bude samotné trapně.

A to už se schylovalo k porodu. Muž přivezl z města nejlepší porodní bábu. Jeho žena rodila poprvé, ale porod měl naprosto hladký průběh. Když bylo všechno odbyté, přála si rodička uvidět miminko. Podívala se a řekla:

- Tak, a teď můžu umřít.

Rozloučila se s námi, zavřela oči a za půl hodiny odevzdala duši bohu. Do posledního okamžiku byla při vědomí. Bud' jak bud', když jí místo vody přinesli mléko, tiše se zeptala:

- Pročpak mi dáváte místo vody mléko?

Ted' znáte celou tu historii. Přesně jak předpověděla, tak umřela.“
Vyšetřovatel chvíli mlčel, pak vzdychl a řekl:

„A teď mi vysvětlíte, na co umřela? Dávám vám čestné slovo, že to není výmysl, ale skutečný fakt.“

Doktor se zamyšleně zadíval k nebi.

„Měla by se provést pitva,“ řekl pak.

„Proč?“

„Proto, aby se zjistila příčina smrti. Nezemřela přece na svou předpověď. Všecko nasvědčuje tomu, že se otráвила.“

Vyšetřovatel se rychle otočil tváří k doktorovi a zeptal se s přimhouřenýma očima:

„A z čeho vyvozujete, že se otráвила?“

„Nevyvozuju, ale domnívám se. Žila s mužem šťastně?“

„Hm... ne úplně. Nedorozumění se vyskytlo brzy po svatbě. Byla to taková nešťastná shoda okolností. Nebožka jednou přistihla manžela s jistou ženou... Ostatně, záhy mu to odpustila.“

„A co bylo dřív – mužova nevěra nebo myšlenky na smrt?“ Vyšetřovatel se na doktora upřeně zadíval, jako by chtěl uhodnout, proč mu klade tu otázku.

„Počkejte,“ odpověděl až po chvíli. „Počkejte, musím si to vybavit.“ Vyšetřovatel sundal klobouk a zamnul si čelo. „Ano, ano... začala mluvit o smrti právě brzy po tom případě. Ano, ano...“

„Tak vidíte... Všecko nasvědčuje tomu, že se rozhodla hned tenkrát, že se otráví, ale protože nechtěla zároveň zabít i děcko, odložila sebevraždu na potom.“

„To sotva, to sotva... To není možné. Odpustila tenkrát hned.“

„Odpustila velice rychle, to znamená, že si předsevzala něco nedobrého. Novomanželky odpouštějí teprve za dlouhou dobu.“

Vyšetřovatel se nuceně usmál, a aby skryl své příliš zjevné rozčilení, začal si zapalovat cigaretu.

„To sotva, to sotva,“ pokračoval. „Ani ve snu mě nenapadlo, že by něco takového bylo možné... A mimoto... jeho provinění nebylo tak velké, jak se zdá... Dopustil se nevěry takovým podivným způsobem, aniž sám chtěl: vrátil se v noci domů v povznesené náladě, s chutí se pomilovat, a žena je v požehnaném stavu... A v té situaci mu přijde do cesty, že ji čert nevzal, jistá dáma, která přijela na tři dni na návštěvu, povrchní, hloupá a nehezká ženská. Tomu se ani nedá říct nevěra. Žena na to měla stejný názor a rychle... odpustila. Pak už se o tom nikdy nemluvilo.“

„Bez příčiny lidé neumírají,“ řekl doktor.

„To je pravda, jistě, ale přesto... nemohu připustit, že se mohla otrávit. Je to ovšem zvláštní, že jsem dodneška vůbec nepomyslel na možnost takové smrti! A nikdo na to nepomyslel! Všichni byli překvapeni tím, že se splnila její předpověď, a pomyšlení na mož-

nost... takové smrti bylo absurdní... Ostatně není ani možné, že by se byla mohla otrávit! Ne!“

Vyšetřovatel se zadumal. Úvahy o záhadně zesnulé ženě ho nepouštěly ani během pitvy. Zapisoval to, co mu diktoval doktor, a zamračeně přitom vraštil obočí a mnul si čelo.

„A copak existují takové jedy, které usmrcují během čtvrt hodiny, poznenáhlu a docela bezbolestně?“ zeptal se, když doktor otvíral lebku.

„Ano, existují. Například morfium.“

„Hm... To je divné... Vzpomínám si, že jsem u ní něco podobného viděl... Ale to sotva!“

Během zpáteční cesty se vyšetřovatel tvářil ubitě, nervózně si hryzl kníry a hovořil neochotně.

„Pojďte, projdeme se kousek pěšky,“ požádal doktora. „Jsem nasezený až běda.“

Když ušli asi sto kroků, měl doktor dojem, že je vyšetřovatel úplně vyčerpaný, jako by vystupoval na vysokou horu. Zastavil se, upřel na doktora divný, takřka opilý pohled a řekl:

„Bože můj, jestli je vaše domněnka správná, pak je to... pak je to kruté a nelidské! Otrávila se, aby tím zničila druhého! Copak byl prohřešek tak velký? Můj ty bože! Proč jen jste mi předhodil tu zatracenou myšlenku, doktore!“

Vyšetřovatel se zoufale chytil za hlavu a pokračoval:

„Já vám totiž vyprávěl o své ženě, o sobě. Ach bože můj! Jistě, provinil jsem se, urazil jsem ji, ale copak umřít je snazší než odpustit? To je právě ta ženská logika, krutá a nemilosrdná logika. Ale ona byla už tehdy, zaživa, krutá! Ted' si to připomínám! Ted' je mi všechno jasné!“

Vyšetřovatel hovořil a hned krčil rameny, hned se chytal za hlavu. Chvilí se vezl v kočáře, chvíli šel pěšky. Nová myšlenka, kterou mu vnukl doktor, ho, jak se zdálo, ohromila a otrávila; byl rozvrácen, vyčerpan na duši i na těle, a když se vrátili do města, odmítl poobědvat a rozloučil se s doktorem, ačkoliv mu ještě den předtím slíbil, že budou obědvat spolu.

Volod'a

O jedné letní neděli, kolem páté odpoledne, seděl Volod'a, sedmnáctiletý, nevzhledný, neduživý a ostýchavý mládenec, v besídce na letním sídle Šumichinových a užíral se nudou. Jeho pochmurné myšlenky se rozbíhaly třemi směry. Za prvé: zítra, v pondělí, ho čeká zkouška z matematiky; věděl, že nevypočítá-li písemnou úlohu, bude vyloučen, protože opakoval šestou třídu a měl průměrný prospěch dvě celé sedmdesát pět. Za druhé: jeho pobyt u Šumichinových, bohatých lidí počítaných k vyšším kruhům, zraňoval neustále jeho samolibost. Zdálo se mu, že Mme Šumichinová a její neteře se dívají na něho a na jeho mamán jako na chudé příbuzné a příživníky, že mamán pohrdají, že se jí vysmívají. Jednou mimovolně vyslechl, jak Mme Šumichinová vykládala na terase své sestřenici Anně Fjodorovně, že se jeho mamán stále ještě šlechtí a dělá mladou, že nikdy neplatí, co prohraje, že cítí náramnou lásku k cizím botkám a k cizímu tabáku. Každý den zapřísahal Volod'a mamán, aby k Šumichinovým nejezdili, rozbíral, jak ponižující roli u toho panstva hraje, přesvědčoval ji, byl hrubý, ale ona, lehkomyšlná, zhýčkaná žena, která utratila za svůj život dvojí jmění, své i mužovo, a snila jen o vyšších kruzích, nic z toho nechápala a nutila ho, aby s ní jezdil dvakrát v týdnu na nenáviděnou návštěvu.

Za třetí: mladý muž se nemohl ani na chvíli zbavit divného, nepřijemného pocitu, dosud mu zcela neznámého... Měl dojem, že je zamilovaný do Anny Fjodorovny, sestřenice Šumichinových, jež u nich byla na návštěvě. Byla to hlučná, čiperná, usměvavá panička, asi třicetiletá, zdravá, statná, ruměná, s oblými rameny, s kulaťoučkou plnou bradou a věčným úsměvem na tenkých rtech. Nebyla hezká ani mladá, to si Volod'a jasně uvědomoval, ale z nějakého důvodu na ni nemohl nemyslet, nedívat se, jak při kroketu krčí oblá

ramena a napíná záda nebo jak po veselé honičce po schodech se zvrací do křesla s přimhouřenýma očima, těžce oddychujíc, a dělá, jako když něco tísní a dusí její hrud'. Byla vdaná. Její muž, solidní architekt, přijížděl jednou týdně, dosyta se prospal a vracel se zase do města. Volodovi bylo divně od chvíle, když začal toho architekta bez příčiny nenávidět, a měl radost pokaždé, když zase odjížděl do města.

I teď, jak tak seděl v besídce a myslel na zítřejší zkoušku a na mamán, jíž se posmívají, cítil touhu spatřit Ňutu (tak říkali Anně Fjodorovně Šumichinovi), slyšet její smích, šustot jejích šatů... Ta touha se nedala srovnávat s čistou, poetickou láskou, jakou znal z románů a o jaké snil každý večer, když usínal. Byla divná a neurčitá, styděl se za ni a měl z ní strach, jako z něčeho nedobrého a nečistého, co si člověk i pro sebe těžko přiznává...

„Láska to není,“ říkal si. „Jakápak láska k třicetileté a vdané... Je to jen takový flirt... Jen flirt!“

Uvažoval o flirtu a myslel na svou nemožnou plachost, na to, že nemá vousy, ale že je pihovatý a má úzké oči, představoval si sebe vedle Ňuty, viděl, jak to nejde, a honem si v duchu maloval, že je krásný, odvážný, vtipný a oblečený podle poslední módy...

Když byl v nejlepším snění, a shrbený, s pohledem upřeným do země, seděl v temném koutě besídky, uslyšel lehké kroky. Někdo pomalu přicházel po cestičce. Kroky brzy utichly a u vchodu se mihlo něco bílého.

„Je tu někdo?“ zeptal se ženský hlas.

Volod'a ten hlas poznal a polekaně zdvihl hlavu.

„Kdo je tu?“ ptala se Ňuta a už vcházela do besídky. „Ach to jste vy, Volod'o? Co tu děláte? Přemýšlíte? Copak je možné pořád takhle jen přemýšlet, přemýšlet a přemýšlet... Vždyť se z toho zblázníte!“

Volod'a vstal a rozpačitě hleděl na Ňutu. Vracela se z koupání. Přes ramena měla osušku a třecí ručník a pod bílým hedvábným šátečkem na hlavě jí vykukovaly mokré vlasy přiliplé k čelu. Voněla

vlažnou, svěží vůní řeky a levandulového mýdla. Byla zadýchaná chůzí. Horní knoflíček blůzičky měla rozepnutý a mladík viděl její krk i hrud'.

„Pročpak mlčíte?“ zeptala se Ňuta a prohlížela si ho. „To se přece nesluší mlčet, když s vámi mluví dáma. Jaký vy jste medvěd, Volod'o! Pořád jen sedíte, mlčíte, koumáte, jako nějaký filozof. Není ve vás ani kapička života, ani kapička ohně! Jste protiva, namouduši! Ve vašich letech byste měl žít, skákat, bavit se, dvořit se ženám, hořet pro ně!“

Volod'a se díval na osušku, přidržovanou bílou, baculatou rukou, a uvažoval...

„Jako zařezaný,“ žasla Ňuta. „To je k neuvěření... Poslyšte, vzmužte se trochu! No tak, alespoň se usmějte! Fuj, vy filozofe protivný!“ zasmála se. „Ne, Volod'o, víte, proč jste takový medvěd? Protože si nehledíte žen. No, proč si jich nehledíte? Mladé dívky tu sice žádné nejsou, ale brání vám někdo, abyste se dvořil nám, zralým ženám? Proč se nedvoříte třeba mně?“

Volod'a poslouchal a v hlubokém, usilovném přemýšlení si mnul skráň.

„Jen nafoukanci přece s nikým nemluví a vyhledávají samotu,“ vedla si dál svou a odtrhovala mu ruku od skráně. „Jste nafoukanec, Volod'o! Proč se na mě díváte jako kakabus? Podívejte se mi pěkně do očí! No tak, vy medvěde jeden!“

Volod'a se rozhodl promluvit. Pokusil se o úsměv, ale škulbl jen spodním rtem, zamrkal a znova sunul ruku ke skráni.

„Já... já vás miluji!“ vypravil ze sebe.

Ňuta vytáhla údivem obočí a zasmála se.

„Co to slyším?“ zazpívala, jak zpívají operní pěvci, když uslyší nějakou hroznou zvěst. „Jakže to bylo? Co jste to řekl? Řekněte to ještě jednou, ještě jednou...“

„Já... miluji vás!“ opakoval Volod'a.

A docela mimovolně, aniž něco chápal a na něco myslel, pokročil k Ňutě a sevřel její zápěstí. Před očima se mu zatmělo, vyhrkly mu slzy, svět se mu změnil v jediný ohromný provoněný ručník.

„Výborně, výborně!“ slyšel veselý smích. „A proč mlčíte? Chci, abyste mi něco říkal! No tak!“

Protože mu nebránila, aby ji držel za ruku, vzhlédl Volod'a k rozesmáté Ňutině tváří a neohrabaně, tvrdě ji vzal oběma rukama kolem pasu a spojil ruce na jejích zádech. Objímal ji tak oběma rukama kolem pasu a ona si přitom s rukama v týle a ukazujíc jamky na loktech upravovala vlasy pod šátečkem a klidně vykládala:

„Musíte být obratný, něžný, milý a tomu vás naučí jen blízkost ženy, Volod'o! Ale bože, jak se to nehezky, zle tváříte! Musíte mluvit, žertovat... No tak, Volod'o, nebud'te bubák, jste mladý, filozofování vám neuteče. Tak, a teď mě pěkně pusťte. Musím jít. Tak, pusťte mne!“

Lehce se vysmekla z jeho objetí a prozpěvujíc si něco vyšla z besídky. Volod'a osaměl. Přihladil si dlaní vlasy, usmál se a asi třikrát přešel z kouta do kouta. Pak usedl na lavičku a znova se usmál. Hrozně se styděl, styděl se tak, že se až divil, jak hrozně a pronikavě se může člověk stydět. Ze studu se usmíval, něco nesouvislého si šeptal a gestikuloval.

Styděl se za to, že s ním právě jednali jako s chlapečkem, styděl se za svou nesmělost, ale především za to, že se opovážil vzít slušnou vdanou ženu kolem pasu, ačkoliv mu přece k tomu ani jeho stáří, ani jeho vzhled, ba ani společenské postavení nedávaly ani to nejmenší právo.

Vyskočil, vyšel z besídky, ani se nerozhlédl a zamířil hloub do zahrady, dál od domu.

„Jen abychom už jeli odtud!“ chytil se za hlavu. „Bože můj, jen rychle odtud!“

Vlak, kterým měl jet Volod'a s mamán, odjížděl v osm hodin čtyřicet minut. Do odjezdu zbývaly ještě asi tři hodiny, ale s radostí by byl vyrazil na nádraží hned teď a nečekal na matku.

Před osmou zamířil k domu. Celý jeho vzhled prozrazoval pevné rozhodnutí: ať bude, co bude! Byl rozhodnut vejít sebevědomě, dívat se přímo, mluvit nahlas, na nic se neohlížet.

Prošel přes terasu a velký sál do salónu a tam se zastavil, aby si oddechl. Bylo tam jasně slyšet, jak vedle v jídelně pijí čaj. Mme Šumichinová, maman a Ňuta o něčem se smíchem rozprávěly.

Volod'a zbystřil sluch.

„Jen si to představte!“ vykládala Ňuta. „Nechtěla jsem věřit svým očím! Když mi začal vyznávat lásku, a dokonce mě, považte, vzal kolem pasu, prostě jsem ho nepoznávala. A víte, že má něco do sebe? Když mi vyznával lásku, měl ve tváři cosi zvířecího jako nějaký Čerkes.“

„Skutečně?“ zaúpěla maman v záchvatu smíchu. „Skutečně? Jak mi připomíná jeho otce!“

Volod'a se otočil na podpatku a vyběhl nazpátek na čerstvý vzduch.

Jak si jen mohou o tom takhle vyprávět! sepjal umučeně ruce a zděšeně obrátil oči k nebi. Vykládají si to nahlas, chladnokrevně. A maman se smála... maman! Bože můj, proč jsi mi dal takovou matku? Proč?

Ale nebylo zbytků, do domu musel. Prošel asi třikrát hlavní cestičkou, trochu se uklidnil a vešel do domu.

„Pročpak jste se opozdil k čaji?“ zeptala se přísně Mme Šumichinová.

„Promiňte, já... já už musím k vlaku,“ zakoktal se sklopeným zrakem. „Maman, už je osm!“

„Jed' sám, milánku,“ pravila unaveně maman. „Zůstanu na noc u Lili. Sbohem, miláčku... Ukaž, udělám ti křížek!“

Pokřičovala syna a řekla Nutě francouzsky:

„Je trochu podobný Lermontovovi... Nezdá se vám?“

Aniž se na někoho podíval, dal Volod'a všem sbohem a vyšel z jídelny. Za deset minut už byl na cestě k nádraží a bylo mu dobře. Teď už necítil ani hrůzu, ani stud, už se mu dýchalo lehce a volně.

Asi půl kilometru před stanicí si sedl na kámen u cesty a zadíval se na slunce, už víc než z poloviny schované za náspem. Kdesi na stanici už rozsvítili, zablikalo osamělé, nezřetelné zelenavé světýlko, ale vlak nebyl ještě v dohledu. Volodovi bylo hezky, jak tak nehybně seděl a pozoroval, jak se ponenáhlu šerí. A zšeřelá besídka, kroky, vůně řeky, smích i objetí, to všecko vyvstalo úžasně jasně v jeho fantazii a už to nebylo tak děsné a smrtelně vážné jako předtím...

Hlouposti... Neodtáhla ruku a smála se, když jsem ji držel kolem pasu, uvažoval, to znamená, že se jí to líbilo. Kdyby jí to bylo odpor-
né, byla by se rozzlobila...

A už dostával zlost, že byl tam v besídce tak nesmělý! Začal litovat, že tak hloupě odjíždí, a byl přesvědčen, že kdyby se ta příležitost opakovala, díval by se na věci prostěji a odvážněji.

A nebylo by tak těžké najít znova příležitost. U Šumichinových se obvykle dlouho po večeri procházejí. Jestli půjde s Ňutou na procházku do temné zahrady, tak – může být lepší příležitost?

Vrátím se, řekl si, a pojedu ranním vlakem... Řeknu, že jsem zmeškal.

A vrátil se... Mme Šumichinová, mamán, Ňuta a jedna z neteří seděly na terase a hrály vint. Když vyslechly Volodovu lež, že zmeškal vlak, projevily obavu, aby zítra nepřišel pozdě ke zkoušce, a poradily mu, aby si přivstal. Celou dobu, co hrály, seděl stranou, díval se toužebně na Ňutu a čekal...

V hlavě už měl plán: přiblíží se k ní v šeru, vezme ji za ruku a pak ji obejmě. Mluvit při tom nemusí, oběma bude všecko jasné i bez řečí.

Jenže dámy nešly po večeri na procházku, ale pokračovaly ve hře. Hrály do jedné v noci a pak se rozešly spát.

To to dopadlo, ukládal se Voloda nazlobeně do postele. Počkám do zítřka... A zítra zase v besídce. Nevadí...

Nesnažil se usnout, ale seděl v posteli, objímal si rukama kolena a přemítal. Pomyšlení na zkoušku se mu protivilo. Pro sebe už

rozhodl, že bude vyloučen a že na tom není nic hrozného. Naopak, všechno bude přímo báječné. Zítra bude volný jako pták, obleče si normální šaty, bude veřejně kouřit, dojíždět sem a dvořit se Nutě, kdy se mu zachce; už nebude student, ale „mladý muž“. A i to ostatní, čemu se říká kariéra a budoucnost, je tak jasné: odslouží si rok jako dobrovolník u telegrafistů a pak půjde do lékárny, kde to dotáhne na provizora... cožpak je to špatné postavení? Seděl tak a přemítal hodinu, dvě hodiny...

Když šlo na třetí a už svítalo, vrzly opatrně dveře a do pokoje vešla mamán.

„Ty nespíš?“ zeptala se uzívaně. „Spi, spi, nebudu tě rušit... Jen co najdu kapky...“

„Nač je potřebujete?“

„Chudinka Lili má zase křeče. Spi, dítě, zítra máš zkoušku...“

Vzala ze skříňky jakousi lahvičku, přečetla si u okna nápis na štítku a odešla.

„Marie Leont'jevno, to nejsou ty kapky!“ zaslechl Volod'a za chvíli ženský hlas. „Tohle jsou valeriánské a Lili chce morfin. Váš syn už spí? Poproste ho, ať je najde...“

To mluvila Ňuta. Volod'u zamrazilo. Rychle na sebe natáhl kalhoty, přehodil si přes ramena plášť a šel ke dveřím.

„Rozumíte? Morfin,“ vysvětlovala Ňuta potichu. „Je to asi napsáno latinsky. Vzbud'te Volod'u, on je najde...“

Mamán otevřela dveře a Volod'a spatřil Ňutu. Byla ve stejné blůzičce jako byla na plovárně. Vlasy měla neupravené, rozházené po ramenou, rysy ospalé, nezřetelné v časném rozbřesku...

„Hleďme, Volod'a nespí...,“ řekla. „Volod'o, buďte tak milý a podívejte se ve skříni po morfinu! Je to soužení s Lili... Pořád něco má.“

Mamán cosi zabreptala, zívla a odešla.

„Tak, hledejte,“ řekla Ňuta. „Nestůjte a dělejte!“

Volod'a šel ke skřínce, klekl si u ní a začal přebírat lahvičky s léky. Ruce se mu třáslly a v prsou, v břiše a ve všech útrokách jako by

se mu přelévaly chladné vlny. Dusil se zápachem éteru, karbolky a různých bylin, které bez ladu a skladu třesoucím se rukama přemísťoval a rozsypával, a točila se mu hlava.

Maman myslím odešla, říkal si. To je dobře... to je dobře...

„Tak bude to?“ optala se Ňuta a protahovala každou hlásku.

„Hned... Tohle bude asi morfin,“ řekl Volod’a, který rozluštil na jednom štítku nápis morph... „Prosím!“

Ňuta stála ve dveřích, jednou nohou na chodbě a druhou v pokoji. Pořád se jí nedařilo upravit si neposlušné, dlouhé, husté vlasy. Roztržitě se dívala na Volod’u. Ve volné blůzce, ospalá, s rozčuchanými vlasy, v šerosvitu, jímž naplňovalo pokoj světlé, ale sluncem ještě neozářené nebe, připadala Volod’ovi okouzující, rozkošná... Okouzlený a rozechvělý, plný sladkých vzpomínek na to, jak objímal to čarovné tělo v besídce, jí podal kapky a řekl:

„Vy jste tak...“

„Co to říkáte?“

Vkročila do pokoje.

„Co říkáte?“ přeptala se s úsměvem.

Volod’a se na ni mlčky díval a pak ji vzal, jako předtím v besídce, za ruku... Ona na něho hleděla s úsměvem a čekala, co bude dál.

„Miluji vás,“ zašeptal.

Přestala se usmívat a řekla po kratičké úvaze:

„Počkejte, myslím, že někdo jde. Ach, mám to soužení se studenty!“ hovořila tlumeně, šla ke dveřím a vyhlédla na chodbu. „Ne, nikdo tu není...“

Vrátila se...

Volod’ovi zatím splynulo všecko – pokoj, Ňuta, úsvit i on sám – v moře pronikavého, neobyčejného a dosud nepoznaného štěstí, za něž je možno dát celý život, pro které je možno přestát muka pekelná. Ale už za půl minuty se to zase rozptýlilo. Volod’a viděl její plnou, nehezkou tvář staženou výrazem odporu, a sám pocítil náhlou nechut’ k tomu, co se zběhlo.

„Já už musím jít,“ řekla Ňuta a štítivě si ho prohlížela. „Vy škaredé, ubohé... fuj, odporné štěně!“

Jak neslušné se mu zdály teď její rozpuštěné vlasy, volná blůza, její kroky i hlas!

Odporné štěně... přemítal, když odešla. Má pravdu, jsem odporný... Všechno je odporné!

Venku už vyšlo slunce, hlasitě zpívali ptáci, ze zahrady bylo slyšet kroky zahradníka a vrzání jeho kolečka... A za chvíli se ozvalo bučení krav a pastýřská píšťala. Jasné sluneční světlo a jaré zvuky hovořily o tom, že někde na tomhle světě se žije čistě, bez poskvrny, poeticky. Ale kde? To Volod'ovi nikdo neřekl, ani mamán, ani nikdo z lidí kolem něho.

Když ho sluha budil k rannímu vlaku, dělal, že spí...

Hrom do něj! K čertu se vším, řekl si.

Vstal v jedenáct. Když se česal před zrcadlem, pomyslel si při pohledu na svou nehezkou tvář, bledou z nevyspání:

Měla docela pravdu... Odporné štěně.

Když ho spatřila mamán a zděsila se, že není u zkoušky, řekl:

„Zaspal jsem, mamán... Ale nebojte se, ukážu jim lékařské vysvědčení.“

Mme Šumichinová a Ňuta se probudily v jednu. Volod'a slyšel, jak si Mme Šumichinová hlučně otevřela okno, jak na její silný hlas odpovídá Ňuta hlasitým smíchem. Viděl, jak se otevřely dveře a jak se ze salónu vyrojila dlouhá řada neteří a příživnic (mezi posledními vyšla i mamán), mihla se mu i umytá, usměvavá tvář Ňutina a zároveň s ní černé obočí a vousy architekta, který právě přijel.

Ňuta měla na sobě šaty maloruského střihu, které jí vůbec nešly a v kterých vypadala nevábne; architekt banálně a nechutně vtipkoval; v karbanátkách, které podávali k snídani, bylo příliš cibule – to byly Volod'ovy dojmy. Měl také pocit, že se Ňuta naschvál hlasitě směje a natáčí směrem k němu, aby mu dala najevo, že si na to, co

bylo v noci, ani nevzpomene a že vůbec nebere na vědomí přítomnost odporného štěněte u stolu.

Ve čtyři hodiny jeli s mamán na stanici. Nechutné vzpomínky, probdřená noc, hrozící vyloučení z gymnázia, výčitky svědomí, z toho všeho se v něm nyní probouzela těžká, chmurná zloba. Díval se na ostrý profil mamán, na její drobný nosík, na její nepromokavý plášť, který dostala od Ňuty, a hudoval:

„Nač se pudrujete? Cožpak se to hodí ve vašich letech? Děláte se krásnou, neplatíte prohry, kouříte cizí tabák... hnusí se mi to! Nemám vás rád... Nemám!“

Urážel ji a ona se vylekaně rozhlížela malýma očkama, spínala drobné ruce a vyděšeně šeptala:

„Co to říkáš, miláčku? Můj ty bože, vždyť tě uslyší kočí! Mlč, nebo tě uslyší kočí! Slyší všechno!“

„Nemám vás rád... a nemám!“ pokračoval udýchaně. „Jste nemravná, necitelná... Nesmíte nosit tenhle plášť! Slyšíte? Nebo ho roztrhám na kusy...“

„Pamatuj se, dítě!“ zaštkala mamán. „Kočí tě uslyší!“

„Kam se podělo otcovo jmění? A kam vaše peníze? Všechno jste prohýřila! Za svou chudobu se nestydím, ale za to, že mám takovou matku... Červenám se pokaždé, když se mě kamarádi na vás ptají.“

Vlakem byly do města dvě stanice. Volodě stál celou jízdu na plošině a třásl se jako osika. Nechtělo se mu do vagónu, protože tam seděla matka, kterou nenáviděl. Zrovna tak nenáviděl sebe, průvodčí, kouř z lokomotivy, chlad, jemuž připisoval svou třesavku... A čím hůř mu bylo, tím naléhavěji cítil, že někde tady, na světě, se žije i životem čistým, ušlechtilým, vroucím, jemným, plným lásky, laskavosti, radosti, hojnosti... Cítil to a tesknil tolik, že jeden cestující se mu pozorně podíval do tváře a zeptal se:

„Vás asi bolí zuby?“

Ve městě bydleli mamán a Volodě u Marji Petrovny, šlechtičny, která pronajímala svůj velký byt podnájemníkům. Mamán měla

pronajaté dvě místnosti: v jedné, s okny, postelí a dvěma obrazy v pozlacených rámech na stěně bydlela ona, kdežto sousední, malou a temnou, obýval Volod'a. Měl tam pohovku, na které spal, a jinak už ani kus nábytku; zbytek místnosti byl zastavěn koši se šatstvem, krabicemi na klobouky a všelijakým harampádím, se kterým se mamán z nějakého důvodu nemohla rozloučit. Úlohy psal Volod'a v matčině pokoji nebo v „hale“, jak se říkalo velké místnosti, v níž se scházeli všichni nájemníci k obědu a kde trávili večery.

Když přišli domů, lehl si na pohovku a hodil přes sebe pokrývku, aby se zbavil třasu. Při pohledu na krabice, na košíky a na všecko to harampádí si připomněl, že nemá vlastní pokoj, žádný kout, kam by mohl utéci před mamán, jejími hosty a hlasy, které sem právě zaléhaly z haly; taška a všelijak poházené knihy mu připomněly zkoušku, ke které se nedostavil. Docela nevhodně si náhle vzpomněl na Menton, kde byl se svým zesnulým otcem jako sedmiletý hošík, upamatoval se na Biarritz i na dvě anglická děvčátka, s nimiž běhal po písku... Byl by si rád obnovil v paměti barvu nebe i oceánu, výšku vln i svou tehdejší náladu, ale to se mu nepodařilo, jen anglické holčičky se kmitly fantazií jako živé, kdežto všecko ostatní se pomíchal a neladně rozplynulo...

Ne, tady je zima, pomyslel si Volod'a, vstal, vzal si plášť a šel do haly.

V hale pili čaj. U samovaru seděla trojice: mamán, stará učitelka hudby s želvím skřipcem a Augustin Michajlovič, už starší, tlustý Francouz, zaměstnaný v továrně na parfém.

„Dnes jsem vůbec neobědvala,“ vykládala mamán. „Měli bychom poslat služku pro chleba.“

„Duňašo!“ vykřikl Francouz.

Zjistili, že služku už někam poslala domácí.

„Och, to nemá žádný význam,“ prohlásil Francouz a líbezně se usmál. „Hned doskočím pro chleba sám. Och, to nevadí!“

Položil svůj tlustý, páchnoucí doutník na viditelné místo, nasadil si klobouk a odešel. Po jeho odchodu začala mamán líčit učitelce hudby, jak byla na návštěvě u Šumichinových a jak si jí tam hleděli.

„Lili Šumichinová je totiž naše příbuzná...“ vykládala. „Její nebožtík manžel, generál Šumichin, byl bratranec mého muže. Ona sama je rozená baronesa Kolbová...“

„Mamán, to není pravda,“ řekl podrážděně Volod’a. „Nač lhát?“

Dobře věděl, že mamán mluví pravdu; v jejím vyprávění o generálu Šumichinovi a o rozené baronese Kolbové nebylo vymyšlené ani slovo, ale on měl přesto pocit, že lže. Lež čišela ze způsobu jejího hovoru, z výrazu její tváře, z jejího zevnějšku, ze všeho.

„Lžete!“ opakoval Volod’a a udeřil tak silně pěstí do stolu, že zadrnčelo všechno nádobí a mamán vyšplíchl čaj. „Nač vyprávíte o generálech a baronesách? To všechno je lež!“

Učitelka hudby zrozpačitěla a začala kašlat do kapesníku, jako by jí zaskočilo, kdežto matka se rozplakala.

Kam odejít? uvažoval Volod’a.

Na ulici už byl. Jít za kamarády se styděl, znova si nevhodně vzpomněl na ta dvě anglická děvčátka... Prošel se z rohu do rohu po hale a vešel do pokoje Augustina Michajloviče. Čpělo to v něm silně éterovým olejem a glycerínovým mýdlem. Stůl, a dokonce i židle byly plné lahviček, skleniček a pohárků s různobarevnými tekutinami. Volod’a vzal ze stolu noviny, rozložil je a přečetl si záhlaví: Figaro. Noviny pronikavě a příjemně voněly. Pak zdvihl revolver, který ležel na stole.

„Tak už se uklidněte a neberte si to tak k srdci,“ utěšovala ve vedlejším pokoji učitelka hudby mamán. „Vždyť je tak mladý! V jeho letech si mladí lidé vždy příliš dovolují. S tím se musíte smířit.“

„Ne, Jevgenie Andrejevno, je příliš zkažený!“ říkala mamán zpěvavě. „Nemá nikoho nad sebou a já jsem slabá a nic s ním nesvedu. Jsem tak nešťastná!“

Volod'a si vložil hlaveň revolveru do úst, nahmatal něco jako kohoutek či spoušť a stiskl prstem... Nahmatal ještě jiný výčnělek a znova stiskl. Pak vyňal hlaveň z úst, utřel ji do šosu pláště a prohlédl si zámek. Dosud nikdy v životě nevzal do ruky zbraň...

Tohle je asi třeba natáhnout... dohadoval se. Ano, nejspíš...

Do haly vešel Augustin Michajlovič a se smíchem začal o něčem vyprávět. Volod'a vložil hlaveň zpátky do úst, skousl ji mezi zuby a stiskl cosi prstem. Zazněl výstřel... Něco udeřilo Volod'u se strašnou silou do týla a on upadl na stůl, tváří přímo do skleniček a lahviček. Pak spatřil, jak ho jeho nebožtík otec, v cylindru s širokou černou stuhou, v kterém chodil v Mentonu, když nosil smutek po jakési dámě, uchopil oběma rukama a oba padali do nějaké hrozně tmavé, hluboké propasti.

A pak se všechno rozmazalo a zmizelo...

V kůlně

Šlo na desátou. Kočí Štěpán, domovník Michajlo, Štěpánův vnuk Aljoška, který přijel k dědovi na návštěvu ze vsi, a podomní slanečkář Nikandr, sedmdesátiletý stařík, přicházející na statek každý večer, seděli kolem lucerny ve velké kůlně na kočáry a hráli karty. Dokořán otevřenými dveřmi bylo vidět celý dvůr, velký dům, kde bydleli páni, vrata, sklepy, budku domovníka. Všecko bylo ponořené do tmy, jen čtyři okna jednoho z přístavků obývaných nájemníky jasně zářila. Stíny kočárů a saní s ojei trčícími vzhůru se táhly od stěn ke dveřím, protínaly se se stíny, které vrhala lucerna a hráči, tetelily se... Za tenkou přepážkou, která dělila kůlnu od maštale, byli koně. Do vůně sena šířil starý Nikandr nepříjemný rybí zápach.

Hráli na krále a král vyšel na domovníka. Zaujal tedy pózu příslušející podle jeho názoru králi a hromově se vysmrkal do červeného kostkovaného kapesníku.

„Ted'ka srazím hlavu, komu budu chtít,“ prohlásil.

Aljoška, asi osmiletý chlapec s blondátou, dávno nestříhanou hlavou, kterému král unikl o pouhé dva štychy, loupł po domovníkovi nazlobeně a závistivě očima a zatvářil se jako kakabus.

„Aha, dědo, musím vynášet podle tebe,“ díval se koumavě do karet. „Já vím, ty máš bubnového svrška.“

„Nono, hlupáčku, nech toho rozumování a hraj!“

Aljoška nesměle vynesl bubnového spodka. V té chvíli se dvorem rozlehlo zazvonění.

„Ech, zatracený dílo,“ zabručel domovník a zvedal se. „Hej, králi, otevř vrata!“

Když se za chvíli vrátil, Aljoška byl už princ, slanečkář voják a kočí sedlák.

„Je to nalevačku,“ řekl domovník a znova se usazoval ke kartám. „To jsem pouštěl ven doktory. Nevytáhli ji...“

„Kdepak taky! Zbůhdarma mu jen rozvrtali mozek. Jak je kulka v hlavě, tak jsou doktoři takhle krátký.“

„Je pořád bez sebe,“ pokračoval domovník. „Nejspíš umře. Aljoško, ty prevíte, nekoukej do cizejch karet, nebo ti dám za uši! Tak doktoři ven, a jeho rodiče sem... jedním vrzem. Nářku a pláče, co vám mám povídat! Měli prej jen jeho jedinýho... To je neštěstí!“

Všichni až na Aljošku zabraného do hry se podívali po jasně zářících oknech v přístavku.

„Zeitra nás volají na komisařství,“ řekl domovník. „K vejslechu... Ale co já o tom vím? Copak jsem to viděl? Dneska si mě ráno zavolal a povídá, hod' mi tohle do schránky. Ale měl oči rudý jako od pláče. Žena ani děti nebyly doma, byly na procházce. A co jsem byl s tím dopisem, vypálil si tedy z revolveru do spánku. Vráťm se, a jejich kuchařka už lamentuje na celej dvůr.“

„Takovej hřích!“ řekl chraptivým hlasem slanečkář a zavrtěl hlavou. „Takovej hřích spáchat!“

„Ze samý učenosti,“ řekl domovník a shrábl štych. „Pomát se mu z toho rozum. Někdy seděl celou noc a psal a psal... Tak vynášej, sedláče!... Ale byl to hodnej pán. Plet' bílá a vlasy jako uhel, urostlej... Spořádaněj nájemník.“

„Prej má v tom všem prsty ženská,“ řekl kočí a zvučně přebil trumfovou devítkou bubnového krále. „Prej se zamiloval do jiný a vlastní se mu omrzela... To známe.“

„Král se zlobí!“ řekl domovník.

Vtom se venku znova rozlehlo zvonění. Rozzlobený král si zlostně uplivil a vyšel na dvůr. V oknech přístavku se začaly míhat stíny, jako by se tam dali do tance. Na dvoře se ozval rozčilený hovor a chvatné kroky.

„To budou zasej doktoři,“ řekl kočí. „Náš Michajlo se ulítá.“

Na okamžik všechno přehlušil divný zvuk, jako když zavyje pes. Aljoška se polekaně podíval po dědovi, potom po oknech a řekl:

„Včera u vrat mě pohladil a prej, chlapče, odkudpak jsi? Dědo, kdo to tak zavyl?“

Kočí neodpověděl a poopravil plamínek v lucerně.

„Je s ním konec,“ řekl po chvíli a zív. „S ním a s jeho dětma taky. Jeho děti teďka budou mít nadosmrti cejch.“

Domovník se vrátil a zasedl k lucerně.

„Umřel!“ řekl. „Už poslali do chudobince pro báby.“

„Dej mu pánbůh království nebeské!“ zašeptal kočí a pokřižoval se.

Aljoška se podle jeho příkladu pokřižoval také.

„Takovej se nesmí žehnat božím slovem,“ řekl slanečkář.

„Jak to?“

„Je to hřích!“

„Pravdaže,“ přitakal domovník. „Jeho duše teďka letí šupem do pekla, rovnou k satanášovi.“

„Velkej hřích,“ opakoval slanečkář. „Takovej se nesmí pohřbívát ani se za něj modlit. Dočista nic, jako když uvidíš zdechlinu.“

Slanečkář si nasadil čepici a vstal.

„To mladší syn naší milostpaní generálový zrovna tak,“ řekl a narazil si víc čepici. „Tenkrát jsme ještě byli nevolníci. Tak její mladší si taky ze samý učenosti vypálil kulku do úst. A na to je zákon, že se takovej musí pochovat bez popa a bez zádušní mše, za hřbitovní zdi, jenže milostpaní, aby jako nepřišla do řečí, podmázla policajty i doktory a dostala od nich černý na bílým, že to udělal v horečce, že jako nebyl při smyslech. Za peníze jde všechno. Tak ho teda pochovali ve vší počestnosti, s popama, s muzikou, a uložili ho u kostelní zdi, protože nebožtík generál ten kostel postavil za vlastní peníze a leželo tam celý jeho příbuzenstvo. Tak vám, lidičky, uběhne měsíc, uběhne druhej, a nic. Začne třetí měsíc a milostpaní přijdou ohlásit, že tu jsou z kostela kostelníci. Copak chtějí? Zavedli je k ní, a oni před ní padnou na kolena: My už dál na tom místě nebudeme, Excellence. Najděte si jiný kostelníky, ale nás

proboha propustte!... A pročpak? na to generálová. A oni: Protože to není k vydržení. Váš synáček celý noci u kostela skučí a nařiká.“

Aljoška sebou trhl a přitiskl obličej na dědova záda, aby neviděl ta okna.

„Milostpaní nechtěla nejdřív ani slyšet,“ pokračoval slanečkář. „To všechno máte vy, obyčejní lidi, z prostomyslnosti. Mrtvej člověk nemůže skučet. Za nějakej čas u ní byli kostelníci znova a s nima dáček. Tak dáček teda taky slyšel, jak tamten skučí. To už milostpaní viděla, že je zle. Zavřela se s kostelníkama v ložnici a povídá, tu máte, přátelé, pětadvacet rublů, a za ty peníze v noci, tak aby to nikdo neviděl a neslyšel, mýho nešťastnýho syna vykopejte a zahrabte ho, povídá, za zdí. A to se ví, nalila jim i štamprlátka... No, kostelníci to udělali. Deska s nápisem je na kostele doted'ka, ale on, generálskej syn, leží za zdí... Bože, odpusť nám hříšným naše viny!“ vzdychl slanečkář. „V celým roce je jenom jedinej den, kdy se člověk smí za takovýho pomodlit – sobota před svatodušními svátky. Žebrákům se za ně almužna dávat nesmí, to by byl hřích, ale krmit ptáky za klid jejich duše se smí. Milostpaní chodila každej třetí den na rozcestí a krmila ptáky. Až se jednou na rozcestí z ničeho nic objeví černej pes, chňap po chlebě a je pryč... Nemusím vám povídat, co to bylo za psa. Generálová z toho potom dobřejch pět dní byla celá špatná, nejedla a nepila... Každou chvíli padla na zahradě na kolena a modlila se a modlila... Tak sbohem, lidi, opatruj vás pánbůh a královna nebeská. Pojdme, Michajluško, otevřeš mi vrata.“

Slanečkář a domovník vyšli ven. Kočí s Aljoškou vyšli také, aby nezůstali v kůlně sami.

„Tak to vidíš, člověk byl a najednou není!“ řekl kočí dívaje se k oknům, ve kterých se pořád míhaly stíny. „Dneska ráno chodil tady po dvoře, a teď už je v pánu.“

„Přijde čas a umřem i my,“ ozval se domovník odcházející se slanečkářem, a oba už se ztratili ve tmě.

Kočí a za ním i Aljoška se nesměle přiblížili k ozářeným oknům. Velice bledá paní s velkýma uplakanýma očima a šedovlasý solidní

pán sestrkovali uprostřed světnice dva hrací stolky, nejspíš aby na ně mohli položit nebožtíka. Na zeleném sukňě stolů byly ještě zřetelné číslice napsané křídou. Kuchařka, která ráno pobíhala po dvoře a naříkala, teď stála na židli na špičkách a snažila se zakrýt prostěradlem zrcadlo.

„Co to dělají, dědo?“ zeptal se šepem Aljoška.

„Teď ho položí na stoly,“ odpověděl kočí. „Jdem, chlapče, je čas na kutě.“

Kočí s Aljoškou se vrátili do kůlny. Pomodlili se, vyzuli se z botek. Štěpán se složil v koutě na podlaze, Aljoška v saních. Dveře kůlny už byly zavřené a zhasnutá lucerna pronikavě čpěla čoudem. Za nějakou chvíli zvedl Aljoška hlavu a rozhlédl se kolem sebe; škvírami ve dveřích prosvítala zář pořád těch čtyř oken.

„Dědo, já se bojím!“ řekl.

„Ale no tak! Spi, spi...“

„Copak neslyšíš? Já se bojím!“

„A čeho se bojíš? To jsi chlap?“

Chvíli bylo ticho.

Najednou Aljoška vyskočil ze saní a s hlasitým pláčem přeběhl k dědovi.

„Co to děláš? Co je ti?“ polekal se kočí a už také vstával.

„Vyje!“

„Kdo vyje?“

„Hrozně vyje, dědo... Slyšíš?“

Kočí chvílku poslouchal.

„To tam tak naříkají,“ vysvětlil. „Jsi ty ale blázínek. Ze zármutku naříkají.“

„Já chci domů...“, nepřestával vzlykat vnuk a celý se třásl. „Dědo, odjedeme do vsi k mamince. Vid', dědoušku, že odjedeme, pánbůh ti za to sešle království nebeské!“

„Ty blázne jeden! Bud' už zticha, mlč! Rozsvítím lucernu... Blázne jeden!“

Kočí nahmatal sirky a zapálil lucernu. Ale světlo Aljošku neuklidnilo.

„Dědo Štěpáne, odjedeme domů!“ žadonil s pláčem. „Já se tu bojím... íí, já se hrozně bojím! Proč jsi mě bral ze vsi, ty sakramente!“

„Kdo že je sakrament? Copak se vlastnímu dědovi smějí zbůhdarma říkat takový slova? Že ti nařežu!“

„Nařež mi, dědečku, seřež mě jak žito, ale odvez mě domů k mamince, buď tak moc hodný!“

„No tak přece, vnoučku, no tak!“ zašeptal laskavě kočí. „Neboj se... Mně je samotnému úzko... Pomodli se hezky!“

Vrzly dveře a v nich se objevila hlava domovníka.

„Nespíš, Štěpáne?“ zeptal se. „Já toho dneska moc nenaspím,“ řekl a vešel dovnitř. „Celou noc abych otvíral a zavíral vrata... Pročpak pláčeš, Aljoško?“

„Bojí se,“ odpověděl za vnuka kočí.

Krátce se zas ozval kvílivý zvuk. Domovník řekl:

„Pláčou. Matka tomu pořád nemůže uvěřit... Naříká až běda!“

„Otec je tu taky?“

„Taky. Ale ten nic. Sedí v koutku a mlčí. Děti odnesli k příbuznejm... Co říkáš, Štěpáne? Nehodíme si dudáčka?“

„Tak pojd,“ souhlasil kočí a podrbal se. „A ty, Aljoško, si pěkně lehni a spi. Za chvílku budeš ženich, a brečíš jako zjednanej. Jdi hezky, vnoučku, jdi!“

Přítomnost domovníka Aljošku uklidnila. Váhavě odešel k saním a lehl si. Než usnul, slyšel hlasitý šepot.

„Přebíjím a příkládám!“ hlásil děda.

„Přebíjím a příkládám!“ hlásil jako ozvěna domovník.

Ze dvora se ozvalo zazvonění, pak vrzly dveře a také jako by řekly: „Přebíjím a příkládám!“ Když Aljoška uviděl ve snu milostpána a když vyděšený jeho očima s pláčem vyskočil, bylo už ráno, děda chrápal a kůlna už se nezdála hrozná.

Píšťala

Uondaný dusnem smrkového houští, plný pavučin a jehličí, se prodíral k okraji lesa s puškou v ruce správce Děment'jevova statku Meliton Šiškin. Jeho Damka, kříženec voříška se setrem, hubená jako lunt a březí, mokrý ocas stažený mezi nohy, se vlekla za pánem a hleděla, aby si nepopíchala čenich. Ráno za nic nestálo, bylo pošmourno. Ze stromů obalených řídkou mlhou a z kapradí cákaly těžké krůpěje, lesní vlhko ostře čpělo hnilobou.

Vpředu, kde houští končilo, stály břízy a mezi jejich kmeny a větvemi prosvítala zamlžená dálka. Za břízami kdosi hrál na pastýřskou píšťalu vlastní výroby. Hráč foukal jen pět šest tónů, líně je protahoval a nesnažil se spojit je v melodii. Přesto bylo v jeho pískání cosi drsného a nezvykle smutného.

Když houština zřídla a smrčí už se začalo mísit s břízkami, uviděl Meliton stádo. Koně, krávy a ovce se spoutanýma nohama se potulovali mezi křovím, očichávali lesní trávu a nohama s praskotem lámali větvičky. Na kraji lesa stál opřený o mokrou břízku pasák – vychrtlý děda v rozedrané haleně a bez čepice. Díval se do země, na něco myslel a na píšťalu zřejmě hrál mechanicky.

„Bud' zdrav, dědo! Pomáhej pánbůh!“ pozdravil ho Meliton tenkým sípavým hláskem, který se vůbec nehodil k jeho mohutné postavě a velké tučné tváři. „Pěkně ti píšťalička píská! Komupak to paseš?“

„Artamonovým,“ odpověděl pasák neochotně a zastrčil si píšťalu pod halenu.

„Tak to bude tenhle les taky jejich?“ rozhlížel se kolem sebe Meliton. „Namouduši, už je to tak... Dočista jsem zabloudil. Celou hubu jsem si v tom chrástí podrápal.“

Sedl si na mokrou zem a začal si balit cigaretu z novinového papíru.

Stejně jako slaboučkový hlásek, i všechno ostatní na něm bylo zdobné a nerýmovalo se s vysokou postavou, rozložitostí a s tučným obličejem: úsměv, malá očka, knoflíčky i čepička, která mu div nepadala z tučné, krátce ostříhané hlavy. Když mluvil a když se usmíval, bylo v jeho vyholené boubelaté tváři a v celé postavě něco ženského, ostýchavého a pokorného.

„Máme to ale počasí, pánbůh netrestej!“ řekl a zavrtěl hlavou. „Oves ještě není ve stodole a deštíček panečku kropí jako zjednaněj.“

Pasák vzhledl k nebi, z kterého mrholil déšť, potom se podíval na les, na správcovy zmoklé šaty, chvilku uvažoval a neřekl nic.

„A tak to jde celý léto...“ povzdechl si Meliton. „Mužici jsou na tom mizerně, a pány to taky moc netěší.“

Pasák znova vzhledl k nebi, zamyslel se a řekl pomaloučku, jako by přežvýkával každé slovo:

„Darmo mluvit... Všecko jde od desíti k pěti.“

Meliton si zapálil a zeptal se:

„A co tady u vás? Neviděls v průseku mladý tetřívky?“

Pasák si dal s odpovědí načas. Znova se zahledl na nebe, rozhlédl se kolem, zamrkal... Zřejmě přikládal svým slovům důležitost, a aby jim ještě dodal na váze, snažil se vyslovovat je protáhle a slavnostně. Jeho obličej měl stařecky ostré rysy a vážný výraz. Sedlovité prohnutí nosu a vyhrnuté chřípí mu navíc dodávalo něco vychytralého a ironického.

„Co vím, tak jsem žádný neviděl,“ odpověděl. „Náš hajnej Jeromka povídal, že na svatýho Ilju v Divočáku vyplašil jednu rodinku, ale to budou planý řeči. Ptactva je málo.“

„Máš pravdu, člověče... Všude je ho málo! Když se to tak veme, nestojí dneska honitba za fajfku tabáku. Nikde pořádněj pták, a s těma párma kusy, co lítají po lese, nestojí za to se zahazovat, je to drobotina. Prťata, že hanba mluvit.“

Meliton se ironicky usmál a mávl rukou.

„Co se dneska na tom světě děje, to už je k smíchu. Ptáci jsou jak mrtohlaví, pozdě sedají na vejce, někteří neslezli z hnízda ani na svatýho Petra a Pavla. Namouduši!“

„Darmo mluvit!“ řekl pasák a zvedl hlavu. „Loni bylo málo zvěře, letos je jí ještě míň a za takovejch pět let už nejspíš nebude žádná. Jak tak koukám, za chvilku zajde nejenom lovný ptactvo, ale i všechno ostatní.“

Meliton chvilku uvažoval a přikývl:

„Máš pravdu. Je to tak.“

Pasák se trpce usmál a pokýval hlavou.

„Člověk žasne!“ řekl. „Kam se to jenom všechno podělo? Jak dlouho je to – dvacet let – pamatuju, že tady lítalo divokejch husí, jeřábů, kačen i tetřevů – celý mračna! Když se tenkrát sjelo panstvo na lov, to to bouchalo v jednom kuse: pic-pic-pic! Slukama a kolihama se to jen hemžilo a drobnějch čírek a kulíků, těch bejvalo jako špačků nebo vrabčáků, nepočítanejch! A kde to všechno je? Ani dravýho ptáka dneska neuvidíš. Kde je konec orlům, sokolům, vejrům... A zvěře ubejvá zrovna tak. Dneska je, milej zlatej, vzácnost i vlk a liška, natožpak medvěd nebo norek. A to tu ještě dřív běhali i losi! Dobrejch čtyřicet let už pozoruju rok za rokem to boží dílo a koukám, že to všecko spěje k jednomu.“

„K čemu?“

„K horšímu, člověče. K záhubě, k ničemu jinýmu... Je to tak daleko, že boží svět čeká záhuba.“

Děda si nasadil čepici a zadíval se do nebe.

„Škoda!“ vzdychl po chvíli. „Taková škoda, panebože! Toť se ví, je to vůle boží, my svět nestvořili. Ale přece jenom to, člověče, přijde líto. Stačí, když uschne jeden strom nebo řekněme padne jedna kráva. I z toho bere člověka lítost. A co teprve, milej zlatej, když má přijít vni-več celej svět? Co je to za bohatství. Slunce, nebe, lesy, řeky, boží tvorstvo – všechno je to stvořeno jedno k druhýmu, aby to do sebe zapadalo. Všecko je k něčemu a má svoje místo. A to všecko spěje k záhubě!“

Po pasákově tváři přeběhl smutný úsměv a víčka mu zamrkala. „Říkáš, že svět zajde...“, odpověděl zamyšleně Meliton. „Možný to je, ale jenom podle ptáků se to nepozná. Těžko by to mohli zvěstovat ptáci.“

„Nejenom ptáci,“ mínil pasák. „Taky zvíř, dobytek, včely, ryby... Jestli nevěříš mně, zeptej se starejch dědků. Každěj ti poví, že ryby dávno nejsou, co bejvaly. V mořích, jezerech i v řekách ubejvá ryb každej rok. Zrovna v naší Písnici se chytaly, pamatuju, loket dlouhý štiky, byli tam mníci, jelci, cejni, a každej kus stál za to, a teď, děkuj pánu bohu, když se ti povede chytit štičku nebo okounka na dvě dlaně. Ani o pořádnýho ježdíka nezavadíš. Každým rokem je to horší a horší, a než se naděješ, bude dočista po rybách. Nebo si vem dneska řeky... Přece vysychají, ne?“

„To je pravda, vysychají.“

„Tak to vidíš. Každěj rok jsou mělčí a mělčí a ty tůně, co bejvaly, už taky nejsou. Vidíš tamhlencty keře?“ zeptal se děda a ukázal stranou. „Za těma je starý koryto, říká se tam Na zátoce. Za mýho táty tam tekla Písnice, a koukej, kam ji dneska čerti zanesli! Mění koryto a bude měnit tak dlouho, až dovymění a nadobro vyschne. Za Kurgasovem bejvaly bažiny a rybníky, a kdepak jsou dneska? A kam se poděly potoky? Zrovinka tady v tomhle lese byl potok, a byl to potok, že do něj chlapi kladli vrše z proutí a chytali do nich štiky, kolem přezimovaly divoký kachny, a dneska v něm ani na jaře není žejdlík vody. Tak je to, člověče, kam se podíváš, všude bída s nouzí. Všude!“

Nastalo ticho. Meliton se zadumal a upřel oči do jednoho bodu. Usilovně se rozpomínal aspoň na jediné místo v přírodě, které to všeobecné dopuštění doposud ušetřilo. Po mlze a šikmých pruzích deště sklouzlo na chvíli, jako po mléčném skle, pár světlých skvrn, ale vzápětí pohasly – to se slunce snažilo prodrat se mraky a podívat se na zemi.

„A lesy zrovna tak...“, zahučel Meliton.

„A lesy zrovna tak!“ přitakal pasák. „Co se jich vykácí, co jich shoří a co uschne, a nový nerostou. A když něco vyroste, hned se to pokácí. Dneska něco vzejde, a zejtra, než se naděješ, už to lidi vykáceli, a tak to jde kolem dokola, až nezůstane vůbec nic. Já vyháním, milej zlatej, od zrušení roboty obecní stádo, a předtím jsem taky pás u pánů, na tomhle samým místě, a co jsem živ, nepamatuju, že bych tu jeden jedinej den nebyl. A pořád mám boží svět na očích. Celej svůj dlouhej život se na něj koukám a můžu říct, že i tý zeleně je pořád míň: ať vemeš žito, zeleninu nebo květinku, všechno to jde od desíti k pěti.“

„Zato lidi jsou lepší,“ poznamenal správce.

„Čímpak jsou lepší?“

„Jsou chytřejší.“

„Cožpak o to, chytřejší jsou, to máš pravdu, člověče, ale co z toho? K čemu je lidem dobrej rozum, když je čeká záhuba? Zajít člověk může, i když nemá rozumu ani špetku. Nač je lovci chytrá hlava, když není zvěř? Po mým dal pánbůh člověku rozum, ale vzal mu sílu. Vem si třeba mě... Nestojím za zlámanou grešli, ve vsi jsem poslední kolo u vozu, a přece mám nějakou sílu, člověče. Jen se podívej. Mám na hřbetě pomalu sedmej křížek, ale pasu jak je den dlouhej a k tomu hlídám za dvacetník i při noční pastvě, nespím, a nikdy se do mě nedá zima. Můj syn je chytřejší než já, ale postav ho sem na moje místo, a hned zejtra bude chtít dostat přidáno nebo z toho bude marod. Tak to vidíš. Já nevemu do huby nic než tu boží kůrku, protože stojí psáno, chléb náš vezdejší dejž nám dnes. Ani můj táta, ani dědek nejedli nic než chleba – ale dneska? Dneska nedá mužik bez čaje, bez vodky, bez bílýho chleba ani ránu a spát musí od večera do rána, doktory potřebuje a všechny možný zhejčkanosti. A proč to všechno? Protože je pápěrka, nemá žádnou sílu, nic nevydrží. Rád by třeba nespál, ale klíží se mu oči, co má dělat?“

„To je pravda,“ přitakal Meliton. „Mužik dneska nestojí za nic.“

„Co si budeme zapírat – jde to s náma se všema čím dál víc z kopce. A když si vemeš pány, tak ty jsou na tom ještě hůř než mužik. Dnešní páni jsou samá učenost, znají věci, že by je ani znát neměli, a co z toho? Už od pohledu je to chudinka. Třasořitka, chcípáček jako nějakej Uher nebo Francouz, žádná důstojnost, žádnéj vzhled, akorát panskej titul. Neví kam se vrátit, k čemu se postavit, a kdoví co by vlastně chtěl. Bud' sedí s udicí a chytá ryby, nebo leží pupkem nahoru a čte knížky, nebo se zas motá mezi mužikama a říká všelijaký slova, a kterej je chudší, dělá někde písáře. Neumí nic kloudnýho a ani mu nepříjde, že by se měl do něčeho pořádně obout. Dřív bejval každej druhej pán generál, ale dneska je jeden jako druhej nekňuba!“

„Zkrátka hodně zchudli,“ řekl Meliton.

„Právě proto zchudli, že jim pánbůh vzal sílu. Proti boží vůli nic nezmůžeš.“

Meliton se zase zahleděl do jednoho místa. Chvilku přemýšlel, potom vzdychl, jak vzdychají spořádaní, rozšafní lidé, potřásl hlavou a řekl:

„A proč to všechno? Moc hřešíme, na pánaboha jsme zapomněli... a přitom se blíží konec. Však taky nemůže svět trvat věčnost – všechno má své meze.“

Pasák si povzdechl, a jako by chtěl ukončit nepříjemnou rozmluvu, poodešel od břízy a začal očima přepočítávat krávy.

„Hej-hej!“ rozkřikl se. „Hej-hej! Kat aby vás..., kdy už si dáte pokoj! Kterej čert vás zahnal do houští! Jedete ven!“

S nasupenou tváří vykročil ke křoví shánět stádo. Meliton se zdvihl a pomalu se pustil po kraji lesa. Hleděl si pod nohy a dumal. Pořád ještě by si byl rád vzpomněl na něco, na co ještě nesáhla smrt. Přes šikmé pruhy deště znova přeběhly skvrny světla, přeskočily na vrcholky stromů a pohasly v mokrému listí. Damka objevila pod keřem ježka a upozorňovala na něj pána kvílivým štěkotem.

„Měli jste u vás zatmění nebo ne?“ houkl z křovin pasák.

„Měli!“ odpověděl Meliton.

„Tak vidíte! Všude si lidi stěžují, že ho měli. To znamená, že ani na nebi není všechno v pořádku! To není jen tak... Hej-hej! Hej-hej!“

Pasák zahnal stádo na kraj lesa, opřel se o břízu, rozhlédl se po nebi, poklidně vytáhl píšťalu a začal pískat. Stejně jako předtím hrál mechanicky a omezoval se na pět nebo šest tónů. Jako by držel píšťalu v ruce poprvé – tóny z ní vycházely nejistě a neuspořádaně, nevázaly se v melodii, nicméně Melitonovi, který přemítal o zkáze světa, se zdálo, že slyší v té hře něco velice teskného a odpudivého, co by nejradši neposlouchal. Připadalo mu, že nejvyšší pisklavé tóny, které se chvěly a lámaly, bezútěšně pláčou, jako by píšťala byla chorá a vylekaná, a nejhlubší tóny se zas kdovíproč hodily k mlze, k zmoklým stromům a šedivému nebi. Hudba jako stvořená k počasí, dědovi a jeho řečem.

Meliton náhle pocítil touhu si postěžovat. Vrátil se k dědovi, zadíval se na jeho zkormoucenou, potměšilou tvář a na píšťalu a spustil:

„A taky se hůř žije, dědo. Vůbec už se nedá žít. Neúroda, bída... každou chvíli dobytčí mor, nemoci... Bída s nouzí.“

Správcova boubelatá tvář zbrunátněla a dostala tesklivý, ženský výraz. Zakmítal prsty, jako by hledal slova, jimiž by vyjádřil své neurčité pocity, a pokračoval:

„Osm dětí, žena... matka ještě žije, a plat mám všehovšudy deset rublů měsíčně, bez stravy. Žena je z naší bídy jako fúrie... a já se dal na pití. Jsem člověk rozumnej, spořádanej, mám vzdělání. Měl bych si hovět v klidu doma, ale místo toho se vláčím jako psisko od rána do večera s puškou. Nemůžu si pomoci, mám domova po krk!“

Správce vycítil, že mu jazyk mele něco úplně jiného, než by chtěl vyslovit, mávl rukou a trpce řekl:

„Jestli už má přijít konec světa, tak ať je to co nejdřív. Nač ty průtahy a zbytečný moření lidí!“

Děda odtrhl píšťalu od úst, přimhouřil jedno oko a podíval se do jejího malého otvoru. Zkormoucenou tvář měl zbrocenou velkými kapkami deště jako slzami. Usmál se a řekl:

„Škoda ho, člověče. Taková škoda, bože můj! Země, les, nebe... boží tvorstvo, všecko stvořený jedno k druhému, všecko do sebe zapadá, všecko je k něčemu. A všecko to tak zbůhdarma zajde. A nejvíc je mi líto lidí.“

V lese to zašumělo, k okraji se blížil lijavec. Meliton se podíval směrem, odkud šumění přicházelo, zapnul si všechny knoflíky a řekl:

„Vrátím se do vsi. Sbohem, dědo. Jakkak se jmenuješ?“

„Lukáš Bída.“

„Sbohem, Lukáši. Dík za dobrý slovo. Damko, k noze!“

Když se Meliton rozloučil s pasákem, loudal se po kraji lesa a dál přes louku, která postupně přecházela v bažinu. Pod nohama mu čvachtala voda a rezavá ostřice, pořád ještě zelená a šťavnatá, se klonila k zemi, jako by se bála, že ji lidé podupou. Za bažinou na břehu Písnice, o níž mluvil děda, stály vrby a za nimi se v mlze modrala panská stodola. Ve vzduchu bylo cítit, jak už je blízko ten nešťastný, neodvratitelný čas, kdy pole potemní, zem je špinavá a studí, kdy smuteční vrba připadá ještě smutnější a po kmeni jí stékají slzy, a jenom jeřábi táhnou pryč od společného neštěstí. I oni však, jako by se báli urazit zkormoucenou přírodu svým štěstím, zaplňují nebeskou výšku smutnou, tesklivou písní.

Meliton se loudal k řece a poslouchal, jak za ním pomalu skomírají zvuky píšťaly. Pořád ještě toužil si někomu postěžovat. Rozhlížel se smutně kolem a náhle mu přišlo nesnesitelně líto nebe, země, slunce i lesa, i jeho Damky. A když vzduch táhle prořízl nejvyšší tón píšťaly a zachvěl se jako hlas plačícího člověka, pocítil zvlášť velkou trpkost a lítost nad tím nepořádkem všude v přírodě.

Vysoký tón se zachvěl, zlomil, a píšťala umlkla.

Uprchlík

Byla to dlouhá procedura. Nejdřív šel Paška s maminkou v dešti přes pokosená pole i po lesních pěšinkách, kde se mu lepilo na paty žluté listí, šel a šel až do rozbřesku. Potom stál dobré dvě hodiny v tmavé síňce a čekal, až otevřou. V síňce nebyla tak lezavá zima jako venku, ale vítr i tam vhněl spršky dešťových kapek. Když se poznenáhlu sešlo tolik lidí, že v síňce začala tlačence, zabořil obličej do něčího kožichu páchnoucího slanečky a klímal. Ale potom cvakla závora, dveře se otevřely dokořán a Paška s maminkou vešel do čekárny. A tam zas museli dlouho čekat. Nemocní seděli bez hnutí na lavicích a mlčeli. Paška je okukoval a také mlčel, ačkoliv viděl leccos podivného a směšného, jedině když do čekárny vhopkal po jedné jakýsi chlapec, dostal chuť také si zahopkat, zatahal maminku za loket, uchichtl se do rukávu a řekl:

„Hele, mami, vrabčák!“

„Mlč, mlč, dítě!“

Z malého okénka vykoukl ospalý ošetřovatel.

„Tak se pojd'te zapsat!“ zahučel.

Všichni, i ten poskakující chlapec, přistupovali k okénku. Ošetřovatel se každého zeptal na jméno a příjmení, stáří, bydliště, jak dlouho stůně apod. Paška se z maminčiných odpovědí dověděl, že se nejmenuje Paška, nýbrž Pavel Galaktionovič, že mu je sedm let, že neumí číst ani psát a stůně už od Velikonoc.

Sotva se zapsali, museli na chvíli vstát, protože čekárnou prošel doktor v bílé zástěře a přepásaný ručníkem. Když šel kolem poskakujícího chlapce, pokrčil rameny a řekl jasným zpěvavým hlasem:

„Ty jsi ale trdlo! No řekni, nejsi trdlo? Říkal jsem ti, abys přišel v pondělí, a ty si přijdeš v pátek! Ale pro mě za mě nechod' třeba vůbec, když chceš, abychom ti uřízli nohu!“

Chlapec udělal tak lítostivý obličej, jako by chtěl poprosit o almužnu, zamrkal a řekl:

„Bud’te tak moc hodný, Ivane Mikolajiči!“

„Žádné Ivane Mikolajiči!“ ošklíbl se doktor. „Když v pondělí, tak v pondělí, poslouchat se musí. Zkrátka, jsi trdlo!“

Pak začal doktor ordinovat. Seděl v malém pokojíčku a volal pacienty jednoho po druhém. Co chvíli se od něho ozval srdceryvný nářek, dětský pláč nebo doktorovo hartusení:

„Pročpak ječíš, co? Copak tě řežu? Sed’ a nešij sebou!“

Na řadu přišel Paška.

„Pavel Galaktionovič!“ houkl doktor.

Maminka nejdřív strnula, jako by to zavolání nečekala, pak vzala Pašku za ruku a vedla ho do pokojíčku. Doktor seděl u stolu a roztržitě poklepával kladívkem po tlusté knize.

„Co je mu?“ zeptal se, aniž se na příchozí podíval.

„Kluk má bolák na lokti, milostpane,“ řekla maminka s takovým výrazem, jako by jí Paškův bolák dělal skutečně hroznou starost.

„Svleč ho!“

Paška chvíli funěl a odmotával si z krku šátek, pak si utřel rukávem nos a polehounku si začal stahovat kožíšek.

„Myslíš, že jsi na návštěvě, ženská?“ rozdurdil se doktor. „Co se s ním tak páráš? Nemám tady jen tebe!“

Paška honem shodil kožíšek na zem a s mamčinou pomocí sundal košili. Doktor se na něj lenivě podíval a poplácal ho po nahém břiše.

„Ty sis ale vypěstoval panděro,“ řekl s povzdechem. „No tak, ukaž ten svůj loket!“

Paška zašilhal po umyvadle plném zkrvavené špíny, upřel oči na doktorovu zástěru a rozplakal se.

„Me-e-é!“ zašklíbil se doktor. „Hnedle by se moh ženit, a místo toho mi tu brečí! Styd’ se!“

Paška polkl pláč a podíval se na maminku očima, v nichž byla napsána prosba: Neříkej to na mě doma, že jsem v nemocnici plakal!

Doktor mu loket prohlédl, zmáčkl mu ho, zamlaskal a pak zmáčkl ještě jednou.

„Ty bys zasloužila, ženská!“ řekl pak. „Pročpak jsi ho nepřivedla dřív? Takhle ještě přijde o ruku. Je to kloub, jen se podívej, huso hloupá!“

„Vy to víte líp, milostpane,“ povzdychla maminka.

„Milostpane!... Nechá klukovi shnít ruku, a teď jsem milostpán. Ten asi nadělá práce bez ruky! Abys ho obskakovala nadosmrti. Když tobě naskočí na nose uhřík, tak jistě běžíš do nemocnice, ale klukovi to necháš podebírat půl roku. Jste všichni stejní!“

Doktor si zapálil cigaretu. Celou dobu, co hořela, peskoval maminku a pokyvoval hlavou do taktu s písni, kterou si zpíval v duchu, a o něčem přemýšlel. Vysvlečený Paška před ním stál, poslouchal ho a koukal na kouř. Teprve když cigareta zhasla, doktor sebou trhl a řekl o poznání hlubším hlasem:

„Tak poslouchej, ženská! Žádné masti ani kapky mu už nepomůžou. Musíme si ho nechat v nemocnici.“

„Jen si ho tu nechte, milostpane, když je to zapotřebí.“

„Musí na operaci. Jen u nás zůstaň, Paško,“ řekl doktor a poplácal Pašku po rameně. „Ať jede maminka sama, a my tady spolu zůstaneme, kamaráde. Uvidíš, jak je tu krásně, dočista jako v ráji! Jen co se u nás zařídíš, Paško, hned se vydáme na čížky, a taky ti ukážu lišku! Zajedeme spolu k někomu na návštěvu! Tak co říkáš? Chceš? Maminka za tebou zítra přijede! No?“

Paška se nerozhodně podíval na maminku.

„Jen tu zůstaň, dítě!“ řekla maminka.

„Však on zůstane, on zůstane!“ zahlaholil vesele doktor. „Načpak dlouhé řeči! Já mu ukážu živou lišku! Pojedeme spolu na jarmark a koupím mu cukrkandl. Marie Děnisovno, odved'te ho nahoru!“

Bylo vidět, že doktor je veselý a hodný pán, který je rád, že získal společníka; Paška by mu byl moc rád vyhověl, tím spíš, že jaktěživ nebyl na žádném jarmarku i že by se docela rád podíval na živou lišku, jenže jak to vydrží bez maminky? Po krátké úvaze se rozhodl, že poprosí pana doktora, aby nechal v nemocnici i maminku, ale než stačil otevřít ústa, už ho sestra vedla po schodech. Šel a s otevřenými ústy se díval kolem sebe. Schodiště, podlahy i dveře, všecko velikánské a jasné a nádherně žlutě natřené, vábně vonící olejem. Všude visely lampy, táhly se běhouny, ze zdí vyčnívaly měděné kohoutky. Ale ze všeho nejvíc se Paškovi zamlouvala postel, na kterou ho sestra posadila, a drsná šedivá pokrývka. Omakal polštář i pokrývku, prohlédl si pokoj a dospěl k závěru, že doktor si žije náramně dobře.

Pokoj nebyl velký a byly v něm jenom tři postele. Jedna byla prázdná, druhou obsadil Paška a na třetí seděl nějaký děda s kyselýma očima, nepřetržitě kašlající a chrchlající do sklínky. Dveřmi Paška viděl část sousedního pokoje s dvěma postelemi: na jedné spal nějaký hrozně bledý a hrozně vyhublý člověk s gumovým polštářkem na hlavě, na druhé seděl a opíral se o roztažené paže mužský s ovázanou hlavou, velice podobný ženské.

Sestra řekla Paškovi, aby seděl, odešla a po chvíli se vrátila s hromádkou šatstva.

„To je pro tebe,“ řekla. „Obleč si to.“

Paška se svlékl a s dost velkým potěšením se začal strojit do nového. Natáhl si košili, kalhoty a šedivý nemocniční plášť, pak se s uspokojením obhlédl a řekl si, že by nebylo špatné projít se v takovýchhle šatech po jejich vsi. Jeho fantazie mu malovala, jak ho maminka posílá do zahrádky u řeky, aby tam natrhal pro jejich selátko zelné lupení, jak jde a jak ho kluci a holky obstoupili a závistivě koukají na jeho pláštíček.

Do pokoje vešla ošetřovatelka, přinášela dvě cínové misky, lžíce a dva krajíce chleba. Jednu misku postavila před dědu a druhou před Pašku.

„Jez!“ řekla mu.

Paška nakoukl do misky, uviděl mastnou zelňačku a v zelňačce kousek masa, a znova si řekl, že doktor si žije náramně dobře a že není zdaleka takový morous, jak vypadal ze začátku. Jedl polévku dlouho, po každém srknutí olízl lžíci a pak, když mu v misce zbylo jen maso, po očku a závistivě se podíval po dědovi, který ještě pořád srkal. S povzdechem se tedy pustil do masa a snažil se jíst pokud možno dlouho, ale jeho snaha byla marná, protože zakrátko zmizelo i maso. Zbyl mu jen krajíc chleba. Samotný chleba beze všeho moc nechutná, ale co měl Paška dělat? Po krátké úvaze snědl i chleba. To už nesla ošetřovatelka další misky. Tentokrát bylo v miskách pečené maso s bramborem.

„A kdepak máš chleba?“ zeptala se ošetřovatelka.

Paška místo odpovědi nadul tváře a vyfoukl vzduch.

„Tos musel všechno slupnout?“ řekla vyčítavě ošetřovatelka. „Co teď budeš přikusovat k pečení?“

Odešla a přinesla nový krajíc chleba. Paška jaktěživ nejedl žádnou pečení, a když ji teď ochutnal, zjišťoval, že pečené maso je moc dobré. Jen se po něm zaprášilo a Paškovi zbyl větší kus chleba než po polévce. Děda si po jídle schoval zbylý chleba do stolku a Paška to chtěl udělat po něm, ale rozmyslel se a snědl ho také.

Když se najedl, šel se trochu projít. V sousedním pokoji leželi kromě těch, které viděl dveřmi, ještě čtyři. Ale jen jeden ho upoutal. Byl to vysoký, nesmírně vychrtlý mužský se zamračenou vousatou tváří. Seděl na posteli a nepřetržitě kýval hlavou a mával pravou rukou jako kyvadlem. Paška od něho dlouho nemohl odtrhnout pohled. Nej dřív mu kyvadlovité, jednotvárné kývání toho muže připadalo legrační, myslel, že tím baví ostatní, ale když si líp všiml jeho tváře, zamrazilo ho a pochopil, že tenhle člověk má nesnesitelné bolesti. Pak prošel do třetího pokoje a tam uviděl dva mužské s temně rudými obličejí, jako pomazanými hlínou. Seděli bez hnutí na postelích a se svými podivnými tvářemi i málo zřetelnými rysy se podobali pohanským bůžkům.

„Teta, proč takhle vypadají?“ zeptal se Paška ošetřovatelky.

„Mají neštovice, chlapečku.“

Když se Paška vrátil do svého pokoje, sedl si na postel a netrpělivě čekal, až přijde doktor a pojedje s ním na čížky nebo ho vezme na jarmark. Ale doktor nešel. Ve dveřích vedlejšího pokoje se krátce mihl ošetřovatel. Sklonil se k nemocnému, který měl na hlavě gumový polštářek s ledem, a zavolal:

„Michajlo!“

Spící Michajlo se ani nepohnul. Ošetřovatel mávl rukou a odešel. Paška čekal a okukoval svého souseda dědečka. Děda bez ustání kašlal a chrchlal do skleničky, jeho kašel byl táhlý a harašivý. Paškovi se na tom dědovi líbila jedna věc: když se při kašli nadechoval, tak mu v prsou něco svištělo a pískalo různými tóny.

„Dědečku, co ti tam tolik píská?“ zeptal se Paška.

Děda neodpověděl. Paška chvíli čekal a pak se zeptal:

„Dědo, a kde je ta liška?“

„Jaká liška?“

„Živá.“

„Kde by byla? V lese!“

Uběhla ještě hezká doba, ale doktor nepřicházel. Ošetřovatelka přinesla čaj a vyhubovala Paškovi za to, že si nenechal žádný chleba k čaji; ještě jednou přišel ošetřovatel a zkoušel vzbudit Michajla; venku se zešeřilo, v pokojích rozsvítili, a doktor nešel a nešel. Už se nedalo ani jet na jarmark, ani jít na čížky. Paška se natáhl na postel a začal přemýšlet. Vzpomněl si na cukrkandl, který mu slíbil doktor, na mamčin hlas, na její tvář, zšeřelou světnici u nich doma, na pec, na bručivou babku Jegorovnu... a najednou pocítil dlouhou chvíli a stesk. Pak si připomněl, že maminka za ním zítra přijde, usmál se a zavřel oči.

Probudil ho šramot. V sousedním pokoji někdo chodil a tlumeně hovořil. Při matném světle nočních lampiček a kahánků pod ikonami něco kutily u Michajlovy postele tři postavy.

„Odnesem ho i s postelí, nebo jen tak?“ zeptala se jedna z nich.

„Jen tak. S postelí se neprojde. Ach jo, ten to vzal zkrátka, buď mu země lehká!“

Jeden vzal Michajla za ramena, druhý za nohy a zvedli ho. Michajlovi přitom bezvládně visely paže a splývaly cípy nemocničního pláště. Třetí – byl to ten, co připomínal ženskou – se pokřižoval a všichni tři, lomozíce a dupajíce Michajlovi na plášť, vyšli z pokoje.

V prsou spícího dědy to svištělo a všelijak zpívalo. Paška to chvíli poslouchal, pak stočil oči na tmavá okna a zděšeně vyskočil z postele.

„Maminko-o!“ zasténal hluboce.

Nečekal ani, až se někdo ozve, a vyběhl do sousedního pokoje. Světlo kahánku a noční lampičky tam stěží prozařovalo tmou. Pacienti, rozrušení Michajlovou smrtí, seděli na postelích, a pomíchaní s vlastními stíny, rozcuchaní, vypadali rozložitější a vyšší a jako by pořád narůstali. Na krajní posteli až v koutě, kde bylo ještě temněji, seděl ten mužský a kýval hlavou a rukou.

Paška nekoukal na dveře a vrazil do pokoje, kde leželi nemocní neštovicemi, odtud vyrazil na chodbu a z chodby do velké světnice, kde ležely a seděly na postelích nestvůry s dlouhými vlasy a babskými tvářemi. Proběhl ženským oddělením a octl se znova na chodbě, uviděl zábradlí známých schodů a úprkem se po nich pustil dolů. Tam poznal čekárnu, kde ráno seděl, a honem se rozběhl k východu.

Cvakla zástrčka, zavanul studený vítr a Paška klopýtavě vyběhl na dvůr. Měl jedinou myšlenku – utíkat a utíkat! Cestu neznal, ale byl přesvědčen, že když bude utíkat, určitě doběhne domů k mamince. Noc byla pošmourná, ale za mraky svítil měsíc. Paška utíkal od dveří přímo kupředu, zahrnul kolem kůlny a narazil na divoké křoví. Chvíli tam zamyšleně postál, pak se rozběhl nazpátek k nemocnici, oběhl ji a znova se nerozhodně zastavil, protože za nemocniční budovou se běhalý hřbitovní kříž.

„Ma-a-mi!“ vykřikl a pádil nazpátek.

Když utíkal kolem temných, ponurých budov, spatřil jediné osvětlené okno.

Jasná rudá skvrna vypadala ve tmě děsivě, ale Paška, šílený strachem a bezradný, kudy se dát, k ní hned zamířil. Vedle okna byly schůdky ke dveřím s bílou tabulkou. Paška vyběhl po schůdkách, nakoukl do okna a náhle jím projela prudká, strhující radost. Uviděl v okně veselého, hodného doktora sedícího u stolu a čtoucího knihu. Se šťastným smíchem vztáhl k té známé tváři ruce a chtěl zavolat, ale neznámá síla mu sevřela dech a podlomila nohy. Zapotácel se a bezvládně se svalil na schůdky.

Když se probрал, bylo už světlo a velice známý hlas, který mu včera sliboval jarmark, čížky a lišku, nad ním říkal:

„Ty jsi ale trdlo, Paško! No řekni, nejsi trdlo? Ty bys ale zasloužil!“

Spát a spát!

Noc. Varjenka, malá, asi třináctiletá chůva, houpe kolébkou a ti-
chounce děťátku brouká:

„Spi, děťátko, spi, zavři očka svý...“

Pod ikonou bliká zelený kahánek. Napříč místností se z kouta do
kouta táhne šňůra, na které visí pleny a velké černé dámské kalhoty.
Nad kahánkem svítí na stropě velká zelená skvrna, kdežto pleny
a kalhoty vrhají dlouhé stíny na pec, na kolébkou i na Varju. Když se
kahánek rozbliká, skvrna i stíny ožívají a začínají povlávat jako ve
větru. Ve světnici je dusný puch. Jasně je cítit zelňačku a obuvnickou
kůži.

Děťátko pláče. Už je celé ochraptělé a vysílené, ale pláče a pláče
a nikdo neví, kdy přestane. A Varjence se tolik chce spát! Klíží se jí
oči, padá jí hlava, cítí bolest za krkem. Není s to pohnout víčky ani
rty. Má pocit, že se jí seschl a docela ztuhl obličej a celou hlavu že
má menší než špendlíkovou hlavičku.

„Spi, děťátko, spi,“ brouká děťátku. „Zavři očka svý...“

Z pece se ozývá cvrček. Za dveřmi v sousední světnici chrápe
mistr a tovaryš Afanasij. Kolébka sténavě skřípe, Varjenka do toho
pobrukuje a to všechno dohromady se slévá v konejšivou noční hud-
bu, která se tak příjemně poslouchá, když si člověk hová v posteli.
Ale teď ta hudba svou uspávacostí jenom rozčiluje a trýzní, protože
spát Varjenka nesmí. Kdyby nedej bože usnula, dostala by bití.

Kahánek pomrkává. Zelená skvrna a stíny se dávají do pohybu,
derou se Varjence do strnule otevřených očí a napůl spící mozek
je přetváří v mlhavé vidiny. Varjenka vidí černá mračna, která se
honí po obloze a křičí hlasem jejího děťátka. Pak zafíčí vítr, rozvane
mraky a Varjenka spatří širokou silnici s vrstvou řídkého bláta. Po
té silnici jede fůra za fůrou, plouží se po ní lidé s ranci na zádech,

kmitají po ní sem a tam nějaké stíny. Z obou stran prosvítají skrze studenou, vlhkou mlhu lesy. Vtom se lidé s ranečky i stíny vrhají na zem do řídkého bahna. „Proč?“ ptá se Varjenka. „Spát! Spát!“ odpovídají a v tu ránu spí, jako když je do vody hodí, pevně a sladce, a vrány a straky na telegrafních drátech křičí dětským hlasem a snaží se je vzbudit.

„Spi, děťátko, spi, zavři očka svý...“, brouká Varjenka a už se vidí v temné, dusné chalupě.

Na podlaze se svíjí nebožtík její tatínek Jefim Stěpanov. Varjenka ho nevidí, ale slyší, jak se bolestí válí po zemi a jak sténá. Zas se mu „ozvala kýla“, jak říkává. Bolí ho to tolik, že ze sebe nemůže vypravit ani slovo, a jen do sebe nasává vzduch a cvaká zuby, jako by bubnoval na malý bubínek.

Maminka Pelageja běžela na statek povědět pánům, že Jefim umírá. Je pryč už hezkou dobu, dávno by měla být zpátky. Varjenka leží na peci, nespí a poslouchá otcovo „ratatata“. Ale už je slyšet, jak před chalupou zastavuje nějaký povoz. To páni poslali mladého doktora, který k nim přijel z města na návštěvu. Doktor vchází do světnice. Potmě ho není vidět, ale je ho slyšet kašlat a přibouchnout dveře.

„Rozsviťte!“ říká.

„Ratatata!“ odpovídá Jefim.

Pelageja skočí k peci a hledá misku se sirkami. Chvilí je ticho. Doktor šmátrá v kapse a pak rozškrtne svou sirku.

„Hned, milostpane, hned!“ říká Pelageja, vyběhne ze světnice a vzápětí je zpátky s kouskem svíčky.

Jefimovi hoří tváře, oči se mu lesknou a pohledem zrovna probodává. Zdá se, že vidí skrz stěny chalupy i skrz doktora.

„No, jak je? Copak tě to napadlo?“ sklání se k němu doktor. „Ale, ale! Jak dlouho to máš?“

„Jako co? Přišel můj čas, Vaše blahorodí. Moje poslední hodinka!“

„Nemluv nesmysly! Vykurýrujem tě!“

„Jak myslíte, Vaše blahorodí, poníženež děkuju. Ale já vím svoje... Cítím smrt na jazyku, to bude marný pořízení.“

Doktor se s ním obírá dobrou čtvrt hodinku. Pak se zvedne a říká: „Na tohle já nestačím... Musíš do nemocnice, chce to operaci. Hned se tam rozjed'. Určitě! Je už sice trošku pozdě, v nemocnici všechno spí, ale to nevadí, já ti napíšu doporučení. Slyšíš?“

„Ale na čem tam pojede, milostpane?“ diví se Pelageja. „Copak máme koně?“

„To nevadí, poprosím na statku, aby vám poslali koně.“

Doktor odešel, svíčka zhasla a zas je slyšet „ratatata“. Za půl hodiny něco zastavuje před chalupou. To páni poslali vůz, aby Jefima zavezl do nemocnice. Jefim se vypravuje a odjíždí.

Přichází pěkné jasné ráno. Pelageja není doma, šla se zeptat do nemocnice, jak to vypadá s Jefimem. Kdesi pláče děťátko a Varjenka slyší, jak někdo prozpěvuje jejím hlasem:

„Spi, děťátko, spi, zavři očka svý...“

Vrací se Pelageja. Křížuje se a říká šeptem:

„Hned v noci ho začali kurýrovat, ale kránu vypustil duši. Dej mu pánbůh království nebeské, ať je mu země lehká!... Že prý ho přivezli pozdě. Dřív bylo třeba!“

Varjenka odešla do lesa a tam pláče, ale vtom jí někdo napaří takový záhlavek, že narazí čelem do břízy. Vzhledne a vidí před sebou mistra.

„Co to má znamenat, neřáde neřádská!“ syčí. „Děcko pláče, a ty si spíš?“

Bolestivě ji kráká za ucho a ona trhne hlavou, horlivě kolíbá a zas brouká ukolébavku. Zelená skvrna a stíny kalhot a plen se houpají, pomrkávají na ni a po chvíli znova otupí její mozek. A zas vidí tu silnici s vrstvou řídkého bláta. Lidé s ranci i stíny se uložili podél silnice a tvrdě spí. Varjenka se na ně dívá a také se jí hrozně chce spát. S chutí by se natáhla, ale vedle ní jde maminka Pelageja a pohání ji, spěchají spolu do města hledat službu.

„Aspoň malou almužničku, pro Kristapána na nebi!“ prosí maminka, kdykoliv někoho potkají. „Slitujte se, lidé dobří!“

„Podej mi to dítě!“ odpovídá jí něčí známý hlas, avšak už navztekaný a řezavý: „Ty spíš, mrcho?“

Varjenka vyskočí, rozhlíží se a pomalu chápe, co je: není na žádné silnici s žádnou maminkou a nikoho nepotkávají. Je ve světnici a uprostřed stojí jenom mistrová, která přišla svou ratolest nakrmit. Zatímco bachratá, ramenatá mistrová kojí, Varjenka před ní stojí a čeká, až skončí. Venku zatím dostává vzduch modravý nádech, stíny a zelená skvrna na stropě vůčihledě blednou. Brzy bude ráno.

„Na!“ říká mistrová a zapíná si živůtek. „Pláče a pláče. Asi ho někdo uhranul.“

Varjenka bere děťátko, položí je do kolébky a znova začíná kolíbat. Zelená skvrna a stíny se poznenáhlu vytrácejí, teď už jí nemá co lézt do hlavy a otupovat jí mozek. Ale spát se jí chce pořád stejně, hrůza, jak se jí chce spát! Pokládá hlavu na obrubu kolébky a kymácí celým trupem, aby přemohla ospalost, ale oči se jí přesto slepují a hlavu má olověnou.

„Varjo, zatop v kamnech!“ ozývá se za dveřmi mistr.

Tak to už je čas vstát a pustit se do práce. Varjenka nechá kolíbání a běží do kůlny pro dříví. Je ráda. Když se běhá a chodí, nechce se člověku tolik spát, jako když sedí. Přináší dříví, zatápí a cítí, jak se jí ztuhlá tvář zvolňuje a jak se jí vyjasňuje v hlavě.

„Varjo, postav samovar!“ křičí mistrová.

Varjenka naštípe třísky, ale sotva je stačí podpálit a zastrčit do samovaru, už slyší další rozkaz:

„Varjenko, vyčisti mistrovi galoše!“

Posadí se na podlahu, čistí galoše a říká si, jak by bylo krásné schovat do nějaké velikánské, hluboké galoše hlavu a trošku si tam zdřímnout... A vtom galoše roste a nafukuje se, až vyplní celou světnici. Varjenka upustí kartáč, ale hned zatřepe hlavou, vypoulí oči a vší silou je napíná, aby před ní věci přestaly růst a běhat.

„Varjo, umej venkovní schody, ať se zákazníci nepohoršují!“

Varjenka drhne schody, poklízí v bytě, potom zatápí v druhých kamnech a běží na nákup. Má práce nad hlavu a ani chvíličku volna.

Ale nic ji nezmáhá tolik, jako stát na jednom místě u kuchyňského stolu a škrábat brambory. Hlavu to tlačí ke stolu, brambory se rozplývají před očima, nůž padá z rukou a kolem chodí s vyhrnutými rukávy nabručená tlustá mistrová a křičí, až z toho zaléhá v uších. Stejná trýzeň je obsluhovat při jídle, prát a šít. Jsou chvíle, kdy má Varjenka sto chutí nechat všeho, svalit se na podlahu a spát.

Den se chýlí ke konci. Varjenka se dívá na temnějící okna, svírá si v dlaních trnouce spánky a usmívá se, aniž ví proč. Mlhavé šero laská její klížíící se oči a slibuje jí brzký tvrdý spánek. Navečer mají mistrovi hosty.

„Varjo, postav samovar!“ křičí mistrová.

Samovar je malý, a než se hosti nabaží čaje, musí Varjenka vařit vodu asi pětkrát. Pak stojí dobrou hodinu na jednom místě, okukuje hosty a čeká na další rozkazy.

„Varjo, skoč koupit tři lahvičky piva!“

Varjenka vyrazí a hledí utíkat co nejrychleji, aby rozehnala spaní.

„Varjo, skoč pro vodku! Varjo, kde je vývrtka? Varjo, očisti sledě!“

Konečně návštěva odešla, všude je zhasnuto, domácí lidé se ukládají k spánku.

„Varjo, pohoupej děťátko!“ zazní poslední rozkaz.

Z pece se ozývá cvrček, zelená skvrna na stropě i stíny kalhot a plen se znova derou pod Varjenčina přivřená víčka, kmitají a otupují smysly.

„Spi, děťátko, spi, zavři očka své,“ brouká Varjenka.

Ale děcko pláče, je pláčem celé bez sebe. Varjenka znova vidí tu zablácenou silnici a ty postavy s ranci, Pelageju i tatínka Jefima. Všecko chápe a všecky poznává a to jediné, co není s to v polospánku pochopit, je ta síla, která jí svazuje ruce i nohy, která ji drtí a brání jí žít. Rozhlíží se, hledá tu sílu, aby se jí mohla zbavit, ale nenachází

ji. Konečně, už celá ztýraná, sbírá zbytek sil, napíná zrak, upírá ho nahoru na mihotavou zelenou skvrnu, začíná vnímat pláč a objevuje nepřítel, který jí brání žít.

Ten nepřítel je děťátko.

Varjenka se rozesměje. Je jí hrozně divné, že tak dlouho nemohla pochopit takovou maličkost. Také zelená skvrna, stíny a cvrček jako by se smáli a divili.

Varjenka podléhá halucinaci. Vstává ze stoličky a se širokým úsměvem a strnule otevřenýma očima přechází po světnici. Je jí dobře a k smíchu při pomyslení, že se v příští chvíli děťátka zbaví a rozváže si ruce i nohy. Zabije to děťátko a bude moci spát a spát!

Se smíchem mrká na zelenou skvrnu, hrozí jí prstem a pak se přikrade ke kolíbce a skloní se nad děťátkem. Zadusí je, a když je po všem, rychle se natáhne na podlahu a radostně se směje při představě, že může spát. Za chvilinku už spí jako zabitá...

Step

Historie jedné cesty

I

Z N., újezdního města v Z-ské gubernii, vyjela jednoho časného červencového jitra na poštovní silnici drkotavá, nepérovaná oprýskaná bryčka, jedna z těch předpotopních bryček, jimiž se dnes v Rusku vozí obchodní příručí, handlíři s dobyt看 a chudí duchovní. Praštělo a skřípělo to v ní, jak se jen pohnula; putýnka připevněná na zádi ponuře přizvukovala – a už jen ty zvuky, stejně jako žalostné kožené cáry, které se třepetaly na jejím vypelichaném těle, prozrazovaly její sešlost a ochotu jít na odpočinek do starého železa.

V bryčce seděli dva místní obyvatelé: kupec Ivan Ivanyč Kuzmičov, bezvousý, obrýlený, se slamákem na hlavě, zevnějškem spíš úředník než kupec, a s ním otec Christofor Sirijskij, představený církevní obce při chrámu sv. Mikuláše v N., droboučký dlouhovlasý stařeček v šedém plátěném kaftanu, se širokým cylindrem a květovaným vyšiváním pásem. První o něčem soustředěně přemítal a občas trhl hlavou, aby zahnal dřímotu; v jeho tváři spolu zápasila navyklá obchodnická suchost se zjihlou náladou člověka, který se právě rozloučil s domovem a hezky si přihnul. A druhý zas orosenýma očičkama užasle vyhlížel na ten boží svět a usmíval se tak široce, že to vypadalo, jako by ten úsměv dosahoval až k obrubě cylindru; tvář měl ruměnou a jakoby namrzlou. Oba, Kuzmičov i otec Christofor, spolu jeli prodávat vlnu. Doma při loučení sytě pojedli vdolečků se smetanou, a třebas bylo časně ráno, také něco vypili... Oběma teď bylo blaze na duchu.

Mimo ty dva právě popsané a kočího Děnisu, který neúnavně pobízel bičem pár čiperných hnědek, byl v bryčce ještě jeden ces-

tující, asi devítiletý hošík, s tváří do hněda opálenou, ale mokrou od pláče. Byl to Jegoruška, Kuzmičovův synovec. Se strýcovým svolením a s požehnáním otce Christofora jel studovat na kterési gymnázium. Jeho maminka, Olga Ivanovna, vdova po koležském tajemníkovi, Kuzmičovova sestra, si totiž potrpěla na vzdělané lidi a na lepší společnost, a uprosila svého bratra, vypravujícího se prodávat vlnu, aby vzal Jegorušku s sebou a dal ho na gymnázium. A nyní tedy hošík, který neměl potuchy, kam a proč vlastně jede, seděl na kozlíku vedle Děnisky, držel se ho za loket, aby nespadl, a poskakoval jako víčko na čajníku. Při rychlé jízdě se mu červená košile vzdouvala na zádech jako měchýř a nová formanská čepice s pavím pérem mu ustavičně klouzala na zátylek. Cítil se hrozně nešťastný a bylo mu do pláče.

Když bryčka míjela věznici a Jegoruška viděl strážce, pomalu přecházející podél vysoké zdi, zamřížovaná okénka, třpytící se kříž na střeše, vzpomněl si, jak před týdnem, na svátek Matky Boží Kazaňské, byl s maminkou ve vězeňském kostele na pouti a jak ještě dříve, o vVelikonocích, zašli do věznice s kuchařkou Ludmilou a s Děniskou a donesli tam mazance, vajíčka, pirohy a hovězí pečení; vězni jim poděkovali a křižovali se a jeden z nich podaroval Jegorušku cínovými knoflíky, které vlastnoručně vyrobil.

Hošík nemohl odtrhnout zraky od známých míst, ale nenáviděná bryčka letěla kolem a nechávala všechno za sebou. Za věznicí se mihly černé, ukoptěné kovárny a za nimi poklidný zelený hřbitov, obehnaný kamennou zdí, přes kterou vesele vykukovaly bílé kříže a pomníky schované mezi zelenými višněmi a z dálky svítící jako bílé skvrny. Jegoruška si připomněl, že když višně kvetou, splývají ty bílé skvrny s višňovými květy v bílé moře, a když dozrávají, bývají ty bílé kříže a pomníky posypány puntíky rudými jako krev. Tam za zdí pod višněmi spal ve dne v noci Jegoruškův otec a také babička Zinajda Danilovna. Když babička umřela, dali ji do dlouhé, úzké rakve a na oči jí položili dva pětníky, protože se jí nechtěly zavřít.

Byla čilá až do smrti a nosila z trhu křehoučké makové preclíky, a teď tu spí a spí...

A dál za hřbitovem kouřily cihelny. Velká klubka hustého černého dýmu se valila zpod dlouhých rákosových střech, přitisknutých k zemi, a líně stoupala vzhůru. Nebe nad cihelnami a nad hřbitovem bylo začouzené a velké stíny kouřových chuchvalců se plazily přes pole a přes cestu. V kouři kolem střech se hemžili lidé a koně pokrytí červeným prachem...

Za cihelnami město končilo a začínala pole. Jegoruška se naposled ohlédl na město, přitiskl se tváří k Děniskovu lokti a usedavě se rozplakal...

„No, no, ještě ses dost nevybrečel, ty fňukale?“ řekl Kuzmičov. „Už zas spustil, mazánek! Když se ti nechce, tak tu zůstaň. Nikdo tě nenutí!“

„To nic, to nic, příteli Jegore, to nic,“ zadrmolil otec Christofor. „To nic, příteli. Důvěřuj v pánaboha... Ta cesta ti nebude ke zlu, ale k dobru. Říká se přece – vědění světlo, nevědomost tma. A je to tak.“

„Chceš se vrátit?“ optal se Kuzmičov.

„Ch-chcii...“, vzlykl Jegoruška.

„Tak se vrať. Stejně jedeš nadarmo, a k tomu takovou dálku!“

„To nic, to nic, příteli,“ vedl dále svou otec Christofor. „Důvěřuj v pánaboha. Vždyť i Lomonosov jel s rybáři, a nakonec si získal věhlas po celé Evropě. Vědění přijímané s vírou dává bohumilé plody. Co se praví v modlitbě? Stvořiteli k slávě, rodičům pro radost, církvi a vlasti ku prospěchu... Tak to vidíš!“

„S tím prospěchem to bývá různé...“, pravil Kuzmičov a zapaloval si přitom laciný doutník. „Někdo studuje dvacet let, a nikam to nedotáhne.“

„I to se stává.“

„Tomu věda prospívá, a jinému mate rozum. Sestra, ženská bláhová, šilhá jen po lepších a chce, aby byl z Jegorky vědátor, ale kdepak aby pochopila, že já i ve svém oboru mohl učinit Jegorku do smrti

šťastným. Chci tím říct, že kdyby všichni šli dělat mudrce a pány, nezbyde nikdo, kdo by obchodoval a oral. A všichni zajdou hladem.“

„Ovšem, jestli zas budou všichni obchodovat a orat, nebude nikoho, kdo by dbal o vědu.“

Přesvědčení, že každý pronesl něco důležitého a podstatného, nasadili Kuzmičov i otec Christofor vážný výraz a současně si odkašlali. Děniska, který je poslouchal, ale nic nepochopil, pohodil hlavou, nadsedl a šlehl po hnědkách. Nastalo ticho.

Zatím už se před očima cestujících rozprostřela široká, nekonečná rovina, přetátá šňůrou pahorků. Nakupené na sebe vykukovaly jeden přes druhý a slévaly se v hřeben, který se táhl napravo od silnice až k obzoru a ztrácel se v modrofialové dálce. Člověk jede a jede, ale marně hádá, kde začíná a kde končí... Slunce už vykouklo vzadu za městem a tiše, rozvážně se pustilo do práce. Nejdřív se daleko vpředu, tam, kde nebe splývalo se zemí, u nízkých mohyl a větrného mlýna, z dálky podobného titěrnému človíčkovi mávajícím rukama, natáhl po zemi široký jasně žlutý pás a za chvíli úplně stejný pás zazářil trochu blíže, posunul se napravo a obestřel pahorky. Così teplého se dotklo Jegoruškových zad, pás světla se přikradl zezadu, přeskočil bryčku a koně a běžel vstříc druhým pásům, a najednou celá širá step ze sebe shodila jitřní šero, usmála se a zatřpytila se rosou.

Polehlé žito, tráva, pryšec i divoké konopí, to všechno spálené vedrem do ruda a polomrtvé, teď, umyté rosou a pohlazené sluncem, ožívalo a okřívало. Nad silnicí s veselým křikem poletovali strnadi, v trávě na sebe volali syslové a zleva se odněkud z dálky naříkavě ozývaly čejky. Hejno koroptví, jež bryčka vyplašila, se zvedlo a se svým měkkým „frnk“ zamířilo k pahorkům. Kobylinky, cvrčci, cikády a krtonožky spustili v trávě svůj vrzavý, jednotvárný koncert.

Ale netrvalo to dlouho a rosa se vypařila, vzduch znehybněl a ošálená step dostala svou unavenou červencovou podobu. Tráva polehla, život odumřel. Vypálené pahorky, hnědavě zelené a v dálce

nafialovělé, odstíněné klidnými tóny, rovina, splývající s mlhovou dálkou, a nad tím poklop nebe, které se v stepi, kde nejsou lesy ani vysoké hory, zdá tak strašně hluboké a průzračné, to všecko se zdálo být strnulé steskem...

Jak dusno a mrtvo! Bryčka pádí, ale Jegoruška vidí pořád jedno a totéž – nebe, rovinu, pahorky... Koncert v trávě se ztišil. Strnadi jsou titam, po koroptvích se slehla zem. Nad povadlou trávou se z dlouhé chvíle vznášejí havrani, jeden jako druhý, a jejich příčiněním je step ještě jednotvárnější.

Těsně při zemi letí sup a plavně mává křídly, náhle se zastaví ve vzduchu, jako kdyby se zadumal nad tím, jak nudný je ten život, a pak zas zamáchá křídly a jako šíp se nese nad stepí, marně se ptáš, proč a nač to dělá. A v dálce mává lopatkami větrný mlýn.

Aby se neřeklo, zasvítí v trávě bílá lebka nebo kámen, na okamžik se vztyčí šedá kamenná mohyla nebo uschlá smuteční vrba a na jejím vršíčku modrý pták mandelík, přes cestu přeběhne sysel, a zas ubíhá před očima tráva, pahorky, havrani...

A teď, přece jen, sláva bohu, jede proti nim fůra obilí. Docela nahoře leží děvče. Ospalé, zmožené vedrem, pozvedá hlavu a dívá se po mimojedoucích. Děniska se na ni zakoukal, hnědky natáhly tlamy k snopům, bryčka s pískotem líbá vůz a pichlavé klasy jako koště ometají cylindr otce Christofora.

„Ještě nás zajedeš, bubřino,“ křičí Děniska. „Co se tak tlemíš, dostalas žihadlo?“

Děvče se ospale usmívá, něco zamumlá a zase se ukládá... A pak se na pahorku vynoří osamělý topol, kdo ho zasadil a nač tam vlastně je, ví snad jen pánbůh. Oči se jen těžko loučí s jeho ztepilou postavou a zeleným hávem. Zdalipak je tenhle krasavec šťastný? V létě vedro, v zimě mráz a vánice, na podzim děsivé noci, kdy nevidíš nic než tmu a slyšíš jen bezuzdný, zlostně vyjící vítr, ale především – celý život sám a sám... Za topolem se z hřebene pahorku až k silnici táhne žlutý koberec pšenice. Na vršku je už pokosená a obilí stojí v panácích, ale

dole teprve sekají. Šest sekáčů stojí v jedné řadě a rozmachují se kosi; kosa se vesele blýskají a do taktu všechny najednou sviští: „vžží, vžží!“ Z pohybů ženských, vázajících snopy, z tváří sekáčů i z lesku kos je vidět, jak palčivé a dusivé je vedro. Černý pes s vyplazeným jazykem pádí od sekáčů bryčce vstříc. Rád by si asi zaštěkal, ale v půli cesty se zastaví a lhostejně se dívá na Děnisku, který mu hrozí bičem: na štěkání je moc horko! Jedna z žen se vztyčí, rovná si oběma rukama rozbolavělý kříž a doprovází pohledem jasně červenou Jegoruškovu košili. Snad jí učarovala červená barva, snad si vzpomněla na vlastní děti, prostě dlouho stojí bez hnutí a dívá se za nimi...

Ale brzy je tatam i pšenice. Znova se táhne vypálená rovina, zarudlé pahorky, rozžhavené nebe, nad zemí znova plachtí sup. V dále pořád ještě mává lopatkami větrný mlýn a pořád ještě se podobá človíčkovi, který mává rukama. Nemají už ani chuť se na něj dívat, zdá se jim, že k němu jakživi nedojedou, že před bryčkou utíká.

Otec Christofor a Kuzmičov mlčeli. Děniska pošvihoval hnědky a pokřikoval, ani Jegoruška už neplakal, ale lhostejně se rozhlížel. Vedro a jednotvárnost stepi ho zmohly. Měl dojem, že jede a vytrásá se už hrozně dlouho a že mu slunce hrozně dlouho pere do zad. Neujeli ani deset kilometrů, a už si myslel: Kdypak uděláme zastávku? Ze strýcova obličeje poznenáhlu zmizel blahý výraz a zbyla jen obchodnická strohost a ta dává oholenému, hubenému obličeji, zvláště je-li obrýlený a nos i skráně pokryté prachem, neoblomný, inkvizitorský výraz. Zato otec Christofor nepřestal udiveně hledět na ten boží svět a usmívat se. Mlčky myslel na něco dobrého a veselého, a dobrácký, mírný úsměv mu ztuhl v obličeji. Vypadalo to, jako by mu dobrá, veselá myšlenka horkem ztuhla v mozku...

„Tak co, Děnisko, dohoníme ještě dneska fůry?“ zeptal se Kuzmičov.

Děniska se rozhlédl po obloze, nadsedl, šlehl koně, a teprve potom odpověděl:

„Dá bůh, do tmy je dohoníme...“

Ozval se štěkot. Asi šest obrovitých stepních ovčáků, jako by na ně číhali, se vrhlo se zuřivým vytím proti bryčce. Všichni zlí až běda, s huňatými pavoučími tlamami a očima krvavýma zuřivostí obklopili bryčku, a derouce se jeden přes druhého, spustili chraptivý řev. Hořeli nenávistí a zdálo se, že jsou hotovi roztrhat koně, bryčku i lidi nacimprcampr. To bylo něco pro Děnisku, který rád poštíval a šlehal; s pomstychtivým výrazem se sehnul a šlehl bičem po ovčákovi. Psi zavylí ještě zuřivěji a koně vyrazili tryskem. Jegoruška se taktak držel na kozlíku, jak tak viděl oči a tesáky psů, dobře si uvědomoval, že kdyby spadl, tak ho okamžitě roztrhají na kousky. Ale necítil strach a sám se tvářil pomstychtivě jako Děniska, jenom litoval, že taky nemá bič.

Bryčka dohonila stádo ovcí.

„Stůj!“ vykřikl Kuzmičov. „Zastav! Prr!“

Děniska se pověsil celou vahou na opratě a zarazil hnědky. Bryčka se zastavila.

„Pojď sem!“ houkl Kuzmičov na pasáka. „Zkroť tu pakáž zatracenou!“

Starý pasák, otrhaný a bosý, v teplé čepici, se špinavým chlebníkem u boku, s dlouhou holí zakončenou hákem – postava veskrze starozákonní – utišil psy, sundal čepici a přistoupil k bryčce. Stejná starozákonní postava stála nehnutě na druhé straně stáda a netečně hleděla na povoz.

„Čípak to jsou ovce?“ zeptal se Kuzmičov.

„Varlamova!“ volal pasák na druhé straně stáda.

„No a nejel tudy včera Varlamov?“

„Kdežpak... Ale jeho správce, to jo...“

„Jed!“

Bryčka se hnula dál a pasáci a jejich zlí hafani zůstali vzadu. Jegoruška se chtěl nechtěl díval před sebe do modrofialové dálky a teď už se mu zdálo, že se mlýn, mávající lopatkami, přibližuje. Byl větší a větší, až se zvětšil docela a zřetelně se daly rozeznat obě jeho lopatky. Jedna byla stará, vyspravovaná, ale druhá teprve nedávno udělaná z čerstvého dřeva a leskla se na slunci.

Bryčka ujížděla rovně, ale mlýn začal kdovíproč uhýbat doleva. Jeli, jeli, a stále uhýbal dál a dál vlevo, ale z obzoru se neztrácel.

„Boltva postavil synovi parádní větrník!“ prohodil Děniska.

„A co že není vidět jeho statek?“

„Ten je támhle za tou roklinkou.“

Brzy se objevil i Boltvův statek, větrný mlýn však stále ještě nezůstával vzadu, ale koukal na Jegorušku svou svítící se lopatkou a mával. Kouzelník!

II

Kolem poledne uhnula bryčka ze silnice doprava, jela kousek krokem a zastavila se. Jegoruška zaslechl tiché, něžňoučké zurčení a cítil, jak mu sametově přilnul k tváři nějaký jiný, chladivý vzduch. Z pahorku navršeného přírodou z velikých nevzhledných kamenů vytékala trubičkou z bolehlavu, kterou tam zasadil nějaký neznámý dobrák, tenkým pramínkem voda. Padala na zem a čirá, jará, třpytící se na slunci, si tiše předla, a jako by si o sobě myslela, že je prudká bystřina, čile proudila někam doleva. Nedaleko pahorku se ten malý potůček rozléval v louži, žhavé paprsky a rozžhavená půda jej dychtivě sály a braly mu sílu, ale o kousek dál se pravděpodobně spojoval s jiným takovým potůčkem, protože asi sto kroků od pahorku se při jeho řečišti zelenala hustá, bujná ostřice, ze které, když k ní bryčka přijížděla, s křikem vylétly tři sluky.

Poutníci se u potůčku utábořili, aby si odpočinuli a nakrmili koně. Kuzmičov, otec Christofor a Jegoruška se usadili na rozprostřené houni v chabém stínu, který vrhala bryčka a vypřažení koně, a pustili se do jídla. Jakmile se otec Christofor napil vody a snědl pečené vejce, zachtělo se dobré veselé myšlenky, která mu ztuhla horkem v mozku, zase ven. Pohlédl laskavě na Jegorušku a spustil:

„Příteli, vždyť i já se něco nastudoval. Už od nejranějšího mládí mě obdařil pánbůh rozumem a chápavostí, že jsem se lišil od ostatních a už tak malý jako ty jsem svou chytrostí těšil rodiče i učitele. Nebylo mi ještě ani patnáct, a už jsem mluvil i veršoval latinsky stejně dobře jako rusky. Vzpomínám si, jak jsem dělal berlonoše biskupu Christoforovi. Jednou po velké, jako dneska si vzpomínám, že to bylo na svátek zbožného cara Alexandra Pavloviče Blahoslaveného, když se biskup za oltářem svlékal, laskavě se na mne podíval a optal se: Puer bone, quam appellaris? A já na to: Christophorus sum. A on: Ergo connominati sumus – jako že jsme jmenovci. A pak se optal latinsky: Čípak jsi? A já zas latinsky, že jsem syn diakona Sirijského z vesnice Lebedinské. Když biskup viděl, jak jasně a pohotově odpovídám, požehnal mi a pravil: Napiš otci, ať nemá starost, že na tebe budu pamatovat. Arcikněží a kněží, co u toho byli, také užasli, když slyšeli naši latinskou dišputaci, a každý mi řekl něco pochvalného. Ještě mi ani nezačaly růst vousy, příteli, a už jsem četl latinsky, řecky i francouzsky, vyznal jsem se ve filozofii, v matematice, v dějepise, v kdejaké vědě. Paměť mě pánbůh obdařil úžasnou. Stávalo se, že jsem si něco dvakrát přečetl, a uměl jsem to nazpaměť. Mí učitelé a dobrodinci žasli a byli svatě přesvědčeni, že ze mne bude veliký mudrc a ozdoba církve. Já jsem chtěl do Kyjeva na studie, ale rodiče nedovolili: Budeš se, mínil otec, učit celý život, kdypak se tě dočkáme? Když jsem to slyšel, nechal jsem studií a vstoupil do místa. Učenec se ze mne nestal, zato jsem vyslyšel rodiče, zaplašil jsem jejich starosti, důstojně jsem je pochoval. Poslušenství je nad půst i nad modlitby!“

„Jistě jste už všechny ty vědy zapomněl!“ poznamenal Kuzmičov.

„Jakpak bych nezapomněl! Však už mi táhne, sláva bohu, osmý křížek! Z filozofie a rétoriky si ještě leccos pamatuji, ale řeči a matematika se mi už nadobro vykouřily z hlavy.“

Otec Christofor přimhouřil oči, chvilku se rozpomínal a potom tišeji řekl:

„Co je to podstata? Podstata je věc sama o sobě, nevyžadující ničeho jiného k svému naplnění.“

Zavrtěl hlavou a spokojeně se usmál:

„Duchovní potrava! Vskutku, hmota živí tělo a duchovní potrava duši!“

„Inu věda je věda,“ povzdechl Kuzmičov. „Ale co nám bude platná věda, jestli nedohoníme Varlamova?“

„Člověk není špendlík, však ho najdem. Křížuje tu někde v okolí.“

Nad ostrřicí přelétly známé tři sluky a z jejich pískotu zazníval strach i dopal, že je zahnali od potůčku. Koně rozváživě žvýkali a pofrkávali. Děniska chodil kolem nich, a aby dokázal, že s ním nijak nehnou okurky, pirohy ani vejce, které jedí páni, dělal, že je docela zabrán do pobíjení ovádů a much, jimiž byly obsypány břicha a hřbety koní. Utloukal své oběti bez cavyků a pokaždé vyrazil zvláštní vítězný, hrdelní zvuk. Ale když chybil, dopáleně hekal a díval se za každým tím šťastlivcem, který unikl smrti.

„Děnisko, kde vězíš! Pojd' se taky najíst!“ pravil Kuzmičov a hluboce si oddychl, dáváje najevo, že už je syt.

Děniska přistoupil nesměle k houni a vybral si pět velkých povadlých okurek, tak řečených „žlutáků“ (vybrat si lepší a čerstvější se ostýchal), vzal si dvě pečená vejce, tmavá a puklá, a pak se nesměle, jako by se bál, aby nedostal přes ruku, dotkl prstem pirohu.

„Jen si vem, jen si vem,“ pobízel ho Kuzmičov.

Děniska se osmělil a popadl piroh, odešel s ním hodný kus stranou a posadil se na zem zády k bryčce. A vzápětí se ozvalo tak hlasité mlaskání, že se i koně ohlédlí a podezíravě se po Děnskovi podívali.

Když pojedli, vytáhl Kuzmičov z bryčky naditý pytlík a řekl Jegoruškovi:

„Na chvilku si zdřímnu. Dávej pozor, aby mi někdo ten sáček nevytáhl pod hlavou.“

Otec Christofor svlékl kutnu, pás a kaftan, a když se na něj Jegoruška podíval, zkoprněl překvapením. Ani ve snu se nenadál,

že kněží nosí kalhoty, ale otec Christofor měl opravdové plátěné kalhoty, zastrčené do holínek, a krátký plátěný pruhovaný kabátek. Jegoruška si přitom říkal, že v tomhle úboru, tak málo vhodném pro jeho duchovní stav, s těmi dlouhými vlasy a vousy je hrozně podobný Robinsonu Crusoovi. Když se otec Christofor a Kuzmičov svlékli, uložili se tváří proti sobě do stínu pod bryčkou a zavřeli oči. Také Děniska dožvýkal, natáhl se na výsluní břichem nahoru a i on zavřel oči.

„Dej pozor, aby nikdo neodved koně,“ řekl Jegoruškovi a v tu chvíli usnul.

Nastalo ticho. Bylo slyšet jen frkání a mlaskání koní a chrápání spáčů. Kdesi vpovzdáli naříkala osamělá čejka, čas od času zapískaly ty tři sluky, když se zas přiletěly podívat, jestli nezvaní hosté už neodjeli, tiše zurčel potůček, ale žádný z těch zvuků nerušil ticho, neburcoval mrtvý klid, ale spíš přírodu sladce uspával.

Jegoruška, dusící se vedrem, které na něj dolehlo zvláště teď po jídle, odběhl k ostřici a odtud se rozhlédl po okolí. Spatřil totéž co dopoledne: rovinu, pahorky, nebe, fialovou dálku; pahorky byly sice blíže, ale zmizel mlýn, ten zůstal daleko vzadu. Za skalnatým pahorkem, z něhož vytékal potůček, se zvedal jiný, zaoblenější a rozlehlejší, a k tomu se krčila nevelká osada, pět či šest usedlostí. Kolem chalup nebylo vidět ani človíčka, strom ani stín, jako by se osada zalkla ve žhavém vzduchu a uschla. Z dlouhé chvíle vzal Jegoruška z trávy kobylku, zavřenou v pěsti si ji přiložil k uchu a dlouho poslouchal, jak vyhrává na své housličky. Když ho hudba přestala bavit, honil se za hejnem žlutých motýlů, kteří se přiletěli k ostřici napít, a sám nevěděl jak, octl se zase vedle bryčky. Strýček i otec Christofor tvrdě spali; jistě budou spát dvě tři hodiny, dokud si koně neodpočinou... Jak ubít ten dlouhý čas? A kam utéct před vedrem? Dobrá rada drahá... Jegoruška nastavil mechanicky ústa pod pramínek, který vytékal z trubičky. V ústech se mu ochladilo a zavonělo bolehlavem; zprvu pil s chutí, ale pak se nutil a pil tak

dlouho, dokud se mu pronikavý chlad nerozlil z úst po celém těle a dokud mu voda nepromočila košili. Pak se přišoural k bryčce a prohlížel si spáče. Strýčkova tvář byla jako dřív obchodnický suchá. Kuzmičov, pravý fanatik svého povolání, bez ustání, i když spal, i v kostele při pozdvihování, myslel neustále na své obchody, nemohl na ně zapomenout ani na chvíli a také teď se mu zdálo o žokách vlny, o fůrách a cenách, o Varlamovovi... Zato otec Christofor, člověk mírný, dobromyslný a úsměvný, nepoznal za celý svůj život ani jedinou věc, která by jako hroznýš mohla zadávit jeho duši. Všechny nesčíslné podniky, jichž se za svůj život zúčastnil, ho samy nelákaly tolik, jako jednání a styk s lidmi, kteří u toho byli. Tak třeba při této cestě ho nezajímala tolik vlna, Varlamov a ceny, jako dlouhá jízda, rozhovory po cestě, spaní pod bryčkou, nepravidelné stravování... A teď se ve spánku tvářil, jako by se mu zdálo o biskupu Christoforovi, o latinské disputaci, o jeho ženě, o kobližkách se smetanou, o všem tom, co se nemohlo zdát Kuzmičovovi.

Když si tak Jegoruška prohlížel tváře spících, zaslechl náhle tichý zpěv. Někde opodál zpívala žena, ale bylo záhadné, kde a vůbec na které straně. Tichá, táhlá a tesklivá píseň připomínala pláč a sotva slyšitelně se ozývala hned zprava, hned zleva, hned shora a hned ze země, jako by se nad stepí vznášel neviditelný duch a zpíval. Jegoruška se rozhlížel a nemohl pochopit, odkud se ten podivný zpěv bere, ale pak, když se do něho zaposlouchal, měl dojem, že to zpívá tráva; polomrtvá a poničená vroucně přesvědčovala svou tklivou písni beze slov kohosi o tom, že není ničím vinna, že ji slunce spálilo zbytečně, ujišťovala, že se jí chce vášnivě žít, že je ještě mladá a že by byla krásná, kdyby nebylo vedra a sucha. O vině nemohla být řeč, ale přesto kohosi prosila za odpuštění a zapřísahala se, že neví, jak dál bolesti a smutkem, že je hrozně ubohá...

Jegoruška chvíli poslouchal a připadalo mu, že z té tesklivé, táhlé písně vzduch ještě více houstne, řevaví a znehybňuje... Aby píseň přehlušil, začal si sám pobrukovat, a hledě hodně dupat no-

hama, rozběhl se k ostríci. Odtud se rozhlédl kolem dokola, až našel toho, kdo zpíval. Před krajní chalupou stála žena v krátké spodničce, nohatá jako volavka, a cosi prosívala; od jejího síta se líně táhl dolů po stráni mrak bílého prachu. Ted' bylo jasné, že zpívá ona. Kousek od ní stál jako zkamenělý maličký hošík, jen v košilce a prostovlasý. Okouzlený zpěvem stál bez hnutí a díval se někam dolů, nejspíš na Jegoruškovu červenou košili.

Píseň utichla. Jegoruška se pomalu loudal k bryčce a znova se z dlouhé chvíle obíral pramínkem.

A táhlá píseň zazněla znova. Byla to zas ta nohatá žena z osady za kopečkem. Na Jegorušku náhle znova padl stesk. Nechal trubičku a vzhlédl. To, co spatřil, bylo tak nenadálé, že se až polekal. Nad ním stál na jednom z velkých hrubých balvanů maličký hošík v košilce, baculatý, s tenounkýma nohama a s břískem jako bubínek, ten, co před chvílí stál vedle ženské. S němým údivem a dost vyděšeně, jako by objevil návštěvníky z onoho světa, s vytřeštěnýma očima a s otevřenými ústy zíral na Jegoruškovu červenou košili a na bryčku. Červená barva košile ho sladce vábila a bryčka i lidé, kteří pod ní spali, vzněcovali jeho zvědavost; sám možná nevěděl, jak ho ta příjemná červená barva a zvědavost přilákaly sem dolů, a ted' se asi divil své smělosti. Jegoruška si ho dlouho prohlížel a on zas Jegorušku. Oba mlčeli a byli trochu zaražení. Za hodnou chvíli se optal Jegoruška:

„Jak se jmenuješ?“

Tváře neznámého se ještě více vyduly. Přitiskl se zády k balvanu, vyvalil oči, zahýbal rty a odpověděl hlubokým, chraptivým hlasem:

„Tit.“

Víc už si chlapci nevyměnili ani slůvko. Tajemný Tit ještě chvíli mlčel a pak, nespouštěje z Jegorušky oči, zvedl za sebe jednu nohu, nahmatl patou výstupek, o který se mohl opřít, a vyšvihl se na balvan; odtud, pořád pozpátku a s očima upřenýma na Jegorušku, jako by se bál, že ho zezadu udeří, vylezl na další kámen a tak stoupal tak dlouho, dokud nezmizel za vrškem kopečku.

Když ho Jegoruška ztratil z očí, objal si kolena rukama a svěsil hlavu... Palčivé paprsky ho žhnuly v týle, na šíji a na zádech. Tesklivá píseň hned utichala, hned se zas nesla nehybným, dusným vzduchem, potůček jednotvárně zurčel, koně mlaskali a čas se vlekl tak nekonečně, jako by také strnul a docela se zastavil. Měl pocit, jako když od rána uběhlo takových sto let... Není snad vůle boží, aby Jegoruška, bryčka i koně ztuhli v tom vzduchu, zkameněli jako ty pahorky a navěky zůstali trčet na jednom místě?

Jegoruška zvedl hlavu a zakalenýma očima se zahleděl před sebe; fialově modrá dálka, do té chvíle nehybná, se zakymácela a i s nebem ulétla ještě někam dále... Vzala s sebou stepní travu, ostřici a nakonec letěl za tou ubíhající dálkou i Jegoruška. Jakási síla ho někam němě táhla a v patách za ním se neslo vedro a tísnivá píseň. Jegoruška svěsil hlavu a zavřel oči...

První se probudil Děniska. Něco ho kouslo, protože vyskočil, rychle se podrbal na rameně a zaláteřil:

„Mrcho pohanská, dostat tě tak pod ruku!“

Pak přistoupil k pramínku, napil se a dlouho se myl. Jeho odfrkování a cákání vytrhlo Jegorušku z mátoh. Hošík se podíval na jeho mokrou tvář, plnou kapek a velkých pih, takže vypadala jako mramorová, a optal se:

„Pojedem už brzo?“

Děniska se podíval, jak vysoko je slunce, a odpověděl:

„Myslím, že brzo.“

Utřel se podolkem košile a pak náhle se smrtelně vážnou tváří začal skákat po jedné noze.

„O co, že budu dřív u ostřice!“ vyrazil.

Jegoruška byl mátožný z vedra a dřímoty, ale přece hopkal za ním. Děniskovi bylo už skoro dvacet let, sloužil jako kočí a pomýšlel na ženění, ale bylo to pořád ještě dítě. Hrozně rád pouštěl draky, chytal holuby, hrál si na slepou bábu a na honěnou a pořád ještě se pletl do dětských her a hádek. Jak páni odešli nebo usnuli, už ho

bylo vidět, třeba jak skáče po jedné noze nebo hází kameny. Když viděl někdo z dospělých, s jakým upřímným nadšením dovádí s drobotinou, nezdržel se poznámky: „Takový klacek!“ Zato děti neviděly nic zvláštního na tom, že se jim dospělý kočí plete do jejich světa. Ať si hraje, jen když je nebije. Zrovna tak nevidí malí psíci nic zvláštního na tom, když se k nim přidá nějaký velký hravý hafan a začne s nimi laškovat.

Děnska Jegorušku předhonil a to ho zřejmě náramně uspokojilo. Zamrkal, a aby dokázal, že je s to přeskákat po jedné noze libovolnou vzdálenost, navrhl Jegoruškovi, aby s ním skákal až k cestě a odtud bez oddechu zpátky k bryčce. Jegoruška jeho návrh nepřijal, protože už byl celý udýchaný a unavený.

Náhle se Děnska zatvářil tak vážně, že takový výraz neměl, ani když ho Kuzmičov huboval nebo se na něj rozpřahoval holí. Tiše klesl na jedno koleno, na tváři se mu objevil přísný i polekaný výraz, jako u někoho, kdo poslouchá bludy, a strnul. S pohledem upřeným na jedno místo pomalu napřáhl ruku a náhle přepadl břichem na zem a plácl dlaní do trávy.

„Mám ji!“ zasípal vítězně, vstal a přidržel Jegoruškovi před očima velkou kobylku.

Protože si mysleli, že je to kobylce příjemné, hladili ji Jegoruška a Děnska po zeleném hřbetě a tahali ji za vousy. Pak chytil Děnska tučnou mouchu nacucanou krví a nabídl ji kobylce. Ta velmi klidně, jako kdyby její známost s Děnskou trvala už bůhvíjak dlouho, několikrát zdvihla a zas spustila svá velká kusadla podobná hledí a uhryzla mouše břicho. Když ji pustili, krátce zsvítila růžovým rubem křídel, spustila se do trávy a okamžitě zanotovala svou píseň. Pustili i mouchu; roztáhla křídla a bez břicha si to namířila ke koním.

Pod bryčkou se ozval hluboký vzdech. To se probudil Kuzmičov. Prudce zvedl hlavu, znepokojeně se zadíval do dálky a z toho pohledu, který nezúčastněně minul Jegorušku i Děnsku, bylo zřejmé, že sotva se vzbudil, myslí zas na vlnu a na Varlamova.

„Otče Christofore, vstávejte, je čas!“ zavolal rozčileně. „Dost už toho spaní, beztoho jsme zaspali! Děnisko, zapřahej!“

Otec Christofor se probudil stejně úsměvně, jako usnul. Tvář se mu ve spánku pomačkala, otlačila, a jak se zdálo, scvrkla na polovinu. Když se umyl a oblékl, beze spěchu vytáhl z kapsy malý umaštěný žaltář, otočil se tváří k východu a začal potichu číst a křížovat se.

„Otče Christofore,“ řekl vyčítavě Kuzmičov. „Máme nejvyšší čas! Koně čekají, a vy si, proboha...“

„Hned, hned,“ zabrebtal otec Christofor. „Musím odříkat žalmy. Dneska jsem se ještě nepomodlil.“

„Na žalmy je čas potom.“

„Ivane Ivanyči, mám rozvrh na každý den... Nedá se nic dělat!“

„Pánbůh by vám to prominul.“

Dobrou čtvrt hodinku stál otec Christofor bez hnutí tváří k východu a pohyboval rty, zatímco Kuzmičov se na něj skoro s nenávisť díval a netrpělivě škubal rameny. Zvlášť ho dopalovalo, jak se otec Christofor po každém „pochválen“ nadýchl, hbitě se pokřížoval a schválně hodně nahlas, aby se museli křížovat i ostatní, třikrát odříkával:

„Aleluja, aleluja, aleluja, buď pánbůh pochválen!“

Konečně se usmál, obrátil oči k nebi, a strkaje žaltář do kapsy, prohlásil:

„Fini!“

Za chvílku se bryčka rozjela. A jako by jela nazpátek, a ne dopředu, viděli cestující totéž co dopoledne. Pahorky se stále ještě ztrácely ve fialové dálce a nebyl jim konec, stepní tráva se střídala s kamením a posečenými pásy. A titíž havrani a sup, svědomitě mávající křídly, poletovali nad stepí. Vzduch víc a víc těžkl od vedra a ticha, pokorná příroda mlčky umdlívala... Ani závan větříku, ani jediný povzbuzující zvuk, ani jediný obláček.

Nakonec, když se slunce začalo chýlit k západu, nesnesly už step, pahorky ani vzduch tu tíhu, došla jim trpělivost a zmučené,

pokusily se svrhnout ze sebe jho. Za pahorky neočekávaně vykoul popelavě šedý, kučeravý mrak. Mrkl na step – že už může spustit – a zachmuřil se. A tu se v nehybném ovzduší cosi utrhl, zadul silný vítr a s hukotem a svištěním zavířil stepí. A současně se rozšustěla tráva a býlí, na cestě se zvedl vírem prach, rozběhl se po stepi a unášel s sebou slámu, kobylky a pápěří, vyrostl jako černý vířivý sloup k nebi a zaclonil slunce. Křížem krážem poletoval stepí, srážel se a poskakoval šater. Jeden se dostal do víru, zatočil se, jako pták se vznesl k nebi, zmenšil se ve výši v černou tečku a zmizel z dohledu. Za ním se vznesl druhý, pak třetí a Jegoruška viděl, jak se dva srazily v jasně modré výši a zaklínily se do sebe jako při souboji.

Těsně u cesty vzlétl drop. Blýskaje křídly a ocasem, vypadal v zářícím slunci jako třpytka na udici nebo jako motýlek, jenž poletuje nad rybníkem, míhá se nad vodou a jemuž křídla splývají s tykadly, takže se zdá, jako by mu tykadla vyrůstala zezadu, zepředu i z boků. Tetelil se ve vzduchu jako hmyz, zářil pestrými barvami a nesl se přímo vzhůru, ale pak asi polekán oblakem prachu, uhnul stranou a ještě dlouho bylo vidět, jak se míhá ve vzduchu.

A za chvíli, poplašený vichrem a nevěda, co se děje, vyletěl z trávy chřástal. Letěl po větru a ne proti němu, jak ptáci létají, a tak se celý načepýřil a nadmul, že byl velký jako slepice a vypadal velmi rozzlobeně a majestátně. Jen havrani, kteří ve stepi zestárli a přivykli náhlým stepním poplachům, se vznášeli klidně nad trávou, nebo pokojně, ničeho si nevšímající, dloubali svými tlustými zobáky do ztvrdlé půdy.

Za pahorky temně zahřmělo a vítr zadul svěžeji. Děniska vesele hvízdal a pošvihl koně. Otec Christofor a Kuzmičov si drželi klobouky a upírali zraky k pahorkům... To by bylo něco, kdyby zapršelo!

Zdálo se, že by stačilo ještě trošičku námahy, ještě malý nápor a step by vyhrála. Ale neviditelná, podmanivá síla poznenáhlu spoutala vítr a ovzduší, usadila prach a zas, jako by se nic nestalo, se rozhostilo ticho. Mrak se schoval, zarudlé pahorky se zachmuřily,

vítr pokorně utichl a jen vyplašené čejky někde naříkaly a stěžovaly si na osud...

A pak se rychle snesl večer.

III

Z večerního soumraku se vynořilo velké přízemní stavení s reza-vou plechovou střechou a temnými okny. Tomu domu se říkalo zájezdni dvůr, třebaže u něho žádný dvůr nebyl a stál uprostřed stepi osaměle a ničím neohrazen. Kousek stranou se černal malý, ubohý višňový sad, obehnaný proutěným plotem, a pod okny rostly slunečnice, ve spánku sklánějící těžké hlavy. V sadě klapal maličký mlýnek, zřízený tam proto, aby svým klapotem odháněl zajíce. Víc toho kolem domu vidět ani slyšet nebylo, leda širou step.

Sotva se bryčka zastavila u krytého zápraží, ozvaly se z domu radostné hlasy – mužský a ženský – vrzly dveře v čepech a vedle bryčky se náhle vztyčila vysoká hubená postava, rozhazující rukama a cípy kabátu. Byl to hospodář zájezdního dvora, Mojsej Mojsejič, už postarší člověk s bledou tváří a krásným plnovousem, černým jako tuš. Byl oblečen v obnošený černý kabát, který mu visel na úzkých ramenou jako na věšáku a jehož šosy povívaly jako křídla pokaždé, když Mojsej Mojsejič radostí nebo udivením rozhodil ruce. Mimo kabát měl hospodář na sobě ještě plandavé bílé kalhoty a sametovou vestu s rezavými květy podobnými ohromným štěnicím.

Když Mojsej Mojsejič poznal, kdo to přijel, zůstal nejdříve jako omráčený silnými dojmy, ale pak spráskl ruce a zaúpěl. Šosy mu zavlály, záda se mu ohnula do oblouku a bledá tvář se zkřivila takovým úsměvem, jako by pro něho pohled na bryčku byl nejen příjemný, nýbrž i trýznivě sladký.

„Ach, můj ty bože, můj ty bože!“ spustil vysokým, zpěvavým hlasem a celý udýchaný a ustaraný se pletl vystupujícím do ces-

ty. „To je ale dnes šťastný den! Ach, co si teď počnu! Ivan Ivanyč! Otec Christofor! A jak hezoučkový chlapec sedí na kozlíku, bůh mě netrestej! Ach, můj ty bože, proč stojím jako sloup a nezvu hosty dál? Račte, jen račte, prosím uctivě... vítám vás! Ukažte, vezmu vám věci... Ach! Bože můj!“

Přitom se ryl v bryčce i pomáhal hostům ven, ale náhle se otočil a zaječel tak divokým a přiškrceným hlasem, jako kdyby se topil a volal o pomoc:

„Šalamoune! Šalamoune!“

„Šalamoune! Šalamoune!“ opakoval po něm v domě ženský hlas.

Dveře vrzly a na prahu se objevil pomenší mladý žid, zrzavý, s velkým ptačím nosem a pleší uprostřed tuhých, kudrnatých vlasů; měl na sobě krátký, velmi obnošený žaket s okrouhlými šosy a krátkými rukávy a krátké trikotové kalhoty, takže se celý zdál krátký a přistřižený jako oškubaný pták. Byl to Šalamoun, bratr Mojseje Mojsejiče. Nepozdravil a mlčky, s divným úsměvem přistoupil k bryčce.

„Ivan Ivanyč a otec Christofor přijeli!“ oznamoval mu Mojsej Mojsejič takovým tónem, jako by se bál, že mu neuvěří. „Aj vaj, to je událost, z ničeho nic přijedou tak dobří lidé! No tak, Šalamoune, vezmi jejich věci! Račte dál, vzácní hosté!“

Za chvíli už seděli Kuzmičov, otec Christofor a Jegoruška ve velké, nevlídné a prázdné světnici za starým dubovým stolem. Stál tam skoro osamělý, protože v celé velké světnici nebyl mimo něj, široký divan s dřevěným voskovaným potahem a tři židle, žádný jiný nábytek. Ale ani ty židle by se každý neodvážil nazvat židlemi. Byla to jakási ubohá náhražka nábytku, voskovaný potah na nich dávno dosloužil a opěradla byla neuvěřitelně zahnutá dozadu, takže se podobaly spíše dětským sánkám. Člověku nešlo na rozum, jaké pohodlí měl na mysli neznámý truhlář, který nemilosrdně ohnul opěradla, a spíše měl sklon nevinit z toho truhláře, ale nějakého junáckého hosta, který se chtěl blýsknout svou silou a ohnul lenochy židlí, pak je zase

narovnával a přitom je ohnul ještě víc. Pokoj vypadal pochmurně. Měl zašedlé stěny, začazený strop a římsy, v podlaze se táhly dlouhé škvíry a zely díry nevysvětlitelného původu (zas člověka napadalo, že je prorazil podpatkem tentýž silák) a zdálo se, že by v něm bylo stejně temno, i kdyby v něm rozsvítili deset lamp. Na stěnách ani na oknech nebylo nic, co by se mohlo pokládat za ozdobu. Ale přece – na jedné stěně viselo v šedém dřevěném rámu nějaké nařízení s dvouhlavým orlem a na druhé ve stejném rámu jakási rytina s nápisem: Lidská lhostejnost. Nedalo se však uhodnout, k čemu byli ti lidé lhostejní, protože rytina stářím celá vybledla a byla hustě posetá mušinci. Pokoj byl plný zatuchlého, nakyslého zápachu.

Když Mojsej Mojsejič uváděl hosty do pokoje, bez přestání se ukláněl, tleskal rukama, hrbil se a radostně vykřikoval. To vše pokládal za nutné dělat, aby vypadal mimořádně zdvořilý a úslušný.

„Kdy tudy jely naše fůry?“ zeptal se ho Kuzmičov.

„Jedna parta dnes hnedka poránu a druhá, Ivane Ivanyči, si tady odpočala v poledne a odjela před večerem.“

„Aha... A Varlamov tudy neprojížděl?“

„Ne, Ivane Ivanyči. Včera poránu tudy jel jeho správce Grigorij Jegoryč a říkal, že dneska bude nejspíš na statku molokána.“

„Výborně! Tak to teda nejdřív dohoníme fůry, a potom zajedeme k molokánovi.“

„Ale probůh, Ivane Ivanyči!“ zhrozil se Mojsej Mojsejič a spráskl ruce. „Kam pojedete teďka na noc? Jenom pěkně povečeřte, zůstaňte na noc a zítra s pomocí boží hnedka poránu vyrazíte a dohoníte, koho chcete!“

„Nemáme kdy, nemáme kdy... Odpusťte, Mojseji Mojsejiči, až někdy podruhé, ale tentokrát na to není čas. Tak čtvrt hodinku posedíme a zas pojedem. Přenocovat můžeme u molokána.“

„Čtvrt hodinku!“ zapištěl Mojsej Mojsejič. „Že se boha nebojíte, Ivane Ivanyči, snad nechcete, abych vám schoval klobouky a zavřel dveře na klíč? Alespoň trochu pojezte a vypijte trochu čaje!“

„Kdepak, na trachtace nemáme čas,“ tvrdil Kuzmičov.

Mojsej Mojsejič sklonil hlavu na stranu, zlomil se v kolenou a s dlaněmi napřaženými před sebe, jako by se bránil bití, začal s bolestně sladkým úsměvem žadonit:

„Ivane Ivanyči! Otče Christofore! Smilujte se přece a posed'te u čaje! Cožpak jsem už takový vyvrhel, že si u mě nemůžete ani vypít čaj? Ivane Ivanyči!“

„No což, čaje bychom se mohli napít,“ vzdychl soucitně otec Christofor. „To nás tolik nezdrží.“

„No tak dobře,“ přikývl Kuzmičov.

Mojsej Mojsejič poskočil, radostně vyjekl a celý skrčený, jako kdyby právě skočil ze studené vody do tepla, odkvapil ke dveřím a zaječel divokým, přiškrčeným hlasem, jakým předtím volal na Šalamouna:

„Rózo! Rózo! Přines samovar!“

Za chvíli se otevřely dveře a do pokoje vešel Šalamoun s velkým podnosem v rukou. Když pokládal podnos na stůl, díval se pohrdavě někam stranou a jako dřív se podivně usmíval. Teď, ve svitu lampičky, bylo možno vyznat se trochu v tom úsměvu; byl velice složitý a vyjadřoval mnoho pocitů, ale jedno v něm převládalo – zřejmé pohrdání. Jako by myslel stále na něco směšného a hloupého, jako by kohosi nemohl snést, jako by kýmsi pohrdal a z čehosi měl radost a sliboval si od příští chvíle, že svým výsměchem někoho zraní a z plna hrdla se mu vysměje. Zdálo se, že jeho dlouhý nos, masité rty a potouchlé, vykulené oči se usilovně zdržují smíchu. Kuzmičov se na něj podíval, posměšně se zatvářil a zeptal se:

„Šalamoune, pročpak jsi letos nepřišel na jarmark do N. předvádět židy?“

Asi před dvěma roky, jak si dobře pamatoval i Jegoruška, vyprávěl Šalamoun na jarmarce v N. v jedné boudě různé příhody ze židovského života a měl veliký úspěch. Zmínka o tom však nezapůsobila na Šalamouna nijakým dojmem. Neodpověděl, vyšel ven a za chvíli se vrátil se samovarem.

Když byl u stolu hotov, postavil se stranou s rukama zkříženýma na hrudi, vystrčil jednu nohu dopředu a upřel posměšný pohled na otce Christofora. V jeho postoji bylo cosi vyzývavého, povýšeného a pohrdavého a zároveň nanejvýš ubohého a komického, protože čím byl okázalejší jeho postoj, tím křiklavěji bily do očí jeho krátké kalhoty, přistřižený kabátek, nos jako skoba a celá jeho ptačí, oškubaná figurka.

Mojsej Mojsejič si přinesl z druhé místnosti sedátko a posadil se v uctivé vzdálenosti od stolu.

„Dobrou chuť přeju, nechte si chutnat!“ začal bavit hosty. „Ať vám slouží. Tak vzácní hosté! Tak vzácní! Vždyť já neviděl otce Christofora celých pět let. A copak mi nikdo neřeknete, čím je ten pěkný chlapeček?“ zeptal se a přívětivě pokukoval po Jegoruškově.

„To je synek mé sestry Olgy Ivanovny,“ odpověděl Kuzmičov.

„A kampak jede?“

„Na studie! Vezu ho na gymnázium.“

Mojsej Mojsejič se z úcty zatvářil udiveně a důležitě zakroutil hlavou.

„No to je báječné!“ tvrdil a hrozil prstem samovaru. „To je báječné! Až vyjdeš z gymnázia, bude z tebe pán, že před tebou všichni budeme smekat. Budeš moudrý a bohatý, budeš mít krásné vyhlídky a maminka z tebe bude mít radost. No to je báječné!“

Na chvíli se odmlčel, pohladil si kolena a spustil uctivě žertovným tónem:

„Nesmíte se zlobit, otče Christofore, ale budu muset poslat stížnost arcibiskupovi, že ujídáte kupcům chleba. Ano, napíšu kolkovanou stížnost, že otci Christoforovi jeho groše nestačí a že se proto pustil do obchodování, začal prodávat vlnu!“

„Tak, popadlo mě to teď na stará kolena,“ zasmál se otec Christofor. „Přesedlal jsem, brachu, z faráře na kupce. Teď bych měl sedět doma a modlit se, a zatím tu harcuju se spřežením jako faraón... Blázonec!“

„Ale těch peněz co za to bude!“

„To zrovna! Stará bačkora bude, a ne peníze. To zboží přece nepatří mně, ale zeti Michajlovi!“

„A pročpak nejel sám?“

„Pročpak... Má ještě mlíko na bradě. Koupit vlnu uměl, ale prodat – prodat ji už neumí. Na to je ještě tuze mladý. Dal do toho všechny peníze, chtěl zbohatnout a vyniknout, zkoušel to leckde, ale nikdo mu nechtěl dát ani tolik, za kolik koupil. Takhle se štvál, mládenec, celý rok, a teď přišel na mne: Tatínku, buďte tak hrozně laskav, prodejte tu moji vlnu! Já se v tom vůbec nevyznám! Tak, takhle to je! Najednou jsem pro něj tatínek, ale předtím tatínka neznal. Když kupoval, to se neptal. Ale teď, když je v úzkých, mu je tatínek dobrý. Ale co tatínek! Kdyby nebylo tuhle Ivana Ivanyče, tak by ani tatínek nic nezmohl. Mám to starosti!“

„Pravda, s dětmi jsou starosti, to vám řeknu!“ povzdechl Mojsej Mojsejič. „Já jich mám šest. Jednoho uč, druhého kurýruj, třetího nos na rukou, a když to vyroste, jsou starosti ještě větší. A to není jen dneska, o tom se píše i v Písmě svatém. Když měl Jákob malé děti, naříkal. Ale když vyrostly, naříkal ještě víc.“

„Tak, tak,“ přitakával otec Christofor a zádumčivě se díval do světnice. „Já se nijak zvlášť na pánaboha hněvat nemůžu, já v životě dosáhl, čeho jsem chtěl, jen kdyby bůh dal každému tolik... Dcerky jsem dobře zaopatřil, syny jsem dostal do světa a teď mám pokoj. Vykonal jsem své a teď si mohu dělat, co chci. Žiju si se svou polovičkou polehounku, mám, co hrdlo ráčí, z vnoučat se raduju, k bohu se modlím a nic víc nepotřebuju. Je mi hej a po nikom mi nic není. Jakživ mě nepostihlo žádné neštěstí, a kdyby se teď, dejme tomu, zeptal car: Co potřebuješ? Co si přeješ? Já? Nic nepotřebuju. Všecko mám, buď pánbůh pochválen! V celém městě není šťastnějšího člověka než já. Jenom hříchů mám hodně, ale kdo je bez hříchů, mimo pánaboha? Pravda?“

„Pravda pravdoucí!“

„Tot' se ví, zuby už nemám, stáří mi ohýbá hřbet a tak... Dušnost a bůhvíco ještě... Zastůňu si, tělo mi neslouží, nu což, ale řekni sám, užil jsem si, ne? Osm křížků! Život nemusí být věčný, ale bohulibý!“

Otec Christofor si náhle něco připomněl, vyprskl a smíchem se rozkašlal. Mojsej Mojsejič se ze zdvořilosti také zasmál a rozkašlal.

„To vám je k popukání!“ řekl otec Christofor a mávl rukou. „Přijel ke mně tuhle na návštěvu můj nejstarší syn Gavrila. Je doktor, slouží v Černigovské gubernii v zemstevní nemocnici. Tož dobrá... Tak mu povídám: Koukej, povídám, tak mě to nějak dusí... Jsi doktor, pomoz tatínkovi! Tak mě hned svlékl, proklepal, poslouchal a kdovíco ještě... Břicho mi ohmatal a potom povídá: Vy se musíte, tatínku, povídá, léčit stlačeným vzduchem!“

Otec Christofor se křečovitě rozesmál, až zaslzel, a zvedl se ze židle.

„A já mu na to: Jdi mi s tím stlačeným vzduchem!“ vypravil ze sebe mezi smíchem a zatřepal oběma rukama. „Jdi mi s tím stlačeným vzduchem!“

Mojsej Mojsejič se také zvedl, popadl se za břicho a vyrážel ze sebe pištivý smích, podobný kvičení muflíka.

„Jdi mi s tím stlačeným vzduchem!“ opakoval se smíchem otec Christofor.

Mojsej Mojsejič přeladil o dva tóny výš a roztřásl se tak křečovitým smíchem, že se div nesvalil.

„Můj ty bože,“ sténal smíchy, „přestaňte chvilku... Takhle mě rozesmát. Uf! Budu z toho mít smrt!“

Smál se a brebentil, ale po očku přitom bázlivě a podezíravě pokukoval po Šalamounovi. Ten stál jako dříve a usmíval se. Jeho oči i úsměv říkaly, že to s pohrdáním a nenávistí myslí vážně, ale to se pramálo hodilo k jeho oškubané figurce a Jegoruškovi se zdálo, že si tu vyzývavou pózu a ten uštěpačný, pohrdavý výraz nasadil schválně, aby vypadal jako šašek a rozesmál hosty.

Kuzmičov mlčky vypil asi šest sklenic a pak si udělal před sebou na stole místo, vzal pytlík, tentýž, který si, když spal pod bryčkou, strčil pod hlavu, rozvázal jej a zatřepal jím. Z pytlíku se vysypaly na stůl balíčky bankovek.

„Pojďte, otče Christofore, spočítáme to, dokud je na to kdy,“ navrhl Kuzmičov.

Mojsej Mojsejič při pohledu na peníze zrozpačitěl, vstal a jako delikátní člověk, který si nepřeje znát cizí tajemství, po špičkách, udržuje rukama rovnováhu, vyšel z místnosti. Šalamoun zůstal tam, kde stál.

„Po kolika je v rublových balíčcích?“ začal otec Christofor.

„Po padesáti... V třírublových je po devadesáti... Pětadvacítky a sto-rublovky jsou po tisíci. Odpočítejte sedm tisíc osm set pro Varlamova a já odpočítám pro Guseviče. Ale dejte pozor, ať se nepřepočítáte!“

Jegoruška jakživ neviděl takovou kupu peněz, jaká teď ležela na stole. Peněz muselo být velmi mnoho, protože balíček se sedmi tisíci osmi sty, který dal otec Christofor stranou pro Varlamova, byl proti celé kupě velmi malý. Jindy by taková spousta peněz Jegorušku ohromila a přinutila, aby uvažoval o tom, kolik by se za tu hromadu dalo koupit preclíků, bábovek a makových koláčů, teď však na ni hleděl lhostejně a vnímal jen protivný zápach shnilých jablek a petroleje, kterým zaváněla. Byl ubitý a utrmácený kodrcáním v bryčce a chtělo se mu spát. Hlava mu klesala, oči se slepovaly a myšlenky se mu zamotávaly jako nitě. Kdyby to bylo šlo, sklonil by s rozkoší hlavu na stůl, zavřel by oči, aby neviděl tu kupu ani prsty, které se nad ní pohybovaly, a nechal své skleslé, ospalé myšlenky zamotávat se ještě víc. Když se snažil nedřímat, zdvojovalo se mu světlo lampy, sklenice i prsty nad kupou, samovar se houpal a pach shnilých jablek byl ještě ostřejší a protivnější.

„Ach penízky, penízky!“ vzdychal s úsměvem otec Christofor. „Nešťastné penízky! Náš Michajlo teď asi spí a zdá se mu o tom, že mu jich takovou hromadu přivezu.“

„Ten váš Michajlo Timofejič je člověk pošetilý,“ hovořil tlumeně Kuzmičov. „Pouští se do věd, kterým nerozumí. Ale vy se v tom vyznáte a dokážete to posoudit. Jak vám říkám! Kdybyste mi vaši vlnu přenechal a jel pěkně domů, dal bych vám, abych to měl z krku, po půl rublu nad cenu, jen proto, že si vás vážím...“

„Ne, Ivane Ivanyči,“ vzdychal otec Christofor. „Děkuji, jste moc laskav... To víte, kdybych si mohl dělat, jak chci, bylo by to bez řečí, ale takhle, sám víte, že to zboží není moje.“

Po špičkách vešel Mojsej Mojsejič, s pohledem diskrétně odvráceným od kupy peněz se prikradl k Jegoruškovi a zatahal ho vzadu za košili.

„Pojď se mnou, hošánku,“ vybídl ho polohlasem. „Uvidíš, jakého ti ukážu medvídku! Hrozně zuřivou potvůrku. Hu!“

Ospalý Jegoruška vstal a líně se vlekl za Mojsejem Mojsejičem podívat se na medvěda. Vstoupil do malé světničky, a než něco stačil spatřit, zarazil mu dech nějaký kyselý a zatuchlý puch, který zde byl mnohem pronikavější než ve velké síni a šířil se asi odtud po celém domě. Celou polovinu světničky zabírala velká postel zastlaná umaštěnou prošívanou pokrývkou, druhou vyplňoval prádelník a kupy všelijakých hadrů, od hrubě naškrobených sukni po dětské kalhotky a šle. Na prádelníku hořela lojová svíčka.

Místo slíbeného medvěda spatřil Jegoruška vysokou tlustou židovku s rozpuštěnými vlasy, v červených flanelových šatech s černými puntíky. Nemotorně se otáčela v těsném prostoru mezi postelí a prádelníkem a vydávala táhlé, sténavé vzdechy, jako kdyby měla bolení zubů. Když spatřila Jegorušku, sraštila plačtivě obličej, dlouze povzdechla, a dřív než se kolem sebe stačil rozhlédnout, strčila mu před ústa krajíc chleba s medem.

„Jez, dítě, jez,“ řekla mu. „Jsi tu bez maminky a nemá tě kdo nakrmit, jez!“

Jegoruška se pustil do jídla, třebaže ve srovnání s cukrkandlem a makovými buchtami, které měl doma každý den, neshledával

nic dobrého na medu, v němž byla dobrá polovina vosku a včelích křídélek. Jedl a Mojsej Mojsejič a židovka se na něj dívali a vzdychali.

„Kampak vlastně jedeš, dítě?“ zeptala se židovka.

„Studovat,“ odpověděl Jegoruška.

„A kolik vás maminka má?“

„Jenom mě, víc nás není.“

„A jeje,“ vzdychla židovka a obrátila oči ke stropu. „Chudák maminka! Chudák maminka! Té bude smutno! Ta se něco napláče! Však my také napřesrok povezeme našeho Nauma na studie.“

„Ach ten náš Naum,“ vzdychl Mojsej Mojsejič a v jeho bledé tváři to nervózně zacukalo, „a on nám tak stůně.“

Ukoptěná pokrývka se pohnula a pod ní vykoukla kudrnatá dětská hlava na tenoučkém krčku, zaskvítily dvě černé oči a zvědavě se upřely na Jegorušku. Mojsej Mojsejič a židovka stále vzdychali, přešli k prádelníku a začali si o čemsi vykládat po židovsku. Mojsej Mojsejič mluvil tichým, nízkým basem a jeho řeč bylo samé „gal-gal-gal-gal...“, kdežto židovka mu odpovídala pisklavým krútím hláskem, z něhož vnímal jen cosi jako „tu-tu-tu-tu“. Zatímco se radili, vykoukla pod umaštěnou příkrývkou druhá kudrnatá hlavička na tenkém krčku, za ní třetí, pak čtvrtá... Kdyby měl Jegoruška bohatou fantazii, byl by si pomyslel, že pod pokrývkou leží stohlavá saň.

„Gal-gal-gal-gal,“ říkal Mojsej Mojsejič.

„Tu-tu-tu-tu,“ odpovídala mu židovka.

Porada skončila tím, že se židovka s hlubokým vzdechem pohroužila do prádelníku, rozbalila tam nějaký zelený hadřík a vytáhla velké perníkové srdce.

„Tumáš, dítě,“ pravila, podávajíc Jegoruškovi perník. „Teď nemáš maminku a nikdo ti nepřilepší.“

Jegoruška strčil perník do kapsy a couvl ke dveřím, protože už nebyl s to dýchat zatuchlý a kyselý vzduch, v němž žili domácí. Když se vrátil do velké světnice, uvelebil se co nejpohodlněji na divaně a oddal se svým myšlenkám.

Kuzmičov právě skončil přepočítávání a strkal peníze zpátky do pytlíku. Nezacházel s nimi nijak uctivě a házel je do špinavého pytlíku bez dlouhých ceremonií tak lhostejně, jako kdyby nešlo o peníze, ale o cáry papíru.

Otec Christofor besedoval se Šalamounem.

„Tak co, moudrý Šalamoune?“ zeptal se, zívá a pokřičoval se přes ústa. „Jak se ti vede?“

„Jak by se mi mělo vést?“ namítl Šalamoun a podíval se tak nevraživě, jako by mu vyčítali nějaký přestupek.

„Jen tak... Co děláš?“

„Co dělám?“ opakoval Šalamoun otázku a pokrčil rameny. „To, co všichni ostatní... Sám vidíte – sluhu... Dělám sluhu bratrovi, bratr dělá sluhu cestujícím, cestující dělají sluhy Varlamovovi, a kdybych měl deset miliónů, dělal by Varlamov sluhu mně.“

„Jak to, proč by on měl být u tebe sluhou?“

„Proč? Protože neexistuje takový pán ani milionář, který by za pár grošů nelíbal ruku i prašivému židovi. Já sám jsem jen prašivý a chudý žid. Všichni se na mne dívají jako na psa, ale kdybych měl peníze, dělal by přede mnou Varlamov takového šaška jako Mojsej před vámi.“

Otec Christofor a Kuzmičov se na sebe podívali. Ani jeden, ani druhý nechápali, co tím Šalamoun myslí. Kuzmičov se na něj přísně a stroze podíval a zeptal se:

„Jak se chceš, hlupáku, srovnávat s Varlamovem?“

„Nejsem ještě takový hlupák, abych se srovnával s Varlamovem,“ odpověděl Šalamoun a posměšně se díval tazateli do očí. „Varlamov je sice Rus, ale v podstatě je to prašivý žid, nezná v životě nic než peníze a zisk, kdežto já spálil své peníze v peci. Já nepotřebuju peníze, půdu ani ovce, nepotřebuju, aby se lidi přede mnou třásli a smekali, když jdu. Vidíte, že jsem rozumnější a lidštější než celý váš Varlamov!“

Za chvíli slyšel Jegoruška v polospánku, jak Šalamoun osíplým, bezbarvým hlasem přidušeným nenávistí, ráčkujícím a zadržáva-

jícím, vykládá o židech. Zprvu mluvil správnou ruštinou, ale pak přešel do tónu židovských lidových vypravěčů a mluvil stejně jako kdysi v jarmareční boudě, s přemrštěným hebrejským přízvukem.

„Počkej!“ uhodil na něj otec Christofor. „Když se ti nelíbí tvoje víra, přestup na jinou, ale vysmívat se jí je hřích, kdo se posmívá své víře, je u mě ten poslední člověk.“

„Vy ničemu nerozumíte!“ přerušil ho hrubě Šalamoun. „Já o voze, a vy o koze!“

„Tak, teď je vidět, jak jsi hloupý!“ povzdechl si otec Christofor. „Domlouvám ti, jak nejlíp umím, a ty se zlobíš. Mluvím k tobě jako starý člověk, mírně, a ty hudruješ jako krocan. Ty jsi mi divný pavouk...“

Vešel Mojsej Mojsejič. Vyděšeně se podíval na Šalamouna a na hosty a ve tváři mu opět zacukalo. Jegoruška trhl hlavou a rozhlédl se. Šalamounova tvář se před ním mihla zrovna v té chvíli, kdy k němu byla obrácena ze tří čtvrtin a kdy stín jeho dlouhého nosu přetínal celou jeho levou tvář; pohrdavý úsměv, mísící se s tím stínem, blýskavé, zlomyslné oči, povýšený výraz a celá jeho oškubaná figurka se mu rozdvojovaly a třepotaly před očima, takže mu teď už nepřipadal jako šasek, ale jako něco, co vídá někdy ve snu, nejspíš jako nějaký nečistý duch.

„Je to ale kus divocha, Mojseji Mojsejiči! Bůh s ním!“ pravil s úsměvem otec Christofor. „Měl byste ho někde zaměstnat nebo oženit, nebo tak... To už není ani člověk!“

Kuzmičov se nazlobeně zachmuřil. Mojsej Mojsejič znova polekaně a zkoumavě pohleděl z bratra na hosty.

„Šalamoune, jdi odtud!“ nařídil přísně. „Jdi!“

A dodal ještě cosi hebrejsky. Šalamoun se jenom křečovitě zasmál a odešel.

„Co se stalo?“ zeptal se polekaně Mojsej Mojsejič otce Christofora.

„Nezná míru,“ odpověděl Kuzmičov. „Uráží a moc si o sobě myslí.“

„Já to věděl!“ zhrozil se Mojsej Mojsejič a spráskl ruce. „Ach bože můj! Bože můj!“ zabrebentil polohlasně. „Bud'te tak hodní, odpust'te mi a nehněvejte se. To je takový člověk, takový člověk! Ach bože můj! Bože můj! Je to můj vlastní bratr, ale mimo nepříjemnosti jsem od něho nic jiného neměl. On je, víte...“

Mojsej Mojsejič si poklepal prstem na čelo a pokračoval:

„Nemá to tady docela v pořádku... Je to ztracený člověk. Nevím, co si s ním počít! Nikoho nemá rád, nikoho si neváží, z nikoho nemá strach. Víte, všem se vysmívá, všem říká hlouposti, každého dráždí. Nebudete mi to věřit, ale jednou sem přijel Varlamov a Šalamoun mu říkal takové věci, že přetáhl bičkem jeho i mě... A za co mě? Jsem snad něčím vinen? Bůh mu vzal rozum, tak je to vůle boží. Jakou mám já na tom vinu?“

Uběhlo snad deset minut, a Mojsej Mojsejič pořád ještě polohlasně brebentil a vzdychal:

„Celé noci nespí a v jednom kuse přemýšlí, přemýšlí, ale o čem přemýšlí, ví sám bůh. Přijdeš k němu v noci, a on se zlobí a vysmívá. Nemá mě rád... A vůbec nic nechce! Když náš tatínek umíral, odkázal jemu i mně po šesti tisících rublů. Já si koupil zájezdní dvůr, oženil jsem se, mám dneska děti, ale on spálil svoje peníze v peci. Ta škoda, ta škoda! Nač je pálit? Když je nepotřebuješ, dej je mně, ale nač je pálit?“

Náhle vrzly dveře a podlaha se otrásla pod něčími kroky. Jegorušku ovanul lehký závan vzduchu, zdálo se mu, že kolem přeletěl nějaký černý pták a těsně u tváře mu máchl křídly. Otevřel oči... Strýček s pytlíkem v rukou stál u divanu připraven k odchodu. Otec Christofor s širokým cylindrem v ruce se komusi klaněl a jeho úsměv nebyl měkký a dobromyslný jako jindy, ale uctivý a strojený, takže se vůbec nehodil k jeho tváři. A Mojsej Mojsejič, jako by se rozlomil na tři části, udržoval rovnováhu a ze všech sil se snažil, aby se nerozsypal. Jediný Šalamoun stál v koutě jakoby nic, zkřížil ruce na prsou a jako dřív se pohrdavě usmíval.

„Vaše Jasnosti, odpustíte, že nemáme uklizeno!“ úpěl Mojsej Mojsejič s mučednický sladkým úsměvem, nevšímaje si už ani Kuzmičova, ani otce Christofora, ale udržuje jen celým tělem rovnováhu, aby se nerozsypal. „Jsme prostí lidé, Vaše Jasnosti!“

Jegoruška si promnul oči. Uprostřed místnosti stála skutečná Jasnost v podobě mladé, velmi krásné plné ženy v černých šatech a slaměném klobouku. Dřív než si ji Jegoruška vůbec prohlédl, přišel mu bezděky na mysl ten osamělý, urostlý topol, který viděl ve dne na návrší.

„Jel tudy dneska Varlamov?“ zeptal se ženský hlas.

„Ne, Vaše Jasnosti!“ odpověděl Mojsej Mojsejič.

„Uvidíte-li ho zítra, poproste ho, ať ke mně na skok zajede.“

Náhle a docela neočekávaně uviděl Jegoruška těsně u svých očí černé husté brvy, velké hnědé oči a jemné ženské líce s důlky, od nichž se jako paprsky od slunce rozléval po celé tváři úsměv. Ovanula ho báječná vůně.

„Jak hezoučký hošík!“ zvolala dáma. „Čípak je? Kazimíre Michajloviči, podívejte se na tu krásu! Bože můj, vždyť on spí! Ty můj drobečku!“

A dáma Jegorušku vřele políbila na obě tváře a on se usmál, a v domnění, že je to sen, zavřel oči. Veřeje vrzly a bylo slyšet chvatné kroky: kdosi vcházel a vycházel.

„Jegoruško, Jegoruško!“ bylo slyšet důrazný šepot dvou hlasů. „Vstávej, jedeme!“

Kdosi, nejspíš Děniska, postavil Jegorušku na nohy a odváděl ho za ruku. Jegoruška cestou pootevřel oči a zahlédl ještě jednou tu krásnou ženu v černých šatech, která ho políbila. Stála uprostřed pokoje, s úsměvem se i za ním dívala a přátelsky mu kynula hlavou. U dveří spatřil krásného, statného bruneta v tvrdém klobouku a v holínkách. Nejspíš průvodce té paní.

„Prr!“ zalehlo sem ze dvora.

Před domovním prahem uviděl Jegoruška nový, přepychový kočárek a pár černých koní. Na kozlíku seděl livrejovaný lokaj s dlou-

hým bičem v rukou. S odcházejícími vyšel jediný Šalamoun. Tvář měl napjatou úsilím zadržet smích a díval se tak, jako když s velkou netrpělivostí očekává odjezd hostů, aby se jim mohl dosyta vysmát.

„Hraběnka Dranická,“ zašeptal otec Christofor, když lezl do bryčky.

„Ano, hraběnka Dranická,“ potvrdil Kuzmičov rovněž šeptem. Dojem, který příjezd hraběnky vyvolal, byl asi velmi silný, protože dokonce i Děnska mluvil šeptem a odvážil se šlehnout po hnědkách a křiknout na ně, teprve když bryčka ujela několik set metrů a když daleko vzadu bylo vidět místo zájezdního hostince už jenom bledé světélko.

IV

Kdopak to jenom je, ten nepolapitelný, tajemný Varlamov, o němž se tolik mluví, jímž Šalamoun pohrdá a po němž se shání dokonce i krásná hraběnka? Když se rozespalý Jegoruška usadil na kozlíku vedle Děnsky, přemýšlel zejména o tomhle člověku. Ještě nikdy ho neviděl, ale velmi často o něm slýchal a často si ho maloval ve své fantazii. Věděl, že Varlamov má několik desítek tisíc děsjatin půdy, asi sto tisíc ovcí a velmi mnoho peněz, ale o jeho způsobu života a zaměstnání věděl jen to, že pořád „křížuje někde v těch místech“ a že ho věčně někdo hledá.

Doma slýchalval hodně i o hraběnce Dranické. Také ona měla několik desítek tisíc děsjatin, mnoho ovcí, hřebčín a spoustu peněz, ovšem „nekřížovala“, ale žila v přepychovém sídle, o kterém její známí i Ivan Ivanyč, který byl u hraběnky nejednou za obchodem, vyprávěli mnoho podivuhodného. Vyprávěli například, že v hraběnině salónu, kde visí portréty všech polských králů, stojí velké hodiny v podobě skály, na té skále vzepjatý zlatý kůň s briliantovými očima a na koni sedí zlatý jezdec, který vždy, když hodiny odbíjejí, máchá doprava i doleva šavlí. Dále vyprávěli, že hraběnka pořádá

tak dvakrát do roka ples, na který zve dvořany a hodnostáře z celé gubernie a kterého se účastní dokonce i Varlamov. Hostům nalévají čaj ze stříbrných samovarů a předkládají neobvyklá jídla (například v zimě, o Vánocích, se podávaly maliny a jahody) a hudba jim vyhrává k tanci ve dne v noci.

A jak je krásná! pomyslel si Jegoruška, upamatovávaje se na její tvář a úsměv.

Kuzmičov myslel nejspíš také na hraběnkou, protože když bryčka ujela asi dva kilometry, pravil:

„Ten Kazimír Michajlyč ji pěkně odírá! Předloni, když jsem u ní nakupoval vlnu, vydělal jenom na mně tři tisíce!“

„Od Poláka se nedá nic jiného čekat,“ usoudil otec Christofor.

„Ale jí to pramálo vadí. Jak říkám, mladá a hloupá. V hlavě má jenom zmatek.“

Jegoruška nemohl kdovíproč myslet na nic jiného než na Varlamova a na hraběnkou, a zvláště na ni. Jeho ospalý mozek se nadobro zříkal obvyklých myšlenek, zatemňoval se a zachycoval jenom pohádkové, fantastické vidiny, které mají tu příjemnou vlastnost, že nějak samy sebou, aniž se musí přemýšlející namáhat, vyvstávají v mozku a samy, stačí jen pěkně zatřepat hlavou, se zase beze stopy ztrácejí; ostatně všechno kolem bylo dost málo vhodné pro obyčejné myšlenky. Napravo se černaly pahorky a zdálo se, že zakrývají cosi neznámého a děsného, nalevo byl celý obzor zalit rudou září, a bylo těžké poznat, zda to někde hoří nebo zda se to tam chystá vyjít měsíc. Dálka byla stejně širá jako ve dne, ale její něžný modrofialový odstín, zastřený večerní mlhou, už vybledl a celou step přikrývala mlha jako pokrývka děti Mojseje Mojsejiče.

Za červencových večerů a nocí už nekřičí křepelky a chřástalové, netlučou v lesní houšti slavíci, nevoní květiny, ale step je pořád ještě krásná a plná života. Sotva zajde slunce a zemi obestře mlha, rázem je zapomenut všechen denní stesk, vše je odpuštěno a široká hrud' stepi si ulehčeně oddychne. Snad proto, že za soumraku tráva

nevidí, jak už je zašlá, začíná v ní veselý, mladický ruch, jaký ve dne neslyšíš, šramot, pískot, stepní basy, tenory a fistulky, to vše splývá v nepřetržitý, jednotvárný hukot, při kterém se hezky vzpomíná a teskní. Jednotvárný šum uspává jako ukolébavka. Jedeš a cítíš, že usínáš, vtom však odkudsi zazní ostrý, poplašný skřek ještě bdícího ptáka nebo se rozlehně neurčitý zvuk podobný neznámému hlasu, něco jako udivené „á-á“ a dřímota padá z víček. Anebo jedeš mimo křovinatou roklínu a slyšíš, jak pták, kterému ve stepi říkají spác, na někoho křičí: „Spím! Spím! Spím!“ A jak se jiný chechtá nebo usedavě a hystericky pláče sova. Na koho tak křičí a kdo je na těch pláních uslyší, ví bůh sám, ale v jejich křiku je mnoho smutku a žalosti... Voní seno, vyprahlá tráva a pozdní květiny, ale ta vůně je těžká, přesládlá a něžná.

Mlha je průzračná, ale těžko se skrze ni rozezná barva a obrysy předmětů. Všecko se zdá být něčím jiným, než je. Jedeš a náhle vidíš vpředu, těsně u cesty, jakoby siluetu mnicha, nehybnou, čekající a cosi držící v rukou. Není to snad lupič? Postava se přibližuje, roste, teď ji bryčka mívá a vy poznáváte, že to není člověk, ale osamělý keř nebo veliký balvan. Stejně nehybné, kohosi očekávající postavy stojí na pahorcích, schovávají se za mohylami, vyhlížejí ze stepní trávy a všechny vypadají jako lidé a jsou podezřelé.

Když vyjde měsíc, noc se projasňuje i temní. Mlha je tatam. Vzduch je čirý, svěží a teplý, všude jasně dohlédneš a rozeznáš dokonce i jednotlivá stébla trávy u cesty. Už z dálky rozeznáváš lebky a kameny. Podezřelé postavy podobné mnichům se zdají na světlém pozadí noci ještě černější a vypadají ještě zachmuřeněji. Stále častěji a častěji zalehne do jednotvárného šumu udivené „á-á!“, rozdírající nehybné ovzduší, a je slyšet křik ještě bdícího nebo blouznícího ptáka. Široké stíny se plazí po pláních jako oblaka po nebi, a zadíváš-li se upřeně do neurčité dálky, vztyčují se a kupí přes sebe mlhavé, fantastické tvary... Je z toho trochu úzko. Ale stačí vzhlednout k bledě zelenému nebi posetému hvězdami, k nebi

bez mráčku a bez poskvrny, a pochopíš, proč je teplý vzduch tak nehybný, proč je příroda na stráži a proč se bojí pohnout: je jí úzko, je jí líto ztratit jen jediný okamžik života. Nedozírnou hlubinu a nekonečnost nebe si uvědomíš jediné na moři a pak ve stepi v noci, když svítí měsíc. Je strašné, krásné i laskavé, dívá se opojně a vábivě, z jeho něžnosti se točí hlava.

Jedeš hodinu, dvě... Po cestě se potkáš s mlčenlivou stařenkou mohylou nebo s kamennou postavou, vytesanou bůhvíkým a bůhvíkdy, nad zemí tiše přeletí noční pták a do paměti se pomalounku vkrádají stepní legendy, vyprávění pocestných, báchoroky chůvy, rodačky ze stepi, všechno to, co jsi sám stačil uvidět a pojmout do duše. A pak v tom vřeštění hmyzu, v podezřelých postavách a mohylách, v jasně modrém nebi, v měsíčním svitu, v letu nočního ptáka, ve všem, co vidíš a slyšíš, začínáš tušit podivuhodný triumf krásy, mladost, kvetoucí sílu a vášnivou žízeň po životě; duše se nadchne drsnou krásou vlasti a zatouží rozletět se nad stepí spolu s nočním ptákem. A v tom triumfu krásy a přebytku štěstí cítíš napětí a smutek, jako by step cítila, že je sama, že svět nemá nic z jejího bohatství a povznášející krásy, již nikdo neopěvuje a nepotřebuje, a radostnou vřavou k tobě proniká její tesklivá, beznadějná výzva: Kdo vyzpívá mou krásu?

„Prr! Zdravíčko, Pantěleji! Všechno v pořádku?“

„Sláva bohu, Ivane Ivanyči!“

„Hoši, neviděli jste Varlamova?“

„Ne, neviděli.“

Jegoruška se probudil a otevřel oči. Bryčka stála. Zprava se po cestě daleko dopředu táhla řada vozů a okolo ní bloumali nějací lidé. Na vozech byly navršeny velké žoky vlny, a proto se zdály hrozně vysoké a bachraté a koně proti nim malincí a krátkonozí.

„Tak to tedy zajedeme k molokánovi!“ říkal zvučně Kuzmičov. „Žid říká, že Varlamov přespí u molokána. Tak dobrou noc, lidi! Sbohem!“

„Dobrou noc, Ivane Ivanyči,“ odpovědělo několik hlasů.

„Poslyšte, lidičky,“ pravil vesele Kuzmičov, „nevzali byste s sebou mého kluka? Nač se má s námi zbůhdarma trmáčet! Posad' ho k sobě na žok, Pantěleji, ať si kliděňko jede. Však my vás dohoníme. Vystupovat, Jegore! Pojď, neboj se!“

Jegoruška slezl z kozlíku. Několik rukou ho zachytilo, vyzvedlo do výšky a položilo na cosi velkého, měkkého a zvlhlého od rosy. Ted' se mu zdálo, že má blízko k nebi, ale k zemi daleko.

„Hej! Vem si kabátek!“ zavolal někde hluboko pod ním Děniska.

Pláštíček a uzlík, hozené zezdola, dopadly vedle Jegorušky. Neměl chuť dlouho o něčem přemýšlet, rychle si strčil uzlík pod hlavu, přikryl se pláštíčkem, natáhl nohy, co mohl, otřásl se, jak na něj začísel chlad rosy, a blaženě se zasmál.

Spát, spát, spát... přál si jedině.

„Ať mi ho, čerti, neškádlíte!“ bylo slyšet zdola Děniskův hlas.

„Tak sbohem, lidi!“ zavolal Kuzmičov. „Spoléhám se na vás!“

„Bud'te bez starosti, Ivane Ivanyči!“

Děniska houkl na koně, bryčka zasténala a zahrčela, ale už ne po cestě, nýbrž kamsi stranou. Chvilí bylo ticho, jako by vozy usnuly, a bylo slyšet jen, jak v dálce poznenáhlu doznívá řinčení putýnky přivázané na zádi bryčky. Avšak náhle vykřikl kdosi na začátku řady:

„Kirjucho, jedem!“

První vůz zaskřípěl, po něm druhý, pak třetí... Jegoruška ucítil, jak se vůz, na němž ležel, zakymácel a také zaskřípěl. Řada se hnula. Jegoruška se chytil rukou pevněji provazu, kterým byl žok převázán, znova se blaženě zasmál, narovnal si v kapse perník a usnul stejně, jako obvykle usínal doma v posteli.

Když se probudil, vycházelo slunce, bylo zakryté mohylou, ale snažilo se ze všech sil zalít svět svým jasem a usilovně metalo své paprsky na všechny strany a zalévalo obzor zlatem. Jegoruškovi se zdálo, že není na svém místě, že včera mu vycházelo za zády, a dneska někde mnohem dál vlevo... Ale ani okolí nemělo nic spo-

lečného s včerejším. Návrší byla tatam a všude, kam ses podíval, se rozkládala nekonečná hnědá pochmurná rovina; sem tam se na ní tyčily malé mohyly, nad hlavou poletovali včerejší havrani. Daleko vpředu se bělaly zvonice a chalupy jakési vesnice. Byla neděle, lidi seděli doma, pekli a vařili – poznalo se to podle kouře, který se valil ze všech komínů a jako modrošedá, průhledná plena se vznášel nad vesnicí. V mezerách mezi chalupami a za kostelem se modrala řeka a za ní se v mlhách ztrácela dálka. Ale nic se tak málo nepodobalo všemu včerejšímu jako cesta. Místo cesty se táhlo stepí cosi neobyčejně širokého, prostorného a bohatýrského. Byl to šedý pás, pěkně vyježděný a prašný jako všechny cesty, ale široký několik desítek sáhů. Jeho mohutnost vyvolala v Jegoruškovi úžas a přivedla ho na pohádkové myšlenky. Kdo po ní jezdí? Kdo potřebuje takový prostor? Divná a nepochopitelná věc. Opravdu to vnukalo myšlenku, že na Rusi ještě nevyhynuli lidé se sedmimílovými kroky, takoví Iljové Muromci a Slavíci loupežníci, že ještě nevymřeli bohatýrští koně. Když Jegoruška uviděl tuhle cestu, představil si nejméně šest vysokých vozů ujíždějících vedle sebe, podobných těm, jaké viděl na obrázcích v dějepřevě; do každého z těch vozů je zapřaženo šest ohnivých koní, od jejich vysokých kol se zvedají k nebi oblaka prachu, a ty koně řídí lidé, o kterých se jen zdá, kteří se rodí jen v pohádkové fantazii. Jak by se ty postavy hodily k cestě a ke stepi, kdyby doopravdy žily!

Po pravé straně cesty se po celé její délce táhla řada telegrafních sloupů s dvěma dráty. Sloupy se zmenšovaly, u vesnice mizely uprostřed chalup a zeleně, ale pak se opět rýsovaly v modrofialové dálce jako malinkaté tenoučké hůlčičky, podobné tužkám napíchaným do země. Na drátech seděli jestřábi, poštočky a vrány a lhostejně hleděli na ujíždějící vozy.

Jegoruška ležel na poslední fůře a mohl tak přehlédnout celou řadu. Povožů bylo asi dvacet a na každé tři připadal jeden vozka. Podle posledního vozu, kde byl Jegoruška, kráčel děda s šedým

vousem, zrovna tak hubený a drobný jako otec Christofor, ale s opálenou snědou tváří, nějaký přísný kakabus. Dost možná, že ten děda nebyl vůbec kakabus, ale jeho zarudlá víčka a dlouhý ostrý nos dávaly jeho tváři přísný, suchý výraz, jaký mívají lidé navyklí myslet o samotě a jenom na vážné věci. Stejně jako otec Christofor měl na hlavě cylindr s širokým okrajem, ale ne panský, nýbrž plstěný, tmavohnědý, podobný spíš komolému kuželi než cylindru. Byl bos. A nejspíš ze starého návyku, který získal za tuhých zim, kdy neje-denkrát mrzl u své fůry, plácal se při chůzi po stehnech a podupával nohama. Když si všiml, že se Jegoruška probudil, podíval se na něho a řekl, krče se jako při mrazu:

„Á, mladý pán se probudil! Ty jsi synek Ivana Ivanyče?“

„Ne, synovec.“

„Tak? Ivana Ivanyče? Koukej, já si sundal botky a klušu bosky. Jsem marod na nohy, mám je omrzlé a bez botek mi to jde líp... ba líp, mládenče... Jako bez botek... Tak říkáš synovec? Je to dobrý člověk, cožpak o to... Dej mu pánbu zdraví... Cožpak o to... Jako Ivanu Ivanyči... Jel k molokánovi... Ach můj ty bože!“

Děda dokonce i hovořil tak, jako kdyby byla kdovíjaká zima, dělal dlouhé pomlky a neotvíral pořádně ústa, retnice vyslovoval špatně, polykal je, jako by měl ztuhlé rty. Za hovoru s Jegoruškou se ani jednou neusmál a vypadal přísně.

O dvě fůry dál kráčel s bičem v ruce člověk v dlouhém žlutém kabátě, v čepici se štítkem a v botách se shrnutými holeněmi. Tenhle nebyl tak starý, mohlo mu být čtyřicet. Když se ohlédl, spatřil Jegoruška protáhlý červený obličej s řídkou kozí bradkou a s houbovitou boulí pod pravým okem. Mimo tu ošklivou bouli na něm bila do očí ještě jedna zvláštnost: v levé ruce držel bič a pravou mával, jako když diriguje neviditelný sbor; v některých chvílích zastrkoval bič pod paži, a to pak dirigoval oběma rukama a něco si bručel pod nos.

Další vozka v řadě měl vytáhlou prkennou postavu se svěšenými rameny a se zády rovnými jako pravítko. Kráčel zpříma jako při

přehlídce, nebo jako by spolkl metr, rukama nepohyboval, ale měl je svěšené jako hůlky, a vůbec kráčel nějak dřevěně, jako cínový voják, skoro neohýbal kolena a snažil se dělat co nejdelší kroky; zatímco stařík či vlastník boule udělal dva kroky, stačilo mu udělat jen jeden, a proto se zdálo, že jde pomaleji než ostatní a že jim nestačí. Tvář měl ovázanou nějakým cárem a na hlavě mu sedělo cosi podobného mnišské čepičce; na sobě měl krátký chochlácký kabátec, celý záplatovaný, modré plandavé kalhoty a na nohou měl lýkové střevíce.

Ty další si Jegoruška už neprohlížel. Lehl si na břicho, propíchl prstem v žoku díрку a z dlouhé chvíle začal spřádat z vlny nitky. Ukázalo se, že stařík krácející dole podle vozu není takový kakabus, jak se dalo soudit podle jeho obličeje. Když jednou načal rozhovor, chtěl v něm pokračovat.

„A kampak jedeš?“ zeptal se podupávaje nohama.

„Na studie,“ odpověděl Jegoruška.

„Na študie? Aha... No, pomoz ti Matka Boží. Tak. Rozum je dobrá věc, ale dva jsou ještě lepší. Jednomu člověku dá pánbůh jeden rozum, ale jinému dva a někomu i tři... Je to tak, někomu i tři... Jeden, s kterým ho matka porodila, druhý za to, že študoval, a třetí, že dobře žil. Ani nevíš, brachu, jak je to dobré, když má některý člověk tři rozumy. Tomu se nejen líp žije, ale i umírá. Ba, umírá... A umřem jeden jako druhý.“

Stařík se podrbl na čele, podíval se zarudlýma očima nahoru na Jegorušku a vedl si dále svou:

„Maxim Nikolajič, statkář od Slavjanoserbska, vezl loni taky svého hochu na študie. Nevím, jak tam s tou učeností zápolí, ale hošík to je milý, což o to... Dej jim pánbůh zdraví, těm hodným pánům. Baže, taky ho vezl na študie... V Slavjanoserbsku není nic takového, aby to dotáhl až na vědátora. To není... Ale město, což o to, město je to hezké... Školu tam mají obyčejnou, jen pro nízké tituly, co se týče vysokého učení, tak to nemají... Je to tak, nemají... Jakpak ti říkají?“

„Jegoruška!“

„Tak tedy Jegorij... Svatého mučedníka Jegora Vítězného máme třiadvacátého dubna. A já se jmenuju Pantělej... Pantělej Zacharov Cholodov... My jsme Cholodovovi. Já sám jsem rodák, třeba ti to bude povědomé, z Timu, v Kurské gubernii. Z mých bratrů jsou měšťani a provozují ve městě řemeslo, ale já jsem rolník... Já zůstal rolníkem. Bude to sedm let, co jsem tam zajel... Jako domů. Pobyl jsem na vesnici i ve městě... V Timě, rozumíš. Tehda byli všichni, buď pánbůh pochválen, živi a zdraví, ale jak teď, nevím... Dost možná, že už někdo umřel. A nebylo by divu, protože všichni jsou staří, některým je víc než mně. Copak smrt, o tu nejde, to je v pořádku, ale jen aby nepřišla, než uděláš pokání. Není nic horšího než náhlá smrt. Z té má největší radost čert. Jestli tedy nechceš umřít bez pokání, aby před tebou nezavřeli bránu nebeskou, modli se k velkomučednici Barboře. To je svatá přímlovkyně. Ona, je to tak... Protože jí dal pánbůh v nebi takové postavení, aby jako měl každý svaté právo modlit se k ní o pokání.“

Pantělej brebentil a zřejmě se nestaral o to, jestli ho Jegoruška slyší nebo ne. Mluvil bezvýrazně, sám sobě pod nos, pořád stejným tónem, ale uměl v malé chvíli povědět hodně. Všechno, co vyprávěl, byly jen úryvky, které spolu jen málo souvisely a Jegorušku ani trochu nezajímaly. Třeba hovořil jenom proto, aby teď ráno, po celé noci mlčení, nahlas přehlédl své myšlenky: zdalipak jsou všechny doma? Když skončil o pokání, rozhovořil se znovu o tom Maximu Nikolajeviči od Slavjanoserbska.

„Ba, odvez hošíka... odvez, je to tak.“

Jeden z vozků jdoucích daleko vpředu náhle odběhl stranou a začal bušit bičem do země. Byl to urostlý a ramenatý asi třicetiletý muž, světlovlasý a kudrnatý, zřejmě náramný junák a silák. Z pohybů jeho ramen a biče a z dychtivosti, kterou vyjadřoval jeho postoj, se dalo soudit, že buší do čehosi živého. Přiběhl k němu jiný vozka, pořízek s černým plnovousem, ve vestě a v kazajce. Vybuchl hlubokým dýchavičným smíchem a vykřikl:

„Lidi! Dymov zabil zmiji! Namouduši!“

U některých lidí na první pohled odhadnete jejich rozum podle jejich hlasu a smíchu. Černovousý patřil právě k těmto šťastlivcům. Z jeho hlasu a smíchu číselo nevýslovná hloupost. Když světlovlasý Dymov přestal bušit do země, nadzvedl bičem cosi podobného kusu provazu a se smíchem to hodil k vozům.

„To není zmije, to je užovka!“ vykřikl někdo.

Prkenně kráčející chlapík s ovázanou tváří vykročil rychle k zabitému hadu, podíval se na něj a spráskl hůlkovité ruce.

„Ty lotře!“ vykřikl nezvučným, plačtivým hlasem. „Pročpak jsi zabíjel užovku? Co ti udělala, bídáku? No ne, zabít užovku! Co kdyby to proved někdo tobě?“

„Je to tak, užovka se nemá zabíjet,“ brebentil pokojně Pantělej. „Nemá... To není žádná zmije. Vypadá sice jako zmije, ale je to tvor tichý a nevinný... Člověka má rád... Jako ta užovka...“

Dymov a černovlasý se nejspíš zarazili, protože se hlasitě rozesmáli, a nevšímajíce si výtek, lenivě se odšourali zpátky k fůrám. Když dojel zadní vůz k místu, kde ležela zabítá užovka, obrátil se chlapík s ovázanou tváří, skloněný nad hadem, k Pantělejovi a optal se plačtivě:

„Dědo, pročpak zabil tu užovku?“

Jeho oči, jak si teď Jegoruška všiml, byly malé a matné, tvář šedá, nemocná a také jakoby matná, zato bradu měl červenou a celou opuchlou.

„Dědo, pročpak ji zabil?“ opakoval, kráčeje vedle Pantěleje.

„Je to hlupák! Svrbějí ho ruce, proto ji zabil,“ odpověděl děda. „Ale užovka se zabíjet nemá, to máš pravdu... To víš, Dymov je rabiák, zabije všechno, co mu pod ruku přijde, a Kirjucha ho ani nezarazil. Zarazit ho měl, ale on zatím – cha-cha-cha a che-che-che... Ale poslyš, Vasjo, nečerti se... Nač se zlobit, zabili, no, spánembohem. Dymov je rabiák a Kirjucha to udělal z hlouposti... Co se dá dělat... Jsou to hlupáci a zbedněnci, co si na nich vemeš. To tuhle Jemeljan

se nedotkne nikdy ničeho, čeho nemá!... Nikdy, je to tak... Protože je to člověk vzdělaný, a oni jsou hlupáci... Jo, Jemeljan... Ten se ničeho nedotkne.“

Vozka ve žlutém kabátě a s boulí na tváři, pořád dirigující neviditelný sbor, zaslechl své jméno, zastavil se, počkal na Pantěleje a na Vasku a vykročil vedle nich.

„O čem je řeč?“ optal se přidušeným sípavým hlasem.

„Ale tady Vasja se čertí,“ vysvětloval Pantelej. „Rozmlouvám mu všelijak, aby se nečertil... Au, ty moje nohy omrzlé! Ouvej! Musí takhle svědit zrovna v neděli, na den Páně!“

„To máš od chůze,“ usoudil Vasja.

„Ale kdepak, chlapče... To není od chůze. Když jdu, spíš se mi uleví, ale jak si lehnu, jak se zahřeju, je konec. Ale při chůzi je mi snáz.“

Jemeljan ve žlutém kabátě se zastavil mezi Pantělejem a Vasjou a začal máchat rukou, jako když je povzbuzuje ke zpěvu. Ale po několika pohybech spustil ruku a beznadějně vzdychl.

„Ne, nemám dočista žádný hlas,“ řekl. „Bída s nouzí! Celou noc a celé ráno mi zní trojnásobné Slituj se, bože!, co jsme zpívali na svatbě u Marinovského. Vězí mi to v hlavě i v krku. Jen to zazpívat, ale nemůžu! Hlas mi schází!“

Na chvílku se odmlčel, nad čímsi zahlobbán, a pak pokračoval:

„Patnáct let jsem zpíval na kůru, v celé luganské továrně neměl možná nikdo takový hlas, ale pak jako když utne, vykoupal jsem se předloni v Donci a od té doby nevemu ani jeden tón pořádně. Tak jsem si zastudil krk. A bez hlasu si připadám jako dělník bez ruky.“

„Svatá pravda,“ souhlasil s ním Pantělej.

„Já si o sobě myslím, že jsem dočista ztracený člověk, a hotovo.“

V té chvíli Vasja náhle uviděl Jegorušku. Oči mu zjihly a scvrkly se ještě víc.

„Mladý pán jede s námi!“ řekl a zakryl si nos rukávem, jako kdyby se styděl. „To máme vozku, panečku! Zůstaň u nás, budeš jezdit s námi, prodávat vlnu!“

Nápad, že by se v jednom těle snesli vedle sebe mladý pán s vozkou, se mu nejspíš zdál tuze zvláštní a chytrý, protože se hlasitě zachichotal a začal ten nápad rozvíjet. Také Jemeljan pozvedl oči, ale úkosem a chladně. Byl pohroužen do svých myšlenek, a nebýt Vasji, byla by mu přítomnost Jegorušky ušla. A za nějakých pět minut už zase začal máchat rukou a pak, vykládaje společníkům o krásách svatebního Slituj se, bože!, které si v noci připamatoval, zastrčil bič pod paži a rozhodil oběma rukama.

Asi verstu před vesnicí vozy zastavily u studny s táhlem. Když spouštěl do studny své vědro černovlasý Kirjucha, lehl si břichem na zídku a ponořil svou zarostlou hlavu, ramena i půl hrudi do tmavého otvoru, takže Jegoruška viděl jen jeho krátké nohy, sotva se dotýkající země. Když Kirjucha uviděl, jak se hluboko na dně studny zrcadlí jeho hlava, z radosti se roztřásl hloupým, hlubokým smíchem a ozvěna mu ze studně odpovídala zrovna tak; když se narovnal, měl tvář i šíji rudou jako červené plátno. První se běžel napít Dymov. Pil celý rozesmátý, co chvíli odtrhl ústa od vědra a vykládal Kirjuchovi něco veselého, pak se otočil a nahlas, na celou step, vykřikl asi pět ošklivých slov. Jegoruška nevěděl, co ta slova znamenají, ale že jsou špatná, věděl moc dobře. Věděl, s jakým odporem je mlčky snášeli jeho rodiče a známí a sám, aniž věděl proč, ten pocit přejal a uvykl myšlence, že jenom opilci a dryjáčníci si mohou dovolit vyslovovat taková slova nahlas. Připomněl si, jak Dymov zabil užovku, a když teď slyšel jeho smích, pocítil k tomu člověku něco jako nenávisť. A jako naschvál spatřil Dymov zrovna v té chvíli Jegorušku, který slezl z vozu a šel ke studni; hrubě se zasmál a vykřikl:

„Kluci, dědek porodil v noci kluka!“

Kirjucha se zakuckal hlubokým smíchem. Ozval se ještě něčí smích a Jegoruška zrudl a rozhodl jednou provždy, že Dymov je velmi zlý člověk.

Rusý, kudrnatý, prostovlasý Dymov, v široce rozhalené košili, vypadal jako krasavec a silák; z každého jeho pohybu bylo lze vytušit

furianta a násilníka plného sebevědomí. Trhal rameny, zakládal ruce v bok, mluvil a smál se hlasitěji než ostatní a vypadal pořád tak, jako by se chystal zvednout jednou rukou něco hrozně těžkého a udivit tím celý svět. Jeho furiantský, potměšilý pohled těkal po cestě, po fůrách i po obloze, na ničem neulpíval a zdálo se, že hledá, koho by z dlouhé chvíle zabil, čemu by se vysmál. Bylo vidět, že z nikoho nemá strach, že ho nic nemůže přivést do rozpaků, a že je mu zřejmě jedno, co si o něm Jegoruška myslí... Ale Jegoruška už z hloubi duše nenáviděl jeho hladkou tvář i jeho sílu, s odporem a bázní poslouchal jeho smích a lámal si hlavu, jakým peprným slovem by se mu pomstil.

Také Pantělej přistoupil k vědru. Vytáhl z kapsy malou zelenou skleničku na svícení, vytřel ji hadříkem, nabral si z vědra a napil se; pak si nabral ještě jednou, zabalil skleničku do hadříku a dal ji zpátky do kapsy.

„Dědo, pročpak piješ ze skleničky?“ podivil se Jegoruška.

„Někdo pije z vědra a někdo ze skleničky,“ odpověděl vyhýbavě stařík. „Každý po svém. Ty piješ z vědra, tak ať ti slouží...“

„Ty moje zlatíčko!“ spustil náhle Vasja laskavým plačtivým hlasem. „Ty moje krasavice!“

Jeho oči byly upřeny do dálky, zjihly, usmívaly se a jeho tvář měla stejný výraz jako prve, když se díval na Jegorušku.

„Komu to říkáš?“ optal se Kirjucha.

„Lištička bystrouška... Lehla si na záda a hraje si jako pejsek.“

Všichni se zadívali do dálky a pátrali očima po lišce, ale nic ne našli. Jediný Vasja cosi viděl svýma kalnýma šedýma očkama a byl bez sebe nadšením. Jak se později Jegoruška přesvědčil, měl úžasné pronikavý zrak. Viděl tak dobře, že v zahnědlé stepi nacházel neustále plno života a dění. Stačilo, aby se zakoukal do dálky, a hned zpozoroval lišku, zajíce, dropa nebo nějakého jiného živočicha, který se straní lidí. Je snadné vidět utíkajícího zajíce nebo letícího dropa, těch si všimne každý, kdo jede stepí, ale není každému dáno

nahlédnout do soukromí plaché zvěře, když neutíká, neukrývá se ani se vyplašeně nerozhlíží na všechny strany. A Vasja viděl skotačící lišky, zajíce, jak se myjí tlapkami, dropy, čechrající si křídla. Díky tak pronikavému zraku znal mimo svět známý všem ještě jiný svět, svůj vlastní, nikomu nedostupný a nejspíš nádherný, protože když tak zíral a hořel nadšením, musel mu každý závidět.

Když se vozy opět hnuly, začali v kostele vyzvánět na velkou.

V

Vozy se rozložily stranou od vesnice na břehu řeky. Slunce pálilo jako včera, vzduch byl nehybný a těžký. Na břehu rostlo několik vrb, ale jejich stíny nepadaly na zem, nýbrž bez užitku na vodu, a ve stínu pod vozy bylo dusno a nepříjemně. Voda, jasně modrá, jak se v ní zrcadlilo nebe, nesmírně přitahovala.

Vozka Stěpka, kterého si Jegoruška všiml až teď, osmnáctiletý ukrajinský chlapec v dlouhé haleně bez opasku a v širokých kalhotách, které mu při chůzi vlály kolem nohou jako prapory, se rychle svlékl, seběhl po srázném břehu a žuchl do vody. Asi třikrát se potopil, pak se položil ve vodě na záda a blaženě přivřel oči. Tvář se mu usmívala a hned svažovala, jako by ho zároveň cosi lechtalo, píchalo i dráždilo k smíchu.

Za horkého dne, kdy není kam utéct před vedrem a dusnem, zní šplouchání vody a funění koupajících se lidí pro uši jako příjemná hudba. Dymov a Kirjucha se na Stěpku chvíli dívali, a pak ze sebe rychle shodili šaty a s hlasitým smíchem, plným slastné předtuchy, naskákali jeden po druhém do vody. Tichá, skromná říčka zahlaholila odfrkováním, šploucháním a výskotem. Kirjucha se zakuckával, smál a křičel, jako by ho někdo topil, a Dymov ho honil a pokoušel se chytit ho za nohu.

„He-hehe!“ křičel. „Chyťte ho, držte ho!“

Kirjucha se chechtal a byl na vrcholu blaha, ale výraz jeho tváře byl stejný jako předtím. Hloupý a připitomělý, jako když se k němu někdo neočekávaně zezadu přikradl a holí ho natřel po hlavě. Jegoruška se také svlékl, ale neseběhl ze břehu – rozběhl se a skočil z dvoumetrové výšky. Obloukem proletěl vzduchem do vody, hluboko se potopil, ale dna nedosáhl, jakási síla, chladná a na omak příjemná, ho uchopila a vynesla zpátky nahoru. Vynořil se, a odfrkávaje a pouštěje bubliny, otevřel oči; ale na řece, právě vedle jeho obličeje se zrcadlilo slunce. Před očima mu zahrály nejdříve oslnivé jiskry, pak duhy a tmavé skvrny; honem se znova ponořil, otevřel ve vodě oči a spatřil cosi kalně zeleného, podobného nebi za měsíční noci. A zase táž síla, která ho nenechala dotknout se dna a pobýt v chladivé hlubině, ho vynesla na povrch. Vynořil se a vydechtl tak zhluboka, že se mu ulehčilo a ochladilo nejen v hrudi, ale až v břiše. A pak, aby si vzal od vody vše, co si od ní lze vzít, vychutnával všechny možné slasti: ležel na zádech a hověl si, šplouchal, dělal kotrmelce, plaval na břiše, na boku, na zádech, šlapal vodu, dělal, co se mu zachtělo, dokud nepocítil únavu. Druhý břeh byl hustě porostlý rákosím a zlatě se leskl na slunci, sličné štětičky rákosových květů se skláněly k vodě. Na jednom místě se rákos chvěl, květy se klopily a bylo slyšet šustot – to Stěpka a Kirjucha lovíli raky.

„Rak! Podívejte, kluci, rak!“ zvolal vítězoslavně Kirjucha a skutečně ukázal raka.

Jegoruška doplaval k rákosí, potopil se a začal šmátrat kolem rákosových kořenů. Jak šťoural v řídkém, slizkém jílu, nahnatal cosi špičatého a odporného, dost možná, že to byl skutečně rak, ale v té chvíli ho někdo popadl za nohu a táhl nahoru. Dusící se a kašlající Jegoruška otevřel oči a uviděl před sebou mokrou a rozesmátou tvář furianta Dymova. Dymov těžce oddechoval a na očích mu bylo vidět, že ještě nehodlá přestat. Držel Jegorušku pevně za nohu a už natahoval druhou ruku, aby ho chytil za krk, ale Jegoruška se mu

s odporem a strachem vytrhl, jako by se ho štítil a jako by se bál, že ho silák utopí, a vykřikl:

„Pitomce! Nechceš přes hubu?“

Ale měl pocit, že to ještě dostatečně nevyjadřuje jeho nenávist, a připojil po kratičké úvaze:

„Lotře! Potvoro!“

Ale Dymov, jako by se nic nestalo, už na Jegorušku zapomněl, plaval ke Kirjuchovi a křičel:

„Hej, hej! Nalovíme si ryby! Pojd'te, kluci!“

„Proč ne?“ souhlasil Kirjucha. „Tady bude asi ryb!“

„Stěpko, doběhni do vesnice a popros mužiky, ať vám půjčí síť!“

„Ti tak půjčí!“

„Půjčí! Jen popros! Řekni, že to bude bohuľibý skutek, beztoho jsme poutníci.“

„To máš pravdu!“

Stěpka vylezl z vody, rychle se oblékl a prostovlasý, plandaje širokými nohavicemi, běžel do vesnice. Pro Jegorušku, po střetnutí s Dymovem, ztratila voda všechen půvab. Vylezl a začal se oblékat. Pantělej a Vasja seděli na srázném břehu, nohy svěšené, a pozorovali ty, co se ještě koupali. Nahý Jemeljan stál po kolena ve vodě těsně u břehu, držel se jednou rukou trávy, aby neupadl, a druhou si hladil tělo. Se špičatými lopatkami, boulí pod okem, bázně skrčený zřejmě ze strachu z vody, vypadal náramně komicky. Tvářil se vážně a přísně a díval se na vodu tak rozzlobeně, jako by jí chtěl vyčinit za to, že ho kdysi v Donci prostudila a připravila o hlas.

„Pročpak se ty nekoupeš?“ zeptal se Jegoruška Vasji.

„A tak... Nemám to rád,“ odpověděl Vasja.

„Pročpak máš tak oteklou bradu?“

„Bolí mě... Pracoval jsem v sirkárně, mladý pane. Doktor říkal, že se mi od toho sbírá čelist. Je tam nezdravý vzduch, nejen mně, ale ještě třem kamarádům otekla čelist, a jednomu docela uhnula.“

Brzy se vrátil Stěpka se sítí. Dymov a Kirjucha už byli ve vodě tak dlouho, že zmodrali a ochraptěli, ale přesto se s chutí pustili do chytání ryb. Nejdříve zašli do hloubky u rákosí; Dymovovi tam bylo po krk, ale malému Kirjuchovi nad hlavu; zalykal se a pouštěl bubliny, kdežto Dymov, který klopýtal o ostré kořeny, padal a zamotával se do sítě. Oba sebou pleskali a halasili, jejich lov byla učiněná legrace.

„Tady je moc hluboko!“ chroptěl Kirjucha. „Tady nic nechytíme.“

„Neškubej, hrome!“ křičel Dymov a snažil se držet síť jaksepatrií. „Drž pevně!“

„Tam nic nechytíte,“ křičel na ně ze břehu Pantělej. „Takhle ryby leda plašíte, vrtáci! Zaberte nalevo! Tam není taková hloubka!“

Jednou se zableskla nad sítí větší ryba; všichni zavýskli, ale Dymov praštil pěstí na místo, kde zmizela, a zatvářil se dopáleně.

„Eh,“ vyjekl Pantělej a zadupal nohama. „Propásli jste okouna! Utek vám!“

Dymov a Kirjucha se poznenáhlu stáčeli dál doleva, až se dostali na mělčinu, a tam teprve vypadal lov k světu. Vzdálili se od vozů dobrých tři sta metrů, bylo vidět, jak jdou mlčky, sotva zvedají nohy, jak se snaží zabrat co možná hluboko a co nejblíže k rákosí, jak vlečou síť a jak bijí pěstmi do vody a šustí rákosím, aby ryby vyplašili a zahnali do sítě. Od rákosí se pustili k druhému břehu, táhli tam síť a pak se zklamanými tvářemi, vysoko zvedající kolena, šli zpátky k rákosí. O něčem hovořili, ale o čem, nebylo slyšet. Slunce jim pralo do zad, mouchy štípaly a jejich promodralá těla teď zrudla. Za nimi chodil s vědrem v rukou Stěpka, košili měl vyhrnutou až k podpaždí a přidržoval si ji za podolek v zubech. Pokaždé, když se podařil úlovek, zvedal do výše nějakou rybu, a blýskaje jí na slunci, křičel: „Koukejte ten kus! Takových už máme asi pět!“

Bylo vidět, jak se Dymov, Kirjucha a Stěpka, vždycky když vytáhli síť, šťourají v bahně, něco házejí do vědra a něco vyhazují: občas si

něco z toho, co se chytilo do sítě, podávali z ruky do ruky, zvědavě to prohlíželi a pak také zahazovali.

„Co to tam máte?“ křičeli na ně ze břehu.

Stěpka něco odpovídal, ale nebylo mu rozumět. Konečně vylezl z vody a s vědrem v obou rukou, košili pořád ještě vyhrnutou, běžel k fůrám.

„Už je plné!“ vyřázel ze sebe celý udýchaný. „Dejte sem druhé!“

Jegoruška se podíval do vědra. Bylo plné; z vody vystrkovala nehezku tlamu mladá štika a vedle ní se hemžili raci a malé rybičky. Jegoruška ponořil ruku ke dnu a rozvřil vodu, štika se schovala pod raky a místo ní se vynořili okoun a lín. Také Vasja se podíval do vědra. Oči mu zjihly a tvář zlaskavěla jako předtím, když spatřil lišku. Vytáhl cosi z vědra, zvedl to k ústům a začal žvýkat. Bylo slyšet chrustění.

„Kluci!“ užasl Stěpka. „Vasja jí živého piskoře! Fúj!“

„Kdepak piskoř, to je mřenka,“ odtušil klidně Vasja a žvýkal dál.

Vyndal z úst rybí ocásek, zálibně si jej prohlédl a znova jej vložil do úst. Jegoruška měl při tom jeho žvýkání a chroustání pocit, že před ním nestojí člověk. Vasjova opuchlá brada, jeho kalné oči, neobvykle pronikavý zrak, rybí ocásek v ústech a náruživost, s níž rybku žvýkal, mu vtiskaly zvířecí podobu.

Jegorušku to záhy přestalo bavit. Lov ryb už stejně skončil. Obešel fůry, chvíli se rozmýšlel a pak se z dlouhé chvíle ploužil k vesnici.

Za chvilku stál už v kostele a s čelem na něčích zádech vonících konopím poslouchal, jak zpívají na kůru. Velká mše se chýlila ke konci. Jegoruška církevnímu zpěvu vůbec nerozuměl a byl k němu lhostejný. Chvilku poslouchal, pak zívł a začal si prohlížet zátylky a záda. Podle jednoho, zrzavého a mokrého od nedávného koupání, poznal Jemeljana. Měl vlasy vzadu přistřižené jako podle rendlíku a kratší, než bylo obvyklé, také kotlety měl kratší, než bylo třeba, a červené uši mu trčely jako dva lopuchové listy a zdálo se, že se necítí dobře na svém místě. Při pohledu na ten zátylek a na ty uši

Jegorušku kdovíproč napadlo, že Jemeljan je asi velmi nešťastný člověk. Připomněl si jeho dirigování, sípavý hlas, jeho plachost při koupání a náhle mu ho bylo tuze líto. Zatoužil říci mu něco laskavého.

„Já tu jsem taky!“ zatahal ho za rukáv.

Lidé, kteří zpívají na kůru tenor nebo bas, a zejména ti, kteří alespoň jednou v životě dirigovali, jsou zvyklí dívat se na kluky přísně a nevraživě. Toho návyku se nezbaví ani pak, když už dávno nezpívají. Jemeljan se na Jegorušku otočil, loupł po něm očima a řekl:

„Nevyváděj v kostele!“

Jegoruška se pak prodral dopředu, blíž k oltáři. Tam spatřil zajímavé lidi. V čele všech stál po pravé straně na koberci nějaký pán s dámou. Za každým stálo křeslo. Pán měl na sobě čerstvě vyžehlený hedvábný oblek, stál bez hnutí jako voják, když vzdává čest, a vysoko zvedal namodralou, hladce vyholenou bradu. V jeho tvrdém límečku, namodralé barvě brady, nevelké pleši a v jeho španělce byla velká dávka důstojnosti. Z přebytku důstojnosti tolik napínal krk a s takovou silou zvedal bradu, až se zdálo, že jeho hlava je na nejlepší cestě se utrhnout a letět vzhůru. A dáma, plná a letitá, v bílé hedvábné šále, nakláněla hlavu na stranu a tvářila se, jako by právě někomu udělala laskavost a teď chtěla říci: „Ach, nechte těch díků! Nemám to ráda!“ Kolem koberce se tísnili vesničané.

Jegoruška přistoupil k oltáři a začal líbat ikony. Před každým obrazem se pomalu sklonil až k zemi, aniž zvedl hlavu, se ohlížel dozadu na lidi, pak vstal a líbal znovu. Dotýkat se čelem chladné podlahy mu působilo slast. Když vyšel ze sakristie kostelník se zhášítkem na dlouhé hůlce zhasínat svíce, Jegoruška rychle vyskočil a běžel k němu.

„Už bylo přijímání?“ zeptal se.

„Ne, ne,“ zavrčel kostelník. „Co ty tady...“

Velká skončila. Jegoruška pomalu vyšel z kostela a pustil se na obhlídku návsi. Viděl už hodně vesnic, návsi i vesničanů a nic z toho,

co viděl teď, ho ani trochu nezajímalo. Z dlouhé chvíle, aby alespoň něčím ubil čas, zašel do krámu, nad jehož dveřmi visel široký pruh červeného plátna. Krám byl rozdělený na dvě prostorné, špatně osvětlené poloviny; v jedné se prodávaly látky a koloniální zboží, v druhé stály sudy s dehtem a od stropu visely chomouty; a z téhle druhé poloviny se linula libá vůně kůže a dehtu. Podlaha v krámě byla pokropená. Kropil ji nejspíš nějaký velký snílek a volnomyšlenkář, protože byla celá pokrytá ornamenty a kabalistickými kresbami. Za pultem, opřen břichem o sklápěcí desku, stál vykrmený kupec s širokou tváří a do kulata přistřiženým plnovousem, zřejmě Velkorus. Popíjel čaj přes cukr a po každém doušku vyrážel hluboký vzdech. Jeho výraz byl svrchovaně lhostejný, ale v každém vzdechu bylo slyšet: „Počkej, já ti ukážu!“

„Dej mi za kopejku slunečnicová semena!“ požádal ho Jegoruška.

Kupec vytáhl obočí, vyšel před pult a nasypal Jegoruškovi do kapsy za kopejku semena, která odměřil prázdnou krabičkou od krému. Jegoruškovi se odtud nechtělo. Dlouho si prohlížel přihrádky s perníkem, přemýšlel a pak ukázal na malé vjazemské perníčky, celé zažloutlé stářím:

„Po čem jsou ty perníky?“

„Dva za kopejku.“

Jegoruška vytáhl z kapsy perník, který dostal včera od židovky, a zeptal se:

„A po čem prodáváš takovýhle perník?“

Kupec vzal perník do ruky, prohlédl jej ze všech stran a vytáhl jedno obočí:

„Takovýhle?“ přeptal se.

Povyτάhl druhé obočí, zamyslel se a pak odpověděl:

„Dva za tři kopejky.“

Chvíli bylo ticho.

„Čí jste?“ zeptal se kupec, nalévaje si čaj z rudého měděného čajníku.

„Jsem synovec Ivana Ivanyče.“

„Ivanů Ivanyčů je!“ povzdechl kupec, zadíval se přes Jegoruškovu hlavu ke dveřím a po krátké pomlce se optal: „Nepřejete si čaj?“

„Třeba...“ svolil Jegoruška dost neochotně, třebaže se mu po obvyklém ranním čaji velmi stýskalo.

Kupec mu nalil sklenku a podal mu ji s ohryzaným kouskem cukru. Jegoruška se posadil na rozkládací židli a popíjel. Chtěl se ještě zeptat, kolik stojí libra mandlí v cukru, ale sotva na to zavedl řeč, vešel zákazník, kupec odložil sklenici a věnoval se obsluze. Zavedl zákazníka do té části krámu, kde to vonělo dehtem, a dlouho s ním o něčem vykládal. Zákazník, zřejmě člověk tvrdohlavý a neústupný, vrtěl pořád hlavou a couval ke dveřím. Kupec ho o čemsi přesvědčil a začal mu sypat do velkého pytle oves.

„Tohle že má být oves?“ naříkal zákazník. „To není oves, ale plevy, dočista pro kočku... Ne, půjdu radši k Bondarenkovi.“

Když se Jegoruška vrátil k řece, dýmal na břehu malý ohníček. To si vozkové vařili oběd. V dýmu stál Stěpka a velkou zubatou lžící míchal v kotli. Trošku stranou, s očima zarudlýma od kouře, seděli Kirjucha s Vasjou a kuchali ryby. Před nimi ležela síť, celá pokrytá jilem a trávou, a v ní se blyštěly ryby a lezli raci.

Jemeljan, který se před chvílí vrátil z kostela, seděl vedle Pantěleje, mával rukou a sotva slyšitelně si notoval sípavým hlasem: „Tobě zpíváme...“ Dymov se točil kolem koní.

Když byli Kirjucha a Vasja hotovi, dali ryby a živé raky do vědra, opláchli je a z vědra všechno vylili do vařící vody.

„Mám přidat sádlo?“ zeptal se Stěpka, který odebíral pěnu.

„Nač? Ryba pustí sama šťávu,“ mínil Kirjucha.

Dřív než sundali kotel z ohně, nasypal Stěpka do vody asi tři hrsti jáhel a lžící soli. Nakonec okusil, zamlaskal, olízal lžící a spokojeně vyhekl. To bylo znamením, že kaše je hotová.

Všichni až na Pantěleje se sesedli kolem kotle a pustili se do jídla.

„Poslouchejte, dejte přece tomu chlapci lžíci!“ upozornil přísně Pantělej. „Má taky hlad!“

„Takové mužické jídlo,“ povzdychl Kirjucha.

„I mužické mu bude svědčit, hlavně že ho sní s chutí.“

Jegoruškovi podali lžíci. Pustil se do jídla, ale nesedl si, stál těsně u kotle a koukal do něho jako do jámy. Šlichta silně zaváněla rybinou a mezi jáhlami se co chvíli zaleskla rybí šupina, raky nebylo možno vylovit lžíci a jedlíci je tahali z kotle rukama; v tomhle zvlášť vynikal Vasja, který namáčel do kaše nejen ruce, ale i rukávy. Jegoruškovi hustá polévka přesto velmi chutnala a připomněla mu račí polévku, kterou mu doma o postních dnech vařila maminka. Pantělej seděl stranou a žmoulal chleba.

„Dědo, cože ty nejíš?“ optal se ho Jemeljan.

„Já raky nejím. Brr!“ odvrátil se štítivě stařík.

Při jídle se hodně hovořilo. Z toho hovoru Jegoruška vyrozuměl, že všichni jeho noví známí, bez ohledu na stáří a na povahu, mají jedno společné, co připodobňovalo jednoho k druhému: všichni tihle lidé se měli kdysi skvěle, ale teď se mají mizerně; o své minulosti mluvili jeden jako druhý s nadšením, o dnešku se však vyjadřovali téměř s pohrdáním. Ruský člověk rád vzpomíná, ale nerad žije. Tohle Jegoruška doposud nevěděl, a tak ještě dřív než dojedli, už hluboce věřil, že kolem kotle sedí lidé uražení a ponížení osudem. Pantělej vyprávěl, že kdysi, když ještě nebyla železnice, jezdil s nákladem do Moskvy i do Novgorodu a vydělal tolik, že nevěděl co s penězi. A jací v těch časech byli kupci, jaké ryby, jak bylo lacino! Ale teď jsou cesty kratší, kupci skoupější, lidi chudší, chléb dražší, všechno je malé a ubohé až běda. Jemeljan vyprávěl, že kdysi předtím pracoval v jedné továrně v Lugansku, zpíval na kůru, měl výtečný hlas a výborně se vyznal v notách, kdežto teď je z něho mužik odkázaný na milost bratra, který ho posílá na cesty se svými koňmi a má z toho polovinu jeho výdělků. Vasja kdysi pracoval v sirkárně, Kirjucha dělal kočího u dobrých pánů a široko daleko ho

znali jako nejlepšího vozku. Dymov, syn bohatého rolníka, si užíval, bezstarostně flámoval, ale jak mu bylo dvacet, už ho přísný, tvrdý otec, který ho chtěl přiučit práci a bál se, aby mu doma nezlenivěl, začal posílat jako formana a nutil ho dělat obyčejného podruha, dělníka. Jediný Stěpka mlčel, ale i na jeho bezvousé tváři bylo vidět, že kdysi se mu žilo mnohem líp než dneska.

Při vzpomínce na otce přestal Dymov jíst a zachmuřil se. Loupl očima po kamarádech a utkvěl pohledem na Jegoruškovi.

„Ty jeden neznabohu, sundáš tu čepici!“ řekl hrubě. „Copak se jí s čepicí na hlavě? Tys mi pěcknej pán!“

Jegoruška sundal čepici a ani necekl, ale z jídla už nic neměl a neslyšel ani, jak se ho Pantělej a Vasja zastali. Do hrudi se mu zahryzla sveřepá zloba proti hrubci a dozrálo v něm rozhodnutí, že mu rozhodně musí něco vyvést.

Po jídle se všichni dovlekli k vozům a svalili se do stínu.

„Dědo, pojedem už brzo?“ zeptal se Jegoruška Pantěleje.

„Dá bůh, a vyrazíme... Teď ještě ne, v tom vedru... Och, Pane, buď vůle tvá, Matko Boží... Lehni si, hochu.“

Zpod vozů bylo brzy slyšet chrápání. Jegoruška měl chuť vydat se znova do vesnice, ale rozmyslil si to, zívá a natáhl se vedle staříka.

VI

Celý den prostáli u řeky a hnuli se, až když slunce zacházelo.

Jegoruška si zas hověl na žoku, vůz se houpal a tiše skřípěl, dole kráčel Pantělej, podupával nohama, popleskával se po stehnech a něco brebentil, vzduch drnčel jako včera stepní hudbou.

Jegoruška ležel na zádech s rukama složenýma pod hlavou a díval se nahoru do nebe. Viděl, jak se zapálilo večerní září, která pak zhasla; andělé strážní pokrývali obzor svými zlatými křídly, jak se ukládali ke spánku; den uplynul v klidu, nastávala tichá, pokojná

noc, a tak si mohli bez starosti hovět doma na nebi... A Jegoruška také viděl, jak nebe pomalu temní, jak padá k zemi mlha, jak se jedna za druhou rozsvěcují hvězdy.

Když dlouho a upřeně zíráš do hlubokého nebe, pronikne bůhvíproč všechny tvé myšlenky a celou duši pocit osamělosti. Cítíš se nevýslovně opuštěný a všechno, co ti bylo předtím blízké a vlastní, se stává neskonale vzdálené, bezcenné. Setrváš-li nebi tváří v tvář a pokusíš se postihnout smysl hvězd shlížejících už tisíce let z nebe, nezbadatelného a zamlženého, lhostejného ke krátkému životu člověka, svírá se ti duše z jejich mlčení; do mysli se vkrádá předtucha té samoty, které se dočká každý z nás v hrobě, a smysl života se zdá být k zoufání strašný...

Jegoruška myslil na babičku, která teď spí na hřbitově pod višňovými stromy. Připomněl si, jak ležela v rakvi s pětáky na očích, jak potom přibili víko a spustili ji do hrobu; připomněl si i duté bubnování hrudek na víko... Představil si babičku v těsné a temné rakvi, všemi opuštěnou, bezmocnou. Ve fantazii si maloval, jak se babička náhle probouzí, nechápe, kde je, jak tluče na víko, volá o pomoc a nakonec, ubitá hrůzou, znova umírá. Představil si, že je mrtva maminka, otec Christofor, hraběnka Dranická, Šalamoun, ale ať se sebevíc namáhal představit si v temném hrobě sebe, daleko od domova, opuštěného, bezmocného a mrtvého, nepodařilo se mu to; pro svou osobu nepřipouštěl možnost umřít a cítil, že nikdy neumře.

A zatím Pantělej, který už měl čas myslet na smrt, kráčel dole a sumíroval si své myšlenky.

„Což o to... jsou to dobří páni...“ brebentil. „Dali hošíka na študie, ale jak si tam vede, ani slechu... V Slavjanoserbsku, jak říkám, není nic, aby se to dotáhlo až na vědátora... Není, jak říkám, ale hošík to je hezoučký, což o to... Až vyroste, bude pomáhat otci. Ty jsi ještě maličký, Jegore, ale až vyrosteš, otce a matku živit budeš. Tak to přikazuje pánbůh... Cti otce svého i matku svou... I já měl děti, ale

uhořely mi... I moje žena uhořela, a děti taky... Věř mi, u Kreščeně chytla v noci chalupa... Já nebyl doma, jel jsem tenkrát do Orla. Do Orla... Marja sice vyskočila na ulici, ale vzpomněla si, že děti spí vevnitř, běžela nazpátek a uhořela s dětmi... Tak... Druhý den našli jenom kostičky.“

Kolem půlnoci seděli vozkové a Jegoruška zase kolem malé hranice. Zatímco se býlí rozhořovalo, vydali se Kirjucha a Vasja pro vodu někam do úžlabinky, zmizeli v šeru, ale pořád bylo slyšet, jak řinčí vědry a rozprávějí; úžlabinka nebyla asi daleko. Oheň vrhal na zem velkou mihotavou skvrnu; svítil sice měsíc, ale zdálo se, že všude kolem té rudé skvrny je tma jako v pytli. Světlo vozky oslňovalo, viděli jen část silnice a fůry s žoky i koně vyvstávali nezřetelně ze tmy jako tajemné hory. Asi dvacet kroků od ohně, na mezi oddělující silnici od pole, stál dřevěný náhrobní kříž, celý pochýlený. Dokud se ještě hranice nerozhořela a bylo vidět daleko, všiml si Jegoruška, že právě takový starý, pochýlený kříž stojí i na druhé straně silnice.

Když Kirjucha a Vasja přinesli vodu, naplnili kotel a zavěsili jej nad oheň. Stěpka se zubatou lžící v rukou zaujal své místo v dýmu u kotle, zádumčivě koukal do vody a trpělivě čekal, až se zpění. Pantělej a Jemeljan seděli vedle, mlčeli a nad něčím koukali. Dymov ležel na břiše s hlavou podepřenou pěstmi a hleděl do ohně, Stěpkův stín po něm poskakoval, takže jeho ozářená tvář hned pohasínala, hned se zase rozsvěcovala... Kirjucha a Vasja sbírali opodál pýr a chrastí na oheň. Jegoruška stál s rukama v kapsách vedle Pantěleje a přihlížel, jak oheň ukusuje travu.

Všichni odpočívali, o čemsi dumali, úkosem vzhlíželi ke kříži, přes který se míhaly světelné skvrny. Osamělý hrob má do sebe cosi smutného, snivého a vrcholně poetického... Je slyšet jeho mlčení a v tom mlčení lze tušit duchovní přítomnost toho neznámého člověka, co odpočívá pod křížem. Zdalipak je té duši ve stepi dobře? Není jí teskno, když září měsíc? A step kolem hrobu vypadá sklesle a smutně, zádumčivě, tráva ještě teskněji a zdá se, že i cvrčci se

při zpěvu krotí... A není kolemjdoucího, který by se nepomodlil za opuštěnou duši a neohlížel se za hrobem tak dlouho, dokud nezůstane daleko za ním a nezmizí mu v mlze.

„Dědo, pročpak tu stojí ten kříž?“ vyzvídal Jegoruška.

Pantělej se podíval na kříž, pak na Dymova a přeptal se:

„Mikolo, to bude asi to místo, co ženci zabili ty kupce?“

Dymov se neochotně pozvedl na loktech, podíval se na silnici a přikývl.

„Pravda, to je to místo...“

Odmlčeli se. Kirjucha zachrastil suchou trávou, ohnul ji do přehršle a strčil ji pod kotel. Oheň jasně vzplanul, Stěpku zahalil černý dým a po zšeřelé silnici kolem vozů přeběhl stín valícího se dýmu.

„Pravda, tady je zabili,“ pokračoval lenivě Dymov. „Kupci, otec a syn, jeli prodávat ikony. Zastavili se nedaleko odtud v zájezdním dvoře, teď na něm hospodaří Ignat Fomin. Starý se trochu stříkl a začal se chlubit, co má u sebe peněz. Však víte, jaká jsou kupci setsakra chvástává sebranka. Neudrží se, aby se jeden před druhým nevytáhli. A tenkrát zrovna přenocovali v zájezdním dvoře ženci. To se ví, slyšeli kupcovo vychloubání a dobře si ho zapsali za uši.“

„Můj ty bože!... Matičko nebeská!“ vydechl Pantělej.

„Na druhý den, sotva se rozbřeslo,“ pokračoval Dymov, „se kupci vydali na cestu a ženci se k nim přidali. Prý, svezem se spolu, vašnosti. Bude to tak veselejší a bezpečnější, je to tu učiněná pustina... Kupci jeli krokem, aby nerozbili ikony, a to se žencům hodilo.“

Dymov se zvedl na kolena a protáhl se.

„Tak!“ pokračoval a zív. „Dlouho bylo všechno v pořádku, ale jak došli na tohle místo, pustili se do nich ženci kosami. Mladý byl chlapík, vytrhl jednomu kosu a pustil se zas do nich. Samosebou že oni vyhráli, bylo jich osm. Rozkuchali kupce tak, že na nich nezbylo zdravého místa, a když byli hotovi, odtáhli oba z cesty. Otce na jednu stranu a syna na druhou. Však stojí proti tomuhle kříži na druhé straně ještě jeden... Nevím, jestli ještě stojí, není ho odtud vidět.“

„Stojí,“ řekl Kirjucha.

„Slyšel jsem, že peněz našli potom málo.“

„Málo,“ potvrdil Pantělej. „Asi sto rublů.“

„Tak, a ještě k tomu tři z nich umřeli, protože kupec je taky pořádně posekal. Vykrváceli. Jednomu kupec usek ruku a ten prý běžel bezruký asi čtyři versty, našli ho až na jednom vršku kousek od Kurikova. Seděl na bobku, s hlavou na kolenou, jako když o něčem koumá. Ale podívali se líc a viděli, že nedýchá, umřel.“

„Našli ho podle krvavé stopy,“ řekl Pantělej.

Všichni se zahleděli na kříž a znova bylo ticho. Odkudsi, nejspíš z úžlabinky, se rozlehlo smutné ptačí zavolání: „Spím! Spím! Spím!“

„Na světě je moc zlých lidí,“ prohodil Jemeljan.

„Moc, moc!“ potvrdil Pantělej a přisunul se blíž k ohni s takovým výrazem, jako by mu bylo úzko. „Moc,“ pokračoval tlumeně. „Za svůj život jsem jich, panečku, viděl! Těch zlých... Počestných a spravedlivých jsem taky viděl hodně, ale hříšníky bys nespočítal. Smiluj se nad námi, Královno nebeská!... Vzpomínám si, jak jsem asi před třiceti lety, možná ještě dřív, vez jednoho kupce z Moršanska. Byl to člověk známý a zámožný... Velké zvíře! Ale dobrý člověk, což o to. No tak jsme jeli a na noc jsme zůstali v zájezdním dvoře. Ale v Rusku nevypadají zájezdní dvory tak jako ve zdejším kraji. Tam jsou dvory kryté na způsob ohrad, nebo řekněme stodol v dobrých hospodářstvích. Ledaže stodoly jsou vyšší. No což, zůstali jsme na noc, všechno v pořádku. Kupec v pokojíku, já u koní, všechno jaksepatří. Já se, kamarádi, před spaním pomodlil, a ještě jsem se prošel po dvoře. Noc byla temná, tma jako v pytli. Oči sis moh vykoukat. Ušel jsem kousíček, asi tak jako támhle k fůrám, a najednou vidím bliknout světýlko. Co to je? Domácí šli přece dávno spát a mimo mě a kupce tam žádní nocležníci už nebyli. Kde se to světlo vzalo? Vrtalo mi to hlavou... Přistoupil jsem blíž... k tomu světýlku. Bože, smiluj se nad námi, Matko nebeská! Uviděl jsem zamřížované okýnko u samé země... v tom domě... Lehnu si na zem a kouknu tam... a v tu ránu mi přeběh mráz po těle.“

Kirjucha opatrně, aby nerámusil, kladl na hranici otýpku pýru. Děda se na chvíli odmlčel, a když pýr přestal praskat a syčet, pokračoval:

„Kouknu tam a vidím sklep, velikánský, tmavý a strašný... Na soudku hoří lucerna. A uprostřed toho sklepa stojí asi deset chlapů v červených košilích, rukávy vykasané a brousí dlouhatánské nože. Jéje! To znamená, že jsme padli do rukou loupežnické bandě... Co teď? Běžel jsem ke kupci, potichouнку jsem ho vzbudil a povídám: Poslyš, kupče, nelekej se, ale je s námi zle! Padli jsme, povídám, do zbůjnické pasti. Celý zezelenal a ptá se: Co si teď, Pantěleji, počnem? Mám při sobě spoustu sirotčích peněz! Cožpak má duše, povídá, ta buď bohu poručena. Nebojím se smrti, ale strašné je, povídá, že přijdou nazmar sirotčí peníze!... Co si jen počít? Vrata zavřená, nedá se vyjet ani vyjít... Kdyby byl kolem plot, šlo by ho přelézt, ale tohle byl krytý dvůr... No což, povídám, kupče, netřes se a modli se k pánu bohu. Třeba nedopustí, aby se ublížilo sirotkům. Dělej, povídám, jakoby nic, já zatím možná něco vymyslím. No dobře... Pomodlil jsem se a bůh mi seslal vnuknutí... Stoup jsem si na vůz a tiše, tichounce, aby nikdo neslyšel, jsem začal vybírat došky na střeše, udělal jsem díru a vylez jsem ven. Na střechu... Pak jsem skočil dolů a pádil jsem po cestě, co mi nohy stačily. Hnal jsem se a štvál, div jsem duši nevypustil. Možná že jsem běžel v jednom kuse pět verst a dost možná i víc... Až jsem, sláva bohu, uviděl vesnici. Doběh jsem k chalupě a začal bušit na okno. Lidičky, křičím, děje se to a to, nedopustte, aby zahynula křesťanská duše! Všecky jsem zburcoval... Chlapi se sebrali a šli se mnou... Ten s provazem, ten s klackem, ten s vidlemi. Vylomili jsme v zájezdním dvoře vrata a rovnou do sklepa! Loupežníci už nabrousili nože a zrovna se chystali kupce zamordovat. Mužici je pochytili všecky do jednoho, svázali je a odvedli na ouřad. Kupec jim dal z vděčnosti tři stovky a mně pět zlatek a moje jméno si zapsal na památku. Slyšel jsem, že ve sklepeš potom našli hromadu lidských

kostí. Ba, kostí... Obírali tam teda lidi a pak je zahrabávali, aby nezbyly stopy... No, a potom je v Moršansku popravili.“

Pantělej skončil své vyprávění a rozhlédl se po posluchačích. Ti byli zticha a hleděli na něho. Voda už se vařila a Stěpka sbíral pěnu.

„Připravils sádlo?“ zeptal se ho šeptem Kirjucha.

„Počkej chvilku!... Hned to bude.“

Stěpka nespustil oči z Pantěleje a jakoby pln strachu, aby děda nezačal vyprávět, než se vrátí, běžel k fůrám. Za chvilku byl zpátky s malou dřevěnou miskou a začal v ní roztírat sádlo.

„Podruhé jsem jel zase s jedním kupcem,“ pokračoval Pantělej pořád přitlumeným hlasem a se strnulým pohledem. „Jmenoval se, jak si vzpomínám, Petr Grigorjič. Byl to dobrý člověk... Ten kupec... Stavili jsme se i tentokrát v zájezdním dvoře. On v pokojíku a já u koní... Domáci, muž i jeho žena, se nezdáli být zlí, přijali nás přívětivě, a čeled' taky ušla, jenže já, kamarádi, nemoh usnout, měl jsem takové divné tušení! A to mi nikdo nevymluví. Vrata byla sice otevřená, lidí kolem plno, ale všechno nějak hrozné a podezřelé. Všechno už spalo, dávno byla noc, pomalu se mělo vstávat, ale já jediný ležel v kočáře, oči otevřené, jako nějaký sýc. Jenže, kamarádi, najednou zaslechnu: řap! – řap! – řap! Někdo se krade ke kočáru. Vystrčím hlavu, koukám – stojí tam ženská v košili, bosá... Co je s tebou, ženská? povídám. A ona se celá třese, je celá bez sebe... Vstávej, povídá, dobrý člověče! Je zle! Domáci mají za lubem hroznou věc! Chtějí zabít tvého kupce. Na vlastní uši, povídá, jsem slyšela, jak si pán s paní šeptali... Tak tušení mě neklamalo! A kdopak jsi? ptám se. Ale jsem jejich kuchařka, povídá. No dobrá... Vylez jsem z kočáru a jdu ke kupci. Vzbudím ho a povídám: Děje se to a to, Petře Grigorjiči, vypadá to špatně. Ještě se vyspíš, vašnosti, ale teď se obleč, povídám, dokud je čas, a hezky od hříchu dál... Ale jen se začal oblíkat, otevřely se dveře a tumáš! Co nevidím – Matko na nebesích! Do pokojíku vstupuje hospodář s hospodyní a tři čeledíni. Tak teda navedli čeledíny... Kupec má peněz habaděj,

tak se podělíme... Každý z těch pěti držel dlouhatánský nůž... ba, nůž! Hospodář zamkl na klíč a povídá: Pomodlete se k pánubohu, pocestní... Ale jestli budete křičet, tak vás před smrtí ani pomodlit nenecháme... Ale kdepak my křičet! Strachem se nám stáhla hrdla, na křik nebylo pomyšlení... Kupec spustil nárek a povídá: Lidičky, vy jste se rozhodli mě zabít, dostali jste zálusk na mé peníze. Tak je to taky v pořádku, nejsem ani první, ani poslední, kolik už podřezali našinců kupců v zájezdních dvorech. Ale načpak, lidičky milí, zabíjet mého vozku? Pročpak on má trpět kvůli mým penězům? A jak žalostně to říkal! Ale hospodář na to: Jestli ho necháme naživu, bude první, kdo nás udá. To už máte jedno, povídá, jestli zabijeme jednoho, nebo dva. Sedm hříchů, jeden trest! Pomodlete se a hotovo, víc si nemáme co povídat! Padli jsme s kupcem vedle sebe na kolena a s pláčem jsme začali prosit pánaboha. On připomínal svoje děti a já, v té době jsem byl mladíček, já měl náramnou chuť žít! Vzhlížíme k ikonám a modlíme se tak úpěnlivě, že ještě dneska se mi dere slza do očí... A hospodyně, jeho žena, se na nás dívá a povídá: Poslyšte, lidé dobří, nevzpomínejte na nás na onom světě ve zlém a neproste pánaboha, aby na nás seslal neštěstí, protože my to děláme z bídy. Tak jsme se modlili, modlili, plakali jsme, plakali a bůh nás vyslyšel. Smíloval se... V tu chvíli, když hospodář popad kupce za vousy a chtěl ho podříznout, zaklepal někdo ze dvora na okno! Všichni jsme sebou škubli a hospodář sklesla ruka... Někdo zaklepal na okno a zakřičel: Petře Grigorjiči, jsi tam? Chystej se, pojedeme! Domácí viděli, že za kupcem někdo přijel, dostali strach a vzali do zaječích... A my zčerstva na dvůr, zapřáhli jsme a jen se za námi zaprášilo!"

„Kdopak to tlouk na okno?“ zeptal se Dymov.

„Kdo tlouk na okno? To musel být sluha boží nebo anděl. Protože tam dočista nikdo nebyl... Když jsme vyjeli ze dvora, nebylo na ulici ani človíčka. Bylo to dílo boží!“

Pantělej ještě něco přidal a ve všech jeho zkazkách se vyskytovaly „dlouhatánské nože“ a ve všech bylo něco vymyšleného. Slyšel ty zkazky od někoho nebo je kdysi dávno sám složil a pak, když mu paměť zeslábla, pomíchal prožité s výmyslem a ztratil schopnost odlišovat jedno od druhého? Dost možná, ale divné bylo, že teď i celou cestu, kdykoli vyprávěl, dával přednost smyšlenkám a nikdy nehovořil o tom, co opravdu prožil. Jegoruška bral zatím všechno za bernou minci, ale později mu bylo divné, že člověk, který sjezdil za svůj život celé Rusko, který tolik viděl a znal, člověk, jemuž uhořela žena a děti, podceňuje svůj bohatý život tak, že pokaždé, když sedí u ohně, buď mlčí, nebo hovoří o tom, co nebylo.

U kaše všichni mlčeli a přemýšleli o tom, co zrovna slyšeli. Život je strašný i zázračný, a proto ať na Rusi vyprávíš jakoukoliv strašidelnou historku a ať ji vyšperkuješ jakými chceš loupežnickými doupaty, dlouhatánskými noži a zázraky, vždycky zapůsobí na posluchače jako skutečný příběh, a snad jenom velice sčetlý člověk se na tebe podívá nedůvěřivě, ale také pomlčí. Kříž u cesty, tmavé žoky, prostor a osudy lidí shromážděných u ohně, to všechno samo o sobě bylo tak podivuhodné i strašné, že fantastičnost báčorky či zkazky bledla, splývala se životem.

Všichni jedli z kotle, jen Pantělej seděl osaměle stranou a pojídal kaši z dřevěné misky. Lžíci měl jinou než ostatní, cypřišovou s křížkem. Jegoruška si při pohledu na něj připomněl jeho skleničku na vodu a optal se tiše Stěpky:

„Pročpak sedí děda zvlášť?“

„Je staré víry,“ odpověděli šeptem Stěpka a Vasja a tvářili se přitom tak, jako by mluvili o slabůstce nebo o tajné neřesti.

Všichni mlčeli a přemítali. Po strašidelných povídkách se už nikomu nechtělo mluvit o něčem obyčejném. V tom tichu se náhle zvedl Vasja, upřel kalné oči k jednomu bodu a natáhl uši.

„Co je?“ zeptal se Dymov.

„Někdo jde,“ odpověděl Vasja.

„Koho kde vidíš?“

„Támhle, je ho sotva vidět...“

Tam, kam Vasja hleděl, nebylo vidět nic, leda tmu. Všichni napjali sluch, ale kroky neslyšeli.

„Jde po silnici?“ pátral Dymov.

„Ne, polem... Míří sem.“

Chvilí bylo ticho.

„Třeba se tady toulá kupec, co je tu pohřbený?“ řekl Dymov.

Všichni se úkosem podívali na kříž, podívali se na sebe a najednou se dali do smíchu – zastyděli se za svůj strach.

„Proč by se toulal?“ řekl Pantělej. „Po nocích se toulá jen ten, koho země nepřijme. Ale o kupce není strach... Kupci dostali mučednickou korunu.“

A teď už bylo slyšet kroky. Kdosi kvapně přicházel.

„Něco nese,“ řekl Vasja.

Bylo slyšet, jak pod nohama přicházejícího šustí tráva a praská býlí, ale ve světle ohně nebylo nikoho vidět. Konečně se kroky docela přiblížily, kdosi zakašlal, blikavé světlo jako by se rozestoupilo, z očí spadl závoj a vozkové před sebou náhle spatřili muže.

Snad že tak zablikal oheň, nebo proto, že všichni chtěli rozeznat nejdříve tvář toho člověka, prostě zvláštní náhodou jim při prvním pohledu nepadla do očí tvář ani oděv toho muže, ale jeho úsměv. Byl to úsměv nezvykle dobrý, široký a něžný jako úsměv procitnuvšího dítěte, jeden z těch podmanivých úsměvů, na něž je těžko neodpovědět rovněž úsměvem. Když si pak neznámého prohlédli líp, zjistili, že je to člověk asi třicetiletý, nijak krásný ani pozoruhodný. Byl to nosatý čahoun, dlouhonohý a dlouhoruký; dlouhé se u něho zdálo všechno, jedině krk měl tak krátký, že vypadal trochu přihrble. Měl na sobě čistou bílou košili s vyšívaným límcem, bílé široké kalhoty a nové holínky, proti vozkům to byl hotový švihák. V rukou držel cosi velkého, bílého a na první pohled podivného a za zády mu vykukovala hlaveň pušky, rovněž dlouhá.

Jak po dlouhé cestě temnotou náhle vkročil do osvětleného kruhu, zůstal stát jako přibitý a hezkou chvíli zíral na vozky, jako by chtěl říci: „Podívejte se, jak se usmívám!“ Pak pokročil k ohni, usmál se ještě jasněji a pravil:

„Bud'te zdrávi, přátelé!“

„Vítej!“ odpověděl za všechny Pantělej.

Neznámý složil u ohně to, co držel v rukou – byl to zabitý drop – a pozdravil ještě jednou. Všichni se shlukli kolem dropa a prohlíželi si ho.

„Pěkný kousek! Čímpak jsi ho složil?“ zeptal se Dymov.

„Brokama... Dropa jinak nedostaneš, nepřiblížíš se k němu. Kupte ho, lidičky! Dám vám ho za dvacet kopejek.“

„A co si s ním počnem? Pečený je dobrý, ale vařený je tvrdý jako podešev.“

„To je smůla! Kdybych ho dones pánům na statek, dostal bych půl ruble, ale je to daleko, patnáct verst!“

Neznámý usedl, sundal pušku a položil ji vedle sebe. Vypadal ospale, unaveně, usmíval se, mhouřil oslněné oči a zřejmě myslel na něco velmi příjemného. Podali mu lžíci. Pustil se do jídla.

„Co jsi vlastně zač?“ optal se ho Dymov.

Neznámý otázku neslyšel, neodpověděl, ani se na Dymova nepodíval. Ten usměvavý člověk nejspíš nevnímal ani chuť kaše, protože žvýkal jaksi mechanicky, lenivě zvedal k ústům lžíci hned naplněnou po okraj, hned docela prázdnou. Opilý nebyl, ale v hlavě se mu asi něco pletlo.

„Ptám se tě, co jsi zač?“ opakoval Dymov.

„Já?“ trhl sebou neznámý. „Konstantin Zvonyk z Rovného. Čtyři versty odtud.“

A aby hned ukázal, že není takový mužik jako ostatní, ale něco lepšího, rychle dodal:

„Mám včelařství a chovám prasata.“

„Žiješ s otcem, nebo jsi samostatný?“

„Ne, už jsem sám. Udělal jsem se pro sebe. Tenhle měsíc po svatém Petru jsem měl veselku. Ted' jsem ženáč... Už osmnáctý den.“

„Tak to máš dobré,“ mínil Pantělej. „Žena, to je v pořádku... To je boží požehnání!“

„Mladá žena spí doma, a on se potlouká po stepi,“ zasmál se Kirjucha. „Ty jsi mi číslo!“

Jako by řáli do živého, Konstantin v tu ránu vyletěl, zasmál se a vybuchl:

„Ale propánakrále, ona není doma!“ Rychle vyndal lžící z úst a přehlédl je všechny radostným, udiveným pohledem. „Je pryč! Odjela na dva dny k mamince! Namouduši, odjela, jsem zas jako svobodný!“

Mávl rukou a zavrtěl hlavou. Chtěl si o něčem dál přemýšlet, ale radost, která mu svítila na tváři, mu v tom překážela. Jako by se mu náhle nepohodlně sedělo, poposedl, zasmál se a znova mávl rukou. Připadalo mu trapné vnucovat se lidem se svými příjemnými vzpomínkami, ale přitom měl neodolatelnou touhu vypovědět jim svou radost.

„Odjela do Děmidova k mamince!“ řekl, začervenal se a přendal pušku na druhou stranu. „Zítra se vrátí... Řekla, že bude v poledne nazpátek.“

„A tobě se stýská?“ optal se Dymov.

„Propánakrále, jak by ne? Jen jsem se oženil, už mi ujela... No? Ta vám je neposedná, pánbůh mě netrestej! Ale je hezká, báječná, samý smích a zpěv, taková ještěrka! Hlava z ní třestí, ale bez ní jsem jako bez hlavy, bloumám po stepi jako blázen. Jsem pryč už od oběda, učiněná hrůza!“ Protřel si oči, zadíval se do ohně a usmál se.

„Máš ji rád, co?“ řekl Pantělej.

„Je tak hezká a tak báječná,“ opakoval Konstantin, který neslyšel nic kolem sebe. „A je vám to taková hospodyňka, tak chytrá a rozumná, že bys takovou nenašel mezi prostými lidmi v celé gubernii. Odjela... A jistě je jí smutno, na to vezmu jed! Já ji znám, potvršku! Řekla, že se zítra k poledni vrátí... Ale kdybyste znali celou tu histo-

rii!“ náhle skoro vykřikl o stupeň vyšším hlasem a poposedl: „Teď mě má ráda a je jí beze mě smutno, ale předtím mě ne a nechtěla!“

„Tak přece jez!“ pobídl Kirjucha.

„Nechtěla!“ pokračoval nevšímavě Konstantin. „Tři roky jsem se s ní pral! Uviděl jsem ji na jarmarce v Kalačiku a zamiloval jsem se do ní po uši, na šibenici bych kvůli ní šel! A přitom já byl z Rovného, a ona z Děmidova, jeden od druhého na pětadvacet verst, neměl jsem žádnou příležitost. Posílám k ní starosvaty, ale ona: nechci! I ty potvůrko jedna! Zkousím to i ono, posílám náušnice, perník, hrnec medu – nechci! Tumáš! Však když se to uváží, co by na mně měla? Je mladá, krásná, s ohněm v těle, ale já starý, hnedle třicátník, a jaký krasavec – vousy jako hřebíky, tváře pěkné – samá boule. Kdepak bych se jí moh rovnat! Snad jen tím, že jsme bohatí, ale i u nich, u Vachramenkovových, si žijou. Tři páry volů a dva čeledíny si drží. Zamiloval jsem se tak, lidičky, že jsem se z toho skoro pomátl... Nespál jsem, nejedl, hlava mi třestila a honily se mi v ní takové myšlenky, pánbůh mě netrestej. Rád bych ji viděl, ale ona je v Děmidově... A co myslíte? Jak je bůh nade mnou, nelžu! Třikrát v týdnu jsem tam chodil pěšky, jen abych ji viděl. S prací jsem sek! Pomátl jsem se tak, že jsem chtěl jít do Děmidova za čeledína, abych jí byl nablízku. Byl jsem z toho jako mátoha. Matka zvala zaříkávačku, tatínek mi nejmíň desetkrát nařezal. Tři roky jsem se tak mučil a už jsem se rozhod – ať jde všechno k čertu, půjdu do města dělat drožkáře. Není mi zkrátka souzena! O Velikonocích jsem zašel do Děmidova, naposled se na ni podívat...“

Konstantin zvrátil hlavu dozadu a vybuchl tak hlaholivým, veselým smíchem, jako když právě někoho zpropadeně napálil.

„Zastih jsem ji s chasníky u řeky,“ vyprávěl dále. „Popadla mě zlost. Vzal jsem si ji stranou a snad dobrou hodinu jsem jí mluvil do duše... A zamilovala se! Tři roky mě nemilovala, ale za ta slova mě začala mít ráda.“

„Za jaká slova?“ zeptal se Dymov.

„Za jaká? Už si nepamatuju... Copak si vzpomenu? Tehdy se to ze mě valilo jako voda ze žlabu, jedním dechem: ra-ta-ta-ta! Ale teď se nezmůžu ani na slovíčko. No, a vzala si mě. A teď odjela k mamince, potvůrka jedna, a já se tu sám plahočím stepí. Nevydržím dřepět doma! Nemám stání!“

Nemotorně narovnal nohy, které měl zkříženy pod sebou, natáhl se na zem, podepřel si hlavu pěstmi, ale pak se zvedl a znova se posadil. Teď už bylo všem docela jasné, že to je šťastný a zamilovaný člověk, šťastný, až je z toho smutno; v jeho úsměvu, očích, v každém jeho pohybu se zračilo neúnosné štěstí. Pořád se nemohl uvelebit, nevěděl, jak by si měl sednout a co by měl dělat, aby ho příval příjemných myšlenek nezmohl. Když konečně vylil cizím lidem svou duši, usadil se klidně a s očima upřenýma do ohně se pohřížil do dum.

Při pohledu na šťastného člověka se všichni roztesknili a zatoužili po štěstí. Všichni se zamyslili. Dymov vstal, tiše obešel oheň a jeho chůze, pohyb jeho ramen prozrazoval, že trpí a teskní. Chvilí postál, díval se na Konstantina a pak si zase sedl.

Oheň už skomíral. Světlo už neblíkalo a červený kruh se zužoval a pohasínal... Čím rychleji oheň dohoříval, tím jasněji se rozzařovala měsíčná noc. Teď už bylo vidět silnici v celé šíři, žoky, oje, žvýkající koně; na druhé straně se nejasně černal druhý kříž.

Dymov si podepřel tvář rukou a zanotoval jakousi tesknou píseň. Konstantin se snivě pousmál a přidal se vysokým hláskem. Zpívali chvilíčku a zmlkli... Jemeljan sebou trhl, pohodil lokty a zakmital prsty.

„Kamarádi!“ zaprosil úpěnlivě. „Pojďte, zazpíváme něco nábožného!“

Měl oči plné slzí.

„Kamarádi!“ opakoval s rukou na srdci. „Pojďte, zazpíváme něco nábožného!“

„Já nic neumím,“ řekl Konstantin.

Všichni odmítli a Jemeljan tedy spustil sám. Začal mávat oběma rukama a kývat hlavou, otevřel ústa, ale z hrdla se mu vydralo jen sípavé, nezvučné chrčení. Zpíval rukama, hlavou, očima, a dokonce i svou boulí, zpíval vášnivě a bolestně, a čím víc napínal hrud', aby z ní dostal alespoň jeden tón, tím bylo jeho chrčení nezvučnější.

Také Jegorušku, jako všechny ostatní, přemohl stesk. Odešel ke svému vozu, vylezl na žok a ulehl. Hleděl na nebe a přemýšlel o šťastném Konstantinovi a o jeho ženě. Proč se vlastně lidé žení? Nač jsou na světě ženy? Dával si složité otázky a uvažoval, že muži je asi dobře, má-li pořád vedle sebe hodnou, veselou a hezkou ženu. Kdovíproč si připomněl hraběnkou Dranickou a pomyslel si, že s takovou ženou je asi příjemný život a že s takovou by se asi s radostí oženil, jen kdyby se tak nestyděl. Připomněl si její obočí, oči, kočár, hodiny s jezdcem... Tichá, teplá noc naň padala a šeptala mu něco do ucha a jemu se zdálo, že se to k němu sklání ta krásná žena, že se na něj s úsměvem dívá a chce ho políbit...

Z ohně zbyly jen dvě malinké, rudé, stále se zmenšující oči. Vozkové a Konstantin kolem nich seděli temní a nehybní, zdálo se, že náhle je jich mnohem víc než dříve. Oba kříže teď byly stejně zřetelné a kdesi v dálce u silnice zářil rudý ohýnek, nejspíš si tam také někdo vařil kaši.

„Matička naše Rus je všeho světa hla-a-va!“ zanotoval náhle divokým hlasem Kirjucha, zakuckal se a umlkl. Stepní ozvěna uchopila jeho hlas, odnášela jej a zdálo se, že po stepi drkotá na hřmotných kolech ztělesněná hloupost.

„Je čas vyrazit!“ zvedl se Pantělej. „Vstávejte, děti!“

Zatímco zapřahali, chodil Konstantin kolem vozů a pěl chvalozpěvy na svou ženu.

„Sbohem, lidičky!“ zavolal, když se fůry hnuly. „Děkuju za pohoštění! Já jdu zase k tamhletomu ohni. Nemám stání!“

Brzy se ztratil v mlze a dlouho bylo slyšet, jak kráčí k dalekému světýlku, aby mohl cizím lidem vyprávět o svém štěstí.

Když Jegoruška druhého dne otevřel oči, bylo časné jitro, slunce ještě nevyšlo. Vozy stály. Kdosi v bílé čepici a v šatech z laciné šedé látky o čemsi rozmloval u prvního vozu ze sedla kozáckého hřebečka s Dymovem a Kirjuchou. Vpředu, asi dvě versty od vozů, se bělaly podlouhlé, nízké stodoly a domky s taškovými střechami. Kolem domů nebyly ohrady ani stromy.

„Dědo, co je to za vesnici?“ zeptal se Jegoruška.

„To jsou arménské usedlosti, holečku,“ vysvětloval Pantělej. „Tady bydlí Arméni. Dobří lidé, cožpak o to... tihle Arméni.“

Člověk v šedém skončil rozhovor s Dymovem a Kirjuchou, přitáhl koni uzdu a zahleděl se k usedlostem.

„To jsou věci, no ne,“ povzdechl Pantělej, také zahleděný tím směrem a choulící se ranním chladem. „Poslal člověka na statek s nějakou listinou, a ten nejede a nejede... Měl poslat Stěpku!“

„Dědo, kdo je to?“ zeptal se Jegoruška.

„Varlamov!“

Můj ty bože! Jegoruška vyskočil, poklekl a zadíval se na bílou čepici. Do toho pomenšího šedého mužíka ve velikánských holínkách, sedícího na nevzhledném koníkovi a rozmloouvajícího s vozky v takovou hodinu, kdy každý pořádný člověk spí, by těžko někdo řekl, že je to tajemný, nedostižný Varlamov, po němž se všichni shánějí, jenž stále někde „křížuje“ a má mnohem víc peněz nežli hraběnka Dranická.

„Ale člověk je to dobrý, což o to...,“ říkal Pantělej s pohledem upřeným k domkům. „Dej mu pánbůh zdraví, je to náramný pán... tenhle Varlamov, Semjon Alexandryč... O takové lidi se všechno opírá, kamaráde. Ba, ba... Kohouti ještě nekokrhají, a on už je na nohou... Jiný by spal nebo by tlachal doma s hosty, a tenhle je celý den v polích... křížuje sem tam... Panečku, ten nic nepromešká... Ten ne! To je chlapík!“

Varlamov se pořád ještě díval k usedlostem a něco říkal, jeho hřebeček netrpělivě přešlapoval.

„Semjone Alexandryči!“ zavolal Pantělej a smekl: „Račte poslat Stěpku! Jemeljane, křikni, aby poslali Stěpku!“

Ale konečně se na cestě od vesnice objevil jezdec. Silně nakloněný na stranu mával nad hlavou bičkem, jako by předváděl krasojízdu a chtěl svou odvážnou jízdou všechny udivit, a letěl jako pták k vozům.

„To bude asi jeho dozorce,“ řekl Pantělej. „Má jich, těchlectěch dozorců, asi sto, ne-li víc.“

Když jezdec dojel k prvnímu vozu, prudce zarazil koně, smekl a podal Varlamovovi jakousi knížku. Varlamov vyndal z knížky několik listin, přeběhl je zrakem a vybuchl:

„A kdepak je list od Ivančuka?“

Posel vzal knížku zpátky, prohlédl listiny a pak pokrčil rameny; začal cosi vysvětlovat, nejspíš se omlouval a prosil o dovolení, aby mohl dojet do vsi ještě jednou.

Koník se náhle zapotácel, jako by byl Varlamov najednou mnohem těžší. Varlamov se také zapotácel.

„Táhni mi z očí!“ vykřikl rozzlobeně a rozpráhl se na posla bičkem.

Pak otočil koně a s pohledem upřeným na listiny vložené do knížky jel krokem podél řady vozů. Když se blížil k poslednímu, napjal Jegoruška zrak, aby si ho prohlédl co nejlépe. Varlamov byl už starý člověk. Jeho tvář s nevelkou prošedivělou brádkou, prostá ruská opálená tvář, ruměná, orosená a protkaná modrými žilkami, měla stejně obchodnický strohý výraz jako tvář Ivana Ivanyče, byl v ní týž obchodní fanatismus. Ale přece, jaký rozdíl byl na první pohled mezi ním a Ivanem Ivanyčem! Ve tváři strýce Kuzmičova se vedle obchodnické strohosti zračil neustále strach a starost, že nenajde Varlamova, že přijde pozdě, že propase výhodnou cenu; nic podobného, vlastního lidem malým a závislým, nebylo ani ve tváři, ani v postavě Varlamovově. Tenhle člověk sám tvořil ceny, nikoho nehledal a na nikom nezávisel, a byť i byl jeho zevnějšek

jakkoliv všední, vyzařovalo ze všeho, dokonce i z toho, jak držel bičík, vědomí síly a navyklé vlády nad stepí.

Když míjel Jegorušku, vůbec k němu nevzhlédl. Jedině hřebec uznal za vhodné vzít ho na vědomí a pohlédl na něho velikýma, hloupýma očima, ale také lhostejně. Pantělej se Varlamovovi poklonil, ten si toho zřejmě povšiml, a oči stále v listinách, trochu skřehotavě odpověděl:

„Dobrý den, dědo!“

Varlamovův rozhovor s poslem a to, jak se na něho rozpřáhl bičíkem, zapůsobilo zřejmě na všechny velmi tísnivě. Všichni se tvářili vážně.

Posel zdrcený hněvem mocného člověka stál u prvního vozu, uzdu pustil z rukou, mlčel a pořád jako by nemohl uvěřit, že den pro něho začal tak ošklivě.

„Přísný stařík,“ brebtl Pantělej. „Hrůza, jak přísný! Ale jinak je to dobrý člověk. Zbůhdarma nikomu neublíží. To ne.“

Varlamov si prohlédl listiny a zastrčil knížku do kapsy. Hřebec, jako by mu četl myšlenky, bez pobídky poskočil a vyrazil cvalem po silnici.

VII

Také druhou noc byl odpočinek a vozkové si vařili kaši. Tentokrát ležela na všem už od počátku jakási neurčitá tíseň. Bylo dusno, všichni mnoho pili, ale žízeň se nedala utiшит. Měsíc vyšel zarudlý a zachmuřený, nějak nedomrlý, i hvězdy se chmuřily. Mlha byla hustší, dálka neurčitější. Zdálo se, že příroda něco tuší a brání se.

U ohně nebylo ani stopy po včerejší náladě a po včerejších řečech. Všem bylo teskno, hovořili unaveně a s nechutí. Pantělej pořád vzdychal, stěžoval si na nohy, a co chvíli zaváděl řeč na to, že člověk může nenadále umřít.

Dymov ležel na břiše, mlčel a kousal stéblo, tvář měl přitom staženou nechutí, jako by stéblo zapáchalo, byl na ní nevrlý, ztrápený

výraz. Vasja si stýskal, že mu škube v čelisti, a prorokoval nepohodu; Jemeljan nerozhazoval rukama, ale seděl bez hnutí, s pohledem upřeným do ohně. Také Jegoruškovi nebylo dobře. Byl unaven jízdou a z denního parna ho bolela hlava.

Když byla kaše hotova, začal Dymov z dlouhé chvíle pošťovat své kamarády.

„Roztáhl se, bambula, a první natahuje lžíci!“ řekl a nevrle se díval na Jemeljana. „Krkoun! Kouká jen, jak by byl první u kotle! Jednou zpíval na kůru, a hned si myslí, že je pán! Takových zpěváků je, co žebrají na silnici o almužnu!“

„Co otravuješ!“ ohradil se Jemeljan a hleděl stejně zlostně.

„Tak proč se hrneš první ke kotli? Nějak moc si o sobě myslíš!“

„Jsi hlupák a hotovo!“ zasyčel Jemeljan.

Pantělej a Vasja, kteří věděli ze zkušenosti, čím podobné rozmluvy obyčejně končí, se vmísili a domlouvali Dymovovi, aby se zbytečně nehádal.

„Zpěvák!“ nemírnil se hrubián a pohrdavě se ušklíbl. „Takhle dovede zpívat každý! Dřepět na kostelních schodech a zpívat: Podarujte almužničku, pro smilování boží!... Ach jo!“

Jemeljan na to už nic neřekl. Dymova jeho mlčení ještě víc popudilo. Změřil si bývalého zpěváka ještě navztekaněji:

„Nemám chuť se s tebou bavit! Jinak bych ti ukázal, co jsi zač!“

„Co sis na mě zased, povstalče?“ rozčilil se Jemeljan. „Udělal jsem ti něco?“

„Jak jsi to řekl?“ optal se Dymov a vztyčil se, oči podlité krví. „Já že jsem povstalec? Co? Tak já ti ukážu! Běž a hledej si ji!“

Dymov vytrhl Jemeljanovi lžíci z ruky a odhodil ji daleko od ohně. Kirjucha, Vasja i Stěpka vyskočili a běželi ji hledat, kdežto Jemeljan se úpěnlivě a tázavě díval na Pantěleje. Tvář se mu náhle stáhla a zkrabatěla, roztřásla a bývalý zpěvák se rozplakal jako dítě.

Jegoruška, který Dymova dávno nenáviděl, měl pocit, že kolem je náhle nesnesitelně dusno a že mu oheň sežehuje tvář, měl chuť

rychle utéct do tmy k vozům, ale zlé, rozmrzelé oči hrubiána ho k sobě přitahovaly. S dychtivou touhou říct mu něco hodně potupného pokročil k Dymovovi a zájímavě vyrazil:

„Jsi ze všech nejhorší! Nemůžu tě vystát!“

Po tomhle měl v úmyslu utéct k vozům, ale za nic na světě se nemohl odlepit z místa a pokračoval:

„Na onom světě se budeš smažit v pekle! Já to na tebe povím Ivanu Ivanyči! Nesmíš ubližovat Jemeljanovi!“

„Ale prosím, jen to pověz!“ ušklíbl se Dymov. „Takové štěně, ještě tomu teče mlíko po bradě, a už to chce donášet! Chceš pár pohlavků?“

Jegoruška měl pocit, že se zalkne, a náhle – ještě nikdy nic podobného neudělal – se celý roztrásl, zadupal nohama a zaječel:

„Nabijte mu! Nabijte mu!“

Z očí mu vytryskly slzy, zastyděl se a odklopýtal k vozům. Jak jeho křik zapůsobil, nevěděl. Natažený na žoku tloukl v pláči rukama i nohama a šeptal:

„Mami! Mami!“

A ti lidé, stíny kolem ohně, temné žoky i vzdálené blýskání, co chvíli protínající dálku, to všechno mu nyní připadalo ohavné a strašné. Hrozil se toho a v zoufalství se ptal sám sebe, jak a proč se dostal na tahle neznámá místa, do společnosti těch hrozných neotesanců. Kde je teď jeho strýc, otec Christofoř a Děňiska? Proč tak dlouho nejedou? Nebo na něho docela zapomněli? Při pomyšlení, že je zapomenut a ponechán napospas osudu, ho mrazilo a bylo mu tak úzko, že se několikrát užuž zvedal, aby seskočil dolů a horempádem, bez ohlednutí, pádil nazpátek po silnici, ale vzpomněl si na černé, pochmurné kříže, s kterými by se musel na cestě setkat, a na blesky míhající se v dálce, a to ho zadržovalo... A tak jen když si šeptal „mami, mami“, cítil úlevu...

Také vozům bylo nejspíš úzko. Když Jegoruška odběhl od ohně, nejdříve drahnou chvíli mlčeli a pak se tlumeně a bezbarvě roz-

hovořili o něčem, co se blíží a kvůli čemu je třeba honem honem zapřahat, aby tomu unikli... Kvapem povečeřeli, uhasili oheň a mlčky začali zapřahat. Z jejich spěchu a úsečných vět bylo zřejmé, že předvídají nějaké neštěstí.

Ještě než se hnuli, přistoupil Dymov k Pantělejovi a tiše se ho zeptal:

„Jak mu říkají?“

„Jegorij,“ řekl Pantělej.

Dymov stoupl jednou nohou na kolo, chytil se provazu, kterým byl převázán žok, a vyšvihl se nahoru. Jegoruška uviděl jeho tvář a kudrnatou hlavu. A ta tvář byla bledá, zmořená a zachmuřená, ale už ne zlobně.

„Jero!“ řekl tiše. „No, vraž mi jednu!“

Jegoruška se na něj udiveně podíval. V té chvíli se zablesklo.

„No tak, vraž!“ opakoval Dymov.

Nečekal však, ani až ho Jegoruška uhodí, ani až něco řekne, seskočil a řekl:

„To je mi těžko!“

A pak se pomalými, kolébavými kroky, trhaje lopatkami, lenivě vlekl podél vozů a hlasem, v němž byl pláč i zloba, opakoval:

„To je mi těžko! Panebože! A ty se nezlob, Jemeljo,“ řekl, když míjel Jemeljana. „Tenhle život nestojí za nic! Za nic!“

Napravo proťal oblohu blesk, a jako by se odrazil v zrcadle, zablésklo se v téže chvíli i v dálce.

„Jegoriji, vem si to!“ křikl Pantělej a podával mu zdola něco velkého a temného.

„Co je to?“ zeptal se Jegoruška.

„Rohož! Jestli začne pršet, tak se přikrej!“

Jegoruška se nadzdvihl a rozhlédl kolem sebe. Dálka zřetelně potemněla a už několikrát v minutě pomrkávala siným světlem jako víčky. A ta temnota se jakoby pod těžkým břemenem nakláněla doprava.

„Dědo, přijde bouřka?“ zeptal se Jegoruška.

„Ach, moje nožičky bolavé, ty svědíl!“ brebtal zpěvavě Pantělej, který neslyšel a jen podupával nohama.

Nalevo, jako kdyby tam někdo po nebi škrtl sirkou, zasvítíl bledý fosforeskující pruh a zase zhasl. Bylo slyšet, jak ve velké dálce někdo přešel po železné střeše. A přešel po ní nejspíš bosky, protože železo zadunělo přitlumeně.

„Bude boží dopuštění!“ vykřikl Kirjucha.

Mezi dálkou a pravou částí obzoru kmitl blesk, tak jasný, že ozářil kus stepi i místo, kde se jasné nebe stýkalo s temnotou. Hrozivý mrak vylézal pomalu jako celistvá stěna a z jeho okraje visely velké černé cáry, stejné cáry se proplétaly a překrývaly i na obzoru zprava a zleva. Ten otrhaný a roztřepaný mrak vypadal podivně opile, násilnický. Zřetelně a zvučně zahučel hrom. Jegoruška se pokřižoval a honem si začal natahovat kabát.

„To je mi těžko!“ dolehlo k němu od předních vozů Dymovovo volání a z jeho hlasu se dalo vyčíst, že zase dostává vztek. „To je mi těžko!“

Náhle se zvedl vítr, a hned tak silně, že Jegoruškovi málem odnesl uzlík i rohož; zvichřená rohož zavlála na všechny strany a šlehala po žoku i po Jegoruškově tváři. Vítr se svištivě hnal stepí, bezhlavě se točil a rozšuměl travu, že přehlušil i hřmění i skřípění náprav. Fičel z černého mraku a přinášel oblaka prachu i vůni deště a mokré hlíny. Měsíční světlo se mlžně zastřelo, zešpinavělo, hvězdy se zachmuřily ještě víc a po kraji silnice bylo vidět, jak se oblaka prachu a jejich stíny ženou někam zpátky. Ted' se zdálo, že vířící vítr, beroucí s sebou ze země prach, uschlou travu a pápěří, se zvedá až k nebi, že šatry se zmítají asi až tam nahoře u černého mraku. Jak hrozně jim muselo být! Ale skrze prach, který zalepoval oči, nebylo vidět nic než oslnivé záblesky.

Jegoruška myslel, že se co nevidět spustí déšť, poklekl a přikryl se rohoží.

„Pantěléěji!“ zavolal kdosi vpředu. „Hé-é-ej!“

„Co říkáš?“ ozval se na to hlasitě a zpěvavě Pantělej.

„Hé-é-ej! Hou-ou!“

Rozzlobeně zahučel hrom, převalil se po nebi zprava doleva a pak nazpátek a dozněl u předních vozů.

„Svatý bože! Svatý bože!“ šeptal Jegoruška a křížoval se. „Bud' vůle tvá, jako v nebi, tak i na zemi...“

Nebeská temnota otevřela tlamu a z ní vyšlehl bílý plamen, vzápětí zase zahřmělo, a sotva rachot potuchl, přetál nebe blesk tak široký, že Jegoruška spatřil znenadání šterbinami v rohoži celou silnici mizející v dálce, všechny vozky, a dokonce i Kirjuchovu vestu. Nalevo se už draly černé cáry do výše a jeden z nich, hrubě rozeklaný, podobný tlapě s nataženými prsty, mířil k měsíci. Jegoruška si umínil, že pevně zavře oči, nebude nic vnímat a počká, až bude po všem.

Bůhvíproč pořád ještě nepršelo. V naději, že se mrak možná stočí stranou, vystrčil Jegoruška hlavu pod rohoží. Byla hrozná tma. Nerozeznal v ní ani Pantěleje, ani žok, ani sebe. Zašilhal k místu, kde před chvílí viděl měsíc, ale tam zela stejná tma jako na voze. A blesky byly v té tmě pronikavější a oslnivější, až z toho bolely oči.

„Pantěleji!“ volal Jegoruška.

Odpovědi se nedočkal. Ale potom konečně zvedl vítr rohož naposled a někam odletěl. Rozlehlo se stejnoměrné, klidné šumění. Velká studená kapka padla Jegoruškovi na koleno, druhá se mu rozběhla po ruce. Zjistil, že má odkrytá kolena, a chtěl si přitáhnout rohož, ale vtom se cosi začalo sypat a bubnovat na silnici, na oje i na žoky. Byl to déšť. Okamžitě, jako by si už tak dobře rozuměli, se pustil do hovoru s rohoží a repetili o něčem rychle, vesele a hrozně protivně, jako dvě straky.

Jegoruška klečel, vlastně spíš si seděl na botkách. Když začal déšť bubnovat po rohoži, předklonil se, aby si trupem zakryl kolena, jež měl najednou mokrá; ochránil je, zato však za chvíli ucítil

lezavé, nepříjemné mokro vzadu, na bedrech a na lýtkách. Zas se tedy napřímil, nechal kolena napospas dešti a začal přemýšlet, co dělat, jak srovnat rohož, kterou ve tmě neviděl. To už měl mokré ruce, zatékalo mu do rukávů i za límec, lopatky ho zábly. Proto se rozhodl nepodnikat nic, sedět bez hnutí a čekat, až to skončí.

„Svatý bože! Svatý bože!“ šeptal.

Náhle se mu přímo nad hlavou se strašným, ohlušujícím rachotem roztříštilo nebe. Skrčil se a zatajil dech, čekal, že se mu na záda a na krk začnou sypat střepy. Oči se mu nechtě otevřely a viděl, jak mu na prstech, na promoklých rukávech, na potůčcích stékajících z rohože, na žoku i dole na zemi zasvítíl a asi pětkrát zablikal žíravě oslňující blesk. Rozlehla se další rána, stejně silná a hrozná. Nebe už nehřmělo ani neburácelo, ale vydávalo suché, praskavé zvuky, jako když se láme suché dřevo.

„Krach! Řach! Řach! Řach!“ zřetelně vyrážel hrom, koulel se po nebi, klopýtal a někde u předních vozů nebo až daleko vzadu dopadal s vrčivým trhaným „krra!“

Prve byly blesky jen hrozné, ale když takto hřmělo, působily zlověstně. Jejich čarodějné světlo pronikalo semknutými víčky a mrazilo po celém těle. Co dělat, aby je neviděl? Jegoruška se rozhodl, že se otočí tváří dozadu. Jako by se bál, že ho někdo pozoruje, zvedl se na všechny čtyři, a klouzaje dlaněmi po mokrému žoku, opatrně se otočil.

„Krach! Řach! Řach! Řach!“ – rozlehlo se mu nad hlavou, dopadlo pod vůz a rozsypalo se tam – „krra!“

Opět se mu nečekaně otevřely oči – a uviděl nebezpečí – za vozem kráčeli tři obři s dlouhými píkami. Blesk zasvítíl na ostří jejich pík a jasně ozářil jejich postavy. Byli to obrovití lidé se zakrytými tvářemi a kráčeli těžce, se schýlenými hlavami. Vypadali smutně a unaveně, jako by ponořeni do myšlenek. Možná že šli za vozy bez zlého úmyslu, ale v jejich přítomnosti bylo stejně cosi děsivého.

Jegoruška se znova prudce otočil, a jektaje zuby, zakřičel:

„Pantělejj! Dědo!“

„Krach! Řach! Řach!“ odpovědělo mu nebe.

Otevřel oči, aby se podíval, kde jsou vozkové. Na dvou místech se zablesklo a blesky ozářily silnici až k obzoru, celou řadu vozů a všechny vozky. Po silnici tekly potůčky a pukaly bubliny. Pantělej šlapal podle vozu, vysoký klobouk a ramena přikrytá malou rohoží, a jeho postava nevyjadřovala ani strach, ani nepokoj, jako kdyby ohluchl z hromu a oslepl z blesků.

„Dědo, obři!“ zavolal na něj s pláčem Jegoruška.

Ale děda neslyšel. O kus dále kráčel Jemeljan. Ten byl od hlavy po paty přikrytý velkou rohoží a teď vypadal jako trojúhelník. Vasja, ničím nepřikrytý, vykračoval prkenně jako jindy, vysoko zvedal nohy a neohýbal je v kolenou. Ve svitu blesků se zdálo, že se vozy nehýbají, že vozkové zkameněli, že Vasjova zvednutá noha ochrnula.

Jegoruška znova zavolal na dědu. Když se nedočkal odpovědi, usadil se bez hnutí a už nečekal, až bude po všem. Byl přesvědčen, že ho co nevidět zabije hrom, že znenadání otevře oči a uvidí strašné obry. A už se ani nekřižoval, nevolal na dědu, nemyslel na maminku, ale jen zdřevěněl zimou a jistotou, že bouře nikdy neskončí.

Ale najednou uslyšel hlasy.

„Jegoriji, spíš, či co?“ zavolal zdola Pantělej. „Polez dolů! Ohluchl, hlupáček!“

„Pane, to je bouřka!“ ozval se jakýsi neznámý bas a odkašlal si, jako by vypil pořádnou sklenku vodky.

Jegoruška otevřel oči. Dole u vozu stáli Pantělej, trojúhelníkovitý Jemeljan a obři. Ti byli teď mnohem nižší, a když si je Jegoruška prohlédl, zjistil, že jsou to praobyčejní rolníci a že nemají přes ramena píky, ale železné vidle. V mezeře mezi Pantělejem a trojúhelníkem zářilo okno nízké chalupy. Vozy tedy zastavily ve vesnici. Jegoruška ze sebe shodil rohož, popadl svůj raneček a honem lezl dolů. Ted', když nablízku hovořili lidé a zářilo okno, nejímala ho už

hrůza, třebaže hrom burácel jako předtím a blesky se křižovaly po celém nebi.

„To byla ale bouřka!“ brebentil Pantělej. „Sláva bohu!... Nožičky mi to trochu promočilo, ale to nic... Už jsi dole, Jegoriji? No tak, pojď do chalupy. To nic...“

„Svatý bože, svatý bože, svatý bože!“ zasípal Jemeljan. „Jistojistě někde uhodilo... Vy jste zdejší?“ optal se obrů.

„Ne, jsme z Hlinova... Hlinovští. Pracujeme u Platerových.“

„Mlátíte, či co?“

„Jak kdy. Zatím ještě sklízíme pšenici. Ale že se blejská! Takovou bouřku dávno nepamatujem.“

Jegoruška vešel do chalupy. Přivítala ho tam vyzáblá, hubená, sehnutá stařena se špičatou bradou. Držela v ruce lojovou svíčku, mhouřila oči a táhle vzdychala.

„Seslal to na nás pánbůh bouřku!“ bědovala. „A naši nocujou venku, ti tam zkusí! Tak svlíkej se, panáčku, svlíkej!“

Jegoruška, celý roztřesený a nepříjemně promoklý, ze sebe stáhl kabát prosáklý vodou a pak široko roztáhl ruce a nohy a dlouho se nehýbal. Při sebemenším pohybu měl ošklivý pocit mokra a zimy. Košili měl na rukávech a na prsou mokrou, kalhoty se mu přilepily k nohám, z hlavy mu crčelo.

„Copak tu stojíš jako strašák, chlapče?“ zeptala se stařena. „Jdi a sedni si!“

Jegoruška přešel na široce roztažených nohou ke stolu a sedl si na lavici vedle něčí hlavy. Hlava se pohnula, zafrkala, zamlela ústy a opět se uklidnila. Od hlavy se táhl po lavici kopeček přikrytý ovčím kožichem. Spala tu nějaká žena.

Pořád vzdychající stařena vyšla ven a za chvíli se vrátila s melounem a dýní.

„Vem si, panáčku! Nemám, čím bych tě líp pohostila...“, řekla užívavě, pak hrábla do stolu a vytáhla odtud dlouhý ostrý nůž, nápadně

podobný nožům, jimiž v zájezdních dvorech zapichují lupiči kupce.
„Vem si, panáčku!“

Jegoruška, který se třásl jako v zimnici, snědl kus dýně a černého chleba, potom plátek melounu, ale to ho jenom ještě víc roztrásl.

„Naši nocujou venku,“ vzdychala stařena, zatímco jedl. „Pro Kristovy rány! Měla by se rozsvítit hromnička před ikonou, ale nevím, kam ji Stěpanida zašantročila. Jen jez, panáčku, jez.“

Stařena zívla a pravou rukou se podrbala na zádech pod levou lopatkou. „Budou asi tak dvě hodiny,“ mínila. „Brzy bude čas vstávat. A naši nocujou venku... Jistě promokli na kůži.“

„Babičko,“ ozval se Jegoruška, „chce se mi spát.“

„Tak si lehni, panáčku, lehni si,“ vzdychla stařena mezi zíváním. „Kriste Ježíši! Spím, a najednou slyším, jako by někdo bouchal. Probudím se, poslouchám, a on to pánbůh seslal bouřku... Měla by se rozsvítit hromnička, ale copak jsem ji našla?“

A bručíc si pod nos, shrnula z lavice jakési hadry, nejspíš vlastní postel, sundala z hřebíku za pecí dva kožichy a začala Jegoruškovi stlát.

„A bouřka ne a ne přestat,“ brebentila. „Jen aby ještě někde neuhodilo. A naši nocujou venku... Tak si lehni, panáčku, zdřímni si, pánbůh tě opatruj, vnoučku... A dýni tu nechám, třebas zas trochu pojiš, až vstaneš.“

Stařenino vzdychání a zívání, odměřené oddychování spící ženy, tma ve světnici a šumění deště za okny vybízely ke spánku. Jegoruškovi bylo trapné svlékat se před stařenou.

Zul si jen boty, lehl si a přikryl se ovčím kožichem.

„Chlapec leží?“ bylo slyšet za chvíli šeptat Pantěleje.

„Leží,“ odpověděla šepem stařena. „Pro Kristovy rány! Hřmí a hřmí, konce to nebere...“

„Za chvíli bude po všem,“ sípal Pantělej a sedl si. „Už se to tiší... Kamarádi se rozešli po chalupách, ale dva zůstali u koní... dva ka-

marádi... Nedá se nic dělat. Jinak by nám koně ukradli... Chvilku si odpočinu a půjdu je vystřídat... Nedá se nic dělat, ukradli by je..."

Pantělej a stařena seděli vedle sebe u Jegoruškových nohou a vykládali si sípavým šepotem, přerušovaným vzdechy a zíváním. A Jegoruška se nemohl za nic na světě zahřát. Měl přes sebe teplý, těžký kožich, ale celé tělo se mu tetelilo, ruce i nohy mu trnuly, vnitřnosti se třásly... Svlékl se pod kožichem, ale ani to nepomohlo. Mrazení bylo stále silnější a silnější.

Pantělej odešel vystřídat vozky, pak se zase vrátil, ale Jegoruška stále ještě nespál a třásl se po celém těle. Něco mu tížilo hlavu i hrud', svíralo ho, a nevěděl, co to je, jestli ten šepot nebo těžký zápach ovčiny. Po melounu a dýni mu zůstala v ústech nepříjemná kovová pachuť. A ke všemu ho ještě štípaly blechy.

„Dědo, mně je zima,“ řekl a nepoznával vlastní hlas.

„Spi, vnoučku, spi,“ vzdychla stařena.

Tit na tenkých nožkách přistoupil k posteli a začal mávat rukama, pak vyrostl až do stropu a proměnil se v mlýn. Otec Christofor, ne tak, jak seděl v bryčce, ale v ornátě, s kropenkou v ruce, obešel mlýn, pokropil jej svěcenou vodou, a mlýn se zastavil. Jegoruška věděl, že blouzní, a otevřel oči.

„Dědo,“ zavolal. „Přines mi trochu vody!“

Nikdo mu neodpověděl. Vstal, oblékl se a vyšel z chalupy. Bylo už ráno. Nebe bylo zachmuřené, ale nepršelo. Roztřesený, zakutaný do mokrého kabátu, přešel špinavý dvůr a zaposlouchal se do ticha. Do očí mu padl malinký chlívěk s rákosovými, zpola otevřenými dvířky. Nakoukl do chlívku, vešel dovnitř a posadil se v tmavém koutě na hromadu sušeného trusu.

Měl těžkou hlavu, myšlenky se mu v ní pletly, ústa měl vyschlá a cítil v nich odpornou kovovou pachuť. Prohlédl si svůj klobouk, narovnal paví péro a vzpomněl si, jak s maminkou klobouk kupovali. Strčil ruku do kapsy a vytáhl žvanec hnědé, lepkavé kaše. Jak

se mu dostal ten žvanec do kapsy? Zamyslel se a pak si přičichl: vonělo to medem. Aha, židovský perník! Jak se chudák rozmočil!

Začal prohlížet kabát. Měl ten šedý, tříčtvrteční, s velkými kostěnými knoflíky. Jako nová a drahá věc nevisel v předsíni, ale v ložnici vedle maminciných šatů a nosit ho směl jenom ve svátek. Jegoruška se na něj díval s lítostí, měl pocit, že jak on sám, tak tenhle kabát jsou vydáni zvůli osudu a už nikdy se nevrátí domů, a rozeštkal se tak, že se málem svalil z hromady.

Do chléva vešel velký bílý pes urousaný od deště, na tlamě s chomáčky srsti, jako by je měl natočené na papírkách, a upřel na Jegorušku zvědavý pohled Nejspíš uvažoval: štěkat, či neštěkat? Rozhodl se, že štěkat není nutné, přistoupil obezřetně k Jegoruškovi, zhltl žvanec a odešel.

„To jsou od Varlamova!“ vykřikl někdo na ulici.

Když se Jegoruška dost vyplakal, vyšel z chléva, vyhnul se louži a ploužil se na ulici. Zrovna před vraty stály na silnici vozy. Promoklí vozkové se zablácenýma nohama, unavení a ospalí jako mouchy na podzim, okouněli vedle nich nebo seděli na ojích. Jegoruška se na ně podíval a pomyslel si: Jak nudné a nepříjemné je být mužik! Došel k Pantělejovi a sedl si vedle něho na oj.

„Dědo, mně je zima!“ řekl celý rozklepaný a strčil ruce do rukávů.

„To nic, brzy budem na místě,“ zívł Pantělej. „Nevadí, zahřeješ se.“

Vyrazili záhy, protože nebylo horko. Jegoruška ležel na žoku a třásl se zimou, třebaže se na nebi brzo ukázalo slunce a vysušilo jeho šaty, žok i půdu. Jak jen zavřel oči, už viděl Tita a mlýn. Přemáhal nevolnost a tíhu v celém těle a napínal všechny síly, aby ty představy od sebe zapudil, ale sotva zmizely, hned se na Jegorušku s rykem vrhal násilník Dymov, s rudýma očima a zdviženými pěstmi, nebo bylo slyšet jeho teskné „To je mi těžko!“ Na kozáckém koníku přešel kolem Varlamov, přešel i šťastný usměvavý Konstantin se zabitým dropem. A jak mu byli všichni na obtíž, nesnesitelní a nechutní!

Potom – schylovalo se už k večeru – zvedl hlavu, aby poprosil o vodu.

Vozy stály na velkém mostě, který vedl přes širokou řeku. Dole na řece se černal dým a jím bylo vidět parník táhnoucí na laně vlečný člun. Vpředu za řekou se tyčil velký pestrý kopec posetý domy a kostely a na úpatí kopce jezdila podél nákladních vozů lokomotiva.

Jegoruška neviděl nikdy předtím ani parníky, ani lokomotivy, ani velké řeky. Při pohledu na ně se nyní ani nelekl, ani nepodivil, na jeho tváři se dokonce neukázala ani stopa zvědavosti. Pocítil jenom ještě větší nevolnost a honem nalehl hrudí na kraj žoku. Bylo mu špatně. Pantělej si toho všiml, vzdychl a zakroutil hlavou.

„Mládeneček se nám rozstonal!“ řekl. „Asi se vevnitř zastudil... mládeneček... A daleko od domova... To je zlé!“

VIII

Vozy zastavily nedaleko přístavu ve velkém zájezdním hostinci. Když Jegoruška lezl z vozu, uslyšel velice povědomý hlas. Kdosi mu pomáhal dolů a říkal:

„My přijeli už včera večer. Čekáme tu na vás celý den. Chtěli jsme vás včera dohnat, ale nehodilo se to, jeli jsme jinou cestou. Jéje, ty sis ale zřídil kabát! Ty to slízneš od strýčka!“

Jegoruška se zadíval do mramorové tváře hovořícího a uvědomil si, že je to Děniska.

„Strýček a otec Christofor jsou v pokoji,“ pokračoval Děniska, „pijou čaj. Pojd’!“

A vedl Jegorušku k velké poschodové budově, temné a chmurné, podobné starobinci v N. Když prošli síní, temným schodištěm a dlouhou úzkou chodbou, vešli Jegoruška s Děniskou do malého pokojíku, v němž seděli u čajového stolku skutečně Ivan Ivanyč

a otec Christofor. Když spatřili hošíka, zatvářili se oba staříci udiveně a radostně.

„Á, Jegor Nikolajič!“ zazpíval otec Christofor. „Pan Lomonosov!“

„Á, velkomožní páni!“ řekl Kuzmičov. „Vítej!“

Jegoruška si svlékl kabát, políbil strýci i otci Christoforovi ruku a posadil se za stůl.

„No tak, jak se ti jelo, puer bone?“ chrлил na něj otec Christofor otázky a přitom mu naléval čaj a jako obvykle se líbezně usmíval. „Máš toho asi dost? Bůh nás chraň před takovýmhle cestováním na fůrách nebo s volským potahem! Člověk jede a jede, a kdykoli se podívá před sebe – pro smilování boží – step je pořád taková široká a daleká, jako byla: konce nedohlédneš! To není jízda, ale trmácení. A pročpak nepiješ čaj? Zatímco ty ses vytrásal na vozech, my jsme tady pěkně všechno vyřídili. Bud' pánbůh pochválen! Prodali jsme vlnu Čerepachinovi, a dobře, kéž by to tak bůh dopřál každému... Neprodělali jsme.“

Od prvního pohledu na příbuzné cítil Jegoruška nevýslovnou touhu si postěžovat. Neposlouchal otce Christofora a jen přemýšlel, odkud by začal a na co si má vlastně stěžovat. Ale hlas otce Christofora se mu zdál nepříjemný a pronikavý, nedovoloval mu soustředit se a pletl mu myšlenky. Ani ne po pěti minutách vstal, odešel k pohovce a ulehl.

„To je pěkné,“ podivil se otec Christofor. „A co bude s čajem?“

Ze samého uvažování, nač si tedy stěžovat, přitiskl Jegoruška čelo na opěradlo pohovky a najednou se rozvzlykal.

„To je pěkné,“ opakoval otec Christofor, zvedl se a přistoupil k pohovce. „Jegore, co je to s tebou? Proč pláčeš?“

„Mně... mně je špatně!“ vydralo se z Jegorušky.

„Špatně?“ zarmoutil se otec Christofor. „Ale to je zlá věc, příteli! Cožpak se smí po cestě stonat? Aj, aj, kamaráde, co nám to tropíš?“

Položil ruku Jegoruškovi na hlavu, sáhl mu na tvář a řekl:

„Pravda, hlava ti hoří... Nejspíš jsi nastydl, nebo jsi něco snědl. Ted' abys vzýval boha.“

„Měl by dostat chinin...“, řekl zneklidněně Ivan Ivanyč.

„Ne, měl by sníst něco horkého... Jegore, nechceš polívčičku? Co?“

„Ne... nechci...“, odpověděl Jegoruška.

„Mrazí tě, či co?“

„Prve mě mrazilo, ale ted'... Ted' mám horkost. Bolí mě celé tělo.“

Ivan Ivanyč přistoupil k pohovce, mákl Jegoruškovi na hlavu, znepokojeně vzdychl a vrátil se ke stolu.

„No tak, svleč se a lehni si,“ řekl otec Christofor. „Potřebuješ se vyspat.“

Pomohl Jegoruškovi při svlékání, položil mu pod hlavu polštář, přikryl ho pokrývkou, přes kterou přehodil ještě kabát Ivana Ivanyče, a pak po špičkách ustoupil a sedl si ke stolu. Jegoruška zavřel oči a v téže chvíli měl pocit, že není v pokoji, ale na silnici u ohně; Jemeljan mával rukou, kdežto Dymov ležel s podlitýma očima na břiše a posměšně se na Jegorušku díval.

„Nabijte mu! Nabijte mu!“ vykřikl Jegoruška.

„Blouzní...“, řekl polohlasem otec Christofor.

„Samé starosti!“ vzdychl Ivan Ivanyč.

„Bude třeba namazat ho olejem a octem. Dá bůh, do rána se uzdraví.“

Aby se odpoutal od tíživých vidin, otevřel Jegoruška oči a zadíval se do světla. Otec Christofor a Ivan Ivanyč už dopili čaj a o něčem si šeptali. První se šťastně usmíval a zřejmě mu nešlo z hlavy, že na vlně tolik vydělal; neměl ani takovou radost z výdělku, jako z myšlenky, že po příjezdu domů shromáždí celou svou velkou rodinu, lišácky zamrká a zasměje se; nejdříve si z nich vystřelí a řekne, že prodal vlnu pod cenu, potom však strčí zeti Michajlovi tlustou tobolku a řekne: „Tumáš! Ať vidíš, jak se obchoduje!“ Zato Kuzmičov nevypadal spokojeně. Jeho tvář byla jako předtím obchodnický strohá a ustaraná.

„Eh, kdybych byl věděl, že dá Čerepachin tolik,“ říkal potichu, „ne-
byl bych doma prodával Makarovi těch tři sta pudů! To je k zlosti!
Ale kdo mohl vědět, že tady tak stoupla cena!“

Nějaký člověk v bílé haleně uklidil samovar a rozsvítil v koutě
před ikonou lampičku. Otec Christofor mu cosi pošeptal do ucha,
muž se zatvářil tajemně a spiklenecky – však rozumím – odešel,
a když se za chvíli vrátil, postavil pod pohovku nočník. Ivan Ivanyč
si ustlal na zemi, několikrát zívł, lenivě se pomodlil a ulehl.

„Zítra bych rád do chrámu,“ řekl otec Christofor. „Kostelník je můj
známý. Po hrubé jsem chtěl zajít k Jeho Důstojnosti, ale slyšel jsem,
že stůně.“ Zívł a zhasl lampu. Ted’ už svítila jen lampička pod ikonou.

„Nikoho prý nepřijímá,“ hovořil dále otec Christofor, zatímco se
svlékal. „Tak se asi ani neuvidíme.“

Svlékl kaftan a Jegoruška před sebou spatřil Robinsona Crusoa.
Robinson cosi rozmíchal v talířku, přistoupil k Jegoruškovi a zašeptal:

„Lomonosove, spíš? Zvedni se! Namasíruju tě olejem a octem. To
pomáhá, jen se musíš ještě pěkně pomodlit.“

Jegoruška se prudce zvedl a posadil se. Otec Christofor mu svlékl
košilku, a krče se a sípaje, jako by bylo zle jemu, začal Jegoruškovi
masírovat prsa.

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého,“ šeptal. „Ted’ se polož na
břicho... Tak, tak. Zítra budeš zdrav, ale nesmíš předtím zhřešit...
Hoříš jako oheň! Snad jste nejeli v té bouřce?“

„Jeli.“

„Jen aby ses nerozstonal! Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.
Jen aby ses nerozstonal!“

Když Jegorušku namasíroval, oblékl mu košilku, přikryl ho,
pokřižoval a odešel stranou. Pak ho Jegoruška pozoroval, jak se
modlí. Stařík znal nazpaměť nejspíš velmi mnoho modliteb, proto-
že dlouho stál před ikonou a šeptal. Když skončil, poznamenal
křížem okna, dveře, Jegorušku a Ivana Ivanyče, ulehl na pohovku
bez polštáře a přikryl se svým kabátem. Na chodbě odbily hodiny

deset. Jegoruška si uvědomil, jaká spousta času ještě zbývá do rána, teskně přitiskl čelo na opěradlo pohovky a už se nesnažil odhánět mlhavé, tíživé vidiny. Ale ráno přišlo mnohem dříve, než se nadál.

Měl dojem, že leží teprve chvíli s čelem přitisknutým na opěradlo pohovky, ale když otevřel oči, padaly už oběma okny do pokoje na podlahu dva šikmé pruhy slunce. Otec Christofor a Ivan Ivanyč byli pryč. Pokoj byl uklizený, světlý a útulný, ještě v něm zbyla vůně po otci Christoforovi, který neustále voněl cypřišem a sušenou chrpou. (Doma dělal z chrpy kropicí metličky a ozdoby na ikonové skřínky a silně jí načichl.) Jegoruška se podíval na polštář, na šikmé paprsky, na své vyčištěné boty stojící v pozoru u postele a rozesmál se. Připadalo mu nezvyklé, že není na žoku, že všechno kolem je suché a že od stropu neblýská a nehřmí.

Seskočil z pohovky a začal se oblékat. Bylo mu krásně. Po včerejší nemoci zbyla jen malá slabost v nohou a za krkem. Olej a ocet tedy pomohly. Připomněl si parník, lokomotivu a širokou řeku, jež mlhavě viděl včera, a teď pospíchal s oblékáním, aby se rozběhl do přístavu a všechno si prohlédl. Když si, už umytý, natahoval červenou halenu, cvakl zámek ve dveřích a na prahu se objevil otec Christofor v cylindru, s holí v ruce a v hedvábné hnědé říze přes plátěný kaftan. S rozzářeným úsměvem (staří lidé po návratu z kostela vždycky září) položil na stůl svčený chléb a jakýsi balíček. Pomodlil se a řekl:

„Bůh nás vyslyšel! No, jak je ti?“

„Už dobře,“ odpověděl Jegoruška a políbil mu ruku.

„Sláva bohu!... Jdu z hrubé... Byl jsem se podívat za kostelníkem. Zval mě na čaj, ale nešel jsem. Nerad chodím časně ráno po návštěvách. Kdepak!“

Svlékl řízu, pohladil si hrud' a rozvážně rozdělal balíček. Jegoruška spatřil kaviár v plechové krabičce, kousek soleného jeseteřího hřbetu a francouzský chléb.

„Šel jsem kolem rybárny, tak jsem se tam zastavil,“ řekl otec Christofor. „Ve všední den se nemá hýřit, ale řekl jsem si, máme doma nemocného, tak se to může. Kaviár je dobrý, jeseteří.“

Muž v bílé haleně přinesl samovar a podnos se sklenicemi.

„Jez,“ podal otec Christofor Jegoruškovi krajíček chleba namazaný kaviárem. „Ted’ si popřej a běhej si, ale přijde čas a budeš studovat. Hled’, aby ses učil pilně, s úspěchem. Co je třeba nazpaměť, tomu se nauč nazpaměť, a kde budeš mět říci svými slovy obsah, bez ohledu na vnějšek, tam to pověz po svém. A dbej na to, abys obsáhl všechny nauky. Někdo se vyzná výborně v matematice, ale o Petru Mohylu neslyšel, druhý zas zná Petra Mohylu, ale nevyloží ti nic o měsíci. To ne, ty se uč tak, abys rozuměl všemu! Nauč se latinsky, francouzsky, německy... Zeměpis, samozřejmě taky dějepis, náboženství, filozofii, matematiku... Až všechno prostuduješ, klidně, nábožně, horlivě vstup do úřadu. Budeš-li znát všechno, půjde se ti dobře po každé stezce. Tak jen se uč a pros o požehnání a pánbůh ti ukáže, čím máš být. Jestli doktorem či soudcem nebo inženýrem.“

Otec Christofor namazal maličký kousek chleba kaviárem, vložil jej do úst a řekl:

„Apoštol Pavel praví: ‚Nezapisujte se do učení divných a všelijakých!‘ Pravda, kouzelnictví, čáry nebo vyvolávání duchů z onoho světa, jak to dělal Saul, nebo takové vědy, že z nich nemáš prospěch ani ty, ani ostatní, je nejlépe nestudovat. Učit se je třeba jen tomu, čemu požehnal bůh. Vzdělávej se... Svatí apoštolové mluvili všemi jazyky – i ty se uč řečem. Vasilij Veliký studoval matematiku a filozofii – i ty je studuj. Svatý Nestor psal dějiny – i ty studuj a piš historii. Vzdělávej se jako svatí.“

Otec Christofor usrkl z talířku, osušil si kníry a zavrtěl hlavou.

„Ano,“ pokračoval. „Já studoval ještě postaru, hodně jsem toho už zapomněl, ale přece jen žiju jinak než druzí. Ani se to srovnat nedá! Například když někde v lepší společnosti, při obědě nebo na schůzi řekneš něco latinsky nebo něco z historie, z filozofie, lidi to potěší

a i mně samému je dobře... Nebo přijedou od oblastního soudu a já musím být při skládání přísahy. Všichni ostatní kněží se ostýchají, ale já si tykám se soudci, s prokurátory i s advokáty, učeně se s nimi bavím, piju s nimi čaj, žertuju s nimi, optám se na to, co nevím... A je to těší. Tak to vidíš, příteli! Vědění je světlo, nevědění tma! Uč se! Pravda, není to snadné, dneska stojí studování velké peníze! Tvoje maminka je vdova, je živa z penze, ale vždyť...”

Otec Christofor se ulekaně ohlédl ke dveřím a pokračoval šepetem:

„Ivan Ivanyč ti pomůže! Bude o tebe dbát. Vlastní děti nemá, tak pomůže tobě. Neměj starost.“

Zatvářil se vážně a ještě více ztišil hlas.

„Jenom ty mi, Jegore, pánbůh tě ochraňuj, měj pořád na paměti matku a Ivana Ivanyče! Ctít matku velí přikázání, a Ivan Ivanyč ti prokazuje otcovské dobrodiní. Jestli z tebe něco bude, a nedej bůh, zpychneš a začneš pohrdat lidmi proto, že jsou hloupější než ty, tak běda, běda tobě!“

Otec Christofor pozvedl ruku a opakoval pisklavě:

„Běda! Běda!“

Rozhovořil se a vychutnával, jak se říká, každé slovo; nebyl by hotov do oběda, kdyby se neotevřely dveře a nevešel Ivan Ivanyč. Strýc je chvatně pozdravil, sedl ke stolu a hned vypil sklenici čaje.

„Tak jsem všecko vyřídil,“ řekl. „Už dneska bychom mohli jet domů, ale musím se ještě postarat o Jegora. Bude třeba někde ho ubytovat. Sestra říkala, že tady někde bydlí její kamarádka, Nastasja Petrovna, a že by ho třeba vzala na byt.“

Zalovil v náprsní tašce, vyndal odtud zmačkaný dopis a četl:

„Malá Dolní ulice, Nastasja Petrovna Toskunovová, majitelka domu... Musíme tam hned zajít a vyhledat ji. Mám to starosti!“

Hned po svačině vyšel Ivan Ivanyč s Jegoruškou z hostince.

„To jsou starosti!“ bručel strýc. „Držíš se mě jako klíště, ale bůh s tebou! Vy si budete hezky studovat, ale já s tím mám jen soužení!“

Když procházeli dvorem, nespatriili tam už ani vozy, ani vozky, všichni se vypravili hned časně ráno do přístavu. V odlehlém koutě dvora se černala známá bryčka, hnědky stály před ní a žraly oves.

Sbohem, bryčko! pomyslíl si Jegoruška.

Nejdřív museli hezkou chvíli stoupat širokou ulicí, pak procházeli velkým tržištěm, a tady se zeptal Ivan Ivanyč strážníka na Malou Dolní ulici.

„Aha,“ ušklíbl se strážník, „to musíte ještě dál, tamhle k ohradám!“

Po cestě potkávali drožky, ale tak hříšný přepych jako jízdu drožkou si strýc dovoloval jen ve výjimečných případech a o velikých svátcích. A tak kráčeli s Jegoruškou dlouho po dlážděných ulicích, pak procházeli takovými, kde byly dlážděné jen chodníky a jízdní dráha ne, a konečně se dostali do ulic, které nebyly dlážděné vůbec. Když za přispění nohou a jazyků dospěli do Malé Dolní ulice, byli oba celí rudí, sundali klobouky a utírali si pot.

„Prosím vás, neřekl byste nám,“ oslovil Ivan Ivanyč staříka sedícího na lavičce u vrat, „kde je dům Nastasji Petrovny Toskunovové?“

„Tady žádná Toskunovová nebydlí,“ odpověděl rozšafně stařík. „Snad Timošenková?“

„Ne, Toskunovová!“

Ivan Ivanyč pokrčil rameny a trmácel se dále.

„Nehledejte zbytečně! Když říkám, že tu nebydlí, tak nebydlí!“

„Poslyšte, teta,“ přistoupil Ivan Ivanyč ke stařeně prodávající na rohu v ošatkách slunečnicová semena a hrušky, „kdepak je tu dům Nastasji Petrovny Toskunovové?“

Stařena se na něho překvapeně podívala a zasmála se.

„Copak Nastasja Petrovna ještě bydlí ve vlastním domě?“ divila se. „Bože, vždyť je to už osm roků, co provdala dceru a odkázala dům zeti. Tam teď žije zeť.“

A její oči říkaly:

„Hlupáci, vždyť to zpívají vrabci na střeše.“

„A kde teď bydlí?“ zeptal se Ivan Ivanyč.

„Můj ty bože!“ spráskla stařena překvapením ruce. „Dávno přece bydlí v nájmu! Už to bude osm let, co odkázala svůj dům zeti! Co vás napadá!“

Čekala nejspíš, že se Ivan Ivanyč také podiví a vykřikne: „Ale neříkejte!“ Řekl však velmi klidně:

„A kde tedy bydlí?“

Trhovkyně si vyhrnula rukávy a obnaženou rukou ukazovala a vysvětlovala přitom vysokým, pištivým hlasem:

„Jděte pořád rovně, pořád rovně... Až minete takový červený domek, tak budete mít po levé ruce uličku. Tou se dejte, jsou to třetí vrata zprava.“

Ivan Ivanyč a Jegoruška došli k červenému domku, zahnuli nalevo do uličky a zamířili k třetím vratům napravo. Po obou stranách těch špinavých, velmi starých vrat se táhl zašlý plot s širokými šterbinami; pravá část plotu byla silně nachýlená dopředu a hrozila sesutím, levá zas padala dozadu do dvora, vrata však ještě stála zpříma a zřejmě si teprve vybírala, kam se radši svalit: dopředu, nebo dozadu? Ivan Ivanyč otevřel branku a oba spatřili rozlehlý dvůr porostlý trávou a bodláčím. Asi sto kroků od vrat stál malý domek s červenou střechou a zelenými okenicemi. Jakási silná žena s vyhrnutými rukávy a s podkasanou zástěrou stála uprostřed dvora, sypala něco na zem a volala stejně pisklavým hlasem jako hokyně:

„Puť, puť, puť!“

Za ní seděl zrzavý pes se špičatýma ušima. Když spatřil návštěvníky, běžel k brance a vysokým tenorkem zaštěkal (všichni zrzaví psi štěkají tenorkem).

„Koho hledáte?“ houkla na ně žena, clonící si oči před sluncem.

„Dobrý den!“ houkl také Ivan Ivanyč, odháněje zrzavého psa holí.

„Prosím vás, bydlí tady Nastasja Petrovna Toskunovová?“

„Bydlí. Co jí chcete?“

Ivan Ivanyč a Jegoruška k ní přistoupili. Podezíravě si je prohlédla a znova se zeptala:

„A co jí chcete?“

„Nejste snad sama Nastasja Petrovna?“

„To se ví, že jsem.“

„To mě těší... Víte, mám vás pozdravovat od vaší staré kamarádky, Olgy Ivanovny Kňazevové. Tohle je její chlapec. A já jsem její bratr, možná že se pamatujete, Ivan Ivanyč... Jste přece od nás z N. Narodila jste se tam i provdala...“

Nastalo ticho. Silná žena, celá bez sebe, upřela na Ivana Ivanyče nevěřící a ohromený pohled a pak vybuchla a spráskla ruce; ze zástěry se jí vysypal oves, z očí jí vytryskly slzy.

„Olga Ivanovna!“ vypískla, zajíkájíc se vzrušením. „Moje zlatíčko! Ach lidičky, co stojím jako solný sloup? Ty můj andílku zlatý!“

Objala Jegorušku, smáčela mu tvář slzami a hlasitě vzlykala.

„Můj ty bože!“ lomila rukama. „Olinčin chlapeček! To je radost! Celá maminka! Ale dočista! No, proč stojíte venku? Pojd'te dál!“

Dusila se plácem a brebentěním a spěchala k domu. Hosti se vlekli za ní. „Nemám ani uklizeno!“ mluvila pořád a vedla je do maličkého dusného pokojíku plného ikon a květináčů. „Ach, Matko na nebi! Vasiliso, pojd' alespoň otevřít okenice! Ty můj andílku, krásavečku malý! Kdepak bych se byla nadála, že má Olinka takového synáčka!“

Když se uklidnila a zvykla si na jejich přítomnost, poprosil ji Ivan Ivanyč o rozmluvu mezi čtyřma očima. Jegoruška odešel do vedlejšího pokojíku. Stál tam šicí stroj, na okně visela klec se špačkem a všude bylo tolik ikon a květin jako v prvním pokoji; u šicího stroje stálo jako socha jakési děvčátko zapýřené po uši, s baculatými tvářičkami, jako měl Tit, v čistounkých kartounových šatečkách. Vyjeveně zírala na Jegorušku a byla asi celá nesvá. Jegoruška si ji prohlížel, chvíli mlčel a pak se zeptal:

„Jak se jmenuješ?“

Děvčátko zahýbalo rty, plačtivě stáhlo tvářičku a zašeptalo:
„Aťka.“

To znamenalo: Kaťka.

„Zůstal by u vás na bytě,“ šeptal v pokoji Ivan Ivanyč, „kdybyste laskavě dovolila, a my bychom vám platili deset rublů měsíčně. Není rozmazlený a je to tichý chlapec.“

„Co vám na to mám říct?“ vzdychala plačtivě Nastasja Petrovna. „Deset rublů jsou krásné peníze, ale víte, co je to, vzít si k sobě cizí dítě? Najednou se vám rozstůně, nebo kdovíco...“

Když Jegorušku znova zavolali do pokoje, Ivan Ivanyč, s kloboukem v ruce, se už chystal k odchodu.

„No co, tak ať u vás hned zůstane,“ řekl. „Sbohem! Ty tu zůstaneš, Jegore!“ otočil se k synovci. „Nebud' rozpustilý, poslouvej Nastasju Petrovnu... Tak sbohem! Zajdu ještě zítra.“

A odešel. Nastasja Petrovna Jegorušku znova objala, znova ho nazvala andílkem a celá uplakaná začala prostírat. Za chvíli už Jegoruška seděl vedle ní, odpovídal na její nekonečné otázky a jedl mastnou, horkou zelňačku.

Večer pak seděl u téhož stolu a s hlavou položenou na paži poslouchal Nastasju Petrovnu. Vyprávěla mu, střídajíc smích a pláč, o mládí jeho matky, o svém manželství, o svých dětech... V peci cvrkal cvrček, tichounce hučel hořák v lampě. Paní mluvila polohlasem, co chvíli upustila vzrušením náprstek a Kaťka, její vnučka, za ním lezla pod stůl a pokaždé tam dlouho seděla, nejspíš okukovala Jegoruškovy nohy. A Jegoruška poslouchal, dřímал a prohlížel si tvář staré paní, její bradavici s několika chlupy, potůčky od slz... A bylo mu smutno, nekonečně smutno! Ke spaní mu paní ustlala na truhle a řekla, jestli bude mít v noci hlad, aby šel na chodbu a vzal si tam na okně kuře přikryté talířkem.

Druhý den ráno se přišli rozloučit Ivan Ivanyč a otec Christofor. Nastasja Petrovna se zaradovala a hned chtěla stavět samovar, ale uspěchaný Ivan Ivanyč mávl odmítavě rukou:

„Teď nemáme čas čajovat! Hned zas půjdeme...“

Před rozloučením všichni usedli a na chvíli nastalo ticho. Nastasja Petrovna srdceryvně vzdychala a pozvedla uplakané oči k ikonám.

„No tak,“ začal se zvedat Ivan Ivanyč, „ty tady zůstaneš.“

Z jeho tváře náhle zmizela obchodnická strohost, trošičku zčervenal, smutně se usmál a řekl:

„Tak hled, aby ses učil... Nezapomínej na maminku a poslouchej Nastasju Petrovnu... Budeš-li se, Jegore, dobře učit, budu na tebe pamatovat.“

Vyndal z kapsy peněženku, obrátil se k Jegoruškovi zády, dlouho se štrachal v drobných, konečně našel desetikopejku a dal ji Jegoruškovi. Otec Christofor vzdychl a rozšafně Jegoruškovi poželhal.

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého... Uč se,“ řekl. „Pracuj, příteli... Jestli umřu, vzpomínej na mě! Tu máš i ode mě desetikopejku!“

Jegoruška mu políbil ruku a rozplakal se. Něco mu v duši šeptlo, že se s tímhle starouškem už nikdy neuvidí.

„Já už jsem, Nastasjo Petrovno, podal na gymnáziu přihlášku,“ řekl Ivan Ivanyč takovým tónem, jako by ležel v pokoji nebožtík. „Sedmého srpna ho doved'te ke zkoušce... Tak sbohem! Bůh vás tu opatruj! Sbohem, Jegore!“

„Aspoň šáleček jste mohli vypít!“ zaúpěla Nastasja Petrovna.

Pro slzy, jež mu zastíraly zrak, neviděl Jegoruška, jak strýček a otec Christofor odešli. Skočil k oknu, ale dvůr už byl prázdný a od vrat odbíhal s výrazem, že se dobře zhostil svého úkolu, ryšavý pes, který právě doštěkal. Jegoruška ani nevěděl proč, ale vyskočil a vyběhl z pokoje. Když doběhl na ulici, Ivan Ivanyč a otec Christofor – první mávaje zahnutou a druhý rovnou holí – už zahýbali za roh. Jegoruška si uvědomil, že s těmi lidmi mu uplývá jako dým všechno, co do té doby prožil, klesl přemožen na lavičku a horkými slzami vítal nový, neznámý život, který mu teď začínal...

Jaký ten život asi bude?

Záchvat

I

Student medicíny Majer a žák moskevské školy malířské, sochařské a stavitelské Rybnikov zašli jednou navečer k svému příteli, studujícímu práv Vasiljevovi a vybídli ho, aby se s nimi podíval do S-ské uličky. Vasiljev napřed dlouho odolával, ale pak se přece jen oblékl a šel s nimi.

O lehkých ženách věděl jen z doslechu a z knih. V domech, kde žijí, nebyl dosud ani jednou. Věděl, že existují nemravné ženy, jež pod tlakem osudových okolností, prostředí, špatné výchovy, bídy a podobně bývají donuceny, aby za peníze prodávaly svou čest. Nevědí, co je to čistá láska, nemají děti, nejsou plnoprávné; matky a sestry je oplakávají jako zesnulé, věda je pokládá za zlo, muži si s nimi tykají. Ale přesto jsou to stále tvorové boží. Všechny jsou si vědomy svého hříchu a doufají ve spasení. Nic jim nebrání, aby podnikaly všechno, co by jim mohlo spasení zajistit. Jistě, společnost lidem nepromíjí jejich minulost, ale před bohem nestojí svatá Marie Egypťská níže než druzí svatí. Kdykoliv se stalo, že Vasiljev podle obleku a chování poznal na ulici lehkou ženu, nebo kdykoliv ji viděl vyobrazenou v humoristickém časopise, pokaždé si připomněl jednu historii, o níž se kdysi dočetl: nějaký mladý člověk, čistý a čestný, se zamiloval do padlé ženy a nabídl jí manželství, ale ona, protože se nepokládala za hodnou takového štěstí, se otrávila.

Vasiljev bydlil v jedné z uliček vedoucích na Tverský bulvár. Když vyšel s kamarády z domu, bylo asi jedenáct. Krátce předtím poprvé sněžilo a venku bylo všecko ve znamení toho prvního sněhu. Sněhem voněl vzduch, sníh chrustěl měkce pod nohama, půda, střechy, stromy, lavičky na bulvárech, všechno bylo hebké, bílé, mladé,

i domy vypadaly jinak než včera, lampy hořely jasněji, vzduch byl průzračnější, kočáry hřmotily ztlumeně a hrudí se ve svěžím, leh-kém, mrazivém vzduchu šířil pocit podobný tomu bílému, mladému, kyprému sněhu.

„Sám nevím, proč k těm smutným břehům,“ zapěl medik příjem-ným tenorem, „táhne mě síla neznámá...“

„Ten starý mlýn...,“ přidal se malíř, „už doklapal...“

„Ten starý mlýn... už doklapal...,“ opakoval medik, vytáhl obočí a nyní zatřepal hlavou.

Pak zmlkl a usilovně si mnul čelo, jak se rozpomínal na slova, a znova spustil tak hlasitě a melodicky, že se po něm chodci ohlíželi:

„Tam, volný jako pták, jsem volně kdys měl rád...“

Všichni tři zašli do restaurace a jen tak, v kabátech vypili u vý-čepu každý dvě sklenky vodky. Dřív než se napil podruhé, uviděl Vasiljev ve své sklence kousek korku, zdvihl si ji před oči a dlouho do ní hleděl s krátkozrace přimhouřenýma očima. Medik si vysvětlil jeho výraz jinak a pokáral ho:

„Načpak tak koukáš? Jen žádnou filozofii! Vodka je na světě k pití, jeseter k jídlu, ženy k tomu, abychom je navštěvovali, sníh k tomu, aby se po něm šlapalo. Aspoň jeden večer si užij jako člověk!“

„Copak něco říkám?“ ohradil se se smíchem Vasiljev. „Copak jsem proti?“

Z vodky se mu rozlilo po těle teplo. Zjihle se díval na své kamarády, kochal se jimi a záviděl jim. Jak jsou tihle zdraví, silní, veselí mládenci vyrovnaní, jak čisto a jasno mají v mozcích a v duších! Zpívají, vášnivě milují divadlo, kreslí, věčně o něčem debatují, a nebolí je druhý den hlava, jsou poetičtí i nevázaní, něžní i drzí, umějí pracovat, umějí se rozčilit, smát se bez příčiny i říkat hlouposti. Jsou vznětliví, čestní, obětaví a v lidském ohledu o nic horší než on, Vasiljev, který váží každý svůj krok a každé své slovo, který je ke všemu nedůvěřivý, ostražitý a stále hotov udělat z každé maličkosti problém. I cítil chuť prožít alespoň jeden večer tak jako jeho přátelé: uvolnit se, vymanit

se z vlastního dohledu. Bude muset pít vodku? Bude ji pít, i kdyby mu zítra bolestí hlava pukla. Vedou ho k holkám? Půjde. Bude se smát, bude rozpustilý, bude vesele odrážet narážky kolemjdoucích...

Z hospody vyšel rozesmátý. Kamarádi se mu líbili – jeden v pomačkaném širáku, který mu dodával uměleckou nonšalanci, druhý v tulení čepici, mladík ne snad chudý, ale zdůrazňující příslušnost k vědecké bohémě. Líbil se mu sních, bledé plameny luceren, ostré, černé stopy, jež vykrajovaly do prvního sněhu podrážky chodců. Líbil se mu vzduch a nejvíc ten průzračně čistý, naivní, přímo panenský tón, s nímž se setkáš v přírodě jen dvakrát v roce: když leží všechno pod sněhem, a na jaře za jasných dní nebo měsíčních večerů, když plují ledy.

„Sám nevím, proč k těm smutným břehům,“ zanotoval polohlasem, „táhne mě síla neznámá...“

A celou cestu měl on i jeho kamarádi na jazyku jen tenhle úryvek a všichni tři si ho broukali mechanicky, bez ladu a skladu.

Vasiljev si v duchu maloval, jak za deset minut zaklepe se svými přáteli na dveře, jak se budou tmavými chodbami a temnými pokojíčky plížit za ženami, jak využije tmy, škrtne znenadání sirkou a osvítlí trpitelskou tvář s provinilým úsměvem. Neznámá blondýnka nebo bruneta bude mít nejspíš rozpuštěné vlasy a bílý noční živůtek. Vyleká se světla a hrozně zmatená zaprosí: „Probůh, co to děláte! Zhasněte!“ Bude to úděsné, ale zajímavé a nové.

II

Z Trubného náměstí zahrnuli přátelé na Gračovku a brzy vešli do uličky, o níž Vasiljev doposud jen slýchal. Když teď spatřil dvě řady domů s jasně osvětlenými okny a dokořán otevřenými dveřmi, když uslyšel veselé zvuky houslí a klavírů, které se draly ze všech dveří a mísily se v podivný šum, jako by někde ve tmě nad střechami ladil neviditelný orchestr, užasle řekl:

„Těch domů je!“

„To nic není!“ řekl medik. „V Londýně je jich desetkrát víc. Tam je takových ženštin na sto tisíc.“

Drožkáři seděli na kozlících stejně netečně a lhostejně jako ve všech jiných uličkách; po chodnících chodili titíž chodci jako v jiných ulicích. Nikdo nepospíchal, nikdo si nezakrýval límcem tvář, nikdo nepotřásal vyčítavě hlavou... A v té lhostejnosti, v chaotických zvucích klavírů a houslí, v ozářených oknech, v dokořán otevřených dveřích bylo cosi velmi otevřeného, smělého, opovážlivého a vyzývavého. Takhle veselo a hlučno bylo nejspíš kdysi i na otrokářských trzích, tváře a pohyby lidí byly stejně netečné.

„Vezmeme to od začátku,“ prohlásil malíř.

Prátele vešli do úzké chodbičky, osvětlené silnou lampou. Když otevřeli dveře do předsíně, ze žluté pohovky se lenivě zvedl člověk v černém žaketu se zarostlou portýrskou tváří a ospalýma očima. Bylo tam dusno jako v prádelně a navíc to tam páchlo ještě octem. Z předsíně vedly dveře do jasně osvětlené místnosti. Medik a malíř se v těch dveřích zastavili a s nataženými krky nakukovali dovnitř.

„Buona sera, signory, rigoletto-hugenoti-traviata!“ začal se teatrálně uklánět malíř.

„Havanna-tarakano-pistoletto!“ ukláněl se hluboce medik s čapkou přitisknutou k hrudi.

Vasiljev stál za nimi. Měl také chuť se teatrálně klanět a říct nějakou hloupost, ale jenom se usmíval, měl nepříjemný pocit podobný studu a netrpělivě očekával věci příští. Ve dveřích se objevila maličká, asi sedmnáctiletá nebo osmnáctiletá blondýnka s mikádem, v kratinkých modrých šatech s bílou mašlí u výstřihu.

„Pročpak stojíte ve dveřích?“ zeptala se. „Sundejte si ty kabáty a pojďte dál.“

Medik a malíř, kteří nepřestávali brebentit italská slova, vešli do sálu. Vasiljev je váhavě následoval.

„Páni, kabáty dolů!“ řekl přísně portýr. „Takhle dovnitř nemůžete!“

Kromě blondýnky byla v sále ještě jedna žena, silná a urostlá, s neruskou tváří, s nahýma pažema. Seděla u piana a vykládala si na klíně pasiáns. Hostů si ani nevšimla.

„Kdepak jsou ostatní slečny?“ vyptával se medik.

„Pijou čaj,“ řekla blondýnka. „Štěpáne!“ zavolala: „Jdi a řekni slečnám, že přišli studenti!“

Za chvíli vešla do sálu třetí slečna. Měla na sobě křiklavě červené šaty s modrými pruhy. Tvář měla silně a neuměle nalíčenou, vlasy jí padaly do čela, v očích měla vyjevený a vylekaný výraz. Sotva překročila práh, už spustila silným, chraptivým altem jakousi píseň. Po ní se objevila čtvrtá, potom pátá...

Vasiljev na tom všem neshledával nic nového ani zvláštního. Měl dojem, že ten sál, piano, zrcadlo v laciném zlaceném rámu, mašli, modře pruhované šaty a tupé, lhostejné tváře už někde viděl, a ne jednou. Zato po příšeří, tichu a tajemnosti, po provinilém úsměvu, po všem tom, co tady očekával a čeho se obával, tu nebylo ani stopy.

Všechno bylo obyčejné, všední a nezajímavé. Jen jedno trochu dráždilo jeho zvědavost – ten příšerný a jakoby naschvál vybraný nevкус, který čísel z říms, z nechutných obrazů, z oděvů, z ozdob. V tom nevкусu bylo něco charakteristického, osobitého...

Jak je to všechno ubohé a bezduché, říkal si. Co asi z té vší banality, kterou tu mám před očima, může normálního člověka svést, dohnat ho k hroznému hříchu, k tomu, aby si za rubl koupil živého člověka? Pochopím kohokoliv, kdo zhřeší, aby se blýskl, aby vypadal líp, půvabněji, pochopím hřích z vášně, z žádosti, ale tohleto? Proč se hřeší tady? Ostatně... řekl jsem si, že nebudu o ničem uvažovat!

„Hele, vousáči, objednejte mi porter!“ požádala ho blondýnka.

Vasiljev celý zropačitel.

„Rád...,“ řekl se zdvořilou úklonou. „Ale musíte mi prominout, milostivá, že... že já pít nebudu. Já nepiju.“

Asi za pět minut už byli přátelé na cestě do druhého podniku.

„Rád bych věděl, proč jsi objednával ten porter!“ zlobil se medik. „Jsi snad milionář? Takhle pronic zanic roztočit šest rublů!“

„Přála si to. Proč bych jí neudělal to potěšení?“ bránil se Vasiljev.

„Tím jsi neudělal potěšení jí, ale majitelce. Ta jim nařizuje, aby žádaly na hostech pohoštění. Vydělává na tom.“

„Ten starý mlýn...“, spustil malíř, „už doklapal...“

V druhém podniku postáli přátelé jen v předsíni, do sálu nešli. Stejně jako v prvním, zvedla se v předsíni z pohovky postava v žaketu s ospalou portýrskou tváří. Dívaje se na toho portýra, na jeho tvář, na jeho obnošený žaket, Vasiljev přemítal: Co asi musí prožít obyčejný, prostý ruský člověk, než ho osud zanese až sem jako portýra? Kde byl předtím a co dělal? Co ho čeká? Je ženatý? A co jeho matka? Kde žije? Ví vůbec, že tady dělá portýra? A pak už si všude mimoděk všímal především portýrů. V jednom podniku, asi čtvrtém v pořadí, byl portýr maličký, neduživý a shrbený, s řetízkem u vesty. Četl si ve Zpravodaji a neuznal příchozí za hodny pozornosti. Vasiljeva při pohledu na jeho tvář maně napadlo, že člověk s takovouhle tváří je schopen i krádeže, i vraždy, i křivé přísahy. Byl to skutečně zajímavý obličej, vysoké čelo, šedé oči, malý tenký nos, úzké sevřené rty a tupý a přitom drzý výraz, jaký má mladý ohař, když se žene za zajícem. Vasiljev si pomyslel, že by bylo dobře zatahat toho portýra za vlasy: jsou tvrdé nebo měkké? Jistě tvrdé, jako psí srst.

III

Dvě sklenice porteru malíři najednou vstoupily do hlavy a nadmíru ho rozjařily.

„Pojďte někam jinam!“ nařídil s energickým posunkem. „Tam, co vás zavedu, je to nejlejší!“

Když dovedl kamarády do podniku, který pokládal za nejlepší, umíněně začal vykřikovat, že si chce zatančit čtverylku. Medik

bručel, že je to bude stát rubl muzikantům, ale pak se uvolil dělat protějšek.

Začali tančit.

V nejlepším podniku to nevypadalo o nic líp než v tom nejchudším. Byla tu stejná zrcadla a stejné obrazy, stejné účesy a kostýmy. Vasiljev si to prohlížel a už mu svítalo, že to není nevкус, ale něco, co se dá nazvat vkusem, ba dokonce stylem S-ské uličky a co se nenajde nikde jinde, něco cílevědomého ve své ohavnosti, něco záměrného, vypěstovaného během doby. Když pobyl v osmi veřejných domech, vůbec se už nedivil barvám oděvů ani dlouhým vlečkám, pestrým stuhám, námořnickým šatům ani silným vrstvám fialového líčidla na tvářích; chápal, že to všechno je tu nezbytné, že kdyby se třeba jedna z těch žen oblékla lidsky, nebo kdyby pověsili na stěnu slušnou rytinu, narušilo by to ráz celé uličky.

Jak neobratně se prodávají, myslel si. Cožpak nechápou, že neřest může okouzlit jenom tehdy, když je krásná a skrytá, když nosí škra-bošku ctnosti? Prosté černé šaty, bledé tváře, melancholické úsměvy a šero působí silněji než tohle nevкусné pozlátko. Hlupačky! Když to nechápou samy, mohli by je snad poučit jejich zákazníci?

Přitočila se k němu slečna v šatech polského střihu, lemovaných bílou kožešinou, a sedla si vedle něho.

„Sympatický brunete, jak to že netančíte?“ zeptala se. „Proč se tak nudíte?“

„Protože je tu nuda.“

„Tak dejte k lepšímu vínečko. Hned vás přejde nuda.“

Vasiljev neodpověděl. Po chvíli se zeptal:

„V kolik hodin chodíte spát?“

„V šest.“

„A kdy vstáváte?“ „Někdy ve dvě, někdy ve tři.“

„A co děláte, když vstanete?“

„Pijem kávu a v sedm potom obědváme.“

„A co míváte k obědu?“

„Obyčejně... bujón nebo zelňačku, biftek, moučník. Madame se o děvčata stará. A proč se na to všechno ptáte?“

„Jen tak, aby řeč nestála.“

Vasiljev by si byl se slečnou rád pohovořil o mnoha věcech. Moc rád by se byl dověděl, kde se narodila, jestli jsou naživu její rodiče a jestli vědí, že je tady, jak se dostala do tohoto podniku, jestli je veselá a spokojená, nebo je snad smutná a trápí ji chmurné myšlenky? Doufá, že se někdy dostane z nynějšího postavení?... Ale pořád nemohl přijít na to, odkud by začal a jak by se zeptal, aby se nezdál dotěrný. Po dlouhém přemýšlení se zeptal:

„Kolik je vám let?“

„Osmdesát,“ zavtipkovala slečna, rozesmátá kejklemi, které při tanci provozoval rukama i nohama malíř.

Náhle se kdovíproč hlučně rozesmála a pronesla hlasitě, tak, že to všichni mohli slyšet, dlouhou cynickou větou. Vasiljev strnul, a protože nevěděl, jak se zatvářít, násilně se usmál. Byl však sám, kdo se usmíval. Všichni ostatní, jeho přátelé, hudebníci i ženy se po jeho sousedce ani nepodívali. Jako by nic neslyšeli.

„Tak dáme si vínečko?“ opakovala sousedka.

Vasiljev pocítil odpor k její bílé kožešince i k jejímu hlasu a odešel od ní. Už mu bylo z toho všeho dusno a horko, srdce mu začalo bít pomalu, ale silně jako cep: raz-dva-tři!

„Pojďme odtud,“ zatahal malíře za rukáv.

„Počkej, až dotančíme.“

Zatímco malíř a medik dokončovali čtverylku, prohlížel si Vasiljev, aby se nemusel dívat po děvčatech, hudebníky. Na piano hrál slušný stařík v brýlích, podobný maršálu Bazainovi, a na housle mladík se světlou bradkou, oblečený podle nejnovější módy. Nevypadal hloupě ani vyžile, naopak měl chytrou, mladou a svěží tvář. Oblečený byl elegantně a vkusně, hrál s citem. Záhada: jak se sem on i tenhle slušný, důstojný starý pán dostali? Proč se tu nestydí sedět? Nač myslí, když se dívají na tahle děvčata?

Kdyby na piano a na housle hráli lidé odraní, hladoví, zachmuření, opilí, s vyžilými nebo tupými tvářemi, nebylo by asi na jejich přítomnosti nic zvláštního. Takhle však Vasiljev nic nechápal. Připomněl si příběh lehké ženy, který kdysi četl, a zjistil, že ten lidský zjev s provinilým úsměvem nemá nic společného s tím, co tu vidí. Měl dojem, že tady před sebou nemá lehké ženy, ale nějaký jiný, docela zvláštní, cizí a nepochopitelný svět; kdyby předtím spatřil tenhle svět na divadelních prknech nebo kdyby o něm četl v knize, tak by nevěřil...

Ženština v šatech s bílou kožešinkou se zase zasmála a nahlas pronesla odpornou větu. Vasiljeva přemohl štítivý pocit. Zrudl a vyšel ven.

„Počkej, jdeme taky!“ zavolal za ním malíř.

IV

„Slyšel jsem při tanci od své partnerky zajímavé věci,“ vyprávěl medik, když byli všichni tři na ulici. „Líčila mi svůj první román. Jeho hrdinou byl nějaký účetní ze Smolenska, ženatý, otec pěti dětí. Jí bylo sedmnáct a žila s tatínkem a s maminkou, kteří obchodovali s mýdlem a svíčkami.“

„A čím si získal její srdce?“ zeptal se Vasiljev.

„Koupil jí prádlo za padesát rublů. Čert se v nich vyzná!“

Vida, on už stačil vyzvědět na své spolence její román, pomyslel si Vasiljev o medikovi. A já to nedokážu!...

„Páni, já jdu domů!“ prohlásil.

„Proč?“

„Protože tady v tom neumím chodit. A ke všemu se ještě nudím a je mi nanic. Co je tu veselého? Kdyby to aspoň byli lidi, ale tohle jsou divoši a zvířata! Jdu, říkejte si, co chcete!“

„Ale. Gríšo, bráško...“ začal plačtivě žadonit malíř a objal Vasiljeva. „Hned půjdem taky! Zajdem už jen do jednoho a pak čert je vem... Prosím tě, Gríšo.“

Vasiljev se dal přemluvit a nechal se vést někam po schodech. Koberce a zlacené zábradlí, vrátný, který jim otevřel, nástěnná malba v předsíni byly i tady ve stylu S-ské uličky, ale zdokonaleném a okázalém.

„Ne, já jdu domů!“ řekl Vasiljev, když si svlékal kabát.

„Tak přece, bráško...“ domlouval mu malíř a políbil ho na krk. „Přestaň dělat drahoty. To jsi kamarád? Spolu jsme přišli, tak spolu taky odejdem. Ty hovado jedno!“

„Počkám na vás radši venku. Tady je mi nanic, namouduši.“

„Ale, ale, Gríšo!... Když je ti nanic, tak aspoň pozoruj. Pozoruj!“

„Na věci se musíme dívat objektivně,“ řekl docela vážně medik.

Vasiljev vešel do sálu a posadil se. Mimo něj a kamarády bylo v sále ještě mnoho návštěvníků: dva pěchotní důstojníci, nějaký prošedivělý a plešatý pán v zlatých brýlích, dva bezvousí studenti geometrie a namol opilý člověk, který vypadal jako herec. Všechny slečny se věnovaly těmhle hostům a Vasiljeva si ani nevšimly. Jen jedna, v úboru Aidy, po něm zašilhala, něčemu se usmála a řekla uzívaně:

„Á, přišel brunet!“

Vasiljevovi bušilo srdce a hořely tváře. Styděl se před ostatními za to, že je tady, cítil hnus a trpěl. Trápilo ho pomyšlení, že on, řádný a milující člověk (za takového se do té chvíle pokládal), ty ženy nenávidí a necítí k nim nic jiného než odpor. Necítil soucit ani s těmi ženami, ani s hudebníky, ani s portýry.

To je tím, že se je nesnažím pochopit, říkal si. Všichni se podobají spíš zvířatům než lidem, ale jsou to přece jen lidé, mají duši. Je třeba jim porozumět a pak teprve soudit!

„Gríšo, nechod' pryč, počkej na nás!“ zavolal na něj malíř a někam zmizel.

Za chvíli se vytratil i medik.

Ano, musím se je snažit pochopit, to je jediná možnost..., pokračoval ve svých úvahách Vasiljev.

A začal usilovně pátrat v tvářích těch žen a hledat provinilý úsměv. Ale buď neuměl číst v lidské tváři, nebo ani jediná z nich neměla pocit viny, protože na každé tváři viděl jen tupý výraz všední, přízemní nudy a spokojenosti. Hloupé oči, hloupé úsměvy, ječivé, hloupé hlasy, drzá gesta a nic víc. Každá si zřejmě prožila svůj román s účetním a s prádlem za padesát rublů a teď už pro ni nemá v životě půvab nic jiného než káva, oběd o třech chodech, víno, čtverylka, spánek do dvou odpoledne...

Když neobjevil ani jediný provinilý úsměv, začal pátrat aspoň po chytrém obličejí. Zaujal ho jeden bledý, trošku ospalý, unavený obličej... Byla to už ne docela mladá brunetka v šatech pošitých flitry. Seděla v křesle, dívala se na podlahu a o něčem dumala. Vasiljev se prošel z kouta do kouta a pak si jakoby náhodou sedl vedle ní.

Musím začít o nějaké hlouposti, umiňoval si, a pak poznenáhlu přejdu k závažnému...

„To jsou ale hezké šatečky!“ začal a dotkl se prstem zlaté třásně jejího šátku.

„Hezký, nehezký...,“ řekla sklesle brunetka.

„Z které jste gubernie?“

„Já? Já jsem zdaleka... Z Černigovské.“

„To je vynikající gubernie. Tam je dobře.“

„Všude je dobře, kde nejsme.“

Škoda že neumím popisovat přírodu, zalitoval Vasiljev. Mohl bych ji dojmout líčením černigovské přírody. Ráda by to asi slyšela, když je odtamtud.

„Není vám tu smutno?“ vyptával se dál.

„Smutno? To jistě.“

„Tak proč odsud neodejdete, když vám tu je smutno?“

„A kam mám jít? Žebrat nebo co?“

„Žebrat je lepší než žít tady.“

„A jak to víte? Už jste někdy žebрал?“

„Žebрал. Když jsem neměl peníze na studie. A i kdybych nežebрал, je to jasné! I když žebřák, přece svobodný člověk. Ale vy jste otrokyně.“

Bruneta se protáhla a ospalým pohledem provázela číšníka, nesoícího na podnose sklenice a minerálku.

„Kdybyste mi tak objednal porter,“ řekla a znova zívla.

Porter... táhlo hlavou Vasiljevovi. A co kdyby sem teď přišel tvůj bratr nebo tvá matka? Co bys řekla? A co by řekli oni? To by byl porter, to si dovedu představit...

Najednou bylo slyšet pláč. Z vedlejší místnosti, kam nesl číšník minerálky, vyrazil jakýsi blondýn s rudou tváří a pohněvanýma očima. Za ním šla vysoká, otlá majitelka podniku a pištěla:

„Kdo vám dovolil fackovat děvčata! Chodí k nám lepší hosti, a neprou se! Šarlatáne jeden!“

Místnost se rozšuměla. Vasiljev se polekal a zbledl. Pláč v sousední místnosti byl usedavý, upřímný, byl to pláč ukřivděných. Náhle pochopil, že tu žijí skutečně lidé, opravdoví lidé, kteří se jako všude urážejí, trápí, pláčou, prosí o pomoc... Tíživá nenávist a hnus ustoupily nesmírnému soucitu a rozhořčení na viníka. Vrhł se do místnosti, odkud bylo slyšet pláč. Za řadami lahví na mramorové desce stolu zahlédl ztrápenou tvář, mokrou od slz. Vztáhl k té tváři ruce, pokročil ke stolu, ale vzápětí zděšeně couvl. Plačící dívka byla opilá.

Prodíral se hlučným hloučkem, který obklopil blondýna, sklesle a vyděšeně jako malý chlapec a zdálo se mu, že v tomhle cizím světě, který je pro něj nepochopitelný, se užuž někdo chystá se za ním rozběhnout, bít ho, zasypávat ho špinavými slovy... Strhl z věšáku kabát a horempádem seběhl ze schodů.

V

Tiskl se k ohradě vedle domu a čekal, až vyjdou kamarádi. Veselé, bujaré, vyzývavé i žalostné zvuky klavírů a houslí se chaoticky mísily v ovzduší a ten chaos připomínal neviditelný orchestr, ladící kdesi ve tmě nad střechami. Když se Vasiljev podíval do té tmy nahoru, viděl, jak se na černém pozadí nebe hustě hemží bílé body: padal sníh. Velké vločky kroužily ve světle luceren lenivě jako peří a ještě lenivěji dopadaly na zem. Vířily kolem něho, zachycovaly se mu na vousech, na řasách, na obočí. Drožkáři, koně, chodci, všechno bylo bílé.

Jak jen může sníh padat do téhle uličky! ptal se sám sebe Vasiljev. Na tyhle prokleté domy!

Z toho, jak prudce seběhl po schodech, se mu podlamovala kolena; oddychoval těžce jako by vyšplhal na vysokou horu, a zřetelně slyšel, jak mu buší srdce. Třásl se touhou být co nejdřív pryč z té uličky a jít domů, ale ještě víc toužil dočkat se kamarádů a vybit svou chmurnou zlost.

Bylo toho hodně, co ve veřejných domech nepochopil, duše těch hynoucích žen mu zůstaly záhadou, nicméně jasně cítil, že všechno je mnohem horší, než si kdy představoval. Jestliže se vztahovalo na onu padlou ženu, která se otrávila, označení lehká, pak nebylo snadné najít vhodný přívlastek pro všechny ty, jež se veselily tam v tom chaosu zvuků a pronášely dlouhé, odporné průpovědi. To nebyly ženy hynoucí, ale už ztracené.

Topí se v neřesti, uvažoval, ale nemají ani pocit viny, ani naději na záchranu. Prodávají je, kupují, vláčejí ve špíně a v mrzkostech a ony, tupé, lhostejné jako ovce, nic nechápou. Ach bože, bože můj!

A stejně mu bylo jasné, že to všechno, čemu se říká lidská důstojnost, osobnost, člověk k obrazu božímu, to všechno že je tu až do základů tupeno, že je to tu „nadranc“, jak říkají pijáci, a že tím není vinna jen ulička a tupost těch žen.

Kolem přešel se smíchem hlouček studentů, bílých jako sněhuláci a vesele rozprávějících. Jeden z nich, vytáhlý a tenký, se zastavil, podíval se Vasiljevovi do tváře a opile zahlasil:

„Kolegáček! Nalil ses, brášku? Ha-ha-ha-ha! To nic, jen tak dál! Do toho! Neztrácej chuť do života!“

Vzal Vasiljeva za ramena a přitiskl k jeho tváři své mokré, studené vousy, ale přitom mu ujely nohy, zapotácel se, zamáchal rukama a vykřikl:

„Drž se! Nesval se!“

A se smíchem se rozběhl za svými kolegy.

Směsicí zvuků pronikl malířův křik:

„Nesmíte bít ženy! Nedovolím to, vy padouši!“

Ve dveřích nevěstince se objevil medik. Rozhlédl se, a když uviděl Vasiljeva, pravil rozčileně:

„Jsi tu? Poslyš, s tím Jegorem se nedá namouduši nikam chodit! Já nechápu, co je to za člověka. Ztropil tady zas pěkný skandál. Jegore, slyšíš?“ houkl dovnitř. „Jegore!“

„Nedovolím, abyste bili ženy!“ ozval se nahoře malířův pronikavý hlas. Vzápětí se skutálelo ze schodů něco těžkého a nemotorného. To malíř padal jako shnilá hruška. Zřejmě ho vykopl.

Zvedl se, oprášil si klobouk a s nenávistně rozšklebenou tváří zahrozil nahoru pěstí a zařval:

„Vy ničemové! Rasi! Upíři! Nedovolím vám, abyste je bili. Nedovolím, abyste bili slabé, opilé ženy! Vy...“

„Jegore... No tak, Jegore!“ snažil se ho uchlácholit medik. „Čestné slovo, že už s tebou nikdy nikam nepůjdu! Čestné slovo!“

Malíř se pomalu uklidnil a přátelé se ubírali domů.

„Sám nevím, proč k těm smutným břehům,“ zazpíval medik, „táhne mě síla neznámá...“

„Ten starý mlýn,“ přidal se po chvíli malíř, „už doklapal... To se to sype, Panenko na nebesích! Gríško, pročpak jsi odešel? Bojíš se, jsi baba, a hotovo!“

Vasiljev šel vzadu, díval se jim na záda a přemítal:

Jsou jenom dvě možnosti: buď se nám jen zdá, že je prostituce zlo, a přeháníme, nebo jestliže je prostituce opravdu tak zlá, za jakou ji máme, jsou moji kamarádi stejní otrokáři, násilníci a vrazi, jako ti občané Sýrie a Káhiry, které kreslí v Nivě. Zpívají, výskají a rozumují, ale nevyužili zrovna teď hlad, nevědomost a tupost bližního? Viděl jsem to na vlastní oči. O jaké lidskosti, medicíně, malířství tu může být řeč? Vědy, umění a vznešené city těch vrahů mi připomínají špek z jedné anekdoty. Dva lupiči zabili v lese žebráka, a když se dělili o jeho šaty, našli v jeho brašně kousek špeku. To se hodí, řekl jeden, posvačíme. Co tě napadá? polekal se druhý. Cožpak nevíš, že je dnes pátek? A nejedli. Oni, kteří před chvílí zabili člověka, vyšli z lesa s vědomím, že zachovali půst. A zrovna tak tihle: koupili si ženu a teď jdou a věří, že jsou umělci a učenci...

„Poslyšte!“ spustil rozhořčeně a výbojně. „Proč sem chodíte? Cožpak opravdu nechápete, jak je to strašné? Vaše medicína říká, že každá z těch žen umírá předčasně na souchotiny nebo na něco jiného. Umění pak praví, že její morální smrt je ještě časnější. Každá z nich umírá proto, že za svůj život přijme průměrně, dejme tomu, pět set mužů. Každou má na svědomí pět set vrahů. Vy jste jedni z těch pěti set! A jestli za svého života navštívíte takhle a podobná místa každý dvěstěpadesátkrát, budete mít vy dva na svědomí jednu zabitou ženu! Není to jasné? A není to strašné? Zabít ve dvou, ve třech, v pěti jednu hloupou, hladovou ženu! Není to hrozné, bože můj?“

„Já věděl, že to takhle dopadne!“ řekl zamračeně malíř. „Neměli jsme si s tímhle hlupákem, s tímhle dřevem nic začínat. Ty si teď asi myslíš, že se ti rodí v hlavě veliké myšlenky, ideje? Kdepak, žádné ideje, to si piš! Koukáš na mě s nenávistí a s odporem, ale po mém bys udělal líp, kdybys zařídil ještě dvacet takových podniků, než abys takhle koukal! V tvém pohledu je víc neřesti než v celé té uličce! Pojd', Volod'o, vykašli se na něj. Je to ale kus dřeva!“

„My lidé se vraždíme navzájem,“ řekl medik. „Jistě, je to nemrav-
né, ale filozofie tady nic nepomůže. Buď zdrav!“

Na Trubném náměstí se přátelé rozloučili a rozešli se. Když Vasiljev osaměl, vykročil rychle po bulváru. Šla na něj hrůza ze tmy, hrůza ze sněhu, který padal na zem v celých chuchvalcích, jako by chtěl zasypat celý svět, z luceren, které matně problikávaly clonami sněhu. Jeho duši zachvátil bezděčný, zoufalý strach. Potkával ojedinělé chodce, ale bázlivě se jich stranil. Zdálo se mu, že ze všech stran přicházejí a ze všech stran na něj hledí ženy, samé ženy.

Už z toho dostávám, myslel si, už z toho dostávám záchvat...

VI

Doma ležel na posteli, třásl se jako osika a mumlal:

„Jsou živé! Živé! Bože můj, vždyť jsou živé!“

Napínal fantazii a představoval si, že je bratr lehké ženy nebo její otec nebo že je sám taková žena pomalovaná líčidly, a nepřestával se děsit.

Kdovíproč se mu zdálo, že musí ten problém vyřešit ihned, stůj co stůj, a že to není problém cizí, nýbrž jeho vlastní. Vzchopil se, přemohl své zoufalství, posadil se na posteli a s hlavou v dlaních začal uvažovat, jak zachránit všechny ty ženy, které dnes viděl. V metodice řešení různých problémů se jako člověk s vyšším vzděláním dobře vyznal. A přes své rozčilení se té metodiky přísně držel. Připomněl si historii problému, literaturu o něm a ve čtyři hodiny ráno přecházel po pokoji a rozpomínal se na všechny pokusy, které se v současné době podnikají pro záchranu padlých žen. Měl mnoho dobrých kamarádů a přátel v studentských internátech, Falcfejna, Galjaškina, Něčajeva, Jočkina... Mnozí z nich byli mimořádně čestní a obětaví. A někteří také usilovali o záchranu těch žen...

Všechny ty nespočetné snahy, uvažoval Vasiljev, lze rozdělit do tří skupin. Jedni najali pro takovou ženu, když ji vykoupili z peleše, pokoj, koupili jí šicí stroj a ona se začala živit šitím. A její vykupitel si z ní volky nevolky udělal vydržovanou družku a potom, když vystudoval, odcházel a předával ji jinému řádnému člověku jako nějakou věc. A padlá byla pořád jen padlá. Jiní, když takovou vykoupili, jí najímali samostatný pokojík, kupovali nezbytný šicí stroj a začali ji vzdělávat, kázali jí, nutili ji číst. Žena si žila a šila, dokud ji to bavilo a dokud to bylo pro ni něco nového, ale pak, znuděná, začala za zády kazatelů tajně přijímat muže nebo utíkala nazpátek tam, kde mohla spát do tří, pít kávu a dosyta se najíst. Třetí, ti nejhorlivější a nejobětavější, se rozhodovali pro odvážný a energický krok. Ženili se. A když drzý, zhýčkaný nebo tupý, zakřiknutý živočich se změnil v hospodyně a pak i v matku, znamenalo to takový zvrat v jejím životě i v jejím názoru na život, že pak nebylo lze v takové ženě a matce poznat bývalou prostitutku. Ano, ženitba je nejlepší a snad jediný prostředek!

„Ale nemožný,“ řekl nahlas Vasiljev a zvrátil se na postel. „Já první bych se nedokázal takhle oženit! K tomu musí být člověk světec, nesmí být schopen nenávidět a opovrhovat. Ale připustíme, že já, medik i malíř bychom se přemohli a oženili, že by si je všechny někdo vzal. Jaký bude výsledek? Jaký? Ten, že zatímco se tady, v Moskvě, budou vdávat, smolenský účetní zkazí další a ta další se pohne na zdejší uprázdněná místa se saratovskými, novgorodskými, varšavskými... A kam se sto tisíce londýnských? A kam s hamburskými?“

Lampa, ve které dohořel petrolej, začala čadit. Vasiljev si toho nevšímal. Znova začal přecházet a uvažoval dál. Ted' už si postavil problém jinak: co podniknout, aby lehkých žen nebylo třeba? Pro to by bylo nutné, aby si muži, kteří si je kupují, uvědomili celou nemravnost svého otrokářského počínání a aby se ho zhrozili. Zachránit muže, to je nutné!

Věda a umění v tomhle zřejmě nic nezможou, přemítal Vasiljev. Zbývá jediná možnost – stát se apoštolem té myšlenky.

A rozesnil se o tom, jak se postaví zítra večer na nároží a jak osloví každého chodce:

„Kam a za jakým cílem jdete? Bojte se boha!“

Promluví k lhostejným drožkářům:

„Proč tu stojíte? Proč vás to nepobuřuje, proč neplanete hněvem? Vždyť věříte v boha a víte, že je to hřích, že za to přijdou ti lidé do pekla! Tak proč mlčíte? Víím, jsou to cizí lidé, ale vždyť i oni mají otce, bratry, jsou to lidé jako vy!“

Jeden Vasiljevův kamarád se o něm tuhle vyjádřil jako o talentovaném člověku. Jsou talenty literární, divadelní, malířské, ale on prý má docela speciální talent – lidský! Má jemný, skvělý cit pro bolest všeho druhu. Jako dobrý herec souzvučí s cizím hlasem a s cizími pohyby, tak umí Vasiljev rozechvět svou duši cizí bolestí. Když spatří slzy, pláče, v blízkosti churavého se stává nemocným a sténá, je-li svědkem násilí, zdá se mu, že je sám oběť, vyleká se jako chlapec a zděšeně běží na pomoc. Cizí bolest ho rozdírá, znepokojuje, uvádí do extáze a tak dále.

Nevím, jestli má ten kamarád pravdu, ale to, co Vasiljev prožíval, když došel k přesvědčení, že problém vyřešil, se extází velmi podobalo. Plakal, smál se a říkal si nahlas slova, která bude pronášet zítra, cítil horoucí lásku k těm, kteří ho zítra poslechnou, postaví se na nároží vedle něho a také začnou kázat; koncipoval si dopisy, zapřísahal sám sebe...

To všechno vypadalo jako extáze už i proto, že to netrvalo dlouho. Vasiljeva to brzy zmohlo. Londýnské, hamburské a varšavské ho drtily svým množstvím, jako hory drtí zemi; děsil se té spousty, ztrácel se v ní, uvědomoval si, že nemá dar řeči, že je bojácný a plachý, že lhostejní lidé stěží budou mít chuť ho poslouchat, že stěží budou rozumět jemu, právníku v třetím semestru, člověku ustrašenému a bezvýznamnému, že skutečné apoštolství nejsou jen kázání, nýbrž také činy...

Když se rozednilo a na ulicích už hřmotily kočáry, ležel Vasiljev bez hnutí na pohovce a upřeně zíral na jedno místo. Nemyslel už ani na ženy, ani na muže, ani na apoštolství. Celou svou pozornost soustředil na duševní bolest, která ho mučila. Byla to tupá, netělesná, neurčitá bolest, v níž byl smutek i nevýslovný strach i zoufalství. Místo, kde ji cítil, mohl ukázat: v prsou, pod srdcem, ale srovnat ji nemohl s ničím. Předtím zakusil bolení zubů, měl zápal pohrudnice, trpěl bolestmi hlavy, ale to všechno nebylo nic ve srovnání s bolestí duševní. Ta bolest vyvolávala nechuť k životu. Disertace, pozoruhodné dílo, které už dokončil, milí lidé, záchrana hynoucích žen – vzpomínka na věci, které včera ještě miloval nebo které mu byly lhostejné, to všechno ho nyní drásalo stejně jako hřmot kočárů, dupot po chodbách, jako denní světlo... Kdyby teď někdo před jeho očima vykonal skutek milosrdenství nebo se dopustil nestydatého násilí, vzbudilo by v něm jedno i druhé stejný pocit hnusu. Ze všech těch myšlenek, které se mu líně ploužily hlavou, ho jenom dvě ne-drásaly: jedna, že má v každém okamžiku moc se zabít, a druhá, že ta bolest nepotrvá déle než tři dny. To druhé věděl ze zkušenosti.

Když ho omrzelo ležet, přešel se sepjatýma rukama ne jako obvykle z rohu do rohu, ale do čtverce, podél stěn. Letmo se podíval do zrcadla. Byl bledý a pohublý, spánky měl vpadlé, oči rozšířené, temné, nehybné, doslova cizí, a vyjadřovaly nesnesitelné duševní strádání.

Okolo poledne zaklepal na dveře malíř.

„Grigoriji, jsi doma?“ zeptal se.

Když se nedočkal odpovědi, chvíli postál a přemýšlel, a pak si sám odpověděl:

„Není. Už je zas na fakultě, zatracenej chlap.“

A odešel. Vasiljev si lehl na postel, schoval hlavu pod polštář a rozplakal se bolestí. A čím víc slz se mu řinulo z očí, tím hroznější bolest cítil v duši. Když se zešeřilo, uvědomil si, jaká noc utrpení ho očekává, a pocítil nevýslovné zoufalství. Rychle se oblékl, vyběhl

z pokoje, nechal za sebou dveře dokořán a vyšel nazdařbůh na ulici. Aniž se rozmýšlel, kam by se měl dát, kráčel rychle Sadovou ulicí.

Jako včera hustě sněžilo. Byla obleva. Roztetelený, s rukama schovanými v rukávech, lekaje se hřmotu, drnčení zvonků koňské dráhy i každého chodce došel po Sadové až k Sucharevské věži, pak k Červené bráně a odtud zabočil do Basmanské. Zašel do krčmy a dal si velkou sklenici vodky, ale to mu nepomohlo. Když došel až k Razguljaji, zahnul vpravo do uliček, v nichž předtím nikdy v životě nebyl. Došel až k tomu starému mostu, pod nímž šumí Jauza a odkud je vidět dlouhé řady světel v oknech Červených kasáren. Aby zaplašil duševní bolest nějakým novým pocitem nebo jinou bolestí, bezradný, plačící a třesoucí se, rozepjal si plášť i kabát a nastavil odhalenou hrud' mokrému sněhu a větru. Ale ani to mu nepřineslo úlevu. Nahnul se tedy přes zábradlí a zadíval se dolů na černou, bouřlivou Jauzu a dostal chuť vrhnout se do ní po hlavě, ne z odporu k životu, ne aby spáchal sebevraždu, ale aby se alespoň uhodil a jednou bolestí zahnal druhou. Ale černá voda, tma, pusté zasněžené břehy byly příliš strašné. Otrásl se a šel dál. Přešel kolem Červených kasáren a zas nazpátek, zašel do jakéhosi lesíka a z lesíka zas na most...

Už dost a domů, domů! řekl si. Doma je přece jen líp...

A otočil se. Když přišel domů, strhl ze sebe promoklý plášť a čepici, začal přecházet podél stěn a neúnavně chodil až do rána.

VII

Malíř a medik, kteří k němu přišli druhý den ráno, ho zastali, jak pobíhá v potrhané košili a s pokousanými rukama po pokoji a sténá bolestí.

„Proboha!“ zaštkal, když spatřil kamarády. „Odved'te mě, kam chcete, dělejte, co myslíte, jen už mě, proboha, co nejrychleji zachraňte! Nebo se zabiju!“

Malíř zbledl a docela ztratil hlavu. Také medik se div nerozplakal, ale maje za to, že lékaři musí být v každé situaci chladnokrevní a vážní, řekl věcně:

„Máš záchvat! Ale to nic. Jde se k doktorovi.“

„Kam chcete, jen rychle, proboha!“

„Nerozčiluj se! Musíš se ovládat!“

Malíř a medik třesoucíma se rukama Vasiljeva oblékli a vyvedli ho na ulici.

„Michal Sergejevič tě dávno chce poznat,“ vykládal medik po cestě. „Je to hrozně milý člověk a skvěle se ve své práci vyzná. Dostudoval v dvaosmdesátém roce, ale má už velkou praxi. Se studenty jedná kamarádsky.“

„Jen rychle, rychle!“ naléhal Vasiljev.

Doktor Michail Sergejič, tělnatý blondýn, přijal přátele zdvořile, solidně a chladně se usmál jen jedním koutkem.

„Malíř a Majer mně už o vaší nemoci vyprávěli,“ řekl. „Jsem vám k službám. Tak prosím! Račte se posadit.“

Usadil Vasiljeva do velkého křesla u stolu a přistrčil k němu krabici s cigaretami.

„Tak prosím!“ začal a hladil si přitom kolena. „Pustíme se do toho... Kolik je vám let?“

Dával otázky a medik odpovídal. Vyptával se, jestli Vasiljevův otec netrpěl nějakými zvláštními neduhy, jestli nebyl pijan, zda si neliboval v ukrutnostech nebo v nějakých jiných podivnůstkách. Totéž chtěl vědět o dědečkovi, o matce, sestřích i bratrech. Když slyšel, že jeho matka měla výborný hlas a kdysi vystupovala v divadle, celý ožil a zeptal se:

„Promiňte, nevzpomínáte si náhodou, jestli vaše matka necítila k divadlu vášeň?“

Tak to šlo dvacet minut. Vasiljeva už omrzelo dívat se, jak si doktor hladí kolena a omílá pořád jedno a totéž.

„Vykládám-li si dobře vaše otázky, pane doktore,“ řekl, „chcete zjistit, jestli je má choroba dědičná, či ne. Tedy dědičná není.“

Pak se doktor zeptal, jestli Vasiljev neholdoval v mládí nějakým tajným neřestem, jestli neutrpěl poranění hlavy, nebyl v zajetí nějaké náruživosti, zvrácenosti nebo vášně. Na dobrou polovinu těchto otázek, kladených obvykle starostlivými lékaři, nebylo třeba bez jakékoliv újmy na zdraví odpovídat, ale Michail Sergejič, medik i malíř se tvářili tak, jako by měl nastat konec světa, kdyby Vasiljev jen na jedinou neodpověděl. Doktor si z nějakého důvodu zapisoval odpovědi na papírek. Když uslyšel, že Vasiljev už absolvoval přírodopisnou fakultu a teď dělá právnickou, zamyslel se.

„Loni napsal výbornou práci,“ řekl medik.

„Odpustěte, ale nepřerušujte mě, nemohu se soustředit,“ řekl doktor a usmál se jedním koutkem. „Jistě, i to má při anamnézi význam. Přílišná rozumová činnost, přepracování... Tak, tak... A vodku nepijete?“ zeptal se Vasiljeva.

„Zřídka.“

Uběhlo dalších dvacet minut. Medik začal přitlumeně vykládat svůj názor na bezprostřední příčiny záchvatu a vylíčil, jak předevčírem navštívil on, malíř a Vasiljev S-skou uličku.

Lhostejný, střízlivý a věcný tón, jímž přátelé a doktor hovořili o ženách a o nešťastné uličce, se Vasiljevovi zdál nanejvýš divný.

„Pane doktore, řekněte mi jen jedno jediné!“ řekl a snažil se, aby to nevyznělo hrubě. „Je prostituce zlo nebo není?“

„Holenku, kdo se o to pře?“ řekl doktor s takovým výrazem, jako by jemu byly všechny tyto věci už dávno jasné. „Kdo se o to pře?“

„Vy jste psychiatr?“ zeptal se hrubě Vasiljev.

„Ano, psychiatr.“

„Možná že máte všichni pravdu!“ zvedl se Vasiljev a začal přecházet sem a tam. „Možná! Ale já se tomu všemu nestačím divit! V tom, že jsem byl na dvou fakultách, vidí lidi zázrak, za to, že jsem napsal práci, která bude za tři roky zahozena a zapomenuta, mě

vynášejí do nebes. Ale proto, že nedokážu o lehkých ženách mluvit tak chladnokrevně jako tady o tom nábytku, mě léčí, mají mě za blázna, litují mě!“

Vasiljev najednou pocítil nevýslovnou lítost k sobě, k přátelům, ke všem těm, které viděl předevčírem, i k tomu lékaři, vyhrkly mu slzy a klesl do křesla.

Jeho přátelé se dívali tázavě na lékaře. Ten, s výrazem, jako by mu byly dokonale jasné jak ty slzy, tak to zoufalství a jako by byl právě na tohle odborník, přistoupil k Vasiljevovi, mlčky mu dal užít nějaké kapky a pak, když ho utišil, rozhalil mu oděv a začal zkoumat citlivost jeho pokožky, reflexy kolenou a podobně.

A Vasiljev pocítil úlevu. Když vyšel od lékaře, už se ovládal, hřmot kočárů ho už nedráždil a tíha u srdce se ztrácela a mizela, jako by tála. Nesl si dva recepty: na jednom byl předepsán brom, na druhém morfium... Oboje užíval už předtím!

Na ulici chvíli postál, zamyslel se, rozloučil se s kamarády a líně se vlekl k univerzitě.

Sázka

I

Byla černá podzimní noc. Starý bankéř přecházel ve své pracovně sem a tam a vzpomínal, jak před patnácti lety pořádal večírek. Na tom večírku se sešla spousta chytrých lidí a vedly se zajímavé debaty. Mimo jiné se hovořilo o trestu smrti. Většina hostů, mezi nimiž bylo hodně vědců a novinářů, měla na trest smrti odmítavý názor. Pokládali ten způsob trestu za zastaralý, nevhodný pro křesťanský stát a nemravný. Někteří vyslovili mínění, že by se trest smrti měl všude nahradit doživotním vězením.

„V tomhle s vámi nesouhlasím,“ řekl bankéř jako hostitel. „Nepoznal jsem sice ani trest smrti, ani doživotní vězení, ale pokud to mohu posoudit à priori, tak je podle mne trest smrti mravnější a humánnější než vězení. Trest smrti znamená okamžitý konec, kdežto doživotní žalář konec poznenáhly. Který kat je humánnější? Ten, který vás usmrtí za pár minut, nebo ten, který z vás vyluhuje život dlouhá léta?“

„Obojí je stejně nemravné,“ poznamenal kdosi z hostů, „protože cíl je v obou případech týž: vzít život. Stát není bůh. Nemá právo brát to, co nemůže vrátit, kdyby mu o to šlo.“

Mezi hosty byl i jistý právník, asi pětadvacetiletý mladý muž. Když byl dotázán na svůj názor, pravil:

„Jak trest smrti, tak doživotní žalář jsou stejně nemravné. Kdybych však mohl volit mezi popravou a doživotním žalářem, zvolil bych pochopitelně to druhé. Žít, ať už jakkoliv, je lepší než nežít vůbec.“

Rozproudila se živá diskuse. Bankéř, tenkrát mladší a vznětlivější, se nakonec neovládl, bouchl pěstí do stolu a vyzývavě řekl mladému právníkovi:

„To se moc mýlíte! Vsadím se s vámi o dva milióny, že nevydržíte za mřížemi ani pět let!“

„Jestli to myslíte vážně,“ řekl na to právník, „tak sázku přijímám, a to ne na pět, ale na patnáct let.“

„Patnáct? Platí!“ vykřikl bankéř. „Pánové, dávám v sázku dva milióny!“

„Ano, platí! Vy dáváte v sázku milióny, já svou svobodu,“ potvrdil právník.

A ta fantastická, nesmyslná sázka se uskutečnila! Bankéř, který měl tenkrát miliónů nepočítaně a lehkomyšlně hledal rozptýlení, byl z té sázky u vytržení. Celou večeri si právníka dobíral a mluvil do něho:

„Vemte rozum do hrsti, mladý muži, dokud není pozdě. Pro mne jsou dva milióny maličkost, kdežto vy riskujete, že ztratíte tři nebo čtyři nejlepší roky svého života. Říkám tři nebo čtyři, protože déle to nevydržíte. Měl byste si také uvědomit, vy nešťastníku, že dobrovolné vězení je mnohem těžší než nucené. Vědomí, že v kterékoliv chvíli máte právo vyjít na svobodu, vám v žaláři otráví celý život. Je mi vás líto.“

To všechno si nyní bankéř, přecházející sem a tam, připomínal a ptal se sám sebe:

„K čemu byla dobrá ta sázka? Komu prospělo, že právník ztratil patnáct let života a já vyhodím do vzduchu dva milióny? Může to lidi přesvědčit o tom, jestli je trest smrti horší nebo lepší než doživotní žalář? Ani za mák. Je to učiněný nesmysl. Z mé strany to byl rozmar přesyceného člověka a právník byl jednoduše žhavý po penězích...“

Potom si bankéř připomínal to, co následovalo po onom večírku. Bylo dohodnuto, že právník si bude svou samovazbu odbývat pod nejpřísnějším dozorem v domku na bankéřově zahradě. Právník se zavázal, že po dobu patnácti let nebude mít právo překročit práh domu, spatřit živého člověka, slyšet lidské hlasy a dostávat dopisy a noviny. Povoloval se mu hudební nástroj, směl číst knihy, psát

dopisy, pít alkohol a kouřit. S vnějším světem směl podle úmluvy udržovat styk pouze mlčky malým okýnkem, které bylo k tomu účelu speciálně upraveno. Všecko potřebné – knihy, noty, víno a podobně – si mohl vyžádat písemně v jakémkoliv množství, ale jenom okýnkem. Úmluva obsahovala všechny podrobnosti a detaily, zaručující přísnou samovazbu, a zavazovala právníka, aby ve vězení setrval *přesně* patnáct let, od dvanácté hodiny dne 14. listopadu 1870 do dvanácté hodiny dne 14. listopadu 1885. Sebemenší porušení podmínek, byť i jen dvě minuty před stanovenou lhůtou, bankéře zprošťovalo povinnosti vyplatit právníkovi dva milióny.

V prvním roce vazby, pokud se dalo soudit z věžňových stručných písemných vzkazů, snášel samotu a nudu těžce. Ze zahradního domku se neustále, ve dne i v noci, ozýval klavír! Vězeň odmítl víno i tabák. Alkohol, jak napsal, rozněcuje touhy, a touhy jsou hlavním nepřítelem vězně; mimoto nic nesklíčuje tolik, jako pít a nemít nikoho vedle sebe. A tabák mu kazí v místnosti vzduch. První rok právníkovi posílali knížky převážně lehčího obsahu: romány s bohatými milostnými zápletkami, kriminální a fantastické povídky, veselohry a podobně.

Druhý rok už hudba v domku utichla a právník si psal výhradně o klasiky. Pátý rok se znova začala ozývat hudba a vězeň požádal o víno. Ti, co ho pozorovali okýnkem, říkali, že celý ten rok jenom jedl, pil a ležel na posteli, nepřetržitě zíval a vedl zlostné samomluvy. Nic nečetl. V noci někdy začínal něco psát, psal dlouho a k ránu vždycky všecko, co napsal, roztrhal na kousíčky. Nejednou ho slyšeli plakat.

V druhé polovině šestého roku se vězeň s vervou pustil do studia řečí, filozofie a historie. Studoval tak dychtivě, že mu bankéř stěží stačil dodávat knihy. Za čtyři roky bylo vězni na jeho žádost dodáno na šest set svazků. V období té posedlosti dostal bankéř mimo jiné od svého vězně tento dopis: „Můj drahý žaláři! Tyto řádky vám píšu v šesti jazycích. Dejte je přečíst odborníkům. Ať je posoudí. Jestliže v nich neobjeví ani jedinou chybu, snažně vás prosím, abyste dal na zahradě vystřelit z pušky. Ten výstřel mi poví, že mé úsilí

nebylo zbytečné. Velcí duchové všech dob a všech národů promlouvají různými řečmi, ve všech však hoří jeden a týž plamen. Vy prostě netušíte, jaké nadpozemské štěstí teď pociťuje moje duše, když jim rozumím.“ Věžňovu přání bylo vyhověno. Bankéř dal příkaz vypálit na zahradě dva výstřely.

Když potom uplynul desátý rok, seděl právník nehybně za stolem a četl evangelium. Bankéři se zdálo divné, že člověk, který za čtyři roky zdolal šest set učených svazků, ztratil rok četbou jediné snadno srozumitelné a slaboučké knížky. Evangelium pak vystřídaly dějiny náboženství a bohosloví.

Poslední dva roky vazby četl vězeň mimořádně pilně a bez výběru. Hned se zabýval přírodními vědami, hned žádal Byrona nebo Shakespeara. V některých vzkazech žádal současně učebnici chemie i medicíny, román i nějaké filozofické nebo teologické pojednání. Jeho četba dělala dojem, že plave na moři mezi troskami lodi a pro záchranu života se dychtivě chytá hned toho, hned onoho úlomku!

II

To všecko si teď starý bankéř připomínal a říkal si:

Zítřka ve dvanáct hodin dostane svobodu. Podle podmínek sázky mu budu muset vyplatit dva milióny. Jestli mu je však vyplatím, bude to můj konec, protože budu na mizině.

Před patnácti lety měl miliónů nepočítaně, dnes však neměl odvahu položit si otázku, čeho má víc – peněz nebo dluhů? Hazardní hra na burze, riskantní spekulace a vznětlivost, které se nezbavil ani ve stáří, ho poznenáhlu přivedly na šikmou plochu a z výbojného, sebevědomého, hrdého boháče se stal průměrný bankéř, třesoucí se při každém vzestupu nebo poklesu cenných papírů na burze.

„Zatracená sázka!“ mumlal stařec a zoufale se chytal za hlavu. „Proč jen ten člověk neumřel? Je mu teprve čtyřicet. Připraví mě

o to poslední, co mám, ožení se, bude vychutnávat život, hrát na burze a já žebrák se na něj budu závistivě dívat a dennodenně budu nucen vyslechnout stejnou větu: Jen vám vděčím za svoje životní štěstí. Dovolte, abych teď pomohl já vám!... Ne, to je příliš! To jediné, co mě může zachránit před bankrotem a veřejnou hanbou, je smrt toho člověka!"

Odbily tři. Bankéř chvíli poslouchal: v domě všechno spalo, bylo slyšet jenom, jak za okny šumí prokřehlé stromy. Potichoučku, aby nezpůsobil ani nejmenší hluk, vzal bankéř z trezoru klíč od dveří, které se neotevřely celých patnáct let, oblékl si plášť a vyšel z domu.

Na zahradě bylo temno a chladno. Pršelo. Ostrý vlhký vítr se proháněl mezi stromy a nepopřával jim klid. Bankéř napíнал zrak, ale neviděl ani zem, ani bílé sochy, domek ani stromy. Když došel k místu, kde stál domek, dvakrát zavolal na strážce. Odpověď nepřišla. Strážce se zřejmě schoval před nečasem a teď spal někde v kuchyni nebo ve skleníku.

Jestli budu mít odvahu provést svůj záměr, pomyslel si stařec, padne podezření především na strážce.

Našel ve tmě po hmatu schůdky a dveře, vešel do předsíně, potom tápavě prošel úzkou chodbičkou a škrtl sirkou. Nikde nebyla živá duše. Stála tu nerozestlaná postel a v koutě se černala železná kamna. Pečetě na dveřích do věžňovy světnice byly neporušené.

Když zápalka zhasla, stařec, třesoucí se rozčilením, nakoukl do okýnka.

Ve věžňově komůrce blikotala svíčka. Vězeň seděl u stolu. Bylo vidět jen jeho záda, vlasy a ruce. Na stole, na dvou židlích a na koberci kolem stolu leželo plno rozevřených knih.

Uběhlo pět minut, ale vězeň neudělal sebemenší pohyb. Patnáctiletá vazba ho naučila sedět bez hnutí. Bankéř zaklepal na okýnko, ale vězeň na to neodpověděl ani jediným hnutím. Bankéř tedy opatrně strhl ze dveří pečetě a zasunul klíč do klíčové dírky. Zarezivělý zámek vydal chrastivý zvuk a dveře zavržaly. Bankéř očekával, že

se vzápětí ozve udivený výkřik a kroky, ale uplynula drahá chvíle a za dveřmi se nic nepohnulo. Dodal si odvalu a vstoupil dovnitř.

Za stolem seděl bez hnutí člověk málo podobný normálním lidem. Byla to kostra potažená kůží, s dlouhými ženskými kadeřemi a huňatým plnovousem. Plet' měl žlutou až nazelenalou, tváře hluboce vpadlé, záda dlouhá a úzká, a ruka, kterou si podpíral vlasatou hlavu, byla tak tenká a vyzáblá, že z toho mrazilo v zádech. Ve vlasech se mu už třpytily šediny a nikdo by při pohledu na ten stařecky sešlý obličej nevěřil, že tomuhle muži je teprve čtyřicet let. Spal... Před jeho svěšenou hlavou ležel na stole list papíru popsaný drobným písmem.

Nebožák! pomyslel si bankéř. Spí a nejspíš už se mu zdá o miliónech. A mně přitom stačí, abych tu živou mrtvolu popadl, hodil ji na postel a maličko ji přidusil polštářem, a ani ta nejpečlivější expertiza neobjeví žádnou známku násilné smrti. Ale přečtěme si nejdřív, co to tady píše.

Bankéř vzal ze stolu papír a četl toto:

„Zítřka ve dvanáct hodin získám svobodu a právo stýkat se s lidmi. Avšak ještě dříve než vyjdu z této místnosti a spatřím slunce, pokládám za nutné říci vám několik slov: Na své nejlepší svědomí a před bohem, který na mne shlíží, vám dávám na vědomí, že opovrhují jak svobodou, tak životem i zdravím, prostě vším, čemu se ve vašich knihách říká dary života.

Patnáct let jsem bedlivě studovalездеjší život. Neviděl jsem sice svět ani lidi, avšak ve vašich knihách jsem pil aromatické víno, zpíval písně, lovil v lesích jeleny a divoké vepře, miloval ženy... Každou noc mě navštěvovaly éterické krasavice vykouzlené vašimi geniálními básníky a šeptaly mi úchvatné pohádky, z nichž se mi opojeně točila hlava. Ve vašich knihách jsem vystupoval na vrcholek Elbrusu a Mont Blanku a odtud pozoroval, jak ráno vychází slunce a jak navečer zalévá nebe, oceán a vrcholky hor zlatě rudou září. Viděl jsem odtud, jak přede mnou rozrážejí mraky oslnivé blesky, viděl jsem zelené lesy,

pole, řeky, jezera a města, slyšel jsem zpěv sirén a zvuky pastýřských píšťal, sahal jsem na křídla krásných děblů, kteří přilétali, aby se mnou diskutovali o bohu... Ve vašich knihách jsem se vrhal do bezedných propastí, dělal jsem zázraky, zabíjel, vypaloval města, hlásal nová náboženství, dobýval celá království...

Díky vašim knihám jsem moudrý. Všecko, co po staletí vytvářela neúnavná lidská mysl, je zhuštěno v malou hrudku v mé lebce. Víím, že jsem moudřejší než vy všichni.

Proto opovrhují vašimi knihami, opovrhují všemi krásami života i moudrostí. Všecko je nicotné, pomíjející, neskutečné a ošidné jako přelud. Jakkoliv jste hrdí, moudří a krásní, smrt vás setře z povrchu zemského stejně jako polní myši a vaši potomci, vaše dějiny i nesmrtelnost vašich géniů zmrznou nebo shoří i s celou zeměkoulí.

Pomátli jste se a jdete po nepravé cestě. Lež pokládáte za pravdu a hnus za krásu. Divili byste se, kdyby z nějakého důvodu na jabloních a pomerančovnicích místo jablek a pomerančů vyrostly žáby a ještěrky nebo kdyby růže začaly vydávat pach zpocených koní; zrovna tak se divím já vám, kteří jste vyměnili nebe za zemi. Nechci vám rozumět!

Abych dokázal skutkem své opovržení k tomu, pro co žijete, zříkám se dvou miliónů, o kterých jsem kdysi snil jako o ráji a jimiž teď opovrhují. Ztratím na ně právo tím, že odsud vyjdu pět hodin před určenou lhůtou a tak poruším úmluvu."

Když bankéř dočetl, položil list na stůl, políbil toho zvláštního člověka na vlasy a s pláčem vyšel z domku. Doposud nikdy, ani po těžkých prohrách na burze, sebou neopovrhoval tolik jako teď. Když přišel domů, ulehl, ale pro rozčilení a slzy dlouho nemohl usnout.

Druhý den ráno přiběhli zsinálí hlídači se zprávou, že člověk vězněný v domku vylezl oknem na zahradu, zamířil k bráně a potom někam zmizel. Bankéř se spolu se sluhy okamžitě vydal do domku a ověřil si útěk svého vězně. Aby zabránil dohadům všeho druhu, vzal ze stolu odříkáací listinu, a když se vrátil do svého pokoje, zamkl ji do trezoru.

Nudná historie

Ze zápisů starého muže

I

V Rusku žije jistý profesor Nikolaj Stěpanovič, zasloužilý muž, tajný rada, nositel rytířského titulu, majitel tolika ruských i zahraničních řádů, že když je někdy nucen všecy si je připnout, nejmenují ho studenti jinak než přezdívkou *oltáříček*. Kruhy, v nichž se pohybuje, jsou vysoce aristokratické, aspoň za posledních pětadvacet až třicet let v Rusku není a nebylo vědecké kapacity, s níž by se dobře neznal. Ted' už nová přátelství nenavazuje, ale ohlédne-li se do minulosti, dlouhý seznam jeho věhlasných přátel vrcholí tak zvučnými jmény jako Pirogov, Kavelin a básník Někrasov, od nichž všech se dočkal opravdu upřímného a vřelého přátelství. Je členem všech ruských a tří zahraničních univerzit. A tak dále, a tak dále. To všechno a ještě leccos, co by se k tomu dalo dodat, se dá shrnout pod pojem označený mým jménem.

Ano, mé jméno je populární. V Rusku je zná každý vzdělaný člověk a venku je připomínáno z kateder s přídomkem věhlasný a vážený. Patří k těm několika málo šťastným jménům, o nichž může mluvit špatně nebo nevázně jen zřejmý zabeďnec. A není divu. S mým jménem je totiž těsně spjata představa vynikajícího, výjimečně nadaného a nepochybně prospěšného člověka. Jsem pracovitý a houževnatý jako velbloud, a to je důležité, a jsem i nadaný, a to je ještě důležitější. A ještě, abych nezapomněl, jsem dobře vychovaný, skromný a čestný chlapík. Nikdy jsem nestrkal nos do literatury ani do politiky, neopatřoval jsem si popularitu polemikami s hulváty, neřečnil jsem ani na banketech, ani nad hroby svých

kolegů... Zkrátka, moje vědecké jméno je bez poskvrnky a opravdu si nemůžu stěžovat. Mám šťastné jméno.

Nositel toho jména, totiž já, reprezentuji dvaasedesátiletého muže s lysou lebkou, umělým chrupem a nevyléčitelným nervovým tikem. Jak zvuché a pěkné je moje jméno, tak nijaký a nevzhledný jsem já. Hlava i ruce se mi třesou slabostí, můj krk, jako krk jedné Turgeněvovy hrdinky, připomíná krk basy, hrudník mám propadlý, záda úzká. Když mluvím nebo přednáším, křívím ústa a při úsměvu se mi celá tvář pokrývá stařecky ztuhlými vráskami. Na mé ubohé figuře není pranic působivého, leda to, že ve chvílích, kdy mě trápí tik, objevuje se v mém výrazu něco, co v každém, kdo se na mě dívá, zřejmě probouzí krutou neodbytnou myšlenku: Tenhle člověk tady podle všeho dlouho nebude.

Moje přednášky mají doposud úroveň, pořád ještě dokážu udržet pozornost posluchačů celé dvě hodiny. Můj zápal, vybroušený styl výkladu i můj humor téměř zakrývají nedostatky mého hlasu, který mám suchý, řezavý a farizejsky zpěvavý. Psaní mi zato dělá potíže. Ten kousek mého mozku, který určuje schopnost spisovat, mi přestal sloužit. Paměť mi zeslábla, z myšlení se vytratila důslednost, a když své myšlenky svěřuji papíru, nemohu se zbavit dojmu, že jsem ztratil cit pro jejich organickou souvislost, syntax je šablonovitá, věty chudé a bez rozletu. Často zapomínám nejběžnější slova a neustále musím vynakládat spoustu energie na to, abych se při psaní vystříhal zbytečných frází a nepotřebných vložených vět – obojí jasně dokládá úpadek rozumové činnosti. Příznačné přitom je, že čím jednodušší věc mám napsat, tím trýznivější je moje napětí. Nad vědeckým článkem se cítím mnohem líp a povolaneji, než když mám napsat blahopřejný dopis nebo stručný referát. A ještě něco: německy nebo anglicky se mi píše snáz než rusky.

Mám-li hovořit o tom, jaký teď vedu život, pak musím především uvést nespavost, která mě trápí v poslední době. Kdybych byl dotazován na to, co dnes tvoří hlavní a základní rys mé existence, od-

pověděl bych: nespavost. Jako vždy předtím, jak už jsem zvyklý, se přesně o půlnoci svlékám a uléhám do postele. Usínám brzy, ale ve dvě se probouzím, a navíc s pocitem, že jsem vůbec nespál. Musím vstát a rozsvítit. Hodinu nebo dvě přecházím po pokoji sem a tam a prohlížím si dávno známé obrazy a fotografie. Když mě přecházení omrzí, sedám k psacímu stolu. Sedím bez hnutí a nemyslím na nic, po ničem netoužím; jestli přede mnou leží kniha, mechanicky si ji přistrčím a čtu bez špetky zájmu. Tak jsem onehdy za jedinou noc mechanicky přečetl celý román s podivným titulem O čem zpívala vlaštovka. Jindy se pokouším nějak zaměstnat svou pozornost, nutím se počítat do tisíce nebo si vybavuji podobu některého ze svých kolegů a vzpomínám, v kterém roce a za jaké situace se mnou začal pracovat. Rád se zaposlouchávám do různých zvuků. Hned něco zabřebentí ze spaní o dva pokoje ode mne má dcera Líza, hned projde salónekem se svíčkou má žena a zpravidla upustí sirky, hned zapraská rozesychající se skříň nebo náhle začne hučet hořák v lampě – a všechny tyhle zvuky mě kdovíproč rozechvívají.

Nespat v noci znamená ustavičně si uvědomovat svůj nenormální stav, proto netrpělivě očekávám ráno a den, a s ním právo nespát. Čas se únavně vleče, než venku zakokrhá kohout. To je pro mne první dobrá předzvěst. Jakmile se ozve, už vím, že za hodinu se dole probudí domovník a s nazlobeným pokašláváním půjde kdovíproč nahoru po schodech. Pak už začne za okny poznenáhlu blednout nebe, na ulici se rozlehnou hlasy...

Den pro mne začíná příchodem mé manželky. Objevuje se u mne ve spodničce a neučesaná, ale už umytá a navoněná, vždycky předstírá, že přichází jen tak náhodou, a pokaždé říká to samé:

„Dovol na minutku... Už zas jsi nespál?“

Potom zhasne lampu, posadí se poblíž stolu a začíná hovořit. Nejsem sice prorok, ale vím už napřed, co přijde na přetřes. Je to každé ráno jedno a totéž. Když se s velkými obavami vyptá na mé zdraví, vzpomene si náhle na našeho syna, důstojníka, který slouží

ve Varšavě. Každý měsíc vždy po dvacátém mu posíláme padesát rublů, a to také převážně bývá tématem naší rozmluvy.

„Je to pro nás samozřejmě těžké,“ vzdychá má žena, „ale dokud se nepostaví pevně na vlastní nohy, musíme mu pomáhat. Chudák, žije mezi cizími lidmi, a s tak malým platem... Ale jestli chceš, pošleme mu příští měsíc místo padesáti jen čtyřicet Co říkáš?“

Každodenní zkušenost už mohla manželku přesvědčit, že naše výdaje se nezmenšují tím, že o nich často hovoříme, jenže moje žena žádnou zkušenost neuznává a svědomitě ráno co ráno vypráví jak o našem důstojníkovi, tak o tom, že chleba je sláva bohu zase levnější, kdežto cukr o dvě kopejky podražil – a všechno takovým tónem, jako by mi oznamovala kdovíjaké noviny.

Poslouchám ji, navykle příkivuji, a nejspíš proto, že jsem celou noc nespál, propadám podivným a zbytečným myšlenkám. Dívám se na svou ženu a žasnu jako děcko. Nechápatě si kladu otázku: Je tahle stará, tělnatá a neforemná ženská s tupým, ustaraným výrazem, stále se třesoucí o krajíc chleba, s pohledem zamlženým ustavičným přemítáním o dluzích a bídě, schopná mluvit jen o výdajích a radovat se jen, že je něco levnější, je tahle ženská opravdu ta křehounká Varja, do které jsem se po uši zamiloval pro její dobrou a čilou mysl, čistou duši a krásu, jako Othello do Desdemony, pro její „soucit“ s mou vědou? Je to opravdu ta moje žena Varja, která mi kdysi porodila syna?

Usilovně pátrám ve tváři odulé, neforemné stařeny a hledám v ní svou Varju, ale ze všeho minulého si zachovala jedině strach o mé zdraví a pak návyk říkat mému platu náš plat a mé čepici naše čepice. Pohled na ni mi působí bolest, a abych ji aspoň trochu potěšil, nechávám ji, aby si vykládala, co se jí zlíbí, dokonce mlčím, když nespravedlivě odsuzuje lidi nebo když mě peskuje, že neprovozují praxi a nepíšu učebnice.

Naše rozmluva končí pokaždé stejně. Moje žena si najednou vzpomene, že jsem ještě nesnídal, a zděsí se:

„Jak to, že si tu tak sedím?“ říká a vstává. „Samovar je dávno na stole, a já tady klábosím. Mám to hlavu, panebože!“

Kvapí ke dveřím, ale tam se zastaví a říká:

„Dlužíme Jegorovi za pět měsíců. Uvědomuješ si to? Nesmíš zůstat dlužen služebnictvu, kolikrát ti to mám říkat! Vydat za měsíc deset rublů je mnohem snazší než za pět měsíců padesát!“

Za dveřmi se znova zastaví a říká:

„Nikoho mi není tak líto jako té naší chudinky Lízy. Děvče studuje na konzervatoři, věčně je v lepší společnosti, ale obléká se, no hrůza. V tom kožíšku už aby se styděla vyjít z domu. Kdyby šlo o někoho jiného, tak neřeknu, ale kdekdo přece ví, že její otec je věhlasný profesor, tajný rada!“

A když mi takhle vyčte mé jméno i mé tituly, konečně odejde. Tak začíná můj den. A nepokračuje o nic líp.

Zatímco piju čaj, přichází naše Líza, v kožíšku a čapce, s notami, už úplně přichystaná k odchodu na konzervatoř. Je jí dvaadvacet. Ale nevypadá na to, je hezká a trošku mi připomíná mou ženu v mládí. Něžně mi políbí skrání a ruku a říká:

„Dobré jitro, tati. Cítíš se dobře?“

Jako děcko měla hrozně ráda zmrzlinu a musel jsem s ní často chodit k cukráři. Zmrzlina pro ni byla měřítkem vší krásy. Když mě chtěla pochválit, tak mi říkala: „Tati, ty jsi vanilkový!“ Jednomu prstíku říkala pistáciový, druhému vanilkový, třetímu malinový atd. Vždycky po ránu, když mi přišla dát dobré jitro, jsem ji obvykle brával na klín, líbal jsem její prstíky a odříkával:

„Tenhle je vanilkový... tenhle pistáciový... tenhle citrónový...“

I teď ze starého zvyku líbám Líze prsty a drmolím: „Pistáciový... vanilkový... citrónový,“ ale už to zdaleka není ono. Jsem studený jako zmrzlina a je mi hanba. Když teď za mnou dcera přijde a dotkne se rty mé skrání, trhnu sebou, jako by mě do spánku bodla včela, nuceně se usmívám a odvracím tvář. Od té doby, co trpím nespavostí, mi vězí v mozku jako hřebík otázka: Proč moje dcera, která

je často svědkem toho, jak já, starý a věhlasný člověk, trapně rudnu proto, že jsem dlužen sluhovi, která je svědkem toho, jak často jsem kvůli malým dloužkům nucen vstát od práce a celé hodiny chodit sem a tam a přemýšlet, proč tedy ještě ani jedinkrát za mnou tajně, aby maminka nevěděla, nepřišla a nepošeptala mi: „Tatínku, tu máš moje hodinky, náramky, náušnice, šaty... Odneseš to všechno do zastavárny, potřebuješ přece peníze!“ Proč, když vidí, jak se já a její matka z falešného studu snažíme utajit před lidmi svou chudobu, proč se tedy nezřekne nákladného potěšení věnovat se hudbě? Já bych nepřijal ani její hodinky, ani náramky, žádné oběti, chraň bůh, o tohle já nestojím.

Vždycky si přitom vzpomenu i na svého syna, varšavského důstojníka. Je to chytrý, čestný a střizlivý člověk. Ale mně se to zdá málo. Myslím si, že kdybych já měl starého otce a věděl, že prožívá chvíle, kdy se stydí za svou chudobu, přenechal bych důstojnickou službu někomu jinému a šel pracovat jako dělník. Takovéhle úvahy o dětech mi otravují život. K čemu mi jsou dobré? Chovat tajnou zášť proti obyčejným lidem za to, že nejsou hrdinové, může jenom omezenec nebo nenávistník. Ale dost už o tom.

Ve tři čtvrtě na deset je čas, abych šel přednášet svým milým hochům. Obleču se a jdu cestou, kterou znám už třicet let a která pro mne znamená kus historie. Tady, co stojí ten velký šedý dům s lékárnou, stával kdysi malý domek s hospůdkou; v té hospůdce jsem promýšlel svou disertační práci a napsal první milostný dopis Varje. Psal jsem ho tužkou na listě se záhlavím *Historia morbi*. A tady je koloniální obchod, kdysi v něm prodával žid, který mi dával na dluh cigarety, potom tlustá babka, která měla ráda studenty za to, že „každý má taky mámu“, a teď tam vládne zrzavý kupec, velice lhostejný člověk, který popíjí čaj z měděného čajníku. Potom ponurá, už dlouho nenatřená univerzitní brána, unuděný domovník v dlouhém kožichu, koště, hromady sněhu... Na nedotčeného chlapce, který přijel z venkova s představou, že chrám vědy

je skutečně chrám, nemůže takováhle brána udělat příznivý dojem. I jinak sešlost univerzitních budov, ponurost chodeb, začazené zdi, nedostatek světla, šedivý vzhled schodišť, věšáků a lavic zaujímají v historii ruského pesimismu jedno z předních míst mezi predispozičními momenty... A konečně univerzitní zahrada. Zdá se, že od mých studentských let se nezměnila k lepšímu ani k horšímu. Nemám ji rád. Bylo by mnohem rozumnější, kdyby tu namísto souchotinářských líp, zežloutlých akátů a řídkého prostříhaného šeríku rostly vysoké borovice a pěkné duby. Student, jehož náladu většinou ovlivňuje na každém kroku prostředí, v němž studuje, by měl mít před očima neustále samé vysoké, silné a krásné věci. Bůh ho chraň před neduživými stromy, vytlučenými okny, špinavými zdmi a dveřmi s otrhaným čalouněním!

Když dojdu k svému vchodu, dveře se přede mnou otevrou dokořán a vítá mě můj starý kolega, vrstevník a jmenovec, vrátný Nikolaj. Vpusť mě, zachrčí a říká:

„To nám mrzne, Vaše Excellence!“

Anebo když mám mokré kožich:

„To nám sprchlo, Vaše Excellence!“

Pak běží přede mnou a otvírá všechny dveře, které mám v cestě. V kabinetě ze mne šetrně stahuje kožich a přitom mi stačí ohlásit nějakou univerzitní novinku. Díky tomu, že všichni vrátní a zřízení jsou jedna ruka, je informovaný o všem, co se děje na čtyřech fakultách, v kancelářích, v kabinetě našeho rektora i v knihovně. Co tenhle člověk vlastně neví? Když je u nás například aktuální penzionování rektora nebo děkana, slyším, jak při debatách s mladými zřízenci hází jmény kandidátů a hned vysvětluje, že toho a toho neschválí ministr, ten a ten sám nepřijme, a pak se pouští do fantastických podrobností o jakýchsi tajemných přípisech, které přišly na rektorát, o tajné rozmluvě, kterou údajně měl ministr s kurátorem apod. Až na tyhle podrobnosti se celkem skoro nikdy nemýlí. Jeho charakteristiky jsou samorostlé, ale také přiléhavé. Jestli potřebu-

jete zjistit, v kterém roce kdo obhajoval disertaci, nastoupil místo, odešel do penze nebo umřel, přizvěte si na pomoc kolosální paměť tohohle veterána, a on vám nejen poví rok, měsíc a přesné datum, ale sdělí i podrobnosti spjaté s tou či onou situací. Takhle si může pamatovat jedině ten, kdo má rád.

Je to strážce univerzitního ústního podání. Od svých předchůdců na místě vrátného zdědil spoustu zkazek z univerzitního života, rozmnožil toto bohatství o mnoho vlastních hodnot, jež získal za léta své služby, a budete-li si přát, poví vám bezpočet dlouhých i krátkých historek. Může vám povědět o báječných mudrcích, kteří znali všecko, o úžasných pracantech, kteří nespali celé týdny, o nescetných mučednících a obětech vědy; dobro u něho triumfuje nad zlem, slabý vždycky přemůže silného, moudrý hloupého, skromný pyšného, mladý starého... Není nutné brát všecky tyhle zkazky a báchorky za bernou minci, ale proced'te je, a v sítu vám zbude to, co potřebujete: naše dobrá tradice a jména skutečných a všeobecně uznávaných hrdinů.

Všecko, co zná naše společnost o vědeckém světě, se scvrklo na pár anekdot o mimořádné roztržitosti starých profesorů a na dva tři kalambúry, připisované hned Gruberovi, hned mně, hned Babuchinovi. Na vzdělanou společnost je to málo. Kdyby tahle společnost lnula k vědě, vědcům a studentům tak, jako k nim lne Nikolaj, měla by její literatura dávno celé epopeje, pověsti a legendy, jež bohužel dnes nemá.

Když mi Nikolaj poví svou novinku, nasadí přísnou masku a zahajujeme pracovní debatu. Kdyby v té chvíli někdo nezasvěcený vyslechl, jak zběhle ovládá Nikolaj terminologii, mohl by si možná pomyslet, že je to vědec maskovaný za vojáka. Mimochodem, povídačky o učenosti univerzitních vrátných jsou velice přehnané. Nikolaj sice ovládá víc než stovku latinských názvů, dokáže sestavit kostru a připravit nějaký ten preparát, rozesmát studenty nějakým dlouhým veleučeným citátem, ale například jednoduchá teorie

krevního oběhu je pro něho dodnes stejnou záhadou jako před dvaceti lety.

V kabinetě sedí hluboko skloněný nad knihou nebo nad preparátem můj prosektor Petr Ignat'jevič, pracovitý, skromný, ale neschopný člověk, asi tak pětatřicátník, už plešatý a s pořádným bříškem. Dře od rána do noci, nesmírně mnoho čte a báječně si pamatuje všecko, co přečetl – v tom ohledu je to člověk k nezaplacení; ve všem ostatním je to obyčejný tahoun nebo, jak se říká, učený omezenec. Charakteristické rysy tahouna, odlišující ho od formátu, jsou tyto: jeho obzor je úzký a přísně vymezený oborem, mimo svou specializaci je naivní jako dítě. Vzpomínám si, jak jsem jednou přišel do kabinetu se zprávou:

„Představte si to neštěstí! Prý umřel Skobolev!“

Nikolaj se pokřižoval, kdežto Petr Ignat'jevič se ke mně otočil a zeptal se:

„Co je to za Skoboleva?“

Jindy – to bylo o něco dříve – jsem mu řekl, že zemřel profesor Perov. Roztomilý Petr Ignat'jevič se zeptal:

„A co přednášel?“

Myslím, že kdyby mu těsně u ucha začala zpívat Pattiová, kdyby do Ruska vtrhla horda Číňanů nebo kdyby přišlo zemětřesení, nehnul by ani brvou a bohorovně by přimhouřeným okem koukal do svého mikroskopu. Zkrátka a dobře, co je mu po Hekubě? Dal bych za to nevím co, kdybych se mohl podívat, jak tenhle suchar spí se svou ženou.

Další rys: fanatická víra v neomylnost vědy a hlavně všeho, co píšou Němci. Je si jist sám sebou i svými preparáty, zná smysl života a je na hony vzdálen všem pochybnostem a zklamáním, z nichž šedivější velké talenty. Otrocká úcta před autoritami a žádná potřeba samostatně myslet. Vymluvit mu něco je obtížné, přít se s ním nemožné. Jen to zkuste, přít se s někým, kdo je hluboce přesvědčen, že nejlepší ze všech věd je medicína, nejlepší lidi lékaři a nejlepší

tradice lékařské. Ze špatné minulosti medicíny se zachovala jediná tradice – bílá kravata, kterou dnes nosí doktoři. Pro vědce a vůbec pro každého vzdělaného člověka mohou přece existovat jen tradice celouniverzitní, neroztříštěné na lékařské, právnické apod., ale s tím se Petr Ignatjevič nechce smířit a je ochoten přít se o tom s vámi do aleluja.

O jeho budoucnosti mám jasnou představu. Za celý svůj život připraví pár stovek mimořádně čistých preparátů, napíše spoustu suchých, velice korektních vědeckých zpráv, zhotoví desítku pečlivých překladů, ale střelný prach nevynalezne. K tomu je nutná fantazie, vynalézavost, intuice, ale Petr Ignatjevič nic takového nemá. Zkrátka a dobře, není to pán, ale nádeník vědy.

Já, Petr Ignatjevič i Nikolaj hovoříme tlumeně. Jsme tak trochu nesví. Člověk má pocit něčeho mimořádného, když za dveřmi hučí posluchárna jako moře. Za třicet let jsem si na ten pocit ještě nezvykl a prožívám ho každé ráno. Nervózně si zapínám plášť, dávám Nikolajovi zbytečné otázky, durdím se... Vypadá to na strach, ale není to strach, je to něco jiného, co nejsem s to ani pojmenovat, ani vyličit.

Docela zbytečně se dívám na hodinky a říkám:

„Tak co? Abychom šli.“

A vykročíme v tomto pořadí: v čele jde Nikolaj s preparáty nebo atlasy, za ním já a za mnou se skromně sklopenou hlavou kráčí tahoun; nebo v případě potřeby před námi nesou na nosítkách mrtvolu, za mrtvolou kráčí Nikolaj atd. Když vstoupím, studenti povstanou, pak se zas posadí a hukot moře náhle ustane. Nastává bezvětrí.

Vím, o čem budu přednášet, ale nevím, jak budu přednášet, odkud začnu a čím skončím. V hlavě nemám ani jedinou připravenou větu. Ale stačí mi, abych se rozhlédl po posluchačích (posluchárna je stupňovitá), abych pronesl stereotypní „v minulé přednášce jsme skončili u...“, a věty se mi začnou odvíjet z duše jako dlouhá

šňůra – a už to jede! Mluvíím nezadržitelnou rychlostí, se zápalem, zdá se, že nic na světě nemůže zarazit proud mé řeči. Přednášet dobře, to znamená ne nudně a tak, aby z toho posluchači něco měli, předpokládá kromě talentu šikovnost a zkušenost, naprosto jasnou představu o vlastních možnostech, o těch, kterým přednášíš, i o tom, co je předmětem tvé přednášky. Mimoto se musíš mít neustále na pozoru, mít oči na štopkách a neztrácet ani na chvíli přehled.

Dobrý dirigent, aby vyjádřil skladatelovu myšlenku, musí dělat dvacet věcí najednou: čte partituru, mává taktovkou, sleduje zpěváka, dává pokyn hned bubnu, hned lesnímu rohu apod. Právě tak já, když přednáším. Mám před sebou půldruhé stovky tváří, každou jinou, a tři sta očí upřených na svou tvář. Mým cílem je zvítězit nad tou stohlavou saní. Pokud mám v každém okamžiku své přednášky jasnou představu o stupni jejího zájmu a intenzitě vnímání, dotud ji ovládám. Druhý protivník se skrývá přímo ve mně. Je to nespočetné množství forem, jevů a zákonů a množství jimi daných vlastních i cizích myšlenek. V každém okamžiku musím být natolik obratný, abych z té spousty materiálu vytahoval to nejdůležitější a nejpotřebnější a stejně rychle, jak plyne má řeč, dával svým myšlenkám takovou formu, aby byla dostupná chápání saně a podněcovala její pozornost, ale přitom musím dávat bedlivý pozor a nereprodukovat myšlenky, jak se hromadí, nýbrž v určitém pořadí, nezbytném pro správné komponování obrazu, který chci malovat. Dále se snažím, aby má řeč měla vybroušený styl, aby přívlastky byly stručné a přesné, věta pokud možno prostá a ladná. V každém okamžiku se musím krotit a mít na paměti, že mám k dispozici všehovšudy jen hodinu čtyřicet minut. Zkrátka a dobře práce až dost. V jedné a téže době musí člověk vystupovat jako vědec i jako pedagog a řečník, a je velice špatné, jestli v něm řečník potlačí pedagoga a vědce nebo naopak.

Přednášíš čtvrt hodiny, půl hodiny a náhle pozoruješ, že studenti začínají pokukovat po stropě nebo po Petru Ignatjevičovi, ten vytahuje kapesník, tamten se usazuje pohodlněji, třetí se usmívá

svým myšlenkám... To jsou příznaky ochablé pozornosti. Je třeba zakročit. Při první vhodné příležitosti utrousím nějakou slovní hříčku. Celá půldruhá stovka tváří se široce usmívá, oči vesele svítí, nakrátko zase zahučí moře... Sám se také směju. Pozornost se osvěžila a mohu pokračovat.

Žádná debata, žádná zábava ani hra mi nikdy neposkytly takovou slast, jakou mi poskytuje přednášení. Jedině při přednášení jsem se mohl cele vzdát vášni a uvědomit si, že inspirace není výmysl básníků, nýbrž že skutečně existuje. A myslím, že ani Herkules po svém nejefektnějším činu nebyl tak sladce zmožený jak pokaždé já, když jsem dopřednášel.

Tak to bývalo kdysi. Ted' mi však působí přednášení jenom trýzeň. Neuběhne ani půlhodina, a začínám pociťovat nepřekonatelnou slabost v nohou a ramenou; sedám si, ale přednášet vsedě nejsem zvyklý, za chvíli se zvedám a pokračuji vstoje, pak si znova sednu. Ústa mám vyschlá, začínám sípat, točí se mi hlava... Abych svůj stav utajil před posluchači, co chvíli piju vodu, odkašlávám si, často smrkám, jako by mě trápila rýma, říkám nemístné slovní hříčky a nakonec předčasně ohlašuji přestávku. Ale především cítím stud.

Mé svědomí i můj rozum mi říkají, že to nejlepší, co bych dnes mohl udělat, je proslovit k těm chlapcům závěrečnou přednášku, říct jim naposled několik slov, popřát jim všechno nejlepší a uvolnit své místo mladšímu a zdatnějšímu člověku, než jsem já. Bůh mě zatrat', ale chybí mi odvaha poslechnout hlas svého svědomí.

Naneštěstí nejsem filozof ani teolog. Je mi jasné, že mi nezbývá víc než půl roku života, zdálo by se tedy, že by mě měly v současné době nejvíc zajímat problémy záhrobních temnot a vidin, které zpestří můj věčný spánek. Ale má duše kdovíproč nechce o těchto problémech nic vědět, třebaže rozum si v plném rozsahu uvědomuje jejich důležitost. Stejně jako před dvaceti nebo třiceti lety mě i ted', před smrtí, zajímá jen a jen věda. I ve chvíli, kdy budu mít smrt na jazyku, budu stejně věřit, že věda je to nejvýznamnější,

to nejkrásnější a nejpotřebnější v životě člověka, že vždycky byla a bude nejvyšším projevem lásky a že jedině skrze ni člověk zvítězí nad přírodou i nad sebou. Ta víra je možná v jádře naivní a nespravedlivá, ale nemohu za to, že věřím takhle a ne jinak, a překonat v sobě tu víru není v mých silách.

Ale o to neběžím. Prosím jen o shovívavost ke své slabosti a ještě o pochopení, že odtrhnout od katedry a od žáků člověka, kterého zajímají problémy morku víc než smysl vesmíru, je totéž, jako by ho popadli a zatloukli do rakve, dřív než umře.

Nespavost a vyčerpávající boj se vzrůstající slabostí mají za následek, že se se mnou děje něco podivného. Uprostřed přednášky mi náhle sevrou hrdlo slzy, začnou mě pálit oči a zakouším vášnivou, hysterickou touhu vztáhnout před sebe ruce a nahlas si postěžovat. Nejradši bych z plných plic křičel, že mne, věhlasného člověka, osud odsoudil k trestu smrti a že za nějakého půl roku už bude tady v té posluchárně vládnout někdo jiný. Křičel bych, že jsem otráven, že nové myšlenky, předtím mi neznámé, mi otrávily poslední dny života a vytrvale mě bodají do mozku jako moskyti. A má situace se mi v těch chvílích zdá tak strašlivá, že si přeju, aby se všichni mí posluchači zhrozili, vyskočili z lavic a v panickém děsu a se zoufalým křikem pádili k východu.

Není snadné zakoušet takovéhle chvíle.

II

Po přednášce sedím doma a pracuji. Čtu časopisy, disertační práce nebo se připravuji na další přednášku, tu a tam něco píšu. Pracuji s přestávkami, protože se musím věnovat návštěvám.

Někdo zvoní. To přišel kolega pohovořit si o práci. Vchází ke mně v klobouku a s holí v ruce, podává mi oboje a říká:

„Já jen na skok, jen na skok! Sed'te, pane kolego! Jen dvě slůvka!“

Především se snažíme jeden druhému demonstrovat, že jsme nadmíru zdvořilí a velice šťastní, že se vidíme. Usazují ho do křesla a on usazuje mě, přitom opatrně přejíždíme jeden druhému po bedrech, dotýkáme se knoflíků, vypadá to, jako bychom se navzájem ohledávali a měli strach, že se spálíme. Oba se smějeme, ačkoliv si neříkáme nic směšného. Když se usadíme, nachýlíme se jeden k druhému hlavami a začínáme tlumeně hovořit. Přes doopravdy upřímný vztah, který mezi námi je, nedokážeme, aby naše rozmluva nebyla vyšperkovaná všelijakou čínskou zdvořilostí jako: „Jak jste ráčil správně poznamenat,“ nebo „Jak už jsem měl tu čest vám říci,“ nedokážeme se nesmát, jakmile některý z nás zavtipkuje, i když nepovedeně. Když můj kolega dojedná svou záležitost, prudce vstává, ukazuje s kloboukem v ruce na mou práci a začíná se loučit. Znova jeden po druhém šmátráme a smějeme se. Vyprovodím ho do předsíně a tam kolegovi pomáhám do kožichu, on se však vší silou vzpírá přijmout takovou vysokou poctu. Potom, když Jegor otvírá dveře, mě kolega ujišťuje, že nastydnu, a já se tvářím, jako bych s ním chtěl jít až na ulici. A když se konečně vrátím k sobě do pracovny, mám pořád ještě rozesmátou tvář, zřejmě ze setrvačnosti.

Zakrátko znova někdo zvoní. Kdosi vchází do předsíně, dlouho si odkládá, kašle. Jegor mi hlásí, že přišel student. Ať jde dál, říkám na to. Za okamžik ke mně vchází mladík příjemného zevnějšku. S tímhle mladíkem jsem už rok v napjatém vztahu, odpovídá totiž mizerně při zkouškách a já mu dávám pětky. Takových kabrňáků, které, abych užil studentského výraziva, stírám nebo chci potopit, se u mne vyskytuje rok co rok asi sedm. Ti z nich, u nichž je příčinou propadání neschopnost nebo nemoc, obyčejně nesou svůj kříž trpělivě a nesmlouvají se mnou; smlouvají a lezou za mnou domů jedině sangvinici, široké povahy, kterým průtahy se zkouškami kazí chuť k jídlu a narušují pravidelnou návštěvu opery. K prvním jsem shovívavý, ale druhé stírám celý rok.

„Posadte se,“ říkám návštěvníkovi. „Copak mi nesete?“

„Promiňte, že vás obtěžuji, pane profesore,“ koktá, nedívaje se mi do očí. „Nedovolil bych si to, ale... Dělal jsem u vás zkoušku už pětkrát a... pokaždé jsem vyletěl. Prosím vás, buďte tak laskav, a napište mi dostatečnou, protože...“

Argument, který všichni lajdáci uvádějí ve svůj prospěch, je vždycky jeden a tentýž – prospěli velice krásně ze všech předmětů a vyletěli jen ode mne, což je dvojnásob překvapuje, protože můj předmět dělali vždycky nesmírně pilně a to, že vyletěli, je nějaké nepochopitelné nedorozumění.

„Nezlobte se, milý příteli,“ říkám návštěvníkovi, „ale já vám dostatečnou dát nemohu. Jděte, pročtěte si znova skripta, a přijďte ještě jednou. Pak uvidíme.“

Odmlka. Dostávám chuť studenta ještě trošku potrápit za to, že má radši pivo a operu než vědu, a říkám s povzdechem:

„To nejlepší, co teď podle mě můžete udělat, je dát lékařské fakultě provždycky sbohem. Jestliže nejste při vašich schopnostech s to udělat zkoušku, tak podle všeho nemáte přání ani vlohy stát se lékařem.“

Sangvinikovi se prodlužuje tvář.

„Promiňte, pane profesore,“ šklebí se, „to by snad ode mne bylo přinejmenším nepochopitelné. Učit se pět let a potom... bác!“

„Proč ne! Radši promarnit pět let, než abyste potom dělal celý život něco, co vám nepřiřostlo k srdci.“

Hned je mi ho však líto a honem říkám:

„Ostatně, jak chcete. No, podívejte se na to ještě a pak přijďte.“

„Kdy?“ ptá se bezbarvě lajdák.

„Kdy chcete. Třeba zítra.“

A v jeho dobrých očích čtu: „Co bych nepřišel, jenže ty mě, ne-tvore jeden, potopíš zas!“

„Samozřejmě,“ říkám mu, „tím, že ke mně přijdete skládat zkoušku, se učenější nestanete, ale upevní to váš charakter. Ani to není k zahoeení.“

Chvíli je ticho. Zvednu se a čekám, až host odejde, ale student stojí, dívá se k oknu, potahuje se za bradku a uvažuje. Přestává to být zábavné.

Hlas má sangvinik příjemný, sytý, oči chytré, ironické, tvář dob-
ráčkou, trošku zchátralou od častého konzumování piva a dlouhého
povalování na divaně; zřejmě by mi mohl povědět leccos zajímavé-
ho o opeře, o svých milostných pletkách nebo o svých nejlepších
kamarádech, jenže o tom se bohužel nesluší mluvit... Ale já bych si
to poslechl rád.

„Pane profesore! Dávám vám čestné slovo, že když mi dáte do-
statečnou, tak...“

Ale jak to dospělo k „čestnému slovu“, mávnu rukou a sedám si
za stůl. Student ještě chvíli uvažuje a pak říká sklesle:

„Tak tedy sbohem... Nezlobte se.“

„Sbohem, příteli. Buďte zdrav!“

Nerozhodně odchází do předsíně, pomalu se tam obléká a na
ulici potom nejspíš zase dlouho uvažuje, ale protože nevymyslí nic
než „starého otrapu“ na mou adresu, jde do špatné restaurace na
pivo nebo pojíst a pak domů na kutě. Budiž ti země lehká, ty poctivá
duše!

Do třetice zvonek. Vchází mladý lékař v novém černém obleku,
má zlaté brýle a samozřejmě bílou kravatu. Představuje se. Prosím,
aby se posadil, a ptám se, co si přeje. Mladý služebník vědy mi se
zřetelným rozechvěním začíná vysvětlovat, že letos složil kandi-
dátskou zkoušku a že už mu zbývá jenom napsat disertaci. Rád by
prý pracoval u mne, pod mým vedením, a byl by mi prý nesmírně
zavázán, kdybych mu poskytl téma pro disertační práci.

„Velice rád bych pro vás něco udělal, pane kolego,“ říkám, „ale
pojd'te se nejdřív domluvit, co je to vlastně disertace. Pod tím po-
jmem se zpravidla rozumí dílo, které je produktem vlastní tvorby.
Je to tak? Kdežto práci napsané na cizí téma a pod cizím vedením
se říká jinak...“

Kandidát mlčí. Já pobouřeně vyskakují ze židle.

„Proč za mnou pořád chodíte, to bych rád věděl!“ křičím zlostně. „Copak jsem si otevřel krám? Já nejsem obchodník s tématy! Už potisící a ještě jednou vás všechny žádám, nechte mě na pokoji! Promiňte, že jsem tak hrubý, ale mě už to doopravdy přestalo bavit!“

Kandidát mlčí a jenom mu lehce zrudly líce. Jeho tvář vyjadřuje hlubokou vážnost k mému věhlasnému jménu a k mé učenosti, ale na očích mu vidím, že opovrhne jak mým hlasem, tak mou ubohou figurou a rozčilenou gestikulací. Takhle rozlíčený na něj působím hrozně podivínsky.

„Já nejsem obchodník!“ zlobím se. „A vůbec se vám divím! Jak to, že nestojíte o to být samostatný? Proč je všem tak protivná svoboda?“

Napovídám toho spoustu, kdežto on pořád mlčí. Konečně se pozvolna uklidňuji a samozřejmě povolují. Kandidát ode mne dostane téma, které nemá za groš ceny, napíše pod mým vedením disertaci, o kterou nikdo nestojí, důstojně ob stojí při nezáživné obhajobě a dostane zcela nepotřebnou vědeckou hodnotu.

Takhle může zvonění pokračovat jedno po druhém donekonečna, ale já se zde omezím jenom na čtyři. Zvonek se ozve počtvrté a už slyším známé kroky, šustot šatů, milý hlas...

Před osmnácti lety umřel můj kolega okulista a zanechal po sobě sedmiletou dcerku Káťu a něco kolem šedesáti tisíc. V závěti stanovil poručníkem mne. Až do deseti let žila Káťa u nás, pak jsme ji dali do ústavní školy a trávila u nás jen letní měsíce, prázdniny. Věnovat se její výchově jsem neměl kdy, zajímal jsem se o ni jen občas, proto mohu o jejím dětství říci jen velice málo.

To první, na co se pamatuji a na co rád vzpomínám, je nesmírná důvěřivost, se kterou přišla do našeho domu, se kterou se léčila u doktorů a která vždycky zářila na její tvářičce. Třeba seděla někde v ústraní se zavázanou tváří, ale určitě si něco se zájmem prohlížela; ať už se v té chvíli dívala, jak píšou a přitom listují v knihách, nebo

jak se otáčí v domácnosti má žena, nebo jak v kuchyni kuchařka škrábe brambory, nebo jak skotačí pes, její oči vždycky docela určitě říkaly jedno jediné: „Všecko, co se děje na tomhle světě, všecko je krásné a moudré.“ Byla zvědavá a hrozně ráda se mnou hovořila. Sedávala u stolu proti mně, pozorovala každý můj pohyb a vyptávala se. Zajímalo ji, co čtu, co dělám na univerzitě, jestli se nebojím mrtvol, kam dávám svůj plat.

„A perou se studenti na univerzitě?“ ptala se.

„Perou, děvenko.“

„A posíláte je klečet?“

„Posílám.“

Zdálo se jí legrační, že se studenti perou i že je posílám klečet, a smála se. Bylo to mírné, trpělivé a hodné děcko. Nejednou jsem byl svědkem, jak jí někdo něco bral, neprávem ji trestal nebo nespokojil její zvědavost; v těch chvílích prostupoval stálý výraz důvěřivosti na její tváři ještě smutek – a to bylo všechno. Neuměl jsem se jí zastat, a jediné když jsem viděl ten smutek, cítil jsem touhu přivinout si ji k sobě a politovat ji tónem staré chůvy: „Ty můj sirotečku!“

Také si vzpomínám, že se ráda pěkně oblékala a používala vybraných voňavek. V tom byla stejná jako já. Já si také potrpím na hezké šaty a na dobré voňavky.

Lituji, že jsem neměl čas ani snahu vypořádat, jak propukla a sílila vášeň, která už Kátu zcela ovládla, když jí bylo čtrnáct nebo patnáct. Mám na mysli její vášnivou lásku k divadlu. Když k nám přijela ze školy na prázdniny a bydlela u nás, nemluvila o ničem s takovou chutí a s takovým zápalem jako o divadle a hercích. Svým neustálým vykládáním o divadle nás až unavovala. Moje žena ani děti ji neposlouchaly. Jedině já jsem neměl dost odvahy odepřít jí pozornost. Když zatoužila někomu sdělit své nadšení, přišla za mnou do mé pracovny a řekla úpěnlivým tónem:

„Nikolaji Stěpanyči, smím si s vámi pohovořit o divadle?“

Ukázal jsem vždycky na hodiny a řekl:

„Věnuji ti půl hodiny. Spust.“

Později k nám začala nosit po tuctech portréty herců a hereček, které zbožňovala, ještě později se několikrát pokusila v ochotnickém souboru a nakonec, když absolvovala školu, za mnou přišla s tím, že je rozená herečka.

Já jsem Kátino opojení divadlem nikdy nesdílel. Podle mého názoru je hra buď dobrá, a v tom případě není nutné k tomu, aby patřičně zapůsobila, obtěžovat herce a plně stačí ji přechíst. Anebo je hra špatná a pak z ní žádní herci neudělají dobrou.

V mládí jsem chodil do divadla často, a i teď naši tak dvakrát do roka seženou lóži a vedou mě „provětrat“. To samozřejmě zdaleka nestačí na vynášení soudů o divadle, ale přesto o něm řeknu pár slov. Podle mého názoru dnes není divadlo o nic lepší, než bylo před třiceti nebo čtyřiceti lety. Stejně jako kdysi ani dnes na chodbách divadla nebo ve foyeru neseženu sklenici čisté vody. Stejně jako kdysi po mně uvaděči chtějí dvacet kopejek pokuty za můj kožich, ačkoliv nevidím nic pohoršlivého v tom, že člověk nosí v zimě teplý oděv. Stejně jako kdysi hraje o přestávkách docela svévolně hudba, která dodává k dojmu ze hry ještě další a nežádoucí. Stejně jako kdysi chodí muži o přestávkách do bufetu na alkoholické nápoje. Jestliže nenacházím žádný pokrok v maličkostech, hledal bych ho zbytečně ve věcech hlavních. Když se herec, obetkaný od hlavy po paty divadelními tradicemi a předsudky, snaží deklamovat prostý, obyčejný monolog Být či nebýt nikoliv prostě, ale kdovíproč a nezbytně pateticky a s křechy po celém těle, nebo když se mě snaží za každou cenu přesvědčit, že Čackij, který se většinou baví s hlupáky a miluje hloupou husu, je náramně chytrý muž a že Hoře z rozumu není nudná hra, tak to na mne ze scény čiší stejnou rutinou, která mě nudila už před čtyřiceti lety, když mě častovali klasickým skučením a bušením do prsou. A tak pokaždé vycházím z divadla ještě konzervativnější, než jaký jsem tam vcházel.

Sentimentální a důvěřivý dav snadno přesvědčíš, že divadlo ve své skutečné podobě je škola. Ale toho, kdo zná školu a její pravý smysl, na tohle vnadidlo nenachytáš. Nevím, co bude za takových padesát sto let, ale v dnešních podmínkách může být divadlo jediné zábavou. Je to ovšem zábava příliš drahá, než aby mohla trvale obstát. Ta zábava okrádá stát o tisíce mladých, zdravých a nadaných mužů a žen, z nichž by mohli být, kdyby se nevěnovali divadlu, dobří lékaři, rolníci, učitelky, důstojníci; okrádá veřejnost o večerní hodiny – o nejlepší dobu na duševní práci a přátelské rozhovory. To ani nemluvím o finančních výdajích a o těch mravních úhonách, které utrpí divák, když vidí na jevišti pokřiveně traktovanou vraždu, cizoložství nebo pomluvu.

Káťa měla ovšem úplně opačný názor. Přesvědčovala mě, že divadlo, dokonce i ve své dnešní podobě, je nad všechny posluchárny, nad knihy, nad všechno na světě. Že divadlo je síla, která v sobě soustřeďuje všechna umění, a herci že jsou misionáři. A žádné umění a žádná věda samy o sobě nejsou s to působit na lidskou duši tak mocně a tak přesně jako scéna, a není proto divu, že každý herecký zjev střední velikosti má u veřejnosti mnohem větší popularitu než nejlepší vědec nebo malíř. A žádná veřejná činnost nemůže dát člověku takovou slast a takové uspokojení jako herecká práce.

A jednoho krásného dne se Káťa stala členkou divadelní společnosti, se kterou odjela tuším do Ufy, a odvezla si s sebou spoustu peněz, kupu růžových nadějí a aristokratický pohled na práci.

Její první dopisy z cesty byly obdivuhodné. Četl jsem je a nestačil jsem žasnout, jak se vůbec může na prosté lístečky papíru vejít tolik mladosti, duchovní čistoty, svaté naivity a zároveň jemných, věcných soudů, jež by mohly sloužit ke cti i vyspělému mužskému rozumu. Volhu, přírodu, města, do nichž se dostala, své kolegy i své úspěchy a neúspěchy nelíčila, ale opěvovala, z každé řádky vanula důvěřivost, kterou jsem byl zvyklý vídat na její tváři – a při tom všem spousta gramatických chyb, interpunkce skoro žádná.

Neuběhlo ani půl roku, a dostal jsem svrchovaně poetický a nadšený dopis, začínající slovy „Zamilovala jsem se!“ K dopisu byla přiložena fotografie představující bezvousého mladého muže v širokém plášti a s plédem přehozeným přes rameno. Následující dopisy byly stejně báječné, ale už se v nich objevila interpunkce, zmizely gramatické chyby a číselo to z nich mužem. Káťa mi začala psát takové věci, jako že by bylo moc dobré postavit někde na Volze velké akciové divadlo a zainteresovat pro ten podnik bohaté kupce a paroplavební podnikatele, sešla by se spousta peněz, výtěžek sbírek by byl ohromný, herci by si zavedli družstevní řád... Dost možná, že to skutečně nebylo špatné, ale mně se zdá, že takové nápady se mohou rodit jen v mužské hlavě.

Buď jak buď, půldruhého roku nebo dva roky bylo zřejmě všechno v pořádku, Káťa byla zamilovaná, věřila ve svou práci a byla šťastná. Potom jsem už v dopisech začal pozorovat zřetelné příznaky úpadku. Propuklo to tím, že si Káťa začala stěžovat na své kolegy – to je první a nejhroživější symptom; jakmile mladý vědec nebo literát začne svou činnost tím, že si roztrpčeně stěžuje na vědce nebo literáty, znamená to, že už je unavený a není schopen nic pořádného udělat. Káťa mi psala, že její kolegové nechodí na zkoušky a nikdy neznají role; na tom, jak banální kusy hrají a jak je hrají, se vesměs projevuje jejich opovrhování obecnstvím; v zájmu sbírky, o níž se pořád mluví, se činoherní herečky snižují až ke zpívání frivolních šansonů a tragédi zpívají kuplety, ve kterých se vysmívají paroháčům, těhotenství nevěrných žen atd. Člověk prý žasne, jak je možné, že se soubor vůbec ještě drží a jak se drží na tak chatrných a prohnitých základech.

Odpověděl jsem Kátě dlouhým, a přiznávám se, velice suchopárným dopisem. Mezi jiným jsem jí napsal: „Častokrát jsem rozmlouval se starými herci, vysoce ušlechtilými lidmi, kteří mě obšťastnili svými sympatiemi, a z těch rozmluv jsem vyrozuměl, že se při svém jednání neřídí ani tak svým vlastním rozumem a svobodou, jako

módou a náladou společnosti. Nejlepší z nich už život donutil hrát jak v tragédii, tak v lehké operetce, v pařížských fraškách i féeriích, a všem do jednoho se zdálo, že jdou tou pravou cestou a dělají prospěšnou věc. Jak tedy vidíš, kořen zla se nesmí hledat v hercích, ale hloub, přímo v umění a ve vztahu celé společnosti k umění.“ Můj dopis Káťu jen podráždil. Odpověděla mi: „Já o voze, a vy o koze. Nepsala jsem vám o vysoce ušlechtilých lidech, kteří vás obšťastnili svou sympatií, ale o bandě lumpů, kteří nemají s ušlechtilostí nic společného. Je to stádo divochů, kteří se dostali na jeviště jedině proto, že by je nikam jinam nevzali, a kteří si říkají herci jen proto, že k tomu mají dost drzosti. Není mezi nimi ani jediný talent, ale samí neschopní lidé, pijáci, intrikáni a klevetníci. Nejsem s to vám vyličit, jak jsem roztrpčena, že umění, které jsem si tak zamilovala, se dostalo do rukou lidí, které nenávídím. Jsem roztrpčena, že nejlepší lidé vidí zlo jen z dálky, nechťejí k němu blíž, a místo aby zakročili, píší těžkopádným stylem fráze a zbytečně moralizují...“ a tak dále a pořád ve stejném duchu.

Uběhla ještě nějaká doba a dostal jsem takovýhle dopis: „Byla jsem krutě oklamána. Nemohu déle žít. Naložte s mými penězi, jak uznáte za vhodné. Měla jsem vás ráda jako otce a svého jediného přítele. Sbohem!“

Ukázalo se, že *on* také patřil ke „stádu divochů“. Později jsem se podle některých narážek mohl domyslet, že tu byl pokus o sebevraždu. Káťa se myslím chtěla otrávit. Je třeba mít za to, že potom byla vážně nemocná, protože další dopis jsem dostal až z Jalty, kam ji pravděpodobně poslali lékaři. Poslední dopis, který mi napsala, obsahoval prosbu, abych jí co možno nejrychleji poslal do Jalty tisíc rublů, a končil slovy: „Promiňte, že píšu tak pochmurně. Včera jsem pochovala své dítě.“ Asi po ročním pobytu na Krymu se vrátila domů.

Byla na cestách přibližně čtyři roky a musím přiznat, že celé ty čtyři roky jsem se k ní choval nezáviděníhodným a podivným

způsobem. Když mi nejdříve oznámila, že se stává herečkou, když mi psala o své lásce, když měla občasné záchvaty rozmařilosti a já jí musel na její žádost posílat tu tisíc, tu dva tisíce rublů, když mi psala, že je rozhodnuta zemřít, a potom, že jí zemřelo děcko, pokaždé jsem byl bezradný a celou svou účast s jejím osudem jsem vyjadřoval jen tím, že jsem si hodně lámal hlavu a psal dlouhé, nudné dopisy, které jsem nemusel vůbec psát. A přitom jsem jí přece nahrazoval otce a měl jsem jí také jako otec rád!

Káťa teď bydlí asi půl versty ode mne. Pronajala si pětipokojový byt a zařídila si ho velmi komfortně a s vkusem jí vlastním. Kdyby někdo chtěl namalovat obraz podle jejího interiéru, byla by převládající nálada toho obrazu lenost. Pro lenivé tělo měkká lehátka a měkká sedátka, pro lenivé nohy koberce, pro lenivý zrak bledé, tlumené nebo pastelové barvy, pro lenivou duši spousta tuctových vějířů a obrázků na stěnách, v nichž originalita provedení převládá nad obsahem, nadbytek stolků a poliček zastavěných dokonale nepotřebnými a bezcennými tretkami, beztvaré cáry místo závěsů... Všecko to spolu se strachem z jasných barev, symetrie a prostoru svědčí nejen o duševní lenosti, nýbrž i o zvrácenosti přirozeného vkusu. Káťa leží celé dni na lehátku a čte, především romány a povídky. Ven vychází jen jednou denně, odpoledne, aby mě navštívila.

Pracuji a Káťa sedí kousek ode mne na pohovce, mlčí a choulí se do šály, jako by jí bylo zima. Snad proto, že mi je sympatická, nebo proto, že jsem si zvykl na její časté návštěvy v době, když byla ještě děvčátko, mi její přítomnost nebrání, abych se soustředil. Tu a tam se jí mechanicky na něco zeptám a ona mi velice stručně odpoví, nebo si potřebuji chvíličku odpočinout, obrátím se k ní a dívám se, jak si zamyšleně prohlíží nějaký lékařský časopis nebo noviny. A přitom vidím, že její tvář už ztratila ten dřívější důvěřivý výraz. Její výraz je teď chladný, netečný a roztržitý, jako bývá výraz cestujících, kteří musí dlouho čekat na vlak. Pořád ještě se obléká pěkně a prostě, ale nedbale, je zřejmé, že její šaty i účes hodně trpí

od lehátek a houpacích židlí, na nichž se celé dni provaluje. A není už ani zvědavá, jak byla kdysi. Už se mě na nic nevyptává, jako by už v životě poznala všechno a nečekala, že by mohla uslyšet něco nového.

Kolem čtvrté začíná být v salóne a v obývacím pokoji rušno. To se vrátila z konzervatoře Líza a přivedla si kamarádky. Je slyšet, jak hrají na klavír, zkoušejí zpívat a hlasitě se smějí, v jídelně prostírá Jegor k obědu a hřmotí nádobím.

„Sbohem,“ říká Káťa. „Dneska za vašimi nezajdu. Omluvte mě. Nemám kdy. Tak přijďte.“

Doprovázím ji do předsíně. Přísně si mě prohlíží od hlavy po paty a nakvašeně říká:

„Vy ale pořád hubnete! Proč se neléčíte? Zajedu k Sergeji Fjodoroviči a pozvu ho. Ať vás prohlédne.“

„Není třeba, Káťo.“

„Nechápu, že si toho vaši nevšimnou! Tomu říkám péče!“

Křečovitě si navléká kožíšek a z jejího nedbale upraveného účesu přitom nezbytně vypadnou na zem dvě nebo tři vlásenky. Na opravu účesu je líná a nemá kdy; znechuceně zastrkuje uvolněné lokny pod čapku a odchází.

Když přijdu do jídelny, ptá se mě žena:

„Nebyla teď u tebe Káťa? Jak to, že sem nezašla? To je nějaké divné.“

„Mami!“ říká jí vyčítavě Líza. „Když nechce, tak spánembohem. Přece si před ní neklekneme.“

„Říkej si, co chceš, ale u mne je to neomalenost. Sedět tři hodiny v pracovně, a ani po nás nevzdychnout. Ostatně je to její věc.“

Varja i Líza Kátu svorně nenávidí. Já tuhle jejich nenávist nechápu, a kdybych ji chtěl pochopit, musel bych být nejspíš žena. Dám krk na to, že v té půldruhé stovce mladých mužů, které skoro denně vídám v posluchárně, a v té stovce dospělých, s nimiž se každý týden stýkám, se stěží najde byt' jen jediný takový, který by dokázal

pochopit zášť a odpor ke Kátině minulosti, totiž k nemanželskému dítěti; současně si však nemohu vzpomenout ani na jedinou mně známou ženu nebo dívku, která by v sobě vědomě nebo nevědomě neživila tyto city. A není to tím, že by žena byla ctnostnější a čistší než muž, vždyť ctnost a čistota se málo liší od nepravosti, pokud nejsou prosty záští. Vykládám si to prostě zaostalostí žen. Trpný soucit a bolavé svědomí, příznačné pro dnešního muže, který je svědkem zla, mi říkají o kultuře a mravním růstu nesrovnatelně víc než nenávist a odpor. Dnešní žena je stejně ufnukaná a má stejně tvrdé srdce jako ve středověku. A podle mého názoru jednají zcela moudře ti, kdo jí radí, aby se vzdělávala jako muž.

Moje žena nemá dále Kátu ráda za to, že byla herečkou, že je pyšná a výstřední, a za mnoho a mnoho dalších neřestí, které jedna žena vždycky dovede objevit u druhé.

Mimo mne a členy mé rodiny u nás zpravidla obědvají dvě nebo tři dceřiny přítelkyně a Alexandr Adolfovič Gnekker, Lízín ctitel a uchazeč o její ruku. Je to mladý blondýn, ještě ani ne třicetiletý, střední postavy, velice tělnatý, ramenatý, s ryšavými kotletkami a nabarvenými knírky, které dodávají jeho tučné, hladounké tváři zvláštního loutkovitého výrazu. Má na sobě kraťounké sáčko, pestrou vestu, kalhoty s velkou kostkou, nahoře širokánské a dole uzoučké, a žluté polobotky bez podpatků. Má vyboulené račí oči, jeho vázanka připomíná račí ocásek a mívám dokonce dojem, že celý tenhle mladý muž páchne račí polévkou. Vysedává u nás každý den, ale nikdo z naší rodiny neví moc o jeho původu, ani co studoval a z čeho žije. Nehraje ani nezpívá, ale má nějakým způsobem blízko k hudbě i ke zpěvu, prodává někde něčí klavíry, dochází často na konzervatoř, zná se se všemi esy a organizuje koncerty; o hudbě mluví jako na slovo vzatá autorita, a jak jsem si všiml, všichni s ním ochotně souhlasí.

Bohatí lidé mají kolem sebe vždycky příživníky. Věda a umění právě tak. Podle všeho neexistuje takový umělecký nebo vědní

obor, který by byl ušetřen „cizorodých těles“ druhu tohoto pana Gnekкера. Nejsem hudebník a dost možná, že Gnekkerovi křivdím, ostatně ho znám málo. Ale je mi příliš podezřelá ta jeho autorita a důstojnost, s níž stojí poblíž klavíru, když někdo zpívá nebo hraje.

Buďte si třeba stonásobným džentlmenem a tajným radou, ale pokud máte dceru, nejste ničím zabezpečen proti tomu měšťáctví, jaké vám často zanechá do domu i do vašich nálad dvoření, zasnubování a svatba, já se například zanic nemohu smířit s triumfujícím obličejem, který dělá moje žena vždycky, když je u nás Gnekker, a zrovna tak se nemohu smířit s lahvemi lafitu, portského a sherry, které se vytahují jen kvůli němu, aby názorně viděl naše možnosti a náš přepychový život. Leží mi v žaludku i Lízín řezavý smích, který pochytila na konzervatoři, její návyk mhouřit oči, když je u nás pánská návštěva. A hlavně je mi naprosto nepochopitelné, jak je možné, že ke mně dennodenně chodí a dennodenně se mnou obědvá tvor dokonale vzdálený mým zvyklostem, mé vědě, celému pojetí mého života, bytost dokonale nepodobná lidem, které mám rád. Manželka i služebnictvo tajemně šeptají, že „to je ženich“, ale já si jeho přítomnost u nás stejně nedovedu vysvětlit, je mi to stejně nepochopitelné, jako by mě posadili k jednomu stolu se Zulukaforem. A zrovna tak nepochopím, že moje dcera, v níž vidím pořád děcko, je zamilovaná do těchhle očí a kyprých tváří...

Dříve jsem míval oběd rád nebo mi byl lhostejný, teď mi však nepřináší nic než nudu a podrážděnost. Od té doby, co jsem se stal Excelencí a na čas i děkanem fakulty, uznala naše rodina bůhvíproč za nutné od základu změnit náš jídelní lístek i způsob našeho stolování. Místo normálních pokrmů, na které jsem byl zvyklý od svých studentských a lékařských let, mi teď předkládají jako polévky krémy, v nichž plavou nějaké bílé tyčinky, a ledvinky na víně. Generálská hodnost a slavné jméno mě navždycky připravily o zelňačku, o chutné pirohy, o husu s jablky i o cejna s kaší. Připravily mě o služku Agašu, povídavou a chichotavou stařenku, místo níž teď

podává na stůl Jegor, nafoukaný omezenec s bílou rukavicí na pravé ruce. Přestávky mezi jídlem jsou krátké, ale nesnesitelně se vlečou, protože je nemáme čím vyplnit. Tatam je někdejší veselost a nenucená zábava, vtipkování a smích, totam je mazlení a radost, která povznášela děti, ženu i mne, když jsme se scházivali v jídelně; pro mne, zcela zaměstnaného člověka, byl oběd dobou oddechu a setkání, pro mou ženu a děti přímo svátkem, sice krátkým, ale zářivým a radostným, v těch chvílích věděli, že na půl hodiny nepatřím vědě ani studentům, ale jedině jim a už nikomu jinému. Totam je umění opojit se jedinou skleničkou, tatam je Agaša i cejn s kaší, tentam je ruch, který vždy vyvolávaly malé rušivé příhody při obědě, jako třeba když se pod stolem poprala kočka se psem nebo když Kátě spadl do talíře s polévkou obvaz z tváře.

Líčit dnešní oběd je stejně nechutné jako ho jíst. Na tváři mé ženy je složitý výraz vítězoslávy, strojené důstojnosti a všední ustaranosti. Znepokojeně pokukuje po našich talířích a říká: „Vidím, že vám ta pečeně nechutná. No řekněte, že vám nechutná?“ A já musím odpovídat: „Děláš si zbytečné starosti, miláčku, pečeně je moc dobrá.“ A ona na to: „Ty se mě pořád zastáváš, Nikolaji Stěpanyči, a nikdy mi neřekneš pravdu. Proč tedy Alexandr Adolfovič tak málo jedl?“ A tak podobně celou dobu, co obědváme. Líza se řezavě směje a mhouří oči. Pozoruju je obě a teprve teď u oběda mi je úplně jasné, že duševní život těch dvou je mi dávno cizí. Mám pocit, jako bych byl kdysi žil doma se svou pravou rodinou, kdežto teď jsem hostem u nepravé ženy a vidím nepravou Lízu. Obě se změnily k nepoznání a já propásl ten dlouhý proces, při kterém se ta změna udála, není tedy divu, že nic nechápu. Proč k té změně došlo? To nevím. Dost možná, že celé neštěstí je v tom, že mé ženě a mé dceři nedal bůh tu sílu co mně. Já jsem od dětství zvyklý protivit se vnějším vlivům a získal jsem dostatečnou odolnost, takže takové životní katastrofy, jako sláva, generálský titul, přechod od blahobytu k životu nad poměry, známost s vyššími kruhy apod., se mě sotva dotkly a zůstal

jsem zdrav a bez úhony. Ale na mou slabou a neodolnou ženu i na dceru Lízu se to všecko sesypalo jako velká lavina a zavalilo je to.

Slečinky a Gnekker se baví o fugách, kontrapunktech, pěvcích a klavíristech, o Bachovi a Brahmsovi, a moje žena ze strachu, aby nikdo nepojal podezření, že hudbě nerozumí, se na ně s porozuměním usmívá a brebtá: „To je skvostné... To není možné! Prosím vás!“ Gnekker solidně jí, solidně vtipkuje a shovívavě poslouchá řečičky slečen. Občas dostane chuť pohovořit špatnou francouzštinou a v tom případě pokládá bůhvíproč za nutné oslovovat mě *Votre Excellence*.

Ale já se tvářím jako morous. Zřejmě jim všem vadím a oni vadí mně. Nikdy předtím mi nic neříkal pojem stavovský antagonismus, ale teď mě trápí právě něco, co se tomu podobá. Snažím se najít na Gnekkerovi jen to nejhorší, rychle to nacházím a hnětu se, že na jeho nápadnickém místě nesedí člověk z mých vrstev. Jeho přítomnost na mne špatně působí i v jiném smyslu. Obvykle, když osamím nebo dlím ve společnosti lidí, které mám rád, nikdy nemyslím na své zásluhy, a pokud si na ně vzpomenu, zdají se mi tak bezvýznamné, jako bych se stal vědcem teprve včera, ale v přítomnosti takových lidí, jako je Gnekker, se mi mé zásluhy jeví jako vysokánská hora, jejíž vrcholek se ztrácí v mracích a u jejíhož úpatí se hemží stěží okem postřehnutelní Gnekkerové.

Po obědě odcházím do své pracovny a zapaluju si tam dýmčičku, jedinou za celý den, poslední zbyteček dávného ohavného zvyku hulit od rána do noci. Když kouřím, přichází ke mně žena a sedá si na kus řeči. Stejně jako ráno vím už napřed, o čem se budeme bavit.

„Měli bychom si vážně pohovořit, Nikolaji Stěpanyči,“ začíná. „Myslím o Líze... Proč si toho nevšímáš?“

„Čeho vlastně?“

„Tváříš se, jako bys nic neviděl, a to není dobře. Nesmíš být takhle bezstarostný! Gnekker má s Lízou vážné úmysly... Co tomu říkáš?“

„Neznám ho, proto ti nemohu říct, že je to špatný člověk, ale už tisíckrát jsem ti říkal, že se mi nelíbí.“

„Ale to přece nejde... to nejde...“

Vstane a začne rozčileně přecházet.

„To přece nejde, takhle se dívat na takový důležitý krok!“ vykládá. „Jde o štěstí tvé dcery a tu musí všechny osobní výhrady stranou. Já vím, že se ti nelíbí... Dobře... Jestli ho teď odmítneme a všechno zhatíme, kde vezmeš jistotu, že na nás nebude celý život žehrat? Ženichů je jako šafránu a může se stát, že už se jiná partie nenaskytne... On má Lízu moc rád a jí se podle všeho také líbí. Já vím, nemá zajištěné postavení, ale co se dá dělat? Dá bůh a někde se uchytlí. Je z řádné rodiny a je i bohatý.“

„Odkud to víš?“

„Od něho. Jeho otec má v Charkově velký dům a nedaleko Charkova statek. Zkrátka a dobře, Nikolaji Stěpanyči, je nutné, abys zajel do Charkova.“

„Pročpak?“

„Zjistíš tam co a jak... Máš tam známé profesory, oni ti pomohou. Jela bych sama, ale jsem žena. Copak mohu?“

„Já do žádného Charkova nepojedu,“ říkám ponuře.

Manželka se zděsí a zatváří se jako boží umučení.

„Proboha tě prosím, Nikolaji Stěpanyči!“ úpí plačtivě. „Proboha tě prosím, sejmi ze mě tohle břemeno! Já trpím!“

Bolí mě se na ni dívat.

„Tak dobře, Varjo,“ říkám mírně. „Když chceš, tak prosím, já tedy zajedu do Charkova a udělám všechno, co si přeješ.“

Tiskne si k očím kapesník a odchází se do svého pokoje vyplakat. Zůstávám sám.

Krátce nato přinášejí světlo. Křesla a stínidla lampy vrhají na stěny a na podlahu známé, dávno mi protivné stíny, a když se na ně dívám, mám dojem, že už je noc a že už začíná moje prokletá nespavost. Uléhám do postele, potom vstávám a přecházím po pokoji, pak si znova lehám... Po obědě, v podvečer, obvykle dosahuje moje nervové podráždění nejvyššího stupně. Bez příčiny se rozplácnu

a schovávám hlavu pod polštář. V těch chvílích mám strach, aby ke mně někdo nepřišel, mám strach, že náhle zemřu, hanbím se za své slzy, zkrátka má duševní muka jsou nesnesitelná. Cítím, že už nesnesu pohled na svou lampu ani na své knihy, ani na stíny na podlaze, že nesnesu hlasy, které se ozývají v pokoji. Nějaká neviditelná a záhadná síla mě hrubě vystrkuje ven z našeho bytu. Vyskakuju, chvatně se oblékám a opatrně, aby mě naši neviděli, vycházím na ulici. Kam teď?

Odpověď na tuhle otázku mi dávno vězí v mozku: ke Kátě.

III

Jako obvykle leží na turecké pohovce nebo na lehátku a něco čte. Když mě spatří, lenivě zvedne hlavu, posadí se a podá mi ruku.

„Pořád jen ležíš,“ říkám po krátké odmlce, když jsem si oddychl. „To není zdravé! Radši něco dělej!“

„Co?“

„Říkám, abys něco dělala.“

„A co? Žena může být jen obyčejnou dělnicí, nebo herečkou.“

„A co na tom? Když nemůžeš být dělnicí, dělej herečku.“

Káťa mlčí.

„Měla by ses vdát,“ říkám napůl žertem.

„Nemám za koho. Mimoto je to zbytečné.“

„Takhle žít nemůžeš.“

„Bez muže? To je toho! Mužů bych mohla mít, jen chtít!“

„To není hezké, Káťo.“

„Co není hezké?“

„To, cos teď řekla.“

Káťa vidí, že jsem roztrpčen, a chce zahladit špatný dojem:

„Pojďte. Pojďte se mnou. Semhle.“

Zavede mě do malinkatého, velice útulného pokojíčku, ukazuje na psací stůl a říká:

„Tady!... To jsem přichystala pro vás. Tadyhle budete pracovat. Chodte každý den a berte si s sebou práci. U vás doma vám přece jenom překážejí. Tak budete tu pracovat? Chcete?“

Abych ji neroztrpčil odmítnutím, odpovídám, že u ní budu pracovat a že se mi pokoj velice líbí. Potom se oba v tom útulném pokojíčku posadíme a začínáme hovořit.

Teplo, útulné prostředí a přítomnost sympatického člověka mě teď nenaladují blahodárně jako předtím, ale silně mě ponoukají k steskům a fňukání. Bůhvíproč se mi zdá, že se mi uleví, když si zareptám a postěžuju.

„Je to špatné, moje milá!“ začínám s povzdechem. „Moc špatné!“

„Co vlastně?“

„Tak poslyš, oč jde, milá zlatá. Nejlepší a nejsvětější právo králů je právo být milostivý. Já se zřejmě odjakživa cítil králem, protože jsem toho práva užíval neomezeně. Nikdy jsem nikoho neodsuzoval, byl jsem shovívavý, ochotně jsem odpouštěl napravo i nalevo. Tam, kde druzí protestovali a bouřili, já jenom radil a přesvědčoval. Celý život jsem se snažil jediné o to, aby v mé společnosti bylo snesitelně mé rodině, mým studentům, kolegům, mému služebnictvu. A vím, že tenhle můj vztah k lidem působil výchovně na všechny, kdo se mnou měli co činit.

Ale teď už nejsem král. Ted' se ve mně něco děje, co se hodí jenom pro otroky: ve dne v noci se mi honí v hlavě zlé myšlenky a v duši se mi zahnízdily city, jež mi kdysi byly neznámé. Ted' znám nenávist i opovržení, rozhořčení i pobouření, i strach. Jsem přespříliš přísný a náročný a podrážděný a nezdvořilý a podezřavý. I takové věci, které mi předtím dávaly jen podnět k další slovní hříčce a dobráckému zasmání, ve mně teď vyvolávají pochmurné nálady. Docela se změnila i moje vnitřní logika – předtím jsem opovrhoval jenom peníze, kdežto teď necítím zášť k penězům, ale k boháčům, jako by

byli něčím vinni. Předtím jsem nenáviděl násilí a zvůli, ale teď nenávidím lidi, kteří násilí pášou, jako by to byla jen jejich vina, a ne nás všech, kteří se neumíme navzájem vychovávat. Co to všechno znamená? Jestli jsou tyhle nové myšlenky a nové pocity odraz změny přesvědčení, odkud se mohla ta změna vzít? Copak se svět změnil k horšímu a já k lepšímu, nebo jsem byl předtím slepý a lhostejný? Jestli má ovšem tuhle změnu na svědomí celkový úpadek fyzických i duševních sil – jsem přece nemocný a vůčihledě hubnu – tak jsem na tom opravdu uboze, protože to znamená, že ty mé nové názory jsou nenormální a nezdravé, že bych se za ně měl stydět a pokládat je za bezvýznamné...”

„To nemá s nemocí nic společného,“ skáče mi do řeči Káťa. „To se vám jenom otevřely oči, nic víc. Najednou vidíte věci, které jste předtím nechtěl vidět. Já říkám, že musíte za prvé definitivně skoncovat s rodinou a odejít.“

„Nemluv nesmysly!“

„Už je stejně nemáte rád, tak nač se přetvařovat? A copak je to nějaká rodina? Jsou to nuly! Kdyby dneska umřely, už zítra si nikdo nevšimne, že tu nejsou.“

Káťa opovrhne mou ženou a dcerou asi tolik, jako ji ty dvě nenávidí. Pochybuju, že v dnešní době se dá mluvit o tom, že lidi mají právo jeden druhého nenávidět. Ale když se na to dívám z Kátina hlediska a připustím, že takové právo fakticky existuje, musím uznat, že má zrovna takové právo opovrhovat mou ženou a Lízou, jako ony ji nenávidět.

„Nuly!“ opakuje Káťa. „Už jste dnes obědval? Jak to, že vás nezapomněly zavolat do jídelny? Jak je možné, že pořád ještě berou na vědomí, že existujete?“

„Káto!“ říkám přísně. „Prosím tě, mlč!“

„Vy si myslíte, že mi dělá kdovíjaké potěšení o nich mluvit? Nejradši bych je vůbec neznala. Jen mě poslechněte, drahoušku – nechte všeho a odjeďte. Pryč, do ciziny. Čím dřív, tím líp.“

„Co to je za nesmysly! A univerzita?“

„Univerzita jakbysmet. K čemu je vám dobrá? Stejně to nemá smysl. Přednášíte už třicet let, a kde jsou vaši žáci? Kolik jste vychoval velkých vědců? Jen si je spočítejte! A na rozmnožování těchto doktorů, kteří zneužívají lidské omezenosti a hrabou statisíce, není třeba nadaného a dobrého člověka. Jste zbytečný!“

„Proboha, ty jsi tak hrubá!“ děsím se. „Tak hrubá! Mlč už, nebo odejdu! Já ti na ty tvé hrubosti nedovedu odpovídat!“

Přichází služka a hlásí, že je připraven čaj. U samovaru dostává naše rozmluva bohudík jiný ráz. Už jsem si postěžoval, a teď toužím dát průchod další své stařecké slabůstce – vzpomínkám. Vyprávím Kátě o své minulosti a k svému velkému údivu jí říkám takové podrobnosti, o nichž bych se nikdy nenadál, že se mi ještě uchovaly v paměti. Poslouchá mě s potěšením a hrdostí, se zatajeným dechem. Zvláště rád jí vyprávím, jak jsem kdysi studoval v semináři a snil o tom, že se dostanu na univerzitu.

„Často jsem se procházel po našem seminárním parku,“ vyprávím. „Víte, zanechal z nějaké vzdálené krčmy vrzání harmoniky a zpěv nebo se kolem plotu semináře přežene trojka s rolníky a už to úplně stačí, aby mi pocit štěstí zaplavil nejen prsa, ale celé nitro, nohy, ruce... Poslouchal jsem harmoniku nebo vzdalující se rolníky a představoval jsem si, že jsem lékař, maloval jsem si obrazy jeden lepší než druhý. A vidíš, moje sny se splnily. Získal jsem ještě víc, než o čem jsem se odvážil snít. Třicet let jsem byl oblíbeným profesorem, měl jsem báječné kolegy, těšil jsem se všeobecné vážnosti. Poznal jsem, co je láska, oženil jsem se z vřelé lásky, měl jsem děti. Zkrátka, když se ohlédnu nazpátek, vidím svůj život jako pěknou, velmi slušně namalovanou kompozici. Teď už musím hledět, jen abych nepokazil finále. To vyžaduje, abych umřel lidsky. Jestli je smrt skutečně nebezpečí, musím ji přijmout tak, jak se sluší na učitele, vědce a občana křesťanského státu – pevně a s klidnou duší.“

Ale já to finále kazím. Topím se, běhám za tebou, prosím o pomoc, a ty mně – jen se topte, tak je to správné.“

Ale tu v předsíni zadrnčí zvonek. Já i Káťa to zvonění už známe a říkáme:

„To bude Michail Fjodorovič.“

A skutečně, za chvíličku přichází můj kolega filolog, Michail Fjodorovič, vysoký, urostlý padesátník, s hustými šedivými vlasy, černým obočím, bezvousý. Je to hodný člověk a výborný kolega. Pochází ze staré šlechtické rodiny, velice šťastné a schopné, významně se podílející na historii naší literatury a osvěty. On sám je chytrý, nadaný a velmi vzdělaný, ovšem i dost podivínský. Do jisté míry jsme podivní a podivínští všichni. Ale jeho podivínství je dost výjimečné a nebezpečné pro jeho známé. Znímám dost takových, kteří pro jeho podivínství vůbec nevidí jeho četné dobré vlastnosti.

V pokoji si zvolna stahuje rukavice a říká sametovým hlasem:

„Dobrý den. Pijete čaj? To se hodí. Je mi zima.“

Pak si sedá ke stolu, bere si sklenici a okamžitě začíná hovořit. Nejprůzračnější na jeho způsobu konverzace je trvale žertovný tón, jakási směs filozofie a šaškovství, jako u Shakespearových hrobníků. Mluví o samých vážných věcech, ale nikdy vážně. Jeho soudy jsou vesměs příkré a jízlivé, ale díky mírnému, vyrovnanému a žertovnému tónu to dopadá tak, že příkrost a jízlivost netahají za uši a rychle se na ně zvyká. Každý večer přinese pět nebo šest nových anekdot z univerzitního života a těmi, když přisedne ke stolu, obvykle začíná.

„Pane na nebi!“ vzdychá a posměšně cuká černým obočím. „To vám jsou na světě šašci!“

„Copak?“ ptá se Káťa.

„Ale jdu dneska z přednášky a potkám na schodech toho starého idiota, našeho N. Kráčí, a jak má ve zvyku, vystrkuje svou koňskou bradu a pátrá po někom, komu by si postěžoval na svou migrénu,

na manželku a na studenty, kteří nechtějí chodit na jeho přednášky. A jáje, říkám si, už mě zmerčil, teď je se mnou konec!“

A tak dále v tomhle stylu. Anebo začne takhle:

„Včera jsem byl na veřejné přednášce našeho XY. Divím se, kde ta naše alma mater, snad nás nebude v noci strašit, bere tu odvahu ukazovat na veřejnosti takové mamlasy a patentované tupce, jako je tenhle XY. To je ovšem idiot evropského formátu! Prosím vás, druhého takového nenajdete v celé Evropě ani ve dne a se svíčkou v ruce. Jen si představte, že přednáší, jako když cucá cukrkandl – cu, cu, cu... Je trémista, těžko luští vlastní rukopis, myšlenečky z něho lezou jako z chlupaté deky a hlavně si marně lámeš hlavu, co vlastně chce říct. Nuda, že z ní mouchy chcípají. Tahle nuda se dá srovnat leda s nudou v aule při našem výročním shromáždění, když se odříkává ta zatracená tradiční řeč.“

A vzápětí prudký přechod:

„Jsou to asi tři roky, tuhle Nikolaj Stěpanovič si jistě vzpomíná, jsem musel tu řeč odříkat já. Horko, dusno, uniforma škrtí v ramenu – zkrátka peklo! Mluvíím půl hodiny, hodinu, půldruhé hodiny, dvě hodiny... No sláva bohu, myslím si, zbývá už jen deset stránek. A na samém konci byly čtyři stránky, které nebylo vůbec nutné číst a které jsem chtěl vypustit. Tak to už jich zbývá jen šest, říkám si. Ale, představte si, zašilhám před sebe a vidím v první řadě jakéhosi generála se šerpou a vedle něho biskupa. Chudáci jsou polomrtví nudou, poulí oči, aby neusnuli, a přesto se snaží vyloudit na tvářích pozornost a předstírají, že mé řeči rozumí a že se jim líbí. Ano, líbí se vám? říkám si. No tak tumáte! Naschvál! A přednesl jsem i ty čtyři stránky!“

Když mluví, usmívá se, jako všichni ironičtí lidé, jedině očima a obočím. V očích přitom nemá nenávist ani zlost, ale hodně ostrovtipu a té zvláštní liščí lstivosti, jaká se vídá jen u velice bystrozrakých lidí. Mám-li se ještě šířit o jeho očích, tak jsem si všiml další jejich zvláštnosti. Když si bere od Káti sklenici nebo poslouchá

její repliky, nebo když ji provází pohledem ve chvílích, kdy kvůli něčemu nakrátko vychází z pokoje, pozoruju v jeho pohledu cosi mírného, prosebného, čistého...

Služka uklízí samovar a klade na stůl velký kus sýra, ovoce a láhev krymského šampaňského, dost špatného vína, které si Káťa oblíbila, když žila na Krymu. Michail Fjodorovič bere z poličky dva balíčky karet a vykládá pasiáns. Tvrdí sice, že některé druhy této hry vyžadují velkou představivost a pozornost, nicméně se při vykládání nepřestává rozptylovat hovorem.

Káťa se pozorně dívá na jeho karty a spíš mimikou než slovy mu pomáhá. Vína nevypije za celý večer víc než dvě skleničky, já asi tak čtvrt poháru; zbytek láhve připadá na Michaila Fjodoroviče, který může pít hodně a nikdy se neopije.

Při hře řešíme všelijaké problémy, ponejvíce vyššího řádu, při kterých dostává co proto hlavně ten, koho nejvíc milujeme, totiž věda.

„Věda už je, sláva bohu, na konci s dechem,“ vykládá rozvázně Michail Fjodorovič. „Je to docela odbytá veličina. Ano, ano. Lidstvo už začíná pocítovat potřebu nahradit ji něčím jiným. Vyrostla na půdě pověr, byla odkojena pověrami a představuje dnes stejnou kvintesenci pověr jako její nebožky babičky – alchymie, metafyzika a filozofie. A skutečně, co vlastně dala lidem? Mezi učenými Evropany a Číňany, kteří žádné vědy nemají, je přece pranepatrný rozdíl, rozdíl čistě vnější. Číňané vědu neznali, ale co tím ztratili?“

„Mouchy taky neznají vědu,“ říkám, „ale co z toho?“

„Zlobíte se zbytečně, Nikolaji Stěpanyči. Říkám to přece tady, mezi námi. Jsem opatrnější, než si myslíte, a nebudu to vytrubovat veřejně, chraň bůh! V masách se udržuje pověra, že věda a umění stojí výš než zemědělství a obchod, výš než řemesla. Naše sekta je z těchto pověr živa a není mým ani vaším úkolem je bořit. Chraň bůh!“

U karet dostává co proto i mládež.

„Naše veřejnost dnes hrozně upadla,“ vzdychá Michail Fjodorovič. „Nemluvím ani o ideálech a podobně, ale kdyby aspoň uměli jak se patří pracovat a myslet! Správně řekl básník: Truchlivě se dívám na naše pokolení.“

„Ano, hrozně upadla,“ souhlasí Kát'a. „Řekněte mi, měl jste za posledních pět deset let aspoň jednoho vynikajícího žáka?“

„Nevím, jak jiní profesori, ale já si nějak nevzpomínám.“

„Viděla jsem už spoustu studentů i vašich mladých vědců, spoustu herců. A co? Ani jednou jsem neměla to štěstí poznat nejen hrdinu nebo velký talent, ale ani prostě zajímavého člověka. Samá šed', podprůměrnost, nafoukanost...“

Všechny ty debaty o úpadku ve mně pokaždé vzbuzují pocit, že jsem náhodou vyslechl hanlivý rozhovor o své dceři. Je mi trapné, že tak paušální obvinění se podkládá tak otřelými argumenty, takovými strašáky, jako je úpadek a ztráta ideálů, a že se poukazuje na staré zlaté časy. Každé obvinění, třeba i pronášené v dámském kruhu, má být formulováno pokud možno konkrétně, jinak to není obvinění, ale pustá pomluva nedůstojná slušných lidí.

Jsem starý člověk, sloužím už třicet let, ale nepozoruji ani úpadek, ani ztrátu ideálů, ani se mi nezdá, že je dnes hůř než kdysi. Náš vrátný Nikolaj, jehož zkušenosti mají v daném případě svou cenu, říká, že dnešní studenti nejsou lepší ani horší, než byli předtím.

Kdyby se mě někdo zeptal, co se mi nelíbí na mých dnešních žácích, neodpověděl bych mu na to hned ani široce, ale zato dostatečně konkrétně. Jejich nedostatky znám, a nemusím se proto uchýlovat k mlhavé paušalizaci. Nelíbí se mi, že kouří, holdují alkoholu, že se pozdě žení, že jsou bezstarostní a často tak lhostejní, že jim nevadí hladovějící kolegové, nelíbí se mi, že neplatí dluhy do podpůrného studentského spolku. Neznají moderní řeči a rusky se vyjadřují nesprávně; naposled zrovna včera si mi stěžoval kolega hygienik, že musí přednášet dvojnásobek látky, protože špatně zná fyziku a nevědí vůbec nic o meteorologii. Ochotně se poddávají

vlivu nejmodernější literatury, i té průměrné, ale jsou dokonale lhostejní k takovým klasikům, jako jsou Shakespeare, Marcus Aurelius, Epiktetos nebo Pascal, a v tomhle neumění rozlišovat velké od malého se nejkřiklavěji projevuje jejich malý praktický smysl. Všechny obtížné problémy, které mají více nebo méně společenskou povahu (například přesídlenecký problém), řeší podpisovými akcemi, a nikoliv vědeckým průzkumem a experimentem, ačkoliv tyto prostředky jim jsou plně k dispozici a nejvíce odpovídají jejich poslání. Ochotně přijímají místa ordinářů, asistentů, laborantů, praktikantů a jsou ochotni zastávat je do své čtyřicítky, ačkoliv ve vědě jsou samostatnost, pocit svobody a osobní iniciativa stejně potřebné jako například v umění nebo v obchodování. Já mám žáky a posluchače, ale nemám pomocníky a nástupce, proto je nemám rád, dojímají mě, ale nejsem na ně hrdý. Atd., atd.

Nedostatky tohoto druhu, i kdyby jich bylo sebevíc, mohou naladit pesimisticky nebo svárlivě jedině malomyslného a bojácného člověka. Všecky mají náhodný, přechodný ráz a jsou zcela závislé na životních podmínkách; stačí takových deset let, aby zmizely nebo ustoupily jiným, novým nedostatkům, bez nichž se nic neobejde a jež budou znova strašit malomyslné. Prohřešky studentů mě zlobí často, ale všechna ta zlost není nic ve srovnání s radostí, kterou zakouším už po třicet let, když hovořím se svými žáky, když jim přednáším, když pozoruji jejich vztahy, když je srovnávám s lidmi z jiných vrstev.

Michail Fjodorovič soptí, Káťa poslouchá a oběma uniká, do jak hluboké propasti je poznenáhlu stahuje taková napohled nevinná zábava jako odsuzování bližních. Necítí, jak normální zábava pomalu přechází v pohrdání a výsměch a jak oba začínají používat dokonce pomlouvačných manýr.

„Některé typy jsou k popukání,“ vykládá Michail Fjodorovič. „Včera přijdu k našemu Jegoru Petrovičovi a zastihnu tam študióza, tuším jednoho vašeho medika z třetího ročníku. Taková... dobrol-

jubovovská tvář, na čele cejch mudrlanta. Dali jsme se do řeči. Něco vám povím, mladý muži, říkám mu. Četl jsem, že nějaký Němec, jméno jsem zapomněl, získal z lidského mozku nový alkaloid idio-tin... A co myslíte? Uvěřil, a dokonce jsem mu viděl na tváři respekt: to jsme, co? Nebo tuhle přijdu do divadla. Sednu si. Zrovna v řadě přede mnou sedí nějakí dva, jeden náš, podle všeho právník, a druhý, rozcuchaný, medik. Medik je zpitý do němoty, jeviště ho nezajímá. Dříme ostošest a padá mu hlava. Ale jak některý herec začne hlasitě deklamovat monolog nebo prostě zvýší hlas, milý medik sebou trhne, šťouchá do souseda a ptá se: Co říká? Něco ušlechtilého? Jo, odpovídá mu druhý. Bravo! řičí medik. Je to ušlechtilý. Bravo!... Tak to vidíte. Tenhle opilý mamlas nešel do divadla kvůli umění, ale kvůli ušlechtilosti. Touží po ušlechtilosti.“

Káťa poslouchá a směje se. Její smích je dost zvláštní – vdechy se rychle a s rytmickou pravidelností střídají s výdechy, vypadá, jako když hraje na foukací harmoniku, na celé tváři se jí přitom směje jen chřípí. Ale já jsem z toho skleslý a nevím, co říct. Přestanu se ovládat, vzplanu, vyskakuju a křičím:

„Mlčte už konečně! Co tady dřepíte jak dvě ropuchy a otravujete svým dechem vzduch? Dost už toho!“

Nečekám, až své pomlouvání dokončí, a ubírám se domů. Ostatně je nejvyšší čas, jde na jedenáctou.

„Já ještě chvíličku posedím,“ říká Michail Fjodorovič. „Dovolíte, Jekatěrino Vladimirovno?“

„Dovolím,“ říká na to Káťa.

„Bene. V tom případě dejte přinést ještě lahvičku.“

Oba mě vyprovázejí se svíčkami do předsíně, a zatímco si navlékám kožich, Michail Fjodorovič říká:

„V poslední době jste hrozně zhubl a zestárnul, Nikolaji Stěpanoviči. Co je vám? Jste nemocen?“

„A neléčí se,“ podotýká zamračeně Káťa.

„A pročpak se neléčíte? Copak to jde? Bůh nejlíp chrání, co se samo chrání. Vyříd'te doma moje poručení a omluvte mě, že jsem tak dlouho nezašel. Přijdu se v nejbližších dnech rozloučit, odjíždím do ciziny. Určitě! Odjíždím příští týden.“

Odcházím od Káti podrážděný, vystrašený řečmi o své nemoci a nespokojený sám se sebou. Říkám si, jestli bych se skutečně neměl jít léčit k některému z kolegů. A hned v duchu vidím, jak můj kolega, když mě prohlédl, mlčky odchází k oknu, chvíli přemýšlí, pak se ke mně otočí tak, abych z jeho tváře nevyčetl pravdu, a lhostejným tónem řekne: „Zatím nenacházím nic mimořádného, ale přesto bych vám radil vysadit z práce, pane kolego!“ A to mě připraví o poslední špetku naděje.

Kdo z lidí by si nedělal naděje? Teď, když si sám určuju diagnózu a sám se léčím, občas si dělám naději, že jsem obětí své nevědomosti, že se dopouštím omylů při zjišťování bílkovin a cukru, které u sebe nacházím, že chybně hodnotím své srdce i otoky, které jsem u sebe už dvakrát ráno objevil. Když se zarytostí hypochondra znova a znova pročítám učebnice terapie a dennodenně měním léky, mám pořád dojem, že narazím na něco potěšitelného. Ale všechno je ubohost.

Ať je obloha plná mračen, nebo na ní září měsíc a hvězdy, pokaždé k ní při návratu vzhlížím a přemítám o tom, že si mě brzy vezme smrt. Zdálo by se, že mé myšlenky by přitom měly být hluboké jako ta obloha, jasné a ohromující. Ale kdepak! Přemýšlím jen o sobě, o ženě, o Líze, o Gnekkerovi, o studentech a vůbec o lidech, přemýšlím nepěkně a přízemně, chytračím sám se sebou a můj světový názor by se dal v těch chvílích charakterizovat slovy, která napsal proslulý Arakčejev v jednom svém intimním dopise: „Nic dobrého na světě se neobejde bez špatného, a špatného je vždycky víc než dobrého.“ Jinými slovy, všechno je odporné, není pro co žít, a těch dvaasedesát let, která jsem už prožil, mohu pokládat za ztracená. Přistihuji se při těch myšlenkách a honem přesvědčuji sám sebe, že

jsou náhodné a přechodné, že ve mně ještě nezakořenily, ale hned mě napadá:

Ale proč tě to v tom případě každý večer tak táhne k těm dvěma ropuchám?

A zapřísahám se, že už ke Kátě ani nepáchnu, ačkoliv vím, že zítra u ní budu zas.

Když u našich domovních dveří tahám za zvonek a potom jdu nahoru po schodech, uvědomuji si, že už nemám rodinu, ale ani touhu ji znova získat. Je mi jasné, že nové, arakčejevovské názory se u mne neprojevily náhodně ani přechodně, ale ovládly mě úplně. S rozbolavělým svědomím, skleslý a ochablý, že jedva hýbám údy, jež jako by mi ztěžkly o tisíc pudů, uléhám do postele a brzy usínám.

A potom – bezesná noc.

IV

Přichází léto, život dostává novou tvářnost.

Jednoho krásného rána ke mně přichází Líza a říká žertovným tónem: „Jedeme, Vaše Excellence. Všecko je připraveno.“

Moji Excelenci vyvedou na ulici, posadí do drožky a odvázejí. Vezu se a z dlouhé chvíle čtu firemní štíty zprava doleva. Ze slova „drogerie“ vychází „eiregord“. Hodilo by se to za jméno pro nějaké barony: baron Eiregord. Dál se vezu přes pole kolem hřbitova, který na mě nedělá zhola žádný dojem, přestože na něm budu brzy ležet; pak se vezu přes les a znova přes pole. Nic zajímavého. Po dvouhodinové jízdě zavedou Moji Excelenci do přízemní letní vilky a vykážou mi místo v malém, velice veselém pokojíčku s modrými tapetami.

Noc je zase bezesná, jenže ráno už nevstávám z postele a neposlouchám řeči své ženy, ale zůstávám ležet. Nespím, ležím v polospánku, v jakýchsi mrákotách, kdy vím, že nespím, ale přesto se

mi zdají sny. V poledne vstávám a ze zvyku si sedám k svému stolu, jenže už nepracuji, ale rozptyluji se francouzskými knížkami ve žlutých obálkách, které mi posílá Káťa. Byl bych ovšem větší vlastenec, kdybych četl ruské autory, ale abych se přiznal, nechovám k nim zvláštní náklonnost. Až na dva tři staré pány mi celá dnešní literatura nepřipadá jako literatura, ale jako svého druhu umělecké řemeslo, dobré jen k tomu, aby se podporovalo, a už méně k tomu, aby se uplatňovaly jeho výtvořky. Ani o těch nejlepších výtvořkách uměleckých řemesel nemůžete říct, že jsou pozoruhodné, a upřímně je pochválit bez nějakého ale; totéž se dá říct i o všech těch literárních novinkách, které jsem přečetl za posledních deset až patnáct let: ani jediná není pozoruhodná a u žádné se neobejdete bez nějakého ale. Chytré, ušlechtilé, ale podprůměrné; vynikající, ušlechtilé, ale málo chytré; nebo konečně vynikající, chytré, ale málo ušlechtilé.

Netvrdím, že francouzské knížky jsou i vynikající, i chytré, i ušlechtilé, ani s nimi nejsem spokojen. Nejsou však tak nudné jako ruské knihy a není v nich takovou vzácností nejdůležitější prvek umění – pocit osobní svobody, který ruským autorům chybí. Nevzpomínám si ani na jedinou novinku, aby se v ní autor hned od první stránky ne snažil svázat si ruce nejrůznějšími konvencemi a dohodami se svým svědomím. Jeden se bojí mluvit o nahém těle, druhý si vlezl do svěrací kazajky psychologické analýzy, třetímu jde o „srdečný poměr k člověku“, čtvrtý úmyslně zamlžuje celé stránky přírodním líčením, aby nemohl být podezříván z tendenčnosti. Jeden chce vypadat ve svých dílech stůj co stůj jako měšťan, druhý jako šlechtic atd. Vypočítavost, opatrnost, lišáctví, ale vůbec žádná svoboda ani odvaha psát, jak se komu chce, a tedy ani žádný tvůrčí čin.

Tohle všecko se týká takzvané krásné literatury.

Pokud však jde o ruskou odbornou literaturu, například z oboru sociologie, umění atd., tu nečtu prostě z ostychu. V dětství a chlapectví jsem se bůhvíproč bál vrátných a divadelních uvaděčů a od

téhle bázně jsem se neoprostil dodnes. Bojím se jich ještě teď. Tvrdí se, že hrozné se nám zdá jen to, co je pro nás nepochopitelné. A skutečně je těžko pochopitelné, proč jsou vrátní a biletáři tak důstojní, nadutí a povzneseně nezdvořilí. Stejně neurčitou bázeň pociťuji, když čtu vážná odborná pojednání. Nesmírná důležitost, rozmarný generálský tón, familiární poměr k zahraničním autorům, umění důstojně mlátit prázdnou slámu, to všechno je mi nepochopitelné, děsí mě to a ani trochu se to nepodobá skromnosti a džentlmensky klidnému tónu, na který jsem si zvykl u našich spisovatelů. Ale nejde jen o články, mně dělají potíž dokonce i překlady, které pořizují nebo redigují seriózní Rusové. Nadutý a shovívavý tón předmluv, přemíra překladatelových poznámek, které mi brání se soustředit, otazníky a *sic* v závorkách, jež překladatel štědře roztrousil po celém článku nebo knize, na mne působí jako atentát jak na osobu autora, tak na mou čtenářskou samostatnost.

Jednou jsem byl pozván jako expert na oblastní soud. O přestávce mě jeden můj kolega, také expert, upozornil na to, jak hrubě jedná prokurátor s obžalovanými, mezi nimiž byly dvě inteligentní ženy. Myslím, že jsem ani trochu nepřeháněl, když jsem kolegovi odpověděl, že to není o nic hrubší jednání, než je vzájemný vztah běžný mezi autory odborných statí. Ty vztahy jsou skutečně tak neomalené, že se o nich dá hovořit jen se stísněným pocitem. Chovají se jeden k druhému a k těm spisovatelům, které kritizují, buď přespříliš uctivě, bez ohledu na svou vlastní důstojnost, nebo je naopak propírají ještě mnohem odvážněji, než já v těchhle zápiscích i v duchu propírám svého nastávajícího zete Gnekera. Nařčení z duševní méněcennosti, z nekalých úmyslů, a dokonce z nejrůznějších trestných činů jsou běžnou okrasou vážných odborných článků. A jak se teprve vyjadřují ve svých takyvvýtvorech mladí lékaři, *ultima ratio*. Takové vztahy se musí nutně odrazit na mravech mladé literární generace, proto mě ani trochu neudivuje, že v novinkách

naší krásné literatury za posledních deset až patnáct let hrdinové pijí spoustu vodky a hrdinky nejsou dost počestné.

Čtu francouzské knížky a občas se zahledím do otevřeného okna. Vidím zubatý okraj našeho plotu, dva tři neduživé stromky a dál za plotem zahrádky cestu, pole a ještě dál široký pás jehličnatého lesa. Často se s potěšením dívám, jak se neznámý chlapec s děvčátkem, oba světlolasí a otrhaní, drápou na plot a smějí se mé lysině. V jejich rozzářených očkách čtu: „Koukni, plešatec!“ Jsou to snad jediní lidé, kterým je dokonale lhostejná moje proslulost i moje tituly.

Ted' už nemám hosty každý den. Zmíním se jen o návštěvách Nikolaje a Petra Ignatjeviče. Nikolaj za mnou přichází zpravidla ve svátek a jakoby úředně, ale ve skutečnosti, spíš abychom si pohovořili. Má vždycky pořádnou náladickou, což u něho v zimě nikdy nebývá.

„Tak copak mi neseš?“ ptám se, když k němu vyjdu do síňky.

„Vaše Excellence!“ říká s rukou na srdci a dívá se na mne zamilovaně nadšeným pohledem. „Vaše Excellence! Ať mě pánbůh potrestá! Ať mě na místě srazí hrom! *Gaudeamus igitur juvenestus!*“

A hladově mě líbá na ramena, na rukávy, na knoflíky.

„Je tam u vás všecko v pořádku?“ vyptávám se ho.

„Vaše Excellence! Jako před pánembohem...“

Nepřestává se úplně bez potřeby dovolávat pánaboha a záhy mě přestává bavit. Posílám ho do kuchyně, tam dostane najíst. Petr Ignatjevič ke mně přijíždí také jen ve svátek, speciálně proto, aby mě navštívil a podělil se se mnou o své myšlenky. Sedí v mém pokojíčku poblíž stolu, skromný, čistounký a rozšafný, neodvažuje se zkřížit nohu přes nohu nebo dát lokty na stůl a celou dobu mi tichým, jednotvárným hláskem, uhlazeně a knižně vypráví všelijaké podle jeho názoru velice zajímavé a pikantní novinky, které vyčetl z časopisů a knížek. Všechny tyhle noviny jsou jedna jako druhá a všechny asi tohohle typu: jistý Francouz udělal objev, druhý – Němec – ho odhalil a dokázal, že tenhle objev byl udělán už v roce

1870 jakýmsi Američanem, a třetí, taky Němec, je oba přetrumfl a dokázal jim, že oba naletěli, protože si pod mikroskopem spletli vzduchové bublinky s pigmentem. Dokonce, i když mě chce Petr Ignatjevič rozesmát, vypráví rozvláčně a důkladně, jako by obhajoval disertaci, zevrubně uvádí literární prameny, z kterých čerpal, a snaží se nesplést se ani v čísle, ani ve stránce časopisu i přesně uvádět jména, přičemž neříká prostě Petit, nýbrž určitě Jean Jacques Petit. Někdy u nás zůstane na oběd a pak vypráví celou dobu tytéž pikantní historky, které umrtvují všechny stolovníky. Jestliže před ním Gnekker a Líza zavedou řeč na fugy a kontrapunky, na Brahmsa nebo Bacha, skromně sklopí oči a je rozpačitý – hanbí se, že v přítomnosti takových vážných lidí, jako jsme my dva, někdo může mluvit o takových hloupostech.

Při mé nynější náladě mi stačí pět minut a jsem z něho otrávený tak, jako bych ho viděl a poslouchal celou věčnost. Nenávidím ho, chuděru. Z jeho tichého, jednotvárného hlasu chřadnu, z jeho historek hloupnu... On ke mně chová nejvřelejší sympatie a hovoří se mnou jen proto, aby mi udělal potěšení, a já mu odplácím tím, že se na něj upřeně dívám, jako bych ho chtěl hypnotizovat, a v duchu říkám: Jdi už, jdi už, jdi už! Ale k telepatii je necitlivý a sedí a sedí...

Celou dobu, co u mne sedí, se nemohu zbavit dotěrné myšlenky, že se může snadno stát a bude po mé smrti jmenován mým nástupcem, v duchu vidím svou nebohou posluchárnu jako oázu, v níž vyschl pramen, a jsem na Petra Ignatjeviče nevrlý a ponuře mlčím, jako bych z takovýchhle myšlenek vinil jeho, a ne sebe. Když začne, jak má ve zvyku, velebit německé vědce, už se dobrácky neposmívám jako dříve, ale nevrle bručím:

„Ti vaši Němci jsou pěkní oslové!“

Nezadám si přitom s nebožtíkem profesorem Nikitou Krylovem, který se jednou koupal s Pirogovem v Revalu a navztekaný na to, že je voda moc studená, zaklel: „Mizerní Němci!“ Zkrátka jedním s Petrem Ignatjevičem špatně, a teprve když odejde a když se dívám

oknem, jak se za plotem míhá jeho šedivý klobouk, mám chuť na něj zavolat: „Prosím vás, odpustte mi!“

Naše obědy jsou nudnější než v zimě. Gnekker, kterého teď nenávidím a kterým opovrhuju, u nás obědvá skoro denně. Dříve jsem snášel jeho přítomnost mlčky, teď ho však častuji jedovatými poznámkami, po kterých se moje žena a dcera červenají. Jsem tak posedlý, že často prostě plácám hlouposti a sám nevím, proč to dělám. Onehdy se například stalo, že jsem Gnekkera dlouho s opovržením pozoroval, a pak jsem na něj z ničeho nic vyštěkl:

*Orlové níž než slepice se někdy snesou,
však slepice se k nebi nikdy nepovznesou.*

A nejvíc mě dopaluje, že slepice Gnekker je mnohem chytřejší než orel profesor. Protože ví, že moje žena i dcera jsou při něm, drží se této taktiky: odpovídá na mé jedovatosti shovívavým mlčením (starému pánovi přeskočilo, co se s ním budu bavit!) nebo dobrácky vtipkuje. Sám žasnu, jak hluboko může člověk klesnout! Celý oběd dokážu snít o tom, jak se z Gnekkera vyklube dobrodruh, jak Líza a manželka prohlédnou a jak je budu poštívat – a podobné banální sny teď, kdy stojím jednou nohou v hrobě!

Dochází i k nedorozuměním, o jejichž existenci jsem předtím věděl jen z doslechu. Přes trapnost věci vylíčím jedno, k němuž došlo nedávno po obědě.

Sedím ve svém pokojíku a kouřím dýmku. Jako obvykle přichází má žena, posadí se a začíná o tom, že by bylo moc dobré, kdybych teď, dokud je teplo a mám čas, zajel do Charkova a vyptal se tam, co je zač náš přítel Gnekker.

„Dobře, tak já tam zajedu,“ souhlasím.

Žena je spokojená, vstane a jde ke dveřím, ale hned se vrací a říká:

„Abych nezapomněla, mám ještě jednu prosbu. Víím, že se rozčílíš, ale mou povinností je tě varovat... Nezlob se, Nikolaji Stěpanyči,

ale všichni naši známí i sousedi si už šuškájí, že nějak moc často trávíš čas s Kátou. Neříkám, že není chytrá a vzdělaná a že s ní není příjemně, ale uznej, že ve tvých letech a při tvém společenském postavení působí trochu divně, že s takovým potěšením vyhledáváš její společnost. Navíc má takovou pověst, že...”

Mně se najednou nahrne krev do hlavy, z očí mi srší jiskry, vyskočím, popadnu se za hlavu, dupu a vřeštím nepřírozeným hlasem:

„Dejte mi pokoj! Dejte mi pokoj! Slyšíte?“

Vypadám asi děsivě a můj hlas je asi moc divný, protože moje žena najednou zbledne a zaječí taky takovým nepřírozeným, zoufalým hlasem. Náš křik přivolá Lízu, Gnekkera a pak i Jegora.

„Dejte mi pokoj!“ křičím. „Ven! Slyšíte?“

Vtom přestávám cítit nohy, jako bych je vůbec neměl, vím ještě, že se skládám na něčí ruce, pak ještě chvilku slyším pláč a padám do bezvědomí, které trvá skoro tři hodiny.

A teď něco o Kátě. Chodí ke mně každý den zvečera, a to samozřejmě nemůže ujít sousedům ani známým. Chvilku vždycky posedí a pak mě bere s sebou na projížďku. Má vlastního koně a zbrusu novou dvoukolku, koupenou tohle léto. I jinak si žije na vysoké noze, pronajala si luxusní letní vilu s velkou zahradou a přenesla si do ní celé své městské prostředí, má dvě služky a kočího... Často se jí ptám:

„Káto, z čeho budeš žít, až rozházíš dědictví?“

„Pak se uvidí,“ říká na to.

„Měla bys s těmi penězi líp zacházet, moje milá. Našetřil je dobrý člověk poctivou prací.“

„To už jste mi říkal. Víím to.“

Zprvu jedeme přes pole, potom tím jehličnatým lesem, na který se dívám ze svého okna. Příroda se mi ještě pořád zdá nádherná, přestože mi ďáblík našeptává, že všechny ty borovice a smrky, všichni ti ptáci i ta bílá oblaka na nebi za ty tři nebo čtyři měsíce, až umřu, po mně ani nevzdechnou. Kátu baví kočírovat a líbí se jí, že je pěkně a že sedím vedle ní. Má dobrou náladu a nemluví hrubě:

„Vy jste moc hodný člověk, Nikolaji Stěpanyči,“ říká mi. „Jste vzácný exemplář a na světě neexistuje herec, který by vás mohl hrát. Mne nebo dejme tomu Michaila Fjodoryče by zahrál i špatný herec, ale vás nikdo. A já vám závidím, hrozně vám závidím! Protože co vlastně jsem? Co?“

Chvilí přemýšlí a pak se mě zeptá:

„Nikolaji Stěpanyči, jsem přece záporná postava? Vidíte?“

„Jsi,“ odpovídám jí.

„Hm... Co mám teda dělat?“

Co jí na to mám říct? Snadno se řekne „pracuj“ nebo „rozdej svůj majetek chudým“ nebo „poznej sebe sama“, a právě proto, že se to snadno řekne, nevím co říct.

Když moji kolegové terapeuti učí, jak se má léčit, radí „individualizovat každý jednotlivý případ“. Stačí poslechnout jejich radu a přesvědčíte se, že prostředky doporučované učebnicemi jako nejlepší a zcela vhodné pro určitou šablonu jsou dokonale nevhodné pro jednotlivé případy. To se vztahuje i na mravní neduhy.

Ale nějak odpovědět musím, a tak říkám:

„Milánku, ty máš příliš mnoho volného času. Nutně potřebuješ něco dělat. Proč bys to vlastně nemohla zase zkusit jako herečka, jestli máš nadání.“

„To nejde.“

„Říkáš to a tváříš se, jako bys byla oběť. To se mi nelíbí, milánku. Ale zavinila sis všechno sama. Začalas tím, jen si vzpomeň, že ses rozzlobila na lidi a na poměry, ale neudělala jsi vůbec nic pro to, aby se cokoliv z toho zlepšilo. Ty jsi nebojovala proti zlu, a jenom jsi podlehla únavě, ty nejsi oběť boje, ale oběť své vlastní nemožnosti. Pravda, byla jsi tenkrát mladá a nezkušená, ale teď by to mohlo dopadnout jinak. Určitě to zkus! Budeš mít svou práci, budeš sloužit vznešenému umění!“

„Nechytračte, Nikolaji Stěpanyči,“ přerušuje mě Káťa. „Pojďte, dohodneme se jednou provždy, že budeme mluvit o hercích, o he-

rečkách, o spisovatelích, ale umění že necháme na pokoji. Vy jste báječný a vzácný člověk, ale tolik zas umění nerozumíte, abyste mohl s dobrým svědomím tvrdit, že je vznešené. Pro umění nemáte čich ani cit. Celý život jste pracoval a neměl jste kdy ten cit získat. A vůbec... já nemám tyhle hovory o umění ráda!“ pokračuje nervózně. „Opravdu nemám! Stejně už ho dost zprofanovali, pěkně děkuju!“

„Kdo ho zprofanoval?“

„Tamti ho zprofanovali pijáctvím, noviny familiárním psaním a chytrí lidé filozofií.“

„Filozofie nemůže škodit.“

„Může! Jestli někdo filozofuje, znamená to, že nechápe.“

Abychom se do sebe nepustili příliš ostře, honem přecházím na jiné téma a pak dlouho mlčím. Teprve když vyjíždíme z lesa a míříme ke Kátině vile, vracím se k původnímu rozhovoru a ptám se:

„Stejně jsi mi ale dlužna odpověď, proč to nechceš znova zkusit jako herečka.“

„Nikolaji Stěpanyči, poslyšte, to je přece kruté!“ vzplane Káťa a najednou zrudne jako pivoňka. „Vám jde stůj co stůj o to, abych kápala božskou? Prosím, když... když o to tolik stojíte! Já totiž nemám žádný talent! Nemám talent, zato... zato jsem moc ješitná! Tak!“

Po tomhle přiznání ode mne odvrací tvář, a aby zakryla, že se jí třesou ruce, prudce škube opratěmi.

„Zas ten Michail Fjodoryč!“ říká zlostně Káťa. „Zbavte mě ho, prosím vás! Omrzel mě, už mi nemá co říct... Nechci ho!“

Michail Fjodorovič už měl být dávno v cizině, ale každý týden odkládá odjezd. V poslední době se nějak změnil, je přepadlý, víno mu stoupá do hlavy, a to se mu předtím nestávalo, jeho černé obočí začíná prokvítat. Když naše dvoukolka zastavuje před vraty, neskrývá radost a netrpělivost. Chvatně pomáhá Kátě i mně z kočáru, nedočkavě se vyptává, směje se, mne si ruce, a ten krotký, úpěnlivý, čistý výraz, který jsem předtím pozoroval jen v jeho pohledu, se mu

teď rozlévá po celé tváři. Raduje se a zároveň se za svou radost stydí, stydí se za ten svůj zvyk vysedávat u Káti každý večer a pokládá za nutné zdůvodňovat svůj příjezd nějakým očividným nesmyslem, třeba: „Měl jsem kolem cestu, tak jsem si řekl, na chvíli se stavím.“

Všichni tři jdeme dál a pijeme nejdřív čaj, pak se na stole objeví dávno známé dva balíčky karet, velký skrojek sýra, ovoce a láhev krymského šampaňského. Také naše zábava není nová, máme stejná témata jako v zimě. Propíráme univerzitu i studenty, literaturu i divadlo, vzduch ze samého nadávání houstne a těžkne a otravují ho svým jedovatým dechem už ne dvě ropuchy jako v zimě, ale teď už tři. Mimo sametový barytonový smích a chichotání podobné harmonice slyší služka, která nás obsluhuje, navíc protivný skřehotavý smích, jakým se ve vaudevillech smějou generálové: hehehehe.

V

Bývají hrozné noci s hromobitím, blýskáním, deštěm a větrem, lidově řečeno boží dopuštění. Přesně takové boží dopuštění jsem prožil ve svém soukromém životě i já...

Probouzím se po půlnoci a v tu ránu vyskočím z postele. Kdoví proč mám pocit, že právě teď zčistajasna umřu. Proč mám ten pocit? V těle necítím vůbec nic, co by ohlašovalo brzký konec, zato duši mi svírá taková hrůza, jako bych náhle spatřil ohromnou zlověstnou zář.

Rychle dělám světlo, lokám vodu přímo z karafy a pak honem k otevřenému oknu. Venku je nádherně. Voní tam seno a ještě cosi velice příjemného. Rozeznávám plaňky plotu, ospalé neduživé stromky před oknem, cestu a tmavý pruh lesa; na nebi je klidný, jasně zářící měsíc a nikde ani jediný obláček. Úplné ticho, ani lísteček se nepohne. Mám pocit, že všechno se dívá na mne a čeká, jak budu umírat.

Je mi úzko. Zavírám okno a běžím k posteli. Zkousím si puls, a když ho nenahmatám na ruce, hledám ho na spáncích, pak pod bradou a znova na ruce, a všude jsem studený a slizký od potu. Dech se mi stále zrychluje, tělo se mi třese, celé nitro se tetelí, na tváři a na lysině jako by se mi usazovala pavučina.

Co si počnu? Mám přivolat naše? Ne, to ne. Nedovedu si představit, co budou žena a dcera dělat, až ke mně přijdou.

Strkám hlavu pod polštář, zavírám oči a čekám, čekám... Zádá mě mrazí, mám pocit, že se mi vtahují dovnitř, jsem přesvědčen, že smrt se ke mně připlíží zezadu a pokradmu...

„Kivi, kivi!“ zapiští náhle něco do nočního ticha a já nevím, odkud to vychází – z mých prsou, nebo zvenčí?

„Kivi, kivi!“

Panebože, to je hrůza! Rád bych se ještě napil, ale už se děsím otevřít oči, mám strach zvednout hlavu. Můj děs je bezděčný a živočišný, marně se snažím pochopit, proč na mne padla taková hrůza, jestli proto, že se mi tolik chce žít, nebo proto, že mě čeká nová, dosud nepoznaná bolest.

Nahoře nad stropem kdosi bud' sténá, nebo se směje... Napínám sluch. Za chvíli se ozvou na schodech kroky. Někdo chvatně schází dolů, pak jde zas nahoru. Za chvíli se kroky ozvou zase dole, někdo se zastavuje u mých dveří a poslouchá.

„Kdo je tam?“ křičím.

Dveře se otevřou, směle se podívám a vidím svou ženu. Je bledá a má uplakané oči.

„Ty nespíš, Nikolaji Stěpanyči?“

„Co chceš?“

„Proboha, zajdi se podívat na Lízu. Něco se s ní děje.“

„Dobře... rád,“ huhlám velice spokojený, že nejsem sám. „Dobře, hned to bude!“

Jdu za ženou, poslouchám, co mi povídá, ale samým rozčilením nechápu ani zbla. Po schodech poskakují světelné skvrny od ženiny

svíčky, vidím naše dlouhé třaslavé stíny, nohy se mi zamotávají do županu, dusím se a mám pocit, že se za mnou někdo žene a chce mě čapnout za záda. Ted' umřu tady na těch schodech, myslím si, ano ted'... Ale už za sebou máme schody i temnou chodbu s italským oknem a vcházíme k Líze. Sedí na posteli jen v košili, bosé nohy má svěšené a naříká.

„Ach můj ty bože... můj ty bože!“ mumlá a mhouří oči před naší svíčkou. „Já už to nevydržím, já to nevydržím...“

„Lízo! Děťátko!“ říkám. „Co je ti?“

Když mě spatří, vyskočí a prudce mě obejmje.

„Tatínku zlatý!“ vzlyká. „Tatínečku! Ty můj drobečku! Já nevím, co to se mnou je. Mně je tak těžko!“

Objímá mě, líbá a drmolí mazlivá slůvka, která jsem od ní slýchal, když byla děcko.

„Uklidni se, děťátko, no tak,“ chlácholím ji. „Nesmíš plakat. Mně je taky těžko.“

Snažím se ji přikrýt, žena jí dává napít, oba se motáme kolem postele, narážíme přitom do sebe rameny a já si v té chvíli připomínám, jak jsme spolu kdysi koupávali naše děti.

„Tak pomoz jí přece! Pomoz jí!“ úpí žena. „Udělej něco!“

Ale co mohu udělat? Vůbec nic. Děvče má nějaké trápení, ale já vůbec nevím, oč jde, nic nechápu a mohu jen broukat:

„To nic není, to nic není... To přejde... Spi, spi!“

Jako naschvál se z našeho dvorku náhle ozve psí vytí, nejdříve tiché a nerozhodné, ale pak zvukné, dvojhlasné. Jaktěživ jsem nic nedal na všelijaká zlá znamení, jako je vytí psů nebo houkání sýček, ale ted' se mi trýznivě svírá srdce a honem se snažím nějak si to vytí vysvětlit.

„To je hloupost,“ říkám si. „Působení jednoho organismu na druhý. Moje silné nervové napětí se přeneslo na ženu i na Lízu, na psa, a nic víc... Tímhle přenášením se dají vysvětlit různé předtuchy a předvídání.“

Když se krátce nato vracím k sobě, abych napsal pro Lízu recept, už nemyslím na to, že co nevidět umřu, ale je mi jenom těžko a nanicovatě, ba skoro lituji, že jsem neumřel náhle. Dlouho stojím jako socha uprostřed pokoje a lámu si hlavu, co bych tak měl Líze předepsat, ale sténání nad stropem utichá a já docházím k rozhodnutí, že nepředepíšu nic, a přesto stojím dál...

Je hrobové ticho, takové ticho, že jak to napsal kterýsi spisovatel, až v uších zaléhá. Čas se vleče, pruhy měsíčního světla na okně jsou stále stejné... Do svítání je ještě daleko.

Ale pak zavržou na zahrádce vrátka, někdo se krade dovnitř, ulomí větvičku z jednoho neduživého stromku a opatrně jí klepe na okno.

„Nikolaji Stěpanyči!“ slyším někoho šeptat. „Nikolaji Stěpanyči!“

Otevřu okno a mám dojem, že je to sen: pod oknem stojí přitisknutá ke zdi žena v černých šatech, jasně ozářená měsícem, a upírá na mne velké oči. Má bledou, přísnou tvář, jako mramorovou ve fantastickém měsíčním osvětlení, brada se jí třese.

„To jsem já,“ říká. „Káťa!“

V měsíčním světle se oči všech žen zdají velikánské a černé a všichni lidé vyšší a bledší, proto asi jsem ji v první chvíli nepoznal.

„Co je ti?“

„Nezlobte se,“ říká. „Ale najednou se mi udělalo tak hrozně, sama nevím proč. Nemohla jsem to vydržet a rozjela jsem se sem. Viděla jsem, že svítíte, tak jsem zaklepala... Nezlobte se... Kdybyste věděl, jak hrozně mi bylo! Co teď děláte?“

„Nic... Nemůžu spát.“

„Měla jsem takovou předtuchu. Ale to je hloupost.“

Zdvihá obočí, v očích se jí třpytí slzy, celou tvář má ozářenou tím starým výrazem důvěřivosti, který jsem u ní tak dávno neviděl.

„Nikolaji Stěpanyči!“ říká prosebně a natahuje ke mně obě ruce. „Drahoušku, moc vás prosím... ale moc... Jestli si trochu vážíte mého přátelství a úcty, kterou k vám cítím, tak mi vyslyšte tuhle prosbu!“

„Jakou prosbu?“

„Přijměte ode mne peníze!“

„Co tě to zase napadlo! Nač já potřebuju tvoje peníze?“

„Pojedete se někam léčit... Potřebujete se léčit! Přijímáte? Ano? Budete hodný, vidíte?“

Dychtivě se mi dívá do tváře a naléhá:

„Ano? Přijímáte?“

„Ne, milánku, nepřijímám,“ říkám jí. „Děkuju!“

Obrací se ke mně zády a hlava jí klesá. Zřejmě jsem ji odbyl tónem, který nepřipouští dále diskutovat o penězích.

„Vrať se domů a vyspi se,“ říkám. „Zítra se uvidíme.“

„Vy mě tedy nepokládáte za svého přítele?“ ptá se sklesle Káťa.

„Nic takového neříkám. Ale tvoje peníze by mi teď nic nepomohly.“

„Tak promiňte...,“ říká tónem, který se snížil o celou oktávu. „Já vás chápu... Půjčovat si od takového člověka, jako jsem já... od vysloužilé herečky... Ale sbohem!“

A odchází tak rychle, že se s ní vůbec nestačím rozloučit.

VI

Jsem v Charkově.

Protože se svou dnešní náladou bych zbytečně bojoval a ani by to nebylo v mých silách, umínil jsem si, že poslední dni mého života musí být bez poskvrny alespoň po formální stránce; nejsem-li totiž v právu vůči rodině, což si sám nejlépe uvědomuji, vynasnažím se dělat to, co chce ona. Mám jet do Charkova, dobrá, pojedu do Charkova. Navíc jsem v poslední době ke všemu tak zlhostejněl, že by mi bylo úplně jedno, kam jedu, jestli do Charkova, do Paříže nebo do Berdyčeva.

Přicestoval jsem sem kolem poledne a ubytoval se v hotelu neda-leko chrámu. Jsem z vlaku celý roztřesený a prokřehlý od průvanu, sedím na posteli, držím se za hlavu a čekám na záchvat tiků. Ještě

dnes bych se měl vypravit za rodinou svého známého profesora, ale nemám chuť ani sílu.

Přichází starý hotelový sluha a ptá se, jestli mám ložní prádlo. Na pět minutek ho zdržuji a kladu mu několik otázek, týkajících se Gnekkera, kvůli kterému jsem tady. Zjišťuji, že sluha je rodilý Charkovan a zná tohle město jako své boty, ale přesto si nevzpomíná ani na jediný místní nositele jména Gnekker. Vyptávám se na statkáře, a se stejným výsledkem.

Hodiny na chodbě odbíjejí jednu, potom dvě a tři... Poslední měsíce mého života, to údobí, co čekám na smrt, mi připadá mnohem delší než celý můj život. A nikdy dříve jsem se nedokázal tak snadno smířovat s pomalostí času jako teď. Dříve, když jsem někdy čekal na nádraží na vlak nebo seděl u zkoušek, táhla se mi čtvrt hodina jako věčnost, kdežto dnes dokážu prosedět celou noc nehybně na posteli a dokonale lhostejně přemítat o tom, že zítra mě čeká stejně dlouhá a nanicovatá noc, a pozítří...

Na chodbě odbíjejí hodiny pět, šest, sedm... Stmívá se.

Ve tváři cítím tupou bolest, to mi začíná tik. Abych se přinutil na něco myslet, vžívám se do své někdejší duševní situace, kdy jsem nebyl ke všemu lhostejný, a kladu si otázku: Proč já, tajný rada, sedím v tomhle malém hotelovém pokoji, na téhle posteli s cizí, zašlou pokrývkou? Proč koukám na tohle laciné plechové umyvadlo a poslouchám, jak na chodbě hrkají zchátralé hodiny? Je tohle všechno důstojné mé slávy a mého vysokého postavení mezi lidmi? A odpovídám si na tyhle otázky úsměškem. Je mi směšná moje naivita, s níž jsem kdysi v mládí přeceňoval význam proslulosti a výjimečného postavení, jemuž se slavní lidé domněle těší. Jsem proslulý, mé jméno se vyslovuje s úctou, můj portrét byl v Nivě a v Obrazech z celého světa, dokonce jsem četl svůj životopis v jistém německém časopise – a co z toho mám? Sedím sám a sám v cizím městě, na cizí posteli a třu si dlaní bolavou tvář... Rodinné vády, nelítostnost věřitelů, hrubost železničního personálu, šika-

nování s osobními doklady, drahé a nezdravé stravování v bufetech, všeobecná omezenost a hrubé jednání – to všecko a ještě mnoho dalších věcí, jejichž vypočítávání by zabralo příliš mnoho času, se mě nedotýká o nic méně než kteréhokoliv obyvatele známého jedině ve své ulici. Tak v čem se tedy projevuje výjimečnost mého postavení? Připustíme, že jsem tisícinásobně slavný, že jsem hrdina, na nějž je pyšná celá jeho vlast, že všechny noviny přinášejí lékařské zprávy o mé nemoci, že pošta mi už nosí písemné projevy sympatií od mých kolegů, žáků i od veřejnosti – to všecko přece nezabrání tomu, abych neumřel na cizí posteli, smuten a docela sám... Samozřejmě to není ničí vina, ale kaju se – nemám to své populární jméno rád. Mám pocit, že mě zaskočilo.

Asi v deset hodin usínám, a přestože tik neustal, spím pevně a spal bych dlouho, kdybych nebyl vyburcován. Po jedné hodině v noci se náhle ozve klepání na dveře.

„Kdo je to?“

„Telegram!“

„Taky jste s tím mohl počkat do zítřka!“ durdím se, když беру od sluhy telegram. „Teď už znova neusnu.“

„Račte prominout. Svítilo se u vás, tak jsem myslel, že jste vzhůru.“

Otvírám telegram a nejdřív se dívám na podpis – moje žena. Co zas chce?

„Gnekker se včera dal tajně oddat s Lízou. Vrat' se.“

Čtu ten telegram a můj úlek je jenom krátký. Nelekl jsem se ani tak toho, co provedla Líza s Gnekkerem, jako lhostejnosti, s níž jsem přijal zprávu o jejich svatbě. Tvrdí se, že filozofové a skuteční mudrcové jsou lhostejní. Ale tak to jistě není, lhostejnost, to je přece duševní paralýza, předčasná smrt.

Lehám si znova do postele a začínám přemítat, jakými myšlenkami bych se zaměstnal. O čem mám přemýšlet? Promyslel jsem snad všecko a už nic na světě není s to roznítit mou mysl.

Když začíná svítat, sedím v posteli, objímám rukama kolena a z dlouhé chvíle se snažím poznat sebe sama. Poznej sebe sama! je krásná a prospěšná rada, škoda jen, že je ve starověku nenapadlo připojit k té radě také návod k použití.

Když jsem dříve někdy zatoužil pochopit někoho nebo sebe, nerozebíral jsem jeho činy, v nichž je všechno podmíněné, ale jeho přání. Řekni mi, co chceš, a já ti řeknu, kdo jsi.

Ted' tedy zkouším sebe: co chci?

Chci, aby naše ženy, naše děti, naši přátelé, naši žáci v nás měli rádi nejenom jméno nebo firmu, nálepku, ale obyčejné lidi. A co ještě? Ještě bych se chtěl probudit za takových sto let a kouknout se aspoň jedním okem, jak na tom bude věda. A ještě bych chtěl tak deset let života... A dál?

Dál už nic. Přemýšlím, dlouho přemýšlím a už nemohu na nic přijít. A vím, že i kdybych si lámal hlavu sebevíc a se vším možným, bude v mých přáních chybět něco hlavního, něco velice důležitého. Mé vášni pro vědu, mé touze žít i tomuhle, jak tady sedím na cizí židli a snažím se poznat sebe sama, všem mým úvahám, pocitům i názoru, který si o všem dělám, chybí něco společného, něco, co by tohle všechno stmelovalo v jeden celek. Každý můj pocit a každá má myšlenka ve mně existují zvlášť a ve všech mých soudech o vědě, divadle, literatuře, mých žácích, ve všech obrazech, které si maluje má představivost, by ani zkušený analytik nenašel to, čemu se říká hlavní myšlenka nebo také boží jiskra v člověku.

A jestliže to v nich není, není v nich nic.

Při takovéhle chudobě stačila vážná choroba, strach před smrtí, vliv okolí a lidí a všechno, co jsem předtím pokládal za svůj světový názor a v čem jsem viděl smysl a radost svého života, se převrátilo vzhůru nohama a rozletělo na cucky. Proto není celkem divu, že v posledních měsících života jsem propadl ponurým myšlenkám a pocitům důstojným otroka a barbara i že jsem teď tak lhostejný a je mi jedno, že svítá. Když člověku chybí to, co stojí výš a co je

silnější než všechny vnější vlivy, pak opravdu stačí pořádná rýma, aby ztratil rovnováhu a slyšel v každém zvuku vytí psů. A celý jeho organismus nebo optimismus i s jeho velkými či malými myšlenkami mají v tom údobí význam pouhých symptomů a nic víc.

Jsem poražený člověk. A v tom případě nemá smysl dál o něčem přemýšlet nebo diskutovat. Budu sedět a mlčky vyčkávat, co přijde.

Ráno mi sluha přináší čaj a místní noviny. Mechanicky pročítám oznámení na první straně, úvodník, citáty z novin a časopisů, denní zprávy. V těch mimochodem nacházím tuto noticku: „Včerejším rychlíkem přicestoval do Charkova náš proslulý vědec, zasloužilý profesor Nikolaj Stěpanovič ten a ten a ubytoval se v tom a tom hotelu.“

Zvučná jména se zřejmě vytvářejí, aby žila samostatným životem, odděleně od svých nositelů. Moje jméno teď nerušeně prochází Charkovem, za nějaké tři měsíce bude, provedené ve zlatě, zářit jasně jako slunce na mém náhrobku – a nade mnou už bude růst tráva...

Jemné zaklepání na dveře. Někdo mě hledá.

„Kdo je tam? Dále!“

Dveře se otevrou a já překvapeně couvám o krok a honem se líp halím do županu. Předě mnou stojí Káťa.

„Dobrý den!“ říká celá udýchaná výstupem do schodů. „Divíte se? Já... jsem sem měla taky cestu.“

Sedá si a hovoří dál, zakoktává se a nedívá se na mne:

„Pročpak mi ani neodpovíte na pozdrav? Měla jsem sem taky cestu... teď jsem přijela... Dověděla jsem se, že jste v tomhle hotelu, a přišla jsem za vámi.“

„Moc rád tě vidím,“ říkám a krčím rameny, „ale překvapila jsi mě... Jako bys spadla z nebe. Co tady chceš?“

„Já? Ale jen tak... jednoduše jsem se sebrala a jela jsem.“

Mlčíme. Káťa se najednou prudce zvedne a jde ke mně.

„Nikolaji Stěpanyči!“ říká bledá jako stěna a tiskne si ruce na prsa. „Nikolaji Stěpanyči! Já už nemůžu takhle dál žít! Nemůžu! Pro boha živého mi řekněte, ale hned, co nejrychleji, co mám dělat? Tak mluvte, co mám dělat?“

„Ale co ti můžu říct?“ nechápu. „Nic, vůbec nic.“

„Mluvte, prosím vás!“ pokračuje udýchaně a celá se třese. „Přísahám vám, že už takhle nemůžu dál žít! Už nemám sílu!“

Sklesne na židli a začne vzlykat. Zvrátila hlavu, lomí rukama a dupe nohama, klobouček se jí svezl z hlavy a plandá na gumě, účes se pocuchal. „Pomozte mi! Pomozte!“ prosí úpěnlivě. „Já nemůžu dál!“

Vytahuje ze své cestovní brašny kapesník a přitom vyhodí několik dopisů, které jí sklouznou z klína na zem. Shýbám se pro ně a najednou poznávám písmo Michaila Fjodoroviče a náhodou přečtu úryvek nějakého slova „vášni...“

„Ale já ti přece nemůžu říct nic, Káto!“ povídám.

„Pomozte mi!“ vzlyká, chytí mě za ruku a líbá mi ji. „Vy jste přece můj otec, můj jediný přítel! Jste tak chytrý a vzdělaný, tolik jste prožil! Byl jste učitel! Tak mluvte: co mám dělat?“

„Čestně, Káto – já nevím...“

Jsem zmatený a rozpačitý, dojatý jejím vzlykotem, a sotva se držím na nohou.

„Víš co, Káto, posnídáme!“ říkám s nuceným úsměvem. „Dost toho pláče!“

A vzápětí dodávám skleslým hlasem:

„Já už tu dlouho nebudu, Káto!“

„Aspoň slůvko, aspoň jedno slůvko!“ pláče Káťa a natahuje ke mně ruce. „Co mám dělat?“

„Ty jsi ale divná,“ bručím. „Tohle nepochopím. Taková rozumná dívka, a najednou bác! Takového pláče!“

Chvilí je ticho. Káťa si upravuje účes, nasazuje si klobouk, potom mačká dopisy a strká si je do brašny, všecko beze slova a zdlouhavě.

Tváře, prsa i rukavice má zmáčené slzami, ale tváří se už přísně a drsně... Dívám se na ni a je mi hanba, že jsem šťastnější než ona. Já došel k poznání, že mi chybí to, čemu kolegové filozofové říkají hlavní myšlenka, teprve krátce před smrtí, v posledních dnech svého života, ale duše téhle ubožačky přece nepoznala a nepozná klid celý život, celý život!

„Pojď, posnídáme, Káto,“ říkám jí.

„Děkuji, nechci!“ říká chladně.

Zas chvíli mlčíme.

„Charkov se mi nelíbí,“ říkám. „Hrozná šed'. Celé město mi připadá šedivé.“

„Ano, možná... Není tu hezky... Nezdržím se tu dlouho... Jenom projíždím. Ještě dnes jedu.“

„Kam?“

„Na Krym... Totiž na Kavkaz.“

„Aha. Na dlouho?“

„To nevím.“

Káťa vstane, chladně se usměje a s odvráceným pohledem mi podá ruku.

Mám na jazyku otázku: „Tak mi ani nepřijdeš na pohřeb?“ Ale nedívá se na mne a ruku má studenou, nějak cizí. Beze slova ji vyprovázím ke dveřím... Už vyšla z pokoje, jde po dlouhé chodbě, neohlíží se. Ví, že se za ní dívám, a ohlédne se asi až na konci chodby.

Ne, neohlédla se. Černé šaty se mihly naposled, kroky utichly... Sbohem, můj poklade!

Neklidná duše

I

Na svatbu Olgy Ivanovny přišli všichni její přátelé a dobří známí.

„Jen se na něj podívejte a řekněte sami: že má něco do sebe?“ ukazovala svým přátelům na ženicha, jako by jim chtěla vysvětlit, proč si vzala docela obyčejného člověka, který ničím nevyniká.

Její muž Osip Stěpanyč Dymov byl lékař s hodností titulárního rady. Pracoval ve dvou nemocnicích; v jedné jako nesystemizovaný ordinář a ve druhé jako prosektor. Každý den od devíti ráno až do poledne pracoval a přijímal ve své ordinaci a odpoledne jezdil koňkou do druhé nemocnice, kde pitval zemřelé pacienty. Jeho soukromá praxe nestála za řeč, vynášela sotva pět set rublů ročně. To bylo všecko. Co se o něm dalo víc říct? Ovšem Olga Ivanovna i její přátelé a dobří známí nebyli jen tak obyčejní lidé. Každý z nich v něčem vynikal a byl něčím známý, měl už jméno a byl pokládán za slavného nebo sice slavný ještě nebyl, ale vzbuzoval ty nejskvělejší naděje. Herec, velký, dávno uznaný talent, elegantní, duchaplný a skromný člověk, znamenitý recitátor, vyučující Olgu Ivanovnu přednesu; operní pěvec, dobromyslný tloušťík, který Olgu Ivanovnu s povzdechem přesvědčoval, že se ničí: kdyby byla pilnější a pořádně se do toho obula, byla by z ní vynikající pěvkyně; dále několik výtvarníků, v čele s žánristou, animalistou a krajinářem Rjabovským, velmi hezkým, asi pětadvacetiletým blondýnem, který už měl za sebou úspěšné výstavy a prodal svůj poslední obraz za několik set rublů; korigoval malířské studie Olgy Ivanovny a říkal, že z ní možná něco bude; pak tu byl violoncellista, jehož nástroj plakal a jenž se netajil tím, že ze všech žen, které zná, umí doprovázet jen Olga Ivanovna; pak literát, mladý, ale už známý autor románů, her

a povídek. A ještě někdo? Ano, byl tu ještě Vasilij Vasiljič, pan statkář, ilustrátor a grafik-samouk, se silným smyslem pro staroruský styl, bylinu a epos; na papíře, na porcelánu či na začazených talířích dovedl vykouzlit přímo divy. V té svobodomyšlné a osudem zhýčkané společnosti umělců, sice jemných a skromných lidí, kteří však brali existenci nějakých lékařů na vědomí, leda když onemocněli, a pro něž mělo jméno Dymov stejně neutrální zvuk jako Sidorov nebo Tarasov, v té společnosti se zdál Dymov cizí, zbytečný a nepatrný, přes svou vysokou postavu a široká ramena. Jeho frak vypadal jako vypůjčený a bradku měl jako obchodní příručí. Ovšem, kdyby byl spisovatel nebo malíř, jistě by řekli, že tou bradkou připomíná Zolu.

Herec říkal Olze Ivanovně, že s vlasy jako len a v svatebních šatech vypadá jako štíhlá mladá višěň, když je na jaře obsypána bílými květy.

„Ne, poslyšte!“ řekla Olga Ivanovna a vzala ho za ruku. „Jak k tomu mohlo tak náhle dojít? To si musíte poslechnout. Vy nevíte, že můj otec pracoval s Dymovem v jedné nemocnici. Když se chudák tatínek rozstonal, nehnul se Dymov celé dni a noci od jeho lůžka. Taková obětavost! Poslouchejte, Rjabovskij... A vy, spisovateli, také poslouchejte, co říkám, je to velmi zajímavé. Pojd'te blíž. Jaká obětavost, jaká upřímná účast! Také já jsem celé noci nespala a seděla u otce a najednou se to, považte, stalo! Milý Dymov se zamiloval po uši. Osud si tak podivuhodně zahrává, že? No, a po otcově smrti mě několikrát navštívil, potkávali jsme se na ulici a jednoho krásného večera najednou – bác! Bylo tu vyznání jako blesk z čistého nebe... Proplakala jsem celou noc a sama jsem se šíleně zamilovala. A tak mě teď vidíte jako nevěstu. Že v sobě má něco silného, mohutného, medvědího, vid'te? Ted' je k nám pootočený a má tvář špatně osvětlenou, ale až se otočí, dobře si všimněte jeho čela. Rjabovskij, co říkáte tomu čelu? Dymove, mluvíme o tobě!“ zavolala na manžela. „Pojd' sem, podej svou poctivou dlaň Rjabovskému... Tak! Bud'te přáteli.“

Dymov podal s dobromyslným a naivním úsměvem Rjabovskému ruku a řekl:

„Velice mě těší. Se mnou vystudoval také nějaký Rjabovskij. Není to váš příbuzný?“

II

Olze Ivanovně bylo dvaadvacet let, Dymovovi jedenatřicet. Po svatbě začali nádherný život. Olga Ivanovna zaplnila stěny salónu svými i cizími obrazy v rámech i bez ráků a kolem piana a nábytku nastavěla půvabnou změť z čínských deštníků, malířských stojanů, pestrých látek, kinžálů, sošek a fotografií... Stěny jídelny polepila lidovými obrázky, rozvěsila lýkové střevíce a srpy, v koutě postavila kosu a hrábě a tak vykouzila jídelnu v ruském slohu. V ložnici zas, aby se podobala jeskyni, potáhla strop a stěny tmavým sukrem, nad postele zavěsila benátskou lucernu a ke dveřím postavila figurínu s halapartnou. A všichni shledávali, že si mladí manželé zařídili útulné hnízdečko.

Každý den, když kolem jedenácté vstala, hrála Olga Ivanovna na klavír, nebo když svítlo slunce, malovala olejovými barvami. V jednu hodinu pak odjížděla k švadleně. A protože ani ona, ani Dymov nebyli příliš zámožní a s penězi jen taktak vyšli, musela, chtěla-li se často ukazovat v novém a udivovat svou toaletou, provádět se svou švadlenou všelijaká kouzla. Velmi často se jim povedly ze starých přebarvených šatů, z bezcenných kousků tylu, krajek, plyše nebo hedvábí hotové zázraky, prostě okouzlující věci, spíš přelud než šaty. Od švadleny zajížděla Olga Ivanovna zpravidla k některé známé herečce, aby se dověděla nějaké divadelní novinky a aby si při té příležitosti zamluvila lístek na premiéru nové hry nebo na benefici. Od herečky vedla cesta do ateliéru některého malíře nebo na výstavu, a pak k někomu z významných lidí – buď aby někoho k sobě pozvala,

nebo aby oplatila návštěvu či jen tak na kus řeči. A všude ji přijímali s radostí a přátelsky a ujišťovali ji, že je milá, hodná a vynikající... Ti, o nichž říkala, že jsou slavní a velcí, ji přijímali jako svou, jako sobě rovnou a svorně jí prorokovali, že při svém všestranném talentu, vkusu a bystrosti to dotáhne, nebude-li se příliš tříštit, hodně daleko. Zpívala, hrála na klavír, malovala, modelovala, hrála ochotnický divadlo a to všecko nejenom tak nějak, nýbrž talentovaně; ať dělala lampióny k slavnostnímu osvětlení, ať se oblékala, ať někomu uvazovala kravatu – vše jí vycházelo neobyčejně umělecky, mile a půvabně. Ale v ničem se neprojevovalo její nadání tak pronikavě jako v tom, jak rychle se uměla seznamovat a důvěrně sbližovat se slavnými lidmi. Stačilo, aby se někdo třeba jen trochu proslavil a aby se o něm začalo mluvit, a už se s ním uměla seznámit a ještě týž den spřátelit a pozvat ho k sobě. Každé nové seznámení pro ni bylo opravdovým svátkem. Zbožňovala slavné lidi, byla na ně pyšná a každou noc se jí o nich zdálo. Žíznila po nich a nikterak nemohla svou žízeň uhasit. Staří odcházeli a vytráceli se z paměti, na jejich místo přicházeli noví, ale i ti jí vždy brzy zevšedněli nebo se v nich zklamala a začínala dychtivě pátrat po nových a nových velkých lidech, nacházela je a znovu hledala. Proč?

V pět hodin obědvala doma se svým mužem. Jeho prostota, zdravé názory a jeho dobromyslnost ji dojímaly a uváděly v nadšení. Co chvíli vyskočila, procítěně sevřela jeho hlavu a zasypala ji polibky.

„Dymove, ty jsi hrozně moudrý a ušlechtilý člověk,“ říkala mu, „ale máš jednu velkou chybu. Vůbec tě nezajímá umění. Neuznáváš hudbu ani malířství.“

„Nerozumím tomu,“ říkal mírně. „Celý život jsem se obíral přírodními vědami a medicínou. Na umění mně nikdy nezbyl čas.“

„Ale to je děsné, Dymove!“

„Proč? Tví přátelé se nevyznají ani v přírodních vědách, ani v medicíně, a přesto jim to nevyčítáš. Každý máme něco. Nerozumím krajinomalbě ani operní hudbě, ale myslím si: jestliže jedni rozum-

ní lidé žijí jen pro to a jiní rozumní lidé za to dávají řůru peněz, bude toho asi třeba. Nerozumím tomu, ale nerozumět neznamená neuznávati!“

„Ukaž, ať stisknu tvou poctivou ruku!“

Po obědě se Olga Ivanovna vypravovala ke známým, pak do divadla nebo na koncert a domů se vracela po půlnoci. A tak den co den.

Každou středu pořádala večírek. Na jejích večírcích nehrála hostitelka s hosty karty, nýbrž byly věnovány různým druhům umění. Herec recitoval, pěvec zpíval, malíři kreslili do památníků, kterých měla Olga Ivanovna mnoho, violoncellista hrál a také hostitelka kreslila, malovala, zpívala či doprovázela. V přestávkách mezi přednesem, hudbou a zpěvem rozprávěli a diskutovali o literatuře, o divadle, o malířství. Dámy se nezúčastňovaly, protože Olga Ivanovna pokládala všechny dámy, mimo herečky a svou švadlenu, za nudné a banální. Ani jeden večírek se neobešel bez toho, aby hostitelka při každém zazvonění nevyskakovala a neohlašovala s vítěznou tváří: „To je on!“, rozumějíc tím „on“ nějakou novou pozvanou slovutnost. Dymov v salónu nesedával a nikdo si nikdy nevzpomněl, že je vůbec na světě. Avšak přesně v půl dvanácté se otvíraly dveře do jídelny, v nich se objevoval Dymov a se svým dobráckým úsměvem, mna si ruce, říkal:

„Račte se občerstvit, panstvo!“

Všichni se odebírali do jídelny a pokaždé viděli na stole totéž: mísu ústřic, kousek šunky nebo telecího, sardinky, sýr, kaviár, houby, vodu a dvě karafy s vínem.

„Ty můj miloučký maître d’hôtel!“ říkala Olga Ivanovna a spínala nadšením ruce. „Ty jsi prostě úžasný! Pánové, podívejte se na to čelo! Dymove, natoč se profilem! Jen se podívejte, pánové: tvář bengálského tygra, ale jak dobrý a milý výraz, učiněný jelínek. Ach, jak milý člověk!“

Hosté jedli, dívali se na Dymova a mysli si:

Opravdu, hodný člověk, ale brzy na něho zapomínali a začínali hovořit o divadle, o hudbě, o malířství.

Mladí manželé byli šťastni a vedlo se jim výborně. Třetí týden jejich líbánek se ovšem neobešel bez chmur, ba dokonce bez zármutku. Dymov chytil v nemocnici růži, proležel celý týden a musel si dohola ostříhat své pěkné černé vlasy. Olga Ivanovna u něho seděla a usedavě plakala, ale když mu pak bylo líp, navlékla mu na hlavu bílý šátek a začala podle něho malovat beduína. A oba to rozveselilo. Asi tři dny poté, co se uzdravil a začal opět chodit do nemocnice, stala se mu další nepříjemná věc.

„Mám smůlu, mami!“ řekl jednou u oběda. „Dnes jsem měl čtyři pitvy a pořezal jsem si hned dva prsty najednou. A všiml jsem si toho teprve doma.“

Olga Ivanovna se vyděsila. Usmál se a řekl, že to nestojí za řeč a že to není poprvé, co si při pitvě pořezal ruce.

„Zaberu se do toho, mami, a přestávám být opatrný.“

Olga Ivanovna očekávala s úzkostí otravu mrtvolným jodem a několik nocí se modlila, ale dopadlo to dobře. A zas žili poklidným, šťastným životem bez smutků a strachu. Dnešek byl překrásný a navíc začínalo jaro, usmívající se už zdálky a slibující tisíceré radosti. Co štěstí je čeká! V dubnu, květnu a červnu chata daleko za městem, procházky, malování, rybaření, slavíci a pak od července až do podzimu výlet malířů na Volhu, a té projížďky se zúčastní, jako nezbytný člen société, i Olga Ivanovna. Dala si už ušít dvoje plátěné cestovní šaty a zásobila se na cestu barvami, štětci, plátny a novou paletou. Téměř denně k ní chodil Rjabovskij podívat se, jaké dělá v malířství pokroky. Když mu ukazovala, co namalovala, nořil ruce do kapes, zatínal rty, funěl a říkal:

„Hm... Tenhle mrak vám křičí, nemá to pravé večerní osvětlení. A tady vpředu je to všechno nějak natlačené, něco tu není v pořádku... A ta chaloupka je nějak celá nakřivo a úpí o pomoc... Tady ten kout byste měla trochu ztmavit. Ale celkem to není zlé... Musím vás pochválit.“

A čím nesrozumitelněji mluvil, tím lépe mu Olga Ivanovna rozuměla.

III

Na druhý svatodušní svátek odpoledne nakoupil Dymov jídlo a cukroví a odjel za ženou na chatu. Neviděl ji už dva týdny a už se mu po ní notně stýskalo. Při jízdě ve vlaku i později, když procházel rozlehlou oborou a vyhlížel svou chatu, doléhal na něho citelně hlad a únava, a tak spřádal blahé představy, jak pěkně se ženou povečeří a pak si pořádně schrupne. Bylo mu jaře při pohledu na balíček, ve kterém měl kaviár, sýr a lososa.

Když vypátral a poznal svou chatu, zapadalo už slunce. Stará služka mu řekla, že paní není doma, ale že už se jistě brzy vrátí. V nevzhledné chatě s nízkými stropy polepenými psacím papírem a s nerovnými děravými podlahami byly jen tři místnosti. V jedné stála postel, ve druhé se po židlích a po oknech povalovala plátna, štetce, počmáraný papír a pánské kabáty a klobouky a ve třetí našel Dymov jakési tři neznámé pány. Dva byli bruneti s bradkami, třetí byl hladce vyholený a tlustý, zřejmě herec. Na stole kypěl samovar.

„Co si račte?“ zeptal se herec hlubokým basem a nevlídně si Dymova měřil. „Jdete za Olgou Ivanovnou? Posečkejte, bude tu hned.“

Dymov si sedl a trpělivě čekal. Jeden z brunetů k němu ospale a unyle vzhlédl, nalil si čaj a zeptal se:

„Přál byste si snad čaj?“

Dymov měl hlad i žízeň, ale aby si nezkazil chuť, odmítl. Za chvíli se ozvaly kroky a známý smích, dveře bouchly a do místnosti vběhla Olga Ivanovna v klobouku s širokou střechou a s malířskou skříňkou v ruce a za ní vešel s velkým deštníkem a se skládacím stolečkem veselý, ruměný Rjabovskij.

„Dymove!“ vykřikla Olga Ivanovna a zarděla se radostí. „Dymove!“ opakovala a složila hlavu a obě ruce na jeho prsou. „To jsi ty? Proč jsi tak dlouho nejel? Proč? Proč?“

„A kdy jsem měl, mami? Jsem pořád v jednom kole, a mám-li volnou chvíli, dopadne to většinou tak, že nevyhovuje jízdní řád.“

„Jsem tak ráda, že tě vidím! Celou, celičkou noc se mi o tobě zdálo, už jsem měla strach, že ses rozstonal. Ach, kdybys věděl, jak jsi miloučký, jak vhod jsi přijel! Ty budeš moje spása! Jen ty mě můžeš zachránit! Zítra tu budeme mít originální svatbu,“ pokračovala se smíchem a přitom vázala muži kravatu. „Žení se mladý staniční telegrafista, nějaký Čikeldějev. Hezký mladý člověk, ano, a docela ti chytrý, a v tváři má něco silného, medvědího... Mohl by stát modelem k mladému Varjagovi. Nám všem, kteří jsme tu na letním bytě, je sympatický, a dali jsme mu slovo, že přijdeme na jeho svatbu... Je to člověk nezámožný, opuštěný a ostýchavý, prostě byl by to hřích nepřijmout jeho pozvání. Představ si, že po mši je oddají, a pak půjdeme všichni společně pěšky z kostela do bytu nevěsty... Rozumíš, obora, ptačí zpěv, sluneční skvrny v trávě a my všichni jako barevné skvrny na jasně zeleném pozadí – no originální, úplně ve stylu francouzských expresionistů. Ale, Dymove, v čem půjdu do kostela!“ řekla Olga Ivanovna a plačtivě svrátila tvář. „Nemám s sebou nic, dočista nic! Ani šaty, ani květiny, ani rukavice... Musíš mě zachránit. To, žeš přijel, znamená, že ti sám osud přikazuje, abys mě zachránil. Tu máš klíče, drahoušku, zajed' domů a vezmi tam ze skříně ty mé růžové šaty. Víš přece které, visí hned na kraji... A v komoře uvidíš vpravo na podlaze dvě krabice. Když otevřeš tu vrchní, najdeš samý tyl, tyl a tyl a všelijaké hadříky a pod tím květiny. Jen hled', abys je vyndal opatrně, nepomačkej je, já už si z nich vyberu. A kup mi rukavice.“

„Dobře,“ řekl Dymov. „Zítra tam dojedu a pošlu ti to.“

„Jak to až zítra?“ zeptala se Olga Ivanovna a udiveně se na něho podívala. „Jak to chceš zítra stihnout? První zítřejší vlak odjíždí v devět a svatba je v jedenáct. To nejde, miláčku, musí to být dnes, ještě dnes! Nebudeš-li ty moci zítra přijet, pošli s tím poslíčka. No, jdi už... Každou chvilku pojede osobní vlak. Ať ho nezmeškáš, drahoušku!“

„Dobře!“

„Je mi tak líto, že tě zas posílám pryč!“ řekla Olga Ivanovna a vhrkly jí slzy do očí. „Proč jsem jen, já husa, dávala telegrafistovi slovo?“

Dymov rychle vypil sklenici čaje, snědl preclík a s mírným úsměvem odešel na stanici. A kaviár, sýr i lososa snědli ti dva bruneti a tlustý herec.

IV

Za tiché měsíčné červencové noci stála Olga Ivanovna na palubě volžského parníku a hleděla hned na řeku, hned na malebné břehy. Vedle ní stál Rjabovskij a říkal jí, že ty černé stíny na vodě nejsou stíny, ale sen, že při pohledu do té čarovné, fantasticky se lesknoucí vody, do propastného nebe, na ty truchlivé, zasmušilé břehy, hovořící o marnosti našeho života a jsoucnosti čehosi vyššího, věčného a blaženého, by bylo dobře na všechno zapomenout, umřít, stát se pouhou vzpomínkou. Minulost je ubohá a nezajímavá, budoucnost bezvýznamná, a ta podivuhodná noc, jedinečná v celém životě, rychle skončí a splyne s věčností – nač tedy žít?

A Olga Ivanovna se zaposlouchávala hned do hlasu Rjabovského, hned do ticha noci a myslela na to, že je nesmrtelná a nikdy nezemře. Tyrkysová barva vody, jakou ještě nikdy předtím neviděla, obloha, břehy, černé stíny a bezděčná radost, kterou překypovala její duše, jí říkaly, že z ní bude veliká umělkyně a že ji tam kdesi za tou dálkou, za tou měsíčnou nocí, v těch nekonečných prostorách očekává úspěch, sláva, láska národa... Když dlouho upřeně zírala do dálky, zjevovaly se jí před očima davy lidí, světlo, zněla slavnostní hudba, nadšené výkřiky, viděla se celá v bílém a květiny se na ni sypaly ze všech stran. Myslela i na to, že po jejím boku, opřen lokty o zábradlí, stojí opravdu veliký člověk, génius, vyvolenec boží... Všecko, co doposud vytvořil, je krásné, nové a neobyčejné, ale to, co během času ještě vytvoří, až jeho vzácný talent zmužní a zesílí, to bude

úžasné a nesmírně velké, to je zřejmé z jeho tváře, z jeho způsobu vyjadřování i z jeho poměru k přírodě. O stínech, o barvách večera, o svitu měsíce mluví jakousi zvláštní, vlastní řečí, tak, že je člověk mimoděk okouzlen mocí, jíž si podmaňuje přírodu. A sám je krásný a svérázný a tak, jak žije – nezávisle, svobodně, oproštěn od vší všednosti – žijí snad jen ptáci.

„Začíná být chladno,“ řekla Olga Ivanovna a otrásla se.

Rjabovskij ji zabalil do svého pláště a řekl smutně:

„Cítím, že jsem zcela ve vaší moci. Jsem váš otrok. Proč jste dnes tak okouzlující?“

Hleděl na ni upřeně po celou dobu a jeho oči byly děsivé a bála se k němu vzhlednout.

„Miluji vás šíleně!“ šeptal, dýchaje jí do tváře. „Řekněte slovo a nebudu žít, nechám umění,“ drmolil silně rozrušený. „Milujte mne, milujte...“

„Co to říkáte?“ poděsila se Olga Ivanovna a zakryla si oči. „To je hrozné. A co Dymov?“

„Jaký Dymov? Proč Dymov? Co je mi do Dymova? Volha, měsíc, krása, má láska, má inspirace, kde je jaký Dymov! Já o ničem nevím... Nepotřebuji to, co bylo, darujte mi jen chvilenu, jediný okamžik!“

Olze Ivanovně se zastavilo srdce. Chtěla myslit na manžela, ale celá její minulost – svatba, Dymov, večírky – všechno jí připadalo nepatrné, nicotné, matné, zbytečné a nesmírně vzdálené... Skutečně: jaký Dymov? Proč Dymov? Co je jí do Dymova? Je vůbec někde tady, v přírodě, není jen sen?

Pro něj, pro toho prostého, obyčejného člověka bylo až dost toho štěstí, které už měl, říkala si s tvářemi v dlaních. Aťsi tam odsuzují a proklínají, ale já se všem navzdory zničím, ano, zničím! V životě je třeba poznat všechno! Bože, jak kruté a jak krásné!

„No tak! No!“ drmolil malíř, objímaje ji a vášnivě líbaje ruce, jimiž se ho chabě snažila odstrčit. „Miluješ mě? Vid'? Vid'? Ó, jaká noc! Kouzelná noc!“

„Ano, jaká noc!“ zašeptala a zadívala se do jeho očí, v nichž se blyštěly slzy. Pak se rychle rozhlédla, objala ho a silně políbila na rty.

„Blížíme se ke Kiněšmě!“ řekl kdosi na opačné straně paluby.

Rozlehly se těžké kroky. To šel kolem číšník z bufetu.

„Haló!“ zavolala Olga Ivanovna, smějící se i plačící štěstím. „Přineste nám víno!“

Malíř, celý bledý vzrušením, se posadil na lavičku, podíval se na Olgu Ivanovnu zbožňujícím, vděčným pohledem, pak zavřel oči a řekl s matným úsměvem:

„Jsem unaven.“

A přitiskl hlavu na zábradlí.

V

Druhého září byl teplý, tichý, ale pošmourný den. Časně ráno ležela na Volze lehká mlha a po deváté začalo mrholit. Nebyla naděje, že se obloha vyjasní. Při čaji vykládal Rjabovskij Olze Ivanovně, že malířství je to nejnevěděčnější a nejnudnější umění, že se nepokládá za malíře, to že jen hlupáci myslí, že má talent, a z ničeho nic popadl nůž a poškrábal jím svou nejzdařilejší studii. Po snídani četl zachmuřeně u okna a vyhlížel na Volhu. A Volha už ztratila všechn lesk, byla šedá a matná, číšel z ní chlad. Všecko, všecko připomínalo, že se blíží tesklivý, pošmourný podzim. A zdálo se, že příroda už Volze odebrala rozkošné zelené koberce na březích, diamantové blesky paprsků, čirou modravou dálku, všecko, co na ní bylo šviháckého a parádního, a schovala to do truhly na příští jaro, a že vrány, které nad Volhou poletují, ji dráždí: „Nahá! Nahá!“ Rjabovskij poslouchal jejich krákání a říkal si, že už se vydal ze všeho, že ztratil talent, že všecko na tom světě je konvenční, relativní a hloupé a že by se neměl vázat na tuhle ženskou... Zkrátka, měl špatnou náladu a světo bol.

Olga Ivanovna seděla za přepážkou na posteli, probírala prsty své krásné hebké vlasy a v duchu se viděla hned v salónu, hned v ložnici, hned v mužově pracovně; fantazie ji unášela do divadla, k švadleně i k jejím slavným přátelům. Co teď asi dělají? Zdalipak si na ni někdy vzpomenou? Sezóna už vypukla a pomalu musí začít myslet na večírky. A co Dymov? Milý Dymov! Jak mírně a dětsky žadonivě ji v dopisech prosí, aby se co nejdříve vrátila. Každý měsíc jí posílal pětasedmdesát rublů, a když mu napsala, že dluhuje malířům sto rublů, poslal jí i těch sto. Jak dobrý, velkodušný člověk! Cestování Olgu Ivanovnu uondalo, stýskalo se jí a toužila po tom, aby už co nejdříve byla pryč od těchto venkovanů, od syré vůně řeky, aby už ze sebe shodila ten pocit tělesné nečistoty, který měla celou dobu, kterou trávila v selských chalupách a na cestách od vsi ke vsi. Kdyby nebyl dal Rjabovskij malířům čestné slovo, že tu s nimi zůstane do dvacátého září, mohli by odjet třeba dnes. To by byla nádhera!

„Bože můj!“ zaúpěl Rjabovskij, „kdy už se konečně ukáže slunce? Bez slunce nemohu dělat na té sluneční krajině!“

„Máš přece studii s oblaky,“ řekla Olga Ivanovna a vyšla před přepážku. „Tu, co je napravo les a nalevo stádo krav a husy. Teď bys to mohl dokončit!“

„Eh!“ svraštil malíř čelo. „Dokončit! Máte mě snad za tak hloupého, že sám nevím, co mám dělat?“

„Ty teď se mnou jednáš!“ vzdychla Olga Ivanovna.

„No a co!“

Olze Ivanovně zacukalo ve tváři, schoulila se u kamen a dala se do pláče.

„Slzy, to tu ještě scházelo. Přestaň s tím! Já mám tisíc příčin plakat, a nepláču!“

„Tisíc příčin!“ vzlykla Olga Ivanovna. „Ta hlavní příčina je, že už jsem vám na obtíž. Ano!“ řekla a rozeštkala se. „Chcete-li slyšet prav-

du, tak se za naši lásku stydíte. Pořád se jen staráte, aby si malíři ničeho nevšimli, ačkoliv se to utajit nedá a už dlouho to všichni vědí.“

„Olgo, prosím vás o jedno,“ řekl úpěnlivě malíř a položil si ruku na srdce: „Jen o jedno: netrapte mě! Nic víc od vás nežádám!“

„Ale přísahajte, že mě stále ještě milujete!“

„To je utrpení!“ procedil malíř skrze zuby a vyskočil. „Dopadne to tak, že skočím do Volhy nebo se zblázním! Nechte mě už!“

„Prosím, zabijte mě, zabijte mě!“ vykřikla Olga Ivanovna. „Zabijte!“

Znova se rozeštkala a odešla za přepážku. Na doškové střeše chalupy zašelestil déšť. Rjabovskij se chytil za hlavu a přešel několikrát z kouta do kouta. Pak si s rozhodnou tváří, jako by chtěl někomu něco dokázat, nasadil čepici, přehodil si přes rameno pušku a vyšel z chalupy.

Po jeho odchodu ležela Olga Ivanovna dlouho na posteli a plakala. Nejdříve jí táhlo hlavou, že by udělala nejlíp, kdyby se otráвила, aby ji Rjabovskij, až se vrátí, našel mrtvou, ale pak se v duchu přenesla do salónu, do manželovy pracovny a viděla se, jak sedí bez hnutí vedle Dymova a sladce vychutnává tělesnou pohodu a čistotu, jak večer sedí v divadle a poslouchá Maziniho. A smutkem po civilizaci, po městském ruchu, po známých lidech se jí sevřelo srdce. Do chalupy vešla mladá žena a pomalu začala zatápět, aby přichystala oběd. Kamna čadila, ve vzduchu stál kouř. Pak se začali vracet malíři obutí do zablácených vysokých bot a s tvářemi mokkými od deště, ukazovali si svou práci a utěšovali se, že Volha má i za mizerného počasí svůj půvab. Na zdi tikají laciné hodiny. V předním koutě kolem ikon bzučí roj zkřehlých much a je slyšet, jak v tlustých deskách pod lavicemi šustí švábi...

Rjabovskij se vrátil až při západu slunce. Hodil čepici na stůl a bledý, uondaný, v zablácených botách, sklesl na lavici a zavřel oči.

„To jsem unavený,“ řekl a zahýbal obočím, pokoušeje se rozevřít víčka.

Aby si ho udobřila a dala mu najevo, že se nehněvá, Olga Ivanovna k němu přistoupila, mlčky ho políbila a hřebínkem mu pročísala světlé vlasy. Měla chuť ho česat.

„Co je?“ zeptal se a trhl sebou, jako by se ho někdo dotkl něčím studeným, a otevřel oči. „Co je zas? Nechte mě na pokoji, prosím vás!“

Odstrčil ji od sebe a odsedí si a jí se zdálo, že na jeho tváři vidí zhnusení a podráždění. Právě v tu chvíli mu žena opatrně v obou rukách přinášela talíř zelňačky a Olga Ivanovna viděla, jak smáčí v polévce oba své palce.

Ta špinavá žena, příliš utažená v pase, i zelňačka, do které se Rjabovskij hladově pustil, i chalupa a celý způsob života kolem, který měla zprvu pro jeho prostotu a umělecký nelad tolik ráda, to všechno jí teď připadalo hrozné. Měla náhle pocit, že byla uražena, a řekla chladně:

„Bude dobře, když se nějakou dobu neuvidíme, nebo se z nudy nakonec vážně pohádáme. Už toho mám dost. Ještě dnes odjedu!“

„Jak? Na koštěti?“

„Dnes je čtvrtek, tak v půl jedenácté pojede parník.“

„Tak? Aha, aha... No co, jed“, řekl mírně Rjabovskij, utírající se do ručníku místo do ubrousku. „Tobě se tu stýská a dělat se nedá. Byl bych velký sobec, kdybych tě tu držel. Jed' a po dvacátém se zas uvidíme.“

Olga Ivanovna si balila věci radostně, dokonce jí radostí zčervenaly tváře. Není to sen, říkala si pro sebe, že už brzy budu malovat v salóně, spát v ložnici a obědovat na ubruse? Spadl jí kámen ze srdce a přestala se na malíře zlobit.

„Barvy a štětce ti tu nechám, Rjabušo“, říkala. „Co zbyde, přivezeš zpátky... A nelenoš mi tu, až tu nebudu, neteskní, ale pracuj. Buď chlapík, Rjabušo!“

V deset hodin ji Rjabovskij políbil na rozloučenou, proto, pomyslně si, aby ji nemusel líbat na lodi před malíři, a doprovodil ji k přístavišti. Parník brzy přijel a odvezl ji.

Domů přijela za dva a půl dne. Ještě v klobouku a nepromokavém plášti, těžce oddychujíc vzrušením, prošla až do salónu a odtud do jídelny. Dymov seděl za stolem, bez saka, jen v rozepjaté vestě, v ruce vidličku a nůž a na talíři před sebou jeřábka. Když Olga Ivanovna vcházela do bytu, byla přesvědčena, že je nutné všechno před manželem utajit a že je na to dost chytrá a pevná, ale když teď spatřila široký, mírný, šťastný úsměv a živé, radostné oči, cítila, že lhát tomuto člověku je stejně podlé, odporné, stejně nemožné a nad její síly, jako někoho osočit, okrást nebo zabít, a v okamžiku se rozhodla, že mu poví o všem, k čemu došlo. Když se s ním políbila a objala, klesla před ním na kolena a zakryla si tvář.

„Co je? Co je ti, mami?“ zeptal se Dymov něžně. „Bylo ti smutno?“ Zvedla tvář zarudlou studem a provinile, úpěnlivě se na něj podívala, avšak strach a stud jí zabránily, aby se mu se vším svěřila.

„Nic, nic...“, řekla. „To já jen tak.“

„Posaď se,“ řekl, pomohl jí vstát a posadil ji za stůl. „Tak... Sněz si kousek jeřábka. Vyhládla jsi, chudinko.“

Žádostivě sála vzduch domova a jedla, a on na ni laskavě hleděl a radostně se usmíval.

VI

Zřejmě někdy uprostřed zimy začínalo Dymovovi svítat, že je podváděn. Jako by neměl čisté svědomí, nemohl se už podívat své ženě přímo do očí, neusmíval se radostně, když se s ní setkal, a aby s ní nemusel být tolik o samotě, často si vodil domů na oběd svého kolegu Korostěljova, malého, krátce ostříhaného mužíčka s vyžilou tváří, který si ze samých rozpaků, kdykoliv rozmlouval s Olgou Ivanovnou, rozpínal a zas zapínal všechny knoflíky saka a pak si začínal pravou rukou pošukávat levým knírem. U oběda se oba lékaři bavili o tom, že při zvýšené bránici dochází někdy

k srdečním poruchám, nebo že se v poslední době často vyskytují komplikované záněty nervů, nebo že Dymov zjistil včera při pitvě u nebožtíka s diagnózou „zhoubná anémie“ rakovinu pankreatu. A zdálo se, že vedou své lékařské rozpravy jen proto, aby dali Olze Ivanovně možnost mlčet, tedy nelhat. Po obědě sedal Korostěljov ke klavíru a Dymov mu s povzdechem říkal:

„Ach kamaráde! I co! Zahraj něco nového!“

Korostěljov zdvihal ramena, široko roztahoval prsty a po několika úvodních akordech začínal tenorem zpívat: „Ukaž mi na světě kout, kde by ruský mužik neúpěl,“ a Dymov znova vzdychal a hluboce zadumaný si podpíral hlavu pěstí.

Olga Ivanovna si v poslední době počínala krajně neopatrně. Každé ráno se probouzela s hroznou náladou, přesvědčená, že už Rjabovského nemiluje a že je, zaplat' pánbůh, všemu konec. Ale po ranní kávě jí začínalo vrtat hlavou, že ji Rjabovskij připravil o muže a že je teď bez manžela i bez Rjabovského; pak si připomínala, že slyšela od známých, že Rjabovskij chystá pro svou výstavu něco úžasného, něco mezi krajinou a žánrem, něco ve stylu Polenova, a že to uvádí v nadšení každého, kdo přijde do jeho ateliéru; ale vždyť právě to, říkala si, vytvořil pod jejím vlivem a vůbec díky jejímu vlivu šel v poslední době nahoru. Působí na něj tak blahodárně a pronikavě, že opustí-li ho, možná ho tím zničí. A ještě si připomněla, jak k ní naposled přišel v takovém šedém stříkaném tříčtvrtečním kabátě, s novou vázankou, a jak se jí unyle zeptal: „Sluší mi to?“ A skutečně mu to, elegantně oblečenému, s dlouhými zkadeřenými vlasy a modrýma očima, velice slušelo (nebo se to aspoň zdálo) a byl na ni milý.

Když si takto spoustu věcí připomněla a promyslela, oblékla se a celá zjihlá jela za Rjabovským do jeho ateliéru. Obvykle ho tam zastihla veselého a nadšeného svým skutečně velkolepým obrazem: poskakoval, tropil hlouposti a na vážné otázky odpovídal žertem. Olga Ivanovna na ten obraz žárlila a nenáviděla ho, ale ze zdvoři-

losti před ním prostála vždy aspoň pět minut a s povzdechem, jako by stála před svatostánkem, tiše prohlašovala:

„Ano, ještě nikdy jsi nic takového nenamaloval. Víš, až z toho běhá mráz po zádech.“

Pak ho obvykle zapřísahala, aby ji měl rád, aby se s ní nerozcházel, aby se nad ní slitoval, že je ubohá a nešťastná. Plakala, líbala mu ruce, žadonila, aby jí přísahal, že ji miluje, přesvědčovala ho, že bez jejího dobrého vlivu sejde z cesty a zakrní. A když mu zkazila náladu, odjížděla s pocitem ponížení k švadleně nebo ke známé herečce, aby na ní vymámila vstupenku.

Pokud ho nezastihla v ateliéru, nechávala mu tam dopis a v tom dopise přísahala, že se určitě otráví, když k ní dnes nepřijde. Zastrášen přicházel a zůstával na oběd. Bez ohledu na přítomnost jejího manžela jí říkal hrubosti a ona mu je oplácěla. Oba cítili, že jeden druhého nesnášejí, že jsou krutí a že k sobě cítí nenávist, a pro samou zlost neviděli, že se oba chovají neslušně a že dokonce i tomu ostříhanému Korostěljovovi je všechno jasné. Po obědě se Rjabovskij spěšně loučil a odcházel.

„Kam teď jdete?“ ptala se Olga Ivanovna v předsíni a upírala na něj pohled plný nenávisti.

Vraštil tvář a s přimhouřenýma očima jmenoval vždy nějakou dámu, kterou oba znali, a bylo jasné, že se vysmívá její žárlivosti a že ji chce pozlobit. Odcházela do své ložnice a padala na postel, ze žárlivosti, zlosti a pocitu ponížení a studu kousala do polštářů a hlasitě štkala. Dymov nechával Korostěljova v salónu, odcházel za ní do ložnice a šeptal jí, celý zaražený a rozpačitý:

„Neplač tak nahlas, mami... Nač to? Přejdi to. Dělej jakoby nic... Víš, co se jednou stalo, to už nenapravíš.“

Protože nevěděla, jak jinak utišit krutou žárlivost, z níž ji až bodalo ve spáncích, a protože myslela, že je ještě možné všechno napravit, myla se, pudrovala si uplakanou tvář a letěla ke známé dámě. Když u ní Rjabovského nenašla, vydala se ke druhé, od ní ke

třetí... Zprvu se za to objíždění styděla, ale pak si zvykla a stávalo se, že objela za jediný večer všechny své přítelkyně, aby Rjabovského našla, a ty to chápaly.

Jednou řekla Rjabovskému o svém muži:

„Ten člověk mě drtí svou velkodušností!“

Ten výrok se jí tak zalíbil, že kdykoliv se setkala s malíři, kteří znali její román s Rjabovským, pokaždé se vyjádřila o svém muži a zdůraznila to energickým pohybem ruky:

„Ten člověk mě drtí svou velkodušností!“

Život vypadal docela stejně jako loňského roku. Každou středu byly na programu večírky. Herec recitoval, malíři kreslili, violoncellista hrál, zpěvák zpíval a v půl dvanácté se nezbytně otvíraly dveře do jídelny a Dymov říkal s úsměvem:

„Račte se občerstvit, panstvo!“

Olga Ivanovna se stále ještě pídila po veličinách, nacházela je, a když se v nich zklamala, hledala nové. Stejně jako předtím se vracela každý den pozdě v noci, ale Dymov už nespával jako loni, nýbrž vysedával ve své pracovně nad nějakou prací. Chodil spát ve tři a vstával v osm.

Jednou večer, když se upravovala u zrcadla před odchodem do divadla, vstoupil Dymov do ložnice ve fraku a s bílou vázankou. Mírně se usmíval a jako kdysi hleděl ženě radostně a zpříma do očí. Měl rozzářenou tvář.

„Právě jsem obhajoval disertaci,“ řekl sedaje si a hladě si kolena.

„A obhájlil?“ zeptala se Olga Ivanovna.

„Hhm!“ zasmál se a natáhl krk, aby viděl v zrcadle do tváře ženy, obrácené k němu nadále zády a upravující si účes. „Hhm!“ řekl ještě jednou. „Víš, mohlo by se klidně stát, že mi nabídnou místo soukromého docenta na obecné patologii. Mně se to tak všechno zdá.“

Jeho blažená, rozzářená tvář prozrazovala, že kdyby se Olga Ivanovna připojila k jeho radosti a hrdosti, odpustil by jí všechno přítomné i budoucí a všechno by bylo zapomenuto. Ale protože ne-

chácala, co je to soukromá docentura ani obecná patologie a ke všemu ještě nechtěla zmeškat divadlo, neřekla už ani slovo.

Seděl ještě chvíli a pak s provinilým úsměvem odešel.

VII

Byl to velice rozčilující den.

Dymova prudce bolela hlava; ráno ani nepil čaj, nešel do nemocnice a jen polehával na tureckém divanu ve své pracovně. Olga Ivanovna se vypravila jako obvykle před jednou k Rjabovskému, aby mu ukázala svou skicu zátiší a aby se ho vyptala, proč včera nepřišel. O své skice si nedělala iluze, namalovala ji, jen aby měla nějakou záminku k návštěvě.

Vstoupila bez zazvonění, a když si zouvala v předsíni přezůvky, měla dojem, že v ateliéru někdo tiše přeběhl a zašustily ženské šaty, a když tam spěšně nahlédla, mihl se jí cípek hnědé sukně, který v mžiku zmizel za velkým obrazem, zakrytým i se stojanem černým kalikem, které splývalo až na podlahu. Nebylo pochyby o tom, že se tam ukryla nějaká žena. Jak často utekla za ten obraz sama Olga Ivanovna! Rjabovskij, zřejmě ve velkých rozpacích, předstíral, že je jejím příchodem udiven, vztáhl k ní obě ruce a řekl s nuceným úsměvem:

„Á-á-á! Moc mě těší, že vás vidím. Co pěkného mi nesete?“

Olze Ivanovně vstoupily slzy do očí. Bylo jí stydno a hořko, ani za milión by ji nikdo nedonutil, aby mluvila v přítomnosti cizí ženy, sokyně a lhářky, která teď stála za obrazem a nejspíš se zlomyslně chichotala.

„Přinesla jsem vám skicu,“ řekla plačtivým, tenkým hláskem a rty se jí chvěly. „Zátiší.“

„Á-á-á... Skicu?“

Malíř vzal obrázek do rukou, prohlížel jej a jakoby bezděčně s ním přešel do druhé místnosti.

Olga Ivanovna ho pokorně následovala.

„Zátíší... a je na výši,“ drmolil a chytil se toho rýmu. „Korýši... chřestýši... slepýši.“

V ateliéru bylo slyšet spěšné kroky a zašustění šatů. Ona už tedy odešla. Olga Ivanovna měla chuť hlasitě vykřiknout, praštit malíře něčím těžkým do hlavy a odejít, ale docela ji oslepily slzy, byla zdrcená hanbou a měla pocit, že už není Olga Ivanovna, že není malířka, ale úplná nula.

„Jsem hrozně unavený...“ říkal malíř unyle nad obrázkem a pohodil hlavou, aby setřásl dřímotu. „Milá věcička, ovšem, ale dneska skica, loni skica a za měsíc zase skica... Že vás to neomrzí! Být vámi, nechám malířství a pustím se opravdově do hudby nebo do něčeho. Vy přece nejste malířka, ale muzikantka. Nedovedete si představit, jak jsem unavený! Počkejte, řeknu, aby nám dali čaj... Ano?“

Vyšel z místnosti a Olga Ivanovna slyšela, jak něco přikazuje sluhovi. Aby se všechno obešlo bez loučení, bez vysvětlování a hlavně bez pláče, spěšně, dřív než se Rjabovskij vrátil, odběhla do před síně, natáhla si přezůvky a vyšla na ulici. Tam si s úlevou oddychla a náhle cítila, že se navždycky rozžehнала jak s Rjabovským, tak s malířstvím i se skličující hanbou, kterou zakoušela v ateliéru. S tím vším skoncovala!

Jela k švadleně, od ní k Barnajovi, který teprve včera přijel, od Barnaje do knihkupectví pro noty, a celou tu dobu se v myšlenkách zabývala tím, jak napíše Rjabovskému chladné, kruté, hrdé psaní a jak pojede na jaře nebo v létě s Dymovem na Krym a tam definitivně pohrbí minulost a začne nový život.

Když se pozdě večer vrátila, ani se nepřevlékla a sedla si v salónu skládat dopis. Rjabovskij jí řekl, že není malířka, ale ona se mu pomstí a napíše mu, že maluje každý rok jedno a totéž a každý den mluví jedno a totéž, že ustrnul, že už se nezmůže na víc, než už

udělal. Chtěla dále napsat, že za mnohé vděčí jejímu příznivému vlivu a že jestliže nyní chybuje, tak jediné proto, že její vliv narušují všelijaké pochybné osoby, jako například ta, co se dnes schovávala za obrazem.

„Mami!“ dolehlo k ní zavřenými dveřmi pracovny Dymovovo zavolání. „Mami!“

„Co bys rád?“

„Mami, nevcházej ke mně, ale přistup ke dveřím. Poslyš... Především jsem v nemocnici chytil záškrť a teď je mi zle. Pošli rychle pro Korostěljova.“

Olga Ivanovna neoslovovala manžela ani ostatní muže, které znala, křestním jménem, nýbrž příjmením; jeho křestní jméno Osip se jí nelíbilo, protože připomínalo Gogolova Osipa a slovní hříčku: „Osip osip a Archip ochrip.“ Ted' však vykřikla:

„Osipe, to není možné!“

„Jen pošli, není mi dobře...“, řekl Dymov za dveřmi a bylo slyšet, jak odchází k divanu a uléhá. „Pošli!“ dolehl k ní ještě jeho ztlumený hlas.

Co se to stalo? pomyslela si Olga Ivanovna a hrůzou ji zamrazilo. To je přece nebezpečné.

Docela bezúčelně vzala svíčku a odešla do ložnice, a jak tam přemítala, co vlastně chtěla, uzřela náhle svou tvář v zrcadle. Bledá a vylekaná, v kabátku s nabranými rukávy, se žlutými volány na prsou a divně pokroucenými sámkami na sukni, si připadala hrozná a odporná. Náhle jí bylo hrozně líto Dymova, jeho nekonečné lásky k ní, jeho mladého života, a dokonce i té osiřelé postele, na níž už dávno nespál, a v duchu viděla jeho věčně mírný, pokorný úsměv. Hořce se rozeštkala a napsala Korostěljovovi úpěnlivý vzkaz. Byly dvě hodiny v noci.

VIII

Když Olga Ivanovna vyšla v osm hodin ráno z ložnice s hlavou těžkou nevyspáním, neučesaná, nehezká a s provinilým výrazem ve tváři, protáhl se kolem ní do předsíně jakýsi černovousý pán, nejspíš lékař. Cítila pach léků. U dveří do pracovny stál Korostěljov a pravou rukou si kroutil levý knír.

„Promiňte, ale k němu vás nepustím,“ řekl ponuře Olze Ivanovně. „Mohla byste se nakazit. A ani by to pro vás nemělo význam. Stejně blouzní.“

„Je to opravdu záškrť?“ zeptala se Olga Ivanovna šeptem.

„Kdo si takhle zahrává s ohněm, ten patří před soud,“ zavrčel Korostěljov, nechávaje otázku Olgy Ivanovny bez odpovědi. „Víte, jak se nakazil? V úterý odsával trubičkou jednomu hošíkovi difterické hleny. A k čemu? Darmo mluvit... Z hlouposti!“

„Je to nebezpečné? Hodně?“ zeptala se Olga Ivanovna.

„Ano, prý je to těžká forma. Vlastně by bylo dobré poslat pro Šreka.“

Pak přišel nějaký nazrzlý střízlík s dlouhým nosem a židovským přízvukem, po něm ohnutý, huňatý dlouhán podobný dědkovi a posléze mladý obrýlený tlouštík s ruměnými tvářemi. To se lékaři střídali u lůžka svého kolegy. Korostěljov po službě neodcházel, ale zůstával a jako stín se ploužil po bytě. Služebná vařila lékařům čaj, a co chvíli běhala do lékárny, takže nikdo nepoklízel. Bylo ticho a stísněně.

Olga Ivanovna seděla v ložnici a v duchu si vyčítala, že ji pánbůh trestá za to, že podváděla svého muže. Ten zamlklý, nikdy nereptající, do sebe uzavřený tvor, tou svou mírností skoro bezvýrazný a nepochopitelný, bezmocný pro svou přílišnou dobrotu, tiše trpí tam u sebe na divanu a nestěžuje si. Kdyby si však postěžoval, třeba jen v horečném blouznění, dovtípili by se lékaři, kteří ho ošetřují, že v tom není jen záškrť. Zeptali by se Korostěljova, ten ví všechno

a ne náhodou se dívá na ženu svého přítele takovým pohledem, jako by ona byla hlavní, skutečnou příčinou neštěstí a záškrť jen jejím spojencem. Už ji ani nenapadlo vzpomínat na měsíční večer na Volze ani na vyznání lásky, ani na poetický pobyt v chalupě, uvědomovala si jen, že z pouhého rozmaru a zhýčkanosti zapadla celá, rukama i nohama, do čehosi špinavého, lepkavého, co ze sebe už nikdy nesmyje.

Ach jak jsem byla prolhaná! říkala si, když vzpomínala na svůj bouřlivý poměr s Rjabovským. Bud' prokleta to všechno!

Ve čtyři obědvala ve společnosti Korostěljova. Nejedl nic, jenom upíjel červené víno a mračil se. Ani ona nejedla. Chvíli se v duchu modlila a slibovala bohu, že jestli se Dymov uzdraví, bude mu zase milující a věrnou ženou. Pak se zas na chvíli zapomněla a uvažovala hledíc na Korostěljova: To je asi nudné, být prostý, docela obyčejný a všední člověk, a ještě k tomu s tak vyžilou tváří a hroznými způsoby! Pak si zas říkala, že ji v tu chvíli stihne trest boží, protože ze strachu před nákazou ještě nevstoupila do manželovy pracovny. To všechno se v ní slévalo v tupý, tíživý duševní stav a v přesvědčení, že si zkazila život a že už to ničím nenapraví.

Po obědě se šerilo. Olga Ivanovna vešla do salónu a viděla, jak Korostěljov spí na pohovce a pod hlavou má hedvábný zlatě vyšíváný polštář. „Kchi-pua...“, chrápal. „Kchi-pua.“

A lékaři přicházeli a odcházeli, ale nikdo si toho nepořádku nevšiml, ani toho, že v salónu spí cizí člověk a chrápe, že stěny jsou plné obrazů, že salón je kouzelně zařízen a paní domu neučesaná a neupravená – to všecko teď nikoho ani trochu nezajímalo. Jeden z lékařů se náhle čemusi zasmál a ten smích měl tak divný a plachý zvuk, že se z toho až srdce sevřelo.

Když Olga Ivanovna opět vešla do salónu, Korostěljov už nespál, ale seděl a kouřil.

„Má záškrť nosní dutiny,“ řekl polohlasem. „Teď už ochabuje i srdce. Zkrátka je to špatné.“

„Tak pošlete pro Šreka,“ řekla Olga Ivanovna.

„Už tu byl. To on zjistil, že se záškrť rozšířil do nosu. A co je Šrek? Co, když se to tak vezme? On je Šrek a já Korostěljov – a nic víc.“

Čas se úžasně vlekl. Olga Ivanovna ležela oblečená v posteli, která ještě nebyla od rána ustlaná, a dřímala. Zdálo se jí, že celý byt od podlahy ke stropu je vyplněný obrovským kusem železa a že stačí jen to železo vynést, a hned bude všem lehký a veselo. Když procitla, uvědomila si, že to není železo, ale Dymovova nemoc.

Zátíší, korýši... přemítala upadajíc znova do mrákot, měkkýši... slepýši... A jak na Šrek? Šrek, Řek... mek... bek. Kde asi teď jsou mí přátelé? Vědí vůbec, že nás potkalo neštěstí? Bože, zachraň ho... vysvobod' mě. Šrek, Řek...

A zas to železo... Čas se vlekl, ale hodiny v dolním poschodí odbíjely každou chvíli. A každou chvíli se ozýval zvonek: přicházeli lékaři... Vešla služebná s prázdnou sklenicí na podnosu a zeptala se:

„Milostpaní, mám ustlat?“

A když se nedočkala odpovědi, odešla. Dole odbily hodiny, odehrál se krátký sen o dešti na Volze a do ložnice zas někdo vešel, měla dojem, že někdo cizí. Vyskočila a poznala Korostěljova.

„Kolik je hodin?“ zeptala se.

„Budou tři.“

„A jak je?“

„Jak je! Přišel jsem vám říct, že umírá...“

Zavzlykal, sedl si vedle ní na postel a otřel si slzy rukávem. Nepochopila hned, oč jde, ale celá ztuhla a začala se pomalu znamenat křížem.

„Umírá...“ opakoval Korostěljov tenkým hláskem a znova zavzlykal. „Umírá, protože se obětoval... Taková ztráta pro vědu!“ řekl hořce. „Proti nám všem to byl velký, mimořádný člověk! Talent! Jaké naděje v nás všech vzbuzoval!“ vedl dále svou a lomil rukama. „Můj ty bože, byl by vyrostl v takového vědce, jakého ani s lucernou

nenajdeš. Osko Dymove, Osko Dymove, cos nám to udělal! Ach bože můj!“

Korostěljov si v zoufalství zakryl oběma dlaněmi tvář a potřásl hlavou.

„A ta jeho mravní síla!“ pokračoval, stále víc a více na kohosi rozzlobený. „Dobrá, čistá, milující duše, křišťál, a ne člověk! Vědě sloužil a na vědu umřel. A dřel jako kůň, ve dne v noci, nikdo ho nešetřil a on, mladý vědec, budoucí profesor, se musel pachtit po praxi a po nocích pracovat na překladech, aby mohl zaplatit tyhle ty... prašivé hadříky!“

Korostěljov si nenávistně změřil Olgu Ivanovnu, chytl oběma rukama za prostěradlo a zlostně jím škubl, jako by ono bylo vším vinno.

„Sám se nešetřil a jeho také nešetřili. Ale co naplat!“

„Ano, byl to vzácný člověk!“ promluvil v předsíni něčí bas.

Olga Ivanovna si v duchu připomněla celou tu dobu, kterou s ním prožila, od začátku do konce, každou podrobnost, a najednou jí bylo jasné, že to byl opravdu mimořádný, vzácný a ve srovnání s těmi, které znala, veliký člověk. A když si připomněla, jaký měl k němu vztah její zesnulý otec a všichni jeho kolegové lékaři, uvědomila si, že všichni v něm viděli budoucí veličinu. Zdi, strop, kamna i koberec na podlaze na ni posměšně zamrkaly, jako by chtěly říct: „Pozdě bycha honit! Pozdě bycha honit!“ S pláčem vyběhla z ložnice, mihla se salónem kolem kohosi neznámého a vběhla do manželovy pracovny. Ležel nehybně na tureckém divanu, do pasu přikrytý pokrývkou. Tvář se mu hrozně zborčila, zhubla, dostala šedožlutou barvu, jakou u živých nevidíš, a jen podle čela, podle černého obočí a podle známého úsměvu se dalo poznat, že to je Dymov. Olga Ivanovna rychle ohmatala jeho hrudník, čelo a ruce. Hrud' měl ještě teplou, ale čelo a ruce nepříjemně studené. A přivřeně oči se nedívaly na ženu, ale na pokrývku.

„Dymove!“ zavolala Olga Ivanovna hlasitě. „Dymove!“

Chtěla mu vysvětlit, že všecko byl omyl, že ještě není všechno ztraceno, že život může být ještě krásný a šťastný a on že je vzácný, mimořádný, veliký člověk, že ho bude ctít, celý život zbožňovat a mít před ním posvátný strach...

„Dymove!“ volala na něj a třásla jeho ramenem, nevěříc, že se už nikdy neprobudí. „Dymove! Tak Dymove!“

A v salónu zatím říkal Korostěljov služebné:

„Nač se ještě ptát! Dojděte na faru a zeptejte se, kde bydlí pomačky. Omyjí tělo a uklidí, udělají všechno, co je třeba.“

Člověk ve futrálu

Na samém okraji vesnice Mironosické se ve stodole starosty Prokofije uložili k noclehu opozdilí lovci. Byli jen dva: zvěrolékař Ivan Ivanyč a profesor gymnázia Burkin. Ivan Ivanyč měl prapodivné dvojité příjmení – Čimša-Himálajský, jež se k němu vůbec nehodilo, a tak mu v celém kraji říkali jen křestním jménem a jménem po otci; žil na hřebčíně nedaleko města a lovit si vyšel, aby se nadýchal zdravého vzduchu. Zato Burkin, který učil na gymnáziu, byl každý rok hostem hraběte P. a už dávno platil v kraji za zdejšího.

Nespali. Ivan Ivanyč, vysoký hubený stařec s dlouhými kníry, seděl před vchodem a pokuřoval z dýmky; ozařoval ho měsíc. Burkin ležel uvnitř na seně a v přítomí ho nebylo vidět.

Vyprávěli si všelijaké historky. Mezi jiným přišla řeč na to, že starostova manželka Mavra, zdravá, rozhodně ne hloupá žena, za celý svůj život nevyšla z rodné vesnice a nikdy nespatriła město ani železnici. Posledních deset let seděla za pecí a vycházela z domu jen v noci.

„Na tom není nic kdovíjak divného!“ mínil Burkin. „Na světě je dost lidí samotářské povahy, kteří se podobně jako rak poustevník nebo hlemýžď stahují do své ulity. Možná že je to projev atavismu, krok nazpět k těm časům, kdy předci člověka nebyli ještě společenští tvorové a žili osaměle ve svých brlozích, možná však, že je to jedna z odrůd lidské povahy – kdo ví? Přírodní vědy nejsou můj obor a nemohu se pouštět do takových problémů, chci jen upozornit, že takoví lidé jako Mavra nejsou řídkým zjevem. Tak třeba hned u nás, abychom nechodili pro příklad příliš daleko, umřel asi před dvěma měsíci jeden můj kolega, jistý Bělikov, profesor řeckého jazyka. Jistě jste o něm slyšel. Byl pozoruhodný tím, že vždy a všude, třeba za nejlepšího počasí chodil v galoších, s deštníkem a v stejném va-

tovaném kabátě. Deštník měl v pouzdře, i hodinky měl v pouzdře z šedé semišové kůže, a když vyndával nožík, aby si ořezal tužku, vytahoval i ten z pouzdříčka. Obličej měl, zdálo se, také schovaný v pouzdře, protože ho stále zakutával do vyhrnutého límce. Nosil tmavé brýle, teplou kazajku, strkal si vatu do uší, a kdykoliv si sedl do drožky, museli stáhnout střechu. Zkrátka a dobře, ten člověk projevoval neustálou a nezkrotnou touhu něčím se obalit, omotat se, tak říkajíc, pouzdrem, jež by ho izolovalo, ochránilo před vnějšími vlivy. Skutečnost ho znepokojovala, neustále nutila do střehu, a snad aby nějak ospravedlnil tu svou plachost, ten svůj odpor k přítomnosti, chválil pořád jen minulost, to, co nikdy nebylo. I ty mrtvé jazyky, jimž vyučoval, hrály vlastně úlohu deštníku a galoší a měly ho chránit před skutečným životem.

Ó, jak zvučný, jak nádherný je jazyk řecký! říkával s blaženou tváří, a jako by chtěl svá slova ilustrovat, pronášel s přimhouřenýma očima a se zdviženým prstem: Anthrōpos!

Také své myšlenky se snažil Bělikov schovat do pouzdra, jemu byly jasné jen ty oběžníky a ty statě v tisku, v nichž se něco zakazovalo. Zakazovalo-li se žákům v oběžníku vycházet na ulici po deváté hodině večerní nebo zapovídala-li se v nějakém článku smyslná láska, bylo to pro něho přesné a jasné: zapovídá se a basta! Zato v dovolování a v povolování hledal vždy pochybné prvky, něco nedořečeného, nejasného. Když ve městě povolili dramatický kroužek nebo čítárnu či čajovnu, pokyvoval hlavou a tiše říkal:

Ono se řekne tak a tak, to je všecko hezké, ale kdoví k čemu to povede.

Jakýmkoliv přestupkem, pokleskem, porušením pořádku byl přiváděn do zoufalství, i když se ho věc zdánlivě vůbec netýkala. Když se někdo z kolegů opozdil na bohoslužby nebo když se doslechl o nějakém uličnictví studentů, když uviděl třídní dozorkyni pozdě večer s důstojníkem, vždycky se nesmírně rozčilil a pořád si vedl svou, kam že to povede. A na učebních poradách nás doslova mořil

svou ostražitostí, podezíravostí a svými jakoby z pouzdra vysypávanými úvahami o tom, jak se na chlapeckém i dívčím gymnáziu mládež špatně chová, jak příliš hlučí ve třídách – ach, jen aby se to nedoneslo nadřízeným úřadům, ach, jen aby to k něčemu nevedlo – a kdyby vyloučili z druhé třídy Petrova a ze čtvrté Jegorova, to by bylo dobře. A co myslíte? Svými vzdechy, svým skuhráním, svými tmavými brýlemi na bledém drobném obličejíčku – měl malý obličej, víte, jako tchoř – nás všechny drtil a my povolovali, snižovali jsme Petrovovi a Jegorovovi známku z mravů, vyměřovali jsme jim karcer a nakonec jsme Petrova i Jegorova vylučovali. Měl zvláštní zvyk chodit za námi do bytu. Zajde k profesorovi, posadí se a mlčí, zdá se, že chce cosi vypořizovat. Posedí tak mlčky hodinu, dvě a odejde. Říkal tomu *utužování dobrých vztahů mezi kolegy* a ty jeho návštěvy a vysedávání u nás nebyly pro něho zřejmě nic snadného, zřejmě to dělal proto, že to pokládal za svou přátelskou povinnost. My profesoři jsme se ho báli. Měl z něho strach dokonce i ředitel. A řeknu vám, že ačkoliv náš profesor je tvor myslící, řádný, odchovaný Turgeněvem a Ščedrinem, měl ten člověk, nosící pořád galoše a deštník, naše gymnázium v hrsti celých patnáct let. Ale kdyby jen gymnázium! Celé město! Naše dámy nepořádaly v sobotu domácí představení ze strachu, aby se to nedověděl. Také duchovní se před ním ostýchali jíst něco jiného než postní jídlo a báli se hrát karty. Působením takových lidí jako Bělikov začali mít lidé v našem městě za posledních deset patnáct let strach ze všeho. Bojí se mluvit nahlas, posílat dopisy, přátelit se, číst knihy, bojí se pomáhat chudým, vzdělávat se...”

Ivan Ivanyč zakašlal, aby se dostal ke slovu, ale nejprve si ještě zapálil dýmku a vzhlédl k měsíci, a teprve pak řekl:

„Tak je to. Přemýšlející, řádní lidé, kteří čtou Ščedriny i Turgeněva, různé ty Buckly a tak dále, se přesto poddají, snášejí to. V tom to právě všechno vězí.“

„Bělikov bydlel ve stejném domě jako já,“ pokračoval Burkin. „Ve stejném poschodí, dveře našich bytů byly proti sobě, a tak jsem ho vídal často a poznal jsem jeho soukromý život. Doma to u něho nebylo jiné: župan, vlněná čepice se střapcem, okenice, zástrčky, celá řada různých zákazů, předpisů a – ach, jen aby z něčeho něco nebylo! Postní jídlo je škodlivé, ale nepostní se jíst nesmí, nebo ještě řeknou, že Bělikov nedrží půst, a tak byl jeho hlavní jídlo candát na másle, jídlo ne docela postní, ale nedá se také říct protipostní. Služku neměl, protože se bál, aby se nedostal do řečí, ale zaměstnával kuchaře Afanasije, asi šedesátiletého, věčně podnapilého potrhleho staříka, který byl kdysi důstojnickým sluhou a naučil se trochu kuchtit. Tenhle Afanasij stál obyčejně se zkříženýma rukama u dveří, vzdychal a brebtal neustále jedno a totéž:

„To se jich ted’ rozplemenilo!“

Bělikovova ložnice byla maličká jako škatulka, nad postelí byla nebesa. Když ulehl, přikrýval se přes hlavu. Bylo mu horko, dusno, zamčenými dveřmi lomcoval vítr, v kamnech hučelo, z kuchyně bylo slyšet vzdechy, nevěstící nic dobrého...

A pod pokrývkou na něho padala hrůza. Bál se, aby se něco nestalo, aby ho Afanasij nepodřezal, aby se k němu nevloupali zloději. Když usnul, měl neklidné sny, a tak když jsme ráno spolu chodívali do školy, byl zasmušilý, bledý a bylo zřejmé, že hlučné gymnázium, do kterého šel, budí hrůzu a odpor celé jeho bytosti a že není nic snadného pro něho, člověka samotářského, kráčet vedle mne.

V našich třídách se přespříliš hlučí, říkával, jako by se snažil vysvětlit své těžké chmury. Kam tohle povede!

A představte si, že tenhle profesor řečtiny, tenhle člověk ve futrálu, se div neoženil.“

Ivan Ivanyč se překvapeně ohlédl do stodoly a řekl:

„To je vtip!“

„Opravdu, div se neoženil, jakkoliv je to divné. Přidělili k nám nového profesora dějepisu a zeměpisu, jakéhosi Kovalenka, Michaila

Savviče, Ukrajince. Nepřijel sám, ale se svou sestrou Váreňkou. On byl mladý, vysoký, snědý, s hromotluckýma rukama, už jeho vizáž napovídala, že hovoří basem, a skutečně, hlas mu duněl jako sud: bu-bu-bu... Ona však už zralá, asi třicetiletá, ale také vysoká, urostlá, černobrvá, ruměná – zkrátka žádná dívenka, ale rozinka, a jak čilá, veselá, věčně si prozpěvuje maloruské romance, pořád se směje. Jen se jí něco zazdá a už se otrásá zvukným smíchem: cha-cha-chá! Poprvé jsme se s Kovalenkovými blíže seznámili, vzpomínám si, o ředitelových jmeninách. Mezi přítomnými přehnaně škrobenými pedagogy, kteří chodí i jmeniny slavit jen z povinnosti, vystala náhle, k mému úžasu jako z pěny nová Afrodité: chodí s podepřenými boky, výská, zpívá, tančí... Zazpívala s citem Věje větřík, pak ještě romanci a ještě něco, všechny nás okouzila. Všechny, dokonce i Bělikova. Přisedl k ní a sladce se usmívaje, řekl:

Maloruský jazyk připomíná svou něžností a lahodnou zvучností starořečtinu.

To jí zalichotilo a začala mu zaníceně a přesvědčivě vyprávět, že má v gadjačském újezdě statek a na tom statku žije její maminka, a mají tam takové hrušky, takové dýně, takové kabaky. Na Ukrajině se říká tykvi kabak, ale kabaku šink. Vaří tam u nich zelňačku červenou i modrou, *tak dobrou, tak dobrou, že je to prostě – hrozně!*

Posloucháme, posloucháme a najednou nás všechny osvítí táž myšlenka.

Neškodilo by, kdybychom je dali dohromady, řekla mi tiše žena ředitele.

Všechny nás náhle kdovíproč napadlo, že Bělikov je svobodný, a všichni jsme se náhle podivili, že nám to do té doby docela ušlo a že jsme si nevšimli tak závažné podrobnosti jeho života. Jaký má vůbec vztah k ženě, jak řeší tuto životně důležitou otázku? Předtím nás to vůbec nezajímalo, ani ve snu nás nenapadlo, že člověk, který nosí za každého počasí galoše a spí pod nebesy, by mohl milovat.

Jemu je už hodně přes čtyřicet a jí asi tak třicet... objasňovala ředitelova choť svou myšlenku. Mám dojem, že by se za něho prodala.

Co se toho jen u nás na venku z nudy napáše! Co neužitečných, nesmyslných věcí! To proto, že se tu nedělá vůbec nic užitečného. Tak proč se nám třeba náhle zachtělo oženit toho Bělikova, kterého jsme si ženatého neuměli vůbec představit? Ředitelova a inspektora žena i všechny ostatní dámy z naší školy oživly, ba i zkrásněly, jako by objevily nějaký životní cíl. Ředitelova choť má v divadle předplacenou lóži a co nevidíme, v té lóži sedí Váreňka s náramným vějířem, září štěstím a vedle ní Bělikov, maličký a pokřivený, jako by ho vytáhli z domova kleštěmi. Pořádám večírek a naše dámy bezpodmínečně žádají, abych pozval jak Bělikova, tak Váreňku. Zkrátka, celý aparát se dal do pohybu. Ukázalo se, že by Váreňka proti vdavkám nebyla. Její život u bratra nebyl nikterak veselý, vždyť kdekdo věděl, že se celé dny hádají a škorpi. Odehrávaly se takové výjevy: Kovalenko jde po ulici, vysoký, zdravý jako buk, ve vyšívané košili, kadeř mu leze zpod čapky do čela; v jedné ruce má balíček knih, v druhé silnou sukovici. Za ním jde jeho sestra, rovněž s knihami.

„Poslyš, Michálku, ale tys to nečetl!“ pře se s ním hlasitě. „Věř, vím to, přísahám ti, žeš to nikdy nečetl!“

„A já ti říkám, že jsem to četl!“ křičí Kovalenko a buší holí do chodníku.

„Ach, můj ty bože, Míšo! Pročpak se rozčiluješ, jednou si musíme zásadně pohovořit!“

„Ale já ti říkám, že jsem to četl!“ křičí ještě víc Kovalenko.

A doma, jak přijde někdo cizí, hned je z toho váda. Podobný život ji jistě omrzel, jistě tu byla touha po vlastním hnízdě, i věk bylo nutno vzít v úvahu. Tady už se nedalo příliš vybírat, v jejím věku se žena vdá za kohokoliv, třeba za profesora řečtiny. Stejně je třeba říct, že většině našich slečen je jedno, za koho se vdají, jen když se vdají. Ať tak či onak, Váreňka začala projevovat našemu Bělikovovi zjevnou přízeň.

A co Bělikov? Ten navštěvoval Kovalenkovy stejně jako nás. Přijde, sedne si a mlčí. Mlčí a Váreňka mu zpívá Duje větřík, nebo na něj nyně hledí svýma černýma očima a najednou zas vybuchne: „Cha-cha-cha-cha!“

V záležitostech lásky a zejména při ženitbě hraje přemlouvání velkou roli. Všichni – kolegové i jejich manželky – začali Bělikova ujišťovat, že se musí oženit, že mu v životě nezbývá už nic jiného než se oženit. Všichni jsme mu blahopřáli a s vážnou tváří jsme mu říkali všelijaké hlouposti, jako že manželství je závažný krok a podobně. A Váreňka byla ke všemu hezká a zajímavá, její otec byl státní rada, měla statek a co hlavního, byla to první žena, která se k němu chovala laskavě, srdečně. Zatočila se mu tedy hlava a rozhodl se, že se musí opravdu oženit.“

„Tak to bylo načase sebrat mu ty jeho galoše a deštník,“ poznamenal Ivan Ivanyč.

„Představte si, to se ukázalo zhola nemožné. Dal si na stůl Váreňčin portrét, pořád ke mně zacházel a mluvil o Váreňce, o rodinném životě, o tom, že je manželství závažný krok, často vysedával u Kovalenků, ale způsob života nezměnil ani v nejmenším. Spíš naopak, rozhodnutí, že se ožení, mu navenek spíš uškodilo, spadl se a pobledl, zdálo se, že si zalezl do svého pouzdra ještě hlouběji.

„Varvara Savvišna se mi líbí,“ říkal mi s mírným, křivým úsměvem, „a dobře vím, že oženit se musí každý, ale... víte, všechno to přišlo tak náhle... Musím si to rozmyslet.“

„Co si ještě chcete rozmyslet?“ já na to. „Ožeňte se, a bude to.“

„Nikoliv, ženitba je závažný krok. Nejdříve je nutno uvážít nastávající povinnosti, tu odpovědnost... k čemu to povede. Tolik mi to vrtá v hlavě, že teď celé noci nespím. Přiznám se, mám strach: mají s bratrem tak divný způsob myšlení, uvažují, víte, nějak prapodivně, i povahu mají takovou čilou. Ožením se a nakrásně se ještě dostanu do nějaké bryndy.“

A tak se pořád nemohl rozhodnout, aby požádal o její ruku, a pořád to všechno odkládal k velkému rozhořčení inspektorovy ženy a všech našich dam. Pořád uvažoval o nastávajících povinnostech a odpovědnosti a denně zatím chodil s Váreňkou na procházku, snad proto, že si myslel, že se to v jeho situaci sluší, a přicházel si ke mně pohovořit o rodinném životě. A nejspíš by se byl nakonec i rozhodl a bylo by se uzavřelo jedno z těch nepotřebných hloupých manželství, jakých se u nás z nudy a z dlouhé chvíle uzavírají tisíce, kdyby se byl býval náhle nezběhl kolossalischer Skandal. Musím ještě říct, že Váreňčin bratr, Kovalenko, nenáviděl Bělikova od chvíle, kdy ho poprvé spatřil, a že ho vůbec nesnášel.

„Nechápu,“ říkal nám a krčil rameny, „nechápu, jak můžete vystát toho špicla, ten odporný zjev. Ach, páni, páni, jak tady můžete žít? Ovzduší tu máte k zalknutí, k zvracení! A to si říkáte pedagogové, učitelé? Činovníci jste, tady to není chrám vědy, ale zaopatřovací ústav, je to tu zatuchlé jako v policejní strážnici. Ne, braši, chvíli tu s vámi ještě pobudu a pak odjedu domů na náš statek a budu tam lovit raky a učit vesnické děti. Odjedu a vy si tu zůstaňte s tím svým Jidášem, ať si tu pukne.“

Nebo se smál, až slzel, hned basem, hned tenkým, pisklavým hláskem, a ptal se mě, rozhazuje rukama:

„Načpak u nás vysedává? Co u nás chce? Sedí a kouká!“

Dal dokonce Bělikovovi přezdívku *parazit a pavouk* a my se pochopitelně střežili mluvit s ním o tom, že se jeho Váreňka chystá si pavouka vzít. A když mu jednou ředitelova žena naznačila, že by bylo dobře, kdyby si jeho sestra vzala tak solidního, všemi váženého člověka, jako je Bělikov, zamračil se a zavrčel:

„To není moje věc. Ať si vezme třeba zmiji, já se nerad pletu do cizích záležitostí!“

A poslyšte, co bylo dál. Nějaký uličník nakreslil takovouhle karikaturu: Bělikova v galoších a ve vykasaných kalhotách, s deštníkem, jak si vede pod paží Váreňku. A pod to napsal: Zamilovaný Anthrópos.

Podoba, věřte, věrná, obdivuhodná. Malíř pracoval asi nejednu noc, protože všichni profesori chlapeckého i dívčího gymnázia, profesori semináře, úředníci, každý dostal po exempláři. Jeden dostal i Bělikov. Karikatura na něho zapůsobila zdrcujícím dojmem.

Vyjdeme spolu z domu, bylo to právě prvního května, v neděli, a měli jsme, učitelé i žáci, společný sraz u gymnázia a pak výlet do háje za městem – vyjdeme vám tenkrát a on je zsinalý, zachmuřenější než mračno.

„Jak zlí a nedobří jsou lidé!“ zašeptal a rty se mu zachvěly.

Bylo mi ho až líto. Jdeme tedy a náhle, jen si představte, jede kolem nás na kole Kovalenko a za ním, také na kole, Váreňka, ruměná, udýchaná, ale veselá a jará.

„My jedeme napřed,“ volá na nás. „Dneska je přece tak krásně, tak krásně, že je to hrozné.“

A zmizeli nám z očí. Zsinalý Bělikov vedle mne zbělel a doslova zkameněl. Zastavil se a dívá se na mě.

„Dovolte, co se to děje?“ zeptal se. „Nebo mě klame zrak? Sluší se snad pro profesory a pro ženy, aby jezdili na kole?“

„Co by na tom bylo neslušného?“ řekl jsem. „Ať jim to jde k duhu!“

„Ale jak to?“ vykřikl ohromen mým klidem. „Co to říkáte?“

Byl z toho tak zničený, že ho přešla na výlet chuť a vrátil se domů.

Druhý den si pořád nervózně mnul ruce a trhal sebou. Bylo vidět, že mu není dobře. Odešel dokonce, poprvé v životě, domů před koncem vyučování. Ani neobědval. A když se chýlilo k večeru, oblékl se co nejtepleji, třeba že bylo venku krásné letní počasí, a šoural se ke Kovalenkovým. Váreňka nebyla doma, zastihl jen jejího bratra.

„Posadte se laskavě,“ vybídl ho Kovalenko ledově a svraštil obočí. Tvář měl ospalou, odpočíval totiž po obědě a byl velmi rozmrzelý.

Bělikov proseděl mlčky asi deset minut a spustil:

„Přišel jsem k vám, abych ulevil své duši. Je mi velice, velice těžko. Nějaký nestoudný kreslíř zesměšnil mne a ještě jednu osobu, nám oběma blízkou. Cítím povinnost ujistit vás, že na tom nenesu žád-

nou vinu... Nezavdal jsem nijakou příčinu k takovému výsměchu – naopak choval jsem se po celou dobu bezúhonně.'

Zamračený Kovalenko seděl a neodpovídal. Bělikov maličko vyčkal a pak tichým, truchlivým hlasem pokračoval.

„A ještě něco mám na srdci. Sloužím už dlouhá léta, kdežto vy teprve začínáte. Jako váš starší kolega pokládám tedy za povinnost dát vám výstrahu. Jezdíte si na kole, ta zábava je však naprosto nedůstojná vychovatele mládeže!“

„Pročpak?“ optal se Kovalenko svým basem.

„Co vám mám, Michaile Savviči, ještě vysvětlovat? Není vám to snad jasné? Jezdí-li učitel na kole, co zbývá žákům? Ti aby už chodili po hlavě! A nebylo-li to povoleno žádným oběžníkem, nesmí se to! Ohromili jste mě včera! Když jsem spatřil vaši sestru, zatmělo se mi před očima. Žena nebo dívka na kole! Jaká hrůza!“

„Co si vlastně přejete?“

„Přeji si jen jediné, Michaile Savviči – a to, varovat vás. Jste mladý člověk, máte budoucnost před sebou, je třeba, abyste si vedl velice, velice opatrně. Ale zatím jen chybujete, ach, tolik chybujete! Chodíte si ve vyšíváné košili, pořád s nějakými knihami, a teď ještě ke všemu to kolo. To, že vy a vaše sestra jezdíte na kole, se ještě doví ředitel a půjde s tím na inspektora... Myslíte, že vám to prospěje?“

„Do toho, že já a sestra jezdíme na kole, nikomu nic není!“ řekl Kovalenko a zbrunátněl. „A toho, kdo se bude chtít míchat do mých domácích a rodinných záležitostí, pošlu ke všem čertům!“

Bělikov zbledl a vstal.

„Chcete-li se mnou mluvit takovým tónem, nemohu pokračovat!“ prohlásil. „Vyprošuji si, abyste se v mé přítomnosti vyjadřoval podobným způsobem o představených. Sluší se, abyste zachovával ke svým představeným úctu!“

„Řekl jsem snad něco špatného o představených?“ optal se Kovalenko a nenávidně se na něho podíval. „Buďte tak laskav a nechte

mě na pokoji! Jsem čestný člověk a s takovým pánem, jako jste vy, se bavit nebudu. Nesnáším donašeče!’

Bělikov poplašeně vyskočil a začal se chvatně, s ustrašeným výrazem oblékat. Vždyť to bylo v jeho životě poprvé, co vyslechl takové hrubosti.

„Říkejte si, co je vám libo!“ pravil, když vycházel z předsíně na schodiště. „Musím vás jen upozornit: možná že nás někdo slyšel a náš rozhovor by mohl být všelijak zkreslen. Aby z toho bůhvíco nebylo, budu nucen seznámit pana ředitele s obsahem naší rozmluvy... alespoň s jejími hlavními body. Je to má povinnost!“

„Seznámit? Tak pal, seznamuj!“

Kovalenko ho popadl zezadu za límec a nakopl ho, až se Bělikov hřmotě svými galošemi skutálel dolů ze schodů. Schodiště bylo vysoké a příkré, ale dokutálel se až dolů bez úrazu. Zvedl se a sáhl si na nos: jsou brýle celé? Ale právě v té chvíli, kdy se kutálel ze schodů, vešla Váreňka s dvěma dámami. Stály dole a viděly všecko – a to bylo pro Bělikova to nejhroznější. Snad si měl raději zlomit vaz a obě nohy, než být na posměch, vždyť teď se to doví celé město, donese se to až k řediteli, k inspektorovi, a ach, bůhví k čemu to povede! Někdo nakreslí novou karikaturu a skončí to všechno tak, že bude muset jít do výslužby...

Když se zvedl, Váreňka ho poznala. Viděla, jak směšně se tváří, jak má zmačkaný kabát, všimla si jeho galoší, a protože nevěděla, co se stalo, v domnění, že spadl sám, se neovládla a vybuchla na celý dům:

„Cha-cha-cha!“

A to hlučné, zvonivé cha-cha-cha znamenalo konec všeho: Bělikovových námluv i jeho pozemského života. Už neslyšel, co mu říkala Váreňka, nevěděl už nic. Když se vrátil domů, odstranil nejprve ze stolu její portrét a pak ulehl a už nikdy nevstal.

Asi za tři dni za mnou přišel Afanasij, abych mu poradil, jestli nemá dojít pro doktora, že se s pánem něco děje. Zašel jsem se na Bělikova podívat. Ležel pod nebesy přikrytý pokrývkou a nemluvil.

Na moje otázky odpovídal jenom ano nebo ne, víc ani muk. Leží, kolem leluje zamračený a zachmuřený Afanasij a vzdychá. A páchne z něho vodka jako z krčmy.

Za měsíc Bělikov umřel. Na pohřbu jsme byli všichni, totiž obě gymnázia i seminář. Ted', když ležel v rakvi, měl mírný, laskavý, ba téměř veselý výraz, jako by měl radost, že ho konečně položili do pouzdra, z něhož se už nikdy nedostane. Ano, dosáhl svého ideálu! A jako jemu na počest se pohřeb konal za pošmourného, deštivého počasí a my všichni měli galoše a deštníky. I Váreňka byla na pohřbu, a když spouštěli rakev do hrobu, také si poplakala. Všiml jsem si, že Ukrajinky znají jen smích nebo pláč a že v prostřední náladě nebývají.

Přiznám se, že při pohřbívání takových lidí, jako byl Bělikov, člověk pookřeje. Když jsme se vraceli ze hřbitova, měly naše tváře zdrženlivý, postní výraz, nikdo nechtěl dát najevo pocit uspokojení – pocit podobný tomu, jaký jsme zakoušeli, už je to tak dávno, ještě v dětství, když dospělí odjeli z domu a my běhali hodinu dvě po zahradě a kochali se naprostou svobodou. Ach svoboda! Svoboda! Pouhá její připomínka, pouhá naděje na ni dává duši křídla, nemám pravdu?

Ze hřbitova jsme se vrátili dobře naladěni. Ale neuplynul ani týden a život šel po staru, stejně nevlídný, únavný a šedivý, takový, jaký oběžníky nezakazovaly, ale také nijak zvlášť svobodný. Lépe nebylo. Opravdu, Bělikova pochovali, ale kolik takových lidí ve futrálu ještě zůstalo, co jich ještě bude!"

„Tak, tak, v tom to právě vězí,“ řekl Ivan Ivanyč a zabafal.

„Co jich ještě bude!“ opakoval Burkin.

Profesor vyšel ze stodoly. Byl to člověk pomenší postavy, tlustý, docela holohlavý, s černým plnovousem takřka po pás. Za ním vyšli dva psi.

„To je měsíc, to je ale měsíc,“ řekl a zadíval se vzhůru.

Byla už půlnoc. Napravo bylo vidět celou vesnici. Dlouhá ulice se táhla daleko, na pět verst. Všechno bylo pohrouženo do tichého, hlubokého spánku. Nikde se nic nepohnulo, nikde nebylo slyšet ani

nejslabší hlásek; je to až neuvěřitelné, že v přírodě může být tak ticho. Když se člověk dívá za měsíčné noci do široké vesnické návsi s jejími chalupami, stohy a spícími vrbami, rozhostí se mu v duši klid. Nikým nerušena, skryta stínem noci před lopotou, starostmi a hořem, je mírná, tesklivá, překrásná, a zdá se, že i hvězdy do ní shlížejí dojatě a že už není na zemi zlo, že je vše šťastné. Nalevo, na kraji vesnice začínalo pole; rozkládalo se široko daleko po celém obzoru, ale ani na celém tom nedozírném poli zalitém měsíčním světlem se nic nepohnulo, nic neožvalo.

„Tak, tak, v tom to právě vězí,“ opakoval Ivan Ivanyč. „A není snad to, jak se dusíme a tísníme ve městě, jak zbytečně škrábeme po papíře, jak hrajeme vint, není to snad také takové pouzdro? A to, jak celý svůj život prožijeme mezi zahaleči, hádaly, hloupými a prázdnými ženami, to, jak mluvíme a posloucháme různé nesmysly, není to snad pouzdro? Povím vám, chcete-li, jeden velmi poučný příběh.“

„Ne, už je čas na spaní,“ řekl Burkin. „Až zítra.“

Oba vešli do stodoly a lehli si do sena. Už se oba zakutali a začali dřímat, když se najednou ozvaly kradmé kroky: ťap, ťap... Někdo chodil nedaleko stodoly; ujde kousek, zastaví se a za chvíli zas: ťap, ťap... Psi zavrčeli.

„To tu obchází Mavra,“ řekl Burkin.

Kroky utichly.

„Vidět a slyšet, jak lžou,“ řekl Ivan Ivanyč a převrátil se na druhý bok, „a ještě tě pokládají za blázna, že jim to lhaní trpíš, snášet urážky a ponížení, nesmět otevřeně prohlásit, že jsi na straně čestných, svobodných lidí, lhát sobě samému, usmívat se, a to všechno za kus chleba, za teplý kout, za nějaký titulek, který nemá za groš cenu – ne, takhle se dál nedá žít!“

„No, to už je zas z jiné opery, Ivane Ivanyči,“ řekl profesor. „Spěme už!“

A za deset minut Burkin už spal. Ale Ivan Ivanyč se převracel z boku na bok a vzdychal. Nakonec vstal, vyšel ven, usedl přede dveřmi a zapálil si dýmku.

Dušinka

Olinka, dcera koležského asesora ve výslužbě Plemjannikova, seděla zamyšlená na zadním zápraží domu. Bylo vedro, neodbytně otravovaly mouchy a příjemné bylo jen pomýšlení, že už bude brzy večer. Od východu se hrnuly tmavé dešťové mraky a chvílemi odtud vlhce začiřelo.

Uprostřed dvora stál divadelní ředitel a provozovatel zábavního parku „Tivoli“ Kukin, který měl pronajatý byt v jejich přístavku, a vzhlížel k obloze.

„Už zas!“ vykřikoval zoufale. „Už zas bude pršet! Den co den prší, den co den, jako naschvál! To mě zabije! Zničí! Den co den mám příšerné ztráty!“

Zalomil rukama a pokračoval už k Olince.

„Jen řekněte, Olgo Semjonovno, co je to za život! Člověk by plakal. Pracuje, dře, bičuje se, nespí, myslí jen na to, kde co vylepšit – a jak to dopadá! Na jedné straně obecenstvo, ti zabeďnění barbaři! Předhodím jim tu nejlepší operetku, féerii, báječné zpěváky, ale copak o to stojí? Copak o tom vůbec mají nějaké ponětí? Kdepak, obecenstvo chce jenom komedianty. Musíte mu nabídnout něco banálního! A na druhé straně vidíte to počasí. Skoro každý večer prší. Desátého května to vypuklo, a potom celý květen a červen, zkrátka hrůza! Lidi nechodí, ale já pronájem platím. A herce taky platím!“

Druhý den k večeru se zas sbíraly mraky a Kukin horlil s hysterickým smíchem:

„Vidíte to? Ale ať! Ať to odplaví třeba celý park a mě s ním! Já už nebudu šťastný na tomhle ani na onom světě. Ať na mě herci podají žalobu! Ale co žalobu! Ať mě pošlou pro mě za mě třeba na Sibiř! Třeba na šibenici! Chachá!“

A třetí den to samé...

Olinka poslouchala Kukina mlčky a vážně, někdy se jí v očích objevovaly i slzy. Kukinova smůla ji nakonec dojala tak, že se do něho zamilovala. Byl malý a vyzáblý, měl žlutý obličej a vlasy hladce vyčesané za uši, mluvil tenkým tenorkem a při řeči křivil rty. Na jeho tváři byla stálá pečeť zoufalství, nicméně v Olince probudil opravdový a hluboký cit. Měla vždy a stále někoho ráda, bez toho by nemohla žít. Předtím měla ráda svého tatínka, který teď seděl nemocný v křesle v šerém pokoji a těžce dýchal. Měla ráda svou tetu, která k nim občas, jednou za dvě léta, přijížděla z Brjanska. A ještě dříve, když studovala na nižším gymnáziu, byla zamilovaná do profesora francouzštiny. Byla to tichá dívka s dobrým, soucitným srdcem, s krotkým, mírným pohledem, plná zdraví. Muži, kteří viděli její ruměné tváře, hebkou bílou šíjí s tmavým mateřským znamínkem, milý naivní úsměv, když poslouchala něco příjemného, si říkali, že není špatná, a také se usmívali, a dámy, když u ní byly na návštěvě, se často neudržely, braly ji za ruku a říkaly v návalu vřelosti:

„Dušinko!“

Dům, ve kterém žila od narození a který byl v závěti odkázán jí, stál na kraji města na Cikánském předměstí, nedaleko zábavního parku „Tivoli“. Každý večer až pozdě do noci slyšela, jak tam vyhrává hudba, jak třaskají rakety, a zdálo se jí, že to Kukin bojuje se svým osudem a útočí na svého úhlavního nepřítele – na lhotejné obecnstvo. Sladce se jí svíralo srdce, nemohla usnout, a když se k ránu vracel domů, tūkala na okno své ložnice a ukazujíc mezi záclonami pouze obličej a jedno rameno, mile se na něj usmívala.

Požádal o její ruku a vzali se. A když uviděl její šíjí a kyprá zdravá ramena v celé kráse, řekl uchváceně:

„Dušinko!“

Byl šťasten, ale protože v den jejich svatby a potom v noci přšelo, nezmizel z jeho tváře zoufalý výraz.

Po svatbě žili dobře. Olinka u něho pracovala v divadelní pokladně, dohlížela na pořádek v zábavním parku, zapisovala výdaje, vyplácela mzdu a její ruměné tváře a milý, naivní, zářivý úsměv svítil hned v pokladním okénku, hned za kulisami nebo v bufetu. A svým známým už říkala, že nejpozoruhodnější, nejdůležitější a nejpotřebnější věc na světě je divadlo a že člověk může prožít skutečnou slast a stát se kultivovaným a humánním jedině v divadle.

„Ale copak to obecenstvo chápe?“ říkala. „Obecenstvo si žádá komedianty! Včera jsme dávali hru Faust naruby, ale skoro všechny lóže zely prázdnotou. To kdybychom s Váničkou uvedli nějakou pitominku, měli bychom divadlo nabitě. Zítra dáváme s Váničkou Orfeu v podsvětí. Přijďte se podívat!“

Všecko, co říkal o divadle a o hercích Kukin, po něm opakovala i ona. Stejně jako on i ona opovrhovala obecenstvem pro jeho lhostejnost k umění a pro jeho zanedbanost, aktivně zasahovala do zkoušek a opravovala herce, dohlížela na hudebníky, a když místní noviny přinesly špatnou kritiku, plakala a potom šla do redakce žádat o vysvětlení.

Herci ji měli rádi a říkali jí „My s Váničkou“ nebo „Dušinka“. Cítila s nimi a poskytovala jim drobné půjčky, a když ji někdy někdo ošidil, jenom si potají poplakala, ale u manžela si nestěžovala.

Ani v zimě si nežili špatně. Najali si městské divadlo na celou zimní sezónu a pořádali v něm pohostinská vystoupení hned ukrajinské divadelní společnosti, hned kouzelníka nebo místních ochotníků. Olinka se spravovala a zářila spokojeností, Kukin však hubl a žloutl a bědoval, jak hrozně prodělává, ačkoliv celou zimu šel podnik docela dobře. V noci kašlal a Olinka ho léčila malinovým a lipovým čajem, mazala ho kolínskou vodou a balila ho do svých hebkých šál.

„Ty jsi můj drahoušek!“ říkala mu naprosto upřímně a uhlazovala mu vlasy. „Ty jsi moje zlatíčko!“

O velkém postu odjel do Moskvy dávat dohromady hereckou trupu a Olinka bez něho nespala celé noci, vysedávala u okna a dívala se na hvězdy. Říkala si, že je jako ta slepice, ty přece také celou noc nespí a jsou neklidné, když není v kurníku kohout. Kukin se v Moskvě zdržel, psal, že se vrátí o velikonočním týdnem, a v dopisech už dával instrukce týkající se „Tivoli“. V pondělí po Květné neděli, pozdě večer, se domem rozlehlo zlověstné bušení na vrata. Někdo tloukl do branky jako do sudu: bum! bum! bum! Rozespálá kuchařka utíkala otevřít, bylo slyšet, jak čvachtá bosýma nohama přes louže.

„Otevřte, buďte tak laskavi!“ dožadoval se za vraty něčí hluboký bas. „Nesu vám telegram!“

Olinka dostávala telegramy od muže i dřív, tentokrát se v ní však kdovíproč všechno sevřelo. Třesoucíma se rukama rozlepila telegram a přečetla si toto:

„Ivan Petrovic dnes nahle skonal cekame orate pokyny hohreb utery.“

Ano, tak to stálo v telegramu: „hohreb“ a ještě to zcela nesrozumitelné slovo „orate“. Podepsán byl režisér operetního souboru.

„Drahoušku můj milý!“ spustila nářek Olinka. „Váničko drahý, miláčku můj! Proč jsem tě jenom v životě potkala? Proč jsem tě poznala a proč jsem se do tebe zamilovala? Komu jsi tady zanechal svou nebohou Olinku nešťastnou?“

Kukina pochovali v úterý v Moskvě na Vagaňkovském hřbitově. Olinka se vrátila domů ve středu, a jak vešla do pokoje, padla na postel a spustila takový nářek, že to bylo slyšet na ulici i v sousedních domech.

„Chudinka!“ říkaly sousedky a křižovaly se. „Jak se trápí, dušinka Olga Semjonovna. Jak je nešťastná!“

Tři měsíce nato se Olinka vracela zarmoucená, v hlubokém smutku ze mše. Tu se k ní připojil jejich soused Vasilij Andrejič Pustovalov, správce skladu dřeva kupce Babakajeva. Také se vracel

z kostela. V slamáčku a bílé vestě se zlatým řetízkem vypadal spíš jako statkář než jako obchodník.

„Všecko na světě má svůj řád, Olgo Semjonovno,“ vykládal vážně a procítěně, „a jestliže někdo z našich bližních zemře, je to známka toho, že taková je vůle boží, a na nás v takovém případě je, abychom se pamatovali a přijali to ve vší pokoře.“

U branky se s Olinkou rozloučil a šel dál. Ona však potom celý den v duchu slyšela jeho vážný hlas, a jakmile zavřela oči, hned jí před nimi vystával jeho černý plnovous. Líbil se jí velice. A ona zřejmě udělala dojem na něj, protože zanedlouho k ní přišla na káfičko jistá starší dáma, kterou znala jen málo, která však, sotva si sedla ke stolu, okamžitě začala o Pustovalovovi, jaký je to hodný a spořádaný člověk a jak se za něj s radostí vydá každá nevěsta. Tři dny nato u ní vykonal návštěvu Pustovalov osobně; nezdržel se dlouho, sotva deset minut, a mnoho toho nenamluvil, nicméně Olinka se do něho zamilovala, zamilovala tak, že celou noc neusnula, sálala jako v horečce a ráno poslala pro onu starší paní. Zanedlouho se zasnoubili a potom byla svatba.

Pustovalov a Olinka měli dobré manželství. On byl obvykle do oběda ve skladu, potom odcházel vyřizovat obchodní záležitosti a na jeho místě ho nahrazovala Olinka, která seděla v kanceláři až do večera a psala tam účty a vydávala zboží.

„Dřevo je teď každý rok o dvacet procent dražší,“ vykládala zákazníkům i známým. „Jen považte, doposud jsme obchodovali zdejším dřevem, ale teď musí Vasjenka jezdit rok co rok obstarávat dřevo do Mogilevské gubernie. Ale ty dopravní tarify!“ hrozila se a zakrývala si obě tváře dlaněmi. „Ty tarify!“

Měla pocit, že obchoduje dřevem odedávna, že dřevo je to nejdůležitější v lidském životě a slova jako: trám, kulatina, prkno, obkládačka, laťovka, fošna, krajina ji hřála a dojímala. V noci, když spala, se jí zdálo o hromadách prken a fošen a nekonečně dlouhých řadách vozů, odvázejících dřevo někam daleko za město. Zdálo se jí, jak celý pluk

klád deset metrů dlouhých a deset centimetrů silných bere útokem sklad dřeva, jak klády, trámy a krajiny na sebe narážejí a jak zvoní vyschlé dřevo, jak všechno padá a znova se vztyčuje a vrší jedno přes druhé. Vykřikovala ze spaní a Pustovalov jí něžně říkal:

„Olinko, miláčku, co je ti? Pokřižuj se!“

Na co myslel muž, na to myslela ona. Jestliže soudil, že je ve světnici horko nebo že se teď obchody málo hýbají, soudila totéž i ona. Její muž si nepotrpěl na zábavu a seděl i o velkých svátcích doma a ona zrovna tak.

„Cože jste věčně doma nebo v kanceláři?“ říkali jim známí. „Proč se někdy nepodíváte do divadla nebo do cirkusu, dušinko?“

„My s Vasjenkou nemáme na divadlo kdy,“ odpovídala rozšafně. „Jsme lidé práce a takové hlouposti nás nezajímají. Co na těch divadlech vlastně vidíte?“

Každou sobotu chodili Pustovalovovi na večerní bohoslužby a ve svátek na ranní mši a z kostela šli bok po boku se zjihlými tvářemi, od obou se šířila příjemná vůně a její hedvábné šaty hezky šustily. Doma potom pili čaj a k němu jedli bílý chléb a různé zavařeniny a nakonec koláče. Den co den v poledne se po dvoře a vraty i ven na ulici linula vábná vůně boršče, skopové pečeně nebo kachny, o postních dnech pak ryby, takže kolem domu se nedalo projít a nedostat na něco laskominy. V kanceláři ustavičně bublal samovar a zákazníci častovali čajem a preclíčky. Jednou týdně chodili manželé do lázní a vraceli se odtud opět bok po boku celí růžoví.

„Sláva bohu, daří se nám dobře,“ říkala Olinka známým. „Dej bůh, aby se vedlo každému tak jako nám s Vasjenkou.“

Když Pustovalov někdy odjel do Mogilevské gubernie, vždycky tesknila, nemohla v noci spát a plakala. Občas k ní večer zašel plukovní zvěrolékař Smirnin, mladý muž, který měl pronajatý byt v přístavku, vyprávěl jí něco nebo s ní hrál karty a tak ji přiváděl na jiné myšlenky. Nejvíc ji zajímalo, když vyprávěl o svém vlastním rodinném životě; byl ženatý a měl syna, se ženou se však rozešel,

protože mu byla nevěrná, a teď ji nenáviděl a posílal jí každý měsíc čtyřicet rublů na výživu dítěte. Olinka při jeho vyprávění vzdychala, pokyvovala hlavou a litovala ho.

„Potěš vás pánbůh,“ říkala mu, když se s ním loučila a vyprovázela ho se svíčkou na schody. „Díky, že jste se se mnou obtěžoval, dej vám pánbůh a královna nebeská hodně zdraví!“

I rozvážnou, rozšafnou řečí napodobovala muže. Zvěrolékař už vycházel dole ze dveří, a ona za ním ještě volala:

„Víte, Vladimíre Platonyči, měl byste se s vaší paní udobřit. Už kvůli vašemu synkovi byste jí měl odpustit! Ten chlapec jistě všechno chápe.“

A když se vrátil Pustovalov, vyprávěla mu tichým hlasem o zvěrolékaři a jeho nešťastném rodinném životě a oba vzdychali, pokyvovali hlavou a hovořili o chlapci, kterému se jistě stýská po otci, a potom je vždycky zvláštní duševní pochod přiváděl před ikony a tam se hluboce klaněli a modlili se, aby jim bůh seslal děti.

Takhle prožili Pustovalovovi tiše a klidně, v lásce a úplné shodě šest let. Potom však jednou v zimě ve skladu Vasilij Andrejič, který předtím vypil horký čaj, vyšel prostovlasý ven vydávat dříví, nastydl a rozstonal se. Léčili ho nejlepší lékaři, ale všechno bylo marné a Pustovalov po čtyřměsíční nemoci zemřel. Olinka opět ovdověla.

„Komu jsi mě tu zanechal, miláčku drahý!“ štkala, když muže pochovala. „Jak teď budu bez tebe žít, já nešťastnice nebohá! Politujte mě, lidičky dobří, politujte opuštěnou sirotu!“

Chodila v černých šatech s bílými smutečními nášivkami a navždycky se zřekla kloboučku a rukavic, ven vycházela zřídka, jen když šla do kostela nebo na manželův hrob, jinak žila doma jako v klášterní cele. A teprve po šesti měsících odpárala z šatů smuteční pásky a začala otvírat okenice. Tu a tam už ji ráno viděli, jak jde se svou kuchařkou na trh nakupovat, ale jak vlastně žije a co se děje u ní doma, se lidé mohli jen dohadovat. A tak se dohadovali například podle toho, že ji viděli, jak pije na zahrádce u domu čaj

se zvěrolékařem a on jí čte nahlas noviny, nebo podle toho, že na poště se v rozhovoru s jednou svou známou vyjádřila:

„V našem městě chybí stálý veterinární dohled, proto se vyskytuje tolik nemocí. Každou chvíli člověk slyší, že se někdo rozstнал z mléka, hodně nákaz způsobují i koně a krávy. O zdraví domácího zvířectva je totiž třeba pečovat stejně jako o zdraví lidí.“

Tlumočila myšlenky zvěrolékařovy a měla teď na všechno stejný názor jako on. Bylo nad slunce jasné, že bez oddanosti k někomu není schopna žít ani rok a že si našla nové štěstí doma v přístavku. Jinou by za to lidé odsoudili, o ní si však nikdo nemohl pomyslet nic špatného, její život byl pochopitelný ve všem všudy. Ona ani zvěrolékař nikomu neříkali o změně, k níž došlo v jejich vztahu, snažili se ji utajit, ale to se jim nedařilo, protože Olinka nemohla mít před nikým žádné tajemství. Zvěrolékař měl někdy hosty, své kolegy z pluku, a když jim nalévala čaj nebo podávala večeři, začínala mluvit o dobytčím moru, o tuberkulóze domácího zvířectva, o městských jatkách, a jemu to bylo hrozně trapné, a když hosté odešli, chytal ji za ruku a zlostně na ni syčel:

„Prosil jsem tě přece, abys nemluvila o tom, čemu nerozumíš! Když se my veterináři spolu o něčem bavíme, ty se do toho, buď tak hodná, neplet. Je to už nesnesitelné!“

Ona se na něj dívala užasle a vyděšeně a ptala se:

„Ale o čem s nimi mám mluvit, Voloděenko?“

Se slzami v očích ho objímala, žadonila, aby se na ni nehněval, a oba byli zase šťastní.

Jejich štěstí však netrvalo dlouho. Zvěrolékař i se svým plukem odjel, odjel navždycky, protože pluk přeložili někam velmi daleko, div ne až na Sibiř. Olinka zůstala sama.

Teď už osaměla docela. Otec dávno zemřel a jeho křeslo se povalovalo na půdě, zaprášené, bez jedné nohy. Zhubla, už nebyla tak hezká, a když ji lidé potkávali, už se na ni nedívali tak jako dříve a neusmívali se na ni; zřejmě měla nejlepší léta za sebou, byla ne-

návratně pryč, a teď začínal nějaký nový život, neznámý, na který bylo lépe nemyslet. Každý večer sedávala na zápraží, slyšela, jak v „Tivoli“ vyhrává hudba a praskají rakety, ale už to v ní neprobouzelo žádné myšlenky. Netečně se dívala na pustý dvůr, na nic nemyslela, nic si nepřála, a potom, když se setmělo, šla spát a zdálo se jí o jejím pustém dvoře. Jedla a pila jako z donucení.

Hlavně však, a to bylo nejhorší, neměla vůbec svůj vlastní názor. Viděla kolem sebe věci a chápala všechno, co se kolem ní dělo, nedovedla si však na nic vytvořit svůj názor a nevěděla, o čem má mluvit. A to je úděsná věc, nemít vůbec žádný názor! Člověk například vidí láhev, nebo jak prší, jak jede mužik s vozem, ale k čemu je ta láhev nebo déšť nebo mužik, jaký mají smysl, to říct nedovede a neřekl by to, ani kdyby mu dávali tisíc rublů. Vedle Kukina a Pustovalova a potom vedle zvěrolékaře uměla vysvětlit všechno a dovedla říct svůj názor na cokoli, teď však bylo v jejích myšlenkách i v jejím srdci stejně pusto jako na tom dvoře. Cítila jen svíravou hořkost, jako by se napila pelyňku.

Město se poznenáhlu rozšiřovalo na všechny strany. Cikánskému předměstí už říkali čtvrt', a v místech, kde byl park „Tivoli“ a sklady dřeva, už vyrostly domy a rozvětvily se ulice. Jak rychle plyne čas! Olinčin dům zašel, střecha zrezivěla, kůlna se naklonila a dvůr zarostl plevelem a kopřivami. Také Olinka zestárla a sešla: v létě vysedává na zápraží a v duši má pořád stejně pusto a prázdno a stejnou hořkou pachut', v zimě sedí u okna a vyhlíží na sněh. Když to někdy na jaře za-fouká, když vítr k ní zaneše vyzvánění chrámových zvonů, najednou se vynoří vzpomínky na minulost, slastně se sevře srdce a z očí se vyhrnou slzy, ale to hned zas přejde a znova pusto a prázdno, znova nevíš, proč jsi na světě. Černá kočička Micka se k ní lísá a mile přede, Olinku však to kočičí mazlení nedorozumí. Copak tohle potřebuje? Ona potřebuje takovou lásku, aby prostoupila celou její bytost, celou její duši, rozum, dala jí myšlenky, životní cíl, aby zahrála její stárnoucí krev. A tak setřásá černou Micku z podolku a hartusí:

„Běž, běž... co tu hledáš!“

Tak to jde den za dnem, rok za rokem. Ani záblesk radosti, ani záblesk vlastní myšlenky. Co řekne hospodyně Mavra, to je správné.

Jednoho parného červencového dne, vpoledvečer, když ulicí hnali městské stádo a celý dvůr zahalila oblaka prachu, náhle někdo zaklepal na branku. Olinka šla sama otevřít, a když se podívala, div neomdlela: stál tam zvěrolékař Smirnin, už šedovlasý a v civilních šatech. V té chvíli si všechno připomněla a neudržela se, dala se do pláče a bez jediného slova přitiskla hlavu na jeho hrud' a v prudkém rozrušení si ani nevšimla, jak oba potom vešli do domu a usedli k čaji.

„Drahoušku!“ drmolila celá roztetelená radostí. „Vladimíre Platonyči! Odkud mi vás pánbůh seslal?“

„Rád bych se tady usadil navždycky,“ vykládal. „Zažádal jsem si do výslužby, a tak jsem přijel ochutnat štěstí volného člověka a usedlého života. Mimoto už je čas, abych poslal syna na gymnázium. Vyrostl nám. Smířili jsme se totiž s manželkou.“

„A kde je?“ zeptala se Olinka.

„Je se synem v hostinci a já zatím chodím a sháním byt.“

„Prokrindapána, tak si vezměte můj dům! Copak se sem nevedete? A nic od vás nevezmu, můj ty bože,“ nabídla vzrušeně Olinka a znova se rozplakala. „Bydlete si tady, mně úplně stačí přístavek. Bože, taková radost!“

Druhý den už natírali střechu a bílili stěny a Olinka chodila s rukama v bok po dvoře a udílela pokyny. Na tváři jí svítil její starý úsměv, celá ožila, pookřála, doslova procitla z dlouhého spánku. Potom přijela zvěrolékařova žena, hubená, nehezká, vrtošivě se tvářící paní s krátce ostráhanými vlasy a s ní chlapec Saša, na svůj věk (šlo mu už na desátý) malinkatý, baculatý, s jasně modrýma očima a s dolíčky na tvářích. A sotva chlapec vkročil na dvůr, už se rozběhl za kočkou a vzápětí zahlaholil jeho veselý, radostný smích.

„Tetičko, to je vaše kočka?“ zeptal se Olinky. „Až bude mít kotátka, tak nám jedno dejte, buďte tak hodná. Máma se hrozně bojí myší.“

Olinka se s ním dala do řeči, pohostila ho čajem a náhle ucítila u srdce hřejivý, sladce svíravý pocit, jako by ten chlapec byl její vlastní. A když navečer seděl v jídelně nad učením, dívala se na něj s láskou i soucitem a šeptala:

„Ty můj drahoušku, ty můj krasavečku, děťátko moje běloučké... Co se nám to vyvedlo za moudrou hlavičku!“

„Ostrovem se nazývá,“ odříkával nahlas, „část pevniny ze všech stran obklopená vodou.“

„Ostrovem se nazývá část pevniny...,“ opakovala a byl to její první názor, který s jistotou vyslovila po tolika letech mlčení a prázdnoty v duši.

A už měla své názory a u večere rozmlouvala se Sašovými rodiči o tom, jak těžké je teď pro děti studium na gymnáziu, ale klasické vzdělání že je přesto lepší než reálné, protože z gymnázia je otevřená cesta kamkoliv: kdo chce na doktora, může na doktora, kdo chce na inženýra, jde na inženýra.

Saša začal chodit do gymnázia. Jeho matka odjela do Charkova k sestře a stále se nevracela. Otec každý den někam odjížděl prohlížet dobytek a leckdy byl mimo dům třeba tři dni a Olince se zdálo, že Saša je úplně opuštěný, že je v domě zbytečný, že umírá hladem. Proto si ho vzala k sobě do přístavku a přenechala mu tam malou světničku.

A tak už je to víc než půl roku, co Saša bydlí u ní v přístavku. Olinka přichází každé ráno do jeho pokojíku. Saša tvrdě spí, tvářičku podloženou dlaní, není slyšet, ani jak dýchá. Jí je líto ho budit.

„Sašenko,“ říká truchlivě, „vstávej, miláčku! Musíš do školy!“

Saša vstává, obléká se, pomodlí se, potom zasedne k snídani. Vypije tři sklenice čaje a sní dva velké preclíky a půl francouzského chleba s máslem. Je ještě rozespálý a má špatnou náladu.

„Sašenko, ale ty ještě jaksepatří neumíš bajku, kterou ses měl naučit,“ připomíná Olinka a dívá se na něj tak, jako když ho vypravuje na dalekou cestu. „Mám já to s tebou starosti. Tak se pěkně snaž, miláčku, uč se... Poslouchej učitele.“

„Přestaňte, prosím vás!“ říká Saša.

Potom jde po ulici do gymnázia, maličký, ale s velkou čepicí na hlavě a brašnou na zádech. Těsně za ním tiše kráčí Olinka.

„Sašenko!“ zavolá na něj.

Saša se ohlédne a ona mu strčí do ruky datli nebo karamelku. Když oba odbočí do postranní ulice ke gymnáziu, je mu hanba, že za ním jde vysoká, tělnatá žena, ohlédne se a říká:

„Teta, jděte domů, já už dojdu sám!“

Olinka se zastaví a upřeně se za ním dívá tak dlouho, dokud se jí neskryje v průjezdu gymnázia. Bože, jak nesmírně ho miluje! Ani jedinkrát ještě nebyla tak hluboce někomu oddána, nikdy dříve se její duše nerozdávala tak bezvýhradně, nezištně a s takovou rozkoší jako teď, když v ní víc a více sílil mateřský cit. Za toho chlapce, který není její, za jeho dolíčky ve tvářích, za jeho studentskou čepici by dala život, ano, s radostí, se šťastným dojetím by za něj dala život. Proč? Copak někdo ví proč?

Když vyprovodila Sašu do gymnázia, vrací se pomalu domů, přespokojená, uklidněná, překypující láskou; její tvář, za uplynulého půl roku omládlá, je prozářena úsměvem a lidé, kteří ji potkávají, z ní mají potěšení a říkají jí:

„Dobrý den, Olgo Semjonovno. Dušinko! Jak se vám vede, dušinko?“

„Na gymnáziu to teď mají těžké,“ vykládá na tržišti. „Považte, včera jim v primě uložili nazpaměť bajku, překlad z latiny a ještě úkol z matematiky... Má toho moc, chudinka malá!“

A začíná hovořit o učitelích, o domácích úkolech a učebnicích a říká totéž, co o tom říká Saša.

Kolem třetí spolu obědvají, navečer spolu dělají úkoly a pláčou. Když ho ukládá, dlouho mu dělá křížky a šeptá modlitby, a když si potom lehne sama, sní o té vzdálené a mlhavé budoucnosti, až Saša dodělá vysokou školu a stane se doktorem nebo inženýrem, bude mít svůj vlastní velký dům, koně a kočár, ožení se a bude mít děti...

Usíná a pořád myslí na to samé a po tvářích jí stékají ze zavřených očí slzy. Vedle ní leží černá kočička a přede:

„Vrr... vrr... vrr...“

Vtom někdo silně zabuší na branku. Olinka se probudí a strachem se v ní zatají dech, srdce jí silně buší. Po chvíli se zabušení opakuje.

To bude telegram z Charkova, pomyslí si a celá se začne chvět. Matka si volá Sašu k sobě do Charkova... Můj ty bože!

Je zoufalá. Cítí náhlou malátnost v hlavě, nohou i rukou a má pocit, že je nejnešťastnější tvor na světě. Ale neuběhne ani minuta a je slyšet hovor: to se zvěrolékař vrátil z klubu.

Sláva bohu! oddychne si Olinka.

Ze srdce pomalu padá tíseň, zas je jí lehko. Ukládá se a myslí na Sašu, který tvrdě spí vedle v pokojíčku a tu a tam vykřikuje ze spaní:

„Počkej ty! Maž pryč! Co se pereš!“

Nevěsta

I

Šlo už na desátou a nad zahradou visel měsíc v úplňku. U Šuminových právě skončily večerní bohoslužby pro babičku Marfu Michajlovnu, a Nad'a, která odskočila na zahradu jen na chvílečku, viděla, jak v salónu prostírají na stůl a jak tam babička ve svých honosných hedvábných šatech starostlivě pobíhá. Otec Andrej, katedrální arcikněz, o něčem rozmlouval s Nadinou maminkou Ninou Ivanovnou, a ta v okně ve večerním osvětlení vypadala nezvykle mladě. Vedle nich stál Andrej Andrejič, syn otce Andreje, a pozorně poslouchal. Zahrada byla tichá, plná chládku, po zemi se táhly klidné černé stíny. Bylo slyšet, jak někde daleko, velice daleko, nejspíš někde za městem, vřeští žáby. Ve vzduchu byl máj, ten milý máj! Plíce dýchaly zhluboka a do hlavy se kradly myšlenky, že ne tady, ale někde až pod nebem, nad stromy, daleko za městem, v polích a lesích se teď rozpučel jarní život, tajemný a krásný, bohatý a posvátný, který slabý hříšný člověk ani nemůže pochopit. Až z toho bylo do pláče.

Jí, Nadě, bylo už třiadvacet. Od šestnácti snila jenom o svatbě, a teď byla konečně nevěstou Andreje Andrejiče, toho mladého muže tam za oknem. Líbil se jí, svatba už byla stanovená na sedmý červenec, a přesto necítila tu pravou radost, trápila ji nespavost, nemohla se rozveselit... Ze suterénu, kde byla kuchyně, bylo otevřeným oknem slyšet, jak tam pospíchají, jak klepají nože, jak se netrhnou dveře. Linula se odtud vůně pečené krůty a višňového kompotu. Najednou měla dojem, že takhle to teď půjde celý život, beze změny a bez konce!

Kdosi vyšel z domu a zůstal stát přede dveřmi. Byl to Alexandr Timofejič neboli prostě Saša, který přijel z Moskvy na návštěvu asi

před deseti dny. Kdysi dávno chodila k babičce prosit o podporu její vzdálená příbuzná Marja Petrovna, zchudlá šlechtická vdova, drobná hubená a nemocná žena. Měla syna Sašu. Kdovíproč se o něm mluvilo jako o nadaném malíři, a když mu zemřela matka, udělala babička bo-hulibý čin a poslala ho do Moskvy na školu Komissarovského, odkud asi po dvou letech přešel na školu malířství; tam se školil snad patnáct let, nakonec na odvětví architektury, s bídou absolvoval, ale architektuře se stejně nevěnoval a pracoval v jedné moskevské litografii. Skoro každé léto přijížděl, obvykle velice nemocný, k babičce na zotavenou.

Ted' měl na sobě upjatý tříčtvrteční kabát a unošené, dole ucou-rané plátěné kalhoty. I košili měl nevyžehlenou a celý vypadal dost ošuntěle. Hubený, s velikánskýma očima, s dlouhými hubenými prsty, vousatý a černý byl přesto hezký. Šuminovy pokládal za příbuzné, u nich se cítil doma. I světníci, v níž tu bydlel, se dávno říkalo Sašův pokoj.

Ted' uviděl ze zápraží Nad'u a sešel k ní.

„U vás je tak pěkně,“ vzdychl.

„To bych řekla. Měl byste se zdržet až do podzímka.“

„Opravdu, asi budu muset. Do září to tu snad vydržím.“

Bez příčiny se zasmál a přisedl k ní.

„Sedím a dívám se odsud na maminku,“ řekla Nad'a. „A zdá se mi odsud tak mladá! Já vím, maminka má všelijaké chyby,“ dodala po chvílce, „ale stejně je báječná.“

„To je,“ souhlasil Saša. „Vaše matka je svým způsobem určitě moc hodná a moc milá, ale... jak bych vám to řekl? Dneska brzy ráno jsem zašel k vám do kuchyně. Čtyři služky tam spaly jen tak na podlaze, není pro ně postel, místo postelí hadry, smrad, švábi, štěni-ce... Přesně jako před dvaceti lety, vůbec nic se nezměnilo. Neřeknu že babička, prosím, od toho je babička, ale vaše matka přece umí francouzsky, hraje divadlo. Ta by snad mohla mít pojem.“

Když Saša mluvil, měl ve zvyku vztyčovat před poslouchajícím dva dlouhé hubené prsty.

„Mě to tady vždycky znova šokuje,“ pokračoval. „Já nevím, ale tady nikdo nesáhne na práci. Paní matinka se jak je den dlouhý jenom prochází, jako nějaká vévodkyně, babička taky nic nedělá a vy jakbysmet. A ten váš ženich, Andrej Andrejič, taky nic nedělá.“

Nad'a tohle slyšela už loni a možná i předloni a věděla, že Saša nic jiného říkat nemůže. Jenže předtím se tomu smála, a teď ji to najednou podráždilo.

„To všechno je staré a omleté,“ řekla a vstala. „Měl byste si vymyslet něco jiného.“

Zasmál se, vstal také a oba šli k domu. Nad'a – vysoká, štíhlá a hezká – vedle něho vypadala mimořádně zdravě a vzhledně. Cítila to a bylo jí ho kdovíproč líto. Měla nepříjemný pocit.

„Říkáte spoustu zbytečností,“ řekla. „Teď jste si vzal na mušku mého Andreje, a přitom ho vůbec neznáte.“

„Mého Andreje... Co je mi po něm, po vašem Andrejovi. Čeho je mi líto, to je vaše mládí.“

Když vešli do salónu, zrovna se tam usazovali k večeři. Babička nebolí, jak jí doma říkali, bábulína, tlustá a nevzhledná, s huňatým obočím a s knírkem, hovořila křiklavým hlasem a už její tón a způsob řeči prozrazoval, kdo v domě poroučí. Patřily jí stánky na tržišti a starobylý dům se sloupovím a velkou zahradou, ale každé ráno se modlila, aby ji bůh ochránil před žebráckou holí, a plakala. Její snacha, Nadina matka Nina Ivanovna, blondýna stažená šněrovačkou, se skřipcem na nose a brilianty na každém prstě, otec Andrej, hubený kolozubý stařík, tvářící se tak, jako by se chystal vyprávět něco náramně směšného, a jeho syn Andrej Andrejič, Nadin ženich, statný a hezký, zkadeřenými vlasy připomínající herce nebo malíře – ti tři spolu hovořili o hypnotismu.

„Tady se za týden spraviš,“ obrátila se bábulína na Sašu, „když budeš hodně jíst. Hrůza, jak vypadáš!“ vzdychla. „Dočista jako marnotratný syn.“

„Rozmrhav statek svůj,“ pomalu pronesl s rozesmátýma očima otec Andrej, „s hovady nerozumnými jsem se pásl.“

„Za tohle mám tatku rád,“ řekl Andrej Andrejič a dotkl se otcova ramene. „Děda k pohledání. Zlaté srdce.“

Všichni na chvilku zmlkli. Saša se náhle zasmál a přitiskl si na ústa ubrousek.

„Tak vy tedy věříte v hypnotismus?“ zeptal se otec Andrej Niny Ivanovny.

„Že věřím, se pochopitelně neodvažuji tvrdit,“ odvětila Nina Ivanovna s nadmíru vážným, ba přísným výrazem. „Ale musím přiznat, že v přírodě existuje mnoho nepochopitelných a záhadných jevů.“

„V tom s vámi úplně souhlasím, ačkoliv za sebe musím dodat, že víra nám do značné míry omezuje oblast tajemného.“

Na stůl přivezli velkou, velice tučnou krůtu. Otec Andrej a Nina Ivanovna pokračovali ve své rozmluvě. Nině Ivanovně se třpytily na prstech brilianty, potom se jí v očích zatřpytily slzy, tak ji to rozrušilo.

„Nerada bych se s vámi přela,“ prohlásila, „ale uznejte, že v životě je spousta nevysvětlitelných záhad!“

„Ani jediná, to mi věřte.“

Po večeři hrál Andrej Andrejič na housle a Nina Ivanovna ho doprovázela na klavír. Andrej Andrejič absolvoval před deseti lety filozofickou fakultu, ale nebyl nikde zaměstnán, žádnou konkrétní činností se nezabýval a jen občas účinkoval na dobročinných koncertech; ve městě měl pověst umělce.

Ted' hrál a všichni mlčky poslouchali. Na stole tiše bublal samovar a jediný Saša pil čaj. Potom, právě když odbila půlnoc, náhle praskla na houslích struna; všechny to rozesmálo a zvedlo ze židlí. Začali se loučit.

Nada vyprovodila ženicha a odešla k sobě nahoru, kde bydlela s matkou (celé přízemí měla babička). Dole v salónu už zhasínali

světla, ale Saša pořád ještě seděl a pil čaj. Čajoval vždycky dlouho, po moskevsku, vypil na posezení i sedm sklenic. Naďa se svlékla a už ležela v posteli, ale ještě dlouho bylo slyšet, jak dole služebnictvo uklízí a jak hartusí bábulína. Konečně všechno utichlo a jen chvílemi se zdola ze Sašova pokoje ozývalo hluboké pokašlávání.

II

Když se Naďa probudila, mohly být asi tak dvě hodiny a začínalo svítat. Někde v dálce klepal ponocný. Nemohla spát, postel jí byla příliš měkká, necítila se dobře. Stejně jako ve všech předchozích májových nocích si sedla v posteli a zahloubala se do svých myšlenek. Ty myšlenky byly navlas stejné jako minulou noc – stejně jednotvárné, zbytečné a neodbytné. Myslela na to, jak se jí Andrej Andrejič začal dvořit, jak ji požádal o ruku, jak dala souhlas a poznenáhlu si začala toho hodného a rozumného mladíka vážit. Teď ale, když do svatby nezbýval ani měsíc, najednou ji přepadal strach a obavy, jako by ji čekalo něco neurčitého a nepříjemného.

„Ťuk-ťuk, ťuk-ťuk...“ klepal lenivě ponocný. „Ťuk-ťuk.“

Velkým starým oknem vedoucím na zahradu je vidět až dozadu na husté keře šeříku obsypané květy, ospalé a zkřehlé zimou. K šeříkům se tiše plouží bílá hustá mlha a snaží se je zahalit. Na odlehlých stromech ospale pokřikují havrani.

„Bože, proč je mi tak těžko?“

Možná že totéž prožívá před svatbou každá nevěsta, kdo ví! Anebo ji tak ovlivnil Saša? Ale Saša říká přece už několik let pořád to samé, jako když to čte z knihy, a vypadá při tom vždycky tak naivně a nemožně. Proč jí přesto pořád nejde z hlavy? Proč?

Ponocný dávno přestal klepat. Pod oknem a na zahradě spustili křik ptáci, mlha se vytratila, všechno kolem začalo jasně, úsměvně zářit. Celá zahrada zahřátá a zlaskaná sluncem, se rychle probudila,

na listech se zatřpytily jako diamanty kapičky rosy a stará, dávno neudržovaná zahrada vypadala to ráno mladě a nádherně.

Už se probudila i bábulína. Chraptivým basem začal pokašlávat Saša. Bylo slyšet, jak dole postavili samovar a jak šoupají židlemi.

Hodiny se vlečou. Naďa dávno vstala a dávno už se procházela po zahradě, ale pořád ještě bylo ráno.

Objevila se Nina Ivanovna, uplakaná, se sklenicí minerálky. Zabývala se spiritismem a homeopatií, hodně četla, ráda diskutovala o pochybnostech, které ji trápily, a Nadě se to všecko zdálo plně hlubokého a tajemného smyslu. Ted' matku políbila a šla vedle ní.

„Proč jsi plakala, mami?“ zeptala se.

„Včera před spaním jsem začala číst román o jednom starém otci a jeho dceři. Starý pán kdesi pracuje, víš, a do jeho dcery se zamiluje jeho představený. Nepřečetla jsem to ještě celé, ale je tam pasáž, že jsem se musela rozplakat,“ řekla Nina Ivanovna a upila ze sklenice. „Ráno, když jsem si na to vzpomněla, jsem plakala zas.“

„Mně ti je v posledních dnech tak divně,“ řekla po chvilce Naďa. „Čím to je, že celé noci nespím?“

„To ti nepovím, milánku. Když já nemohu v noci usnout, zavřu pevně oči, takhle, a představuju si Annu Kareninovou, jak chodí a jak něco říká, nebo něco historického, z dávných dob...“

Naďa cítila, že jí matka nerozumí a nemůže rozumět. Pocítila to poprvé v životě a až se toho zhrozila. Musela se někam schovat a odešla do svého pokoje.

Ve dvě hodiny se sešli u oběda. Byla středa, postní den, babičce proto naservírovali postní boršč a cejna s kaší.

Saša, aby ji pozlobil, si jedl nepostní polévku i postní boršč. Celý oběd vtipkoval, ale jeho vtipkování bylo drsné a moralizující, a nebyl ani trochu směšný, když před každou průpovídkou zvedal do výšky své mimořádně dlouhé, na kost vyhublé, doslova mrtvolné prsty. Když člověku napadlo, že je těžce nemocný a možná si na tomhle světě už dlouho nepobude, bylo mu ho líto k pláči.

Po obědě odešla babička do svého pokoje odpočívat. Nina Ivanovna hrála chvíli na piano a potom také odešla.

„Ach Naďo milá!“ začal Saša své obvyklé poobědní hrátky. „Kdybyste mě tak poslechla! Kdyby jen!“

Naďa seděla zabořená v starodávném křesle a měla zavřené oči. Saša pomalu přecházel po salónu sem a tam.

„Kdybyste se rozjela studovat!“ vykládal. „Jedině vzdělaní a svatí lidé jsou zajímaví. Jedině oni jsou potřební. Ano, čím víc bude takových lidí, tím dřív přece přijde království boží na zemi. Z vašeho města potom nezůstane kámen na kameni, všechno bude nohama vzhůru, všecko se změní jako mávnutím kouzelného proutku. Potom tu budou nádherné ohromné domy, kouzelné zahrady, skvělé vodotrysky, báječní lidé... Ale to není to hlavní. Hlavní je, že potom přestane existovat dav v našem dnešním smyslu, to zlo zmizí ze světa, protože každý člověk bude věřit a každý bude vědět, proč žije, nikdo už nebude hledat oporu v davu. Pust'te se do toho, dušíčko milá! Dokažte všem, že tenhle zápečník, šedivý, hříšný život se vám zprotivil. Dokažte to aspoň sobě!“

„To nejde, Sašo. Vdávám se.“

„Ale jděte s tím! Pro koho je to dobré?“

Vyšli na zahradu a chvíličku se procházeli.

„Ať to s vámi vypadá, jak chce, moje milá, musíte jít do sebe, musíte pochopit, jak špinavý a nemravný je tenhle váš zahálčivý život,“ pokračoval Saša. „Pochop'te přece, že když například vy ani vaše matka, ani vaše bábulína nic neděláte, znamená to, že za vás pracuje někdo jiný, že žijete na cizí účet. Řekněte sama, je to čisté, nebo špinavé?“

Naďa chtěla říct, ano, máte pravdu, chtěla říct, že to pochopila, ale do očí jí vstoupily slzy, najednou ztichla, uzavřela se do sebe a odešla do svého pokoje.

Vpodvečer přišel Andrej Andrejič a jako obyčejně hrál dlouho na housle. Byl od přírody málomluvný a housle měl rád možná proto,

že když hrál, mohl mlčet. Před jedenáctou odcházel a už v plášti objal Naďu a začal jí náruživě líbat obličej, ramena i ruce.

„Nejdražší, milá moje, jsi krásná!“ zalykal se. „Jsem tak šťastný! Pominu se z toho!“

Naďa měla dojem, že to všechno slyšela už dávno, hrozně dávno, nebo že to četla v nějakém starém potrhaném, dávno odloženém románu.

V salónu seděl za stolem Saša a pil čaj, misku držel na roztažených prstech, bábulína si vykládala pasiáns a Nina Ivanovna četla. Plamínek v kahánku pod ikonami tiše prskal, všechno vypadalo na tichou idylu. Naďa všem popřála dobrou noc, odešla nahoru, uložila se a okamžitě usnula. Ale stejně jako minulou noc, sotva se začalo šírat, procitla. Na spaní neměla pomyslení, něco ji jítřilo a tížilo. Sedla si, položila hlavu na kolena a přemítala o ženichovi, o svatbě... Kdovíproč si připomněla, že maminka neměla svého zemřelého muže ráda a teď že nemá nikoho a nic a je úplně závislá na bábulíně, manželově matce. A ať o tom přemýšlela sebevíc, nedokázala si zdůvodnit, proč doposud viděla ve své matce něco zvláštního a výjimečného a proč jí ušlo, že je to normální, obyčejná nešťastná žena.

Dole Saša také nespál, bylo ho slyšet pokašlávat. Je to ale zvláštní, naivní člověk, říkala si Naďa, a v jeho snech, ve všech těch kouzelných zahradách a skvělých vodotryscích je cosi nechutného. Ale kdovíproč bylo v jeho naivitě, a dokonce i v té nechutnosti tolik krásného, že sotva se jen zamyslela nad tím, nemá-li odjet studovat, zamrazilo ji vzrušivě u srdce a ovládlo ji radostné rozechvění.

„Ne, radši na to nemyslet, radši na to nemyslet,“ šeptala si. „Nesmím na to myslet.“

„Ťuk-ťuk,“ klepal ponocný někde v dálce. „Ťuk-ťuk, ťuk-ťuk...“

III

Saša začal být v půli června náhle zasmušilý a stále častěji mluvil o odjezdu do Moskvy.

„V tomhle městě nemohu žít,“ tvrdil ponuře. „Bez vodovodu, bez kanalizace! Ošklivím si tu jídlo, když vidím tu příšernou špínu v kuchyni...“

„Vydrž, marnotratný synu!“ přemlouvala ho babička kdovíproč šeptem. „Sedmého je přece svatba!“

„Ani nápad.“

„Chtěls u nás přece zůstat až do zárí!“

„Ale už nechci. Mám práci!“

Léto se vyvedlo deštivé a studené, stromy byly mokré, na zahradě bylo nevlídno a smutno, všechno skutečně vybízelo k práci. V dolních i horních pokojích bylo slyšet neznámé ženské hlasy, u babičky drkotal šicí stroj, to pospíchali s výbavou. Jen kožichů dávali Nadě šest a nejlacinější stál podle babiččiných slov tři sta rublů! Ten shon Sašu rozčiloval. Seděl ve svém pokoji a měl zlost. Přesto ho však přemluvili, aby ještě zůstal, a musel slíbit, že odjede až prvního července, ne dřív.

Čas ubíhal rychle. Na svatého Petra a Pavla po obědě se Andrej Andrejič s Naděou vypravili do Moskevské ulice, chtěli si znova prohlédnout dům, pronajatý a už dlouho připravený pro novomanžele. Dům byl patrový, ale zařízeno bylo zatím jen horní patro. V salóne byla podlaha naleštěná jako parkety, vídeňské židle, klavír, houslový pult. Všechno vonělo barvou. Na stěně visela velká olejomalba ve zlatém rámu: nahá žena u fialové vázy s uraženým uchem.

„Nádherná věc,“ vzdychl s respektem Andrej Andrejič. „Od malíře Šišmačevského.“

V sousedním hostinském pokoji byl kulatý stůl s pohovkou a křesílky s jasně modrým potahem. Nad pohovkou visela velká fotografie otce Andreje ve vysokém kněžském klobouku a s řády.

Odtud přešli do jídelny s příborníkem a dále do ložnice. Tady stály v šerém koutě dvě postele a všecko nasvědčovalo tomu, že ti, co ložnici zařizovali, počítali s tím, že tu bude stále dobrá pohoda a nic jiného není vůbec možné. Andrej Andrejič prováděl Nad'u po pokojích a držel ji pořád kolem pasu, ale ona měla sklíčený a provinilý pocit, nenáviděla všechny ty pokoje, postele a křesla, nahá žena na obraze v ní vzbuzovala ošklivost. Už jí bylo víc než jasné, že přestala Andreje Andrejiče milovat nebo že ho možná nikdy nemilovala, ale jak to říct, komu to říct a proč jí jasné nebylo a nedokázala si to vyjasnit, ačkoliv o tom přemýšlela ve dne v noci... Držel ji kolem pasu, hovořil nesmírně laskavě a skromně a chodil po svém bytě s nesmírně šťastnou tváří, ale ona viděla ve všem jenom banalitu, hloupou, naivní, nesnesitelnou banalitu a jeho ruka, kterou objímal její pás, jí připadala tvrdá a studená jako obruč. Celou dobu ji to nutkalo utéct, propuknout v hlasitý pláč, vyskočit z okna. Andrej Andrejič ji zavedl do koupelny, otočil kohoutkem zapuštěným do stěny a začala téct voda.

„To je něco, vid'?" řekl se smíchem. „Dal jsem postavit na půdě nádrž na sto věder, takže nám tu poteče voda.“

Rozhlédli se po dvoře a pak vyšli na ulici a najali si drožku. Zvedaly se kotouče prachu a vypadalo to na déšť.

„Není ti zima?" zeptal se Andrej Andrejič a mhouřil oči před prachem. Neodpověděla mu.

„Včera mi Saša vytkl, jestli si vzpomínáš, že nic nedělám," řekl po krátké odmlce. „Má pravdu, bezesporu! Má nekonečně pravdu! Nedělám nic a dělat něco ani nedokážu. Čím to je, miláčku? Čím to je, že mi je tak protivné i pouhé pomyšlení na to, že si jednoho dne narazím na hlavu čepici s kokardou a půjdu úředničit? Proč se ve mně všecko bouří, když vidím advokáta, učitele latiny, úředníka okresní správy? Ach matičko Rusi! Matičko Rusi, kolik zahalečů a budižkničemů po tobě chodí! Kolik takových, jako jsem já, ty matko sedmibolestná!“

I to, že nic nedělá, zobecňoval a viděl v tom příznak doby.

„Až se vezmeme,“ pokračoval, „odejdeme spolu, miláčku, na venkov a budeme tam pracovat. Koupíme si píd' půdy u řeky, s ovocným sadem, a budeme se činit a pozorovat život... To bude přece krása!“

Sundal z hlavy klobouk, vlasy mu vlály ve větru, a ona ho poslouchala a myslela si: Bože můj, chci domů! Bože můj! Skoro až před domem předjeli otce Andreje.

„Podívej, jde k nám tatínek!“ zaradoval se Andrej Andrejič a zamával kloboukem. „Mám taťku moc rád, moc!“ říkal, když se vyrovnával s drožkářem. „Děda k pohledání. Zlaté srdce.“

Nad'a vcházela do domu nazlobená a nemocná, s myšlenkami na to, že celý večer u nich bude návštěva, že bude muset hosty obskakovat, usmívat se, poslouchat housle, poslouchat třesky plesky a mluvit jen o svatbě. Babička, důležitá, okázalá ve svých hedvábných šatech a jako vždy, když měla hosty, jakoby povýšená, seděla u samovaru. Vešel otec Andrej se svým lišáckým úsměvem.

„Mám to potěšení a blahodárné uspokojení spatřit vás v dobrém zdraví,“ pronesl k babičce a dalo se těžko říct, jestli žertuje nebo to říká vážně.

IV

Vítr bušil do oken a do střechy, svištěl a v kamnech domácí skřítek žalostně a ponuře notoval svou písničku. Bylo po půlnoci. Všichni už byli v posteli, ale nikdo nespál a Nadě se pořád zdálo, že dole někdo hraje na housle. Něco ohlušivě bouchlo, nejspíš se utrhla okenice. Za chvíličku vešla Nina Ivanovna jen v noční košili, se svíčkou v ruce.

„Co to bouchlo, Naďo?“ zeptala se.

S vlasy spletenými do jednoho copu, s nesmělým úsměvem na rtech, jí maminka v tuhle bouřlivou noc připadala starší a menší a zdaleka ne tak hezká. Nad'a si připomněla, jak se ještě nedávno

v mamince viděla a jak byla pyšná na všechno, co maminka říkala. Teď se z toho však nemohla upamatovat ani na jediné slovo, všechno, co si vybavovala v paměti, bylo slabé a zbytečné.

V kamnech se rozezpívalo několik basů, a dokonce se tam ozvalo: „Ach, bo-ó-že můj!“ Naďa se posadila na posteli a najednou se křečovitě chytila za vlasy a začala vzlykat.

„Mami, maminko,“ úpěla, „maminko milá, ty nevíš, co se se mnou děje! Prosím tě, proboha tě prosím, dovol mi, abych směla odjet! Proboha tě prosím!“

„A kam?“ zeptala se nechápavě Nina Ivanovna a přisedla k ní na postel. „Kam chceš odjet?“

Naďa plakala a dlouho nemohla ze sebe vypravit ani slovo.

„Dovol mi, abych směla odjet z města!“ řekla konečně. „K té svatbě nesmí dojít a taky k ní nedojde, rozumíš? Já toho člověka nemiluju... Ani mluvit o něm nemohu!“

„Ne, miláčku, ne,“ začala jí chvatně domlouvat Nina Ivanovna, hrozně vylekaná. „Uklidni se, nepoddávej se špatné náladě. To přejde. Já to znám. Zřejmě jste se s Andrejem nepohodli, ale co se škádlí, to se má rádo.“

„Radši už jdi, mami, jdi už!“ zaštkala Naďa.

„Ano,“ řekla po chvílce Nina Ivanovna. „Jak je to dlouho, cos byla dítě, malá holčička, a najednou je z tebe nevěsta. V přírodě probíhá nepřetržitá proměna. Ani se nenaděješ, a budeš také matka, stará žena a budeš mít zrovna takovou paličatou dceru, jakou mám já.“

„Ty moje milá, hodná, rozumná maminko, vždyť ty jsi nešťastná,“ řekla Naďa. „Ty jsi hrozně nešťastná, tak proč říkáš tyhle banality? Proč, proboha?“

Nina Ivanovna chtěla něco namítnout, ale nezmohla se ani na slovo, vzlykla a odešla do svého pokoje. V kamnech znova zahučely basy, až z toho šla hrůza. Naďa vyskočila z postele a rychle šla k matce. Uplakaná Nina Ivanovna ležela v posteli pod modrou přikrývkou a držela v rukou knihu.

„Maminko, vyslechni mě!“ začala Naďa. „Proboha tě prosím, vžij se do mé situace a pochop mě! Pochop přece, jak hrozně přízemní a ponižující je náš život. Mně se otevřely oči a teď vidím všechno. A kdo je to ten tvůj Andrej Andrejič? To není moudrý člověk, mami! Můj ty bože! Pochop, mami, že je to hlupák!“

Nina Ivanovna se prudce posadila.

„Ty a tvoje babička mě utrápíte!“ rozeštkala se. „Já chci žít! Žít!“ zdůraznila a dvakrát nebo třikrát se udeřila svou malou pěstičkou do prsou. „Tak mi popřejte svobodu! Jsem ještě mladá, chci žít, ale vy jste ze mě udělaly starou bábu!“

Usedavě se rozplakala, lehla si a schoulila se pod příkrývkou do klubíčka. Vypadala hrozně maličká, ubohá, hloupá. Naďa se vrátila k sobě, oblékla se, sedla si k oknu a čekala, až se rozední. Seděla a přemýšlela celou noc, a někdo zvenčí bez ustání tloukl na okenice a pohvizdoval.

Ráno si babička stěžovala, že vítr na zahradě zurážel všechna jablka a zlámal starou švestku. Bylo pošmourné, temno a nevlídno, svítit by se mělo. Všichni si stěžovali, že jim je zima, do oken bubnoval déšť. Po čaji Naďa přišla za Sašou, beze slova padla na kolena v koutě u křesla a zakryla si obličej dlaněmi.

„Co je?“ zeptal se Saša.

„Já už to nevydržím...“ vyrazila. „Nechápu, jak jsem tady předtím mohla žít. Nechápu to! Opovrhnu svým ženichem, opovrhnu sebou, opovrhnu celým tímhle povrchním, nesmyslným životem!“

„No tak...“ řekl Saša, který pořád nechápal, oč jde. „To je v pořádku... To nevadí.“

„Tenhle život je pro mne dál nesnesitelný,“ pokračovala Naďa. „Nevydržím tady už ani jediný den. Hned zítra odsud odjedu. Vezměte mě s sebou, proboha!“

Saša se na ni chvíli užasle díval. Když konečně pochopil, začal se radovat jako malé dítě. Mával rukama a podupával v pantoflích, jako by křepčil radostí.

„To je velkolepé!“ mnul si radostně ruce. „Bože, to je báječné!“

Nada na něj strnule upírala široce rozevřené oči plné vřelosti a okouzlení a čekala, že jí hned v té chvíli řekne něco významného a nekonečně závažného; ačkoliv ještě nic neřekl, měla už pocit, že se před ní otevírá něco nového a širokého, co předtím neznala, a dívala se na něj s dychtivým očekáváním, připravená na všechno, třeba i na smrt.

„Já zítra odjízďím,“ řekl po krátké úvaze, „a vy mě pojedete na nádraží vyprovodit... Já přibalím vaše věci do svého kufru a koupím jízdenku. Po třetím zazvonění nastoupíte do vlaku, no a pojedeme. Vy se mnou pojedete do Moskvy a potom sama do Petrohradu. Máte doklady?“

„Mám.“

„Přisámbož že toho nebudete litovat a nikdy vás to nebude mrzet,“ říkal ohnivě Saša. „Odjedete, budete studovat a ostatní přenechte osudu. Až změníte od základu svůj život, bude všechno jiné. Nejdůležitější je změnit od základu život, všechno ostatní je vedlejší. Tak tedy zítra pojedeme?“

„Ale ano! Proboha vás prosím!“

Nada měla pocit, že je hrozně rozčilená, že ji něco drží a že se bude až do odjezdu trápit a trýznivě přemýšlet, ale sotva přišla nahoru do svého pokoje a sotva si lehla, okamžitě usnula a spala jako zabitá, s uplakaným obličejem a s úsměvem na rtech až do večera.

V

Poslali pro drožku. Nada už v kloboučku a pláští vyšla nahoru, aby se ještě podívala na maminku a na všechno, s čím žila. Postála ve svém pokoji u postele, která ještě nevychladla, rozhlédla se a potom tiše zašla k matce. Nina Ivanovna spala a v pokoji bylo ticho. Nada

maminku políbila a urovnala jí vlasy, minutku nebo dvě postála... Potom se pomalu vrátila dolů.

Venku lilo jako z konve. Před vraty stála drožka se sklápěcí střechou a drožkář promoklý na kůži.

„Oba se tam nevejdete, Naďo,“ říkala babička, když služebnictvo začalo nakládat zavazadla. „Že se ti chce v takovém počasí někoho vyprovázet! Proč nezůstaneš doma? Podívej se, jak prší!“

Naďa chtěla něco říct, ale nemohla. To už jí Saša udělal místo vedle sebe a zabalil jí nohy do plédu. A potom se usadil vedle ní.

„Šťastnou cestu! Ať ti žehná bůh!“ volala z průjezdu babička. „A ty, Sašo, nám z Moskvy piš!“

„Budu. Sbohem, bábulíno!“

„Ať tě opatruje královna nebeská!“

„To máme počasíčko,“ poznamenal Saša.

Naďa se až teď rozplakala. Ted' už jí bylo jasné, že odjíždí neodvolatelně, předtím tomu přece jen nevěřila, když se loučila s babičkou a když se dívala na maminku. Sbohem, město! Najednou jí všechno prolétlo před očima: Andrej a jeho otec, nový byt i nahá žena s vázou. A nic z toho všeho už ji nelevalo a netížilo, ale bylo to naivní a banální a uplývalo to někam dozadu, dál a dál dozadu. A když nasedli a vlak se rozjel, celá ta minulost, tak velká a vážená, se scvrkla, že by se vešla do hrstičky, a začala se před ní rozevírat veliká, nesmírná budoucnost, kterou předtím tušila tak matně. Na okna vozu bubnoval déšť, bylo vidět jen zelené pole, míhaly se telegrafní sloupy a ptáci na drátech a Naďa se náhle div nezalkla radostí: uvědomila si, že jede za volností, že jede studovat a že se to dá přirovnat k tomu, jako když se kdysi dávno někdo dal ke kozákům. Smála se, plakala a modlila se zároveň.

„To se poddá!“ culil se spokojeně Saša. „To se poddá!“

VI

Uplynul podzim a po něm uplynula zima. Nadě už se hodně stýskalo a každý den myslela na maminku a na babičku, myslela i na Sašu. Z domova dostávala mírné, vlídné dopisy, zdálo se, že všechno je odpuštěno a zapomenuto. V květnu po zkouškách se zdravá a veselá rozjela domů a cestou se zdržela v Moskvě, aby se mohla setkat se Sašou. Byl docela stejný jako loni v létě – vousatý, s rozcuchanou kšticí, pořád ve stejném tříčtvrtáku a plátěných kalhotách, pořád se stejně velkýma, krásnýma očima – ale vypadal nezdravě, unaveně, zestárl, zhubl a neustále pokašlával. Nadě se kdovíproč zdál nezájímavý a provinciální.

„Můj ty bože, Naďa přijela,“ řekl a vesele se rozesmál. „Naděnko, drahoušku!“

Nejdřív seděli v litografii, kde bylo zakouřeno a k udušení od tuše a barev. Potom zašli k němu a tam bylo zakouřeno a špinavo. Na stole vedle vychladlého samovaru ležel rozbitý talíř a tmavý ubrousek, po stole a po podlaze bylo naseto mrtvých much. Také tady všechno svědčilo o tom, že svůj osobní život Saša zanedbává, žije, jak se dá a opovrhne pohodlím, a kdyby někdo projevil zájem o to, jestli je šťasten v osobním životě a v lásce, asi by ho vůbec nepochopil a jen by se dal do smíchu.

„Všecko dobře dopadlo,“ líčila chvatně Naďa. „Maminka za mnou přijela na podzim do Petrohradu, říkala, že se babička nezlobí, jenom prý pořád chodí do mého pokoje a žehná stěny.“

Saša vypadal bujaře, ale pokašlával a mluvil sípavým hlasem a Naďa, i když ho bedlivě pozorovala, pořád nemohla poznat, jestli je skutečně vážně nemocný, nebo se jí to jenom zdá.

„Sašo, příteli milý,“ řekla. „Ale vy jste nemocný!“

„Kdepak. Trochu ano, ale to nic není...“

„Bože můj!“ polekala se Naďa. „Proč se tedy neléčíte, proč nedbáte na své zdraví? Sašo, milý Sašo!“ řekla se slzami v očích a kdovíproč

jí před očima vyvstal Andrej Andrejič i nahá žena s vázou a celá její minulost, která jí teď připadala stejně vzdálená jako její dětství. Rozplakala se, protože Saša se jí už nezdál tak nový, inteligentní a zajímavý jako loni. „Milý Sašo, vy jste hrozně moc nemocný. Nevím, co bych udělala pro to, abyste nebyl tak bledý a hubený. Jsem vám tolik zavázaná! Nedovedete si ani představit, co jste pro mne udělal, milý Sašo. Vy jste vlastně pro mne ten nejbližší a nejmilejší člověk na světě.“

Chvilí seděli a hovořili a teď, když Naděa za sebou měla zimu v Petrohradě, vanulo na ni ze Sašových slov, z jeho úsměvu a z celé jeho postavy něco přežitého, staromódního a obehnaného, snad i odumřelého.

„Pozitří odjíždím na Volhu,“ řekl Saša, „a potom pojedu pít kumys. Chci si udělat léčebnou kúru. Jede se mnou jeden můj přítel se ženou. Ta jeho žena je podivuhodný tvor, pořád ji burcuju, přemlouvám ji, aby šla studovat. Aby od základu změnila svůj život.“

Pohovořili si a odjeli na nádraží. Saša častoval Naděu čajem a jablky. A když se vlak rozjel a když jí s úsměvem mával šátkem, prozrazoval i jeho postoj, že je těžce nemocný a že asi nebude žít dlouho.

Naděa přijela do rodného města v poledne. Když jela z nádraží domů, připadaly jí ulice hrozně široké, ale domy maličké a připláclé. Nikde ani živá duše, za celou cestu viděla jen německého ladiče v skořicovém kabátě. Na všech domech jako by byla vrstva prachu. Babička, už staříčká, pořád tlustá a nevzhledná, Naděu vřele objala a dlouho plakala s tváří přitisknutou k jejímu rameni a nemohla se odtrhnout. Nina Ivanovna také notně zestárla a sešla, celá se nějak scvrkla, ale chodila sešněrovaná jako dřív a na prstech se jí třpytily brilianty.

„Miloučká!“ říkala a celá se třásla. „Ty moje miloučká!“

Potom seděly, mlčely a plakaly. Bylo vidět, že jak babička, tak maminka cítí, že to, co bylo, je pryč a už se to nikdy nevrátí: ani

jejich postavení ve společnosti, ani někdejší renomé, ani právo zvat si hosty. Tak je člověku, když uprostřed snadného, bezstarostného života z ničeho nic vpadne v noci do domu policie, provede prohlídku a zjistí, že pán domu páchal zpronevěry a podvody. A tak navždy sbohem, snadný, bezstarostný živote!

Nada vyšla nahoru a uviděla známou postel, známá okna s bílými, naivními záclonkami a za okny známou zahradu zalitou sluncem, veselou a plnou hlasů. Ohmatala svůj stůl, zamyšleně poseděla. Dobře obědvala a pila čaj s chutnou, hustou smetanou, ale něco už tady postrádala, pokoje se jí zdály prázdné, stropy nízké. Navečer, když si lehla a přikryla se, připadlo jí až komické, že leží v tak teplé a měkké posteli.

Na chvíličku k ní zašla Nina Ivanovna, přisedla k ní, jako by se něčím provinila, nesměle a ohleduplně.

„Tak co, Nada?“ zeptala se po chvíli mlčení. „Jsi spokojená? Hodně spokojená?“

„Jsem spokojená, mami.“

Nina Ivanovna vstala a požehnala nejdřív Nadu a potom okna.

„Jak vidíš, jsem teď pobožná,“ řekla. „Propadla jsem totiž filozofii a kudy chodím, přemýšlím... Hodně věcí je mi dneska jasných jako den. Podle mě je hlavní, aby celý život procházel jakýmsi prizmatem.“

„Mami, pověz mi, jak je na tom se zdravím babička?“

„Docela to ujde. Když jsi tenkrát se Sašou odjela a když přišel ten telegram, tak to babičku porazilo. Tři dni ležela bez vlády. Potom se bez přestání modlila a plakala. Ale teď už to jde.“

Vstala a přešla po pokoji.

„Ťuk-ťuk,“ klepal ponocný. „Ťuk-ťuk, ťuk-ťuk.“

„Hlavní je, aby celý život procházel jakýmsi prizmatem,“ řekla. „Jinými slovy, je důležité, aby se život ve vědomí rozkládal na nejjednodušší prvky, svým způsobem na sedm základních barev, a každý ten prvek se musí zkoumat odděleně.“

Co ještě řekla Nina Ivanovna a kdy odešla, Naďa nevěděla, hned usnula.

Uplynul květen a přišel červen. Naďa si doma opět zvykla. Babička se točila kolem samovaru a hluboce vzdychala. Nina Ivanovna vykládala každý večer o své filozofii; žila v domě pořád jako příživnice a musela si babičce říkat o každý desetník. V domě byla spousta much a stropy v pokojích jako by se neustále snižovaly. Bábulína a Nina Ivanovna nikam nevycházely ze strachu, aby nepotkaly otce Andreje nebo Andreje Andrejiče. Naďa chodila po zahradě i po ulicích, dívala se na domy a na šedivé ohrady a měla pocit, že ve městě dávno všecko zestárlo a zdegenerovalo a že všecko čeká buď na svůj konec, nebo na začátek něčeho mladého a svěžího. Kéž by se hodně brzy dočkala toho nového, jasného života, až se bude moci přímo a směle podívat do očí svému osudu, až bude mít pocit, že je v právu, až bude veselá a svobodná! A takový život dříve nebo později přijde! Určitě přece přijde čas, kdy po babiččině domě, kde to vypadá tak, že čtyři služky musí bydlet v jedné sklepní světničce, ve špíně, přijde přece čas, kdy po tom domě nezbude ani stopa, ba ani vzpomínka. A Naďu bavili jen chlapci ze sousedního dvora. Když se procházela po zahradě, bouchali na ohradu a posměšně na ni volali:

„Nevěsto! Nevěsto!“

Ze Saratova přišel dopis od Saši. Psal svým veselým, roztančným rukopisem, že putování po Volze se mu velice vydařilo, ale že se v Saratově trochu rozstonal, ztratil hlas a už čtrnáct dní leží v nemocnici. Naďa pochopila, oč jde, a její předtucha se změnila skoro v jistotu. A bylo jí nepříjemné, že ta předtucha a myšlenka na Sašu ji už nevzrušují tak, jak ji vzrušovaly dříve. Ted' přímo dychtila žít, dychtila po Petrohradě a přátelství se Sašou už jí připadalo jako minulá, ale vzdálená, hrozně vzdálená minulost! Celou noc nespala a ráno seděla u okna a poslouchala. A skutečně, dole se ozvaly hlasy. Babička se rozčileně a překotně na něco ptala. Potom bylo slyšet

něčí pláč... Když Naďa sešla dolů, stála babička v koutě a modlila se, byla celá uplakaná. Na stole ležel telegram.

Naďa chodila drahnou dobu po světnici, poslouchala, jak babička pláče, potom vzala telegram a přečtla si ho. Oznamoval, že včera ráno v Saratově zemřel na souchotiny Alexandr Timofejič neboli prostě Saša.

Babička a Nina Ivanovna odešly do kostela objednat zádušní mši a Naďa ještě dlouho chodila a přemýšlela. Jasně si uvědomovala, že její život se změnil od základu, jak chtěl Saša, že tady je osamocená a odcizená, zbytečná a že i pro ni je to všechno zbytečné, že všechno dřívější od ní odpadlo, že to zmizelo, jako by to shořelo a popel byl rozvát větrem. Vkročila do Sašova pokoje a chvíli tam postála.

Sbohem, milý Sašo! loučila se v duchu a před očima jí vyvstával nový, nespoutaný a široký život, a ten život, zatím ještě neurčitý a plný záhad, ji vábil a lákal.

Odešla nahoru k sobě sbalit věci a druhý den hned po ránu se rozloučila s domovem a živá, veselá odjela z města – předpokládala že navždycky.

Doslov

Čtenáři Čechova, pokud se s jeho dílem seznamuje v časové posloupnosti, neujde, že se do „čistého“ humoru, charakteristického pro rané údobí spisovatelovy tvorby, zahrnuté v obdobném výběru s názvem Humoresky, ukrádá stesk, smutek, lítost, později i zoufalství a tragédie, prvky, které vysvětlují název tohoto výběru převážně z povídek zralého a vrcholného údobí.

Proměna Čechova humoristy v hořkého zobrazovatele všedních lidských tragédií je pochod nenápadný a pozvolný, je to vývoj, v němž se do značné míry prosazuje faktor kvantity. Ačkoliv je tento vývoj dostatečně prozkoumán a sledován, přece jen se málokdy nazírá Čechovovo první tvůrčí údobí naopak jako traktace vážných, často i tragických jevů. A přesto například v rané humoresce Triumf je možná víc tragična než ve vážné, hořké úvodní povídce tohoto svazku Na moři ze stejného údobí, v němž žánrová zařazenost výtvarů mladého autora byla mnohem zřejmější než později, kdy se zdánlivě značně vzdálené roviny proluly ve tvar, který dělá Čechova Čechovem.

O tomto prolínání a přecházení, zvláště nápadném v kratších útvarech, bylo již mnoho řečeno a mnoho napsáno. Často je konečné vyznění Čechovových próz dílem náhlého výboje, který neočekávaně prudce osvětlí do té chvíle neutrálně, mnohdy záměrně všedně viděnou skutečnost, věc, děj humorným nebo tragickým zabarvením. V „čistých“ humoreskách nebyla ta metoda pochopitelně tak nápadná a také, protože šlo o počáteční údobí autorovy tvorby, byla ještě živelná a málo propracovaná. Ale už v nenápadně rozvíjeném, humorně laděném líčení všedního erárně byrokratického zákulisí v povídce U soudu je tento postup doveden k značné dokonalosti a náhlé přehodnocení a zdynamičtění všech zdánlivě daných a statických vztahů má explozivní účín.

Velice výstižně a po mém soudu přesně mluví překladatel a znalec Čechova Emanuel Frynta v té spojitosti o metodě „mystifikace realismem“: „Čechov postupuje takto. Podá jasný, přehledný, přesný obraz skutečnosti, jak ji známe a jak si ji umíme představit. Uvede nás do určitého výseku světa tak spolehlivě a solidně, tak střízlivě a bez jakéhokoliv afektu a zaujatosti, že se cítíme jako pozorovatelé bezpeční a dobře zpravení. Naprosto nám nepřijde na mysl, že bychom snad byli o něčem přesvědčováni nebo k něčemu přemlouváni, že by se tu cokoli vemlouvalo našim emocím. Všechno je zřejmé a nepochybné, střídmě popsané, spolehlivě uchopené... Jenomže z ničeho nic, byť krůček po krůčku a nepozorovaně, nadejde chvíle, kdy se pod skutečností tak dobře uchopenou, tak dokonale pravdivou a přesvědčivou, otevře druhý plán, úplnější a hlubší, s daleko podstatnější vazbou vnitřních vztahů.“

Podobně se realita dynamizuje a rozevírá třeba za kulisou banální karetní partie v povídce V kůlně i v povídce Vlk s jejím děsivě otevřeným koncem nebo i pod poeticky melancholickým oparem velikonoční povídky Ve svaté noci. Všude tady se to hlavní odkrývá v průhledu, v druhém plánu, v podtextu, jak bývají zvláštnosti a jemnosti Čechovovy tvorby většinou souhrnně charakterizovány.

Úvaha o Čechovově tvůrčí metodě však nesmí vzbudit zdání, že Čechovova velikost a především jeho čtenářská poutavost tkví jen v novosti a dokonalosti literárních postupů. Ty jsou koneckonců jen zprostředkovatelem autorových myšlenek a jeho životního postoje. A tady je nutno vyzdvihnout nejzávažnější faktor Čechovovy obliby – bohatost vidění a hloubku vnímavosti, neokázalost, nevtíravost a prostotu vyslovované životní pravdy a hlavně jakousi samozřejmou optimistickou víru v člověka, v mravní hodnoty, v rozum a pokrok, všudypřítomnou v jeho prózách i dramatech.

Anton Pavlovič Čechov je autor stále živý nejen tím, co vypovídá, ale neuhasínajícím a nechladnoucím lidským teplem, které z jeho díla vyzařuje. Pravděpodobně je to tichost, tlumenost, mírnost,

nesentimentální soucit, co ho lidem tolik přibližuje a stále k němu přitahuje. Byl umělec příliš moudrý a příliš skromný, než aby něco hlasitě deklamoval a proklamoval. V jeho povídkách a dramatech je často výmluvnější tíživé, trapné mlčení aktérů. V devadesátých letech minulého století, v údobí velkého ruského temna, které mnohé nelhostejné dohánělo k zoufalství a k smrti, ale v němž už klíčily síly věštící brzký úsvit, v němž už se probouzelo i svědomí lidí, i když z toho, podobně jako Nikolaj Stěpanyč v Nudné historii, zatím třeba trpěli jen nespavostí, ale také účtovali se svou zápeční, nepotřebnou, parazitickou existencí jako Naďa v Nevěstě, v tom dusném ovzduší se spisovatel Čechov, občanským povoláním lékař, stal jemným a neomylným diagnostikem doby, a to je zřejmě skutečná příčina hořkosti a smutku, který do jeho tvorby prosakuje.

Část soudobé kritiky Čechovovi vyčítala, že je pesimista a opěvovatel šera a temných stránek v lidech. Vyčítala mu indiferentnost, chtěla po něm odpovědi a návody, ačkoliv Čechov tento úkol umění rozhodně odmítal. „Správně požadujete na umělci uvědomělý poměr k práci,“ říká v jednom svém dopise, „ale směšujete přitom dva pojmy: řešení otázky a správnou formulaci otázky. Pro umělce je závazné jen to druhé. V Anně Kareninové ani v Oněginovi není vyřešena ani jediná otázka, ale přesto vás plně uspokojují – jen proto, že všechny otázky jsou v nich formulovány správně. Soud je povinen správně klást otázky, ale rozhodnout musí porotci, každý podle svého.“ Toto Čechovovo tvůrčí vyznání komentuje Leonid Leonov, autor s Čechovem zejména jako dramatik vnitřně úzce spřízněný, takto: „Podstata rozporů v hodnocení tehdejší kritiky tkvěla podle mého názoru v tom, že Čechov všechny takzvané stěžejní otázky neřešil v těsné zakouřené komůrce, nýbrž pod klidnou modrou kopulí rodné přírody. A třebaže takový zdrženlivý způsob vyprávění Antona Čechova byl na hony vzdálený ničivému sarkasmu Ščedrinovu nebo zatrpklosti Uspenského, vidíme my z našeho místa a v naší době, že celá Čechovova tvorba byla sbírkou usvědčujících důkazů,

které předložil k uvážení ruskému veřejnému mínění, obšírným obžalovacím spisem o společenském řádu starého života, zlehka zamaskovaným lhostejnou pointou: Kdopak se v tom světě vyzná!“

Při soustavnější četbě Čechova si uvědomujeme i další pozoruhodnou věc. Je to mimořádná šíře autorova zájmu, jeho znalost nejrozličnějších oblastí života a lidské činnosti, profesí a zájmů, sociálních vrstev a mistrovské umění je zobrazovat a charakterizovat. Přesnost a odbornost si Čechov sám vytyčil jako požadavek pro svou práci a úzkostlivě ho dodržoval: „Seznámení s přírodními vědami a s vědeckou metodou mě nutilo k neustálé opatrnosti, a proto jsem hleděl, jak to jen bylo možné, respektovat vědecké poznatky, a když to možné nebylo, tak jsem raději nepsal vůbec.“

Ano, často raději nepsal vůbec. A přesto za krátkých čtyřiačtyřicet let svého života vytvořil rozsáhlé dílo, které si nás znovu a znovu podmaňuje a získává.

Jaroslav Hulák

Ediční poznámka

Předkládaný soubor povídek Antona Pavloviče Čechova (1860 až 1904) sestavil výběrem z rozsáhlé autorovy tvorby Jaroslav Hulák (1920 až 1999), jeden z našich nejvýznamnějších překladatelů ruské literatury a též filozof, básník, scenárista a redaktor. Pro knižní vydání, z něhož vychází naše e-kniha, připojil rovněž doslov.

Redakce MKP

Anton Pavlovič Čechov
Hořké humoresky

Překlad Jaroslav Hulák

Ilustrace na obálce Eugene Ivanov/Shutterstock.com

Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 27. 11. 2020

ISBN 978-80-274-1106-1 (epub)
ISBN 978-80-274-1107-8 (pdf)
ISBN 978-80-274-1108-5 (prc)